This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

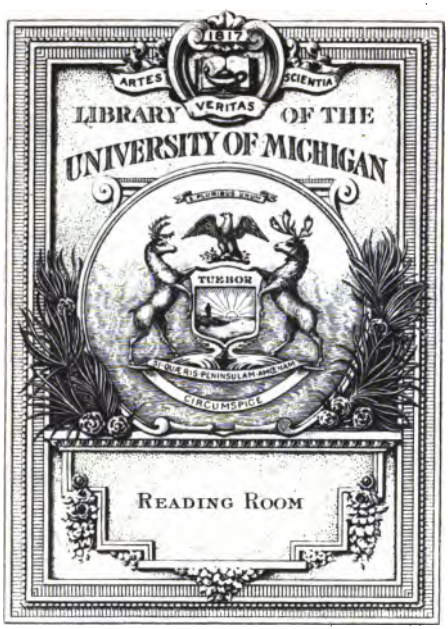
1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SIC CUMSPICE
READING ROOM

Storage
~~Reference~~
CT
1143
.1278

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

IX. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

NEGENDE DEEL.

CLA. — CLU.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN en PORTRAITEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVIII.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

C.

CABAUW; zie KABAUW.

CABELJAAUWSCHEN; zie KABELJAAUWSCHEN.

CADSANDT, ook wel *Cadzand* en *Cazand*, doch, volgens de meeſte oude brieven, *Catzandt* of *Catsſandt* genoemd. Deze naam wordt afgeleid van de *Catten*, naar welke veele plaatſen, in *Holland*, *Zeeland*, het Sticht van *Utrecht* en elders, den naam draagen: als, de *Catwijken*, *Cattendijk*, *Cattenbroek*, *Catz*, *Catzwoude*, enz. alle welken ons, hierna, zullen te vooren komen. *Cadſandt* is een klein Landſchapje, in *Vlaanderen*, 't welk, aan de eene zijde van den Stroom, 't *Zwarte Gat* genaamd, door den Oceaan beſpoeld wordt, en, aan den anderen kant, door het *Sluisſche Gat*. Van agteren wordt het, even als een Eiland, door andere wateren omvangen. Het ligt in het Noordoosterdeel van *Vlaanderen*, tegen over *Sluis*, alwaar ook een Dorp van dien naam is. Voortijds, toen het veel grooter was, lag 'er een Stad, en verſcheidene aanzienlijke Dorpen. Ook vindt men, in de geſchiedverhaalen, gewag gemaakt van veele veld- en zee-ſlagen, aldaar voorgevallen: vermits de *Hollanders* en *Engelſchen*, als vijanden der *Vlamingers*, op het *Land van Cadſandt*, plagten te landen, of om hen te trotſeeren, of met oogmerk om dieper in 't Land van *Vlaanderen* te dringen. Ten tijde van GUICIARDIJN, had de zee reeds meer dan de helft van 't Eiland weggenomen. Dat *Cadſandt* op Zeeuwſchen bodem ligt, ſchoon nu onder *Vlaanderen* behoorende, en dat het, benevens andere landen en plaatſen, door de rivier

de Lieve, van *Vlaanderen* afgeſcheiden is, en, in vroegere dagen, aan *Zeeland* behoord heeft, wordt door SMALLEGANGE ten ſterkſten beweerd.

De hooge vloeden hebben, wegens den laagen bodem aldaar, eene zeer groote kracht, en wel inzonderheid bij felle noordweste winden; dus men, door kracht van dijken en dammen, dezelve bedwingen moet. Doch ook deze heeft men, dikmaals, zien bezwijken, onder anderen in den watervloed van het jaar zestien honderd twee-en-tagtig, waarbij de dijken, zo aldaar als elders, doorbraken; loopende toen de *Eliſabeths Polder*, *Barbera's Polder*, *Nieuwvliet*, de *Groote* en *Kleine St. Anna Polder*, *Stik-Polder*, *Zwarte Polder*, *Groote* en *Kleine Polder*, de *Zant Polder* van *'t Retrenchement*, de *Hendriks Polder*, *Scherbiers Polder*, *Oud* en *Nieuw Breeland*, enz. geheel onder. Zelfs wordt de zwaare dijk, *de Slaper* genaamd, in het jaar zeventien honderd negentien gelegd, thans geheel door de volle zee beſpoeld.

Toen de Vlamingers, kort vóór het jaar dertien honderd, in 't land van Graave JAN VAN HENEGOUWEN, HOLLAND en ZEELAND, vielen, en gemelde Graaf zig tegen die menigte te zwak bevond, ſchreef hij aan de Staaten van *Holland* en *Zeeland*, dat zij de Vlamingers van hunne grenzen zouden beoorlogen, om hen te noodzaaken, hun eigen land te moeten beſchermen, en dus af te laaten, van het land van *Henegouwen* verder te verwoesten. Aan dit verzoek werd voldaan; het welk GUY, Graaf van *Namen*, en zoon van den Graaf van *Vlaanderen*, niet onaangenaam was, vermits hem, daardoor, gelegenheid verſchaft werd, om in *Zeeland* te kunnen vallen; zijnde hij van denkbeeld, dat hij die Provintie zeer ligt overmeeſteren zou. Doch de wakkere *Zeeuwen* vielen hem allereerst aan, verwoeſtten, in 't *Land van Cadſandt*, alles te vuur en te zwaard, en dreeven 'er alle de Vlamingers uit. Omtrent het jaar twaalf honderd vijf-en-negentig, op het einde der Regeering van Graaf FLORIS DEN VIJFDEN, hadden de *Friezen*, om FLORIS te believen, ook eenen inval in dit landſchap gedaan, een groot deel van GUY's volk doodgeſlagen, en meer andere verwoestingen aangerecht. Zeer verſchillende vindt men, echter, het verhaal daarvan

van beſchreeven, bij VOSSIUS, in zijne *Jaarboeken*, (p. 194 en 266.) en bij COMMELIN, in zijne *Beſchrijving van Amſterdam*, (fol. 55.) In het jaar zestien honderd vier begaf Prins MAURITS VAN ORANJE zig, van *Walcheren*, naar 't *Land van Cadſandt*, om het den Spanjaarden te ontweldigen. Ware hij, terſtond, het *Sluiſche Gat* ingeloopen, hij zou, buiten twijfel, zig, door verraſſing, van *Sluis* hebben kunnen meester maaken. Maar hij, zijn leger, in 't *Zwarte Gat*, aan land gezet hebbende, deed SPINOLA den oever aan het *Sluiſche Gat* bezetten. Dit vertraagde zijne overwinningen, die hij, echter, geduurende het beleg van *Ooſtende*, behaalde; maakende zig meester van *Cadſandt*, *Tyſendyke*, *Aardenburg* en *Sluis*. Van dien tijd af, tot in het jaar zeventien honderd agt, bleef het *Land van Cadſandt* in de magt der Algemeene Staaten. Maar toen, en ook naderhand, in het jaar zeventien honderd zeven-en-veertig, maakten 'er de *Franſchen* zig meester van.

Niettegenſtaande dit Land, of liever dit Eiland, door het water, merkelijk verminderd en benadeeld wordt, is en blijft het, echter, ongemeen vruchtbaar, en brengt koſtelijke tarwe voort; welke vruchtbaarheid, mogelijk, één der oorzaaken is, dat 'er zig, eerst verſcheidene *Franſche* vluchtelingen, en daarna eene geheele menigte *Saltsburgſche Emigranten* nedergezet hebben. De laatstgenoemde hebben 'er een Lutherſchen Predikant, die, op kosten van den Staat, onderhouden wordt, en genieten, nog beſtendig, veel goeds van de *Lutherſche* Gemeenten, bijzonderlijk van die van *Amſteldam*. De Predikant der Gereformeerden aldaar, behoort onder de Claſſis van *Walcheren*, in *Zeeland*.

Tegenwoordig is het Eiland *Cadſandt* in bijna twee gelijke deelen verdeeld: behoorende het oostlijke gedeelte tot het *Oostburger*, en 't westlijke tot het *Aardenburger Ambacht*. Voorts ſtaat het onmiddelijk geheel onder het rechtsgebied van het *Kollegie van de Vrije*; hebbende de Heerlijkheden *Breskens* en *Nieuwvliet* alleen haar bijzonder rechtsgebied.

Zie DE GROOT, *Jaarboeken*, fol. 468; GUICIARDIJN; VAN MEETEREN, p. 471.

CALANDSOOGE, ook *Calensooge* en *Calansooge*; zie KALANDSOOGE.

CALIGULA, (CAJUS) was Roomsch Keizer, een wreed tijran, maar tevens de grootſte wellustige en beſpottenswaardige zot, die ooit geleefd heeft; die dus niet verdiende, dat zijn naam herdacht werd, ware het niet, dat 'er, in zijn leven en geduurende zijne regeering, zaaken voorgevallen zijn, die het *Oud Batavia* betreffen, en dus gemeld moeten worden. Voornaamlijk komt in aanmerkinge, zijn togt naar *Neder Germanie*, waardoor hij, in het veertigſte of drie-en-veertigſte jaar na CHRISTUS geboorte, in *Batavia* kwam, en 'er de volgende dwaasheid ten uitvoer bragt. Hij beval, aan eenigen zijner *Duitſche* lijfwachten, over den *Rhijn* te vaaren, met last om zig aldaar verborgen te houden, en tevens, dat men hem, kort na het middagmaal, met groote ontzetting, moest komen aanzeggen, dat de vijand nabij en in 't gezicht was. Dit werd, volgens zijn bevel, verricht, en dus het leger in alarm gebragt. Straks loopt CALIGULA te wapen, neemt eenigen zijner vrienden en lijfwachten met zig, en haast zig naar een bijgeleegen bosch, waarin hij eenige boomen nedervellen, en dezelve in de gedaante van zegetekens deed oprichten. Daarop keert hij, met ontſtoken toortſen en fakkelen, te rug; beſtraffende de lafhartigheid van hun, welke hem niet gevolgd waren: maar verheffende, in tegendeel, hemelhoog, den roem van hun, die, zo als hij voorgaf, deelgenooten zijner overwinninge waren. Deze vereerde hij met den nieuwen naam van *Togtkranſen*, waarvan ſommigen de gedaante van de zon, maan en ſtarren hadden. Daar zijn 'er, die meenen, dat uit deze kranſen, door CALIGULA uitgedeeld, naderhand de wapenen der Heeren van WASSENAAR, voerende drie wasſende maanen op een rood veld, als ook die der Heeren van MATHENESSE, zijnde drie zilveren ſtarren op een zilveren veld, ontſtaan zijn; ſchoon kundigen zulks niet hooger dan voor losſe giſſingen aanneemen. Eindelijk, om zijne zotheid te voltooien, houd zig CALIGULA, als of hij gedwongen ware, ten ſtrijde te moeten gaan; ſtellende zijn leger in ſlagorde langs het ſtrand. Niemand der zijnen kon, echter, bevroeden, wat 's Keizers oogmerk ware. Om hun dit raadzel te ontvouwen, gebied hij hun, zeeſchelpen en hoorntjes te raapen, en hunne helmetten, ſchilden en borſtwapens daar mede te vullen; begeerende ver-

verder, dat deze, als een krijgsbuit, uit den door hem verwonnenen Oceaan, aan 't Kapitool te *Rome*, als triumftekens, gewijd en toegeëigend zouden worden. Ter gedachtenisſe van deze overwinninge, op hoorns en ſchelpen behaald, deed hij, ter gemelde plaatſe, een zeer hoogen toren bouwen, waarop men, als op den *Pharus* van *Egijpten*, vuuren ontſteeken zou, op dat zij, bij donkere nachten, den zeevaarenden ten baake zouden verſtrekken. Dat dit in ſlagorde ſtellen van CALIGULA's heir, op 't ſtrand, en omtremt den mond van den *Rhijn*, geſchied zou weezen, is het gevoelen van meest allen, die over Nederlands Oudheden en Historiën geſchreeven hebben, en 'er in ervaaren zijn. Doch men vind 'er ook, die daarvoor het *Huis te Britten* houden. Zie wat wij, op de beſchrijving daarvan, gezegd hebben. Dit alleen voegen wij hier nog bij, dat SCHOTANUS voor zeker houd, dat de plaatzing van het heir, door CALIGULA, aan het ſtrand bij *Noordwijk*, zoude geſchied zijn.

Men zie alle de Schrijvers over de *Nederl. Oudheden.*

CALLENBERG, (GERARD) Luitenant-Admiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geboren in de *Willemſtad*, in het jaar zestien honderd twee-en-veertig, op den agtſten April. Na dat hij, in minder rang, den Lande manhaftig gediend had, werd hij, in 't jaar zestien honderd vijf-en-zestig, Kapitein, onder het Collegie ter Admiraliteit op de *Maaze;* in zestien honderd drie-en-zeventig Schout bij Nacht; en vervolgens, in zestien honderd vier-en-zeventig, onder het Collegie reſorteerende onder *Amſteldam*, Vice-Admiraal, en aldaar, in zestien honderd twee-en-negentig, Luitenant-Admiraal. Na het overlijden van den Heere PHILIP VAN ALMONDE, in zeventien honderd elf, werd hij Luitenant-Admiraal van *Holland* en *Westfriesland.* Zijne dapperheid en groote krijgskunde ter zee heeft hem, meer dan zijne geboorte, (trouwens, dit heeft de Heer CALLENBERG, met de voornaamſten van onze beroemdſte Zeeoverſten, gemeen gehad) tot de bovengemelde aanzienlijke waardigheid doen opklimmen. Laaten wij eenige zijner bedrijven hier ter nederſtellen. In het zeegevecht, omtrent den berg *Etna*, in 't jaar zestien honderd zes-en-zeventig, was hij één der eerſte Kapiteinen op het Schip van den Ad-

miraal DE RUITER, toen die gadelooze Zeeheld de eerſte kwetſuur van aanbelang, die hij, den gantſchen tijd zijns levens, gehad had, ontving, en waaraan hij, eenige dagen daarna, overleed. CALLENBERG liet niet na, ieder tot zijnen pligt aanteſpooren; ſtellende, binnensboords, zodanige orders, omtrent de Officieren, Matroozen en Soldaaten, dat vriend noch vijand merkte, dat de Admiraal gewond was. Ook werd het gevecht, op zijn Smaldeel, met den zelfden moed en dapperheid, gaande gehouden, inzonderheid op zijn eigen Schip. Hij hield zig altoos digtst bij het Schip van den Graave VAN STIJRUM, dat het meest in gevaar was, doordien de vijanden, met agt Schepen, en daar onder twee Schouten bij Nacht, het meest daarop aanhielden. Doch de dapperheid en vlugheid van CALLENBERG, en van andere Bevelhebberen, was zo groot, dat de vijanden hun verlaaten moesten. Het Schip van DE RUITER bleef, daags na den ſlag, nog zee houden. Na dat zij de *Franſchen* uit het gezicht verlooren hadden, en de wind ſterker werd, liep de Vloot naar *Saragoſſe*, alwaar de groote DE RUITER, op den negen-en-twintigſten April, overleed. Na verloop van eenige dagen zeilde de Vloot van daar naar *Palermo*; wordende de Admiraalsvlag gevoerd door DE HAAN, de Vlag van Vice-Admiraal door CALLENBERG, en die van Schout bij Nacht door MIDDELLAND. De *Franſchen* begaven zig wederom in zee, kwamen, den eerſten Junij, in 't gezicht van *Palermo*, en, na dat eenigen van hunne Bevelhebbers de ligging der *Spaanſche* en *Hollandſche* vloot beſchouwd hadden, den volgenden dag, op hun af. Met vermaak zagen ze, dat de *Spaanſche* Vice-Admiraal, zonder eenigen wederſtand te bieden, zijne kabels kapte, en dat de overige Schepen, zo wel de *Spaanſche* als *Hollandſche*, in wanorde geraakt waren. Zij bedienden zig wonder wel van dit voordeel, verbrandende eenige *Hollandſche* Schepen, 't Schip *de Eendracht*, waarin het Lijk van den Admiraal was, liep zelfs groot gevaar; doch de moed van CALLENBERG bezweek niet: hij hield het, meer dan anderhalf uur, uit, ſchietende zelfs zodanig, met musketten, op de *Franſchen*, dat zij eindelijk afweeken. DE HAAN was in dezen ſlag geſneuveld; dus voerde CALLENBERG de vlag als Admiraal. In het jaar zeſtien honderd negentig, als Vice-Admiraal,

op

op het Schip *Westfriesland*, in *Duins* zijnde, ontving hij eenen brief van Koning WILLEM DEN DERDEN, waarbij aan hem het gebied over de vloot, in afweezen van den Luitenant-Admiraal CORNELIS EVERTSEN, opgedragen, en vergund werd, wanneer gemelde Luitenant-Admiraal op de vloot zoude gekomen zijn, de tweede ſtem en zitting in den Krijgsraad te hebben.

In de maand Junij van dat zelfde jaar, voerde CALLENBERG, bij de vereenigde *Engelſche* en *Hollandſche* vloot, het bevel over het eerſte Smaldeel, en ſloeg, met zijne bijhebbende Schepen, bij *Beveſier*, tegen de *Franſchen*; in welken ſlag hij zig als een man van eer gedroeg, en de *Hollandſche* vloot uit een opgeſchijnelijk gevaar redde. In het volgende jaar (zestien honderd een-en-negentig) bevond hij zig, met dezelfde vlootelingen, op het Schip *Medenblik*, voerende zes-en-tagtig ſtukken kanon, waarmede hij, benevens negen *Hollandſche* Schepen en twee Branders, onder zijn bevel ſtaande, naar *Spanje* gezonden werd. De waardigheid van Vice-Admiraal, voor het Collegie van de *Maaze*, in de maand Maart van den jaare zestien honderd twee-en-negentig, bekomen hebbende, was hij, met het bovengemelde Schip, in de gecombineerde *Engelſche* en *Hollandſche* vloot tegenwoordig, en wel op dien tijd, toen dezelve, onder het opperbevel van den *Engelſchen* Admiraal RUSSEL, in de maand Mei van het gemelde jaar, omtrent *Barfleur*, door de *Franſchen* aangevallen werd; waarbij, echter, de *Hollanders*, ſtaande onder bevel van den Luitenant-Admiraal ALMONDE, door de kalmte van den wind, weinig deels aan het gevecht konden krijgen. CALLENBERG voerde, in deze actie, het bevel over dat gedeelte der *Hollandſche* Schepen, 't welk den voortogt had; volgens zijne gewoonte, ontving hij de *Franſchen* zo wel, dat zij ſpoedig afhielden.

Met het einde van de maand Januarij des jaars zestien honderd vier en-negentig, kwam onze Zeeheld, benevens den *Engelſchen* Admiraal WHELER, met omtrent dertig Oorlogſchepen, en een groote vloot Koopvaardijvaarders, die zij naar *Italiën* en *de Levant* moesten geleiden, te *Cadix*, vanwaar zij de Baai van *Gibraltar* aandeeden. Met het begin van de maand Maart wederom in zee geſtoken zijnde, werden zij, door eenen vreezelijken

ſtorm, verzeld met zulk een zwaar onweder, beloopen, dat de oudſte en bevaarendſte zeeman, in dien oord, nooit iet dergelijks ontmoet had. De gemelde Admiraal WHELER werd, met zijn Schip van tagtig ſtukken kanon, en al het volk, uitgezonderd twee Mooren, onder de woedende golven begraaven. CALLENBERG bleef gelukkig bewaard. Met het Schip *de Ridderſchap*, van twee-en-zeventig ſtukken kanon, vertoefde hij, aan de *Spaanſche* kust, tot de maand Julij; toen ging hij over op het Schip *de Beſchermer*, van negentig ſtukken kanon, en begaf zig daarmede, benevens zijne bijhebbende Schepen, omtrent de *Straat van Gibraltar*, bij de zamengevoegde *Engelſche* en *Hollandſche* vloot, beſtaande uit veertig *Engelſche* Schepen, onder bevel van den Admiraal RUSSEL, drie-en-twintig *Hollandſche* en tien *Spaanſche*. Het opperbevel, over alle de *Hollandſche* Schepen, was onzen Held toevertrouwd. Het oogmerk dezer vloot was, om *Barcelona*, 't welk door de *Franſchen*, te water en te land, belegerd was, te gaan ontzetten, en het overige gedeelte van *Katalonïën* te behouden; het welk ook gelukkig ten uitvoer gebragt werd. Voor deze zijne verrichtingen werd CALLENBERG, door de Regeering van *Barcelona*, beſchonken met een zilver verguld Lampet en Schotel, waarop het Stadswapen gedreeven was, benevens twee zilveren fruitſchotels. Ook was de Koning van *Spanje*, over den bijſtand der *Hollanderen*, zo wel voldaan, dat hij den Vice-Admiraal CALLENBERG een diamanten kruis tot een vereering zond.

In de maand November van het volgende jaar, kwam CALLENBERG, benevens den Admiraal RUSSEL, met bijna dertig, zo *Hollandſche* als *Engelſche* Schepen, en een menigte Koopvaardijvaarders, in *Engeland*.

In de maand Junij van den jaare zestien honderd zes-en-negentig, hielp hij, voerende het Schip *de Zeven Provintiën*, van negentig ſtukken kanon, met de *Engelſche* en *Hollandſche* vloot, eene landing doen op de *Franſche* kust, bijzonderlijk op de Eilanden *Heizant*; waarna hij zig, in de maand Julij van 't zelfde jaar, met de gemelde vloot, wederom op de *Franſche* kust vertoonde, en niet een van de minſten was, die de Stad *St. Martin*, op 't Eiland *Ré*, de uitwerking der bomben deed gevoelen.

In

In den jaare zestien honderd zeven-en-negentig, werd hij verheeven tot Luitenant-Admiraal voor het *Noorderkwartier*, en diende, in dien aanzienlijken rang, op het Schip *Hollandia*. In het jaar zeventien honderd twee, op de meergemelde vereenigde vlooten, waarvan de *Engelſche* Admiraal ROOKE, en de *Hollandſche* Admiraal ALMONDE, de Opperbevelhebbers waren, was hij mede tegenwoordig in den vruchtloozen togt naar *Cadix;* daarna bij de roemruchtige overwinning op *Vigos:* waar omtrent aanmerkelijk is, dat CALLENBERG, ten zelfden dage, dat de *Spaanſche* vlooten, in de Baai van *Vigos*, aangevallen en vermeesterd werden, op verzoek van den Admiraal ALMONDE, wegens deszelfs onpaſſelijkheid, het gebied voerde; als mede, dat door hem zijn ſtiefzoon BAREND VAN DER POT, Kapitein voor het Collegie op de *Maaze*, met het Schip *Dordrecht*, op den vijand afgezonden werd, en hij alleen vier *Spaanſche* Galliœnen veroverde.

Gelukkig werd CALLENBERG, andermaal, behouden, in een ontzachtlijken orkaan, die, in den jaare zeventien honderd drie, op deze kust ontſtond. Hij werd, met een vloot Oorlog- en Tranſportſchepen, die men, uit *Texel*, voor de *Maaze* verwachtte, op de kusten van *Noorwegen* gedreeven, vanwaar hij, den eerſten Januarij zeventien honderd en vier, te *Spithead* aankwam, en dus als bewaard werd, om, in dat jaar, den Aartshertog KAREL VAN OOSTENRIJK, toen reeds bekend bij den naam van KAREL DEN DERDEN, Koning van *Spanje*, naar *Portugal* overtebrengen; voorts een aanſlag op *Barcelona* te doen, en de Stad *Gibraltar* te helpen inneemen. Met het Schip, *de Albemarle* genaamd, voerende vier-en-zestig ſtukken kanon, en drie honderd vijf-en-zeventig koppen, verrichtte hij, met de gecombineerde *Engelſche* en *Hollandſche* vloot, onder het opperbevel van den Admiraal ROOKE, het eerstgemelde, in de maand Maart, en kwam, den zeventien van die maand, met de groote vloot, op de rivier van *Lisbon*, alwaar Koning KAREL aan land trad, en de troupen ontſcheepte. In de maand Mei geſchiedde de aanſlag op *Barcelona;* wordende, op den dertigſten, met zestien honderd man, onder bevel van den Prins van HESSEN DARMSTAD, de landing gedaan, en gedekt met agt Schepen en drie bombardeergaljooten, welke, 's daags daaraan, hunne bomben en carasſen

wierpen. Doch, alzo de Stad te wel bezet was, werd het volk, den eerſten Junij, wederom ingeſcheept. Het derde, naamlijk het inneemen van *Gibraltar*, werd ondernomen op den eerſten Julij. Bijna twee duizend Zeeſoldaaten, aan land gezet zijnde, rukten aan, tot op den afſtand van een kanonſchoot van de Stad, alwaar de gemelde Prins bij hen kwam, en *Gibraltar*, door een' brief, deed opeiſchen. Intuſſchen waren de Schepen digter onder de Stad gebragt, en begonnen, den dertienden, na bekomene weigering van overgaave, hunne bomben te werpen, terwijl de *Engelſchen* de Sterkte aan de haven, bezuiden de Stad, beklommen. Den vierden kwamen 'er Gijzelaars, en de Stad werd, bij verdrag, overgegeeven. Den zesden kwam de Prins van HESSEN DARMSTAD aan boord van den Admiraal CALLENBERG, om hem, uit naam van den Koning, te bedanken, voor den bewezen dienst. Voorts zeilde de vloot, den twaalfden, naar de *Barbariſche Kust*. CALLENBERG ontving daarna eenen eigenhandigen brief van den Koning, van dezen inhoud.

Cher Chevalier Amiral!

Comme c'eſt avec plaiſir que je viens d'entendre la priſe de la ville & du havre de Gibralter, je vous conteſte par la preſent la grande ſatisfaction, que vous m'avez donné en cette occaſion par le grand zele, que vous avez fait paroitre pour le bien de la cauſe commune & des mes interets particuliers.

J'en aurai toujours une reconnoiſſance proportionée a votre merite, que vous avez acquis dans cette heureuſe entrepriſe, & pendant que je deſire & que je attends encore avant l'accomplisſement de la Campagne d'entendre pluſieurs d'autres agreables nouvelles de votre bonne conduite & de la valeur de vos Officiers & gens de Marine a la gloire des Etats Generaux votres Maitres & de vous en propre, je vous aſſure de la bonne affection & de l'eſtime que je garde conſtamment pour votre perſonne.

a Pombal ce 25me Aout 1704.

CHARLES.

Na

Na deze verrichting geraakte CALLENBERG, met de achterhoede van de vloot, beſtaande uit twaalf *Hollandſche* Schepen, op den vier-en-twintigſten van de gemelde maand Julij, omtrent *Mallaga*, ſlaags, met de *Franſche* vloot, waarin het Schip *de Albemarle* twintig dooden en vijf-en-veertig gekwetſten bekwam, en zodanig doornageld werd, dat het buiten ſtaat was, de vlag te kunnen voeren. Hierom ging CALLENBERG, voor eenigen tijd, over op het Schip *Katwijk*, gevoerd bij den Kapitein SCHRIJVER. De Voorzienigheid ſpaarde hier door, van nieuws, op eene zonderlinge wijze, zijn leven: vermits het gemelde Schip *Albemarle*, op den middag van den zeven-en-twintigſten, door eigen kruid aangeſtoken, in de lucht ſprong; waarvan ſlechts negen Matroozen, door den Commandeur ROMBOUTS, wien de post op het Schip was toebetrouwd, opgevischt werden. De Admiraal leed daarbij, in zijne goederen, groote ſchade; doch, 't geen hem, voor zijn perſoon, het meeste ſpeet, was, het verlies zijner dagregisters.

Eindelijk, na zo veele gevaaren doorgeſtaan, en zo veele blijken van dapperheid gegeeven te hebben, werd CALLENBERG, ter belooninge zijner getrouwheid, door H. H. M. de Staaten Generaal, op den veertienden Februarij des jaars zeventien honderd negen, in plaatſe van den Heere PHILIPS VAN ALMONDE, als Luitenant-Admiraal, voor het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit reſideerende te *Amſteldam*, aangeſteld, en, den negentienden Februarij zeventien honderd elf, in den zelfden rang, voor het Collegie op de *Maaze*; waarna hij te *Vlaardingen* zijne dagen in vrede heeft doorgebragt. Hij bekleedde aldaar de aanzienlijkſte posten van regeering; zijnde hij, in zestien honderd agt-en-zeventig, Vroedſchap geworden. Ook heeft hij 'er, meer dan eens, de Burgemeeſterlijke waardigheid bekleed. Van deze ampten werd hij, op zijn verzoek, in het jaar zeventien honderd elf, zo om 's Lands dienst, als om zijne klimmende jaaren, ontſlagen. Hij ſtierf, op den agtſten van de maand October des jaars zeventien honderd twee-en-twintig, en werd in gemelde Stad begraven. Zijn wapen, verſierd met een gouden ſcheepskroon, is, boven zijn grafkelder, in de Kerk aldaar, nog heden te zien. CALLENBERG had ten huwelijk gehad LUCRETIA BOSCH,

Pie-

Pieters dochter, die eerst ten man gehad had GIJSBERT VAN DER POT, Kapitein, of Schipper, van een Vlaardinger koopvaardijschip. Onze Held liet na drie dochters: REBECCA, gehuwd met ANTHONIJ BAARTMANS, dien zij een zoon baarde, Mr. GERRARD CALLENBERG BAARTMANS, in zijn leven Ordinaris Raad in de Kamer van Justitie van *Vianen* en *Ameide*, midsgaders Dijkgraaf en Penningmeester van de *Landen van Vianen*, en eene dochter, HESTER ADRIANA CALLENBERG BAARTMANS, die gehuwd is geweest met JACOBUS DE GROOT, Predikant te *Utrecht*. De twee andere dochters van den Admiraal, ADRIANA en GEERTRUI, zijn ongehuwd gestorven. 's Mans afbeeldzel is tweemaal in prent gebragt: het groote door P. TANJÉ, naar de tekening van A. SCHOUMAN, vervaardigd naar het origineele schilderij van den ouden VOLLEVEN; en het kleine door J. HOUBRAKEN.

Zie *Leven van de Ruiter*. *Beschrijving van Vlaardingen*, enz.

CALLIDIUS, (CORNELIUS) *Chrysopolitanus*, een verdichte naam, waaronder CORNELIS LOOS, een *Hollander*, zig bedekte. Hij was Kanunnik in zijne geboorteſtad *Gouda*, alwaar zijn vader Schepen en Raad was. De twist, tusschen de Roomschgezinden en Protestanten, noodzaakte hem, in het midden der zestiende eeuwe, zig naar elders te begeeven; waarover hij, door veele vinnige en scherpbijtende schriften, zijne gramschap toonde. Eén van die kwam, in 't jaar vijftien honderd negen-en-zeventig, ten voorschijn, onder den tijtel van *Spiritus vertiginis utriusque Germaniæ in religionis dissidio vera origo, progressus ac indubitatus curandi modus*; waarin de Protestanten zeer vinnig doorgehaald werden. Niet minder heftig toonde hij zig tegen zekeren CHRISTIAAN FRANK, die de Orde der Jesuiten verlaaten, en zig tot de Hervormden begeeven had. Maar allermeest is hij bekend geworden, door zijn boek *de vera & falsa Magia*, 't welk hij, heimelijk, aan een' Boekdrukker te *Keulen* had gezonden. Hij, als de Schrijver daarvan, ontdekt zijnde, werd, op last van den Pauslijken Nuntius, in het Klooster van *St. Maximus*, te *Trier*, in bewaaring genomen, en gedwongen, het geschrevene openlijk te herroepen, en, bovendien, genood

noodzaakt, *Trier* te verlaaten. Vandaar begaf hij zig naar *Brusſel*, alwaar hij tot een der kerklijke Vicariſen werd aangenomen. Doch, niet lang daarna, aangeklaagd zijnde, van, in zijne voorige gevoelens, bij de Roomſche Christenen ondraaglijk, te volharden, werd hij, voor de tweedemaal, in gevangenis geſteld, en verkreeg, langen tijd daarna, niet dan met veel moeite, zijne vrijheid. De Geestlijkheid wilde, ten derdemaale, die beſchuldiging hervatten; en hij zou, zo de dood, in het jaar vijftien honderd zeven-en-negentig, hem daarvoor niet beveiligd hadde, het dreigende gevaar niet ontkomen zijn. Onder zijne overige ſchriften komt meest in aanmerking zijn *Catalogus illuſtrium utriusque Germaniæ Scriptorum*; waarvan de Jeſuit LABBE, in zijne *Bibliotheca Bibliothecarum*, zegt dat, in dit boek, de levens en werken, de doorgeleerdheid en godsvrucht, der doorluchtige mannen, die, ten dienſte van *Hoog-* en *Neder-Duitschland*, de letterkunde en wetenſchappen, zedert het jaar vijftien honderd tot vijftien honderd een-en-tagtig, herſteld, en de geloofsleer, tegen de nieuwgezinde Leeraars, verdeedigd hadden, beſchreven waren. Wat zijn boek, *de vera & falſa Magia* betreft, hetzelve was, zekerlijk, met een goed oogmerk geſchreven: want in *Duitschland* zijnde, zag hij de zogenaamde gerechtsplaatſen rooken en branden, van ten vuure gedoemde Heksen en Tovenaars. Hij was, in de leere der Kerke, te wel onderwezen, om niet te gelooven, dat de H. Schrift, de gewijde en ongewijde overleveringen, de kerk- en burger-wetten, ja, zelfs de ondervinding van vroegere eeuwen, overtuigend bewezen, dat 'er toverijen plaats gehad hadden; maar zijn *Hollandſche* mededogende aart kon niet dulden, dat, ten zijnen tijde, een menigte van onnoozele en onſchuldige menſchen, van duivelskonſtenarijen beſchuldigd, en (zo men zeide) overtuigd, ten vuure gedoemd werden. Zijne gedachten waren, dat onnozelen het meest daarmede beticht werden; dat 'er veelen van die, door zwaarmoedige gedachten, zig wezenlijk inbeeldden, dat zij konden toveren, zonder te weeten, wat eigenlijk toveren was; dat de pijnbanken, veeltijds, onſchuldige bekentenisſen afperſten; dat het ten vuure doemen en branden dezer menſchen een nieuw middel der Scheikunde was, door onrechtvaardige geldzuchtige

Rech-

Rechters uitgevonden, om goud uit 's menſchen bloed te trekken. Deze gedachten, die, zeker, niet ongerijmd waren, deeden hem dit werk, over de waare en valſche Toverkunst, ſchrijven, en in de opgemelde ongelegenheid geraaken. Nogthans moet men erkennen, dat zijn al te ontmaatige ijver hem veele onbeſcheidene zaaken heeft doen ter nederſtellen. Volgens zijnen laatſten wil, werd hij, te *Bruſſel*, op een Kerkhof, begraaven.

Men zie van zijne ſchriften verder VAL. ANDREAS en FOPPENS.

CALLINGEN, is, volgens een' giftbrief van DIRK DEN VIJFDEN, Graaf van *Holland*, van het jaar duizend drie-en-tagtig, eene plaats, digt bij *Alkmaar*. Wij zeggen DIRK DE VIJFDE, ſchoon hij zig, in den brief, DE VIERDE noemt; tellende zijnen oom, den ongehuwden DIRK, niet mede, om reden dat deze geene giften, aan de Abdije van *Egmond*, gedaan had, en in wiens plaats, zijn vader FLORIS, in het jaar duizend agt-en-veertig, gevolgd is. Als wij tot het Art. van dezen DIRK zullen gekomen zijn, zal het de tijd en plaats zijn, om de echtheid of onechtheid van dezen brief, waarover veel getwist is, te onderzoeken.

M. STOKE noemt, in zijnen *Dirk den Eerſten*, vs. 483 en 484, deze plaats, met eene zeer zachte blaazing, *Hallinge*, als hij zegt:

In bzoente gaf hij hem rentende dinge
In Alkmaar / en in *Hallinge*.

Eigenlijk moet 'er ſtaan *Kallinghe*, welke benaaming, door ALKEMADE en anderen, verkeerdelijk verklaard is voor *Callinge*, nu *'t Ooge*, de verkorte naam van *Kallantsoog*, een Zeedorp, niet verre van 't noordeinde van de *Zijpe*; dat, zekerlijk, aan den geleerden ALTING onbekend geweest moet zijn, vermits hij het, waarin wij hem gevolgd hebben, genoemd heeft *Callingen*. Hij meende zelfs, dat 'er, van deze plaats, niets meer overig was, en plaatſte het dus in de nabuurſchap van *Almaar* en *Vroonle* of *Vroonloe*. Zie verder *Kalandsoog*.

CALLISHOEK; zie dit Art. op letter K.

CAL-

CALLOO, thans een Vlek, ſchoon eertijds een Schans, in *'t Land van Waas*, aan de *Schelde*, twee uuren van *Antwerpen*, en niet verre van *Lillo* en *Liefkenshoek*. *Calloo* is de plaats, alwaar Hertog ALEXANDER VAN PARMA, in den jaare vijftien honderd vier-en-tagtig, eenen brug deed bouwen, om de vaart langs de *Schelde* te ſtremmen. De reden, waarom hij deze plaats koos, was, dat de rivier, tuſſchen *Calloo* en de *Ordanne*, ſmaller is, dan op andere plaatſen; en ook, dat dezelve aldaar een' bogt heeft, die belet, dat de Schepen, met alle winden, dien hoek niet te boven komen kunnen. Aan beide zijden van den brug deed hij een Fort bouwen, aan welke hij de naamen van *St. Marie*, en *St. Philip* gaf. Het geen aldaar, in het jaar zestien honderd ags-en-dertig, voorviel, is te merkwaardig om niet verhaald te worden. WILLEM, Graaf van *Naſſau*, veroverde, op den dertienden Junij des gemelden jaars, met zeven duizend man, deze Schans, benevens eenige nabij gelegene Forten. Maar vermits de Spanjaarden ongemeen veel belang daarin hadden, aangezien gantſch *Vlaanderen* daardoor in gevaar was, trokken zij, met haast, alle hunne troepen bijéén, en kwamen, den zeventienden, voor *Calloo*. De Staatſchen deeden een' uitval, en de Spanjaarden lokten hen, al deinzende, in eene hinderlaag van negen Kompagniën Ruiters; waardoor veele Soldaaten omkwamen. Graaf MAURITS, eenigſte zoon van WILLEM VAN NASSAU, werd in den borst geſchoten, en doorſtoken. Den twintigſten werd het *Spaanſche* heir, met nog tien of twaalf duizend man, verſterkt. Deze groote menigte deed, dien zelfden nacht, op de Schans, een hevigen aanval, die tot aan den morgen duurde. De Staatſche manſchap, hoe gering ook in aantal, bood een onbegrijpelijken tegenweer, en vocht als leeuwen. Daags daaraan hervatteden de Spanjaarden den aanval, geduurende den gantſchen dag, en dreeven de Staatſchen uit eenige voordeelige posten: waarom de Graaf VAN NASSAU, geen ontzet te gemoete ziende, beſloot, de Schans en de overige posten, in den nacht, tuſſchen den twee- en drie-en-twintigſten, te verlaaten. De *Spaanſchen* vielen de zijnen, in den aftogt, met een felle woede, op het lijf, en alles geraakte in de uiterſte wanorde. Twee duizend drie honderd en zeventig man, en daar onder verſcheide-

dene Kolonellen, tagtig groote en kleine Schepen, negentien metaalen ſtukken kanon, en een groot aantal vaandels, vielen in de handen der vijanden. De Graaf VAN NASSAU, zeer zwaarlijvig en zieklijk zijnde, werd nauwlijks, op zijn ziekbed, te *Liefkenshoek*, geborgen. De ſchipbrug, niet beſtand om alles te draagen, daar dezelve niet tot over het ſlijk reikte, was oorzaak, dat veelen in den ſlijk ſmoorden, in 't water verdronken, of dood geſchooten werden. Tusſchen de twintig en dertig Kompagniën lagen in Schepen, niet verre van *Calloo*, zonder te kunnen naderen; en het gros van 't Staatſche leger lag, onder bevel van Prins FREDRIK HENDRIK, te *Noordegeest*, zo 't ſcheen, om, van dien kant, de Forten van *Antwerpen* in beweeginge te houden. - Hoe het zij, Graaf WILLEM had, gelijk wij gezien hebben, geen onderſtand gekreegen, ſchoon hij, agt dagen te vooren, zijnen broeder HENDRIK, aan den Prins VAN ORANJE, gezonden had, om dien van alles te onderrichten, en om bijſtand te verzoeken. Negentien Kompagniën lagen, om aan dit verzoek te voldoen, in de *Kruisſchans*. De oorzaak, dat zij niet verder kwamen, werd toegeſchreeven aan het gedrag van zekeren Luitenant-Kolonel VAN TIENEN, die, twee dagen te vooren, geſchreven had, dat zij buiten nood waren. ORANJE mislukte ook, op dien tijd, in zijne oogmerken: want hij was voorneemens, de *Spaanſchen*, bij *Antwerpen*, *Calloo* en de *Kruisſchans*, te misleiden, en, inmiddels, op *Sas van Gend* of *Hulst* door te dringen. Doch de *Spaanſchen* ontdekten zulks, en verijdelden 's Prinſen toeleg.

Zie STRADA, *Nederlandſche Oorlogen*, VI. Boek. *Leven van Fredrik Hendrik*, in fol. bl. 10. AITZEMA, *Zaaken van Staat*, II. Deel, bl. 535 en 536.

CALSLAGEN, een Dorp.

CALSLAGEN, een Adelijk Huis; zie van deze twee Art. op Letter K.

CALVERDIJK, een Dorp.

CALVERDIJK, mede een Dorp; zie deze beide Artikels op letter K.

CAL-

IX. D[l] pl. I.

UNIV. OF MICH.

CALVESLOE; zie KALSLAGE.

CALVIN, (JOHAN) ſchoon te *Noijon*, in *Picardiën*, op den tienden Julij des jaars vijftien honderd negen, geboren, en dus geen Nederlander zijnde, verdient, echter, door onze Landgenoten, gekend te worden! niet alleen, om dat hij één der voornaamſte Hervormers was, maar ook, om dat zijne gevoelens, binnen deze Landen, zijn aangenomen, en zijne navolgers de gronden gelegd hebben tot den Kerkſtaat der *Gereformeerden*, die, gelijk men weet, eenen Godsdienst belijden, welke, in deze Landen, de heerſchende is, en met de magt van 't Land moet beſchermd en verdedigd worden; waarvan de bewijzen, op 't Art. GEREFORMEERDEN, bijgebragt zullen worden. JOHAN CALVIN dan was de zoon van eenen GERARD CAUVIN en JOHANNE LE FRANC: Zijn vader was eerst Commis der Pachterijen, daarna Fiscaal van 't Graafſchap *Noijon*, en Secretaris van 't Bisdom; een man, die, zo als ook de moeder van CALVIN, afkomſtig was van gemeene burgerlieden. Want zijn vaderlijke grootvader was een Kuiper te *Pont l'Eveque*, bij *Noijon*, en zijn moederlijke grootvader een Herbergier te *Kamerijk*. Onze Hervormer werd, in zijne jeugd, zekerlijk door onvermogen zijner ouderen, mede tot een handwerk geſchikt: want zijn Meester, RICHARD CHAUVIN, was een Slotemaker te *Parijs*. Deze, echter, deed hem, in 't School van *la Marche*, 't Latijn, en de Filoſophie in dat van *Montaigu* leeren. De vlugheid van zijn verſtand was oorzaak, dat hij, met zijn elfde jaar, Kapellaan van de Kerk van *Notre Dame*, en, met zijn agttiende, Pastoor van *Marteville* werd. Deze Pastorij verwiſſelde hij, na verloop van twee jaaren, met die van *Pont l'Eveque*. Het eerſte onderwijs, in de gevoelens van den Godsdienst, waarin hij, naderhand, zulke groote ſtappen gedaan heeft, ontving hij van eenen zijner naastbeſtaanden, ROBERT OLIVETAN genaamd. Zijn vader, met deszelfs vrienden, over den aankomenden jongeling, geraadpleegd hebbende, begeerde, daar zijne neiging, voor de letteroefeningen, onwederſtaanbaar was, dat hij zig op de Rechtsgeleerdheid zou toeleggen, en dwong hem, zig, ten dien einde, naar *Orleans* te begeeven. Om aan den wil zijns vaders te voldoen;

oefende hij zig aldaar in die wetenſchap, onder den geleerden PETRUS STELLA, en bragt het, binnen korten tijd, zo verre, dat hij niet meer als Leerling, maar als Meester werd aangemerkt, en, nu en dan, de lesſen der Hoogleeraaren waarnam; die ook aanboden, om hem, op hunne kosten, tot Doctor in de Rechten te promoveeren. G. PATIN zegt, *dat* Calvin, *op zijnen ouderdom van twee-en-twintig jaaren, de geleerdſte man van Europa was.* Te *Bourges* oefende hij zig, onder den vermaarden ALCIATUS; en de *Griekſche* taal leerde hij van MELCHIOR WOLMAR, naderhand voor een Lutheraan bekend. Daar zijn 'er, die zeggen, dat hij aldaar de gevoelens van LUTHER en ZWINGLIUS met vlijt naſpoorde, en, nu en dan, op de Dorpen, buiten *Bourges*, bijzonderlijk te *Legnieres*, voor den Heer daarvan, predikte. Zijn vader overleden zijnde, begaf hij zig naar *Noijon*, ontdeed zig van de twee geeſtlijke Prebenden, en trok, in den jaare vijftien honderd twee-en-dertig, naar *Parijs*; gaf aldaar zijne uitlegging over SENECA's Verhandeling, *de Clementia*, *de Goedertierenheid*, in het licht, met zijnen naam CHAUVIN (CALVINUS) 'er voor. Sommigen meenden dat zijn oogmerk was, FRANÇOIS DEN EERSTEN, Koning van *Frankrijk*, daar door, en door middel van goedertierenheid, een afkeer in te boezemen, tegen de verſchrikkelijke wreedheid, die toen, in dat Rijk, tegen hen, die anders dachten, in zwang ging: want dezelve werden, met klein vuur, levendig verbrand. Dit vermoeden is niet geheel ongegrond: want de Koning las veel, en meest dergelijke boeken. CALVIN, een boezemvriend van N. COP, Rector van de Hooge Schoole te *Parijs*, werd gehouden, zo niet voor den opſteller, ten minſten voor den aanrader der ongeveinsde redevoering van dien Rector, welke aan de *Sorbonne* zo wel als 't Parlement geweldig mishaagde; waarom hetzelve dan ook den Onderſchout MORIN zond, om CALVIN, die toen zijne wooning, in het Schoolhuis van den Kardinaal LE MOINE, had, te vatten. Doch BEZA zegt, dat hij, zo gelukkig als gevallig, niet in huis was; waartegen MAIMBOURG en VARILLAS verhaalen, dat hij zig, in een laken gewonden, uit het venſter nederliet, en het dus ontſnapte. Wat hier van zij, CALVIN nam zijne toevlucht tot de Koningin van *Navarre*, die, vermits hij zig naar *Angoulême* be-

begaf, dit onweder deed bedaaren. Gemelde Vorſtin had ook den geleerden FABER uit de klaauwen van de Inquiſitie ontrukt, en naar *Nerac* gezonden, alwaar CALVIN hem vond. Vandaar keerde hij, in het jaar vijftien honderd vier-en-dertig, naar *Parijs*. N. SERVETUS bevond zig toen mede aldaar. Tuſſchen beide deze mannen was eene bijeenkomst beraamd; maar de laatstgenoemde verſcheen niet.

Zij, die naar verbetering in den Godsdienst haakten, werden, ten dien tijde, in *Frankrijk*, heftig vervolgd. CALVIN, welke geen van de minſten onder die verdrukten was, zocht een veiliger ſchuilplaats. Te *Orleans* gaf hij zijn boek, genaamd *Pſychopannichia*, tegen het ſlaapen der zielen, in 't licht. Daarna reisde hij naar *Bazel*, alwaar hij de Hebreeuwſche taal leerde, kennis maakte met GRYNEUS en CAPITO, en in druk uitgaf zijne *Inſtitutio Chriſtiana*, met een opdragt aan den Koning van *Frankrijk*; welke opdragt voor een der grootſte meeſterſtukken van verſtand gehouden wordt. Dit verricht hebbende, begaf hij zig tot de Hertoginne VAN FERRARA, vermaard wegens haare Godsdienſtigheid, en eene Vorſtin, die alle Geleerden, en dus ook hem, gunſtig ontving. Hij keerde weder naar *Frankrijk*, met voorneemen om zijne zaaken aldaar te regelen, en zig dan, te *Straatsburg* of *Bazel*, nedertezetten. Om dit plan ten uitvoer te brengen, moest hij, wegens den oorlog, zijnen weg door *Savoije* neemen. Door eene bijzondere ſchikking kwam hij te *Geneve*, zonder, echter, het minſte oogmerk te hebben, om aldaar te vertoeven. Hij zou zijnen weg vervolgd hebben, *zo niet* Farel *hem in den naam van den Almagtigen God, den vloek des Heeren had aangekondigd, zo hij, onder voorgeeven van te ſtudeeren, zig zelven meer als Christus beoogende, niet nevens hem aan het werk des Heeren had blijven arbeiden.* Deze FAREL was, volgens de woorden van BEZA, met een heldengeest aangeblaazen. De Regeering, zo wel als de Gemeente van *Geneve*, wilde CALVIN tot Predikant aanſtellen; maar hij zulks van de hand wijzende, bood men hem aan, het Hoogleeraarampt in de Godgeleerdheid, mids hij ook prediken zou. 't Ampt van Hoogleeraar nam hij aan, doch zou zig gaarne van het prediken onthouden hebben; maar men noodzaakte hem, in het jaar

vijftien honderd zes-en-dertig, die beide posten op zig te neemen.

CALVIN ontwierp, ten volgenden jaare, een Geloofsformulier, en afzweering van het Pausdom; 't welk, door alle de Inwooners van *Geneve*, aangenomen en met eenen eed bevestigd moest worden. De aanzienlijkſten van die Stad waren in partijen verdeeld: waarom CALVIN en zijne amptgenooten openlijk verklaarden, die allen, waaronder de meeſte Regeeringsperſoonen waren, van de tafel des Heeren te zullen weeren, zo zij zig niet verzoenden. Nog verklaarden de *Geneefſche* Leeraars, zig aan de Sijnode van *Bern* niet te kunnen onderwerpen. Te *Geneve* bediende men zig van gezuurd brood tot het Nachtmaal. Zij hadden de doopvonten en alle de feestdagen, uitgenomen den Zondag, tegen den zin van die van *Bern*, in een Sijnode, afgeſchaft. De laatstgenoemde begeerden, dat die van *Geneve* die dingen zouden herſtellen. Zij, daarentegen, verzochten aan de Sijnode van *Zurich*, welke ſtond te vergaderen, alvoorens men tot een beſluit kwam, gehoord te mogen worden. De Burgerij, op aanzegging van de Magiſtraat, vergaderd zijnde, werd beſloten, dat FAREL, CALVIN en nog een derde Predikant, binnen twee dagen, de Stad zouden ruimen. Dit geſchiedde, in het jaar vijftien honderd agt-en-dertig. CALVIN begaf zig naar *Straatsburg*, waar hij, van BUCERUS en CAPITO, minnelijk ontvangen werd. Hier ſtichtte hij eene *Franſche* Gemeente, was 'er de eerſte Predikant van, en werd 'er tot Hoogleeraar aangeſteld; laatende, echter, niet af, nu en dan, blijken van zijne genegenheid voor *Geneve* te geeven; waarvan ten bewijze ſtrekt, zijn antwoord, op den zo ſierlijken als listigen brief van den Kardinaal SADOLET. In het jaar vijftien honderd een-en-veertig bevond de groote Hervormer zig, benevens BUCERUS, op de Rijksvergadering, te *Worms* en *Regensburg* beſchreven, ter beſliſſinge van de godgeleerde verſchillen, en hield aldaar eenige mondgeſprekken met MELANCTHON. Gedurende dezen tijd ſchijnt de partij, die, te *Geneve*, tegen hem geweest was, verzwakt te zijn: want de Gemeente van die Stad begeerde hem, andermaal, tot Leeraar; 't geen hij, hoewel ſlechts voor een bepaald getal van jaaren, aannam; doch welke bepaaling, voor zekere jaaren,

door

door de Heeren van *Straatsburg*, vernietigd werd. CALVIN kwam dan, den dertienden September vijftien honderd een-en-veertig, onder een ongeloovelijke toejuiching, andermaal, te *Geneve*. Zijn eerſte werk aldaar beſtond, in het opſtellen van een formulier van Kerklijke Tugt en Conſiſtoriaal gebied, met de toeſtemminge van cenſure en ſtraffen. Dit zijn gedrag mishaagde zeer veelen, die klaagden, dat men aldus de Roomſche tiranij weder invoerde. Dan, hunne klagten waren te vergeefsch: want, in eene vergadering van de gantſche Burgerij, werd dit voorſchrift, op den twintigſten November van dat zelfde jaar, tot een wet gemaakt. CALVIN, evenwel, die 'er een al te geſtreng uitvoerder van was, maakte zig daardoor niet alleen veele vijanden, maar verwekte ook menigvuldige beroerten. Nogthans was hij onverzettelijk, en ſtoorde zig aan geen gerucht; ja, buiten de bewijzen, die daarvan voor handen zijn, zou men naauwlijks kunnen gelooven, dat een eenig man, in 't midden van alle die gistingen en beroerten van binnen, zo veel oplettendheid heeft kunnen hebben, op zaaken, die, van buiten, onder de *Franſche*, *Duitſche*, *Poolſche* en *Engelſche* Gemeenten, omgingen, en, daarenboven nog, zo veele boeken en brieven heeft kunnen ſchrijven, die uitgelopen zijn tot twaalf deelen in folio. Maar het is bekend, dat hij veel meer met zijne pen, dan met zijne tegenwoordigheid verrichtte; hoewel hij zig ook, hier en daar, liet vinden: onder anderen, in 't jaar vijftien honderd zes-en-vijftig, te *Frankfort*, alwaar hij de verſchillen, in de *Franſche* Gemeente gereezen, poogde te doen bedaaren. Het gerucht van zijnen dood, veroorzaakt door eene ziekte, vervulde, omtrent dien tijd, gantsch *Rome* met blijdſchap. BEZA verhaalt, dat de Kanunniken, in zijne geboorteſtad, daarover openbaare bedevaarten aanſtelden; doch hunne vreugde was, op dien tijd, ijdel. In de laatſte jaaren zijns levens was hij met veele kwaalen behebt; die hem, echter, het vermogen om te ſchrijven niet beletteden; zijnde hij, genoegzaam met de pen in de hand, geſtorven. Waarin zijne ongemakken meest beſtonden, blijkt uit een' brief, twee maanden vóór zijnen dood geſchreeven, aan de Geneesmeeſters te *Lion*, waarin hij zegt: *dat hij op éénen tijd was beſprongen van de jigt, van den ſteen, kolijk en ambeijen;*

van de derdendaagſche koorts, gevolgd van zwaare pijn in de kuiten; dat hij een ijsſelijk gezwel had aan de ambeiaderen; dat hij een zwaaren ſteen gelost had; dat hem veel bloeds was afgegaan; dat hij ſedert eenige dagen weder verſcheidene kleine ſteenen kwijt geraakt was, en dat hij als een geheele ſteengroef in zijne nieren gevoelde. Met deze ongemakken beladen, ſtierf hij, den zeven-en-twintigſten Mei vijftien honderd vier-en-zestig, in den ouderdom van vier-en-vijftig jaaren, tien maanden en zeventien dagen.

Wat zijn perſoon betreft, hij was een man, middelmaatig van grootte, bleek en bruin van tronij, glinſterende en doordringende oogen, en zindelijk en zedig in zijn gewaad; ongemeen ſober in eeten en drinken. De zwakheid zijner maag noodzaakte hem, geduurende een reeks van jaaren, ſlegts weinig ſpijze, in den tijd van vier-en-twintig uuren, te gebruiken. Deze ſoberheid ſtelde hem in ſtaat, om zig, met een jaarwedde van honderd Rijksdaalders, te kunnen vergenoegen. Uit zijnen arbeid is ligtlijk op te maaken, dat hij zeer weinig ſliep. Zijn geheugen was bijna zonder wedergae; en, echter, haatte hij alle lange redenvoeringen. Ook in zijn' ſchrijfſtijl was hij, naar den tijd, waarin hij leefde, bondig, krachtig en inneemende. Niettegenſtaande zijne zwakke geſteltenis, nam hij zijne bedieningen met een onvermoeiden vlijt waar; predikende, om de veertien dagen, alle de dagen van de week. Hij gaf driemaal in de week les in de Godgeleerdheid, en alle Vrijdagen deed hij een redenvoering voor de Conſiſtorie, waarvan hij geen vergadering verzuimde. Hij was vlijtig in het bezoeken der zieken; dus men naauwlijks kan nagaan, vanwaar hem de tijd tot al zijn ſchrijven overſchoot.

In het dertigſte jaar zijns ouderdoms, had hij zig in den echt begeeven, te *Straatsburg*, met zekere IDELETTA BURIE, weduwe van JAN STRODER, een bekeerd Herdooper, en had bij haar één zoon, die vóór hem overleed. Zijne vrouw ſtierf in het jaar vijftien honderd negen-en-veertig; en daarna bleef hij ongehuwd. *God*, zegt hij, in *Tract. Theol.* p. 369. *had mij éénen zoon gegeeven, en dien ook weder ontnomen.* BALDUINES, vervolgt hij, *verwijt mij dat ik geene kinderen heb; doch ik hebbe duizenden*

den zoonen door de geheele Christenheid; welk gezegde de vermaarde BOSSUET als een groote laatdunkendheid uitkrijt; doch daaromtrent is hij, van DRELINCOURT (*Defenſe de Calvin*), p. 313.) deftig verdedigd.

Grooter vijand en lasteraar heeft CALVIN nimmer gehad, dan zekeren BOLSAC, die, voorheen, één zijner bedienden was. Alle de ongerijmdheden, die deze van hem verhaalt, en duizendmaalen nageſchreven zijn, zijn zo boudig wederlegd, dat geen der Roomschgezinden van deze eeuw zig verſtout heeft, die wederom ter baane te brengen, zijnde zij, voor zo verre mij bewust is, 't laatst herkaauwd in een werk, betijteld *Systema Decretorum Dogmaticorum*, en gedrukt te *Avignon* 1696. Allerbelachelijkst zijn, ten minſten de beſchuldigingen tegen CALVIN, daaruit nageſchreeven, als dat hij was een woekeraar, wijnzuiper en gulzigaart. Andere Roomſche Schrijvers zeggen, dat hij vrij was van lichaamlijke gebreken, maar dat zijn hart beſmet was met hoogmoed, bitſche lasterzucht en oploopendheid; en dat men niet kan ontkennen, dat hij geweldig vinnig was tegen hen, die anders dachten dan hij. HUGO GROTIUS zegt van hem: *ik durf* Calvin *niet gelooven, weetende hoe onbillijk en venijnig hij mannen bejegend heeft, die veel beter waren dan hij:* Caſſander, Balduines *en* Castellio. Dan, of DE GROOT hier voor onpartijdig genoeg kan beſchouwd worden, laat ik aan het oordeel van hun, dien de godsdienſtige begrippen van den grooten DE GROOT bekend zijn. Ondraaglijk was 't hem, dat de *Engelſchen* het gezach, in kerklijke zaaken, aan hunnen Koning opdroegen. Want hij hield het voor godslastering, te zeggen, *dat de Koning naast Christus het opperhoofd der kerke is.* Men zie wat hij hierop verder gezegd heeft, in zijne uitleggingr over *Amos* VII: 13. Echter heeft hij nooit, zo als ſommigen willen, geleerd, dat ieder mensch bevoegd is, een tranniesſchen Koning te mogen dooden; maar wel, dat de Staaten van den Lande magt hebben, om eenen, die de wetten des Rijks verbreekt, aftezetten. Zie *Inſtitutio*, B. 4, Cap. 20, §. 31. Laat ons nog kortlijk zien, wat over SERVETUS, ten aanzien van deszelfs dood, ten laste van CALVIN, gezegd wordt.

De Jeſuit CARASSE beſchuldigt CALVIN, dat hij, gemelden SER-

VETUS ter dood hebbende doen brengen, een boek ſcheef: *De non castigandis hæreticis*, om te bewijzen *dat men de Ketters niet kastijden moest.* Zeker, een zeer belachelijke beſchuldiging, naardien het tegendeel waar is. CALVIN gaf, na de verbranding van SERVETUS, een boek uit, genaamd: *Fidelis Expoſitio erro um* Michaëlis Serveti *& brevis eorumdem refutatio; ubi docetur jure gladii coërcendos eſſe hæreticos.* Dat is: *Getrouw verhaal en korte wederlegging der dwalingen van* Michiel Servetus; *alwaar met een geleerd wordt, dat de Ketters met het recht des zwaards behooren beteugeld te worden.* CALVIN zelfs betuigt, in eenen zijner brieven, dat SERVETUS, als een lasteraar van de godlijke Drieëénheid, door zijn toedoen was gevangen gezet; en in een anderen, dat hij door zijn toedoen was aangeklaagd, en dat hij zelfs het formulier had opgeſteld, om het rechtsgeding tegen hem te openen. Zelfs ſchreef hij, naderhand, aan zijnen vriend FAREL, *dat hij hoopte dat men* Servetus, *ten minſten met den dood zou ſtraffen.* CALVIN was het, echter, niet alleen, die geloofde, dat Ketters, zo als SERVETUS was, met den dood moesten geſtraft worden. Alle de *Zurichſche* Godgeleerden gevoelden dit mede. Die van *Bern* waren min driftig. Doch FAREL, toen Predikant te *Geneve*, was nog ſterker; want deze ſchreef, in een' brief aan CALVIN, *dat het een groot mirakel zou zijn, indien* Servetus, *die duizend dooden verdiend had, doch maar éénen dood zou ſterven, door een ernſtige bekeering de omſtanders kwame te ſtichten; dat de Rechters zeer wreedaardig zouden wezen, en als vijanden van Chriſtus, en van zijne leer en kerk zouden te werk gaan, zo zij door de ſchrikkelijke Godslastering van zulk een' Ketter niet aangezet werden..... Maar ik hoop,* zegt hij, *dat God zal geeven, dat de geene, die met ſtraffen van rovers en dieven lof verdienen, zig zo zullen gedragen, datze ook eer zullen behaalen, met het van kant maaken van eenen, die zo lang en hardnekkig in de ketterij volhard heeft, en zo veele menſchen in 't verderf gebracht.*

Gelijk veele Roomsch-Katholijken, in *Frankrijk*, het vervolgen der Proteſtanten onbillijk en wreed noemden, zo waren 'er, ten dien tijde, ook veele Proteſtanten, in andere landen, die

het

het gedrag van CALVIN ten uiterſten afkeurden; 't geen hem dan ook bewoog, het boyengemelde geſchrift in 't licht te doen komen. Onder deze waren het niet alleen die van *Geneve*, maar ook de *Engelſche* Hervormers, die voor dit ijsſelijk gevoelen waren. En het is geen geringe roem, voor de *Nederlandſche Proteſtanten*, dat zij (de woeste bedrijven der *Watergeuzen* uitgeſloten) nimmer iemand, om het geloof, ter dood gebragt hebben. Het gemelde boekje van CALVIN werd, in den jaare zestien honderd en twaalf, in *Holland*, door een ander wederlegd.

Dat de achting en het gezach van CALVIN, binnen *Geneve*, groot was, blijkt uit het volgende geval. BEZA verhaalt, dat CALVIN, na zijn Testament gemaakt te hebben, aan de vier Penſionarisſen en alle Raaden van de Stad, deed weeten, dat hij, vóór zijn overlijden, hen allen nog eenmaal, op het Raadhuis, wilde ontbieden, werwaards hij zig, den volgenden dag, zoude doen dragen. Waarop de Raadsheeren deeden antwoorden, dat zij liever tot hem wilden komen, en dat hij zijne gezondheid ſpaaren moest: dat zij ook allen, daags daaraan, van het Raadhuis, tot hem kwamen, en dat hij hen toen eene vermaaning deed, in de volgende woorden: *Ik kan met waarheid betuigen, dat ik het welzijn van uwe Republiek van harten betracht heb, en of ik aan mijnen pligt niet volkomen voldaan heb, ik heb, echter, het gemeenebest met alle mijne krachten bedoeld. En indien ik niet erkende dat God mijnen arbeid ſomtijds niet te vergeefsch gebruikt heeft, zoude ik een huichelaar zijn. Doch dit verzoek ik nogmaals, dat gij niet kwalijk duidt, dat al't geene ik zo in 't gemeen, als in 't bijzonder gedaan heb, zeer gering is bij 't geene ik had behooren te doen: ook beken ik grootelijks aan u verpligt te zijn, dat gij mijnen ſomtijds zo onmatigen ijver en hevigheid, zo goedertieren verdragen hebt, welke zonde ik ook vertrouwe mij reeds van God vergeeven te zijn.* Hij beſloot deze redevoering met eene Christelijke vermaaning, en ſcheidde aldus van de Regeering, als een vader van zijne kinderen; zo als hij, ten volgenden dage, mede deed van zijne Amptgenooten; welke trouwhartige vermaaningen, door zijne vijanden, mede ten kwaade geduid zijn; want deze zeiden, dat CALVIN, te *Geneve*, zo onbepaald heerschte, als de Paus binnen *Rome*.

Breed zouden wij hier kunnen uitweiden, met een verſlag van zijne ſchriften te geeven; doch dezelve zijn, onder de Geleerden, genoeg bekend. Niet minder breedvoerig zouden wij worden, indien wij alle de loflijke getuigenisſen, van Roomschgezinden en Proteſtanten, als van MELANCTHON, J. VERHEIDEN, THUANUS, SCALIGER en anderen, wilden naſchrijven. Dat van TANAQUILLUS FABER zal, ten aanzien van 's mans bekwaamheden, alleen voldoende zijn; dus luidt hetzelve: *Dit zal ik ſlegts zeggen: van alle de geene, die tegenwoordig leeven, en bij 't gemeen voor vernuftig, begaafd en welſprekend doorgaan, is 'er geen een, die doen kan, het geen* Calvin *in zijnen opdragtbrief, aan* François, *den eerſten van dien naam, Koning van Frankrijk, gedaan heeft, als hij zijn onverganglijk werk, de Inſtitutie, aan dien Vorst opdroeg.* Deze Opdragt hebben wij, boven, reeds een meeſterſtuk genoemd. ALEXANDER MORUS, in zijne lofrede op CALVIN, zegt 'er van: dat 'er drie voorredenen zijn, die boven alles uitmunten, *die van* CALVIN, *voor zijne Inſtitutie; die van* THUANUS, *voor zijne Historiën, en die van* CASAUBONUS, *voor zijne uitgave van Polijbius.*

't Geen Vader RICHARD SIMON, in zijne *Histoire Critique du Vieux Testament*, van dezen grooten man zegt, daar hij eene vergelijking maakt, tusſchen hem en den niet min grooten LUTHER, naamlijk, dat CALVIN 'er alleen op uit was, om de H. Schrift naar zijne gevoelens, en de uitleggingen naar zijne vooroordeelen te ſchikken, is, indien men hem zulks al eens toeſtond, niets meer, dan 't geen ieder Gezinte aan alle anderen, die buiten haar zijn, te last legt. Maar in deze gelukkige gewesten, daar het ieder ingezetene vrijſtaat, alles te onderzoeken, alles te beoordeelen, en te gelooven en aan te neemen, wat hem het beste dunkt, heeft ook ieder, gevolglijk, de vrijheid om uit eigene oogen te zien, en, naar de vatbaarheid van zijn verſtand, de uitleggingen, van wien ze ook zijn mogen, aan de H. Schrift te toetzen. En deze vrijheid is te noodzaakelijker, als men overweegt, hoe weinig ſtaat 'er, ſomtijds, op 't oordeel van anderen, ſchoon nog zo geleerd, over de waarde van godgeleerde ſchriften, te maaken zij. Dit is en blijft dan zeker, dat, zo lang 'er in de wereld prijs op geleerdheid geſteld wordt, de nagedachtenis van CALVIN, zo wel als die der anderen, welke mede de

hand

hand aan 't groote werk der Hervorminge geſlagen hebben, in zegeninge zal blijven. Laat ons, tot ſlot van dit Artikel, hier bijvoegen, dat uit den inhoud van 's mans Testament, met betrekking tot de daar in door hem gemaakte legaten, aan de kinderen van zijnen broeder ANTONIUS CALVINUS, blijkt, dat hij nooit aardſche grootheid noch ſchatten bedoeld heeft. Want zijne boeken en meubelen zouden te zamen, volgens zijne eigen rekening, nog geen duizend guldens aan geld waardig weezen. Na zijnen dood maakte zijn vriend TH. BEZA een Latijnsch graffchrift op hem, waarvan de vertaaling van den Heere G. OUTHOF deze regels bevat:

Vraagt gij, waarom CALVIJN, *die ſchrik van Romenskerk,*
Wiens groote naam en roem zo verre boven 't zwerk
Der wolken ſtijgt, en wien betreuren alle vromen;
Op wiens gezicht, men ziet den bozen vreet aankomen;
Een wonder man, van wien de deugd zelf deugd kon leeren,
Geen Grafnaald heeft? Het is geſchied op zijn begeeren.
De zedigheid, die Jan Calvijn *altoos verzelde,*
Was 't, die met eigen handt hem deezen aard'hoop ſtelde:
Gelukkige Aarde, die met zulken rif kunt prijken!
Voor u, ô Aarde, moet metaal en marmer wijken.

CAMBEREN, of *Cimberen*, dus genaamd naar CAMBRITTUS, zoons zoon van ASCHENAS, vader der *Celten*. Zie CELTEN en CIMBREN.

CAMERIJK, of *Cambreſis*. Zie op Letter K.

CAMMINGA, een Slot of Adelijk Huis, in *Friesland;* in het Dorp *Wirdum*, onder de Grietenij *Leeuwaarderadeel*, in het Kwartier van *Oostergo*.

CAMMINGA, voorheen een Slot, in de Grietenij *Ferwerderadeel*, bij *Ferwert*, ten noord-oosten.

CAMMINGA, mede een Slot, te *Arum*, in de Grietenij van *Won-*

Wonſteradeel; doch thans eene fraaie Boerderij, die nog de kenmerken draagt van haar voorgaande aanzien, door een defige ſteenen poort en wijde gragten.

CAMMINGA, een zeer edel en oud geſlacht, in *Friesland*, dat, reeds vóór het jaar elf honderd en tagtig, het Eiland *Ameland* in bezit had. Bij onze oudſte Historieſchrijvers vindt men den naam van dit geſlacht, nu CANG, en dan CAMMING geſpeld. Doch, in deze benamingen, zo als ook in die van CAMMINGA, gelijk men thans ſchrijft, heeft, door verhaasting, of al te groote verkorting, een ſchrijffeil plaats. Zeker is het, dat dit geſlacht dus genoemd is geworden, naar de adelijke wapenen, die hetzelve voerde, en welke, ſchoon, door den tijd, door huwelijken, verbonden en uitmuntende daaden, naderhand veranderd en vermeerderd, de echtſte en oudſte zijn, wanneer 'er op een *goud ſchild*, *met koornen pronkende*, gevonden word *een* HERT, *zittende met opgerechten hals*, *boven hetzelve twee en onder één* KAM; volgens 't welk dit geſlacht, eigenlijk, CAMMENHERT genoemd geweest is. Doch, gelijk al het ondermaanſche der veranderinge onderworpen is, zo is ook, met den tijd, hier in verandering gemaakt, en, aan dezen naam, eene andere uitſpraak gegeeven. De geſlachtlijsr der CAMMINGA's is gebreklijk, in zo verre naamlijk, dat men, van de allereerſte Leden, geen voldoend bericht heeft. Hierom begint de Genealogie van *Oud-Camminga* eerst met GERRAUT *à* CAMMINGA, die, volgens uitwijzing van zijn Testament, leefde in het jaar veertien honderd vijf-en-veertig. Deze GERRAUT, of GERRIT CAMMINGA was een dapper en ſtoutmoedig man; ook tevens van groot gezag, en niet alleenlijk bemind bij het gemeen, maar zelfs bij ALBERT, Hertog van *Beijeren*, Graaf van *Holland*, en toen ook Heer van *Friesland*. Want deze beſchonk hem met het Leen der Stad *Leeuwaarden*, en drie treffelijke Dorpen: *Wirdum*, *Steens* en *Ferwerd*; op voorwaarde, dat hij, op eigen kosten, altoos gereed zou hebben en houden, twintig paarden, en daarmede, als een goed Leenman, altoos, ten dienſte van het Vaderland, gereed zijn; maar wanneer de Hertog buiten 's lands oorloogde, of zijne hulpe anderzins noodig mogt hebben, zouden de paarden, op

's Her-

's Hertogs kosten, onderhouden worden. Zie GABBEMA, *Verhaal van Leeuwaarden*, pag. 25. Deze leengift is geſchied in het jaar dertien honderd negen-en-negentig. De tak der CAMMINGA's, waaruit de Vrij-Heeren van *Ameland* oorſpronglijk zijn, klimt, echter, tot vroegere jaaren op, vermits zij, gelijk hier voor gezegd is, reeds in 't jaar elf honderd en tagtig bezitters van dat Eiland waren. Echter begint de opvolgende geſlachtlijst van deze eerst in 't jaar dertien honderd vijf-en-tagtig. De Heer van *Ameland* was, ten dien tijde, RITSKE JELMERA, dus genaamd naar een Slot, dat hij, op het Eiland *Ameland*, had, en waarnaar hij zig deed noemen, ſchoon hij eerst den naam van RITSKE UNGA, naar een landgoed, in het Dorp *Wierum*, in *Dongeradeel*, voerde. Deze RITSKE ſtierf in het jaar veertien honderd en vijftig, na dat hij, weinig tijds te vooren, bij Testament, aan zijne dochters, zekere gedeelten toegekend, en, tot erfgenaamen zijner overige goederen, waaronder ook was de Vrije Heerlijkheid *Ameland*, KEMPO en ROMKE DONIA, benevens HAJO HERINGA, had aangeſteld. Dus ging, na zijn overlijden, de Heerlijkheid *Ameland*, van RITSKE JELMERA, eerst bij voorrecht, over aan ROMKE DONIA, RITSKES oudſten kleinzoon, reeds te voren geſtorven. ROMKE, alleenlijk twee dochters nalaatende, kwam *Ameland* aan KEMPO, zijnen broeder. Deze mede zonder kinderen overlijdende, is *Ameland* gekomen aan den jongſten broeder, HAJO HERINGA, die, in de bezitting, bevestigd werd, door Hertog KAREL VAN BOURGONDIEN, in het jaar veertien honderd negen-en-zestig. Bij deze bevestiging werd hij HAJO CAMMINGA genaamd; waarvan de reden is, dat hij gehuwd was met DODONEA DEKAMA, weduwe van SICCO CAMMINGA, en dat hij en zijne vrouw zig hebben laaten noemen HERINGA VAN CAMMINGA, om dat het Slot *Cammingaburg* en *Cammingahuis oppe Hucck*, bij den dood van GRATAMA, dien zij SICCO CAMMINGA gebaard had, aan haar vervallen waren. Twee kinderen zijn 'er van dezen HAJO en DOED, of DODONEA CAMMINGA: naamlijk, PETRUS en SJOUK. Na den dood des vaders, kwam *Ameland* aan PETRUS, die, zo wel als zijne nakomelingen, den naam van CAMMINGA behouden heeft. DOED liet, bij haar overlijden; in het jaar vijftien honderd, aan haaren zoon PETRUS, mede na *Cammingahuis*

op-

oppe Hueck, en, aan haare dochter SJOUCK, toen reeds gehuwd met RIENCK EMINGA, *Cammingaburg* buiten *Leeuwaarden*; waarna zij en haar man den naam van CAMMINGA aangenomen, en dien, met het Slot, aan hunne nakomelingen nagelaaten hebben. Deze naamsveranderingen waren in *Friesland* niet vreemd; zij waren 'er, reeds vóór de aankomst der Vorsten, in gebruik geweest: want de meeste Edelen, die, vóór dien tijd, hunne eigene jurisdictie hadden, en hals- en hoofd-recht oefenden, veranderden hunne naamen en wapenen, als zij huwden, of, door koop of erfenis, Heeren van eene andere plaats werden. Maar, na dat het rechtsgebied aan de Vorsten is overgegaan, en dezen dus meesters van de rechtspleegingen waren, is die gewoonte in onbruik geraakt.

Het geslacht van CAMMINGA heeft, gelijk bekend is, verscheidene aanzienlijke mannen voortgebragt, en is ook, door huwelijken, aan de aanzienlijkste familiën van *Friesland* vermaagschapt geworden; zo als men zien kan in de Geslachtlijsten, bij FERWERDA, I. Deel, II. Stuk.

CAMMINGA, (*Pieter van*) werd, in het jaar vijftien honderd agt-en-vijftig, Heer van *Ameland*. Hij was een zoon van SICCO en (volgens TE WATER) van TRIJN HEERMA; doch, volgens FERWERDA, was CATHARINA VAN CAMMINGA zijne moeder. PIETER, die, door den Heer TE WATER, mede onder de zamenverbondene Edelen geplaatst wordt, verscheen, volgens 's mans aanteekeningen, in het jaar vijftien honderd zes-en-zestig, in de Vergadering der Staten, en stemde mede in zulke besluiten, die, ter verkrijginge van de vrijheid, genomen werden. Omtrent dien tijd vindt men ook gewag van een' broeder van dezen, wiens naam, door WINSEMIUS, XVI. Boek, fol. 536, WATZE VAN CAMMINGA, en, door FERWERDA, WITZE gespeld wordt. Van wegen het gemelde besluit, zou men zeggen, dat hij, voor de woede der Watergeuzen, beveiligd moest geweest zijn. En, echter, ondervond hij hun ongenoegen. Want een troep derzelven kwam op zijn Eiland stroopen, en verwoestte zijn Kasteel aldaar, zonder dat de reden daarvan bekend is. In het jaar vijftien honderd twee-en-zeventig verzocht hij, na zig aan de zijde van ORANJE ge-

gevoegd te hebben, dat 'er krijgsvolk naar *Friesland* mogt gezonden worden, en was mede een van hun, die *Leeuwaarden* aan den Prins zochten te doen overgaan. De Overſte ROBLES, Heer van *Billy*, deed hem, daarover, voor den Raad dagvaarden. CAMMINGA vond raadzaamer, zig, met de vlucht, naar *Ameland* te begeeven; doch, onderweg, werd hij agterhaald, en gevangen, op het Blokhuis te *Leeuwaarden*, gebragt. Nogthans ſchijnen zijne bloeddorstige Rechters hem van geen afval of wederſpannigheid te hebben kunnen overtuigen: want, op een Smeekſchrift zijner vrouwe, en onder borgſtelling van een groote ſomme gelds, werd hij uit zijne gevangenis geſlaakt, en naar zijn Kasteel binnen *Leeuwaarden*, *Het Oude Amelands Huis* genaamd, gebragt, alwaar hij, in een ruimer bewaaringe, zijne dagen eindigde.

Zie Smeekſchrift der Edelen, II. Stuk, bl. 315.

CAMMINGABURG, of *Cambuur*, een groot adelijk Slot, even buiten *Leeuwaarden*, rondsom met een gracht omgeeven, en van vooren met ſchoon hoog geboomte beplant. Voor dezen behoorde het aan het geſlacht der CAMMINGA's; doch thans is het een eigendom van Jonkheer EGBERT SJUK VAN BURMANIA RENGERS, Grietman van *Wijmbritſeradeel*. Op dit Slot wordt nog een Rustkamer gevonden, voorzien met allerlei oud geweer, waaronder een zwaard van den Scherprechter, verſcheiden boeijens en andere werktuigen. Waaruit blijkt, dat, in oude tijden, aldaar halsrecht geoefend werd.

CAMP, een Dorp.

CAMPEN, een Stad in *Over-Yſel*.

CAMPEN, een adelijk geſlacht in *Zeeland*. Zie deze drie Artikelen op Letter K.

CAMPEN, een oud Kasteel, nog heden in deftigen ſtand, in *Friesland*, in de Grietenij *Wonſeradeel*, ten Zuidwesten van het fraaie dorp *Witmarſum*.

CAM-

CAMPEN, (HENDRIK VAN) geboren in de Stad van dien naam, was Ondercancelier te *Keulen*, en een vermaard Leermeester in de Filosophie van ARISTOTELES. Ook was hij tegenwoordig op de vergadering te *Bazel*, alwaar hij, op verzoek van den Kardinaal DE CUZA, de pen gevoerd heeft. Van *Keulen* werd hij beroepen naar *Leuven*, alwaar hij, in het jaar zestien honderd veertig, overleed.

Zie *Oudheden van Kampen.*

CAMPEN, (*Jacob van*) Heer van *Rambroek*, geboren te *Haarlem*, doch onzeker wanneer, gestorven op den vierden van de maand Maart des jaars zestien honderd agt-en-vijftig, op zijn huis *Rambroek*, en te *Amersfoort* begraven. VAN CAMPEN was niet alleenlijk een beroemd Schilder, maar ook één der vermaardste Bouwmeesters van zijne eeuw. De kunst van zijn penceel bestond in het maaken van levensgroote beelden, waarin hij de manier van BRONKHORST en BIJLERT volgde. Ook was hij in de Tekenkunst zeer ervaaren. In de Bouwkunde overtrof hij alle zijne tijdgenooten; waarvan de bewijzen nog te zien zijn, in de prachtige paleizen, in *Holland* en elders, door hem gesticht; als, in *'s Hage*, het huis van Prins *Maurits;* het huis van den Heere VAN ZUILICHEM, en 't Speelhuis te *Voorburg;* het huis van den Heere DEDEL, te *Lisse;* de oude *Amsteldamsche Schouwburg;* verscheiden graftomben der Bataafsche Zeehelden, als die van TROMP, VAN GALEN, enz. en inzonderheid, 't geen alle 't gemelde overtreft, het *Amsteldamsche Raadhuis*, 't welk, met recht, het agtste werelds wonder genaamd wordt. Volgens 't verhaal van HOUBRAKEN, werd hem, op zijne reize naar *Italie*, werwaards hij trok, om zig in de Schilderkunst te oefenen, door eene Heidin, voorzegd, *dat hij wel als Schilder heen ging, maar als Bouwmeester zou te rug keeren; dat het oude Amsteldamsche Stadhuis verbranden zou, en dat hij, op den zelfden grond, een nieuw zou bouwen, waardoor zijn naam altoos zou beruchт blijven.* Wat hier van zij, zeker is het, dat het gezegde gebeurd is. Op 's mans Grafzerk, te *Amersfoort*, leest men deze regels:

d' Aarts-

d'Aartsbouheer uit den ſtam
VAN CAMPEN, *rust hier onder,*
Die 't Raathuis t'Amſterdam
Geſticht heeft, 't achtſte wonder.

En onder zijn afbeeldzel, in Prent, deze woorden:

JACOBUS à CAMPEN, DOMINUS IN RANDENBROEK &c. ARCHITECTUS INCOMPARABILIS.

Dus was het anſchijn des weerghadeloozen Bouwers
Van 't achtſte wonderſtuk, het Raadhuis t'Amſterdam;
Zijn geest wijdluftig ſtraalt in d'ooghen der anſchouwers,
Uit all' de werken die zijn Konst in handen nam;
En ſchoonze in duurzaamheid voorbij alle and're ſtreven,
Zijn onverwelkb're Lof zal z' efter overleeven.

L. MEIJER.

Zie VAN BEMMEL, *Beſchrijving van Amersfoort.* HOUBRAKEN, *Leven der Schilders*, III. Deel.

CAMPEN, (JAN VAN) een Inboorling van de Stad van dien naam, was zeer ervaren in de Hebreeuwſche Taale; hij ſtierf te *Vrijburg*, op den zevenſtienden September, in den jaare vijftien honderd een-en-dertig.

CAMPER-NIEUWLANDT.

CAMPER-EILANDEN.

CAMPERVEER.

CAMPVEER, of TER VEER. Zie deze vier Artikelen op Letter K.

CAMPHUIS, (JOHANNES) de vijftiende in den rang der Gouverneurs Generaal van Neêrlands Indiën, was geboren te *Haarlem*,

den agttienden Julij des jaars zestien honderd vier-en-dertig. In zijne jeugd leerde hij het zilversmeden, en voerde, tot meerder jaaren en hooger staat gekomen zijnde, ter gedachtenisse daarvan, een Hamer in zijn wapen. In den ouderdom van negentien jaaren voer hij, als Adsistent, naar de *Indiën*, met het Schip *De Draak*, 't welk, in het jaar zestien honderd vier-en-vijftig, te *Batavia* kwam. Aldaar werd hij terstond, door den toenmaligen Gouverneur MAATSUIKER, te werk gesteld. Dertien jaaren daarna bevorderde deze hem tot eersten Klerk, na hem reeds met de tijtels van Opper- en Onderkoopman vereerd te hebben. Van den jaare zestien honderd een-en-zeventig tot vijf-en-zeventig, werd hij driemaal, afgezonden naar *Japan*, met den rang van Opperhoofd op het Comptoir aldaar; ook bekleedde hij, in dien tusschentijd, het ampt van Raad van Justitie. In de maand Maart des jaars zestien honderd zeven-en-zeventig werd hij Secretaris der hooge Indische Regeeringe; welken gewigtigen post hij met alle naauwkeurigheid waarnam, en waarin hij zig ongemeen bevlijtigde, om, in de Archiven van de Compagnie, de noodige gedenkschriften te vinden, welke dienen moesten tot de beschrijving der stichtinge van *Batavia*. Op den vierden April des volgenden jaars, kort na den dood van den zo evengemelden Heere MAATSUIKER, en bij gelegenheid van het ontslag van vijf, zo gewoone als buitengewoone Raaden, werd hij tot den rang van Buitengewoonen Raad verheven. Op den vijf-en-twintigsten November van 't jaar zestien honderd een-en-tagtig, op den dag van het vertrek van den Heere VAN GOENS, werd hij Gewoone Raad, en bleef het tot den elfden Januarij zestien honderd vier-en-tagtig; dag, waarop de Heer SPEELMAN als Gouverneur, en de Heer BORT als Directeur van den Handel, gestorven zijn.

Ten zelfden dage vergaderde de Raad, volgens eene order van de Heeren van de Kamer van Zeventienen. Na het doen van 't gebed, en den gewoonen eed, ging dezelve over tot de verkiezing van eenen nieuwen Gouverneur, bij wijze van stemming, door middel van briefjes. Het baarde geene geringe verwondering, toen men bevond, dat de meeste stemmen ten voordeele van den Heere CAMPHUIS waren, daar hij de jongste der Gewoone Raaden, en daarenboven, bij alle zijne amptgenooten, gehaat

haat was. Ieder had voor hem gestemd, in verwachtinge dat de overigen een anderen zouden kiezen. De nieuwe Gouverneur-Generaal den eed afgelegd hebbende, ontving hij dien van alle Leden wederom. Nogthans werd de afkondiging daarvan vertraagd, tot den tweeden Maart.

Weinig of niets van aanbelang viel 'er voor, geduurende de twee eerste jaaren der regeeringe van CAMPHUIS. In het jaar zestien honderd zes-en-tagtig vertrok de Heer TAK, Schoonbroeder van VAN HOORN, als Afgezant, naar den *Soesoehounan*, ten einde hem te verzoeken (zo men voorgaf) om het hoofd van SOURAPATI, of dat hij zijne vergiffenis zoude hebben te verwerven, 't zij bij de Compagnie, of bij den Keizer. Men voegt 'er bij, dat de Vorst hem die niet alleen verleend, maar zelfs zijne dochter aan hem ten huwelijk gegeeven, en zig op het allernaauwst met dien Schoonzoon verbonden had. Op den Heer TAK was hij zeer gebeten; om dat hij gehouden werd voor den geenen, die, voormaaals, *den grooten steen uit de kroon van Madjapahet ligtte*; hetwelk van dat gevolg was, dat hij dien Heer, met alle de zijnen, deed ombrengen. Ook bleek het naderhand, dat AMANG KOURAT veel deel in dien moord gehad had, welke begaan werd op den agtsten Februarij. De *Soesoehounan*, gesterkt door SOURAPATI, liet niet na, de Compagnie veelvuldige zwarigheden te veroorzaaken, waardoor de Gouverneur en Raaden zig verpligt vonden, de zaaken van *Makasser* uitgestelden tot dien tijd, dat *Java* in een veiliger staat zou gebragt zijn.

Deerlijk werd de Keizer van *Sourapati* bedrogen. Want hij ging, met zijne beste paarden, wapenen en al wat hem aanstond, door, en vluchtte daarmede tot buiten *Pasoeroewan*; stellende zig in het bezit van alle de omliggende landen, tot aan het Prinsdom van *Madion* en *Panaragon*; in zo verre, dat de Keizer van een-en-twintig uitmuntende landstreeken, in langen tijd, geen de minste inkomsten kreeg. En schoon deze *Sourapati*, geduurende den tijd van zeven of agt jaaren, het wel met honderd duizend *Javanen* bezet hield, moesten zij, echter, in het jaar zestien honderd zeven-en-negentig, zonder iets verricht te hebben, opbreeken. Dit was de erkentenis, die *Sourapati* den Keizer bewees. En even zo was de dankbaarheid, welke de

Keizer aan de Compagnie betoonde, zijnde de onkosten, voor hem gedaan, zedert het jaar zestien honderd twee-en-tagtig, nog met eenige tonnen gouds vermeerderd; hij hield zig in geenen deele aan zijne gemaakte verbonden, maar ſchond zijne beloften, en benadeelde de Compagnie in haare voorrechten.

De jonge Koning van *Bantam*, in het jaar zestien honderd zeven-en-tagtig, geſtorven, werd gevolgd door zijnen zoon ABOU IL FALAAL MOHAMED JACHIA, welke in oorlog geraakte met zekeren Koning van 't Eiland *Borneo*, die eene Negerij, agttien of twintig mijlen van de rivier gelegen, bezittende, zig niet alleen van *Succadana* en twee Dorpen, aan het Rijk van *Bantam* behoorende, meeſter maakte, maar, bij vervolg, ook zestien of zeventien *Pantsjalangs* bemagtigde, voerende de bewooners gevangen voor Slaaven weg. ABOU IL FALAAL verzocht aan de Compagnie om bijſtand; en hem werden toegeſtaan vier Schepen, met volk en krijgsbehoeften, onder bevel van den Heere VAN GOENS. De Koning van *Borneo* week terſtond naar het gebergte, wordende, eenige dagen daarna, van zijnen vertrouweling, zijnde een Engelsch Koopman, gevolgd. Schoon de plaats, daar zij de wijk genomen hadden, onwinbaar was, moest de Engelschman, die bij de vluchtelingen in haat was, hoe zeer ook van den Koning bemind, met de zijnen, van daar trekken, naar een Dorp, digt bij *Succadana* gelegen, en zig aan de Nederlanderen overgeeven; waarna den Koning, door het bezetten der rivieren, ook alle verdere terugtogt benomen werd. De Heer VAN GOENS, door onvoorzichtigheid, naamlijk door het losbranden van een vuurroer, zijnen duim, en daarna de kracht verlooren hebbende, kwam het bevel over het krijgsvolk aan den Heere KLAASZOON, die den rover overwon, den Koning van *Bantam* in het bezit zijner Negerijen herſtelde, en zig weder aan boord begaf. De Heer VAN GOENS overleed, toen de Schepen tot op drie mijlen afſtands *Batavia* genaderd waren. De Koning van *Bantam* zond, tot erkentenis, aan de Regeering van *Indië*, twee vaartuigen, gelaaden met peper, en een weinig aarde, in een zilveren bekken, ten bewijze dat hij zijne drie Negerijen terug gekregen had. Ook ſtelden hij dezelve, in vervolg van tijd, ſchadeloos voor de gemaakte kosten.

Om-

Omtrent dezen zelfden tijd bragten de Engelſchen van *Bancalo* en *Batang Kapas*, op het Eiland *Sumatra*, groote klagten tegen de Nederlanders, in *Europa* over. De jonge Koning van *Bantam*, heu uit *Sillebar*, eene plaats hem onderhoorig, verjaagd hebbende, hadden zij de wijk naar de twee genoemde plaatſen, *Bancolo* en *Batang*, genomen, en, tegen alle recht en billijkheid, op de eerstgemelde plaats, eene Vastigheid aangelegd. Wij zeggen, *tegen recht en billijkheid:* om reden dat de Nederlandſche Maatſchappij aldaar haare bezittingen had, het zij door veroveringen, of vrijwilligen afſtand der Inboorlingen, voor dat 'er de *Engelſchen* zig hadden ter neder gezet. En wat aangaat de vijandlijkhedeu, die hun, door de Eilanders, aangedaan werden, daaraan hadden de Nederlanders ook rijklijk hun deel: want zij leeden, doorgaans, den eerſten aanſtoot, en gaven zelfs de *Engelſchen* bericht van het voorneemen der Inlanderen.

De Maatſchappij was toen in oorlog met den Koning van *Jamby*, wiens vader, Sultan INGEULAGA, kort na de onrust van *Bantam*, door de onzen, krijgsgevangen gemaakt was. Zijn zoon, KIAIJ GEDÉ, een verwijfd jongeling, die, in zijne plaats, regeerde, had tot mededinger en vijand een' broeder, PRINGGABAJA genaamd, die veel meer geſchikt om te regeeren, en ook van al 't volk bemind was; doch zig genoopt vond, landwaards in, bij den Keizer van *Manincabo*, te vluchten, wiens dochter hij ter vrouwe nam. PANGORAN PRINGGABAJA viel, eenige jaaren daarna, in handen der Nederlanderen, die hem, naar een der Bandaſche Eilanden, in ballingſchap zouden.

In het jaar zestien honderd agt-en-agtig was de oude Koningin van *Achin* overleden; het jaar te vooren had de befaamde RAJA SINGA, Keizer van *Candia*, mede den tol der natuur betaald. Deze was, echter, in de laatſte jaaren zijner langduurige regeeringe, veel gemaatigder en vreedzaamer geweest dan voorheen; ook had hij, niet tegenſtaande het groot nadeel, dat hij der Maatſchappije veroorzaakt had, zijnen zoon en opvolger vermaand, altoos in goed verſtand met de Nederlanderen te leeven; welke les deze ook getrouw gevolgd heeft, niettegenſtaande hij, uit hoofde zijner bijgelovigheid, een volſlagen afhangeling van zijnen Priester was.

In het eerſte jaar der regeeringe van den Heere CAMPHUIS, had de Koning van *Golconda* zig verpligt gevonden, op de aannadering van het leger van den Grooten *Mogol*, de vlucht te neemen; zijnde hij, ſedert eenige jaaren, nalaatig geweest in het betaalen der ſchattingen. Het volk, de ſchuld daarvan aan de beſtierderen MADONA en AKKUNA geevende, vermoordde deze broeders, die, weinig tijds te vooren, zekeren *Banjaan*, met naame COHENDA, een bediende van de Compagnie, gedwongen hadden, eene groote menigte koperen munt te leveren, zonder hem ooit de waarde daarvan voldaan te hebben; waardoor hij buiten ſtaat geſteld werd, om de ſomme van één millioen guldens te voldoen, welke hij aan de Maatſchappij ſchuldig was, en die de bedienden, van jaar tot jaar, hadden laaten oploopen.

De Regeering van *Batavia* zond, om die reden, in het jaar zeſtien honderd zes-en-tagtig, den Heer LAURENS PIT, *den Jongen*, derwaards, om door hem, die opperhoofd van het Comptoir te *Maſulipatnam* was, vertoogen daarover, aan den Koning van *Golconda*, te doen. De Koning ontving hem gunſtig, en benoemde zelfs Commisſarisſen, om de zaak te onderzoeken. Maar deze verſchoonden zig met den dood van MADONA en AKKUMA, zeggende, *men kon hen nu ten laste leggen wat men wilde, doch zij geloofden znlks niet.* De Koning bood, echter, aan, de ſchuld van COHENDA te voldoen, mids die met eede bevestigde, dat gemelde ſchuld wettig was. COHENDA weigerde dit, uit hoofde van zijnen Godsdienst, die hem verbood te zweeren. Dus kwam 'er van de betaalinge van deze ſchuld niets, dan dat het gezantſchap van den Heere PIT, der Maatſchapije, daarenboven, nog wel dertig duizend guldens kwam te kosten. Intuſſchen had men het Opperhoofd van het Comptoir van *Golconda* in hechtenis genomen, en naar *Pulicatta* gezonden; als ook den tweeden perſoon in rang aldaar, wiens gedrag niet minder vermoeden gaf, van medeoorzaak van dit groot verlies te zijn.

De Heer PIT, te *Maſulipatnam* te rug gekomen zijnde, ontbood tot zig de Opperhoofden der vier Buiten-Comptoiren; deed ook volk van *Ceilon* derwaards komen, en, na op alles goede orde geſteld te hebben, maakte hij zig van de twee Stadspoorten meester, en joeg alle de *Mooren* en *Heidenen* tot veste uit. Vervolgens eischte hij, dat 's Koning tol hem in handen moest ge-

geſteld worden. Na eenige zwarigheden beſlist te hebben, maakten de *Mooren*, die zagen, dat men hen wilde aantasten, een verdrag om vrij te mogen vertrekken. Daarna werden 'er lijsten gemaakt, van al wat in de Stad gevonden werd, en den *Mooren* en *Heidenen* vrijheid gegeeven, om, met hunne goederen, te blijven of te vertrekken. Dit verricht zijnde, werd de plaats, onmiddelijk, met twaalf bolwerken en één gracht verſterkt, zonder andere verhindering, dan dat de *Mooren* 't water aan de Bezetting hadden afgeſneeden. Doch deze verhindering werd, welhaast, door een wakkeren uitval, weggenomen. Want dertig of veertig van de *Mooren* omgekomen zijnde, weigerden de overigen niets meer aan de Nederlanders. Integendeel deeden zij verſcheidene voordeelige aanbiedingen, waardoor zij den Koning hielpen noodzaaken, den vrede aanteneemen, op eene hem voorgeſchrevene voorwaarde; waarbij bepaald was, dat hij, in den tijd van vijf jaaren, betaalen zou de ſomme van honderd en twintig duizend ducaaten, tot ſchaêvergoeding van de Maatſchappij: waarna hem de Stad weder werd overgegeeven.

In het volgende jaar viel deze ongelukkige Vorst in de magt van EURANG ZEB, die zijne landen bemagtigde, en hem, met de uiterſte onwaardigheid, behandelde; tot zo verre, dat hij zelfs het ſtof, van onder de voeten van EURANG ZEB, tot zijn voedzel moest neemen. Zijn laatſte lot was, dat hij gevankelijk naar eene vesting gebragt werd, waarin zijn vijand hem, ongetwijfeld door vergif, heeft doen omkomen. Ligtlijk vermoedt men het nadeel, dat de Maatſchappij daar bij leed. De Soldaaten van den Grooten Mogol plonderden het Compagnies Comptoir van *Nagelwanzon*, en mishandelden de Bedienden op eene wreede wijze.

Onder deze gebeurtenisſen, die den Gouverneur-Generaal niet weinig zorge en arbeids verſchaften, zag men, te *Coromandel*, een nieuwen Commisſaris-Generaal aankomen, die, door de Heeren Bewindhebberen der Kamer van Zeventienen, gelast was, om de zaaken aldaar, naar zijn vermogen, te herſtellen. Deze was, HENDRIK ADRIAAN VAN RHEDE, Heer van *Mijdrecht*, en zijn Adjunct, JAN BACCHERUS, wiens Gezantſchappen, aan den Grooten Mogol en andere Vorſten, van goede uitwerkzelen waren, zo

voor den handel op *Golconda* als elders. De Groote Mogol oefende genoegzaam een onbepaald gezach op de Kust van *Coromandel.*

De twee bedienden, JANSZOON en CARSTENSZOON, die, over de zaak van den bovengemelden COHENDA, in hechtenisse zaten, werden, op zijnen last, naar *Batavia* gezonden, alwaar men zig vernoegde met hen te laaten zitten, zonder hun proces op te maaken; de Regeering van *Batavia* wilde niets met dezen Commisfaris te doen hebben.

De Heer VAN RHEDE was het, die, op eigen gezag, in het jaar zestien honderd negentig, het Comptoir-Generaal, van de Kust van *Paliacatte*, naar *Negapatnam* overbragt, alwaar hij, met verbaazende kosten, die wel op twaalf tonnen gouds begroot werden, die fraaije vesting deed bouwen, welke voor de beste van gantsch *Indië* gehouden wordt: fchoon men naauwlijks weet te zeggen, wat nut dezelve doet; zijnde zij, naar verzekerd wordt, zelfs niet eens bekwaam om de Schepen op de rivier te beveiligen.

In het jaar zestien honderd vier-en-tagtig was de Kompagnie in oorlog geraakt met de *Perfiaanen*, die hun weigerden, de Zijden, tegen den gemaakten prijs, te leveren; daar zij ze, echter, voor minder prijs, aan de *Engelfchen* verkochten. Te *Batavia* had men drie Schepen van oorlog toegerust, onder bevel van den Heere CAZEMBROOD, die, bij zijne aankomst in de Golf van *Perfie*, vijf anderen vond. Met dit Smaldeel, van agt Schepen, maakte hij zig, op den vierden Augustus van het gemelde jaar, meester van het Eiland *Kismus* en deszelfs vesting, na, voor *Gamron*, dertig *Moorfche* vaartuigen genomen te hebben. Intusfchen hadden de Directeur VAN DEN HEUVEL en de Heer HERBERT DE JAGER zig naar *Ispahan* begeeven, om te beproeven, of men de zaak niet in der minne kon herftellen. Maar de *Sophi*, naar niets willende luisteren, vóór dat het gemelde Eiland wederom in zijne magt gefteld, en alle aangehoudene vaartuigen ontflagen waren, ging men, den vijf-en-twintigften Julij van het volgende jaar, daartoe over; waarna de zaaken, doch flechts voor een bepaalden tijd, op een beteren voet gebragt werden.

Ter gelegenheid van het uitbreeken van eenige nieuwe geschillen,

len, zond de Maatſchappij, in het jaar zestien honderd negen-en-tagtig, aan den *Sophi*, SCHACH SOLIJMAN, den Heer VAN LEENEN, Buitengewoonen Raad, in den rang van Ambasſadeur, verzeld van den Heere JAN KEITO, Directeur in *Perſië*, (die onderweg overleed) en voorzien met een gevolg van veertig perſoonen, wier getal, door ziekten en ongemakken, op deze verdrietige reize, niet weinig verminderde. De Gezant deed een Koninglijke intrede te *Ispahan*, en ontving de grootſte eerbewijzen. Deszelfs geſchenk werd, vóór die van de Gezanten van agt of tien vreemde natiën, die 'er gelijktijdig waren, aangenomen. Op den dertienden October zestien honderd een-en-negentig, ſtelde men hem den brief, van den *Sophi* aan den Gouverneur Generaal CAMPHUIS, ter hand, met eenige geſchenken; die, echter, in waarde, tegen die van de Compagnie nooit kunnen ophaalen. Het best was, dat de Afgezant verkreegen had, eene vermindering van veertien duizend en vier honderd *Tomaas*, op de rechten van de voorige jaaren, en vernieuwing der oude verdragen. Doch het duurde niet lang, of men zag, hoe weinig ſtaat 'er, op de ſchoone beloften der ſchalkachtige *Perſiaanen*, te maaken was.

Tot hier toe, geduurende het beſtuur van den Heer CAMPHUIS, niet dan buitenlandſche zaaken verhaald hebbende, ſtaat ons nu iets te melden, dat op de plaats zijns verblijfs gebeurde; het behelst een zeer vreemd geval, dat zo wel den Raad van *Indiën*, als deszelfs hoofdleden verdeelde, en voorviel in de jaaren zestien honderd zes-en-zeventig en tagtig, bij gelegenheid van de verkiezinge van een Baljuw van *Batavia*. De Heer CAMPHUIS verklaarde zig, bij die verkiezing, voor den Heer DISPONTIJN; doch alle de andere Heeren gaven hunne ſtem aan den Heere DE BOLLAN, en trokken de zaak hooger, dan welvoegelijk was, tegen den Gouverneur-Generaal; die, in alle gevallen, magt heeft, om voor zijne rekening te neemen, het geen hij oorbaar vindt, mids rekenſchap van zijn doen geevende. Het gedrag der Raaden mishaagde den Gouverneur, die wel zag, dat, zo hij het, in dit geval, gewonnen gaf, zijn gezach, in het vervolg, niets te beduiden zou hebben. Om hetzelve dan ſtaande te houden, wilde hij, dat de door hem benoemde den voorrang had. Doch

die van den Raad zetteden 'er zig, met zo veel gewelds, tegen, dat één van hun, in drift, den Gouverneur toebeet, *dat zij, die hem Gouverneur-Generaal gemaakt hadden, hem ook wederom konden afzetten, en zijn ampt ontneemen.* CAMPHUIS, zulk een hoonende taal, in eene Vergaderinge, waarin hij Presidént was, niet gewoon, en nu, minder dan te vooren, genegen om zig wetten te laaten voorschrijven, antwoordde, met zijne gewoone bedaardheid, *dat, zo mijne Heeren de Raaden magts genoeg hadden hem aftezetten, hij dan niets meer te doen had, en dat hij hun goeden dag wenschte.* Ten zelfden tijde vertrok hij, en kwam, in geene twee jaaren, wederom in de vergadering. De andere lieten, echter, niet na, 'er alle dagen te verschijnen, als gesteld zijnde om over de zaaken te raadplegen. Maar, zo zij eenig besluit namen, dat niet naar den smaak van den Gouverneur was, vernietigde hij hetzelve, zonder zig met iets te moeijen. Ook begaf hij alle ampten en bedieningen, naar zijnen wil, zonder dat hem iemand durfde tegenspreeken.

De Raaden bragten 'er wel hunne klagten tegen in; doch de gemaatigdheid en bedaardheid van den Gouverneur-Generaal verijdelde die allen. Dit gedrag werd goedgekeurd, tot smarte van zijne tegenstanders, die hem nu niet meer in zijne voorige waarde, maar als eenen Vorst zagen heerschen, waarvan nog nimmer voorbeeld geweest was. Wat het ampt van Baljuw betrof, hetzelve werd, tot nader order, waargenomen door den Heer VAN MOOK, Drossaard van het platte Land, die, bij zijn overlijden, in zestien honderd negen-en-zeventig, deze beide ampten openliet. CAMPHUIS gaf het eerste daarvan aan den Heere DISPONTIJN, en het tweede wilde hij opdragen aan den Heer BOLLAN, voor wien hij mede veel achting had. Niettegenstaande zijnen natuurlijken zachten aart, deed CAMPHUIS, echter, zien, dat hij geledene verongelijkingen niet ligt vergat. Want, op zijn aanstoken, zegt VALENTIJN, was het, dat de Ed. Heeren Bewindhebberen van de Kamer van Zeventienen, in het laatstgemelde jaar, den Heer ANTHONIJ HURDT, Directeur-Generaal, bedankten, met aan hèm de keuze te laaten, om als vrijman in de *Indiën* te blijven, of naar *Nederland* te keeren. HURDT koos het laatste, en stierf in het zelfde jaar, gelijk ook de Heer AIT; waarmede de zaaken

veel

veel veranderden; zijnde die beide Heeren altoos de grootste tegenstanders van den Gouverneur-Generaal geweest.

In het jaar zestien honderd negentig, werd CAMPHUIS, door den zwakken staat zijner gezondheid, genoodzaakt, andermaal zijn ontslag te verzoeken, 't geen hij ook verkreeg, en op eene wijze, die hem tot veel eer verstrekte. Bij dit zijn ontslag gaf de Kamer van Zeventienen hem de vrijheid, om naar *Europa* te keeren, of in *Indiën* te blijven, met behoud van rang naast den Gouverneur-Generaal, en ook van zijne wedde, benevens eene lijfwacht van een' Vaandrig, Sergeant en Corporaal, met twaalf man, ten koste van de Compagnie. 't Laatste aanbod nam hij aan, en gaf zijn ampt, op den vier-en-twintigsten September zestien honderd een-en-negentig, op de volgende wijze, over in handen van den Heere WILLEM VAN OUTSHOORN, eersten Raad en Directeur-Generaal, die, door de bovengemelde Kamer, tot zijnen opvolger benoemd was. De twee Heeren waren aan het boveneinde van de tafel gezeten, en de Raaden van *Indiën* volgden, ieder naar zijnen rang. Ter rechterhand van de twee Generaals zaten de Leden van den Raad van Justitie, benevens de twee Fiscaalen, en ter slinkerzijde de Schepens van *Batavia*. Het overige gedeelte van de zaal was vervuld met een groot aantal lieden van aanzien, bijeengekomen om deze plechtigheid te aanschouwen. Alle de sleutels, zo van de Stad als van het Kasteel, lagen op tafel. CAMPHUIS deed een gepaste aanspraak, betrekkelijk de pligten van het ampt, waarmede hij de eer gehad had bekleed te zijn geweest, en dat hij nu met blijdschap nederleide, om te rusten van al den arbeid, die daaraan vast was. Daarna vatte hij de sleutels op, en stelde die aan zijnen opvolger ter hand, hem tevens te kennen gevende, dat zij vrij gewigtig waren. Toen begaf hij zig naar zijne woning, en nog dien zelfden dag naar zijne lustplaats, buiten de Nieuwe Poort, aan de rivier en weg naar *Jakatra*, alwaar hij overleed, op den agttienden Julij des jaars zestien honderd vijf-en-negentig. Hij werd met een staatie, overeenkomstig de waardigheid, die hij bekleed had, begraaven, nalatende eenen onverwelkbaaren lof. Wij zullen dit Artikel eindigen met iets, dat, voor waarheid, van hem verhaald wordt, en zijne geaartheid volmaakt doet kennen. De

Le-

Lezer erinnere zig, dat wij hier vóór gezegd hebben, dat CAMPHUIS, in zijne jeugd, het zilverſmeden geleerd had. Gouverneur-Generaal geworden zijnde, ſchreef hij, aan den Heere P. SCHAAK, toen Predikant te *Amſteldam*, eenen brief, waarin hij denzelven verzocht, bij zijnen gewezènen Meeſter, een kostlijk zilver tafelſervies te laaten maaken. Deze, die zig hem naauwlijks kon erinneren, ſtond niet weinig verzet, dat zijn gewezen knecht JAN tot zulk eene aanzienlijke waardigheid verheven was. CAMPHUIS, het verzochte ontvangen hebbende, toonde zijne erkentenis aan den Predikant, en beloonde den werkmeeſter op eene edelmoedige wijze.

Zie VALENTIJN, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*; en *Hiſtoriſche Reizen*, XXI. Deel.

CAMPHUIZEN. (DIRK RAFAËLS) Zie op Letter K.

CAMPIANA. HEDA, die, bij alle Geleerden, bekend is voor één' der naauwkeurigſte onderzoekers van de kerklijke goederen, weleer aan *Utrecht* Bisdom behoorende, heeft in het licht gebragt, een lijst der kerklijke Leenmannen, (*Vaſalen*), hoewel van een verdichten ouderdom, echter niet jonger dan van de twaalfde eeuwe. Hierin ſtaat geſchreven, dat geheel *Campiana*, (*Kempenland*) *tot aan Toumoutervoerde, door beleening van den Biſchop van Utrecht bezeten werdt, van deszelfs opdiſcher, den Hertog van Braband.* Een groot gedeelte van het oude land der *Menapiers*, liggende tusſchen de *Maas* en de *Schelde*, dat hedendaags de *Kempen* genaamd wordt, en onder de gehoorzaamheid der Staaten van de *Nederlanden* behoort, in zo verre als het zig onder de Baronnie van *Breda* en de Meijerij van *den Bosch* uitſtrekt. Ook blijkt, uit het leven van S. STRUDO, beſchreeven in de elfde eeuwe, dat de Ouden dit gewest *Campiana* genoemd hebben. Eén der beste uitleggeren van de *Saliſche Wetten*, GOTTEFRIDUS WENDELINUS, heeft zig veel moeite gegeeven, om, uit de beste Schrijvers, te bewijzen, dat dit Land, verſcheidene eeuwen, den naam van *Taxandria* gevoerd heeft; waaraan men ook geenzins behoeft te twijfelen: want die naam was eigen aan de zeekust, en werd dus ook, mee-

meenigmaal, aan de gantſche landſtreek gegeeven; ſchoon het ook zeker is, dat die naam van *Campiana* zig niet verder dan over *Kempenland* uitgeſtrekt heeft.

Zie ALTING, *Not. Germ. Inf.* Part. II, p. 35.

CAMPTHORPA, is eene oude benaaming van een klein Dorpje, in *Kennemerland*, aan den uiterſten oostkant van het ſtrand, nu bekend bij den naam van *Kamp*; dit behoorde mede onder de kerklijke goederen van het *Sticht*.

Ibid, p. 36.

CAMPUS FLORIDUS, weleer eene Abdij der *Cesterſienſeren*, in *Westergo*, in de Grietenije *Wonseradeel*, een halve mijl ten noordoosten van *Bolswaard*. Zij droeg ook wel den naam van *Floorkamp* of *Bloemkamp*, doch, in latere tijden, dien van *Olde Klooster*, behoudende den naam alleen in eenige weinige Boerewoningen. EMMIUS meent, dat het eene voortplanting geweest is van *Klaarkamp*, (*Clarus Campus*) aldaar, kort na het jaar elf honderd vijf-en-zestig, overgebragt.

CAMSTRA, een adelijk Huis, bij het Dorp *Firdgum*, onder de Grietenij *Barradeel*, in het Kwartier van *Westergo*.

CAMSTRA, een zeer aanzienlijk Huis, in het Dorp *Wirdum*, gelegen in de Grietenij *Leeuwaarderadeel*, onder *Oostergo*; een ander, van dien naam, in dezelve Grietenij, bij *Jelſum*, dat, in het jaar veertien honderd agt-en-negentig, door die van *Leeuwaarden*, ingenomen en verbrand werd; en nog een bij *Wijtgaard*.

CAMSTRA, een oud aanzienlijk adelijk *Friesch* geſlacht, waarvan de laatſte manlijke afſtammeling was FOPPE CAMSTRA, overleden in het jaar zestien honderd twee-en-zeventig. Uit de geſlachtlijst van FERWERDA, I. Deel, II. Stuk, kan men de oudheid, als ook de aanzienlijkheid, daarvan nazien. Hetzelve is, door huwelijksverbintenisſen, vermaagſchapt aan die van AIJLVA, BURMANIA, SCHARPTZENBERG HOHENLANDSBERG, HAARTSOLTE en meer

meer anderen. Zekere VIGLIUS, of WIGLE VAN CAMSTRA, was de grootvader van den vermaarden VIGLIUS VAN AITTA. Dat dit geslacht ook voorstanders der edele vrijheid heeft voortgebragt, blijkt uit,

CAMSTRA, (FOPPE VAN) die, zig bij de bondgenooten en zamenverbondene Edelen voegende, gelijk veele andere, om den dood niet willens in den mond te loopen, zig verpligt vond, de woede zijner vijanden te ontwijken, zijn vaderland te verlaaten, en het banvonnis, in het jaar vijftien honderd agt-en-zeventig, te ondergaan.

Zie WINSEMIUS, *Historie*, II. Boek, pag. 90 en 115.

CANINEFATEN, een dier volken, welke een gedeelte van het *Oud Batavie* bewoonden, en waarvan TACITUS, zo in zijne *Jaarboeken* als *Historien*, menigvuldigmaal gewag maakt. Hunne oorsprong, taal en dapperheid was eenerlei met die der *Batavieren*; maar zij waren veel minder in aantal. Bij de Nederlandsche Schrijvers zijn zij bekend met den naam van *Kennemers*, *Kenhemeners*, en het gedeelte dezer Landen, dat zij bewoonden, met den naam van *Kennemer-* of *Kermerland*. Sommigen bepaalen hunne woonplaats in een vrij naauw bestek, omtrent *Haarlem*. Anderen breiden dit breeder uit, en stellen hunne bezitting in het land van den tweeden arm, of het middengat des *Rhijns*, bij het Dorp *Katwijk*, langs de Duinen heen tot aan *Haarlem* toe; hebbende, ten westen, de *Britannische Zee* met de gemelde Duinen. Wederom anderen breiden dit nog verder uit, maakende hen bewooners van *Haarlem*, *Alkmaar*, *Beverwijk*, en bijna twee-en-veertig Dorpen, tusschen die Steden gelegen. RAIJ, in zijn *Woordenboek des Aardrijks*, beschrijft *Kennemerland* aldus: *Kennemerland, een landschap in Nederland, in het zuiderdeel van Noordholland, ten westen tusschen de Noordzee, de Zijpe, de Alkmaarsche Vaart, de Schermer, de Beemster, Waterland, ons en Zuidholland.* Hij voegt 'er bij, dat het voortijds grooter was. Ook zijn 'er, die, daarentegen, beweeren, dat een gedeelte van *Zeeland's* aloude bewooneren, de *Caninefaten*, waarvan TACITUS spreekt, zouden geweest

weest zijn. Onder deze meent EYNDIUS, in zijn *Chronijk van Zeeland*, klaar beweezen te hebben, dat zij niet in *Kennemerland*, maar in 't *Land van Voorn*, weleer aan *Zeeland* behoorende, gewoond hebben; dat men geene reden heeft om de *Kennemerlanders*, *Caninefaten* te noemen, en dat AD. JUNIUS hieromtrent geen het minſte geloof verdient. Doch het zeggen van EYNDIUS is, op verre na, zo zeker niet, als hij zig wel verbeeldde. Geen minder voor en tegenſpraak heeft de gedachten van BOXHORN en die van anderen gehad, als of de bijnaam van *Caninefaten* afkomſtig zou zijn van de *Konijnen*, die zig, gelijk men weet, in menigte, in de *Kennemerlandſche* Duinen onthouden, en die, door hen, veel gevangen en gegeeten werden; waarom hun, door hunne nabuuren, als met verachtinge, de naam van *Konijnen-Vreeters* zoude gegeeven zijn; of wel, dat hun naam afgeleid zou zijn van *Konijnen-Vangers*, dat, in het Friesch, met een F, *fatten*, *fangen* geſpeld en uitgeſproken wordt, en dat dit koppelwoord, door de *Romeinen*, in hunne taal, tot *Caninefaten* zou verbogen zijn; 't welk ſommige, en zelfs geleerde mannen, niet geheel vreemd toegeſcheenen heeft. Alle deze verſchillende gedachten daar laatende, zeggen wij, dat de meeſte en voornaamſte Schrijvers, eenige weinigen uitgezonderd, van gevoelen zijn, dat deze volken hunne woonplaats in *Kennemerland* gehad hebben. Van hen, welke tegen dit gevoelen zijn, hebben wij EYNDIUS reeds genoemd. PH. CLUVERIUS plaatst hen in de *Overbetuwe*; zo ook ZELLERUS, die 'er *Utrecht* bijvoegt. Van die zelfde gedachten is ook P. DIVEUS, en P. HEUTERUS; doch zelfs PONTANUS verſchilt niet dezen, en volgt JUNIUS; plaatſende hen in *Kennemerland*. TACITUS zegt, dat zij waren een volk, geſproten uit de *Over-Rhijnſche Catten*, en dat zij bewoonden een ſtuk van het *Batavisch Eiland*, dat een klein gedeelte van *Gaulen*, en ook van het *Romeinsch* gebied uitgemaakt heeft. Na dat de *Batavieren*, hunne bloedverwanten, tot bondgenooten van het Roomſche volk aangenomen waren, en den *Friezen*, hunne nabuuren, door DRUZUS, opgelegd was, ſchatting te betaalen, zijn zij, door TIBERIUS, tweeden ſtiefzoon van AUGUSTUS, ten ondergebragt. Dus zijn 'er, op dit zeer beroemde Eiland, zo als PLINIUS het noemt, twee Staatsre-

gee-

geeringen geweest: de eene, die van de *Batavieren*, en de tweede, die van de *Caninefaten;* ſtaande de laatſten, door magt van wapenen, te ondergebragt zijnde, onder ſchatting, daar de eerſte vrank en vrij waren. Geenen dier volken, uitgenomen de *Matiaken*, ſtonden ooit, in aanzien, met de *Batavieren* gelijk, offchoon den *Caninefaten* den lof toekomt, dat zij, gelijk reeds gezegd is, de *Bataven* in afkomst, taal en dapperheid evenaarden, en alleenlijk in weenigte minder waren. Zeker is het ook, dat deze te gelijk, van ouds af, op den *Galliſchen* bodem gewoond hebben, en wel afzonderlijk en alleen, binnen het *Bataviſch Eiland.* Even zeker is het, dat zij, zo wel vóór als na den tijd van TACITUS, zig onder de *Batavieren* verſchoolen hebben. En dit houdt men ook voor de reden, dat men, bij geene der oude Schrijveren, een afzonderlijk verhaal van hun geboekt vindt. Hunne dapperheid in het ſtrijden, zijn de *Romeinen*, meermaal, ontwaar geworden. Op het Art. BATAVIEREN kan men hunne zeden en gewoonten leeren kennen, als zijnde die beide volken in dit alles eens. Zie ook het geene op Art. BRINO gezegd is, en wat op dat van CLAUDIUS CIVILIS volgen zal.

CANIS, (Mr. JACOB) was geboren te *Nijmegen*, van DIRK CANIS en WENDEL VISSER. 's Mans overgrootvader was voortgekomen uit het adelijke geſlacht van *Doornik*, en had den bijnaam, *op den Hond*, naar een zekere ſtreek lands, niet verre van *Doornik*, waarop hij woonachtig was, aangenomen. Zijns vaders geſlachtnaam afgeleid hebbende, brak hij het wapen, zijnde *blaauwe kerkglazen op een rood veld, met een zwarten loopenden hond, op een goud veld, waarboven een gouden Baer* geſteld was; behoudende alleenlijk de kerkglazen. De grootvader en vader van CANIS waren, te *Nijmegen*, mannen van aanzien, en leden der Regeeringe; getrouwe voorſtanders van de rechten en privilegiën der Stad; altoos waakzaam tegen de ſteeds toeneemende magt der Hertogen, en, uit dien hoofde, geacht bij de Burgers. CANIS, zijne ſtudiën volbragt hebbende, werd, te *Orleans*, Doctor in de Rechten, alwaar hij zig zo groot een naam maakte, dat hij tot Gouverneur van den jongen Hertog VAN LOTHARIN-

RINGEN aangeſteld werd; welken post hij, geduurende vijf jaaren, met eer, bekleedde. In zijne geboorteſtad te rug gekeerd zijnde, werd hij Meeſter van 't *St. Nicolaas Gild*, en kort daarna Burgemeeſter. Zeer ſterk ijverde hij tegen Hertog KAREL VAN GELDER; en 't werd, grootlijks, aan zijn toedoen, gelijk ook aan dat van zijnen broeder OTTO (Meeſter van 't *St. Nicolaas Gild*, getrouwd aan de Wed. van EGBERT BIESMAN) benevens den Schepen JAN SCHENK, toegeſchreven, dat de Steden weigerden, zig te houden aan het verbond, dat de Hertog met *Frankrijk* gemaakt had; voorts zig verſterkten, en ronduit aan den Hertog ſchreeven, dat zij, zo wel als eertijds hunne voorouderen, niet zouden weigeren, zelfs hun leven en goederen voor hem op te zetten; zie SLICHTENHORST, XI. Boek, p. 413. Waarbij nog kwam, de verbintenis met eenen uitheemſchen Koning, bij welke het Vorſtendom, en deszelfs gevolg, aan de *Franſche* kroon eigen gemaakt was; 't geen hen zeer tegen ſtond, en deed zeggen, dat zij liever als *Gelderſchen* wilden leven en ſterven, dan dat verbond onderſchrijven; bereid zijnde, de reden van deze weigering, en het nederwerpen der bolwerken, door den Vorst in de Steden gelegd, bij alle Vorſten en Volken, goed te maaken en te verdedigen. Ook werd CANIS voor de voornaamſte oorzaak gehouden, dat het verdrag, gemaakt met Hertog WILLEM VAN CLEEF, doorgedrongen en hij daarna gehuldigd werd; om welke reden ook de woorden van den ſtervenden Hertog KAREL VAN GELDER waren: *Canis, Canis, du looſer hond, du hebst mi gebiſſen.* Wegens de Stad *Nijmegen*, ſtond hij bij de overgifte van het Hertogdom aan KAREL DEN VIJFDEN; bij welken Vorst hij zeer in gunſte was, en door wien hij, tot zijnen dood, die voorviel in het jaar vijftien honderd drie-en-vijftig, in de voornaamſte zaaken gebruikt werd.

Hij is tweemaal gehuwd geweest: eerst met DELLEKE VAN HOUWEGEN, wier moeder was HILLEKE ROUKENS; en voor de tweede reize, met WENDEL VAN BERG, wier moeder was GRIETJE ZELLER. Uit het eerſte huwelijk werden geboren PETER CANIS, (zie het volgende Art.) en vier dochters, één van welken het geestlijke gewaat aannam, en de andere, aan de Raadsvrienden VAN TRIEST, UWENS en RIJSWIJK, uitgetrouwd zijn. Uit het twee-

de huwelijk had hij drie zoonen, waarvan 'er twee in de Orde der Jesuiten zijn gegaan, en één in *Duitschland* getrouwd is, en éene dochter, die gehuwd is geweest aan NICOLAAS VAN VALKENBURG, te *Haarlem*.

Volgens medegedeelde berichten, opgemaakt uit particuliere familieaantekeningen.

CANIS, (PETER) of anders, naar de Latijnsche taalbuiging en de wijze dier tijden, PETRUS CANISIUS, bijgenaamd *Lumen Germaniæ*, vermits hij één der geleerdste mannen van zijnen tijd was, geboren te *Nijmegen*, in het jaar vijftien honderd een-en-twintig, uit bovengemelde ouders. Dag en nacht niets doende dan studeeren, daarbij een vluggen geest, en een goed verstand bezittende, en zeer eergierig zijnde, werd hij, nog maar agttien jaar oud, tot Doctor in de Theologie bevorderd. Hij omhelsde de Orde der Jesuiten, die toen in haare eerste opkomst was. Hij begaf zig bij, en volgde, zeer tegen den zin zijner bloedverwanten, PETRUS FABER, één der drie eersten van gemelde Orde, welke, door IGNATIUS DE LOIJOLA, insteller derzelve, naar *Duitschland* gezonden waren. Bij zijn vertrek bad zijn vader hem, hij zou toch in het land blijven, op dat hij, na deszelfs dood, de steun van het huisgezin konde weezen; doch hij antwoordde: *Vader, vergeef het mij, zo ik in dezen tegen u zondige; maar ik zal een licht voor mijn geslacht brengen, dat nimmer vergaan zal;* en daarmede vertrok hij. Spoedig werd hij één der voornaamsten van de gemelde Orde, en bragt ongemeen veel toe, om dezelve, overal, ingang te doen krijgen. Dit, echter, verhinderde hem niet, hoe groot zijn naam en fortuin ook werd, aan zijn vaderland en vrienden te denken. Zijne twee halve broeders, en zijnen neef HENDRIK CANISIUS, benevens andere vrienden, ontbood hij, van tijd tot tijd, herwaards, gebruikte hen tot zendelingen, en bezorgde hen de beste plaatsen; hetwelk oorzaak was, dat hij veele bekwaame jonge lieden, uit *Nijmegen*, tot zig trok. In het jaar vijftien honderd vijf-en-vijftig, zond hij één' zijner voornaamste Leerlingen, LEONARD VAN KEESEL genaamd, naar *Nijmegen*, om aldaar een School op te richten, waartoe DIRK CANIS, en eene moei van PETRUS, hun huis,

huis, op den hoek van de *Ridderſtraat*, ten beste gaven. Doch vermits (gelijk gezegd is) veele jonge lieden reeds hunne ouders ontweken waren, en zig tot hem begeeven hadden, tot niet weinig naijver onder de andere geeſtlijken, ſtookten deze de gemeente tegen de orde van CANISIUS op, beſchuldigende dezelve van onrechtzinnigheid in de leere; waardoor een opſtand onder 't gemeen verwekt, en de Regeering verpligt werd, om met de Meeſters van *'t Nicolaas Gild* een beſluit te neemen, dat Schepenen, over de gedaane giften, niet zouden mogen ſtaan, en dat zij, meer Geeſtlijken hebbende, dan zij konden onderhouden, de Gemeente en ſchamele Burgerij niet meer belast of uitgeput zouden mogen worden; dat aan den Zendelingen de weet moest gedaan worden, om zig ten eerſten ter Stad uit te begeeven, vermits de Regeering voor hunne beveiliging niet zou inſtaan. Wat moeite de vrienden van CANIS ook deeden, VAN KESSEL vond zig verpligt te vertrekken. Hierover ſchreef CANISIUS, op den drie-en-twintigſten Mei van 't zelfde jaar, uit *Weenen*, eenen ongemeen ſcherpen brief aan den Burgemeeſter WICHMAN BUYS, hem zijn klein gezag voor oogen houdende, en tevens voorzeggende, dat de domheid, in plaats van geleerdheid, bij hen zou woonen; dat deze geringheid van gezag toonde, hoe verre zij reeds verlooren en bedorven waren, enz. eindigende met te zeggen, dat hunne toegevendheid oorzaak zou zijn dat alles verlooren ging. Middelerwijl werd 's mans naam en faam meer en meer beroemd. Een reize uit *Duitschland* naar *Braband* zullende doen, nadat hij reeds Generaal der Orde geworden was, kwam hij, op verzoek van den Raad en zijner vrienden, in het jaar vijftien honderd zes-en-zestig, in perſoon te *Nijmegen*, alwaar hij als een Heilige geëerd werd. Op het Raadhuis te gast genodigd zijnde, deed hij den maaltijd in het Ziekenhuis aanrechten, en hield denzelven aldaar, op de wijze der Oude Christenen; 't geen hem veel aanhang verſchafte. Hij nam afſcheid van zijne vrienden en van den Raad, hun bedankende voor alles goeds, met vermaaninge van vast te ſtaan in het geloove, en met moed voor hunne Stad te waaken, vermits hen zwaare wolken boven 't hoofd hingen. Aan de Meeſters van 't *St. Nicolaas Gild* zeide hij, uit naame van de Burgerij, *dat hij nimmer zou*

toeſtaan, dat een zijner zendelingen zig onder hen plaatſte, en dat hij alle mannen van verſtand en geleerdheid zou afraaden, om zig onder hen neder te zetten, vermits hun oproer getoond had, wat zij in hunnen boezem droegen: dat hij, de Stad uitgaande, het ſtof van zijne voeten zou ſchudden, aangezien het kwaade zaad zulke diepe wortelen geſchooten had, dat het niet was uitteroeijen, enz.

Na het Concilie van *Trente* bijgewoond, verſcheidene reizen door *Duitschland* gedaan, en bij den Keizer bewerkt te hebben, dat GEBHARD TRUCHARD, Keurvorst van *Keulen*, die de Reformatie toegedaan was, en een onbezonnen huwelijk aangegaan had, afgezet werd, is hij te *Rome*, den zeven-en-twintigſten December des jaars vijftien honderd zes-en-negentig, in den ouderdom van zes-en-zeventig jaaren, overleden, en onder de Heiligen geplaatst. Onder zijne veelvuldige werken munt boven allen uit, *Cyrillus; de werken van Paus Leo;* alsmede de vermaarde *Roomſche Catechismus*, welke thans nog in gebruik is.

Volgens medegedeelde berichten, met aantekeningen van DIRK CANIS, zoon van HENDRIK CANIS. Zie verder SLICHTENHORST; REIFFENBERG, *Hiſtoria Societ. J.*, Lib. 2. Cap. 8 & 9. Lib. 5. Cap. 5. §. 19. FOPPENS, *Bibl. Belg.* op P. CANISIUS, Tom. II. p. 690 en 698.

CANIS, (HENDRIK) zoon van DIRK CANIS en ANNA DE WEL, mede te *Nijmegen* geboren, den vier-en-twintigſten Mei vijftien honderd een-en-dertig. Door het aanzien van zijnen neef, zo even gemeld, werd hij, in vervolg van tijd, *Profeſſor Primarius*, op de Hooge Schoole van *Ingolſtadt*, en naderhand eerſte Raad van den Keurvorst van *Beijeren*. Men heeft van hem verſcheidene rechtsgeleerde questiën, en *Lectiones Veteres*. Zijn zoon, DIRK CANIS, heeft zig weder naar *Nijmegen* begeeven, en is aldaar als Burgemeeſter geſtorven.

Volgens medegedeelde berichten.

CANNIUS, (NICOLAAS) of CAN, geboortig van *Amſteldam*, van eerlijke en welgegoede ouders. Eenige jaaren van zijnen leeftijd heeft hij doorgebragt bij ERASMUS *van Rotterdam*, die hem, omtrent

trent het jaar vijftien honderd zeven-en-twintig, in de Griekſche taale gebruikte. Na den dood van dien vermaarden man, werd hij Pater, in het Klooster van *St. Urſula*, in zijn geboorteſtad. CANNIUS wordt gehouden voor den Schrijver van het leven van CORNELIS CROCUS, één' zijner geleerde Stadgenooten; als ook van eenige zamenſpraaken voor de jeugd. Behalven die werken, zijn 'er nog eenige Griekſche en Latijnſche verſen van hem. In laater tijd was hij Pastoor van de *Nieuwe* of *St. Catharina Kerk*, en ſtierf als Pastoor te *Sparwou*, in het jaar vijftien honderd vijf-en-vijftig.

Zie *Oudheden en Geſtichten van Noordholland*, II. Deel, bl. 132.

CANTHER, (JOHANNES) geboortig van *Groningen*, leefde omtrent den jaare veertien honderd negen-en-zeventig. Hij was vermaard in de Godgeleerdheid, Rechten en Geneeskunde. In dien roem deelden ook zijne vrouw, dochter en zoonen.

CANTHER, (ANDREAS) zoon van JOHANNES. Van dezen wordt getuigd, dat hij, van der jeugd af, een zeer vlug verſtand bezat, zo dat hij, op den ouderdom van tien jaaren, reeds Doctor in de Rechten was, en het verder, in verſcheidene takken van Geleerdheid, werd. Om den roem zijner Geleerdheid te bevestigen, is alleen genoeg de volgende brief van Keizer FREDRIK DEN DERDEN; dus luidt dezelve: Fredrik de Derde, *Roomsch Keizer, wenscht heil en welvaart aan het verwonderlijk en voortreffelijk kind* Andreas Canther. *Voor of aan onze Keizerlijke ooren is het groot gerucht, van u allerliefst kind, ende van alle tijden ongehoorde roem uwes lofs gekomen, namelijk dat gij al voor het tiende jaar uwes tederen ouderdoms, de ervarenheid bijna in alle konſten bekomen hebt, ook de wetenſchap onzer wetten en der H. Canons, en (dat nog meer te verwonderen is, en ons zeldzamer dunkt) ons word gezegd, dat gij het geheele oude en nieuwe Testament, niet zonder den bijſtand der goddelijke genade, voor ijders oogen leest en verklaart, in openbaare zintwistingen: met een onbeſchroomt harte, op ieder vrage een bewijs en antwoord geeft. Vermids wij nu begeerig zijn*

om de waarheid van zulk een wonderwerk zelf te ondervinden, hebben wij u overwaardig geacht, met dezen onzen brief te verzoeken, dat gij op onze Keizerlijke Majesteits bijzondere geliefde Univerſiteit te Weenen *wilt komen, naardien wij grootelijks verlangen om uw aangezicht te zien, en u onze Keizerlijke gunſten, naa de waardigheid uwes verſtands deelachtig te maaken, gij zult u derhalven, zo ſpoedig gij kunt, naar* Weenen *ſpoeden.*

CANTHER, (URSULA) zuster van ANDREAS, werd, om haar verſtand, *het wonder van de wereld* genaamd.

CANTHER, (LAMBERTUS) werd, in het jaar vijftien honderd dertien, te *Groningen*, van zeer deftige ouders geboren, van wien hij, als de langstlevende van elf kinderen, de eenigſte erfgenaam was. Na dat hij zig eerst te *Keulen*, en daarna te *Leuven*, in de wetenſchappen geoefend had, reisde hij naar *Frankrijk*, en werd, te *Orleans*, Leeraar in de Rechten. Bij zijne terugkomst in de *Nederlanden*, werd hij, door den Keizer, tot Raadsheer in het Hof van *Utrecht* aangeſteld, ter beloninge van de dienſten, welke zijn vader den Keizer bewezen had, met de zaaken te *Groningen* in orde te brengen. CANTHER, zig te *Utrecht* nedergezet hebbende, beſteedde al den tijd, die hem, van zijn ampt, overig was, aan de letterkunde. Naar *Groningen* gereisd zijnde, om zijne vrienden te bezoeken, viel hij aldaar in eene ziekte, die hem, in het jaar vijftien honderd drie-en-vijftig, oud veertig jaaren, ten grave deed daalen, nalaatende twee zoonen.

CANTHER, (WILLEM) oudſte zoon van LAMBERTUS voornoemd, volbragt zijne ſtudiën te *Leuven*, *Parijs* en *Bolonien*, en was, naar van hem getuigd wordt, in de Latijnſche en Griekſche taalen zeer geleerd. Hij overleed in het jaar vijftien honderd vijf-en-zeventig. Zijn dood word toegeſchreeven aan zijn onophoudelijk letterblokken, waaraan hij zig te vroegtijdig had overgegeeven. Want nog een kind zijnde, was hij, wanneer hij ſchreide, met niets anders dan met een boek te ſtillen. Tot onderſcheid van jaaren gekomen zijnde, verkreeg hij G. MARCOPEDIUS

tot

tot Leermeester. Zijne uuren van den dag waren door hem verdeeld op deze wijze: van 's morgens van zeven tot elf uuren studeerde hij. Na den maaltijd was hij, een uur of twee, met lichaamlijke oefeningen bezig, en keerde dan tot zijne boeken te rug, die hij zelden vóór laat in de nacht verliet. Dewijl hij van zijne goederen konde leeven, zocht hij nooit eenig ampt. Onder zijne schriften zijn meest bekend, zijne *Gedichten*, in vier boeken, en zijne *Wijze om de Griekſche Schrijvers gemaklijk te verſtaan en te verbeteren.*

CANTHER, (DIRK) broeder van WILLEM, begaf zig naar *Parijs*, om 'er, van LAMBINUS, de uitlegging van ARISTOTELES te hooren. Daar zijnde, verkeerde hij met P. DANIËL, GISIANUS en L. CARION. Na zijne wederkomst te *Utrecht*, geraakte hij in de Regeering, en bekleedde den eenen aanzienlijken post na den anderen. In hoogen ouderdom werd hem het land ontzegd, en zijne goederen ontnomen. Eerst begaf hij zig naar *Antwerpen*, en vandaar naar *Franeker*, alwaar hij, in het jaar zestien honderd zeventien, geſtorven is, nalaatende den roem, van in de Latijnſche Schrijvers zeer ervaren geweest te zijn: zo als zijne ſchriften ook nog getuigen.

Zie *Oudheden van Utrecht*, I. Deel, p. 569.

CAPEL, een *Zuidhollandsch* Dorp.

CAPEL, een *Hollandsch* Dorp, aan den *Yſel*.

CAPEL, of *Cappelle*. (*'t Huis te*) Zie deze drie Art. op Letter K.

CAPEL, (BLAAUW-) een Dorp in 't Sticht van *Utrecht*; zie COSTVEEN.

CAPELLEN, (*van der*) DE CAPELLA, een oud Adelijk Geſlacht, oorſprongkelijk uit *Frankrijk*, het welk, zedert den jaare 1200, in de *Cleefſche* en *Nederlandſche* Gewesten, met luister bekend

is, en waar van nog verſcheidene takken, in de Vereenigde Nederlanden, met aanzien bloeien.

De oude en latere aantekeningen komen allen omtrent den *Franſchen* oorſprong over een; als ook, dat het zelve, reeds voor zeven honderd jaaren, in verſcheidene takken verdeeld en verſpreid is geweest. AEGIDIUS GELENIUS, een Oudheidkundige, die in de voorige Eeuwe leefde, en geſchreven heeft *de admiranda Sacra et Civili magnitudine* COLONIÆ AGRIP: *Lib.* 2. *Syntag.* 6. *notat.* 1. *pag.* 144.—145. *edit.* 1645. maakt gewag van deze vroegtijdige en aloude verdeling en verſpreiding, op de volgende wijze: „ In his quos commemoravi de CAPELLEN „ ſtirpium diviſio, ante ſexcentos annos inchoata, omnibus ejus„ dem de CAPELLEN nominis, posteris hereditario reliquit crucem „ anchoratam, id est habentem repandos et recurvos quatuor ex„ tremos ſcapos: eam gerunt nostrates Geldri, argenteam in „ Campo Coloris veneti: cui ramus *Capellorium de Woningen* „ in dextro ſuperiori angulo aureum templum interſerit: ſicut de „ *Hochkirchen*, qui tamen in cruce et colore differunt. Qui in „ Normannia et Gallica Bononia degunt LA CAPELLE, eandem „ crucem anchoratam ſanguineam habent in ſolo argenteo, cum „ clavula coloris veneti obliquata a dextro in ſiniſtram; ſunt etiam „ in Artheſia dicti de LA CAPELLE, anchoratam ſanguineam cru„ cem in perpendiculariter diviſo habentes clypeo, cujus anterior „ pars aurea, posterior argentea. Res ſane multae antiquitatis in „ tanta diſtantia et diverſitate Provinciarum! Ipſum de CAPELLA „ vel CAPELLARIORUM nomen fuit ſecularis muneris et dignitatis „ in aulis Regum."

Uit deze Oudheidkundige naſporingen van GELENIUS, in 1645 uitgegeeven, blijkt, dat dit geſlacht zijnen oorſprong en naam ontleent, van de waardigheid van CAPELLANI, aan het Hof der *Frankiſche* Koningen; ook, dat het zelve, zes honderd jaaren, vóór de uitgave van zijn aangehaalde Boek, in verſcheidene takken is verdeeld geweest, en dus reeds in de elfde Eeuwe, in het Frankiſche Rijk met luister gebloeid heeft: zoo dat GELENIUS zig met recht verwondert over eenen oorſprong, welke in zulk eene aanzienlijke oudheid verdwijnt.

In den jaare 1086 wordt melding gemaakt van PHILIPPUS CA-

PEL-

PELLANUS. Bij gelegenheid dat PHILIPPUS, *Koning van Frankrijk*, eenige voordeelen ſchonk aan de Abtdij *van St. Peres les Chartres*, tekenden deze volgende getuigen:

Guafridus Episc. Carnotenſis.
Amalricus Clericus.
Frogerius de Cathalaunis.
Robertus de Rupeforti.
Guafr. Com. Mauritaniae.
Gervaſius Dapifer Regis.
PHILIPPUS CAPELLANUS.
Theobaldus Stabularius Regis.
Lancelinus Pincerna.
Gilbertus de Tegulariis.

Apud Castrum Drocis, publicé ante portam S. Vincentii anno ab incarnat. Domini MLXXXVI. indict. IX. regnante Philippo Rege anno XXVI. —— Ego Gislebertus Notarius ad vicem Guafredi Paris. Episcopi ſummi cancellarii Regis relegendo ſubſcripſi.

Hiſt. de la Maiſon de Montmorenci, Liv. II. des preuves pag. 26.

Waar bij te letten ſtaat, dat deze PHILIPPUS CAPELLANUS, niet onder de Clerici, maar wel onder de *Wereldlijke Hofgenoten des Konings* genoemd wordt.

In een Chartre, te vinden in de gemelde *preuves*, pag. 63, wordt geſproken van HUGO DE CAPELLA, in den jaare 1168; 1182, GALTERUS CAPELLANUS, genoemde *preuves*, pap. 59; 1182, OBERTUS DE CAPELLA *Abbas*. Zie DU CHESNE, *Hiſt. de la Maiſon de Broije et de Chateau Villain, preuves, pag.* 21.

In de *Reliquiæ M. S. S. omnis ævi*, door LUDEWIG uitgegeeven, komen, in het XII. Deel, voor, verſcheidene Registers van de Officianten en Huis- of Hofgenoten der *Frankiſche* Koningen; onder anderen, van dezen geſlachte, op bladz. 1, onder de *eerſte Edelen van 's Konings Huis.*

1231, GUAFREDUS DE CAPELLA.

1295, ANSELLUS DE CAPELLA, bl. 13.

1287, GUALTERUS CAPELLANUS, onder de *Milites* (*Ridders*) bl. 15, op bladz. 17. onder de *Clerici* van 's Konings huis.

Dn. GREGORIUS DE CAPELLA.

Verder, bij den zelfden LUDEWIG, in het gemelde Boek, XII Deel, bl. 41. onder de Edelen van 's Konings huis.

1313, ROBERTUS DE CAPELLA, en

THOMAS DE CAPELLA, bl. 42.

In de twaalfde Eeuw hebben zig reeds verſcheidene takken van dit geſlacht, door de Nederlandſche, en daaraan grenzende gewesten, verſpreid; blijkende uit het geen verder zal bijgebragt worden.

ANSELLUS DE CAPELLA, *Miles*, komt, 1135, met een groot aantal Nederlandſche Ridders, voor; als getuige, dat *Ridder* REERUS DE JAUCHE eenige goederen overgaf aan de Abtdij van *Honnecurt*. CARPENTIER, *Hiſt. du Cambreſis*, *preuv. pag.* 82.

THIERRIJ VAN CAPELLA (DE CAPELLA) wordt, 1144, gevonden onder de Edelen, die het verdrag ondertekenden, tuſschen den *Roomſchen* Paus CELESTINUS en den Graave van *Vlaanderen*, die beloofde om nooit te *Terouanen* een kasteel of ſterkte te zullen bouwen. *Chron. van Vlaanderen*, *I. Deel*, *bl.* 184.

CARPENTIER, in zijne *Histoire de Cambreſis*, *Tom. II. p.* 362. en vervolg. zegt, dat 'er wel twintig *Branches* of Familietakken van den naam VAN CAPELLE bekend zijn, die meest allen, ten blijke van den zelfden oorſprong, een *geankerd kruis* in hunne wapenſchilden voeren, doorgaans met een of ander bijteken onderſcheiden.

1203, PIERRE DE LA CAPELLE, *Seig. de ce lieu.*

1280, JEAN DE LA CHAPELLE (DE CAPELLA) *Bourgemeſtre à Cambrai.*

— ENGUERRAND DE LA CHAPELLE (DE CAPELLA) Vasſal van *St. Hubert*, die ten huwelijk had JEANNE LONSART; welker afſtammelingen, in het *Kamerijkſche*, *Vlaanderen* en *Henegouwen*, in groot aanzien zijn geweest. Zij voerden *de gueules à la Croix ancrée d'or*, *accompagnée de quatre annelets de même.* Zie CARPENTIER op de aangehaalde plaats.

In de *Cleeffche* en *Gelderſche* Gewesten heeft zig, al vroeg, een

een tak van dit Geſlacht uitgebreid. De eerſte, waarvan, in de oudſte Chartres, gewag gemaakt wordt, is, in

1203, WALTERUS DE CAPELE (DE CAPELLA) die een der XXV. *Nobiles* of *Ridders* was, die zig, bij gelegenheid van het gevangen neemen van OTTO, *Grave van Gelre*, door HENRICK, *Hertog van Lotheringen en Brabant*, verbonden tot nakoming van het gemaakte verdrag, tuſſchen den Hertog en den Graaf, te vinden in *Compoſition entre Henri Duc de Lothier et Otton Comte de Gueldre de l'an* 1203, waar van het oorſpronklijke bewaard wordt onder de Chartres, in de archiven van *Brabant*, te *Bruſſel*. — MIRAEUS heeft deze Chartre ook uitgegeeven, *in Cod. Donat. T. I. Cap.* 81, *p.* 164. Ook wordt dezelve gevonden bij BUTKENS, *preuves des Trophées de Brabant*, *p.* 52; en bij DU MONT, *Corps Diplomat. Tom. I. Part. I. p.* 129. Alle deze uitgegevene handſchriften zijn gebrekkig, voor al in de naamen der Edelen, *Nobiles*, en Dienſtluiden, *Miniſteriales*, die zig voor den Grave van *Gelre* verbonden.

In de gemelde affchriften worden genoemd: *Henricus Comes de Keſſele*, *Rogerus de Merchem*, *Engelbertus de Hoerne*, *Theodoricus de Hoerne*, *Theodoricus Advocatus de Hechte*, *Theodoricus Fratere jus*, *Wilhelmus Molſen*, *Theodoricus de Altena*, *Alardus de Driele*, *Wallerus Spiering*, *Gerardus de Wiſche*, *Lambertus de Monte*, *Henricus de Bruele*, *Egbertus de Malſen*, *Arnoldus de Orthen*, *Theodoricus de Alp'en*: makende te zamen een aantal van *zestien* Ridders, daar 'er, evenwel, *vijf-en-twintig* genoemd ſtaan; die dan ook, in de oorſprongelijke Chartre, hier vooren gemeld, gevonden worden, als volgt:

Henr. Com. de Keſſele, *Rogerus de M. hem*, *Engelberts d'Horne*, *Theodoricus de Milne*, *Theodoricus Advocats de Hechte*, *Giſelberts de Bemmr*, *Theodoricus Filius Suus*, *Rutgas d'Bemmr*, *Wills Worſten*, *Theodoricus de Altena*, *Alardus d'Driele*, *Henricus d'Vorſte*, *Ricoldus de Hegte*, *Walterus Spiering*, *Theodorus de Wighem*, *Gerardus de Wishen*, *Lambertus de Monte*, *Henricus de Brelo*, *Wilhelmus de Brunchorst*, *Egbertus de Malſem*, WALTERUS DE CAPELE, *Warnerus de H. de*, *Arnoldi d'Oroten*, *Theodericus d'Alfen*, *Hmann. d'Oje*.

I. 1287. HENRICUS DE CAPELLA *Miles*, (Ridder) komt voor in eene originele Chartre van dat jaar: waarbij blijkt, dat hij, in den Lande van *Cleve*, en wel in het bijzonder in het Kerſpel of Ampt van *Bislick*, daar zijne nakoomelingen aanzienlijke goederen bezeten hebben, zo als, in het vervolg, zal blijken, als een aanzienlijk en vermogend Ridder aangemerkt werd. Men vindt niet, wie zijne vrouw geweest is. Hij heeft drie zoonen nagelaten: WALTERUS, JOHANNES en BERNHARDUS.

(1) WALTERUS VAN DER CAPELLEN komt voor, in een Chartre van 1304, waarbij Hertog JAN VAN BRABANT, aan den Ridder HENRIK VAN MELDERT, eene overdragt doet, ten overſtaan van de volgende Ridderen en Knechten: *Henricus primogenitus Dom. de Cuyck, Reinier dictus Katzoen miles, Wilhelmus de Heriaer, Leonnet van der Mennien, et* WALTERUS VAN DER CAPELLEN. BUTKENS, *Preuves des Trophées de Brabant, Tome I. p.* 139.

II. (2) JOHANNES VAN DER CAPELLEN, (DE CAPELLA) Deze is het hoofd van het volgende Geſlachtregister.

(3) BERNHARDUS DE CAPELLE, was, 1335, *Judex* of *Drost in Bislich*, dat, in die tijden, eene adelijke bediening was. Van hem worden geene afſtammelingen gevonden.

Van den zo even gemelden JOHANNES VAN DER CAPELLEN (DE CAPELLA) zal deze Geſlachtlijst, zonder afbreking, afgeleid en beweezen worden, tot op dezen tijd, door de aanhaling en aanwijzing van oorſpronklijke Chartres en andere geloofwaardige bewijzen en gedenkſtukken, alle nog in wezen, en meerendeels onder die van dit Geſlacht berustende.

Van dezen JOHANNES wordt gewag gemaakt, in eene oorſprongkelijke Chartre van den jaare 1319, waarbij *Hugho de Hoerne, Ludolphus gezegt de Hake*, JOHANNES VAN KAPELLEN, *Bernharnus de Zebelinghen, Wernerus de Graen*, (*Milites*) *Ridders, Ludolphus Plebanus in Thek. Albertus Plebanus in Dypenem, Otto de Bramhoerne*, et *Bernhardus de Roderlo Knechten* (*famuli*) met meer anderen, als getuigen tegenwoordig waren, dat *Theodoricus de Heyldunck famulus*, bekende eenige goederen ter leen te houden van OTTO, *Graaf van Thekelenburgh en Dalem. Te vinden in een Chartre in de Publicque Bibliotheek van Utrecht, gequoteert No.* 10.

Uit

Uit eene oorſpronglijke Chartre, van den jaare 1349, (waar van aanſtonds zal geſpróken worden) komt deze JOHANNES voor, bij gelegenheid, dat aan *Johan zijn Zoon filio olim Johannis de Capella den Hof tho Loo*, gelegen in de Parochi van *Bislike*, voor *Henricus de Dike*, et *Henr. de Sevenaer Schepenen*, te *Weſel* verkocht werd.

Men vindt, dat hij, bij zijne VROUW GERTRUDES DE LOE, twee zoonen heeft verwekt, JOHAN en EVERARDUS. De eerſte zal aanſtonds voorkomen; van den tweeden heeft men weinig kunnen ontdekken: alleenlijk, dat hij de helft bezat van den genoemden *Hof toe Loo*, in *Bislick*, in een Chartre van 1384, welke hij, aan zijnen zoon HENRIK VAN DER CAPELLEN, heeft nagelaten, die, bij opene brieven, van den jaare 1397, verklaarde, *dat hij met den Hof toe Loo door Johan van der Capellen Johans zoone van der Capelle alleene beleent is, en dat denzelven Hof toe Loe, half is Johans van der Capellen Johan zoone voorſz.*

Van dezen HENRICK worden geene afſtammelingen gevonden; waar door de halve *Hof toe Loo*, door hem bezeten, aan de kinderen van zijns vaders broeder gekomen is; zo als breder zal blijken

III. 1349. JOHANNES DE CAPELLA *filius olim Johannis de Capella*, oudſte zoon van JOH. en GERTR. DE LOE, bezat den *Hof toe Loe in Bislick*, benevens veele goederen in den Lande van *Cleve*.

Hij was Schepen te *Weſel*, 1344; 1353—1373.

JOHANNES DE CAPELLA et *Adolphus Wijlaken Scabini Weſelenſie*, in eene origeneele Chartre, van 1352; en in eene andere, van 1372, komen voor *Godefridus de Wilaken* et JOHANNES DE CAPELLA, *Scabini Weſelenſes*; blijkende het, bij het uithangende Zegel, dat JOHANNES DE CAPELLA zegelde met een Schild, houdende een geankerd kruis, en boven den regter arm eene Capelle.

In deze en nabuurige gewesten, werden de Schepensbanken, in de vroegſte tijden, alleen door Edelen bekleed. Men zie hier over HEINECCIUS, *Antiquit. Germ.* MATHEUS, *de Nobilitate*. Deze waardigheid ſchijnt, te *Weſel*, altoos, aanzienlijk geweest te zijn.

Al-

Aldaar waren Schepens:

1344 JOHANNES DE CAPELLA.
Adolphus de Wijlaken.
1349 *Henrikus de Dike.*
Henricus de Sevenaer.
1372 *Godefridus de Wijlaken.*
1384 *Henricus de Egher.*
Johannes de Orsoije, en meer anderen,
1482 *Theodoricus*, natuurlijke Zoon van Hertog ADOLPH VAN CLEVE, was Schepen te *Wezel.* TESSENMACHER, *ann. Cleviæ, p.* 148.

Voor den jaare 1359, werd de Schepenstoel, te *Wesel*, erfelijk bij eenige geslachten bezeten; doch Graaf JAN VAN CLEVE maakte hieromtrent verandering. TESSENM. *ann. Clev. p.* 143.

Deze JOHANNES DE CAPELLA had tot huisvrouw CUNEGUNDA VAN EGEREN, waarbij hij verscheide kinderen heeft verwekt. Zij komt voor als Weduwe, in 1384. in een origineel document, waar bij CUNEGUNDA, *nagelatene Weduwe* JOHANS VAN DER CAPELLEN, verklaart, dat den *Hof toe Loo*, *half* is *Everardi de Capella*, en *half Cunegondis*, *relicta olim Johannis de Capella*, *sunt sui utriusque indivisa et cum utriusque pecunia suorum predecessorum comparata.*

De kinderen van JOHAN en CUNEGONDIS, zo even gemeld, waren:

1 JOHAN, die volgen zal.

2 GERLACH VAN DER CAPELLEN, die het hoofd is der *Zutphensche* Linie, en daaruit voortgesprotene takken van den DAM, RIJSSEL, waarvan, na de nakomelingen van zijnen ouder broeder, zal gehandeld worden. Zie *Zutphensche Linie.*

3. DERK VAN DER CAPELLEN. In 1400 verkocht hij, aan zijn broeder JOHAN, zijn aandeel aan *Grijps goet*, met zijn Manschap èn Leen, gelegen in *Bislik.* Hij zegelde met het rechte wapen.

4. ELISABETH VAN DER CAPELLEN, getrouwd met THOMAS VAN MELONCK.

5. EME-

5. EMETHE VAN DER CAPELLEN. Haar Man was DERK VAN OPPENDIJKE.

6. JUDITH VAN DER CAPELLEN, 1366. *Jutta de Capella monialis clauſtri Weſelenſis Premonſtratenſium ordinis*, (Stift Juffer in het adelijk Stift Overdorp bij Weſel.) Zij overleed 1384, wanneer, over haare nalatenſchap, voor HENRICUS DE EGGER en JOHANNES DE ORSOIJE, Schepenen te *Weſel*, eene ſcheiding is gemaakt, tusſchen *Thomas van Amelonck*, als in huwelijk hebbende ELISABETH VAN DER CAPELLEN; *Derk van Oppendijke*, namens zijn Vrouw EMETHE VAN DER CAPELLEN, en CUNEGUNDIS, *Weduwe* JOHANS VAN DER CAPELLEN, *en haar Zoon Johan.*

CAPELLEN VAN DER WONINGEN.

IV. JOHAN VAN DER CAPELLEN, *van der Woningen*, oudſte zoon van JOHAN, en CUNEGONDIS VAN EGEREN: in 1390 Drost, en Landrentmeeſter des Lands van *Weſel* en *Dingslaken*; in 1409 behoud hij het Rentampt, om zijn geſchoten geld weêr uit te trekken. In 1416, Amptman van Hertog WILLEM VAN DEN BERGH. In 1405 werd hem te *Weſel*, de Eerewijn geſchonken. In 1418, bezegelde hij, met de Ridderen en Knegten des Hertogdoms *Cleve*, het vergelijk, of overeenkomst, tusſchen Hertogh ADOLPH, en de Stenden des Lands van *Cleve*, om, na ADOLPH's dood, zijnen oudſten Zoon, of bij gebrek, zijne oudſte Dochter, tot Heere of Vrouwe des Lands, onverdeeld, te zullen aannemen. TESSENMACHER, *Ann. Clev. Cod. Deplom. p. 84. et ſeqq.*

In 1422 werd, door JOHAN VAN DER CAPELLEN en IDEKEN zijn Wijf, voor den Gerechte van *Bislijk*, afſtand gedaan van eenige goederen, aan haare kinderen JOHAN, HENDRIK en ELSFEN VAN DER CAPELLEN.

In 1419 maakte Hertog ADOLPH een vergelijk met de Stad *Dormunt*; waar over ſtonden, als Raden en Frunden des Hertoghs, *Heer Evert Heer tho Limburg, und thom Hardenberge, Heer Pelgrim van der Leijten, Heer Willem van Rees, Ritters, Di-*

Diderich van Schwansbell, JOHAN VAN DER CAPELLEN, *Herman van Voerst*, und *Johan van der Bruggeneijen*, *geheiten Hasenkamp*, *Knapen*.

Hertog ADOLPH VAN DER BERGE, in 1426, wegens zijne bekomene nederlaage en gevangenis, in groote verlegenheid zijnde, leende, van de Stad *Keulen*, 2000 Rhijnſche Guldens; verzoekende *gezegde Hertog*, en zijn Zoon *Roprecht*, hunnen *lieven Frund* HRN. JOHAN VAN DER CAPELLEN, om zig als Borg te verbinden.

Hij trouwde, eerst met eene Dochter des *Heeren van Ransdorp*, waar van de Moeder was uit *den Huize van Goor*. Daarna met IDA, Erfdochter van *Heer* ARND VAN DER WONINGEN; waardoor hij den *Huize en Ritterzits Woningen*, gelegen bij *Weſel*, verkreeg. Hij bezat mede den *Hof toe Loo*, in gemeenſchap met zijn' *Broeder* GERLACH; en meer andere goederen.

In 1439 ſchonken JOHAN VAN DER CAPELLEN en IDE *zijn echte* Wijf, *Johan eever Zweijer echte* Soene, hun goed *Ingen Vrede*, in *Rengenberg*, bij *Boekholt*, tot ſtigting van een klooster, dat *Marien Vrede* genoemd zal worden.

Bij de *Dominicanen*, te *Weſel*, ſtigtte hij eene Miſſe voor zig, zijne Gemalin IDA, en zijnen Zoon JOHAN, alwaar hij ook begraven is; ſtervende 1442, volgens uitwijzen der graffteenen aldaar. Zijne Vrouw ſtierf 1444.

JOHAN verwekte; bij IDA, deze kinderen.

1 JOHAN, die volgt.

2 HENRICK VAN DER CAPELLEN, overleden te *Padua*, 1426. Hij was, met zijn Broeder JOHAN, derwaarts gereist, die hem ook, aldaar, met de vereischte plegtigheden, liet begraven: uitwijzende een origineel diploma van de Univerſiteit van *Padua*, waarin, onder anderen, gezegt wordt. „ *Dominus Johannes de Capella* frater ejus, Licentiatus in jure civili noſtræ Univerſitatis effectus, noſtram Univerſitatem fecit ſolemniſſime congregari omnes Civitatis Papienſis Religioſos, et ſuæ Eccleſiæ Parochialis Presbiteros, ut corpus quondam fratris ſui, ad monumentum Univerſitatis aſſociaret, ſum-

ma

ma devotione, *fuam decentisſimè et magnifice in noſtra preſentia peragendo Sepulturam* PRO UT MAGNIFICUM ET NOBILEM DECERET SEPELIRI VIRUM.

3. JOHANNA VAN DER CAPELLEN, trouwde met JOHAN VAN STIJSSELT.

4. ELSGIN VAN DER CAPELLEN, die ten Man hadde, in 1431, HERMAN VAN SIJBERGH VAN DEN BUSSCHE, waar bij, als *Hijlixlieden*, verſcheenen: *Johan van Sijbergh van den Buſſche*, des voorn. Herm. Vader, *Heer Joh. Schuijrman*, Paſtor zu Sijbergh, *Arnout Lappe van Koenijnt*, und *Johan van Ermel*, van eener zijden, und van der ander zijden, als van Elsgens voorſt. JOHAN VAN DER CAPELLEN, *ijre Vader*, JOHAN VAN DER CAPELLEN, *ijre Broder*, *Louis van Broedbeck*, *Johan van Caldenberg*, *und Johan van Uppendijke.*

JOHAN VAN DEN CAPELLEN, Vader en Zoon, zegelden met het regte Wapen, een geankerd Kruis, boven den regter arm eene Capelle.

V. JOHAN VAN DER CAPELLEN *van der Woningen*, oudſte Zoon van JOHAN en IDA VAN DER WONINGEN, heeft, in zijne jeugd, vreemde Landen bezogt.

Op de Academie van *Padua* werd hij, in 1429, met een *diploma*, als *Licentiaat in de Rechten*, vereerd; wordende hij in het zelve genoemt: *Egregius et circonſpectus vir Dominus Johannes de Capella de Ducatu Clevenſi.*

In 1443, na den dood zijns Vaders, is hij, door Hertog ADOLPH VAN CLEVE, beleend met den *Huize en Hof ter Woningen*, *den Hof toe Loo*, *het Land tot Eger*, benevens verſcheide andere goederen. — Hij heeft, tot ſtichting van het kloostet *Marien-Vrede*, in 1439, veel toegebragt; zoo dat hij als Stichter van het zelve voorkomt.

In 1443, JOHAN VAN DER CAPELLEN en Juffrouw JUTTE, *zijn echte Wijf*, *tuhtigen malkanderen voor Walraven van Eckoij*, *Amptman van Overbetuwen*, *in hunne goederen aldaar gelegen in den Kerſpel van Randwijk.*

Hij was *Raad van Hertog Johan van Cleve*, en bezegelde, in 1466, met andere Ridderen en Knechten des Lands van *Cleve*, de *Ehepacten*, tusschen Hertogh ADOLPH VAN DEN BERGHE en Jonkvrouwe MARIA VAN CLEVE.

TESSENM. *Codex diplom.* p. 97. *et seqq.*

Johan van Coeverden en JOHAN VAN DER CAPELLEN, bekennen, in 1456, schuldig te zijn aan JOHAN VAN LANGENBERGE, agtentwintig Rhijnsche Guldens, verbindende zig, bij gebrek aan betalinge: *dat Johan van Langenberge wijnnen dat voorsf. gelt, eijn deel of alle op eijn peert off setten, dair op eijn peert up eijn deel of up alle, und dat peert inder leistingen verwitselen, veranderſaten off verkopen.*

Deze JOHAN VAN DER CAPELLEN trouwde met JUDITH VAN BRIENEN, dochter van HENRICK VAN BRIENEN en van ANNA TER BOECOOP.

In 1443, Jóffer *Jutte van Brienen tuchtigt* JOHAN VAN DER CAPELLEN *oeren Man, in een Huis en Land tot Arnhem, voor Wijnant Ridder, en Willem van Doornick, Scepenen tot Arnhem.*

Zijn sterfdag, en die van zijne Vrouw, kan uit de volgende Inscriptie blijken, welke, naar eene authentique aftekening, gemaakt in 1640, gevolgt is, en die, eertijds, in de Kerk van het Klooster *Marien-Vrede*, op eene koperen plaat uitgesneden, geplaatst was, doch, in de voorige eeuw, door het krijgsvolk, gestolen is.

Men ziet op deze aftekening het wapen van CAPELLEN (een zilver geankerd Kruis, en boven het zelve eene goude Capelle, op een blauw Veld, gevierendeeld met dat *van der Woningen:* op den Helm, een Vlugt of Griffioen met uitgespreide Vleugels) daar naast dat van *Brienen.* Onder deze wapens staat:

Ao. 1470. *die IX Aug. obiit* STRENUUS JOHANNES DE CAPELLA *van der Woningen, hujus monasterii Fundator.*

Eodem anno XIV Junii obiit ingenua Domicella Jutta de Brienen, uxor Fundatoris.

Ao.

Ao. 1442. *V. Maij, obiit* STRENUUS JOHANNES DE CAPELLA, *Pater fundatoris ſive junioris. Ao.* 1444. *XXIII. Octob. ob. Nobilis Domicella Ida uxor Joannis Senioris et Mater Junioris.*

Aan de beneden zijde ziet men het Wapen van CAPELLE, als boven: beneden den naam van eenen der Zoonen van JOHAN en JUDITH; als ook het Wapen van VAN BRIENEN, met deze woorden

JACOBUS VAN DER CAPELLEN
van der Woningen.

daar onder:

Ut post bella policella de Capella Jacobo reſeretur deprecati, fundatoris filio.
Cujus Pater primus later fundi ſtater exſtat grandi precio.

Tegenwoordig wordt de graffteen van JOHAN VAN DER CAPELLEN en JUDITH VAN BRIENEN, in gezegde Klooster van *Marien-Vrede*, voor het hooge Altaar, nog gevonden, met de Wapens, als vooren, van CAPELLEN en BRIENEN, met dit omſchrift:

Ao. Dmi MCCCCLXX. IX Aug. obiit STRENUUS JOHANNES DE CAPELLA *van der Woningen, hujus monasterii Fundator.*

Eodem anno XIV Junii obiit Jutta de Brienen Uxor Fundatoris. Requiéſcant in pace Amen.

JOHAN en JUDITH hebben deze echte kinderen nagelaten.

1. JOHAN, die volgt.
2. JACOB VAN DER CAPELLEN, *Heer tot Voerde.* Zie VOERDE.
3. *Heer* HENRIK VAN DER CAPELLEN, in 1494 Kruisbroeder te *Emmerik*, en Prior aldaar, heeft dat Klooster zeer verbetert. E. WASSENBERG, *Hiſtor. Erabric.*

zegt, p. 189. *Henricus de Capella van der Woningen, conventualis B. M. Pacis, ut natalium Splendore, ſic variarum Virtutum gratia, Vere nobilis.* Hij ſtierf 1512, en werd in het Klooster begraven.

Ao. 1512. 17 Sept. *Obiit Venerandus Pater, Frater Henricus de Capella van der Woningen, Quintus Prior hujus Conventus, præfuit äis* 18.

In Libro memorialium van gemelde Klooster wordt gevonden: *Anniverſarium Venerabilis Patris Henrici de Capella, hujus Conventus Prioris quinti, hic ſepulti, qui ædificavit coquinam, et muro conventum circumcinxit, et tandem. chorum novum inchoavit: et in multis ſua induſtria et religioſa vita huic conventui in diſciplina et exterioribus bonis profuit. Cujus Fratres Germanici Jacobus et Stephanus ultra ducentos aureos conventui noſtro dederunt. Ob.* 1512.

4. STEVEN VAN DER CAPELLEN: was eerst Land Rentmeeſter *zu Dinglaken*, 1487.

Hij bezat verſcheidene goederen in *Overbetuwen*, uit de nalatenſchap zijner Moeder JUDITH VAN BRIENEN.

Hij was eigenaar van het Slot *ten Rodentoorn*, bij *Randwijk in Overbetuwe.*

In 1487, verkogt STEVEN VAN DER CAPELLEN, aan WERNER VAN HORSSEN, eenige goederen, in *Overbetuwe* gelegen, waar bij hij zig verbindt, tot nakoming des Contracts, met deze woorden. „ Hebbe ick Steven van „ der Capellen vurtsf: voir my en myne Erven geſe„ kert en gelaifft, zeken en gelaven in gueden trou„ wen, by myne eren, den vurgen. Werner van Hors„ ſen en ſyne erven, vast ſtede en onverbrekelic te „ hadden, en wail te voldoin, en dair tegen nyet te „ doen mit ennigen zaiken, rechten off voinden, „ geistelicx of wereldicx, noch mit hogen of lege „ rechten, noch mit gheene behulpe van heu veeden, „ noch mit gheene gebreck lettenis, of te ſeggen dat „ de-

„ deze brieff mach hebn of kryge aan ſegel, woirden, „ litten, garen, vlecken, of raſuen." enz.

Hij zegelde met een Schild, waar in een geankerd Kruis, zonder Capelle; zijnde hij de eerſte geweest, die deze verandering in zijn geſlachtwapen, zoo als bij zijn Vader en Voorvaders, hier vooren aangewezen, is gevoert geworden, gemaakt heeft; en is daar in, door verſcheidene zijner Bloedverwanten, gevolgd; hoewel tegen goedvinden van anderen.

Eenige Heeren van dit geſlacht hebben, een tijd lang, het Wapen zonder *Capelle*, boven den rechter arm des Kruis, gevoerd; tot dat, in 1580, of daaromtrent, eene dochter van den Huize *Wontngen* zig aanbood om in het adelijke Kapittel van *St. Marie*, te *Keulen*, aangenomen te worden; doch haare preuves werden afgewezen, om dat zij voerde een Wapen met een kruis, zonder *Capelle:* waarna men den misſlag, in dezen begaan, door het geſlachtwapen van nieuws tot volkomenheid te brengen, herſteld heeft.

Deze STEVEN VAN DE CAPELLEN was een wakker Krijgsman, en heeft, in de oorlogen der *Gelderſchen*, altoos de zijde van Hertog KAREL VAN EGMONT gehouden.

In 1487 deed hij, met anderen van den *Gelderſchen* Adel, die van *Campen* veel nadeels. SLIGTENHORST, *Geld. Geſch.* p. 290.

In 1502 was hij Amptman van *Overbetuwen*.

Op dat zelve jaar vind men deze aantekening: „ Heden des Donderdags voor Thomae, heeft *die Amptman Steven van der Capellen*, toe Bemmel de Rid„ deren en Knechten zijn eed gedaan, na vermogen „ zijns bevel brief; en aldaar des Donderd. voor Epi„ phaniae ten gerigte gezeten bij de geregtsluiden..... „ van Welij, en Dirk van Weesch."

Te vinden in de Signaten van Bemmel in Overbetuwen.

In 1509 was hij Slotvoogd tot *Muijden*, (SLIGTENH. *l. c. bl.* 237.) en

1510 Bevelhebber over *Harderwijck* (Prætor Hardervicenus). REVII *Daventr. Illustr.* p. 180.

Omtrent dien tijd heeft hij die van *Campen* geweldig geplaagd; rovende en plunderende hunne koopvaardijschepen, alzoo hij de Zuider Zee, met een gewapend Schip, onveilig maakte, hebbende nog eenige andere *Gelderſche* Edelen tot zijne medehelpers, met name VAN DEN BERGEN, ESSEN, enz. Doch zij raakten allen gevangen, en werden, door die van *Campen*, binnen hunne Stad gevoerd, en, eenigen tijd daar na, onthalsd. DUMBAR, *Analecta, Tom. II. Overijsſelſche Chronijcke*, p. 452.

Men vind niet dat hij wettige Deſcendenten nagelaten heeft, alzo zijne goederen onder zijns Broeders Kinderen verdeelt zijn, gelijk aanſtonts zal blijken.

5. JUDITH VAN DER CAPELLEN, trouwde *N. van Sybergh ten Busch.*

6. Nog eene *Dochter*, die trouwde *N. van Schwartzgent-Hertz.*

VI. JOHAN VAN DER CAPELLEN, *Derde Heer van der Woningen*, en daar mede, door den Hertog van *Cleve*, beleend, in 1482; als ook met verſcheiden andere goederen. Hij was de oudſte zoon van JOHAN en JUDITH VAN BRIENEN, en Lid der *Cleefſche* Ridderſchap, in 1493. Hij en zijn Broeder JACOB verkogten, aan ADOLPH VAN WIJLACK, hun halve goed *ter Bruggen en Brunen.*

Zijne Vrouwe was MACHTELD VAN CALCHUM, *gent. Leuchtmar*, Dochter van GERRIT VAN CALCHUM, *gent. Leuchtmar*, en van Vrouwe N. VAN WAMBACH.

Op 't jaar 1486 leest men 't volgende: „ Margaretha van Calchum gem. Luchtmar, echte Huisvrouw Johans van „ Bylant, maakte haar Broeders Gerrits Dochter *Mach-* „ *teld, echte Huisfr. Johans van der Capellen*, drie „ honderd averl. Rijnſche Guldens." Deze donatie is bezegelt door „ Marg. van Leuchtmar, Joh. van Bylant, Otto van Hetterſcheide, Henric van Hetterſcheide, ind Johan von Asbeeke."

In

In de Kerk der Kruisbroederen, te *Emmerick*, ſtonden, wel eer, de Wapens van CAPELLEN en WONINGEN, en daar-onder:

Orate pro Johanne, Jacobo, et Stephano de Capella van Woningen, fratribus et eorum conjugibus. 1518.

Hij heeft, bij zijne Huisvrouw M. VAN CALCHUM, drie kinderen verwekt:

1. JOHAN, waar van aanſtonds zal geſproken worden.
2. ROBERT VAN DER CAPELLEN. Van dezen zal insgelijks nader gewag worden gemaakt, na de nakomelingen zijns Broeders. Zie ESSELT.
3. ROMULIANA VAN DER CAPELLEN, trouwde *Diederick van Ketge*, Amptman tot Andernach.

In 1503 *geeft Diederick van Ketge, aan zijne Zwagers der Frentvesten Johan ind Roprecht van der Capellen, voldoening van zijn Vrouws huwelijks goed.*

VII. JOHAN VAN DER CAPELLEN, *Vierde Heer van der Woningen*, ingevolge der beleening des Hertogs van *Cleve*, Lid der Cleefſche Ridderſchap, trouwde, in 't jaar 1520, met SOPHIA VAN WITTENHORST, Dochter van *Johan van Wittenhorst* en van *Jodoca van Hijfelt*.

In de Cleefſche Leenregiſters vindt men „ Ao. 1519 up Frij„ dag post Gertrudis is an dieſen *Johans van der Capellen*, „ *Huisvrouwen Sophien van Wijtenhorst*, oere tocht gegont."

1523 „ Verklaarde Hertog Karel van Gelre, bij opene placa„ten, dat hij om meenigen trouwen dienſte, die hem „ *Johan van der Capellen van der Woningen*, en *Jo„han van der Capellen tot Fuerdt*, gedaan hadden, en „ noch verder doen zullen, hunne goederen in *Overbe„huwe* gelegen, die zij van oeren *Oom Steven van der „ Capellen* Saliger aangeerft hadden, nu voortaan van „ alle ſchattingen en lasten verlaat, en ontheft; ſoo „ dogh oere Oom van hem Hertogh van Gelre was toe„gezegt, bevelende alle Amptlieden tegenwoordig, en „ die hier naamals komen mogen, dat zij alſulken goede

„ van Johan van der Capellen ter Woningen en Johan
„ van der Capellen tot Fuerdt, ten eeuwigen dage van
„ alle ſchattingen bevrijden zullen."

Was ondertekend en bezegeld met de handtekening en ſegel des Hertogs van Gelre voorſ.

Johan, bovengemeld, ſterft 1544. Zijne Vrouw hertrouwde, 1551, met *Adolph van Wijenhorst.*

JOHAN en SOPHIA VAN WITTENHORST hebben deze volgende kinderen verwekt;

1. JOHAN, waar van aanſtonds breder.
2. JACOB VAN DER CAPELLEN, die, na de oudere Deſcendenten, zal volgen. Zie WITTRINGEN.
3. SOPHIA VAN DER CAPELLEN, Stifts-Juffer, in het adelijk Stift *Overdorp*, te *Weſel.*

Haare agt Kwartieren zijn deze:

Capellen.	*Wittenhorst.*
Calchum gent. Leuchtmar.	*Hijsfeld.*
Brienen.	*Horst.*
Wambach.	*Horst.*

4. HARMEN VAN DER CAPELLEN.
5. *Heer* DERK VAN DER CAPELLEN, Prior des Adelijken Capittels *Hamborn.*

1556 „ Paſſeert die werdige und Edele Diderich
„ von der Capellen, Prior te Hamborn, voor den Abt
„ aldaar volmagt op zijnen Broeder den Edelen Erentfesten *Jacob van der Capellen*, om zijn recht op
„ zijns Vaders verſterf waartenemen."

6. MECHTELD VAN DER CAPELLEN, die trouwde BERND VAN DER HEIJDEN *gent. Rijnsch;* zij ſtierf 1555.
7. CATHARINA } beide Kapitularinnen in het adelijk Kloos-
8. ANNA. } ter *Sterkenraath.*

1572 „ Cedeeren zij haar recht op haaren Onderlij-
„ ken boedel aan haaren Broeder den Erentfesten und

„ fro-

„ fromen Johan van der Capellen ter Woningen, und „ Juffer Eliſabeth van Weze, zijne echte huisfrauwe." Deze opdragt geſchiede voor *die Eerwerdige Erentfeste und frome Jufferen Eliſabeth van Loe Abdiſſa, Wernera van der Horst* Priorisſa, *Belije van Eijl* Superiorisſa, en *Anna van Hijsfelt, Kellers* des Kloosters Sterkenraide; en is met het zegel des Kloosters bekragtigd.

VIII. JOHAN VAN DER CAPELLEN, *Vijfde Heer van der Woningen*, oudſte Zoon van JOHAN en SOPHIA VAN WITTENHORST, werd, in 1551, beleend met den *Huize en Ritterzits Woningen*, en was Medelid der *Cleeffche* Ridderſchap. *Archiv. Cliv.*

Capellen ter Woningen, Johan van der Capellen the Fuerdt, en *Robert van der Capellen to Eſeit*, zijn, benevens andere *Ritterburtigen* des Lands van *Cleve*, beſchreven om zig tegen den Vijand uitterusten.

Archiv. Cliv.

Hij trouwde, eerst ELISABETH VAN WEZE, Dochter van *Balthazar van Weze tot Hijn*, en van *Margaretha van Leefdaal*. Twe tweede, MARGARETHA KERKERINGS ZUM STAPEL, Weduwe *Nicolas van Munchauſen*, die, in 1582, hertrouwde met *Willem van Ingenhaven*.

In 1553, werd, voor den Hertog van *Cleve*, eene Erfſcheiding gemaakt, tusſchen dezen JOHAN VAN DER CAPELLEN *ter Woningen*, en zijn Oom ROBERT VAN DER CAPELLEN *toe Eſelt*.

Uit deze beide Huwelijken zijn de volgende kinderen verwekt:

1. JOHAN VAN DER CAPELLEN, jong geſtorven.
2. BALTHAZAR VAN DER CAPELLEN, die aanſtonds voorkomt.
3. OTTO VAN DER CAPELLEN.
4. BERND VAN DER CAPELLEN, ob. 1582. heeft een bastardzoon nagelaten
5. ELISABETH VAN DER CAPELLEN, trouwde 1571 JACOB VAN BRIENEN, Zoon van *Henrick van Brienen* en van *Andrea van Harderwick*: „ waarbij als Hijlixfreun-

„ den asisteerden, van wegens des Bruijdegoms: die
„ Edele und Erentfeste Henrick van Brienen synen
„ Broeder, Diderick von Linder, Heer zu Hemmen,
„ Adolph van Goer, Heer zu Caldenbroik, und Ja-
„ cob von Harderwick. —— Und van wegen die
„ Breudt, die auch Edele und Erenfeste Jacob van
„ der Capellen zu Witteringen ihr Oem, Johan van
„ Wittenhorst, Heer zu Horst, Drost des Lands van
„ Kesfel, Cornelis Momme, Harmen van Wittenhorst
„ zu Zunstfelt, und Jurgen Syberg zu Foirdt."

Uit het tweede Huwelijk,

6. JOHAN VAN DER CAPELLEN, jong gestorven.

In 1576, werd een Magescheid gesloten tusschen „ *Marga-*
„ *retha Kerkerings, Weduwe des Edelen und Erentvesten Jo-*
„ *hans van der Capellen* zu *der Woningen*, en haar onmondi-
„ ge Zoon, *aan eener*, und tusschen den *Edelelen und Erent-*
„ *vesten Balthasar unde Otto van der Capellen gebruderen*,
„ Voorkinderen van Johan van der Capellen en Elisabeth van
„ Weze." —— Hier waren aan en over „ Johan van Aldenboc-
„ kum, Drost van Dingslaken, Jurgen van Sijberg zu Foerde,
„ en Henrich van Wittenhorst, Drost zu Huesfen."

IX. BALTHAZAR VAN DER CAPELLEN, *Zesde Heer van der Woningen*, tweede Zoon van JOHAN VAN DER CAPELLEN en ELISABETH VAN WEZE.

In 1578, 10 Januarij, beleend met den Huize, Hof en Ritterzits *ter Woningen*.

Hij was een Medelid der *Cleefsche* Ridderschap. Zijne Vrouw was CATHARINA VAN HONNEPEL, Dochter van *Elbert van Honnepel tot Groen* en van *Johanna van Voerst*. Na haar mans dood hertrouwde zij, eerst met *Johan van Gutterswijk*, ten 2° met *Adam van Efferen*, 1619.

In 1581, werd, tusschen BALTHAZAR VAN DER CAPELLEN *ter Woningen*, en zijne Zuster ELISABETH VAN DER CAPELLEN, die

ten

ten Huwelijk had *Jacob van Brienen*, een Magescheid opgerigt, ten overstaan van *Wilhelm van Boekholt*, Drost van *Wageningen*, *Karl van Lijnden*, Amptman in de *Overbetuwe*, *Reinier van Stepraedt*, Heer tower *Deddendaal*, und *Karl van Arnhem*, *als maghen und gekaeren und gebeden frunden.*

In 1592, 18 Februarij „ verkoopt die Edele und Erentrijke „ Catharina van Honnepel, Weduwe Balthazars van der Capel„ len, eenige goederen in de Nederbetuwe, onder anderen de „ helft van het Erve Homoet, aan Johan van Doornick genaamt „ Ulft tot Laekhuizen, en Juffr. Johanna Mom zijne Huisvrou„ we: waar over stonden Peter van Aldenbockum, en Jurgen „ Sijberg zu Euerdt." Hij stierf 22 Maij 1591, en is te *Duisburg* begraven, met vier kwartieren:

Capellen.	*Weze.*
Wittenhorst.	*Leefdale.*

Deze BALTHAZAR heeft, bij CATHARINA VAN HONNEPEL, nagelaten twee Dochters:

1. ELISABETH VAN DER CAPELLEN. Wegens deze vind men de volgende aantekening: „ In 1596, den 29 Aug. „ is Arnt van Lintelo als Volmagtiger Catharina van „ Honnepel Witwe, en Elisabeth van der Capellen, „ oldste Dochter van Balthazar van der Capellen Salig„ ger, mit den Huize en Hof ter Woningen beleent." *Clev. Leen Regist.* Zij stierf ongetrouwd 1597, en werd begraven te *Duisberg*, met deze kwartieren;

Capellen.	*Honnepel.*
Weze.	*Voerst.*

X. 2. SOPHIA VAN DER CAPELLEN, na haar Zusters dood, Erfdochter van den *Huize en Ritterzits Woningen.*

In 1604 trouwde zij met JOHAN VAN DOORNICK; en, in 1625, met JOHAN VAN HAEFTEN.

In

In 1611, den laatſten Junij, na het overlijden van haare Zuſter ELISABETH, en na dat het Huis en Hof *ter Woningen* op deze SOPHIA vervallen was, is haar Man JOHAN VAN DOORNICK daar mede beleend, (*Leen Reg. van Cleve*). Zij ſtierf 1651, en is te *Dingslaken* begraven. De Kruisbroeders te *Marien-Vrede* hebben, op haar overlijden, eene Lijkreden gehouden, en uitgegeven: *Concio funebris habita in exequiis prænobilis domicellæ Sophiæ de Capella van der Woningen, per fratrem Crucigerum Conventus beatæ Mariæ Pacis: cujus Fundatores fuerunt piæ memoriæ prænobilis Sopiæ majores, anno* 1651. 12. *Septb.*

Deze SOPHIA VAN DER CAPELLEN heeft, bij haaren eerſten man, JOHAN VAN DOORNICK, kinderen verwekt; waardoor het Huis en Hof *ter Woningen* uit dit geſlacht, waar bij het ongeveer 250 jaaren bezeten was geweest, is overgegaan in dat van DOORNIK, waaraan het zelve noch is toebehorende.

CAPELLEN TOT FUERDE.

VI. JACOB VAN DER CAPELLEN, tweede Zoon van JOHAN VAN DER CAPELLEN *van der Woningen* en van JUDITH VAN BRIENEN, werd, 1486, door den Abt van *Werden*, beleend met den Huize en Heerlijkheid *Fuerde*, gelegen bij *Weſel*, door overdragt van *Herman Valck*.

Hij is, meermalen, onder de Ridderen en Knechten des Lands van *Cleve* verſcheenen, en was, in 't jaar 1499, Land-Rentmeeſter van *Dingslaken*. Hij was een rijk en vermogend Heer. WASSENBERG, *Hiſt. Emb.* pag. 189. zegt „ Etat enim Johan de „ Capellen et Juttæ de Brienen, Conventus Mariæ Pacis fecun„ dum Principem, fundatorum filius; et habebat Stephanum et „ *Jacobum* de Capella van de Woningen, Germanos fratres, „ quorum uterque et præſertim ultimus, *terræ Dislacenſis Redi„ tuarius, dives, potens, liberalis, cum nobiliſſima Conſorte „ ſua Margaretha de Blitterswijck, illi valde ſubveniebant.*"

Zijne Vrouw MARGARETHA was eene Dochter van *Arnt van Blitterswijck* en van *N. van Broeckhuizen*.

Haare afbeeldingen waren eertijds te *Marien-Vrede* in een kerk-

kerkglas, waarvan noch eene aftekening voor handen is, zittende beiden knielende, in Ridderlijke gewaden, met deze wapens:

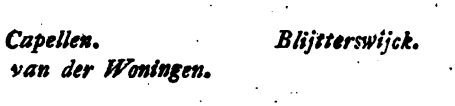

Capellen. *Blijtterswijck.*
van der Woningen.

1492.

Bi tenen. *Broeckhuiſen.*

Strenuus Jacobus de Capelle van der Woningen, Ingenua Domicella Margaretha de Blijtterswijck.

Zij hebben de volgende kinderen verwekt:

1. JOHAN, volgde zijn Vader op in *Fuerde*.
2. ARNT VAN DER CAPELLEN; zie CAPELLEN TOT RANDWIJCK IN OVERBETUWEN, na de oudere Deſcendenten.
3. FRANS VAN DER CAPELLEN, Volmagt zijns Broeders JOHAN, 1527.
4. Heer HENRICK VAN DER CAPELLEN, Geestelijk te *Hameren*, 1529.

VII. JOHAN VAN DER CAPELLEN, *Heer tot Fuerde*, oudſte Zoon van JACOB en MARGARETHA VAN BLIJTTERSWICK.

Zijne Huisvrouw was CORNELIA VAN BALDERICK *gent. Barick*, Dochter van HENRICK VAN BALDERICK *gent. Barick* en van N. VAN MERWIJCK.

Hij en zijn Neef JOHAN VAN DER CAPELLEN *van der Woningen*, hier vooren vermeld, kreegen, in 't jaar 1523, van Hertog KAARL VAN GELDER, kwijtſchelding van Lasten en Schattingen der goederen in *Overbetuwe*, welke zij, door den dood van haren Oom *Steven van der Capellen*, hadden aangeërft.

In 1530, werden JOHAN VAN DER CAPELLEN *tot Fuerde*, JOHAN VAN DER CAPELLEN *van der Woningen* en ROBERT VAN DER CAPELLEN *tot Eſſelt*, door den Hertog van *Cleve*, met andere Ridderen en Knechten, beſchreven, om zig tegen den gemeenen Vijand uitterusten.

Atteſt. der Cleeffſche Ridderſchap.

De-

Deze JOHAN heeft maar één Dochter nagelaten, te weeten,

VIII. MARGARETHA VAN DER CAPELLEN, *Erfdochter tot Fuerde*, trouwde JURRIEN VAN SIJBERG *tot Wisselichen, Drost tot Wetter en Blankenstein*, Zoon van *Jurrien van Sijberg tot Wisselichen* en van *Anna van Plettenbetg*; waardoor de Heerlijkheid *Puerde* aan het geslacht van *Sijbergh* is gekomen.

Haare kwartieren zijn deze:

Sijbergh.	*Capellen.*
Plettenbergh.	*Barlick.*
Wrede.	*Blitterswijck.*
Frijdag.	*Merwijk.*

Hij sterf 1620, oud 94 jaaren.

CAPELLEN TOT ESSELT.

VII. ROBERT VAN DER CAPELLEN, *Heer tot Esselt* en *Broekhuizen*, (in het *Keulsche* gelegen) tweede Zoon van JOHAN VAN DER CAPELLEN *van der Woningen* en van MACHTELD VAN CALCHUM *gent. Leuchtmar*, hier vooren te vinden, onder de zesde generatie.

In 1529, bekomt hij weder, het Huis en Hofstad *Esselt*, in het *Cleefsche*, dat zijn Vader verkogt hadt, in 1491.

In 1520, verkogten ROBERT VAN DER CAPELLEN *van der Woningen* en MARGARETHA VAN EPSENDORFF, *Eheluden*, aan haaren Broeder JOHAN VAN DER CAPELLEN *van der Woningen* en SOPHIA VAN WITTENHORST zijne Huisvrouw, het aandeel, dat zij hadden in de Erfenis van haaren Oom STEVEN VAN DER CAPELLEN.

In 1553, zo als reeds gezegd is, werd, tusschen gemelde Broeders JOHAN en ROBERT VAN DER CAPELLEN, eene erfscheiding gemaakt, voor den Hertog van *Cleve*.

ROBERT VAN DER CAPELLEN *tot Esselt* was een Medelid der *Cleefsche* Ridderschap.

In 1588, tekende en zegelde hij, met de Ridderschap des Lands van *Cleve*, het Verdrag van vereeniging en bescherming der Landen *Gulich* en *Cleve*, met het Furstendom *Gelre* en Graafschap

ſchap *Zutphen*. Zie PONTANUS, *Hiſt. Gelr.* TESSENMACHER, *Ann. Cliv.* SLIGTENHORST, *Geld. Geſch.* bl. 432. Omtrent dezen tijd, is hij mede, met andere Ridderen en Knechten, beſchreven, tot uitrusting tegen den vijand.

In 1550, bezegelde hij, met de Ridderen des Lands van *Keulen*, de Erflantsvereeniging van het Aartsſtift *Keulen*.

Ingevolge een Attest of Diploma van het Dom Capittel aldaar, gegeven in 1568, alwaar het wapen van CAPELLEN geſchilderd ſtaat, met deze woorden:

„ Wir Dechant und Capital des Ersz und hohen Doms
„ Stifts Cöllen, thuen kund, und bekennen, hie mit ge-
„ gen ieder manniglichen, das Vorst hehend abcopiir-
„ tes wapffen, allerdings ähnlich und gleich miet jenen
„ Wapffen, ſo der im jahr 1463 auffgericht, und nach-
„ gegendts 1550: beſtändig ernuert, bij unſern Archiv.
„ Originaliter vorhanden Erblands vereinigung des Rhei-
„ niſchen Ertz Stiffts Cöllen, von wegen *Roprecht van*
„ *der Capellen zu Broickhuzen:* (welcher unter den
„ *Ritteren* als mit paciſcent, inhalts ſelbiger Lands ver-
„ einigung beſchrieben wirdt: unter angehangen, ſich
„ befindet: urkund unſeres Rath und Secretarii unter-
„ ſchrifft. Gegeven Cöllen den 28 Junij 1568.

(getekend)

J. H. Bollich, des hohcwurdigen Dom Capittels Rath und Secretar.

Voorſchreven Erflandsvereeniging was ondertekend door deze volgende Ridders en Knechten:

Wilhelmus Graaf von Newenahr, Johannes Graaf van Salm, Gumbertus Graaf in Niwenahr, Georg van Quadt, Emmericus van Hiirdt, RUPERTUS VAN DER CAPELLEN, *Goswinus van Raaisfelt, Gosw. van Hunslar, Johan Roist, Evert van Dript, Willem Schramme, Willem van Herſel, Willem van Bongard, Ant. Hausman de Namedi, Willem van Zwartzenbergh, Hieron. Walf van Metternich, Gerard van Recke, Gerlach Schelling,*

ling, Adolph de Gymnich, Lotharius Quade, Herm. Quade, Emund de Wilburg, Emer. Kolve, Peter van Kaldenborn, Theod. Burggravius in Drachenfeled, Wilh. à Flodorff Burggr. in Oldenkirchen, Will. Haaſe Marſchallus, Wilh. van Horst, Wilh. van Keſſel, Ger. van Mekenheim, Wilh. van Hurdt, Wern. van Crümel, Theod. van Büchel, Fredr. van Steprath, Joh. Quade, Wilh. van Breitbach, Wolt. van Boulich, Wilh. Hove dictus Bell, Theod. van Bourtſcheid, Henr. Rollman, van Dadenberg, Joh. de Walpott, Otto de Walpott, Adam de Hem, Theod. de Zwivel, Werner de Gurttgen, Philippus Dithardus de Braansberg, Georg. de Leijen, Gothardus van Duisberg; Wilhelmus van Kintzweiler, Henricus Beiſſel, Johannes van Virmond, Erasm. van Schall, Herm. Haaſe, Joh. van Metternich, Gerard van Schall, Johan van Frenz, Gerardus de Arfft, Willem de Kertzgen, Theod. van Hemmerich, Arnoldus van Hemmerich, Gothardus Dutsch, Conrad van Berenkot, Philip van Koningsdorff, Bernard van Velbruggen, Johan van Wachtendonk, Johan van Brembt, Bertram van Merbach, N. van Forst, Adamus de Halle, Johan van Palandt, Walramus et Wilhelmus Scheiffert de Merode, Wilhelmus de Reuſchenberg, Winandus de Anſtel, Johan van Randerath, Freder. van Metternich, Theod. van Metternich, Henr. van Slickum, Wilh. van Haffden, Godſc. van Huls, Conr. van Blanckart, Joh. van Ahr, Joh. van Schall, Everard van der Bruggen, Christoph. van Hunslar, Henr. van Oſſenbruch, Rembold Scharpman, Henr. en Wilh. van Schal, Engelb. van Aspelt, Godſc. van Wijenhorst, Gothard van Eyl, Arnold van Velbruck, Will. van Effeen, Johan en Adam van Hambroich, Jacob van Ingenkavrn, Johannes Schilling, Ludolph van Velbruck, Adolph Quadt in Buschfeld, Adam van Chalen, Wilh. van Coer, Conr. Putzfeld, Bertr. de Lippe, Joh. de Wever, Wilh. van Buderich.

Civ. Bonnenſis. Civ. Andernacenſis, Civ. Novienſis Civ. Arweilerana Civ. Lintzenſis.

Laatstgemelde ROBERT VAN DER CAPELLEN, *tot Eſſelt en Broekhuizen*, heeft twee Vrouwen gehad: de eerſte was MARGARETHA VAN EPSENDORFF, Dochter van *Warner van Epſendorff* en van

N.

N. van Huis; de andere is onbekend. Hij heeft, bij beide, 32 Kinderen verwekt, waarvan eenige Geestelijken zijn geweest, en verscheiden in den krijg omgekomen.

Van de kinderen, uit de eerste Vrouw geboren, vindt men de volgende vermeld:

1. *Heer* HENDRIK VAN DER CAPELLEN, Praebst des Adelijken Capittels tot *Vaerle*, 1593.
2. WARNER VAN DER CAPELLEN, ongetrouwd gestorven.
3. ANNA VAN DER CAPELLEN, 1550, Stifts-Juffer in het Adelijk Stift *Bedber*.
4. JACOB VAN DER CAPELLEN, na zijns Vaders dood, Heer *tot Esselt*, trouwde CORNELIA VAN BALDERICH *gent. Barich*, Weduwe *Jacobs van der Capellen, Heer tot Fuerde*, hier vooren bijgebragt: waarvan geene Descendenten.
5. STEVEN VAN DER CAPELLEN, die aanstonds volgt.

VIII. STEVEN VAN DER CAPELLEN, *Heer tot Esselt*, (na den dood zijns Broeders) *tot Oosterhuizen* (in het Stift *Munster* en *Broekhuizen*). Hij was verschreven onder de Ridderschap van *Cleve*, 1596—1600—1612; Drost van *Dinslake*.

Zijne Vrouw was AGNES VAN INGENHAVEN, Dochter van *Jacob van Ingenhaven, tot Gelinde*, en van *Anna van Zuilen*, 1576: waarbij hij deze Kinderen heeft verwekt:

1. ROBERT VAN DER CAPELLEN, jong gestorven.
2. JOHAN VAN DER CAPELLEN *tot Esselt*, komt voor in de *Cleefsche* Ridderschap, 1609. Ongetrouwd gestorven.
3. HUGO VAN DER CAPELLEN, die aanstonds volgt.
4. ANNA VAN DER CAPELLEN, in het Adelijke Stift *Vilich*.
5. MECHTELD VAN DER CAPELLEN, in 't Adelijke Stift *Gernsheim*.
6. MARGARETHA VAN DER CAPELLEN, in het Adelijke Stift te *Asbeek*, en aldaar, voor den Hertog van *Cleve*, opgezwooren, door *Sijbert van Bernsaw, Borchard van der Ruer, Hofmeester, Johan van Egeren, Schut-*

meester, en *Willem van Lintelo*, 1586. 9 Julij; met deze kwartieren.

Capellen.	*Ingenhaven.*
Epzendorff.	*Zuijlen.*
Calchum.	*Hijsfelt.*
Huls.	*Hunseler.*

7. *Heer* WARNER VAN DER CAPELLEN, Prior des Adelijken Capittels tot *Cappenberg;* aldaar gestorven en begraven, met een gedenkteken, nog in wezen, met deze Inscriptie:

Anno salutis 1669. 29 Julij *Obiit admodum Reverendus et prænobilis Dominus Wernerus de Capella, Ecclesiæ Cappenberg. Canonicus, Exprior jubiliarius, et Rector in Koer; cujus anima requiescat in pace.*

Capellen.	Ingenhaven.
Epsendorf.	Zuijlen.

8. JACOBA VAN DER CAPELLEN, trouwde *Godfried van der Ruir.*

IX. HUGO VAN DER CAPELLEN, *Heer tot Esselt, Oorthuizen* en *Broekhuizen*, Zoon van STEVEN en AGNES VAN INGENHAVEN, zo even gemeld.

In 1636, Lid der *Keulsche* Ridderschap.

In 1630, deed hij afstand van de *Ritterzits Esselt*, aan zijnen Neve HENDRIK VAN DER CAPELLEN *tot Rijssel*, die daarvan beschreven is geweest in de Ridderschap van *Cleve*, zo als, op zijne plaats, zal blijken.

Hij heeft twee Vrouwen gehad: I. MARIA VAN BAEXEN, Dochter van *Andries van Baexen zu Bornsheim*, en van *Catharina van Driesch zu Flodrus;* II. URSULA VAN VAEST *tot Kaldenhave.*

Hij sterf 1652, en is te *Zelm*, bij *Ludughuzen*, begraven, nalatende, van zijne eerste Vrouw, twee Zoonen en twee Dochters:

1. AN-

1. ANNA MARGARETHA VAN DER CAPELLEN, trouwde HENDRIK VAN ASSCHEBERG *tot Bosseler*, Zoon van *Hendrik van Asscheberg zu Gottendorff*, en van *Anna van Werminghaus zum Kolten*. Zij ſtierf 1659.
2. ANNA VAN DER CAPELLEN, in het Stift *Asbeek*.

X. 3. STEVEN HENDRIK VAN DER CAPELLEN, *Heer tot Oosterhuizen en Broekhuizen*, is ongetrouwd geſtorven. Hij was Kapitein te voet, ten dienſte der Vereenigde Nederlanden.

In 1636 heeft STEVEN HENDRIK VAN DER CAPELLEN, onder zijn hand en zegel, een attest gegeven, betreffende den *naam* en het *wapen* van dit geſlacht, welke men, om deszelfs bijzonderheid, hier zal laten volgen.

„ Ick Steven Hendrick van der Capellen, tot Oost„ terhuizen en Broekhuizen, bekenne voor de waar„ heid, dat ten tijde ick voorleden Somer in den jaa„ re 1635 binnen Roermunde, mij bij mijne Compa„ gnie onthiel, en het Franſche leger aldaar uit Bra„ bant aanquam, dat een ſeker Fransch Heer gent. „ *Monſieur de la Capelle* uit Champagne, bij ſich „ hebbende een train van ſestien paarden, en vier à „ vijf muijlezels, dienende als Volontair onder de Com„ pagnie van Mr. le Marquis de Breſé, twede hooft „ van het Coninckliijke Leger, den tijt van twee of „ drie maanden tot Roermunde ſieck lach, ende krij„ gende kennis met hen, ick Steven Hendrik bij ge„ val ſagh een brief bij hem geſchreven: en daar op „ uittrekkende zijn Cachet, zeide wij hebben eenen „ Naam en Wapen en Schilt, voerende *een Cruijs „ met eene Capelle aan d'eene zijde*, hebbende geen „ onderſcheijt dan in de helmtekens, *wij zullen wel „ Couſins wezen: ick hebbe mijne Ouders wel hooren „ verhaalen, dat weleer eenige van onſen naam en „ geſlagt uijt Frankrijk in Duijtschland zijn gaan „ woonen*, en dat de voornoemde Heer altemet, als „ men hem hier noemde Mr. de la Chapelle, zeide,

„ *excuſez moi, je m'appelle de la Capelle.* Bekenne mede ik ondergeſchreven, dat mijn Vader en Voorouders en verwanten het wapen gevoert hebben en nog voeren met een *Cruijs en boven de regter arm eene Capelle*, en dat ik van mijne Moeij, Vrouwe Mechteld van der Capellen en anderen wel gehoort hebbe, dat eene van onſe Nichten, willende geadmitteerd wezen in 't Adelijke Stift van St. Marie binnen Ceulen, gerefuſeert is geworden, *om dat zij voerde een wapen ſonder Capelle;* En alzo men ſchuldig is der waarheid getuigenis te geeven, zo verklaare ick ten verzoeke van mijn Neve van der Capellen ten Budelhoff en Merveldt, dat het geene voorſ. alzoo in waarheid is, bereid zijnde, zoo nodigh, 't zelve met eede te bevestigen;" In kennisſe van dien, heb ick het zelve met mijn eigen hand ondertekend, en met mijn aangebooren Cachet beſegeld; Gegeeven in 's Hage den $\frac{16}{26}$ Aug. 1636.

(was getekend) *Steffen Henrick.*
van der Capellen.

CAPELLEN TOT WITTRINGEN.

VIII. JAKOB VAN DER CAPELLEN, *Heer tot Wittringen en Werdringen*, tweede Zoon van JOHAN VAN DER CAPELLEN *van der Woningen* en van SOPHIA VAN WITTENHORST, kogt, in 1551, den Huize en Ritterzits *Wittringen*, in het Stift *Recklinghauſen*, van *Derk van Oeft*, en is, meermaalen, onder de Ridderen en Knechten des Stifts van *Munſter* verſcheenen.

In 1552, trouwde hij JOHANNA VAN DER HAER, Dochter van *Johan van der Haer, Heer zu Werdringen*, en van *N. van Ermel.*

„ In 1554, verkogten die Erentveste und frome Jacob van der „ Capellen, und Juffer Johanna van der Haer ſyne Huisfrouw, „ aan haaren Broeder Johan van der Capellen ter Woningen en „ Juffer Eliſabeth van Weze, al haar recht op den Huize Wo„ ningen."

In

In het zelve Jaar verkogten zij, voor den Gerigte van *Huesſen*, aan gemelden haren Broeder, de helft in de gerechte helft der goederen in den Schependom van *Huesſen* gelegen, van *Salige* STEVEN VAN DER CAPELLEN, Amptman in *Overbetuwen*.

Deze JACOB verkreeg, door zijn huwelijk, de ſchoone Ritterzits *Werdringen*, gelegen in het Graafſchap *Marck*, Gerigt *Hagen*, Kerſpel *Volmeſtein*.

Hij heeft, bij deze zijne Huisvrouwe, de volgende Kinderen verwekt.

1. JOHAN, die volgt.
2. REINIER VAN DER CAPELLEN. Van dezen zal, na de nakomelingen zijns oudſten Broeders, geſproken worden. Zie WERDRINGEN.
3. ELISABETH VAN DER CAPELLEN, Abdis in het Adelijke Klooſter *Sterkenraath*; alwaar deze Inſcriptie gevonden wordt.

   RDA DNA ELISABETH VAN DER CAPELLEN, *in flore pacis ingreſſa, devastato monasterio exalavit. annis* 40. *in Holtenſt Oppidulo, Cellaria facta, laudabiliter praefuit. Abatiſſa postmodum, Habitu reſumto, cum paucis ad hunc locum a°* 1623 *rediit, fideliter omnia administrans multis laboribus et periculis propter bella continua fatigata, anno* 1627 *die* 26 *Martii Aet.* 63 *pié quievit in Domino Cujus Anima requieſcat in pace.*
4. SOPHIA VAN DER CAPELLEN, Stifts-Juffer te *Overdorp*, met deze kwartieren.

Capellen.	*Van der Haer.*
Wittenhorst.	*Ermel.*
Calchum.	*Dudinck zu Altenhagen.*
Hijsfelt.	*Grüter.*

Naderhand trouwde zij aan *Gerrit Haver zu Nierhoven*.

5. GEORGINA VAN DER CAPELLEN, Capitulaire in het Adelijke Stift *Hoerde*.
6. ANNA VAN DER CAPELLEN, die trouwde met *Arnt van Bar*.

IX. JOHAN VAN DER CAPELLEN, *Heer tot Wittringen*, oudſte Zoon van *Jacob* en van *Johanna van der Haar*, trouwde in 1586, met ANNA UP DEN BERGE *zu Ripshorst*, Dochter van *Balſter Up den Berge zu Ripshorst* en van *Maria van Bedelſwing*.

Hij en zijn Broeder REINIER waren Huwelijks-Vrienden van HENDRIK VAN BARICK, die trouwde met *Helena van Diepenbroek*.

JOHAN heeft deze echte Kinderen verwekt:

1. GEORG, van wien aanſtonds zal gehandeld worden.
2. ELISABETH VAN DER CAPELLEN, Stifts-Juffer in het Adelijke Klooster te *Vlaſem*, naderhand getrouwd met *Diderich Vincent van en zu Hamme*.
3. MARGARIET ELISABETH VAN DER CAPELLEN, in het Stift *Overdorp*, met deze kwartieren.

Capellen.	*Up den Berge.*
Van der Haar.	*Bodelſwing.*
Wittenhorst.	*Wenge.*
Ermel.	*Stael van Holſtein.*

4. GIJSBERT VAN DER CAPELLEN, der Duitſche Orde Ridder, en Commandeur te *Wellen en Cöllen*, 1666.
5. ANNA VAN DER CAPELLEN, Stifts-Juffer te *Boekholt*.
6. ANNA MARIA VAN DER CAPELLEN, Abdis des Adelijken Kloosters *Sterkenraath*, ob. 1664. 8 November.

X. GEORG VAN DER CAPELLEN, *Heer tot Wittringen*, oudſte Zoon van JOHAN en van ANNA UP DEN BERGE, laatst gemeld, 1628.

Zijne Vrouw was BERTINA SCHELL *gent. Vijtinchoff*, Dochter van *Bernt Schell gent. Vijtinchoff*, en van *Christina van Bruggeneij gent. Haſenkamp*.

Zij hebben twee Zoonen nagelaten:

IX.

IX. 1. JOHAN GEORG VAN DER CAPELLEN, *Heer tot Wittringen*, trouwde N. DOBBI VAN LIER, is zonder kinderen overleden, 1696; komende het huis te *Wittringen* aan die van zijn Broeders geslacht *Schell van Vijtinchoff*.

2. BERNARD GISBERT VAN DER CAPELLEN, Ridder der Maltheesche en Johanniter Orden, en Commandeur tot *Herenstunden en Frankforth*; ob. 9 October 1696.

Zijne 16 kwartieren waren deze:

Capellen.	*Schel van Vijtinchof.*
Up den Berge.	*Bruggeneij gent. Hasenkamp.*
Van der Haer.	*Westerholt.*
Bodelswing.	*Kesfel.*
Wittenhorst.	*Sohhe.*
Wenge.	*Vos.*
Ermel.	*Lembeek.*
Staat van Holstein.	*Hovel.*

CAPELLEN TOT WERDRINGEN.

IX. REINIER VAN DER CAPELLEN, *Heer tot Werdringen*, tweede Zoon van JACOB VAN DER CAPELLEN *tot Wittringen* en van *Johanna van der Haar*, Erfdochter *tot Werdringen*.

Hij was Lid der Ridderschap des Graafschaps *Marck*, 1588, met den Adel van 't Graafschap beschreven, om zig met twee paarden tegen den vijand uitterusten.

Hij trouwde IDA VAN EN ZU NAVKENSCHED, Dochter van *Melchior van en zu Havkensched* en van *Veronica van Frentz zu Schlendern*. Zij sterf 1600, en zijn beide begraven te *Heerdike*, met agt kwartieren; nalatende twee kinderen:

1. JACOBA VAN DER CAPELLEN, Stifts-Juffer te *Heerdike*, 1607. Haare agt kwartieren zijn deze:

Capellen.	*Havkensched.*
Van der Haer.	*Frentz.*
Wittenhorst.	*Brabeck.*
Ermel.	*Hiriz.*

X. 2. HENDRIK VAN DER CAPELLEN, *Heer tot Werdringen* 1598. 1615—21 — trouwde ANNA MARGARETHA VAN DEN BROEL *gent. Plater zu Westhemmerder*, Dochter van *Herman van den Broel gent. Plater*, en van *Mechteld van der Reck;* uit welk huwelijk is gebooren één Zoon: welke kort na den Vader komende te ſterven, erfde de Moeder *Weddringen;* het zelve voorts ten huwelijk brengende aan haren tweeden Man, *Conrad van Elverſeld van Herbede.*

CAPELLEN TOT RANDWIJK, *in Overbetuwe.*

VII. ARNT VAN DER CAPELLEN, *tweede Zoon van Jacob van der Capellen tot Fuerde, en van Margaretha van Blitterswijck. Zie hier vooren VI Generatie* CAPELLEN TOT FUERDE.

In 1522 was hij, met zijnen Broeder JOHAN VAN DER CAPELLEN *tot Fuerde*, Erfgenaam van hunnen Oom STEVEN VAN DER CAPELLEN, Amptman van *Overbetuwe*, boven vermeld. Hierdoor in *Overbetuwe* gegoed, bijzonder door de bezittingen van zijne Grootmoeder, *Judith van Brienen*, heeft deze ARNT VAN DER CAPELLEN zig aldaar neergezet, en is, in 1528, getrouwd met JOHANNA DIE RUIJTER, Dochter van *Henrick die Ruijter;* welker naaste Maagen, bij de Huwelijksvoorwaarde vermeld, waren: *Johan die Ruijter*, Prieſter, *Roelof die Ruijter*, en *Ot die Ruijter*. De *Ruijters* waren een oud Adelijk Riddermatig geſlacht in *Overbetuwe.*

Bij dezen Huwlijksbrief, geeft *Henrick die Ruijter*, met zijne Dochter, aan ARNT VAN DER CAPELLEN, *in den ijrſten Huijs en Hofſtat mit ſegel en brief, en allen zijnen toebooren, ſoo die gelegen is in den Kerſpel van Randwijck, genamt den Hoff van Randwijck enz.*

Hij heeft uit dit Huwlijk nagelaten een Zoon, en een Dochter.

VIII. JACOB VAN DER CAPELLEN *tot Randwijck*, in 1575, Drost *tho Bredevoort*, was een Lid der Ridderſchap des Kwartiers van *Nijmegen*, Ampte van Overbetuwe; komende, als zodanig, voor in 1578, en vervolgens in het *Geldersch Ridderboek.*

Hij

Hij was een der eerſte *Gelderſche* Edelen, die, in het Kwartier van *Nijmegen*, de nadere Unie ondertekend en den Koning van *Spanje* afgezwooren hebben.

Uit eene geſchreevene aantekening blijkt mede, dat hij zig bij de verbondene Edelen, in 1566 en vervolgens, gevoegd heeft. Van hem worden geene deſcendenten gevonden. Zijne Zuster N. VAN DER CAPELLEN is getrouwd geweest met *Fredrik van en tot Marhalſen.*

DE ZUTPHENSCHE LINIE,

uit het geſlacht VAN DER CAPELLEN, *en daar uit voortgeſproten Takken* VAN DEN DAM, THO RIJSSEL, enz.

IV. GERLACH VAN DER CAPELLEN, tweede Zoon van JOHAN VAN DER CAPELLEN, en van CUNEGUNDA VAN EGEREN, hier voor, onder de derde Generatie, te vinden, heeft, in 1373, te *Zutphen*, in den Schepenſtoel gezeten, en is, 1378, door Hertog WILLEM *van Gulich en Gelder*, beleent met *Swavink*, met al zijn toebehooren, gelegen in de Buurſchap *Rijsſel*, blijkende uit de oudſte *Gelderſche* Leen-Registers.

Deze GERLACH, zijne Vaderlijke woonplaatzen verlatende en zig naar *Zutphen* begevende, „ is hem door zijne naastbeſtaanden „ tot eene gedagtenis medegegeven *eene Zilvere vergulde Capel-* „ *le* tot een drinkbeker, waar van die kappe was het dekſel, we- „ ſende geſchruift vier Leeuwkens op eenen hoogen Silveren „ Vergulden voet: die welke van die tijd aff, altijd gebleven is „ en moeste blijven, bij den jongſte Soene van die zelfde Linie „ geſproten. Deze beker is alſo bij *Wilhelm* den jongſten van „ den Dam geſproten, daar na bij desſelvigen jongſten Soen „ *Evert* genampt gebleven: die hem a°. 1572. toen Duc d'Al- „ ba, die Stad Zutphen inkreeg, quijt geworden is, weſende den „ jongſten ſoen *Wilhelm van der Capellen Canonicus Zutpha-* „ *nienſis* (1630 noch in leven zijnde, die zulks getuijgt) toe- „ geleit.

Uit eene Oude M. S. Genealogie.

GERLACH bezat verſcheidene goederen in het *Cleefſche* ter Leen, van en in gemeenſchap met zijne Broeders, die, zo als dadelijk

zal blijken, op zijnen Zoon JOHAN overgegaan, en vervolgens, bij zijne nakomelingen, naar het gebruik van jongere Zoonen, van hunne oudere Neven ter Leen bezeten zijn geworden.

Hij trouwde N. VAN DER MARSCHE, uit een Edel en oud geslacht, waarvan het Huis *de Marsch*, bij Zutphen, het Stamhuis was; waarbij hij heeft verwekt twee Zoonen. Hij sterft 1379.

1. JOHAN, die volgt.
2. GERRIT VAN DER CAPELLEN, zonder Kinderen overleden.

CAPELLEN VAN DEN DAM.

V. JOHAN VAN DER CAPELLEN, oudste Zoon van GERLACH en N. VAN DER MARSCHE, werd, in 1379, beleend met *Swavink* en *Rijssel*; en was wijders Heer van den *Dam* en *Helbergen*.

In verscheidene stukken en chartres van dien tijd, komt hij voor als een aanzienelijk Edelman.

In 1391, verklaarde Hertog WILLEM *van Gelder en Gulich*, dat hij, om menigen trouwen dienste, dien Hem gedaan heeft JOHAN VAN DER CAPELLEN, *zijnen lieven knapen* en *Burger toe Zutphen*, hem, voor mannen van Leen, gegund heeft, *om van zijnen guede te Helbergen*, dat hij van den Hertog tot een *Zutphensch* Leen hieldt, voor de helft ter Leene te mogen uitdoen, en daar mede te beleenen *Egbert Huijginc geheijten te Leijen*, en zijne Erven, die dat voorsf. halve goed te *Helbergen zullen halden ter Leen van Johan van der Capellen voorsf.* en zijne Erven.

In 1392, was hij Lant-Rentmeester des Graafschaps *Zutphen*, in dezen tijde de eerste bediening in dat Kwartier.

Hij komt voor als *Raad en Vrund van voorsf. Hertog*, bezegelende, met meer Ridderen en Knaapen, als Borge voor den voorsf. Hertog, een Schuldbrief, ten behoeve van den Heere *van Culemborg*; welk instrument of chartre, bij VOET, *Beschr. van Culemborg*, aangehaalt wordt bl. 40 en vervolg. De Raden en Vrunden, die zig, bij deze gelegenheid, als Borgen voor den Hertog verpligtten, waren deze: *Johan van Hoentzlaer, geheij-*

heijten van den Velden, Robert van Appelteren, Herman van Wijlre Amptman van Thiel, en *in de Nederbetuwe, Godert van Stampraide Overſten Rentmeeſter, Arnt van Boijkop, Amptman in Veluwen, en* JOHAN VAN DER CAPELLEN, *bewairder van 's Hertogs renthen in de Landen van Zutphen.*

In 1399, werd hij beleend met *den Hof en Goede ten Damme*, gelegen in den Lande van *Zutphen*, Kerſpel *Warmsvelde*, door voorsſ. Hertog (*Willem van Gulich, hij der Genaeden Goids Hertoge van Gelre en van Gulich, ende Greve van Zutphen*) „ met alle ſynen toebehooren, en mit namen, mit alle die „ beleende Mannen, die dair in hoirende ſyn, met al ſulcken „ thynſe als dair ijn behoirt, met molen recht, voirst met die „ gifte van St. Catharinen altaer in Warnsvelder Kircke, voirt dat „ Burggerichte van Wulfeler marckt, en verdere toebehoiren." In welke oorſprongkelijke nog voor handen zijnde beleening, in het bijzonder door voorsſ. Hertog bedongen wordt, als volgt: „ mede ſoo is gevoorwt. *dat alle Erven Nakomelingen Johans „ van der Capellen voorsſ.* die ſoelen ons, onſen Erven en Na- „ comelingen ten dienſte komen en dienen, *gelijk andre onſe „ Ridderen* en *Knechten* ons ſchuldig zijn te dienen, en te die- „ nen plegen, des zullen wij haar Hooftheer weeſen, als ſy ſyn „ in onſen dienſten."

Hij bezat de helfte van den goede *toe Loo in Bislick.*

In 1417 bekende JOHAN VAN DER CAPELLEN *Seligen Gerlichs Soon van der Capellen van Zutphen*, bij opene brieven, die nog voor handen zijn, *dat hij ontvangen heeft toe Leen, van Johan van der Capellen ſynen Oom, die helfte van den gueda toe Loo, gelegen in den Kerſpel van Bislick, ſoe als ſelige Gerlich van der Capellen ſyne Vader, die van oer te Leen te halden plach, beloovende ſynen Oem voorsſ. trouwe en holt te weſen, als eyn man ſynen Leen Heere ſchuldig is.*

Deze JOHAN was getrouwd met CATHARINA VAN LINTELOE. Hij ſtierf 1418, en is, met zijne Vrouw, in het Klooster *Galileën*, eertijds buiten *Zutphen*, begraven, daar hunne Wapens, vóór de verwoesting des Kloosters, te zien waren.

Zij hebben deze kinderen nagelaten:

1. GER-

1. GERLACH VAN DER CAPELLEN, die aanſtonds zal voorkomen.
2. MARGARETHA VAN DER CAPELLEN, trouwde *Arnt van der Walle*, een Zoon van *Dirk van der Walle*, Heer te *half Meijnerswijck*.

   Zij krijgt mede ten huwelijk, 1404, *Rijsſel en Swavink*, als ook *half Helbergen*. In 1415, werd zij met *Rijsſel* beleend, door haren Oom GERRIT VAN DER CAPELLEN, als hulder.
3. DERK VAN DER CAPELLEN.

VI. GERLACH VAN DER CAPELLEN, oudſte Zoon van laatstgemelde JOHAN en CATHARINA VAN LINTELOE, was Heer *van den Dam*, ingevolge beleening van Hertog ARNOLD *van Gelre*.

In 1424, ontving hij den *Hoff ten Damme*, met zyne Heerlijkheden en toebehooren.

Hij bezat verſcheidene goederen in den Lande van *Cleve*; onder anderen den halven *Hoff toe Loo*, in gemeenſchap en ter Leen van JOHAN VAN DER CAPELLEN *ter Woningen*, als eene afdeeling van jonger Broeders, die ook, onder zijne kinderen, hier na te melden, zijn verbleven; uitwijzende zeker oud *Leger Boek*, of *Legger*, berustende op den Huize *Woningen*, hebbende tot opſchrift: *Dit zijn die renthen, die Johan van der Capellen heeft liggen in Bislickker Hamme a°.* 1400.—1440.

Het Schepers goet, anders den Hof toe Loo, dat is half Johans van der Capellen, en half Gerlichs kinderen van der Capellen zijner Neven van Zutphen.

In 1425 was hij Rigter (Landdrost) van den Lande van *Veluwe*.

Hertog ARNOLD *van Gelre*, en Jonker WILLEM, zijn Broeder, verſchenen, in 't jaar 1426, voor GERLACH VAN DER CAPELLEN, *a's Rigter van Veluwen*, in den gerigte, en droegen op aan *Ude die Boeſe* het *Huis te Kernhem*, en andere goederen, op *Veluwen* gelegen, in tegenwoordigheid der geregtsluden *Willem van Rijswijk*, *Otto van Scherpenzeel*, *Otto van Schoonauwen en Jacob Beijrwisch*.

PONTANUS, *Hiſt. Gel. Lib. 9. pag. 433. n. 30.*

In 1427 gaf Hertog ARNOLT het Rigter-Ampt van *Veluwen* (worden-

dende, in deze tijden, de tegenwoordige Ampten van Landdrost van *Veluwen*, en Rigter van *Arnhem* en in *Veluwen Zoom*, door een en denzelfden Perſoon bediend, die genoemd werdt *Rigter van Veluwen*, SLIGTENHORST, *Geld. Geſch.* I *Boek bl.* 3.) aan GERLACH VAN DER CAPELLEN in pandſchap, voor de ſomma van 6000 *Overlandſche Rijnſche* Guldens, *en ook om der ſonderlinge trouwe en geloeve wille, die de Hertog tot voorsſ. Gerlach hadde, met goeddunken van 's Hertogs Raden en Vrunden.*

In welken origineelen nog voor handen zijnde Pandbrief, de Hertog, aan GERLACH, afſtaat de helfte aller breuken, in den Lande van *Veluwen* vervallende, in mindering van het geene de Hertog hem ſchuldig is. Voorts belooft de Hertog, hem, voor zijn Perſoon en Paarden, kost en ſchadeloos te houden, als hij zal wezen in 's Hertogs dienst, die hem, daarenboven, jaarlijks toelegt tachentig Rhijnſche Guldens, en twee honderd malder Haver voor zijne Paarden. *En inval, voorsſ. Gerlach, of zijne Knechten, in 's Hertogs dienſten ſneuvelden of gevangen wierden, of daarbij eenige Paarden bleven, daar af beloofde de Hertog en zijne Erven haren Hooftheer te wezen.* Voorts verbond zig Hertog ARNOLT, voor zig, zijne Erven en Nakomelingen, den voorsſ. GERLACH VAN DER CAPELLEN ende zijne Erven, van den voorsſ. Ampte van *Veluwen*, te hebben ende te verwaren, en niet te ontzetten, voor en alleer de principale ſomme van 6000 Rhijnſche Guldens, en verdere bedongene voordeelen, aan hem, of zijne Erven, voldaan zullen zijn; waartoe de Hertog zig en zijne Erven, op het ſolemneelſte, aan GERLACH VAN DER CAPELLEN en zijne Erven, verbindt. En is deze Acte bezegeld door den Hertog voorsſ. en door zijnen Overſten Rentmeeſter *Evert van Balveren, in het jaar onſes Heeren* 1427, *des donredags na ſinte Pauwels dag Convers.*

In 1411 trouwde GERLACH VAN DER CAPELLEN met BEERTA VAN DEN WALLE, Dochter van *Dirk van den Walle*, Heer te *half Meijnerswijk*, en van *N. Iſeren;* welk huwelijk, volgens het daarvan nog in wezen zijnde huwelijkscontract, geſlooten is, ten overſtaan van *Gerrit van der Voorst* en *Willem Lerinck*, Schepenen tot *Zutphen;* verklaarende, „ dat in den Schependom ge„ comen ſint *Gerlach van der Capellen* met Derk zijnen Broe„ der,

„ der, Arende van den Walle, Henric, onbedwongen ſinen hi-
„ lixluden, en met Katherine zijne Moeder aan die eene ſide,
„ *Berthe van den Walle* met Derick van Linteloe, Everde van
„ der Marſche haare Omen, Derk van Hervelde, en Andrieſe
„ Iſeren haare hijlijksluden, en bekanden dat *Gerlach van der*
„ *Capellen* tot eene echte Wijve, en rechte beddegenoot ſal heb-
„ ben *Berthen van den Walle* voorſ." GERLACH bragt, onder anderen, mede ten huwelijk, den Hof *ten Damme*, *item den halven Hoff toe Loo*, *gelegen bij Weſele en Bislick.*

GERLACH is geſtorven in het laatst van het jaar 1428; nalatende, bij zijne Huisvrouw, verſcheide onmondige kinderen, met namen:

1. JOHAN VAN DER CAPELLEN, opvolger van *den Dam*, die aanſtonds volgt.
2. DERCK VAN DER CAPELLEN, trouwde *N. van den Walle*, zonder nakomelingen overleden, 1492.
3. HENDRIK VAN DER CAPELLEN, van wien, na de nakomelingen van zijnen ouder Broeder, zal gehandeld worden. Zie CAPELLEN TO RIJSSEL.
4. WILLEM VAN DER CAPELLEN.
5. CLAAS VAN DER CAPELLEN. Zijne deſcendenten komen voor na de Branche van *den Dam.*
6. BEERTE VAN DER CAPELLEN, trouwde *Alphert Yſeren*, 1441.

„ A°. 1440. op St. Aegidius avond, hebben Derrik van
„ Lintelo Willems Soon, Derrik van Lintelo Derks Soon,
„ Evert van den Walle, en Derk van den Walle, als Ma-
„ ghen en Vrienden van beide zijden, een mageſcheid ge-
„ dedingd en geſloten tuſchen *Beertha van der Capellen*
„ aan d'eene zijde, en *Johan*, *Derk*, *Henrick*, *Wilhelm*,
„ *Claas* en *Beerta*, echte kinderen Zaligen *Gerlichs van*
„ *der Capellen*, bij *Beerte* voornt. verworven; van haar
„ ſelige Vaders verſterf, ende wat hun noch van hun Mo-
„ der aanſterven mochte. In manieren, dat Johan van der
„ Capellen voorſ. erffelicken hebben en behalden ſall, dat
„ Leen-

„ Leenguet ten Damme met alle ſynen toebehoir, ſoe men
„ dat te Leen helt, van onſen lieven gened. Heere van Gel-
„ re enz. Voirt ſo foelen *Derik*, *Henric*, *Willem*, en
„ *Claas* en oere erven, hebben dat Leenguet, dat men te
„ Leen helt van Johan van der Capellen to Weſel, en dar
„ toe alle erffniſen en renthen en guet, gelegen in den Lan-
„ de van Dijnſlaken in den Kerſpel van Bislick, of waer
„ dat in den Lande van Cleve gelegen is. Voirt de helft
„ van den Erve geheiten Vockink gelegen in Warensvelde
„ dat edel eigen is, dan nog den halven Hof toe Empen,
„ gelegen in Veluwen, en der Kerſpel van Voerst enz. En
„ zal Beerte Selige, Gerlichs en Beerte voorsſ. Dochter, erf-
„ felicken hebben dat Leenguer Emeldonck gelegen in Ve-
„ luwen in den Kerſpel van Voerst: voertaan ſodanen ſchult
„ als onſe gened. Heer Hertog van Gelre enz. hem ſchuldig
„ is, daar foelen die Moeder, Broeder en Suester elk oer
„ portael an behalden."

Deze BERTHA, Weduwe GERLACHS VAN DER CAPELLEN, heeft, met haare vier Zoonen, gegeven een glas in het zuiden van de groote Kerk te *Zutphen*, gedeeltelijk nog in wezen. Op een oude aftekening van het zelve, ziet men, in het bovenſte gedeelte des Kerkvenſters, de Wapens van CAPELLEN en WALLE; beneden, die van de gezegde vier Zoonen met die van hunne Vrouwen: te weeten *Capellen* en *Leijden*, *Capellen* en *Walle*, *Capellen* en *Spaan*, *Capellen* en *Herwen*. Het Wapen van CAPELLEN is hier een geankerd wit Kruis, boven den regter arm van het zelve eene gouden Capelle of Toorntje, op een blaauw Veld; op den Helm mede eene gouden Capelle. Voorts bevinden zig nog verſcheidene zinnebeeldige figuuren in het Kerkglas, en in 't midden van het zelve de beeltenis van genoemde BERTHA, Weduwe GERLACHS VAN DER CAPELLEN, in een Weduwen gewaat, knielende.

VII. JOHAN VAN DER CAPELLEN, oudſte Zoon van GERRL. VAN DER CAPELLEN, en van BERTHA VAN DEN WALLE, Heer van *den Dam*, tugtigt, in 1458, zijne Vrouw GRIET, aan de helfte van den goede *ten Damme* met zijn toebehooren.

In

In 1454 was hij Burgemeester te *Zutphen*.

In 1458, op *St. Odulphusdag*, werden *Zweder*, Proost van *Zutphen*, *Henrick*, Heere *tot Hoemoet ende tot Wijsch*, JOHAN VAN DER CAPELLEN, *Alphert Tseren*, *Johan van Rhijn*, *Henric van Enschede*, en *Reijnken van Kerpen*, door Hertog ARNOLT, beschreven om te verschijnen te *Arnhem*, voor zijne Raden, en aldaar het verschil der Leenpligtigheid van *Eschederwerde*, tegen *Alphert Schimmelpenninck*, te verantwoorden.

Hij trouwde met MARGARETHA VAN LEIJDEN, waarbij hij achtien kinders, twaalf Zoonen en zes Dochters heeft verwekt. Van weinigen word aantekening gevonden, alzo verscheiden buiten 's Lands zijn geraakt, en andere in de oorlogen omgekomen.

1. GERLACH, opvolger in *den Dam*, die dadelijk voorkomt.
2. JOHAN VAN DER CAPELLEN, ongetrouwd gestorven.
3. WILLEM VAN DER CAPELLEN, waarvan, na de afkomelingen van zijn ouder Broeder, gehandeld wordt.
4. GERRIT VAN DER CAPELLEN heeft geene wettige descendenten nagelaten. In 1502 was hij Huwelijks-Vriend van *zijn Neef Hendrik van der Capellen to Rijssel*.

   In 1519, hebben, „ op begeerte der Magistraat „ van Zutphen, over different gerefen over zyne na- „ latenschap tusschen *Willem van der Capellen*, aan „ die eene zijde, und Joffer *Iden van der Capellen* „ *en den Dam* met haare kinderen, aan die andere „ zijde, uitspraak gedaan, *Geerlich van der Capel-* „ *len Henricks Zoon*, *en Geerlich van der Capellen* „ *Claas Zoon*, als naaste Vrienden en Magen."
5. THOMAS VAN DER CAPELLEN, jong buiten 's Lands geraakt.

VIII. GERLACH VAN DER CAPELLEN, Heer van *den Dam*, oudste Zoon van JOHAN en MARGARETHA VAN LEIJDEN, werd, in 1484, als Erve zijns Vaders *Johan*, beleend met *den Dam*, en is, meermaalen, onder de Ridderen en Knechten des Graafschaps *Zutphen*, verscheenen.

1490.

1490. „ *Gerlach van der Capellen de een Leenheer*, consen-
„ teert bij openе brieven voor zig en zijne Erven, in tegenwoor-
„ digheid zijner beleende Mannen Werner Caelfak, en Ghelmer
„ ten Walle, die hier over en aan waren, dat Stine van Bramel,
„ de Bramel mate gelegen in Wolfeler Enk, aan de Ministersche
„ en gemeijnen Convents *des huys geheijten ten ysendoorn* tot Zut-
„ phen, mogte overgegeven etc."

Gerlach voorsz. Zegelde met het volle Wapen, een Kruis met eene Capelle.

Hij stierf 1495.

Zijne Vrouw was IDA VAN DEN HOUTEN, waarbij hij twee Zoonen heeft verwekt:

I. JOHAN VAN DER CAPELLEN.

„ 1495, onmondigen *Iden* Zoon, met *den Dam*
„ beleend.
„ 1507, ontvangt hij van Hertog *Karel van Gelder*,
„ *dat guet ten Damme een Leen*, behoudens de tugt
„ aan Ida van der Hoeven, zijne Moeder bij Huwe-
„ lijks voorwaarde besproken." Hij stierf ongetrouwd,
1521.

II. GERLACH, die volgt.

IX. GERLACH VAN DER CAPELLEN, Heer van *den Dam*, beleend met den Damme, 1522; vernieuwt de hulde en Manschap, 1538.

Hij heeft de bijeenkomsten der Ridderen en Knechten des Graafschaps *Zutphen* meermaalen bijgewoond.

Zijne Huisvrouw was MECHTELD DE GRUIJTER, Dochter van *Gerrit de Gruijter* en *N. van Enghuizen*.

Hij is overleden 1543, en heeft de volgende Kinderen nagelaten:

I. GERLACH VAN DER CAPELLEN, 1543, nog onmondig zijnde, beleend met *den Dam*; zijn Hulder was *Thomas van Boerlo*. Vernieuwt den Eed 1544. Hij is in 1554 doodgestoken, door *Johan van Mekeren*,

die naderhand Landdrost van *Zutphen* is geweest, over het Spelen. Bij *Agneſe Hoffers* had hij een Bastard-Zoon, *Johan van der Capellen* genaamd.

2. GERRIT VAN DER CAPELLEN, opvolger in *den Dam*, die volgt.

3. IDA VAN DER CAPELLEN, Prioriſſe in het Jufferen-Klooster *Spittaal*, te *Zutphen*.

4. JOHANNA VAN DER CAPELLEN, wier Man was *Albert van Steenderen*, ſtierf 1570. Hiervan eene Dochter, die na haaren Vader ſtierf 1572; waardoor alle de *Steenderenſche* Goederen gedevolveert zijn op de Moeder, en ſucceſſivelijk op GERRIT VAN DER CAPELLEN *in den Dam*.

X. GERRIT VAN DER CAPELLEN, Heer van *den Dam*, na den dood zijns oudſten Broeders GERLACH, tweede Zoon VAN GERLACH en MECHTELD DE GRUIJTER.

„ Mechteld Gruijters Erve haars Zoons Gerlachs, beleent den „ 15 Maij 1555." Haar Zoon *Gerrit van der Capellen* is Hulder. *Gerrit voorn.* bij tranſport Mechtelds voorſ. 27 — Nb. 1561.

Hij was beſchreven in de Ridderſchap des Graafſchaps *Zutphen*, 1565, en ondertekende, in 1578, met de Leden der Ridderſchap van het Graafſchap *Zutphen*, de vereeniging der Algemeene Staaten, tegen de Spanjaarden. BONDAM, *Verzam. van Stukken*, *I. Deel*, *bl.* 96.

Hij is de eerſte, die, van de Branche van *den Dam*, het Geſlachtwapen, zo als het zijn Vader en Voorvaders gevoerd hebben, veranderd heeft; latende de Capelle uit het Schild, voerende alleen een geankerd Kruis, en nemende een Griffioen of vlugt tot een Helmteken, in plaats der Capelle, zo als zijne Voorvaders, blijkende uit het Wapen van zijnen Overgrootvader JOHAN VAN DER CAPELLEN, in het Kerkglas, in de Groote Kerk te *Zutphen*, hier voren beſchreven, gevoerd hadden: alles, in navolging van zijnen Neve, STEVEN VAN DER CAPELLEN, Amptman in *Overbetuwen*, hier vooren vermeld; doch tegen het goedvinden zijner Bloedverwanten en naamgenooten der *Zutphenſche* Linie

van

van dit geſlacht; hebbende zijn Neef, HENRICK VAN DER CAPELLEN *to Rijsſel*, zig daar tegen verzet, voorgevende dat een Edelman niet bevoegd is, zijn Geſlachtwapen, naar willekeur, te veranderen.

1593 „ Gerlach van der Capellen (to Rijsſel) Raad in Gelder-
„ land, en Jan van Golſtein van wegen *Juffr. Geertruid*
„ *van Heumen*, nagelatene *Wed. Zal. Gerrards* van
„ der Capellen in den Dam, ter eenre, en Gerard Voeth,
„ ook Raad in Gelderland, en Johan van Arnhem Rig-
„ ter in Veluwen Zoon, van wegen *Juffer Wilhelmi-*
„ *na van Heumen, Wed. van Zal. Gijsbert van Har-*
„ *denbroek* ter anderen zijden, als Magaſcheids Vrien-
„ den, tuſſchen voorſt. Susteren, over de nalaatenſchap
„ van haaren Vader Joachim van Heumen."

GERRIT VAN DER CAPELLEN is geſtorven 1592, nalatende, bij zijne Vrouw GEERTRUID VAN HOEMEN, Dochter van *Joachim van Hoemen*, Drost *ter Leeſe*, en van *N. van Wijhe*, deze kinderen:

1. GERLACH VAN DER CAPELLEN, die volgt.
2. GEERTRUID VAN DER CAPELLEN, trouwt, 1598, JOOST NAGEL *tot Ampſen*, Zoon van *Jan Nagel tot Ampſen*, en van *Johanna van Keppel*.
3. MECHTELD VAN DER CAPELLEN, trouwde, 1610, OSWOLT VAN REPPEL *in de Voorſt*, Zoon van *Diderik van Keppel in de Voorſt*, en van *Aaltjen van der Voorst*.
4. ELISABETH.
5. ANNA.
6. JOHANNA, alle drie ongetrouwd geſtorven.

XI. GERLACH VAN DER CAPELLEN, Heer van *den Dam*, oudſte Zoon van GERRIT en GEERTRUID VAN HEUMEN, even genoemt. In 1600, 10 Augustus, werd hij, als Erve *Zijns Vaders Gerrit*, beleend met *den Dam*, en, in 1605 en vervolgens, beſchreven in de Ridderſchap des Graafſchaps *Zutphen*.

Hij is getrouwd geweest met JUDITH VAN RIPPERDA, Dochter

van *Johan van Ripperda tot Weldam*, en van *Anna van Virmunt tot Odink*.

Zijne agt kwartieren waren deze:

Capellen.	*Hoemen.*
De Gruijter.	*Wijhe.*
Van der Hoeven.	*Erstbeke.*
Enghuizen.	*Freijs.*

Hij ſtierf, 1626, nalatende deze kinderen:

1. GERRIT JAN VAN DER CAPELLEN, die volgen zal.
2. GERTRUID VAN DER CAPELLEN, trouwde, 1627, *Reinier van Golſtein tot Doorn*, geëligeerde Raad des Lands van *Utrecht*, en van *Margaretha van Heumen tot Epenkerp*.

Haar Broeder, in 1645, overleden zijnde, zonder kinderen, ſuccedeerde zij denzelven in *den Dam*, en bracht dat Huis aan haaren Man, en dus in het geſlacht van *Golſtein*.

3. PHILIP VAN DER CAPELLEN, jong geſtorven.
4. FREDERICA CHRISTINA, ſtierf 1644.

XII. GERRIT JAN VAN DER CAPELLEN, Heer van *den Dam*, Zoon van GERLACH en JUDITH VAN RIPPERDA, werd, in 1626, beleend met *den Dam*, en, in 1638, beſchreven in de Ridderſchap des Graafſchaps *Zutphen*.

Zijne zestien kwartieren waren deze:

Capellen.	*Ripperda.*
Hoemen.	*Vermond.*
De Gruijter.	*Twikkelo.*
Wijke.	*Morrien.*
Van der Hoeven.	*Bokhorst.*
Eertsbeke.	*Schonevelt gent. Graesdorp.*
Enghuizen.	*Stecke.*
Freijs.	*Valcke.*

Zij-

Zijne Vrouw was GEERTRUID VAN LINTELO, Dochter van *Evert van Lintelo tot de Marsch*, en van *Arnolds van Heumen*. Hij is, in 1645, aan de kinderpokjes overleden, zonder kinderen nagelaten, en was de laatste Heer van *den Dam*; waardoor dit oude Stamhuis, door JOHAN VAN DER CAPELLEN, *Knape*, (Stamvader zo wel van deze branche, als van die van *Rijsfel*, nog in wezen,) in 1399, in dit Geslacht gebragt, is gedevolveerd op zijne Zuster GEERTRUID, zoo als reeds gezegt is, getrouwd aan REINIER VAN GOLSTEIN, aan welks descendenten hetzelve verbleven is, tot den tijd toe, dat het, door Koning WILLEM DEN III, voor zijnen gunsteling, ARNOLT JOOST VAN KEPPEL, *Graaf van Albemarle*, is gekogt, en aan *de Voorst* gehegt geworden; waarna FREDRIK ROBERT EVERT VAN DER CAPELLEN hetzelve, in 1744, wederom in dit geslacht gebracht heeft.

Nu volgen de Descendenten van WILLEM VAN DER CAPELLEN, Zoone van JOHAN VAN DER CAPELLEN *van den Dam*, en van MARGARETHA VAN LEIJDEN, te vinden aan de VII Generatie der *Zutphensche Linie*.

VIII. WILLEM VAN DER CAPELLEN, derde Zoon van JOHAN VAN DER CAPELLEN, *Heer van den Dam*, en van MARGARETHA VAN LEIJDEN, trouwde, in 1488, met M. VAN DIEPENBROEK.

In 1516, ter zaake van geschil, gerezen tusschen hem en zijne Nigt Joffer IDE VAN DER CAPELLEN *in den Dam*, met haare kinderen, hebben, zo als hier vooren aangehaald is, uitspraak gedaan de naaste Vrienden *Gerlach van der Capellen Claas Zoon*, *en Gerlach van der Capellen Henriks Zoon*.

Hij heeft deze wenige descendenten nagelaten:

1. JOHAN VAN DER CAPELLEN, die volgt.
2. GERRIT VAN DER CAPELLEN, na de nakomelingen van zijnen Broeder.
3. EVERT VAN DER CAPELLEN, agter de posteriteit van zijne beide ouder Broeders.
4. BERTHA VAN DER CAPELLEN, getrouwd aan GERRIT BARNER,

NER, 1524. Haare Huwelijks-Vrienden waaren GERLACH VAN DER CAPELLEN *Henriks Zoon*, en GERLACH VAN DER CAPELLEN *Claas Zoon*.

5. MARGRIET, Geestelijke Zuster, in het Jufferen-Klooster *Rondeel*, te *Zutphen*.

IX. JOHAN VAN DER CAPELLEN, oudste Zoon van JOHAN VAN DER CAPELLEN en van M. VAN DIEPENBROEK.

Hij heeft de bijeenkomsten der *Zutphensche* Ridderen en Knechten meermaalen bijgewoond.

Zijne Vrouw was JOHANNA VAN BROEKHESE, 1542, nalatende deze kinderen:

1. JOHAN VAN DER CAPELLEN, die aanstonds voorkomt.
2. GERLACH VAN DER CAPELLEN, jong gestorven.
3. MECHTELD VAN DER CAPELLEN, trouwde, 1566, JOHAN SCHIMMELPENNINCK; Zoon van *Johan Schimmelpenninck* en van *Mechteld van Voorthuizen*.

X. JOHAN VAN DER CAPELLEN, Zoon van JOHAN en J. VAN BROEKHESE, zo genoemd.

In 1575 was hij Burgemeester te *Zutphen*. In 1576 onderteekende hij de acte tot aanneming der algemeene Unie tegen den Vijand.

BONDAM, *Verzam. van Stukken*, *I. Deel*, bl. 96.

Zijne Vrouw was EVERHARDA VAN DER VOORST, Dochter van *Evert van der Voorst* en van *Oswalda van Delen*. Hij sterf 1581; nalatende uit dit huwelijk:

XI. 1. JOHAN VAN DER CAPELLEN, die getrouwd was met JOHANNA WIJNANDS, Dochter van *Rees*, zonder kinderen nateláten.

2. JOHAN VAN DER CAPELLEN, is buiten lands geraakt.

3. EVERARDA VAN DER CAPELLEN, ongetrouwd gestorven.

De

De Descendenten van GERRIT VAN DER CAPELLEN, tweeden Zoon van WILLEM VAN DER CAPELLEN *van den Dam*, en van M. VAN DIEPENBROEK, zijn deze.

IX. GERRIT VAN DER CAPELLEN, tweede Zoon van WILLEM, boven gemeld.

In 1552, Burgemeester te *Zutphen*.

In 1553, Huwelijks-Vriend van *Jacob Slindewater*, die met *Dorothea Barner* trouwde.

Hij trouwde, 1563, met LUMME PUTZELEN, Dochter van *Henrik Putzelen* en van *Thomasia van Mengerinck*, nalatende deze kinderen:

1. JOHAN, ongetrouwd gestorven, 1571.
2. THOMAS, die volgt.
3. GERRIT VAN DER CAPELLEN, trouwde MARGARETHA SCHAAP, en stierf, zonder kinderen te hebben verwekt, in 1629.

X. THOMAS VAN DER CAPELLEN, tweede Zoon van GERRIT en LUMME PUTZELEN.

In 1581, Burgemeester te *Zutphen*.

In 1571, erfde hij *Hermelinksgoed*, van zijnen Broeder JOHAN VAN DER CAPELLEN *Johans Zoon*.

Hij heeft twee Vrouwen gehad.

1. CHRISTINA BARK, Dochter van *Arent Bark* en van *Anna Bentink*.
2. JUDITH BENTINK, Dochter van *Willem Zuijlen Bentink* en van *Lumme Schimmelpenninck*.

Hij stierf 1618, is te *Zutphen* begraven, alwaar zijne Wapens, met die van zijne tweede Vrouw, nog te zien zijn, op een zark, onder het Capellenglas, in de groote Kerk, met deze kwartieren.

Capellen. *Putseler.* *Bentink.* *Schimmelpenninck.*
Diepenbroek. *Mengerinck.* *Zuijlen.* *Voorthuizen.*

Uit het eerste huwelijk:

1. ANNA VAN DER CAPELLEN, trouwde. 1626, met GERRIT SCHIMMELPENNINCK, Zoon van *Jan Schimmelpenninck* en van MACHTELD VAN DER CAPELLEN, in een tweede huwelijk met *Johan van Eten*, Zoon van *Hendrik van Eten* en van *Eliſabeth van de Sande.*

2. GERHARDINA VAN DER CAPELLEN, Huisvrouwe van LAURENS VEER, Zoon van *Willem Veer* en van *Johanna van Cuinre.*

Uit het tweede huwelijk,

3. CHRISTINA VAN DER CAPELLEN, die, 1630, trouwde met JOHAN VAN STEENBERGEN *tot Nijenbeek.*

Volgen nu de nakomelingen van EVERT WILLEMS ZOON VAN DER CAPELLEN VAN DEN DAM.

IX. EVERT VAN DER CAPELLEN, derde Zoon van WILLEM VAN DER CAPELLEN *van den Dam* en van M. VAN DIEPENBROECK.

In 1572, Burgemeeſter te *Zutphen.*

In 1576, ondertekende hij de meermaalen aangehaalde Acte, waar bij, door die van *Gelderland*, aangenomen werdt de Unie der Algemeene Staaten tegen de Spanjaarden.

BONDAM, *Verzam. van Stukken.*

Deze EVERT VAN DER CAPELLEN, als de jongſte van de Linie van *den Dam*, bezittende den Beker, door zijne Voorvaders, in *Cleefsland* medegegeeven, om bij den jongſten van die Linie te verblijven, zo als bij GERLACH VAN DER CAPELLEN, 1370, vermaald is, is dezelve kwijt geraakt, toen de Hertog VAN ALBA, 1573, *Zutphen* veroverde.

In 1551 trouwde hij met SEBILLE VAN VOORTHUIZEN, Dochter van *Johan van Voorthuizen* en van *Wolburg Iſeren*, waar bij hij veertien kinderen heeft verwekt. Verſcheiden derzelver zijn in den krijg omgekomen, of buitenlands geraakt. Van deze volgende wordt aantekening gevonden.

X. 1. WILLEM } ongetrouwd geſtorven.
2. GERRIT }
3. JOHAN VAN DER CAPELLEN, blijft in een Convoij naar *Deventer*.
4. GERLACH.
5. WILLEM (*Heer*) VAN DER CAPELLEN, *Evert Willems Zoon van der Capellen van den Dam*, was Canonicus van *St. Walburg*, te *Zutphen*, en is aldaar begraven, 1638, met agt kwartieren.

Capellen.	*Voorthuizen.*
Diepenbroeck.	*Iſeren.*
Leijden.	*Ringelenborg.*
Bentink.	*Keppel.*

6. MECHTELD VAN DER CAPELLEN, getrouwd met THOMAS VAN VANEVELT.
7. BERTHA VAN DER CAPELLEN, 1596, getrouwd met GERRIT SWAAFKEN, Zoon van *Reinier Swaafken* en van *Geertr. Schimmelpenninck*.
8. SEBILLA, gehuwd aan JOHAN VAN VOORTHUIZEN.

Men zal nu laten volgen de Deſcendenten van CLAAS VAN DER CAPELLEN, jongſten Zoon van GERLACH VAN DER CAPELLEN, Richter van *Veluwen*, en van BERTHA VAN DEN WALLE, te vinden aan de VI Generatie der *Zutphenſche* Linie.

VII. CLAAS VAN DER CAPELLEN, jongſte Zoon van GERLACH en BERTHA VAN DEN WALLE, was, in 1411, Huwelijks-Vriend van zijne Zuster, getrouwd met *Alphert Iſeren*, en word genoemd, in het *Magenſcheid* van 1440, hier vooren vermeld: *Johan, Derk, Henrick, Willem, Claas en Beerta, echte kinderen, zaligen Gerlachs van der Capellen.*

Op het jaar 1453, vind men het volgende aangetekend: „Op „den Octaven van onze Lieve Vrouwen dach, bekende Claas „van der Capellen bij openе brieven voor zig en zijne Erven,

„ dat hij de helfte van de goederen *Zesfink* en *Remeldinck*, met „ haaren toebehooren, gelegen in den Kerſpel van Hengele, be„ nevens *duſent Rhijnſche Guldens*, hem met zijne Huisvrouwe „ *Jonkvrouwe Griete*, Dochter van *Lubbert van Herwen*, me„ degegeven, aan Lubbert voorſ. weder overgeeft; die Claas „ voorſ. daar tegen in bezit ſtelt van het alinge Erve en Leen„ goet toe *Hoge Helbergen*, *met zijn toebehoor*, *an die Velue* „ *zijde bij der Yſelen*, in den Kerſpel van Wijchmond, dat men „ te leen hiek van *Derk van den Walle*; behoudens aan *Peter* „ *van Egmond* en *Joncfrouw Agnieſen van Herwen ſyne Huis*„ *vrouw*, het recht om voorſ. goed weer in te loſen." Voorſ. brief was bezegelt bij CLAAS, *Johan en Hendrik van der Capellen*, gebroederen.

Voorts nog, in het jaar 1593 „ CLAAS VAN DEN CAPELLEN, met „ Jonffer MARGARETHA, zijne Huisvrouw, en zijn Zoon *Gerlach* „ *van der Capellen*, verklaaren onder haare Zegels, voor den „ Scholtus van Zutphen verkogt te hebben 37½ Rhijnſche guldens „ jaar renthen uit Brekinkweerder tienden, in de Graafſchap „ Zutphen.

„ Hij verkoopt aan Evert van Lintelo, twintig mudde Rogge „ jaarl. erfrenthe uit den Kannenburg." *Uit het M. S. Register der goederen van Heer Florents Huis*, (*Liber Fratrum domus*, *Domini Florentii*) *te Deventer fol.* 124 en 141.

Zijne kinderen, bij zijne eerſte Vrouw JOHANNA GRIBBE verwekt, zijn deze:

1. LUBBE VAN DER CAPELLEN, trouwde, 1487, ZWEDER VAN WARMELOE, en, 1495, JOHAN VAN VORDEN.
2. MARIA, die ten Man hadde JOHAN VAN GEMEN.

VIII. 3. GERLACH VAN DER CAPELLEN, 1504 Burgemeeſter te *Zutphen*. Hij heeft verſcheidene echte en onechte deſcendenten nagelaten, blijkende uit een aantekening, geſchreven met de hand van *Heer Willem van der Capellen Canonicus Zutphanienſis*, reeds vermeld a°. 1636, luidende als volgt:

Genealogia Gerlichr von der Capellen Claas Zoon vurmals Burgemeiſter tot Zutphen.

„ De-

„ Deze Gerlich van der Capellen Claes Soen Burgemeester te
„ Zutphen, hebbende beslaepen een eerlijke Burgers Dochter van
„ Deventer, heeft bij haer gehat een Zoen genampt *Thomas*, ge-
„ wezen Kerkmeijster deser Nieuw Stads Kerke. *Thomas* heeft
„ nagelaten verscheidene kinderen, soo binnen Deventer als bin-
„ nen Zutphen gehijlickt. Als under anderen syn Zoenen *Ger-*
„ *lich* getrouwt met Marienburg, die welke nagelaeten heeft Zoe-
„ nen, als met naemen *Wilhelm* (tegenwoordig 1636) Stadhol-
„ der deses Scholampts. Ende synen Broeder *Thomas* bynnen
„ Amsterdam getrouwt synde. Die andere kinders van Thomas
„ voorsc. zyn woonafftigh te Deventer, gehijlickt an verschyde
„ parthyen, als aan *Marijenborg*, *Bocholtz* und *Varwers* etc.
„ Deze alle soo binnen als buiten Zutphen, vueren haere volle
„ Wapenen, sonder onderscheit. — Noch dezen bovengemelten
„ Gerlich van der Capellen Claas Soen Burgemeister (1504.) heeft
„ bij het leeven van syn yrste byslaep getrouwt eene jonge Juffer
„ van den Familie *Borgers*. Waar bij verworven under ander
„ syn Dochter *Cunera*, getrouwt met *Jacob van Vyracker*, en-
„ de een Soen *Claas* genampt. Nota, desen *Claes* woonende
„ by syn Suster Cunera van Vryracker, heeft beslaepen die
„ Maecht, und die selve thegens Vrunden raid und willen ge-
„ trouwt; ende sonder eenigte hijlixmakinge behouden; nalaten-
„ de *Gerlich* (ongetrouwt gestorven) syne Dogter *Johanna*, ge-
„ trouwt met *Jan van Velen*, und Juffer *Grete* ongetrouwt ge-
„ storven."

CAPELLEN TOE RYSSEL.

De nakomelingen van HENDRIK VAN DER CAPELLEN, derden Zoon van GERLACH VAN DER CAPELLEN, *Heer van den Dam*, Regter van *Veluwen*, en van BERTHA VAN DEN WALLE, te vinden aan de Zesde Generatie der *Zutphensche Linie*, en daar uit voortgesprotene branches tot op dezen tijd: als, met namen, de bezitters van en Heeren *tho Ryssel*, *Boedelhoff*, *Esselt*, *Aartsbergen*, *Merveit*, *Schalkwijk*, *Hagen*, *Berkonde*, *Agterbroek*, *Appeltern*, *Mydrecht*, *Dam*, *Schoonau-*

nauwen, *Houten*, *Papecoop*, *Marhuizen*, *Dorth*, *Grimberg*, *Marsch*, *Lathmer*, *Poll*, *Engelenburg*, enz.

VII. HENDRIK VAN DER CAPELLEN, derde Zoon van GERLACH VAN DER CAPELLEN, *Heer van den Dam*, Richter of Landdrost van *Veluwen*, en van BERTHA VAN DEN WALLE, te vooren vermeld, aan de Zesde Generatie der *Zutphensche Linie*; alwaar mede aangehaald is een *Magescheid*, van 1440, tusschen *Johan*, *Derik*, HENDRIK, *Willem*, *Claas en Bertha van der Capellen*, echte kinderen *Zaligen Gerlachs van der Capellen*, waar bij blijkt, dat aan dezen HENDRIK is toegedeeld *het Leengoet to Wesel*, *den Hof toe Loo*, *dat men te leene holt van Johan van der Capellen to Wesel*; *voort van zodane schult*, *als onse gened. Heer Hertoge van Gelre hem schuldig is*. enz.

Aan dezen HENDRIK VAN DER CAPELLEN is het recht, op de pandschap van zijns Vaders Drost- of Richterampt van *Veluwen*, afgeslaan, alzo aan hem is ten deele gevallen de oorspronglijke verpanding van hetzelve, door Hertog ARNOLT VAN GELRE, in 1427, aan zijnen Vader GERLACH VAN DER CAPELLEN en zijne Erven gegeven, bij welke deze Pandbrief nog bezeten wordt. GERLACH, bij zijn afsterven, geene meerderjarige Zoonen nalatende, moest dit gewigtig ampt door anderen bediend worden: waartoe, evenwel, zijne Erven naderhand bevoegd waren, alzo de inlossing, van 's Hertogs of zijner Erven wegen, nimmer is geschied. De binnenlandsche verdeeldheden, nijd en afgunst, hebben, bij aanhoudenheld, belet, dat een van GERLACHS afflammelingen in voornoemde Richterampt herstéld werd, of ten minsten, dat aan zijn nageslacht vergoeding der penningen geschiedde. Tot een en ander is dikwils aanzoek gedaan, doch zonder gevolg. En doordien GERLACH VAN DER CAPELLEN, HENRIKS Vader, door zijne aanzienelijke bediening van het Richterampt van *Veluwen*, naar de gesteldheid dier tijden, gewis onder de Ridderen en Knechten van *Veluwen* heeft moeten compareeren, en dus als een Veluwsch Edelman, en zijne posteriteit, als bevoegd tot het Ridderschap van *Veluwen*, moet gehouden worden, zijn, evenwel, die CAPELLENS zijne Nakomelingen, trachtende om van het recht tot het Ridderschap van *Veluwen* genot te hebben, tot heden daarvan verstoken gebleven.

Op

Op het jaar 1451 vind men aangetekend: „ verkoopen voor „ den gerichte van Zutphen, JOHAN VAN DER CAPELLEN *van den* „ *Dam*, en MARGARETHA VAN LEIJDEN, zijn echte Wijf, DERK, „ WILLEM en CLAAS VAN DER CAPELLEN, *aan haaren Broeder* „ HENDRIK VAN DER CAPELLEN, haar lieden aandeel in haare hui„ zinge met hooren toebehooren, gelegen in de Waterstraat te „ Zutphen, genaamt die *Capellen Huizinge*."

Hij heeft twee Vrouwen gehad; de eerste was ANNA VAN SPAEN, de tweede, GEERTRUID VAN KERPEN, en bij de laatste kinderen verwekt, die dadelijk voorkomen.

Hij stierf 1459.

„ 1459 is TRUDE, Huysfrouwe seligen HENRICKS VAN DER CA„ PELLEN tot behoef van haaren onmondigen Zoon GERLACH VAN „ DER CAPELLEN, door ARNT, *Graaf to Bentheim*, als Momber „ der Kinderen van Bronkhorst, beleent met *Emeldinck*, gele„ gen in Veluwen, Kerspel van Voorst. Hier voor deed Hulde „ WILLEM VAN DER CAPELLEN zijn Oom, en waeren beleende man„ nen daar tegenwoordig *Henrick van Diepenbroek*, en *Herman* „ *van Marhulsen*."

„ 1464 hebben JOHAN VAN DER CAPELLEN (*van den Dam*) *Evert* „ *van den Walle*, en DIRK VAN DER CAPELLEN als maghen en „ vrienden van wegen GERLICHS, JOHANS *ende* BEERTEN, *echte* „ *onmundige Kinderen van Seligen* HENDRIK VAN DER CAPELLEN „ *dem Gott genedig zij*, aan die eene zijde, en *Johan van Ker*„ *pen*, *Reijnt van Kerpen*, en *Andries-Creijnck*, als maghen „ en vrienden van wegen TRUDEN *echte Huisfrouwe Seligen* HEN„ DRICKS VAN DER CAPELLEN *der voorsz. onmundigen kinder moe*„ *der*, aan die andere zijden, eene magescheid gemaakt over „ zodanige goederen, als haar van haaren Zaligen Vader aange„ erft zijn: dat goed Emeldink in Voorst, 300 Rhijnse Guldens, „ leggende in de erffenissen van Johan van Steenbergen: geheiten „ die Rosmede, verders der voorsz. Henricks aandeel, aan die „ erffenissen en renthen in den Lande van Cleve, te Bisick ge„ legen, ende die alinge Huesinge in de Waterstrate, op den „ hoek van die veerstige, geheiten *Capellen Huesingen*." enz. enz.

1495, heeft GEERTRUID VAN KERPEN, Wed. HENDRIK VAN DER CAPELLEN, door haaren Zoon, vernieuwt den eed van *Swa-*

vink

vink to Rijssen, in Warnsvelde gelegen, ten Zutphenschen regten.

De kinderen van HENDRIK en GEERTRUI VAN KERPEN, waaren deze.

1. GERLACH VAN DER CAPELLEN, die volgt.
2. JOHAN, ongetrouwd gestorven.
3. BERTHA, in het Jufferen Klooster *Rondeel*, te *Zutphen*.

Capellen.	*Kerpen.*
Wallen.	*Linteloe.*

VIII. GERLACH VAN DER CAPELLEN *te Rijssel, en den Hoff toe Empe*, oudste Zoon van HENDRIK en GEERTRUI VAN KERPEN zoo even gemeld, werd; in 1503, beleend met *Swavink tot Rijssel*.

Hij behield het recht op het Rechtersampt van *Velmolen*.

„ 1505 Burgemeester te Zutphen.

„ 1507 beeft *Henrick van Egmont*, wegens zijne Dochter „ *Agnes*, van het huis *Bueck*, beleent GERLICH VAN DER CAPEL„ LEN als hulder zijner Huisvrouwe, met die halve Oestergoor, „ en halve onlanden en steenderen.

„ 1519, hebben GERLACH VAN DER CAPELLEN, *Henr. Zoon*, en „ GERLACH VAN DER CAPELLEN; *Claes Zoon*, als naeste vrienden „ en maghen uitspraak gedaan over different gerezen tusschen „ *Joffer Iden, Wed. Gerlachs van der Capellen en den Dam*, „ en *Willem van der Capellen, Johans Zoon van den Dam*.

Deze GERLACH VAN DER CAPELLEN heeft de *Cleefsche* goederen, tot heden met die van CAPELLEN in *Cleefsland* in gemeenschap bezeten, vervaliëneerd.

Hij had tot Vrouwe CHRISTINA LUIJKENSEN VAN MONTFOORT, Dochter van *Gerrit Luijkensen van Montfoort* en van *Christina van Voorthuizen*.

„ *Gerrit van der Capellen in den Dam*, und *Gerrit Buer* „ als hijlixluden van wegen *Gerlach van der Capellen Henr.* „ *Zoon*; aan eene zijde; en Henrick van Esen, en Gerrit van „ Voorthuizen als hijlixluden van Juffer Geertruid Luikensen, „ met *Joffer Stine oere Dochter*, hebben een wenig huwelijk „ gesloten tusschen *Gerlach*, en *Juffer Styne* voorsz."

Uit

Uit welk huwelijk deze Kinderen zijn voortgekomen.

1. JOHAN, 1532, na den dood zijns Vaders beleend met *Rijssel*, tuchtigt zijne Moeder, is ongetrouwd gestorven.
2. HENDRIK VAN DER CAPELLEN, die volgt.
3. GEERTRUID VAN DER CAPELLEN, bezat den *Hof toe Empe en Emeldink*, trouwde *Thomas van Boerlo*, Burgemeester te Zutphen, Zoon van *N. N. van Boerlo*, en van *N. van Coelsak*, zij sterft 1544. hij 1566.

Haare kwartieren zijn deze:

Capellen.	*Luijkenſen.*
Kerpen.	*Voorthuizen.*
Wall.	*Stuker.*
Lintelo.	*Berks.*

„ 1543. „ *Thomas van Boerlo* en *Hendrik van der*
„ *Capellen met Joffer Jutte zijne Huisvrouwe*, ko-
„ pen voor den gerichte van Zutphen, een vierdepart
„ van het goed *Hisſink*, een vierdepart van het Ber-
„ ger goed op die Veerst, waar van die helft Juffer
„ Stine Wed. Gerlachs van der Capellen, Hendr. Zoon
„ toekomt, en het vierde part Heer Perer van Steen-
„ bergen."

4. GERLACH VAN DER CAPELLEN, ongetrouwd gestorven.

„ 1535, *Dinsdag na den Sondag Cantate*, hebben Heer Her-
„ man Barner, Deken te Zutphen, Johan van Voorhuizen, Burg-
„ gem. Derk van den Walle, en Johan van der Capellen als Ma-
„ gben, en Vrinden, een mageſcheid geſloten tuſchen *Juffrouw*
„ *Chriſtina Luijkenſen*, Weduwe Zaligen Gerlach van der Ca-
„ pellen Henr. Zoon, ter eenre, *Hendrik van der Capellen*,
„ *Thomas van Burloe*, als in huwelijk hebbende *Joffer Geert.*
„ *van der Capellen*, kinderen van Gerlach en Juffer Chriſtina
„ voorſ.

GERLACH overleed in 1532.

IX. HENDRIK VAN DER CAPELLEN *toe Rijssel*, als Erve zijns Broeders JOHAN, en daar mede beleend 1533, in 1542 Burgemeester: —— Hoofd der Regeering van *Zutphen*, heeft zig, van den beginne der *Spaansche* geweldenarijen, tegen derzelver onderdrukking en overheerschingen verzet; zijnde een ijverig voorstander van voorregten en vrijheid, zo dat hij goed en bloed, tot behoud van 't Burgerlijke en Godsdienstige, ten besten heeft gegeven.

In een verhaal van die tijden word gevonden.

„ HENDRIK VAN DER CAPELLEN *toe Rijssel*, is geweest den tijd „ van veertig jaaren Burgemeester te Zutphen; getreden zijnde in „ de voetstappen zijns Vaders, en andere zijner voorolderen, „ (die onder die regeringhe der Herthogen van Gelre en Graven „ van Zutphen) een voorstander des Vaderlands, welke verligt „ wordende, door die oprechte kennisse van Gods woord, ver- „ laten heeft der Papisten dolinge ende superstitie, zig begeven- „ de tot de professie van die waare Gereformeerde Religie, en „ heeft met ernst getragt die zelve alomme in de Graafschap in- „ tevoeren, ende te gelijk te weeren de tirannie en onderdruk- „ king van vrijheid en privilegien onder den Spaanschen Koning; „ zonder zig daar van eenigzints te laten diverteeren ofte af- „ schrikken: aangezien eenigen zijner Collegnen in den Raedt, „ en vele kwaadwilligen van binnen daar toe waaren arbeiden- „ de, ende het gewelt van buiten niet zonder reden te vrezen „ was. Ten dezen einde heeft, met behulp van eenige weinige „ uit de Ridderschap, de Unie van Utrecht, in de Stad en „ Graafschap doen aanneemen, en de Gereformeerde Godsdienst „ publicq doen voortzetten, vindende zig verlaten van meest „ alle zijne Collegnen in den Raedt, welke, uit vreze voor den „ Spanjaardt, uit de Stad waren gevlokken; latende den Burge- „ meester Capellen, een tijd langh, Stads regeringhe alleen over, „ weigerende op zijn verzoek wederom binnen te komen, is hij „ genoodzaakt geworden, op den gewoonen dag van Keure, nieu- „ we Schepenen, tot zig te verkiezen, nemende daar toe de „ oudste en voornaamste Burgeren van de Gereformeerde Religie. „ Hij bracht de Burger Compagnien onder een Hooft, en heeft „ Militie in de Stad genomen tot verzekeringe derzelve. Hij

„ was

„ was lange ſuſpect bij den Koning van Spangen, die ook zijne „ goederen geconfisqueert heeft enz. Een jaar na zijn dood a°. „ 1583 wanneer de Stad voor de tweedemaal in handen der Span- „ jaards viel, en dat wel door verzuim, werdt dezelve deerlijk „ geplundert, wanneer mede bij den Vijand gedelibereert is ge- „ worden, om den geſtorven Hendrik van der Capellen opte- „ graaven, en ſyn dode lighaam een ſcandaal aan te doen, om „ reden hij voor Vrijheid en Godsdienst geijvert en zigh tegens „ de tirannie van Koning Philips gekant hadde, dog zulks is „ door zijne Vrunden weerhouden: en hebben zijne Vijanden „ zijne huiſingen gedemolieert, en zijne memorie geproſcribeert, „ zoo als uit de historien is blijkende." Zie verder het geen dadelijk, bij de beſchrijving van zijn Zoon GERLACH, zal bijgebragt worden; als ook *Voorrede der gedenkſchriften van Jonkheer Alexander van der Capellen*, bladz. 36 en volgende.

In 1576 ondertekende gezegde HENDRIK VAN DER CAPELLEN, aan het Hoofd der Magiſtraat van *Zutphen*, met nog twee zijner Bloedverwanten, JOHAN en EVERT VAN DER CAPELLEN, Burgemeeſters te *Zutphen*, te vooren vermeld, waar bij mede voorkomen de Leden der Ridderſchap, waar onder zig bevond nog een zijner Bloedverwanten, GERRIT VAN DEN CAPELLEN *in den Dam*, de Acte tot aanneeming der Unie met de Algemeene Staaten tegen de Spanjaarden.

Verzameling van onuitgegevene ſtukken, door P. BONDAM, *I. Deel*, bl. 96.

HENDRIK VAN DER CAPELLEN heeft twee Vrouwen gehad. De eerſte was JUDITH SLINDEWATER, Dochter van *Arent Slindewater* en van *Margaretha Schimmelpenninck van der Oijen*. Zij ſtierf 1559.

„ 1543 *Des Donredaghs na Epiphan Domini*, hebben Tho- „ mas van Burloe, Johan van Voorthuizen Gerritsz., Derk van „ den Walle en Gerrit van der Capellen in den dam, van wegen „ *Hendrik van der Capellen* en Coenraad en Jacob Slindewater „ gebroeders, Arnt Barck en Andries Kreijnck, in namen van „ Juffer *Jütte*, echte Dochter zeligen Arents Slindewaters een „ huwelijk beraemt en geſloten tuſſchen *Hendrik* en Juffer *Jut-* „ *te* vooraf."

De tweede Vrouw was ANNA VAN KARVENHEIM, Dochter van *Zwier van Karvenheim* en van *Lammerich Gruiters*, Weduwe *Hendriks van Padevort*.

„ 1563 Op den Dinsdag na Ponciani, hebben Thomas van „ Burloe en Derk van den Walle van wegen *Hendrik van der* „ *Capellen* Burgemeester, Steven van Karvenheim en Gerrit van „ der Capellen in den Dam, van wegen Juffer *Anna van Kar-* „ *venheim*, Weduwe Hendriks van Padevort, een wettig huwe- „ lijk geſloten; tuſschen *Hendrik* en Juffer *Anna* voorsſ. En „ is hier bij onder anderen bevoorwaerdt, dat des voorsſ. Hen- „ driks voorkinderen na der kinderen vrinden en maghen goed- „ duncken zullen opgevoedt en onderhouden worden, als alſulc- „ ken kijnderen na oere cunditien ind qualiteit betemet ind toe- „ behoert. En hebben Jacob Slindewater, en Peter van Aepel- „ torn als Bloedverwanten van Henricks voorsſ. voorkinderen, „ en op ſchriftelijk begeeren van Gerlich van der Capellen, Hen- „ ricks Zoon, des tijds uitlandig wezende, dezen hijliksbrief „ mede beſegelt."

HENDRIK VAN DER CAPELLEN, in 1582, den 26 October, in het 66 jaar zijns ouderdoms overleden zijnde, is te *Zutphen*, in de Groote Kerk begraven, met deze kwartieren.

Capellen.	*Luijkenſen.*
Kerpen.	*Voorthuizen.*
Van den Walle.	*Sticker.*
Lintelo.	*Berks.*

Epitaphium in Obitum Nobiliſsimi Viri D. Henrici van der Capellen Conſulis Zutphanienſis prim. à Rutgero Sijburgio poſitum.

Henricus ut Conſul diſcesſit morte Capellus.
Flet ſchola, flet populus, curia, templa, forum;
Et merito: nam ill non urbs videt iſta ſecundum
Qui poſsit Patriis utilis esſe Focis.
Posthumus in nato, ſubito ne forte reſurgens,
Morte datum Patriæ liniat ipſe malum

Jam

Jam vero duplici rursum, cum nomine Vivat,
Corpore apud natum, spiritus ad astra dato.
Atque hoc Phoenicis veluti de more volucris,
Quæ solet ex tepidis Viva redire rogis.
Ut pro decrepitis juvenilia robora præstet
Et pro Davide, en, mox Salomona ferat.
Cur ergo extinctum fleo, longa qui pace quiescat.
Ipse Pater Superis Filius ipse Domi.

Obiit a°. Dmi 1582. 26 Octob. Ætat. 66. Consulatus 40.

Hendrik heeft, bij zijne eerste Vrouw, deze kinderen verwekt:

1. GERLACH VAN DER CAPELLEN.
2. ARNT VAN DER CAPELLEN, studeerende te *Zwolle*, verdronk in 1582, en is te *Zutphen* begraven, met Vaders en Moeders Wapen.
3. MARGARETHA VAN DER CAPELLEN, trouwde, 1570, JACOB SCHIMMELPENNINCK VAN DER OIJE *ten Engelenburg*, Zoon van *Alexander Schimmelpenninck van der Oije ten Englenburg* en van *Agnes van Twikkelo*.
4. GEERTRUID VAN DER CAPELLEN, in het Jufferen-Klooster *Rondeel*, te *Zutphen*, sterft 1603.
5. ARNOLDA VAN DER CAPELLEN, ongetrouwd gestorven 1583.
6. BERTHA, in het Jufferen-Klooster *Spittaal*.

X. GERLACH VAN DER CAPELLEN *toe Rijsfel en Boedelhoff*, oudste Zoon van HENDRIK en JUDITH SLINDEWAETER, zo even genoemd.

„ 1584 beleend met *Rijsfel*, als Erve zijns Vaders.

„ 1600 Eigenaar van den Huize en Havesathe *den Boedelhof*, „ gelegen in de Graafschap *Zutphen*, Kerspel *Warnsvelt*, door „ aankoop van *Derk van Iseren*.

„ 1575 Beschreven in de Ridderschap des Graafschap *Zutphen*.

„ 1580 Raad in de Hove van *Gelderland*.

„ 1586 Namens de Ridderſchap Gecommitteerde ter vergade-
„ ringe der Heeren Staaten Generaal.
„ 1616 Cancelaar des Furſtendoms *Gelre* en Graafſchap *Zut-*
„ *phen.*

Deze GERLACH, de hachelijke lotgevallen, den Vaderlande, door het Spaanſche geweld, overgekomen, beleevende, heeft zig altoos, met goed en bloed, tegen de onderdrukking en overheerſching van Koning PHILIPS verzet, en doorſlaande blijken gegeven, dat hij een voorſtander van Burgerlijke en Godsdienſtige Vrijheid was. 's Lands archiven getuigen van zijne verdienſten. Zie hier een beknopt verhaal van eenige zijner verrigtingen.

GERLACH VAN DER CAPELLEN is gebooren in den jaare 1543, en heeft, in zijn jeugd, veel gereist. De eerſte gronden der Regtsgeleerdheid heeft hij te *Keulen* gelegd; daarna heeft hij zig in dezelve geoeffend onder den vermaarden CUJACIUS, te *Bourges*, in *Frankrijk*. Te *Geneve* woonde hij de lesſen in de Godgeleerdheid bij onder BEZA.

Hij bragt ook eenigen tijd door op de Hooge Schoolen te *Bazel* en *Heidelberg*.

Volgens ALVA's bevel, was het niemand geoorlooft, buitenlandſche Hooge Schoolen, dan alleen te Rome te bezoeken.

Hij reisde derwaards, te gelijk de voornaamſte plaatzen in *Italiën*, daar geleertheid en kundigheden te haalen waren, aandoende.

Van zijne reizen te huis komende, vond hij zijn Vaderland in toeneemende benaauwde omſtandigheden. Hij gaf dadelijk blijken van ijver en moed, om hetzelve van dienst te willen zijn. Die van *Zutphen*, wederom door de *Spaanſche* woede gedreigd wordende, ſtelden veel vertrouwen in hem, en droegen hem het bevel op over hunne Burgerij, in 1578. *Deutichem* door SCHENK belegerd wordende, ſtelde hij zig aan het hooft van eenige *Zutphenſche* en *Deventerſche* Burgers, gevolgd van eenige Staatſche Knechten, ontweldigde de Stad aan den *Spaanſchen* Bevelhebber MARTEN SCHENK, bezette dezelve, en ſloeg de Spanjaarden op de vlugt.

In 1580 bezorgde hij dat *Zutphen* van bezetting voorzien werd, de beſtierders der Stad waarſchuwende om op hunne hoede te zijn.

Hij

Hij werdt, in 1580, op de nadere Unie te *Utrecht*, namens de *Zutphenſche* Ridderſchap gezonden, en hielp, op 's Prinſen voordragen, met de andere Gecommitteerden tot de nadere vereeniging, beſluiten, om de punten, begrepen in het afſcheid der jongſte Staatsvergadering te *Antwerpen*, tot ſtand te brengen, voornamelijk betreffende het inſtellen van den algemeenen Landraad, het bewilligen in den ſtaat van Oorlog, en in den handel met ANJOU,

Hij woonde de bijeenkomst te *Campen* bij, alwaar middelen beraamd werden, om, wegens den afval van RENNENBERG, ordre op de zaken te ſtellen.

Hier gaf hij zig veel moeite, om de Steden op haare hoede en veiligheid bedagt te doen zijn: in het bijzonder tegen de verdere onderneeming van RENNENBERG.

Hij bezorgde dat 'er twee Regimenten binnen *Steenwijk* kwamen, dat ſtraks belegerd werdt. De Staaten, intuſſchen, het ontzet van *Steenwijk* behartigende, wist hij eenig geld en buskruid te bekomen, en deed hetzelve, door NORRITZ, in de Veſting bezorgen.

Hattum, door verraad, in PARMA's handen vallende, dreven evenwel de Burgers de Spanjaarden naar het Slot; dat ook, eerlang, door vijf Vendels, uit de Steden *Deventer*, *Campen*, *Harderwijk* en *Elburg*, onder zijn bewind, weder bemagtigt werd.

Voorts voorzag hij de Steden des Graaffchaps *Zutphen* met bezetting en voorraad.

Hoe zeer hij, in 't jaar 1583, de Regenten en Burgerij van *Zutphen* hadde aangemaant, om de bezetting te verſterken, en de goede zaak beter te behartigen, werd de Stad evenwel, door THASSIS, overrompeld, ten deele door verraad, ten deele door gebrek aan goede wagt. De meeſte Regenten hadden te vooren de Stad verlaten; latende het beſtier derzelve aan zijnen Vader HENDRICK VAN DER CAPELLEN, een tijd lang, alleen over: ook is dezelve, bijna een jaar na zijnen dood, in 's Vijands handen gevallen.

Hij verzuimde intuſſchen niets, om in deze bedrukte tijden zijn Vaderland voor verdere onheilen te bewaaren. Zijne Vader-

rijke Stad was thans in eenen jammerlijken toestand. De *Spaansche* bezetting kwelde de Burgerij op het hardste. Alle bezettingen en woningen der geenen, die de Staatsche partij hadden aangehangen, werden vernield en verwoest; zijne vaderlijke en voorouderlijke huizingen tot den grond afgebroken en geslegt, zijne goederen verbeurd verklaard: nauwlijks bleven de beenderen van zijnen Vader ongeschonden.

In den jaare 1585 verzoende zig de Stad met den Koning. PARMA zond haar een bepaalden vergiffenisbrief in Februarij; waarbij zij in haare voorregten hersteld werd, tot weder opzeggens toe. Het veranderen der Regeering, welk door de Gemeente plagt te geschieden, werd aan Stadhouder en Raaden van *Gelderland* gesteld: men moest de Roomsche Regenten wederom inhaalen, de Kerken en Kloosters herbouwen. Voorts werden verscheiden persoonen van dezen soen uitgesloten, met namen *Seine van Dorth*, *Gouverneur der Stad Zutphen*, *bij de laaste troubelen*, *Berent Mockink Rentmeester*, *Jacob Plencke Provoost*, *Johan Martenburg*, *Derk Mockink Burgemeester*, HENDRIK VAN DER CAPELLEN *in zijn leeven oldste Burgemeester en Hoofd van de Magistraat derzelver Stede*, *Lombert Louwerman ook Burgemeester*, GEERLICH VAN DER CAPELLEN, BOONE VAN DEN VOORST, HENDRIK VAN DER CAPELLEN, BIJ TIJDEN DER LAASTE TROUBELEN HOPMAN OVER DE BURGERIJ; *Jasper Kreijnck*, *Derck van Baer*, *eertijds Landdrost der Graafschap Zutphen*, *Fredrik van Marhuizen*, *Joachim van Lier*, *Dirk van Huesten*, *Schoonzoon van Senio van Dorth*, *Arnt van den Walle Burgemeester*, *Peter Wessel Weeshouwer*, *Lambert met de Kammen Visscher*, *Hendrik ter Heger*, *Willem Honseman*, *Bernt Vronsink*;„ mitsgaders de Ministers, Dogmatiseurs, Diaconen, Consistoriaanten, Schenders van het H. Sacrament des Altaars, Stormers van „ Kerken, Altaren of Beelden, Moordenaars, Verkragters van „ gewijde Maagden, en Capiteinen van de voorsz. wederspannige oproerige en Ketters enz." BOR, *Nederl. Oorlogen*, *XX. Boek. Generale Remissie*, bl. 560. (5.) PARMA hield het uitleggen of matigen van deze Remissie geheel aan zig.

In 1586 werd hij afgezonden, om te *Amsteldam* over de Zeezaaken te handelen; wordende die alaar alleen door Gemagtigden

den afgedaan, ſchoon LEIJCESTER reeds eenige Admiraliteits Collegien had ingeſteld, als te *Hoorn*, *Rotterdam* en *Veere*.

Hij bemerkte, bij tijds, LEIJCESTERS ſlinkſche wegen, en verzette zig, gevolglijk, tegen dezelven; trachtende, op de beste wijze, 's Lands vrijheid en voorrechten te handhaven.

In 1587 is hij, met JOHAN VAN ARNHEM, naar *Zeeland* gezonden, om op LEIJCESTERS toeleg, ten nadeele van 's Lands Vrijheid, een wakend oog te houden, en de kleinmoedigen en waggelenden aldaar aan het ſtaan te brengen.

Ook heeft hij de, ten dezen tijde, door LEIJCESTER verwekte troubelen, in verſcheide plaatſen, geſtild, ſchoon de Gemeente, door de Geestelijkheid opgerokkend, doorgaans de zijde des Landvoogds hield.

De zaaken der Staaten begonnen, in 1591, eene betere gedaante te krijgen. *Zutphen* was evenwel nog in 's Vijands handen. MAURITS vond, derhalven, geraden, de Steden en Sloten, langs den *Ijſſel*, bij den Vijand nog bezet, met meer geweld aantetasten. Tot het uitvoeren dezer onderneminge voegde men den Prinſe eenen Raad toe, waarvan hij een Lid was. Terwijl MAURITS, met het Staatſche Leger, in aantogt was, gelukte het den Ridder FRANÇOIS VERRE, de Schans, tegen over *Zutphen*, bij verraſſing inteneemen. Hij raade den Prinſe, om zig nu met der haast derwaarts te begeven, gelijk geſchiedde; vertoonende zig MAURITS, daags na het innemen der Schanſe, op het onverwagtst te *Zutphen*. De Stad was ſlegt voorzien, en de bezetting gering; zij werd beſchoten en opgeëischt, en gaf zig over, den 30 Maij 1591. De bezetting bedong den vrijen uittogt, en de Burgerij behoudenis van Privilegien, waartoe CAPELLEN niet weinig werkzaam was, als Gecommitteerde van wegen de Heeren Staaten in het Leger, te wege brengende, dat de Burgers hunne Privilegien en vrije Keur van de Magiſtraat behielden, dat bij het Guarniſoen vergeten was. Toen heeft hij, op last van Prinſe MAURITS, door de Heeren Staaten hier toe geauthoriſeert, met den Cancelier KLEBERTUS LEONINUS, de Regeering aldaar beſteld en in Eed genomen.

Die van *Zutphen*, ziende zijne vaderlijke huizingen verwoest, bleven hem, ten dezen tijde, aan, voor zijne ongemeene trouwe

en ijver) eenige Geestelijke Gebouwen, en wel in het bijzonder het Klooster *Rondeel*; doch hij bedankte heusschelijk voor deze blijken van achting en toegenegenheid, zo als ook bij zijne Kinderen, op herhaalde aanbiedingen, geschied is.

Na de verovering van *Zutphen*, was MAURITS bedagt om de *Friesche* Steden te bezetten; doch onze GERLACH raadde den Prinse op het ernstigste, om niets vijandelijks agter te laten, eerst *Deventer* aan den Vijand te ontweldigen. OLDENBARNELELD ondersteunde dit gevoelen; en MAURITS, zijnen raad volgende, rukte naar *Deventer*, daar Graaf HERMAN VAN DEN BERG binnen gebood. CAPELLEN wist, behendig, verstandhouding in de Stad te bekomen, en bragt twee voornaame Vlugtelingen bij MAURITS, uit welke men vernam, dat de bezetting oneenig, en de Stad slegt voorzien was. MAURITS deed dezelve heevig beschieten, en werd 'er ras Meester van.

In 1592 werden, door zijn goed beleid, *Knodsenburg* en andere Forten, door PARMA belegert, den Vijand wederom ontweldigd.

Toen, in 1592, op den *Gelderschen* Landdag, te *Arnhem*, ijverig werd gearbeid, om *Bommel*, dat zig tot nog toe aan *Holland* verbonden rekende, weder met *Gelderland* te vereenigen, bragten CAPELLEN, VARICK, met een Burgemeester uit ieder der drie Hoofdsteden, tot dit werk gemagtigd, hetzelve tot een gewenscht einde. Op zijn aanraden is *Brevoort*, onder beleid van den Oversten DORTH, op de Vijanden veroverd.

De Spanjaarden, gesterkt door den invloed, dien zij op sommige Verraders van het Vaderland hadden, zogten zig, intusschen, van hem te ontdoen; gaande hunne wraakzugt tegen hem zo verre, dat hij, te *Arnhem*, gereed zijnde om naar den Raad te gaan, op eene verraderlijke wijze, door eenen Vreemdeling, die heimelijk in de Stad was geslopen, en daar toe omgekocht, is aangerand en gevaarlijk gewond geworden. Voor dood ter aarde vallende, werd zijne wonde niet buiten gevaar bevonden. Gelukkig herstellende, heeft hij, met verdubbelden ijver, de belangen van het Vaderland ter harte genomen.

In 1616 is hij tot Cancelier van *Gelderland* verkooren.

In 1618 verzelde hij Prins MAURITS naar *Nijmegen*, en raadde den-

denzelven tot gematigdheid; doch de Prins volvoerde zijn voornemen, en veranderde aldaar de Regeering op eene buitengewoone wijze, tegen de oude Conſtitutie en Privilegien der Stad, niet zonder gemor der Gemeente. Maurits deed, intuſschen, door deze willekeurige daad, de Stad overhellen, om met de overige Leden van *Gelderland* te bewilligen tot het houden van een Nationale Sijnode.

Gerlach van der capellen heeft, in *Gelderland*, overleefd, allen die aan het werk der grondlezging van ons Gemeenebest geholpen hebben, en, van het begin der troubelen, altoos gejverd voor het behoud van Vrijheid en Godsdienst. Hij heeft in zijn leven altijd getracht naar het gemeene beste, en niet naar zijn bijzonder belang; geen eere nagejaagt, of met eenig Geestelijk goed zig of zijne kinderen ooit willen verrijken, of beſmetten.

Hij is, in den hoogen ouderdom van 82 jaaren, te *Arnhem* overleden, en te *Zutphen* begraven; wordende, in de Groote Kerk aldaar, een Gedenkteken ter zijner eere gevonden, met dit Graffchrift

PIETATE ET FORTITUDINE

Ao. Chriſti CIↃIↃCXXV.

Gerlacus a Capelle ſtirpe nobili
Genus ex Clivicis trahens Majoribus
Vir eruditus et peritus et pius
Qut quas pararat artes ingenique vim
Dum marte fœtam et artibus Germaniam
Terram Italamque Galliasque viſeret.
Primos per annos Geldriæ bono ſibi
Natalis utens afferenda pro fide
Et exiguenda oppreſſione exercuit
Patris ſecutus Strenui Vestigia
Gradus honoris functus omnes denique
Summi Senatus Præſes annorum Satur
Poſt luſtra vitæ ſedecim tædæ decem.

Fessum labore Spiritum reddens Deo,
Corpus reliquit Patriæ Terræ sinu,
Luctumque remque gloriamque Liberis.
Vale Hospes et mortalitatem cogita.

P. M.

D. Gerlaci van der Capellen J. C.
Geldriæ Zutphaniæque Cancellarii
Uxor Liberi Superstites

M. P.

Zijne kwartieren zijn deze:

Capellen.	*Slindewaeter.*
Luijkenſen.	*Schimmelpenninck van der Oije.*
Kerpen.	*Vorden.*
Voorthuizen.	*Luir.*

Zijn leven is beſchreven door P. GAKELIUS, *Conrector Zutphanienſis*, (*auctoritate Magistratus*) gedrukt te *Zutphen* 1626, en herdrukt onder de bijlagen der gedenkſchriften van zijn Zoon *Jonkheer Alexander van der Capellen*, *Heer van Aartsbergen*, enz.

GERLACH VAN DER CAPELLEN, was getrouwt met MARGARETHA SCHIMMELPENNINCK VAN DER OIJE *tot den Engelenburg*. Zij ſtierf 1633.

„ 1575 den 23 Octob. Hebben Peter van Aepeltorn der rech-
„ ten Doct. Raet. Co. Maj. onzer aller gened. Heeren des Fur-
„ ſtendoms Gelre en Gr. Zutphen, Gerlich van Boerlo, Gerrit
„ van der Capellen in den Dam, en Arent van den Wal, in naa-
„ me des Erentveſten, Fromen en voorſichtigen Henricks van
„ der Capellen, mit *Gerlich van der Capelle zijn L. Soone*, aan
„ die eene, Sempt, Jacob Schimmelpenninck, Johan van Voërst
„ to Grimbergh, Berend van Beloa, en Evert van Lintelo, van
„ wegen die eersaemicker en deugdſame Juffer Agnes van Twic-
„ kelo, nagelaten Weduwe Z. Sander Schimmelpenninck, met
„ *Juffer Margaretha pere Dochter* mijner Jacobs Schimmelpen-
„ ninck

„ nack respective lieve Moeder en Suster, aan die andere zijde,
„ een wettig huwelijk beraemt en gesloten tuschen *Gerlach van*
„ *der Capellen* en *Juffer Margaretha Schimmelpennincks*
„ voorsz." enz.

Uit zijn huwelijk zijn deze kinderen verwekt.

1. HENDRIK VAN DER CAPELLEN, *Heer toe Rijsfel en Esfelt.*

In 1621, beleend met *Rijsfel*, bij opdragt zijns Vaders.

In 1620, Burgemeester te *Zutphen*, namens *Rijsfel* beschreven in de Ridderschap des Graafschaps *Zutphen.*

„ In 1630 is de Ritterzits Esfelt in Cleefland, door
„ zijnen Neve Hugo van der Capellen tot Oosterhui-
„ zen en Broekhuizen aan hem afgestaan, waarvan hij
„ ook in 1631 in de Ridderschap des Hertogdom Cle-
„ ve is beschreven geworden. In de archiven van
„ Cleve wordt aldus gevonden.

„ Den 8 Maart 1641. is Heer Hendrik van der Ca-
„ pellen met de Riddermatige Wapens van

Capellen.	*Schimmelpenninck van der Oije.*
Slindewater.	*Twikkelo.*
Luykenfen.	*Van de Luir.*
Schimmelpenn. van der Oije.	*Langen.*

„ na inhout van het volgende attest bij de Ridderschap
„ aangenomen;

„ Das oberesthendar agt Quartieren, foo wol ahn
„ Mutter als Vatter Seithen, guete Rittermasige, wol
„ nach ander gezetze wafen, und alet van Bastardien
„ seyn, sondern dem *Wol Edel gebornen und gestren-*
„ *gen Hendrichen von der Capellen zu Rysel und Es-*
„ *selt, Deputirten zur Vergaderungh der Hohen Mo-*
„ *genden Herren Staten Generaal der Verenigten Ne-*

„ der-

„ *derlanden*, rechtmasfig competiren; ſolches wir Ends
„ benente bij unſeren Adelichen Ehren und trenen ahn
„ eydes Stat, atteſtiren und bezeugen. Urkundt unſe-
„ rer unter ſchrift, und angebornen Pitſchaften. Ge-
„ ben Embrich de 8. Martii 1641.

(getekend)

Jan van Boeynenburg gent. Honſtein.
H. W. von und zur Hoven.

Hij was, in 1648, Gedeputeerde namens Hunne Hoog Mog. om van wegens dezen Staat te ſtaan over den Doop van een kind van den Keurvorst van *Brandenburg:* bij welke gelegenheid zijne Ritterzits *Eſelt*, door gemelden Keurvorst, als Hertoge van *Cleve*, tot eene Heerlijkheid gemaakt is.

Hij is meermaalen Gekommitteerd geweest ter Vergadering van de Heeren Staaten Generaal, Raad van Staaten enz. en dikwils in gewigtige zaaken en onderhandelingen gebruikt geworden. In 1657 werd hij naar *Munſter* gezonden, om eene bemiddeling te bewerken, over gerezene verſchillen, tusſchen den Biſchop en de Stad *Munſter* enz. Zie AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, *VI. Deel*, *bl.* 585, en *V. in Quarto*, *IV. Deel*, *bl.* 78. *fol.* Hij is ongetrouwd geſtorven, in den jaare 1659, en te *Zutphen* begraven.

2. ALEXANDER VAN DER CAPELLEN, die aanſtonds zal voorkomen.

3. JUDITH VAN DER CAPELLEN, in 1606 getrouwd met LUCAS VAN ESSEN, *Heer tot Vanenburg*, *Helbergen*, Zoon van *Hendrik van Eſen* en *Evermoet Voeth*. Hij ſterft 1632. Zij 1648.

4. ALEXANDRINA
5. HENRICA } VAN DER CAPELLEN;
6. AGNES

alle drie ongetrouwd geſtorven.

In

In 1630. 20 Sept. is tusschen *Margaretha Schimmelpenninck van der Oije, Weduwe Zaligen Gerlachs van der Capellen Cancelaar*, en haar bovengemelde kinderen een magescheid gesloten. „ Wij Joncker Henrick van Esten, Raetsheer desz Furstendoms Gelre ende Graafschaps Zutphen, en de Richter tot „ Arnhem ende in Veluwen Soem. — Jo. Diderick van Rhemen, Burgemeester der Stad Zutphen, Jo. Herman Schimmelpenninck van der Oije, Burgemeester en Ontfanger Generaal, „ respective der Stad ende Graafschap Zutphen, ende Jo. Caerl „ Bentinck mede Raetsheer des Furstend. Gelre ende Graafschap „ Zutphen, als naeste Bloetz. verwanten, en gekoerene Scheitz „ Vrienden, bekennen mitz desen opene brieve, dat wij een „ vriendelijk maechegescheit en dengdelycke afdeylinge gemaakt „ hebben tusschen die *Wel Edele Joffer Margareta Schimmelpenninck van der Oije, Weduwe van den Zaligen Heer Gerlach van der Capellen, in zijn leven Cancelaar des Furstendoms en Graeffschaps.* (voer hoe veele haer Wel Ed. tucht „ aangaat, die met deze scheidinge wordt verstaan onvermindert „ te zijn;) en Haer Wel Ed. Soenen en Dochteren, *Jo. Henrick van der Capellen tot Esselt en Rijssel, Raedt van State der Vereenigde Nederlanden. Jo. Alexander van der Capellen ter Budeloff, Rekenmeister der Vereenigde Nederlanden voors.* voor haer zelven, en als Mombaren van haare ongehylickte Susteren. *Jo. Lucas van Esten, als Man en Momber zyner Huisfr. Juffer Judith van der Capellen*, voors. *Juffer Alexandrina, Juffer Henrica, ende Juffer Agnes van der Capellen*, aan de eene syde. Ende die oock Wel Ed. „ Jo. Jacob Schimmelpenninck van der Oije ten Engelenburg, „ Commissaris van Monsteringhe, en Land-Lentm, Generael der „ Graefschap Zutphen, aan de andere zijde; en dat over het ver„ sterff van haer beider zijds Zal. Beste Vader en Beste Moeder „ Joh. Hendrik van der Capellen, in zijn leven Burgemeester tot „ Zutphen, en Joffer Judith Slindewater echte Luiden, als me„ de over het versterff van den Zal. Heere Cancelaer van der Ca„ pellen, desselfs Susteren Juffer Margrieta in haer leven gehij„ licht aan Zal. Jo. Jacob Schimmelpenninck van der Oije, voors. „ Joffer Geerfruid ende Joffer Arnolda van der Capellen, bei„ den sonder lijfserven gestorven. enz.

„ Eer-

„ Eerstelijk die goederen van den Zaligen Heere Canceliier „ van der Capellen, nu deszelfs kinderen, ende Jo. Jacob Schim„ melpenninck voorsz. elx voor een vierdepart, zijnde tot die „ twee andere vierdeparten beregtigt, die van Buerlo en Ame„ rongen, cum suis haere neven enz."

CAPELLEN TOT BOEDELHOFF.

XI. ALEXANDER VAN DER CAPELLEN, *Heer van Aertsbergen, Boedelhoff, Mervelt*, enz. tweede Zoon van GERLACH VAN DER CAPELLEN en van MARGARETHE SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, beleend met *Boedelhof*, bij opdragt zijns Vaders, en bij koop bezitter van de Havezaathe *Mervelt*, bij *Grol* gelegen.

Deze ALEXANDER was een kundig en geleerd man. De gronden zijner Letteroefeningen en Kundigheden heeft hij gelegd op de Hooge Schoole te *Leijden;* wordende, van zijnen ijver en bekwaamheid, een opmerkelijk getuigenis gevonden, in de Lijkrede, door GERHARDUS JOHANNES VOSSIUS, over het afsterven van THOMAS ERPENIUS, gehouden. Men leest aldaar, pag. 17, het volgende:

„ Inter discipulos ejus, quos et multos habuit, et praestantes, „ est nobilissimus Alexander a Capelle, inclyti Viri Geralaci a „ Capelle, Cancellarii Geldriae, proles dignissima, cujus singu„ lare ingenium, et incredebilem industriam, aestimare ex eo li„ cet, quod, qui historiae, civili prudentiae, et juris Studio se„ dulo se dedisset, ea minime remittens, sane non intermittens, „ horis subsecivis, idque quatuor circiter mensibus tantam „ Arabicarum literarum notitiam comparavit, ut non modo citra „ vocalium, quas vocant, opem, cuncta lectitaret, sed quaecun„ que communi gentis ejus lingua prodita essent, optime intelli„ geret, belleque interpretaretur."

Vervolgens vreemde Landen bezoekende, heeft hij, zig in *Frankrijk* langen tijd opgehouden.

In 1624, werd hij beschreven in de Ridderschap des Graafschaps *Zutphen*, en was, zamens dezelven Gecommitteerde ter Generaliteits Rekenkamer, Raad van Staaten, Staaten Generaal, Richter der Stad en des Ampts van *Doesburg*, enz.

Hij is bij aanhoudendheid in 's Lands dienst gebruikt geworden,

den, hebbende onderscheidene aanzienelijke en gewigtige bezendingen bekleed. Zijne ervarendheid, Staatkunde en Vaderlandsliefde blijken overvloedig uit zijne *Gedenkschriften*, in 1778 met eene *Voorrede*, uitgegeven door *Jonker* ROBERT JASPER VAN DER CAPELLEN TOT DE MARSCH. Zie het Art. AARTSBERGEN.

In 1626 is hij in den echten verbonden met AMELIA VAN ZUIJLEN VAN NIJEVELT, Dochter van Jonkheer *Fredr. van Zuijlen van Nijevelt*, Heere van *Aartsbergen*, *Berkende*, *den Eng*, Lid der Heeren Edelen des Lands van *Utrecht*, en van *Anna Uteneng*.

Van de Echtverbintenisse is dit Getuigschrift voor handen.

„ Wij Jonkheeren Henrick van der Capellen tot Rij-
„ sel, Gedeputeerde des Graafschap ende Borgemeijster
„ der Stad Zutphen, Luijcas van Esfen Raet in Indien,
„ Jacob Schimmelpenninck van der Oeij ten Engelenburg
„ Commisaris der Monsteringe, ende Lant-Rentmeijster
„ der Graafschap Zutphen, en Willem van Steenbergen
„ tot Duijstervoorde, als bloedverwanten en verfochte
„ houwlix fruinden uth den naeme van Vrouwe Marga-
„ retha Schimmelpenninck van der Oeij, Weduwe van
„ den Wel Ed. Godzaligen Heere Gerlich van der Ca-
„ pellen, in zijn leven Cancelaer des Vurstendombs Gel-
„ re en Graefschap Zutphen, van wegens haar Zoon *Jo.*
„ *Alexander van der Capellen ter Boelof Bruidegom*;
„ Ende wij Jonckeren Arent van Zuijlen van Nijevelt
„ Heere tot Gerestein, Johan Oem van Wijngaerden, en
„ Johan van Domselaer, van wegens *Joffer Emilia van*
„ *Zuijlen van Nijevelt Bruijd*, geassisteert met Jonc-
„ ker Fredrik van Zuijlen van Nijevelt Heer tot 's Heer
„ Aertsbergen, Uteneng, Maerschalk van het Nederkwar-
„ tier 's Lands van Utrecht haeren Vader, en bekenden
„ een wettig Huwelijk te hebben gesloten tusschen voorn.
„ *Jo. Alexander van der Capellen* en *Joffer Emelia*
„ *van Zuijlen van Nijevelt*," enz.

Op den Hutze Abcoude den 23 *Julij* 1656.

Door dit Huwelijk verkreeg hij de Heerlijkheid en het Slot van 's *Heer Aartsbergen*, bij *Berg Ambagt* gelegen.

Hij

Hij is geſtorven, den 8 Julij 1656, te *Dordrecht*, op zijne reijze naar *Aartsbergen*, en is te *Berg Ambagt* begraven, in de Kapelle, behoorende bij het ſlot van *Aartsbergen*. Zijne Vrouw overleed in 1676, en is, bij hem ter aarde beſteld.

Hun beider kwartieren waren deze:

Capellen.	*Schimmelp. v. d. Oije.*	*Zuijlen van Nijevelt.*	*Uteneng.*
Slindewater.	*Twikkelo.*	*Booth.*	*Seraets.*
Luijkenſen.	*Van de Luijr.*	*Toeyt*	*Renesſe v. Baer.*
Schimmelp. v. d. Oije.	*Langen.*	*Leuwen.*	*Halmale.*

ALEXANDER VAN DER CAPELLEN en EMELIA VAN ZUIJLEN VAN NIJEVELT, hebben deze kinderen verwekt.

1. GERLACH VAN DER CAPELLEN, geb. 3 Junij 1617, die volgt. Zie CAPELLEN TOT SCHALKWIJK.
2. FREDRIK VAN DER CAPELLEN, geb. den 6 Novemb. 1629. waarvan, na de nakomelingen van zijnen oudſten Broeder, zal gehandeld worden.
3. ALEXANDER, geb. 4 Feb. 1631 en 1635 geſtorven aan de Peſt, begraven in de Kapelle van *Berg Ambagt*.
4. ANNA, geb. 5 April 1632, kort daar aan geſtorven, begraven in de Groote Kerk van *'s Hage*.
5. HENDRIK VAN DER CAPELLEN, geb. 13 Januarij 1634, in 1659 beleend met *Rijſſel*, bij diſpoſitie van zijn Oom HENDRIK VAN DER CAPELLEN *tot Rijſſel en Eſſelt*, te vooren vermeld.

   Hij was Colonel van een Regiment Voetknegten, ten dienſte Zijner Kon. Maj. van *Denemarken*; viel, in een duël te *Koppenhagen*, in den ouderdom van 28 jaaren. Hij is ongetrouwd geſtorven; waarom de Havezathe *Rijſſel*, na zijnen dood, op zijne Zuster kwam.

6. An-

6. ANNA SOPHIA FRISIA VAN DER CAPELLEN, geb. 27 Oct. 1638 in *'s Hage* gedoopt, ſtaande over den doop drie Heeren Gedeputeerden van *Friesland*, van wegen dezelve Provintie, en Jonkvrouwe MARGRIET VAN ESSEN *tot Vanenburg*, wegens der jonggeboorene Oom jo. WILLEM VAN LIER, Ambasſadeur in *Frankrijk*. —— Zij trouwde in 16.... met jo. PHILIP OTTO VAN COEVERDEN, Zoon van *Borchard van Coeverden tot Stoevelaar*, en van *Anna Catharina van Ripperda tot Weldam*, Colonel van het *Overijſſelsch* Regiment Infanterij; is te *Bergen in Henegouwen* geſtorven, 1690, en te *Gorſſel* begraven. ANNA SOPHIA FRISIA bragt, door den dood haares Broeder HENDRIK, de Havezaathe *Rijſſel* aan haaren Gemaal, die dus in het geſlacht van *Coeverden* kwam. Zij hebben verwekt twee Zoonen en eene Dochter: ALEXANDER HENDRIK, BORCHARD GOOSSEN; en HEIJDENTRIJK VAN COEVERDEN, nameus *Rijſſel*, in de Ridderſchap van *Zutphen* beſchreven.

Beiden ongetrouwd geſtorven zijnde, is *Rijſſel* gevallen op haare Zuster ANNA CORNELIA ISABELLA VAN COEVERDEN, die getrouwd is geweest met GODAART PHILIP VAN DER LIJNDEN D'ASPREMONT, Zoon van *Jasper van Lijnden d'Aspremont*, en van *Iſabella Bellaſis*, Generaal Major van de Cavallerie ten dienſte dezer Landen, wiens Dochter *Anna Margaretha Eliſabeth van Lijnden d'Aspremont*, na overlijden van haaren Broeder *Jasper Carel van Lijnden d'Aspremont*, die bij zijne Gemalinne *Charlotta Gravinne van Limburg, Bronkhorſt, Stijrum*, geene kinderen verwekte, in 1731, *Rijſſel* aan haaren Gemaal FREDRIK ROBERT EVERT VAN DER CAPELLEN *tot Boedelkoff*, en dus weder in dit geſlacht, heeft gebracht.

7. MARGARETHA VAN DER CAPELLEN, geb. 7 Octob. 1641. In 1674 trouwde zij eerst met NICOLAES VAN LIERE, *Heer van Berkoude, Oosterwijk, &c.* beſchreven in de Ridderſchap van *Holland*, enz. Naderhand met

EUSTATIUS VAN BRONCKHORST, *Heer van Asfenburg, Pollenberingh, Lid der Nijmeegſche Ridderſchap, Amptman van Beest en Renoij.* Uit beide deze huwelijken zijn geene kinderen verwekt. Zij verkreeg *Aartsbergen*, bij koop van haaren oudſten Broeder, en *Berkoude* van haaren eerſten Gemaal. 't Een en ander heeft zij aan de kinderen van haaren Broeder FREDRIK nagelaten. Zij ſterft a°. 1716, en is te *Berg-Ambagt* begraven.

8. GODSCHALK VAN DER CAPELLEN, geb. 26 Aug. 1646; jong geſtorven.

Tuſſchen gemelde kinderen is het volgende Mageſcheit gemaakt. „ 1681 den 17 September op het Slot van Asſumburg, „ hebben *Gerlach Baron van der Capellen*, Heer van 's Heer „ Aartsbergen, Schalkwijk en Sinderen, Compareerende wegens „ de Heeren Edelen en Ridderſchappen ter vergadering der Ed. „ Mog. Heeren Staaten 's Lands van Utrecht, Sur-Intendent derzelver adelijke Conventen, Raed extraord. in den Hove Provintiaal, Watergraaf van de Rivier de Eeme, Hooge Heemraad van den Lekkendijk bovendams, etc."

„ *Fredrik Baron van der Capellen*, Heer van Boedelhoff, „ Esſelt en Hagen, ordinaris Gedeputeerde van wegen de Hee„ ren Staaten des Furſtend. Gelre en Graaſſchap Zutphen &c."

„ *Philips Otto Baron van Coeverden, Heer van Rijsſel*, en „ in Claes Wael, Colonel van het out Overijſſelsch Regiment „ Infanterei, als Man en Voocht van Vrouwe *Anna Sophia Ba„ ronneſſe van der Capellen*, Vrouwe van Rijsſel en in Claes „ Wael &c."

„ *Euſtatius Baron van Bronckhorſt*, Heere van Asſumburg, „ Pollenbering, Heemskerk, Hoogdorp, Noordorp, Berkoude, „ en den Agterbroeck, Amptman van Beest en Renoij, Deec„ ken en Kanonlick van het Capittel tot Oorſchot, &c. als Man „ en Voocht van Vrouwe *Margaretha Baronneſſe van der Ca„ pellen*, Vrouwe van Berkoude en den Agterbroek, en in Claes „ Wael &c."

„ Te zamen Erfgenamen zoo van onze wel lieve Ouders als

„ van

„ van onsen Oom ende Moeijen van der Capellen ende van Leen„ aep respective goeder gedr. gecommuneert hebbende derzelver „ samendijcke Testamentaire dispositien, niksgaders de respective „ Inventarissen en beschrijvingen van alle die goederen en effec„ ten, enz. Gelegen zijnde tot securiteit voor ons en onze „ posteriteit opterichten en te maken eene absolute en totale „ scheiding, schifting, en delijnge van die zelve goederen; en „ manieren hier na volgende, enz. enz."

„ In teken der waarheid hebben wij dezen met eigene handen „ ondergeteekent, ende aengeborene Adelijke Pitschaften bekra„ tigt op den Huise en Slot van Asumburg, op den 27 Septemb. „ 1581.

(was getekend)

Gerlach van der Capellen. *Fredr. van der Capellen.*

Philips Otto van Doeverden. *E. van Bronkhorst.*

CAPELLEN TOT SCHALKWIJK.

XII. GERLACH VAN DER CAPELLEN, oudste Zoon van ALEXANDER en EMILIA VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT, Heer van *Hardenbergen*, *Schalkwijk* en *Mervelt*; beschreven in de Ridderschap des Graafschaps *Zutphen*, namens de Havezathe *Mervelt*. Bij zijne admissie in dezelve heeft hij de volgende deductie doen inlezen in de Recesse des Quartiers van *Zutphen*.

Extract uit het Reces des Graafschaps Zutphen, van 't gedaene in 't Zutphensche Quartier op den Landdach binnen Arnhem, gehouden in Maij, Junio en Julio 1649.

Jovis den 21 Junij.

„ Is gelesen eene deductie bij *Gerlach van der Capellen tot Mervelt*, berichtswijze ingeleverd, rakende synen afkomste ende

aangeboren recht tot die verschrijving onder die Ridderschap des Furstendoms Gelre en Graafschaps Zutphen, bij hem gederiveerende uijten *Ouden Adelijken Geslachte* VAN DER CAPELLEN, (geleeft hebbende omtrent die jaaren onses Heeren Jesu Christi 1320.) Descendenten ende Verwanten naegelaten heeft, die zig verspreidt hebben in den Lande van Cleve, Marck, Munster, Collen, en in den Furstendom Gelre ende Graafschap Zutphen, die in de Vergaderingen van die Riddermaetigen aldaer geadmitteert en verschreven zijn geweest, vertoonende daer bij, dat Hertog Willem van Gelre, *Johan van der Capellen*, noemt *synen Lieven Knape, en in gelijkheit stelt van andere Ridderen en Knechten*, bij brieven onder het Seegel uitgegeven in den jaaren 1391 en 1399, en dat *Gerlich Soene van Johan van der Capellen in syn leven was geweest Drost ende Richter van Veluwen*, en daer nae Pandholder in den jaare 1426, en onder andere Kinderen naergelaten hadde, *Johan* ende *Hendrick*, successeuren, zo van 't Huis den Damme, door die linie van *Johan* tot op *Gerrit Johan van der Capellen*, in zijn leven Litmaat dezer Ridderschap; als van de Pandschap an het Drostampt, 't Huis tot Empe, ende andere goederen, gementioneert in Mageschijt van den jaare 1440 door de Linie van *Henrick* geweest *Overgrootvader van Gerlach van der Capellen toe Rijssel*, in zijn leven Cantzelaer, tot op hem vertoenden, alle echt ende recht geboren, sonder dat iemant van deselve syn angeboren recht ooit verlooren, ofte verwerckt hebben: en is hyr by versocht, dat eenige stukken ende extracten in de voomoemde deductie aangeroert, in des Quart. Recesse mogen worden geregistreert."

Pro vero extractu
(was getekend) *H. A. Toe Water, Secretaris.*

Deze GERLACH was ook Richter des Ampts en Stad van *Doesburg*.

De Ridderschap des Graafschaps met den aankleven van dien, verlatende, is hij, als *Heer van Schalkwijk*, beschreven geworden in het Lid der Heeren Edelen en Ridderschappe 's Lands van *Utrecht*, den 23 Juni 1667, en heeft aldaer, als dien hoofde, verschiedene Ampten en Commissien bekleed.

In 1655, in September, trouwde hij met MARGARETHA JOHANNA VAN LIJNDEN, Dochter van *Jaspar van Lijnden*, Heer van *Mijnden*, *Loosrecht* en van *Theodora van de Vecht*, Vrouwe van *Hoeftaken*, *Gereftein*, enz.

Hij ftierf den 31 December 1685; zij in 1695, en werden te *Schalkwijk* begraven.

Zijne kwartieren zijn deze:

Capellen.	*Zuijlen van Nijeveld.*
Schimmelpenninck v. d. Oije.	*Uten Eng.*
Slindewater.	*Booth.*
Twikkelo.	*Straets.*
Luijkenfen.	*Foeijt.*
Van de Lutr.	*Renesse van Baer.*
Schimmelpenninck v. d. Oije.	*Leuwen.*
Lange.	*Halmale.*

Uit voorft. Huwelijk zijn deze Kinderen verwekt.

1. STEVEN FREDERIK VAN DER CAPELLEN, geb. 24 Januarij 1663, die aanftonds volgt.
2. THEODORA
3. AMELIA } VAN DER CAPELLEN.
4. ANTONIA

alle drie ongetrouwd geftorven.

XIII. STEVEN FREDRIK VAN DER CAPELLEN, Zoon van GERLACH en MARAGARETHA JOHANNA VAN LIJNDEN, was Heer van *Schalkwijk* en *Mijdrecht*.

Als Heer van *Schalkwijk*, werd hij befchreven in de Ridderfchap 's Lands van *Utrecht*, den 11 Maart 1691, en heeft, namens dezelve, verfcheidene bedieningen en Commisfien bekleed.

Hij trouwde, den 24 Maij 1696, DIGNA ELISABETH BOOTH, Dochter van *Cornelis Booth*, Heer van *Mijdrecht*, Raadsheer in den Ed. Hove 's Lands van *Utrecht*.

Hij ftierf 1707, 25 Maij, en is te *Schalkwijk* begraven.

Zijne 16 Kwartieren waren deze.

Capellen.	*Lijnden.*
Zuijlen van Nijevelt.	*Van de Vecht.*
Schimmelpenninck v. d. Oije.	*Amſtel.*
Uten Eng.	*Zuijlen van Nijevelt.*
Slindewater.	*Besten.*
Booth.	*Waal van Vianen.*
Twikkelo.	*Tzendoorn.*
Seraets.	*Weerdenburg.*

Uit zijn Huwelijk zijn voortgekomen deze kinderen.

1. GERLACH FREDRIK VAN DER CAPELLEN, geb. 26 Feb. 1697, die volgt.
2. ALEXANDER HENDRIK VAN DER CAPELLEN, geb. 26 Junij 1700, *Heer van Schalkwijk, Houten en 't Gooij*; als *Heer van Schalkwijk* beſchreven in de Ridderſchap van *Utrecht*, heeft, uit dien hoofde, verſcheidene poſten bekleed, en is ongetrouwd geſtorven 1740.
3. EVERARD CORNELIS VAN DER CAPELLEN, geb. 29 Maart 1709, na overlijden zijns Broeders, Heer van *Schalkwijk, Houten en 't Gooij.*

   Hij was eerst Lt. Colonel van een Regiment Infanterie, naderhand, als *Heer van Schalkwijk*, beſchreven in de Ridderſchap 's Lands van *Utrecht*; hebbende, namens dezelve, verſcheidene commisſien bekleed.

   Hij stierf ongetrouwd, 1759, en is te *Schalkwijk* begraven.

XIV. GERLACH FREDRIK VAN DER CAPELLEN, *Heer van Mijdrecht*, oudſte Zoon van STEVEN FREDRIK VAN DER CAPELLEN en DIGNA ELISABETH BOOTH.

Namens den Edelen Geëligeerden Raad in het eerſte Lid van Staat 's Lands van *Utrecht*, bekleedde hij verſcheidene Charges.

Hij trouwde, eerst met ELEONORA CONSTANTIA VAN VLOOSWIJK *tot Papecoop en Diemerbroek*; uit welk huwelijk geboren werd een Zoon, met name

STEVEN FREDRIK VAN DER CAPELLEN, *Heer van Papecoop en Diemerbroek*, die, in 1759, ongetrouwd is gestorven.

GERLACH trouwde, voor de tweedemaal, met CATHARINA DE LEUW, waar bij deze kinderen zijn geprocreëert:

1. DANIEL CORNELIS VAN DER CAPELLEN, *Heer van Mijdrecht* en *Schalkwijk*, Maarschalk *van Eemland*, 1758, ongetrouwd.
2. GERLACH THEODORUS VAN DER CAPELLEN, die volgt.
3. ANTONY LOUIS VAN DER CAPELLEN, na den dood zijns oudsten Broeders, *Heer van Papecoop en Diemerbroek*. Hij trouwde, 1760, ELISABETH JACOBA VAN ITTERSUM, Dochter van *Willem van Itterſum tot Oosteshoff* en van *Margaretha Iſabella van der Capellen tot Appeltern*. Hij ſtierf 1767, zonder kinderen, en is te *Arnhem* begraven.
4. EMERENTIA CORNELIA VAN DER CAPELLEN, trouwde, 1761, met GODARD PHILIP CORNELIS THEODORUS VAN DER CAPELLEN *tot Dorth*, die vervolgens zal voorkomen.

XV. GERLACH THEODORUS VAN DER CAPELLEN, tweede Zoon van GERLACH FREDRIK en CATHARINA DE LEUW.

Heer van *Schonauwen*, *Houten en 't Gooij*.
Beſchreven in de Ridderſchap 's Lands van *Utrecht*.
Gedeputeerde ter Admiraliteit te *Amſterdam*.
Hij trouwde, in 1764, met FREDRIKA JOHANNA IVOY.
Uit welk huwelijk geene kinderen zijn verwekt.

Volgen nu de Nakomelingen van FREDRIK VAN DER CAPELLEN, *tweeden Zoon van* ALEXANDER VAN DER CAPELLEN, *Heer van Aartsbergen, Boedelhoff en Mervelt, en van* EMELIA VAN ZUIJLEN VAN NIJEVELT.

CAPELLEN TOT BOEDELHOFF.

XII. FREDRIK VAN DER CAPELLEN, tweede Zoon van ALEXANDER VAN DER CAPELLEN, *Heer van Aartsbergen, Boedelhoff en Mervelt*, en van EMELIA VAN ZUIJLEN VAN NIJEVELT. Hij was Heer van den *Boedelhoff*, *Esfelt en Hagen*, en werd, 1662, beschreven in de Ridderschap des Graafschaps *Zutphen*, als Heer van den *Boedelhoff*; Presidént der Gedeputeerde Staaten van gemelde Graafschap.

Hij trouwde, in 1660, 20 Junij, JUDITH ARMGARDT VAN DER SCHEUREN, Dochter van *Hans Christoffel van en tot Scheuren*, en van *Elsabé Margaretha van Baer tot Slangenburg*.

Door welk Huwelijk hij, na den dood van zijner Vrouwe Broeder, *Fredrik van der Scheuren tot Hagen*, beschreven in de Ridderschap des Graafschaps *Zutphen*, de Havezaat *de Hagen* verkreeg.

Hij stierf den 26 Sept. 1706, oud 77 jaaren, en zijne Huisvrouw den 11 Febr. 1716; beiden zijn begraven te *Gorsel*.

Zijne Kwartieren zijn deze:

Capellen.	*Zuijlen van Nijevelt.*
Schimmelpenninck v. d. Oije.	*Uten Eng.*
Slindewater.	*Booth.*
Twikkelo.	*Seraets.*
Luijkenſen.	*Foeijt.*
Van de Luijr.	*Renesſe van Baer.*
Schimmelpenninck v. d. Oije.	*Leuwen.*
Langen.	*Halmale.*

Uit voorgemelde Huwelijk zijn verscheidene kinderen verwekt.

1. EMILIA VAN DER CAPELLEN, geb. 23 April 1661.
2. ELSABÉ MARGARETHA, geb. 28 Aug. 1662.
3. HENDRIETTA AGNES VAN DER CAPELLEN, geb. 7 Sept. 1663; alle drie, in hoogen ouderdom, ongetrouwd gestorven.
4. ALEXANDER, geb. 24 Sept. 1664, den 15 Febr. 1665 gestorven.

5. ALEX-

5. ALEXANDER VAN DER CAPELLEN, geb. 15 Januarij 1668, die volgt.

6. CATHARINA AGNES VAN DER CAPELLEN, geb. 31 Maij 1669, ongetrouwd geſtorven.

7. HANS CHRISTOFFEL VAN DER CAPELLEN, geb. 1670, 15 Julij; waarvan, agter de nakomelingen van zijnen oudſten Broeder, zal gehandeld worden.

8. AGATHA VAN DER CAPELLEN, geb. 16 Augustus 1671; trouwde, eerst HERMAN SCHIMMELPENNINCK VAN DER OIJE *tot de Clouzen en Langen*, beſchreven in de Ridderſchap van *Zutphen*, Scholtus van *Lochum*, enz. en ten tweede met LUTHER HENDRIK WALRAVEN VAN REEPEL, Colonel van een Regiment Cavallerij, in dienst van dezen Staat. Zij ſtierf 1731, en is te *Zutphen* begraven. Uit beide deze Huwelijken zijn geene kinderen voortgekomen.

9. GERLACH VAN DER CAPELLEN, geb. 28 Aug. 1672; jong geſtorven.

10. FREDRICA WILHELMINA VAN DER CAPELLEN, geb. 21 Febr. 1674, ongetrouwd geſtorven.

11. FREDRIK BENJAMIN VAN DER CAPELLEN, geb. 11 Nov. 1677; Kapitein ter Zee, en van eene Compagnie Infanterie, Ridder der Duitſche Orde te *Utrecht*. Hij ſtierf ongetrouwd 1727, en is te *Gorſel* begraven.

12. ANNA THEODORA VAN DER CAPELLEN, geb. 1680, en ongetrouwd geſtorven, 1745.

XIII. ALEXANDER VAN DER CAPELLEN, oudſte Zoon van FREDRIK VAN DER CAPELLEN en JUDITH ARMGARDT VAN DER SCHEUREN, Heer van *Boedelhoff*, *Aartsbergen*, *Hagen en Eſſelt*; verkreeg *Aartsbergen*, door donatie van zijn Moeij, de Vrouwe van *Berkoude*. 1691, als *Heer van Hagen*, beſchreven in de Ridderſchap des Graafſchaps *Zutphen*, na zijns Vaders dood, als *Heer van den Boedelhoff*.

Richter der Stad en des Ampts van *Doesburg*.

Burgemeeſter aldaar.

Preſident der Gedeputeerde Staaten des Graafſchaps *Zutphen*.

In 1711 Gedeputeerde te Velde.

In 1720 Scholtus binnen en buiten *Zutphen*.

Gecommitteerde in de Staaten Generaal, Raad van Staaten, Admiraliteit van *Amsterdam*, enz.

Curator der Provintiale Academie te *Harderwijk*.

Hij trouwde, eerst met SOPHIA MARGARETHA CATHARINA VAN WYLICH, Dochter van *Johan Albrecht van Wijlich*, Heer *tot Boetzelaer*, *Kervenheim*, *Louwen*, *Ravitt*, en van *Anna Catharina van en tot den Boetzelaer*; waar bij hij geene kinderen heeft verwekt; en ten tweeden, 1709, 3 Januarij, nam hij tot zijne Echtgenoote JOHANNA MARIA VAN HEECKEREN, Dochter van *Robert van Heeckeren tot Enghuizen*, en van *Willemina Cecilia van Keppel tot Gamperbeek*. Hij stierf, 1730, in den ouderdom van 63 jaaren, en is te *Gemert* begraven.

Zijne Kwartieren zijn deze:

Capellen.	*Van der Scheuren.*
Zuijlen van Nijevelt.	*Baer.*
Schimmelpenninck v. d. Oije.	*Quadt van Lankroon.*
Uten Eng.	*Ripperda.*
Slindewaeter.	*Gelder van Aersſen.*
Twikkelo.	*Van en tot Elts.*
Booth.	*Ripperda.*
Seraets.	*Heijden van Utenbroek.*

De Kinderen, bij zijne laatſte Vrouw verwekt, zijn deze:

1. FREDRIK ROBERT EVERT VAN DER CAPELLEN, geb. 24 Febr. 1710.
2. MARIA ANTONETTA WALBURG VAN DER CAPELLEN, geb. 1712.

In 1733, 20 Januarij, Chanoinesſe in het Adelijke Stift *Bedber*, te *Cleef*, naderhand getrouwd met *Willem Henrick van Rouwenoort tot den Ulenpas en Hunderen*, Zoon van *Henrick van Rouwenoort tot den Ulenpas*, en van *Gijsberta Schimmelpenninck*

van

van der Oije tot Hunderen. Zij ſtierf in den jaare 1757. Haare nakomelingen zijn nog in leven.

3. ELBERT ANTONIJ GERRIT VAN DER CAPELLEN, geb. 1723, was Vendrig in het Regiment *Orange Gelderland.* Benoemd als Kapitein van eene Compagnie in het Regiment van *Randwijck*, terwijl de Hollandſche Armee omſtreeks van *Dietz*, in het Nasſauwſche, gecampeerd lag, kreeg hij de Kinderziekte, en ſtierf aldaar, ongetrouwd, 1745, in het 22 jaar zijns ouderdoms.

XIV. FREDRIK ROBERT EVERT VAN DER CAPELLEN, oudſte Zoon van ALEXANDER en JOHANNA MARIA VAN HECKEREN, Heer van *den Boedelhoff*, *Rijsſel*, *Dam*, *Berkenwoude en den Agterbroek.*

In 1732, als *Heer van den Boedelhoff*, beſchreven in de Ridderſchap van *Zutphen.*

In 1742, Ordinaris Raad in den Hove van *Gelderland.*

In 1750, Scholtus binnen en buiten *Zutphen*, Ordinaris Gedeputeerde des Graaffchaps en Gecomm. tot beneficeering van den Neder-Rhijn en IJſſel.

In 1744 heeft hij, bij koop, het oude Stamhuis *den Dam* wederom in dit geſlacht gebragt.

In 1731, 17 Julij, is hij in den Huwelijken ſtaat getreden, met ANNA MARGARETHA ELISABETH VAN LIJNDEN D'ASPREMONT, Dochter van GODERT PHILIP VAN LIJNDEN D'ASPREMONT *tot de Plak en Rijsſel*, Generaal Major van de Cavallerie, en Ritmeeſter van een Compagnie Gardes te Paard, ten dienſte dezer Landen, en van *Anna Cornelia Iſabella van Coeverden tot Rijsſel.* Deze *Godart Philip van Lijnden d'Aspremont* was een Zoon van *Jaspar van Lijnden d'Aspremont tot de Plak*, Major en Ritmeeſter van de Gardes du Corps van den Prinſe VAN ORANJE, die in 1669 is geſtorven, en van *Iſabella Bellaſis. Anna Corneliæ Iſabella van Coeverden*, Dochter van *Philips Otto van Coeverden*, Kolonel van een Regiment Infanterij, en van ANNA SOPHIA TRESIA VAN DER CAPELLEN TOT RIJSSEL, hier vooren vermeld; zo dat FREDRIK ROBERT EVERT VAN DER CAPELLEN, met zijne Vrouw ANNA MARGARETHA ELISABETH VAN LIJNDEN, den Huize en Havezaathe *Rijsſel* wederom in dit geſlacht heeft gebragt.

Hij

Hij ſtierf den 28 Julij 1755, aan de Kinderpokjes, oud 26 jaaren.

Zijne Weduw is heden nog in leven.

Zie hier hunne zestien Kwartieren.

Capellen.	*Heeckeren.*	*Lijnden.*	*Coeverden.*
Scheuren.	*Keppell.*	*Bellaſis.*	*Capellen.*
Zuijlen van Nijeveld.	*Torck.*	*Bronkhorſt.*	*Ripperda.*
Baar.	*Keppel.*	*Thienen.*	*Zuijlen van Nijeelt.*
Schimmelp. v. d. Otje.	*Lijnden.*	*d' Atſelaer.*	*Itterſum.*
Uten Eng.	*Arnhem.*	*Afewyn.*	*Vos van Steenwijk.*
Quad van Lanscroon.	*Mulert.*	*Zegers v. Waſſenhoven.*	*Schimmelp. v. d. Otje.*
Ripperda.	*Cocq van Delwijnen.*	*Borſelen.*	*Uten eng.*

Uit voorſ. huwelijk zijn deze kinderen verwekt.

1. ALEXANDER HENDRIK VAN DER CAPELLEN, geb. 24 Maij 1732, die aanſtonds volgt.
2. GODART PHILIP CORNELIS THEODORUS VAN DER CAPELLEN, geb. den 1 Julij 1733.

In 1759, bij koop, Heer van *Dorth*, *Berkonde en Agterbraek.*

In 1753 Burgemeeſter te *Zutphen*, Gecommitteerde ter vergadering van Hun Hoog Mogende.

In 1760 Commis Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Namens *Dorth*, Admisſibel in de Ridderſchap des Graafſchaps *Zutphen.*

Gecomm. ter beneficeering van den Neder-Rhijn en IJsſel.

Curator der Gelderſche Academie te *Harderwijk.*

In 1760, trouwde hij met EMERENTIA CORNELIA VAN DER CAPELLEN, Dochter van *Fredrik Gerlach van der Ca-*

Capellen, Heer van *Mijdrecht*, en van *Catharina de Leuw*, hier voren vermeld.

Hij ſtierf den 1 Maij 1779, oud 46 jaaren, en is te *Gorſel* begraven, zonder, bij zijne Echtgenoote, die nog in leven is, Kinderen te hebben verwekt.

3. LUTHERA ANNA AGATHA VAN DER CAPELLEN, geb. in 1743, Kanonesſe in der Adelijke Stiften Bedber te *Kleef*, en *ter Hunnep*. Zij trouwde, in 1755, met CORNRAED WILLEM VAN HAERSOLTE, Heer van *Staveren en Zwaluenberg*, beſchreven in de Ridderſchap van *Veluwen*, Ridder en Commisſaris der Duitſche Order, enz. zoon van *Antonij Zwier van Haerſolte*, Heer van *Saeveren*, *Elſen*, *Bredenhorſt*, *Zwaluenburg*, enz. en van *Anna Conradina van Dedem*; uit welk huwelijk elf nog in leven zijnde kinderen verwekt zijn. Zij ſtierf 1770, en is te *Elſpeet* begraven.

4. FREDRIK BENJAMIN VAN DER CAPELLEN, geb. den 7 Feb. 1739. Na de nakomelingen van zijnen ouder Broeder.

5. ROBERT JASPER VAN DER CAPELLEN, geb. 30 April 1743. Agter de nakomelingen van zijnen oudſten Broeder.

6. ALEXANDER PHILIP VAN DER CAPELLEN, geb. 5 Febr. 1745. Van hem zal, na zijne ouder Broeders, gehandelt worden.

7. ANNA CORNELIA ISABELLA VAN DER CAPELLEN, jong geſtorven.

8. CAROLINA ALBERTINA VAN DER CAPELLEN, geb. Maij 1748. Kanonesſe in het Adelijk Stift Bedber, te *Kleef*, nog ongetrouwd.

XV. ALEXANDER HENDRIK VAN DER CAPELLEN, oudſte Zoon van FREDRIK ROBERT EVERT en ANNA MARGARETHA ELISABETH VAN LIJNDEN, Heer van *Boedelhoff*, *Dam en Marhulzen*.

In 1754, als Heer van *den Dam*, beſchreven in de Ridderſchap des Graafſchaps *Zutphen*.

In 1749, Burgemeeſter te *Duesburg*, Gedeputeerde in de Generaliteits Rekenkamer en in den Raad van Staate.

In

In 1756, Ordinaris Raad in den Hove van *Gelderland*.

In 1780, Richter der Stad en des Ampts van *Doesburg*.

Hij trouwde, in 1755, REINIRA ADOLPHINE CHARLOTTE VAN NAGEL, Dochter van *Jacob Hendrik van Nagel tot Ampsen en Marthalsen*, en van *M. D. C. A. van Hatden tot Dotmarsum*.

Waar van deze Kinderen:

1. ANNE WILLEM CAREL VAN DER CAPELLEN, geb. 1756, sterft 1764 den 24 Febr. en is te *Gorsel* begraven.
2. FREDRICA EVERDINA ANNA, geb. den 8 Meij 1759, trouwde, in Maij 1782, met *Evert Jan Benjamin van Colstein*, Heer tot *Vanenburg en Appel*, beschreven in de Ridderschap van *Kleuwen*, enz. zoon van *Philip Hendrik van Colstein tot Grunsvoort en Appel* en van *Margaretha Judith van Essen tot Vanenburg*.
3. HENRIETTA CONSTANCE WILLEMINA VAN DER CAPELLEN, geb. den 18 Sept. 1766.
4. FREDRIK ROBERT GODERT CORNELIS VAN DER CAPELLEN, geb. 22 Febr. 1766.
5. CHARLOTTA LOUISE, geb. 7 Febr. 1768.
6. FREDRIK JOHAN BENJAMIN, geb. 6 Maij 1770.
7. LOUISA LUTHERA CAROLINA, geb. 13 Febr. 1774.

XV. FREDRIK BENJAMIN VAN DER CAPELLEN, derde Zoon van FREDRIK ROBERT EVERT en ANNA MARGARETHA ELISABETH VAN LIJNDEN, is zo even vermeld.

Heer van *Rijsselt*, beschreven in de Ridderschap des Graafschaps *Zutphen*, 1761 Burgemeester te *Groenlo*.

Naderhand, 1770, Burgemeester te *Zutphen*, ordinaris Gedeputeerde des Graafschaps.

In 1766, 6 April, trouwde hij met ISABELLA JOHANNA BENTINCK Douariere van *Pieter van Voorst tot Grimberg*, Dochter van *Hendrik Adolph Bentinck tot Beverfunde* en *Mechtelt Agnes van Wervelde tot Diepenbroeck*.

XVI.

XV. ROBERT JASPAR VAN DER CAPELLEN, vierde Zoon van FREDRIK ROBERT EVERT en ANNA MARGARETHA ELISABETH VAN LIJNDEN, Heer van de *Marsch*, *Lathmer*, enz.

Was eerst, 1767, Kapitein van eene Kompagnie Dragonders in het Regiment van *Bijland*.

In 1771 beschreven in de Ridderschap des Graafschaps *Zutphen*, als Heer van *de Marsch*.

In 1780 verkoopt hij *de Lathmer* aan den Hertog van *Gelderland*, en in dat zelve jaar verkrijgt hij, door koop, *den Engelenburg*.

In 1769, trouwde hij met SARA JACOBA VAN DEN VELDE, Dochter van *Pieter van den Velde*, Raad van Nederlandsch Indiën, en van *Clasina Helena Coop van Groen*; uit welk huwelijk deze kinderen zijn verwekt.

1. FREDRIK ROBERT EVERT VAN DER CAPELLEN, geb. 6 Maart 1771, en gestorven 2 Nov. 1775. te *Zutphen* in de Groote Kerk begraven.
2. PETRONELLA HELENA CLASINA VAN DER CAPELLEN, geb. 17 Maij 1772.
3. ALEXANDER HENDRIK GODARD PHILIP VAN DER CAPELLEN, geb. 23 Oct. 1773.
4. CORNELIA GERARDINA VAN DER CAPELLEN, geb. 27 Maart 1775.
5. FREDERICA ROBERDINE EVERDINE VAN DER CAPELLEN, geb. 20 Julij 1776.
6. FREDERICA ANNA LUTHERA, geb. 12 Dec. 1777. gest. Octob. 1778.
7. FREDRIK ROBERT EVERT GERLACH VAN DER CAPELLEN, geb. 3 Junij 1780.
8. FREDRIK BENJAMIN ALEXANDER PHILIP, geb. 17 Nov. 1781.
9. N. N.

XV. ALEXANDER PHILIP VAN DER CAPELLEN, jongste Zoon van FREDRIK ROBERT EVERT VAN DER CAPELLEN en van ANNA MARGARETHA ELISABETH VAN LIJNDEN.

Heer

Heer van *Berkoude en Agterbroek*.

Kolonel van de Cavallerie ten dienſte van den Staat.

Eerſte Lieutenant van het Eſquadron Guardes du Corps van Zijne D. H. den Heere Prinſe Erf-Stadhouder, ſterft, te *Utrecht*, 10 December 1787, in den ouderdom van bijna 43 jaaren.

Was, dus 16 Nov. 1773, getrouwd met MARIA TAETS VAN AMERONGEN, Dochter van *Gerard Godard Taets van Amerongen*, Heer van *Oud Amelisweerd*, en van *Anna Suſanna Haſſelaar*.

Waarvan deze Kinderen.

1. WILLEM VAN DER CAPELLEN, geb. 1 Dec. 1774.
2. ANNA MARGARETHA SUSANNA LUTHERA VAN DER CAPELLEN, geb. 27 Julij 1776.
3. GODART ALEXANDERT GERRIT PHILIP VAN DER CAPELLEN, geb. 15 Dec. 1778.
4. FREDRIGA MARIE ISABELLA BENJAMINA VAN DER CAPELLEN, geb. 8 Sept. 1780.

Volgen nu de Deſcendenten van HANS CHRISTOFFEL VAN DER CAPELLEN, tweeden Zoon van FREDRIK VAN DER CAPELLEN *tot Boedelhoff*, en van JUDITH ARMGARD VAN DER SCHEUREN.

XIII. HANS CHRISTOFFEL VAN DER CAPELLEN, tweede Zoon van FREDRIK VAN DER CAPELLEN *tot Boedelhoff*, en van JUDITH ARMGARD *van der Scheuren*.

Heer van *Appeltern*, *Altforst* en *Hagen*.

Hij heeft, van zijne jeugd af, den krijgsdienst gevolgt. In den oorlog gekweest wordende, heeft hij naderhand niet meer gedient. Hij was Lt. Kolonel van de Infanterie, geſtorven 1739, en te *Appeltern* begraven. Hij is getrouwd geweest met ERMGARDA LOUISA SWEERTS DE LANDAS, Dochter van *Jacob Ferdinand Sweerts de Landas*, Vrijheer van *Oijen en Landſchadenhoff*, en van *Eliſabeth van Els*. Door dit huwelijk heeft hij *Appeltern* en *Altforst*, gelegen in *Maaswaal*, verkregen.

Hij

Hij heeft, bij zijne Vrouw, drie Kinderen verwekt:

1. FREDRIK JACOB DERK VAN DER CAPELLEN, geb. 1710, die volgt.
2. JASPAR GERRIT VAN DER CAPELLEN, die volgt, Heer van *Hagen*, Major van een Regiment Infanterie ten dienſte dezer Landen. Sneuvelt ongetrouwd, in den ſlag van Racoux, 1745.
3. MARGARETHA ISABELLA VAN DER CAPELLEN, trouwde WILLEM VAN ITTERSUM, *Heer van Oosterhoff*, beſchreven in de Ridderſchap van *Overijſſel*. Zij ſtierf 1754.

XIV. FREDRIK JACOB DERK VAN DER CAPELLEN, oudſte Zoon van HANS CRISTOFFEL en ERMGARDE LOUISE SWEERTS DE LANDAS, Heer van *Appeltern*, *Altforst*, *Boelenham*, *Hagen*, enz.

Major van de Infanterie.

Ampts-Jonker en Heemraad des Ampts van tuſſchen *Maas en Waal*.

Hij trouwde, den 17 Januarij 1741, met ANNA ELISABETH VAN BASSEN, Dochter van *Derk Reinier van Baſſen* en van *Johanna van Wijhe tot Echteld*.

Hunne zestien Kwartieren zijn deze.

Capellen.	*Sweerts de Landas.*	*Baſſen.*	*Wijhe.*
Scheuren.	*Els.*	*Roper.*	*Deelen.*
Zuijlen v. Nijevelt.	*Lopes de Villanova.*	*Brienen.*	*Brederode.*
Baar.	*Lijnden.*	*Van der Hatert.*	*Broekhuizen.*
Schimmelp. v. d. Oije.	*Hoefnagel.*	*Halmale.*	*Wijhe.*
Uten Engh.	*Landas.*	*Lijnden.*	*Riemsdijck.*
Quad van Lanscroon.	*Buchel.*	*Paijne.*	*Apolthern.*
Ripperda.	*Eck.*	*Smullingh.*	*De Cock, van Opijnen.*

Hij ſtierf den 1 Januarij 1780; zij den 18 December 1758, en zijn beiden te *Arnhem*, in de Groote Kerk, begraven.

Zij hadden deze Kinderen:

1. JOHAN DERK VAN DER CAPELLEN, geb. den 2 November 1741, die volgt.
2. GERARDA VAN DER CAPELLEN, geb. 3 October 1746, en geſtorven den 3 December daar aan.
3. DIRK REINIER CHRISTOFFEL, geb. 11 Junij, en geſtorven den 26, 1758.

XV. JOHAN DERK VAN DER CAPELLEN, Heer van *den Pol*, *Appeltern*, *Altforst en Hagen*, eerst als *Heer van den Bredenhorst*, en vervolgens als *Heer van den Pol*, beſchreven in de Ridderſchap van *Overijſſel*.

In 1766, den 4 Junij, trouwde hij met HILLEGONDA ANNA BENTINCK, Dochter van *Willem Hendrik Bentinck*, Heer van *Werkeren*, *Wittenſtein en Anem*, en van *Elisabeth van Dedem*, Dochter van het Huis de Gelder.

Zij hadden één Dochter:

ANNA ELISABETH VAN DER CAPELLEN, geb. den 20 Maart 1767.

De Geſlachten, hier vooren gemeld, aan den HUIZE VAN DER CAPELLEN, *door Huwelijk verwaagtſchapt, zijn deze:*

Amelunxen, Aſcheberg, Baexen, Balderick gent. Barick, Bar, Barner, Barck, Baſſen, Bentinck, up den Bergen zu Ripshorst, Blitterswijck, Booth, Boerlo, Brienen, van den Broel gent. Plater, Bronckhorst, Broekheze, Calchum gent. Leuchtmar, Coeverden, Diepenbroeck, Dobbe van Lier, Doornick, Egeren, Epſendorff, Eſſen, Rten, Gemen, Golſteyn, de Gruijter, Grubbe, Haeften, Haerſolte, van der Haer, van en zu Hamme, Haver zu Nierhoven, Havkenſched, van der Heyden gent. Rijnsch, Heeckeren, Herwen, Hoemen, Honnepel, van der

der Hoeven, Hijsfelt, Ingenhaven, Iseren, Itterſum, Ivoij, Keppel, Kerpen, Kervenheim, Kerkering, Ketgen, Leijden, Leeuw, Lier van Oosterwijck, Lintelo, Loe, Lonfart, Luijkenſen, Lijnden, Marhulzen, van der Marsch, Nagel, Oppendijke, Parzeken, Ransdorff, Rees, Ripperda, Rouffendoort, van der Ruir, de Ruijter, Schaup, Schel gent. Vijtinchoff, Schimmelpenninck, Schimmelpenninck van der Oije, Swartz gent. Hijntz, Slindewater, van der Scheuren, Spaen, Steenbergen tot Nijenboell, Steenderen, Sweers de Landas, Taets van Amerongen, Vaert van Kaldenhaven, Vahevelt, Veer, Velen, van den Velde, Velde, Vloorwijck, van der Voorst, Vorden, Voorthuizen, Vijnckler, van den Walle, Warmeloe, Weze, Wittenhorst, Woningen, Wijlich, Zuijlen van Nijevelt, Zwaefkens.

Namen en Geſlachten, voorkomende onder de KWARTIEREN *der Heeren en Vrouwen van dit Geſlacht, hier vooren bijgebracht.*

Amſel van Mijnden, Appelthorn, Arnhem, Aſewijn, d'Arſtmet, Burick, Baer, Brabeck, Bentinck, Berlo, Bemer, Bellaſis, up den Bergen zu Ripshorſt, Blitterswijk, Bodelswing, Boekhorſt, Borſelen, Booth, Bronckhorſt, Bruggeney gent. Huzenkamp, Brienen, Brederode, Broekhuizen, Buchel, Calcham gent. Leuchtmar, Coek van Delwijnen, Cock van Opijnen, Deelen, Diepenbroek, Dudink zu Altenhagen, Ack, Elz, Enghuizen, van en zu Eltz, Epſendorff, Ertsbeke, Ertuel, Foeijt, Frentz, Freijz, Gelder, Gelder van Aerſſen, de Gruijter, Grüter, van der Haer, Haimale, van der Hatert, Haikenſched, Heeckeren, Heijden, Hintz, Hoëvel, Hoemen, Hoefnagel, van der Hoeven, Hommépel, Horst, Huls, Hunſelaer, Hijsfelt, Ingenhaven, Itterſum, Iſeren, Keppel, Kerpen, Keſſel, Langen, Landas, Leefdaele, Lembeeck, Leeuwen, Leijte, Lintelo, Lopes de Villanova, Lijnden, Luijkenſen, Luijr, Mengerinck, Merwijck, Morrien, Mulert, Papijne, Putfelen, Quad van Lanskroon, Renesſe van Baer, Ringelenberg, Ripperda, Riemsdijck, Roper, Saraets, van der Scheuren, Schimmelpenninck van der Oije, Schonebeek, Schonevelt gent. Graes-

dorp, Slindewater, Sobbe, Stael van Holtſtein, Steecke, Sticker, Smullingh, Sweerts de Landas, Thienen, Torck, Twikkelo, Uten Engh, Valcke, van der Vecht, Virmund, Vos, Vos van Steenwijk, Voërst, Voorhuizen, Waal van Vijanen, Wambach, Weze, Weerdenburgh, Westerholt, Wenge, Wittenhorst, Wijhe, IJzendoorn, Zegers van Wasſenhoven, Zuijlen van Nijevelt.

Het WAPEN van den Huize VAN DER CAPELLEN is *d'azur à la croix ancrée d'argent, au deſſus du bras droit, une Chapelle ou Egliſe d'or.* (*Een blaauw veld, in het zelve een zilver geankert Kruis, boven den rechter arm van hetzelve eene goude Kapelle of Kerkje.*

Van het Geſlacht der CAPELLEN, hebben, vooral in deeze tijden, zedert den *Engelſchen* Oorlog en geduurende de Burgerlijke onluſten en verdeeldheden, zich zeer beroemd gemaakt de twee bekende Ridders, boven vermeld, JOHAN DERK VAN DER CAPELLEN, *Heer tot den Poll*, en ROBBERT JASPER VAN DER CAPELLEN TOTDE MARSCH, de laatſte een Lid der *Gelderſche*, de andere van de *Overijſſelſche* Ridderſchap. Van de Adreſſen en Geſchriften, door dezelve ter Staatsvergaderinge der Provincie ingeleverd, zullen wij hier eenige der voornaamſte mededeelen; onder andere, met betrekking tot den Ridder JOHAN DERK, ons bedienende van zekeren Bondel, gedrukt te *Leijden*, onder den tijtel *van de Nakomelingſchap.*

Het eerſte ſtuk van den *Overijſſelſche Ridder*, is deszelfs Advis over de *Vermeerdering van Land- en Zeemagt*, ingeleverd op den tweeden van September des jaars 1773. Groot gerugt maakte dit Advis, om dat de Steller daar in verſchilde, niet alleen van de meesten zijner Mede-Regenten, maar ook van den Heere Prinſe Erfſtadhouder. Hij beweerde, naamlijk, dat de Augmentatie, niet alleen geen voordeel konde doen aan 's Lands welzyn, maar, in tegendeel, in verſcheiden opzigten, zeer nadeelige gevolgen moest na zig ſleepen. Niet tegen alle vermeerdering was, evenwel, de Ridder; hij wilde daar in toeſtemmen, mids daar mede gepaard ging de Verſterking van 's Lands Zeemagt,

magt, tot het verleenen van de noodige bescherming aan den Koophandel en Scheepvaart; als mede, dat in de bevorderinge der Bevelhebberen te Lande, zo in hooge als mindere posten, aan de Inboorlingen en Landzaaten boven de Vreemdelingen de voorkeuze zou gegeeven worden.

Het tweede stuk behelst het *ADVIS* van den *Heer* TOT DE POLL, *over het verzoek van Zijne Groot-Brittannische Majesteit, tot het leenen der Schotsche Brigade, om dezelve geduurende de tegenwoordige Troubelen, naar America in hoogst deszelfs dienst en soldy te doen overgaan*, enz.

Nadat de Heer VAN DER CAPELLEN, in dit zijn niet min beroemd *Advis*, had zoeken aan te toonen, dat het doen overgaan van Troupes van den Staat, in dienst en soldij van eene andere Mogendheid, volgens zijne gedachten, voor de *Republiek* van dat gewigt was, dat hij zijne gedachten daar over liefst schriftelijk aan Hun Ed. Mog. wilde mededeelen, met die *Reserve*, dat zijn *Advis* in de *Notulen* der *Provintie van Overijssel* mochte worden geinsereert, zo verklaarde zijn Hoog Geb. van begrip te zijn, *dat, Troupes te leenen aan eene Mogenheid, om zig daar mede te redden, uit de brouillerien, eenvoudig niet anders is*, dan deel in dezelve te neemen, partij te kiezen, en zig zelven in gevaar te stellen, enz. Ten tweede, *dat de staat, waarin de Republiek zig bevind, en waarin dezelve gebragt is, door den magtigen invloed van sommigen, en door den blinden ijver van anderen*, niet te redden is, dan door een stipte Neutraliteit, in alle oneenigheden, die in Europa voorvallen; *dat alle propositien aan dien steen moeten getoetst worden.* Na dit voorafte hebben aangemerkt, vervolgt de Ridder aldus:

„ Het vuur, dat in America brandt, is zeer geschapen om ge-
„ heel Europa, dat bovendien vol brandstoffen is, in vlam te
„ zetten. Heeft men Zijner Majesteit van Engeland hulpe aan-
„ geboden? den Amerikaan zal die van een andere zijde ook
„ niet ontbreeken. De grootheid van Engeland, tot welker op-
„ bouw wij, zonder éénig Nationaal voordeel, zonder éénige
„ wedervergeldinge, onzen welvaart, zo ONVERANTWOOR-
„ DELIJK verspild hebben, en waardoor de zogenaamde Ba-
„ lans van Europa, die stroomen bloeds heeft gekost, zo GE-

„ HEEL is verbroken, dat men dit Rijk thans eene Monarchie
„ ter zee ziet oefenen, die gedachter is, dan 'er ooit één was,
„ die grootheid ziet het Huis van BOURBON, en allen, die
„ de vrijheid van Europa en van den Koophandel wenschen,
„ met geene onverschilligheid aan. Het zal meer dan waarschijn-
„ lijk, zijnen slag ter bekwaamer tijd waarneemen, om des te
„ gewisser te treffen. En wat zal dan het gevolg zijn? Geen
„ ander Ed. Mog. H. dan ons, als weleer wederom ingewikkeld
„ te vinden, in eenen verderflijken Oorlog, met één onzer mag-
„ tigste nabuuren, die door wederzijds belang, onzé NATUUR-
„ LIJKE VRIEND, en niet anders kan wenschen, dan dat 'er
„ steeds zulk één *neutraale*, en door den *Koophandel bloeijen-*
„ *de Republiek*, als deze, aanwezig zij, die voorzien van een
„ genoegzaam aantal Schepen en eene bekwaame *Zeemagt*, om
„ denzelven te beschermen, in tijden van Oorlog, zijne anders
„ gestremde Commercie en Zeevaart, met wederzijds voordeel,
„ kan voortzetten."

Schoon deze redenen zijn H. Ed. genoegzaam scheenen te klemmen, bracht hij, echter, nog andere in 't midden. Hij vraagde, wat voordeel de Republiek uit de leening der Troupen te wagten had? Wat voordeel dezelve ooit uit de naauwe verbintenissen met *Engeland* getrokken had? Welke vergeldinge men ooit, voor het verleenen van den trouwsten bijstand, zo menigvuldig bewezen, ontvangen had? Vervolgens gaf hij een berigt wegens het trouwloos schenden der plegtigste verbonden, het ontnemen van het sober voorrecht van *Vrij Schip*, *Vrij Goed*; en voegde daarbij aan, de onbestaanbaare handelwijze der *Engelsche*. Verder wees hij aan, het haatelijke, dat 'er in geleegen was, dat Troupen van den Staat zouden gebruikt worden *tot demping van het geen sommigen eene* REBELLIE *der* COLONISTEN *in* AMERICA *gelieven te noemen*; waar toe zijn Hoog Ed. volgens zijne eigen woorden, *liever Janitsaren dan Troupes van eenen* VRIJEN STAAT *zag huuren*.

„ Om alle deze, zo hij meent, meer dan overtuigende rede-
„ nen; als ook om dat hij vreest, dat deze *Cessie* van *Troupes*,
„ t'eeniger tijd op de eene of andere wijze tot eene *Augmenta-*
„ *tie* aanleidinge zouden kunnen geeven, van welke hij daag-

„ lijks

„ lijks wreemder wordt, naar mate dat het gedrogt der zoge-
„ naamde *Militaire Jurisdictie in Civile zaaken en gemeene*
„ *misdaaden*, die een *imperium in imperio*, oprechtende, de
„ *administratie* der *Justitie* ſtremt; zelfs in nabuurige Monar-
„ chien, althans in Engeland onbekend is; waarover reeds in de
„ voorige Eeuw, als over een ſchadelijke nieuwigheid bitter ge-
„ klaagd is, en die in deze Republiek voorzeker niet BEHOOR-
„ DE genoemd te worden, meer veld wint, en ongevoelig meer
„ en meer die weinige zwakke banden ontknoopt, waarmede het
„ gewapend deel onzer Natie, met het ongewapende nog *eenig-*
„ *ſins* is vereenigd, en welke het eerstgenoemde nog éénig af-
„ hanglijkheid van, en onderworpenheid aan zijne Burgerlijke
„ Overheden kunnen doen onderhouden." Om alle deze redenen vónd Zijn H. Ed. zig genoodzaakt, voor *ADVIS* uittebrengen.

Dat het belang van onze Republiek in 't gemeen en van deze Provintie (Overijſſel) *in 't bizonder, deze* Ceſſie *van* Troupes *nog vorderende nog toelaatende, en dezelve bovendien niet kunnende geſchieden zonder eene hardheid te doen aan Lieden, die ons nooit hebben misdaan, het verzoek van Zijne Groot-Brittanniſche Majesteit, voor als noch niet behoord te worden* geaccordeert.

Hij eindigde zijn Vertoog, met de betuiging van zijne hoope, dat zijne *Negative ſtem*, in de *Concluſie*, zodanig zou *influeeren*, en van zo veel effect zijn, als overeenkomſtig is met het geen in ſoortgelijke gevallen, in H. Ed. Mog. vergadering, van ouds, gebruikelijk was geweest. Dit *ADVIS*, door den Heer VAN DER CAPELLEN TOT DEN POLL ſchriftelijk zijnde overgegeeven, *met verzoek dat hetzelve in de notulen mogte worden geinſereerd, en betuiging van zijne nadere aantekeningen tegen voorſchrevene Reſolutien aan zig te referveeren*, werd zulks aan Zijn H. Ed. volgens *Extract uit het Register der Reſolutien van Ridderſchap en Steden van Staaten van Overijſſel*, gedagt. *Campen* 16 Dec. 1775. geaccordeerd.

In het volgende jaar, op den veertienden Maart, werd, volgens Extract uit gemelde Reſolutien, te *Zwolle*, bij meerderheid beſloten, ſchoon veele Leden, bij 't nemen van die Reſolutie, *abſent* waren, het bovengemelde *ADVIS* van den zestienden

December, en op dien dag in de Notulen geinſereerd, *uit dezelve te ligten, en aan hem Heere* VAN DER CAPELLEN *wederom uittegeeven, met* PERMISSIE, *om daarvoor een ander te mogen* ſubſtitueeren, *waarbij alle aanſtootelijkheden zijn agtergelaaten, als mede al het geen tot het onderwerp ten tijde der* deliberatie *voorgeſteld, niet* direct *behoord: wordende verders goedgevonden mede uit de* Notulen *te ligten, al het geen daar toe betrekkelijk is.*

De reden, en bijzondere Conſideratien, die Ridderſchap en Steden daar toe bewogen, waren, volgens de woorden van het zelve *Extract*, om dé *onvoegzaame expreſſien*, welke daarin gevonden werden.

Op dien zelfden dag (14 Maart 1776), voor dat de Reſolutie nog genomen was, om, ware het mogelijk, dien ſlag voorteekomen, werd, door den Heer TOT DEN POLL, bij geſchrifte gedaan eene Propoſitie aan het Corps der Heeren van de Ridderſchap van *Overijſſel*, van den volgenden Inhoud:

EDELE MOGENDE HEEREN!

„ *Vermids 'er onder alle de Voorrechten en Privilegien, die de Edelen dezer Provintie van hunne Voorouders hebben ontvangen, geen is, dat in gewigt en waarde vergeleken kan worden bij dat* GROOTE, *dat de grondſlag is van alle overige, van namelijk, overal ter Staatsvergadering, voorkomende zaaken,* VRIJ *en onbelemmerd, het zij mondeling, het zij ſchriftelijk, te mogen* adviſeeren, (*wordende als door eene Bijlage bewezen, met het bijgevoegd Extract uit de Reſolutie van* H. Ed. Gr. Mog. *de Heeren Staaten van Holland en Westfriesland, van den* 26 *Aug. tot den* 11 *Octob.* 1586.) *de uitgebrachte* adviſen, *naar beste kennis, met reden te mogen bekleden, en van dezelve al zulk gebruik te mogen maken, als niet aanloopt tegen 't geen elk Lid, bij zijn* admiſſie *in de Regeering bezworen heeft: En de ondergetekende niet zonder vreeze is, dat het* Rapport *door de* Heeren Gecommitteerden ter Beſoi-

gnes

gnes van de Financien, *zo over den inhoud, van des ondergetekenden* advis *in de zaake der* Schotſche Brigade, *als over het drukken daarvan, zou kunnen uitgebracht worden, aanleiding zou kunnen geven, tot* deliberatien, *die deze onze onſchatbaare, en eens verlooren zijnde,* onherſtelbaare *voorrechten van heel nabij zouden kunnen raaken, zo neemt hij de vrijheid, ja, vindt zich verplicht UEd. Mog. voorteſtaan, of UEd. Mog. niet zouden kunnen goedvinden, dat uittebrengenen* Rapport *overteneemen en ter* deliberatie *van het* Corps *der Ridderſchap te brengen, alvorens 'er bij Ridderſchap en Steden* finaal *over worde* gereſolveerd."

(was getekend.)

J. D. VAN DER CAPELLEN.

Na het voorleezen dezer Propoſitie, verliet de Heer VAN DER CAPELLEN, onder verklaaring, echter, van daar toe ongehouden te zijn, de vergadering, hoewel de vergadering van oordeel was, dat zulks de plicht van zijn *Hoog Welgeb.* was. Weder binnen geroepen zijnde, werd aan hem zijne Propoſi ie te rug gegeeven, en door den Preſident, bij monde, aangezegd: *dat 'er niemant van de Leden was, die niet met even zo veel* ZELE, *voor de belangen en voorrechten van het Corps was aangedaan, als Zijn Ed. en dat dus de propoſitie, waar bij Zijn Ed. de overige Leden van nalatigheid in dezen ſcheen te inſinuleeren, niet te pas kwam, en dat Hij daarenboven in zijne eigene zaak geen Propoſitie kon doen.*

Waarop kortelijk door Zijn H. Ed. geantwoord werd: dat hij geene intentie had om de Leden hier van verdacht te maaken, en ook niet konde zien dat zulks in zijne Propoſitie opgeſloten was; dat hij, in alle gevalle, geen BESCHULDIGER was, en daarom in de zaak zeer wel, als Lid des Regeering, eene Propoſitie meende te kunnen doen. Voor dat Hij de vergadering verliet, betuigde hij, met korte doch verſtaanbaare woorden: *Dat, indien hij recht hadde, van daar te adviſeeren, niemand*

mand EENIG RECHT *kon hebben, om zijne Advisen tegen zijnen wil, wederom uit de Notulen te ligten; dat hij niet meer vrijheids gebruikt hadde, dan de discussie van de zaak requireerde, en dat, indien iemand over dat Advis iet tegen hem mogt te eisschen hebben, die hem daarover voor zijnen competenten Rechter kon aanspreeken: dat hij zelfs, indien Hij iet met dezelve mogt misdaan hebben,* GEENE GRATIE MAAR RIGEUR VAN JUSTITIE VERZOGT, JAA, DAT HIJ ALS DAN, ECLATANT MOGT WORDEN GESTRAFT. De Resolutien genomen zijnde, wilde zijn Hoog Ed. zijn *Protest* tegen dezelve *reserveeren*; doch Hem werd geantwoord, *dat hier geen Protesteeren te pas kwam.*

In het volgende jaar weder eene andere zaak ten voorschijn gebracht wordende, waarin zijn *Hoog Geb.* meende, dat ten aanzien der begeeving der *Provinciaale Commissien*, gehandeld werd, *strijdende met het Reglement op de Regeering van* 1675 *en* 1748, zo addresseerde zig Zijn Hoog Geb. eerst per *Missive* aan Zijne Doorl. Hoogh. op den 19 Febr. 1777, in welke *Missive* Zijn H. Ed. aan dien Vorst het gebrekkige onder het oog bracht; doch waarop hij geen antwoord bekwam. Eene *Memorie*, genoegzaam van denzelven inhoud, werd door Zijn Hoog Ed. op den 25sten van gemelde maand, aan Vergadering van Ridderschap en Steden voorgeleezen, met verzoek, dat dezelve mede in de Notulen van de Provincie mogt worden geinsereert, om ten allen tijde tot zijne openlijke decharge te mogen dienen. De vergadering, op dit laatste point, geen Resolutie neemende, zo werd, ter instantie daarvan, door Zijn H. Ed. op den 27 Maart, een mondeling vertoog gedaan; 't welk gevolgd werd van eene nadere Memorie, doch beiden vruchteloos. Het liep aan tot den 12den April, wanneer, in de vergadering te *Deventer*, door de Heeren den *Drost van Twente* en andere Hunner Ed. Mog. Gecommitteerden tot de zaaken van de *Financie*, ingevolge en ter voldoeninge van derzelver *Resolutie Commissorium* van den 25sten Febr. als geëxamineerd hebbende de Memorie, door den *Heere* VAN DER CAPELLEN TOT DEN POLL, *concerneerende het formeeren van nominatien tot de vacante Commissien enz.* en die van den 27sten Maart, over het al of niet *Insereeren* van de eerst-

eerstgemelde Memorie in de Notulen, werd geoordeeld van dat *gewigt* en *delicatesse* te zijn, dat dezelve een naauwkeurig en omzichtig onderzoek verdienen, van *advise* zoude zijn, dat in afwachting van het nader rapport, door Hun Heeren Gecommitteerden te doen, en waar toe zij zig op het volgende Reces van den Landdag, in de maand October gehouden zullende worden, zullen zoeken in staat te stellen, de voorschr. eerste *Memorie*, in conformiteit van het verzoek, door den Heere van VAN DER CAPELLEN TOT DEN POLL gedaan, zou behooren te worden geïnsereerd in de Notulen van Ridderschap en Steden. Waarop dan ten zelven dagen gerefolveerd werd, de voorschreven Memorie in de Notulen van dien dag te *Insereeren*.

Op den 24 Octob. 1777 gaf Zijn Hoog Ed. deze navolgende Memorie aan H. Ed. Mog.

„ De ondergetekende geduurende de *deliberatien* over de *Memorie* die hij, in qualiteit als Lid van Staat over het handhaven van het Reglement op de Regeering dezer Provintie, en dus niet over zaken die zijn Persoon, Goederen of Bedieninge raaken, heeft ingeleverd, ondervonden hebbende, dat de vergadering in 't begrip scheen te zijn, als of hij ondergetekende verplicht ware zich geduurende die *deliberatien* te *absenteeren*, daar nogthans in 't Reglement op de Regeering, (van het jaar 1605) Art. 4. niets gevonden wordt, dat zodanige sustenue zou kunnen wettigen, vermids de verplichting tot het verlaaten der vergadering, aldaar alleen bepaald wordt *tot zulke Leden derzelven, die in eenige Militair of Politieke bedieninge zijn*."

„ Verklaarende hij verder, bij die zelve *Memorie*, gezind te zijn, zig te houden aan de Generaale order van Regeering, in zo verre die door elk onderhouden wordt; doch dat hij niet gezind was, eenen anderen voet te volgen, dan door alle zijne Mederegenten gevolgd werdt."

Deze Memorie werd ingelijks gesteld in handen van bovengemelde Heeren Gecommitteerden, om, na gedaane examinatie, Ridderschap en Steden van derzelver Advis en consideratien te dienen.

Het Rapport, over eerstgemelde Memorie, contradictoir zijnde tegen, en strijdende met de denkbeelden van den Heere VAN

DER

DER CAPELLEN, werd, na gehoudene Deliberatie, door alle Leeen overgenomen.

Daags daaraanvolgende (25 October) werd ter Vergadering van H. Ed. Mog. geleezen en overgegeeven, *Memorie* en *Propoſitie*, gedaan door de Heeren den *Drost van Twente* en verdere Gemagtigden, en in de Notulen geinſereerd; zijnde het extract daarvan van den volgenden inhoud:

„ Vermids de Heer VAN DER CAPELLEN heeft kunnen goedvinden, om een reeks van ſtukken, Propoſitien en Reſolutien, van Ridderſchap en Steden, door den druk gemeen te maaken, niettegenſtaande dezelve nog in Deliberatie bij R. en S. zijn, en van ſodanigen aart, dewelke het intrinſique der Regeering concerneeren, ſo vind zig de ondergeſchrevene genoodzaakt aan R. en S. voortedraagen, of het niet de decencie en order van Regeering vorderden, dat 'er een noodzaaklijke bepaaling, hoe veer alle vrijheid, daaromtrent, niet geheel behoefde te worden benomen, wierde beraamt, en de Leden onder een bepaalde verpligting, na de conſtitutie der Regeering gebragt."

(was get.)

HEIDEN HOMPESCH.

Deze Propoſitie werd mede, ten zelven einde, geſteld in handen van bovengemelde Gecommitteerden.

Hoe veel gerugt maakende ook, van klein belang, nogthans, waren alle deeze verſchillen, in vergelijking van die vervolgens ontſtonden over de *Drostendienſten*, van welke wij, in een afzonderlijk Artikel, breedvoerig zullen handelen; ons vergenoegende met hier aan te merken, dat het ons heeft mogen gebeuren, den tijd der affchaffinge van dit overblijfzel van Slaavernij, in een vrije Republiek, te hebben mogen beleeven.

Thans eischt de tijdorde, dat wij verſlag doen van de *Memorie*, door zijn Hoog Ed. op den 13 April 1778 ingeleverd. Doch dezelve te breedvoerig zijnde om hier geplaatst te kunnen worden, zullen onze Leezers ons ten goede houden, dat wij de gevolgen daarvan alleen hier ter nederſtellen.

Na

Na de overgave van dezelve werd goedgevonden, de *Memorie* te ſtellen in handen van de Heeren VAN PALLANDT *tot Beerſe*, BENTINCK *tot Diepenheim*, SLOET *tot de Haere*, en S. DE SCHEPPER, A. VESTRINCK en P. T. GOLTS, Burgemeeſteren der Steden *Deventer*, *Kampen* en *Zwolle*, welke verzogt en gecommitteerd zijn geworden, om dezelve nader te examineeren, en daarbij tevens te onderzoeken, of 'er ook eenige TAXATOIRE TERMEN, tegen overige Leden der Vergadering in dezelve werden gevonden, en van alles aan de Vergadering rapport te doen.

De Heeren Gedeputeerden der Stad *Zwolle* hebben geïnhereerd derzelver aantekening, en in de reſerves op deze materie gedaan, neemende voorſchrevene *Memorie* over; mogende lijden dat dezelve, dien onverminderd, worde Commisſioraal gemaakt. Bij het bovenſtaande is hier aantemerken, dat, bij abſentie des Heeren VAN HAERE, bij onpasſelijkheid des Heeren VESTRINCK, en bij het overlijden des Heeren GOLTS, de bovenſtaande Commisſie werd aangevuld met de Heeren SLOET VAN PLETTENBURG, LEMKER VAN BREDA en GREVER, Burgemeeſteren der Steden *Kampen* en *Zwolle*; aan welke Gecommitteerden dan ook de *Bijlage*, op gemelde *Memorie*, ingeleverd door Zijn H. Ed. den 21 October, werd ter hand geſteld. Wij zullen geen gewag maaken van het *Advis* van den 23ſten van die maand, door Hoog gemelden, ten aanzien van de *Drostendienſten*, ingebracht; welk ſtuk de Gecommitteerden, bij hun Advis, hielden te zijn afgedaan. Maar het Advis, ten zelven dage ingebracht, en de Memorie van den Heer VAN DER CAPELLEN TOT DEN POLL, en dus Zijn Hoog Geb. in Perſoon betreffende, kunnen wij niet ſtilzwijgende pasſeeren; te meer, wijl uit dit Advis zeer gewigtige gevolgen ontſtaan zijn. Wij zullen ons, echter, alleen tot het rapport zelve bepaalen, zijnde geweest als volgt:

De Heeren Gecommitteerden hebben ter vergadering gerapporteerd, *dat hun daarbij*, (namelijk in de examinatie der berugte Memorie) *tot hun* leedwezen, *is voorgekomen*, *en bevonden hebben de gemelde* Memorie *en het zogenaamde* Vertoog, *daarbij vervat*, *te zijn zamengeſteld uit* ALLERLEI TAXATOIRE

RE EN TEN EENEMAALE ONGEMESUREERDE EXPRESSIEN, *waaruit het voor moet komen dat zijn Hoog Ed. geen goede intentie te hebben gehad, ten minsten* NOOIT *kunde strekken, om een zaak te* redresseeren, *gesteld ul tens voor een* moment, *dat 'er eenige* abuisen *in plaats hadden, neen, maar veel eerder om was het mogelijk,* opreur, *onder den gemeenen man te verwekken, en dezelve aftetrekken van de gehoorsaamheid aan hunnen wettigen Souverain verschuldigt, zo als zulks nog te meer schijnt te moeten voorkomen uit de wijzen van handelen in dezen door den Heere* VAN DER CAPELLEN TOT DEN POLL, *gehouden met derzelver eerste* Memorie *of* Vertoog, *voor dezelve Ier Vergadering van Ridderschap en Steden over te geeven, te laten drukken, en ter gelijker tijd, ja op het zelve* moment *als daarvan de* Propositie *ter Vergadering van Ridderschap en Steden deed, door de Boekdrukkers te laaten uitgeeven en* divulgeeren, *behalven dat 'er ook nog in sommige* districten dezer Provintie, exemplaaren *zijn gevonden, om aan de Zetters of Volmagten* franco *te worden ter hand gesteld, en dat zij Heeren derhalven van* Advise *zouden wezen,* „ *dat Ridderschap en Steden zulks* „ *geenzints ongemerkt zouden kunnen of mogen* passeeren, *maar* „ *daar over hun uiterste* indignatie *aan den Heere* VAN DER CA„ PELLEN TOT DEN POLL *met nadruk zouden behooren te betoo*„ *nen en zodanige* mesures *nemen, waardoor diergelijke* ON„ BETAMELIJKE EN TUMULTUEUSE *handelwijzen voor het* „ *toekomende worden* geprevenieert.'

In de daarop volgende *Deliberatie* werd van dezen Raad zodanig gebruik gemaakt, als ter verwondering van de gansche Republiek gestrekt heeft. Alleen verzette zig de Stad *Zwolle* tegen de genomene Conclusie. Maar niet tegenstaande de Protestatien dier Stad, werd verder goedgevonden, en ook dadelijk te werk gesteld, om aan den Heere VAN DER CAPELLEN TOT DEN POLL te doen *injungeeren*, „ het op den 13den April jongstleden over„ gegeven *Vertoog over de Drostendiensten* weder na zig te „ neemen, met betuiging van deszelfs *Leedwesen* over de TAXA„ TOIRE EXPRESSIEN in het zelve voorkomende niet alleen, „ maar ook over het laaten drukken en verspreiden van hetzelve,

„ met

„ met belofte van zig daarvan in het toekomende zorgvuldig te
„ wagten, en dat de Griffier zal worden verzogt ſtaande de Ver-
„ gaderinge, hiervan aan den Heer VAN DER CAPELLEN voornoemd,
„ kennisſe te geven, en deszelfs mondeling *Declaratoir* hier op
„ dateliik te vernemen, en dat inval de Heer VAN DER CAPELLEN
„ voornoemd konde goedvinden, aan deze *zagte* en *inſchikke-*
„ *lijke* handelwijze van Ridderſchap en Steden niet te voldoen,
„ als dan door Hoogstdezelve zodanige nadere Roſolutie behoor-
„ de genomen te worden, als zullen vermeinen te behooren."

Waar tegen die van *Zwolle*, als vooren, hebben geproteſteerd.

Het antwoord, dat de Griffier aan de Vergadering bracht, beheide:

Dat hij voorſchreven Reſolutie aan den Heer VAN DER CAPELLEN voorn. hebbende gecommunieert, deze verzogt had, *Extracten van beide voorſchreven Rapporten en de Reſolutien daarop gevallen, met tijd om zig daarop te declareeren tot morgen.* Aan welk verzoek door hoog gemelde Vergaderinge voldaan werd, met vrijheid om zig daarop den volgenden dag mondeling te verklaaren.

Zijn Hoog Geb. bleef ook niet in gebreeke, op den 24ſten October te verklaaren, *dat daar men zig van geen misdaad bewust was, geen herouw, geen leedwezen, geen ſchuldbekentenis kan plaats hebben, doch dat hij, overtuigd zijnde, zig zelven zoude veroordeelen, en meerder ſatisfactie geeven dan gevorderd was.* Doch Ridderſchap en Steden, geen genoegen in gedaane Declaratie van Zijn Hoog Geb. neemende, vorderden een Categorisch antwoord, beſtaande in JA, of NEEN; 't welk de Griffier andermaal verzogt werd, aan zijn Hoog Geb. te communiceeren, en daarop deszelfs antwoord te vraagen. Dit verricht zijnde, *perſiſteerde* Zijn Hoog Geb. bij zijn voorſchrevene *Declaratie.* Waarop dan gereſolveert werd, den *Advocaat Fiscaal van Zalland* te qualificeeren en te gelasten, om tegen den Heer VAN DER CAPELLEN TOT DEN POLL, voor den Hoogen Bank van Juſtitie dier Provintie, te procedeeren, wegens DE TAXATOIRE en ONGEMESUREERDE EXPRESSIEN, en het doen drukken en divulgeeren van dezelve, met *inthimatie* aan den zelven Heere VAN DER CAPELLEN TOT DEN POLL, om zig tot UITDRACHT VAN

VAN ZAAKEN UIT DE VERGADERING VAN RIDDERSCHAP EN STEDEN TE ONTHOUDEN; verder, dat die zaak, zo ras doenlijk zou worden ten einde gebracht, en dan een korte manier van Procedeeren zal worden voorgeschreven.

De Heeren Gedeputeerden der Stad *Zwolle*, het antwoord van den Heer VAN DER CAPELLEN, en de Propositie van de Heeren van de Ridderschap, en beide Steden, *Deventer* en *Kampen*, geadopteert hebbende, verzochten uitstel, om de Resolutie van de Heeren hunne Principaalen te verstaan; protesterende als vooren. Bij dit protesteerend Lid dezer Vergadering, voegde zig mede J. A. G. DE VOS VAN STEENWIJK, *Drost van Vollenhoven*, verklaarende, zo als Zijn Hoog Ed. ten einde toe heeft blijven verklaaren, zich met het gevoelen der meerderheid van Heeren Leden niet slegts niet te kunnen conformeeren, maar zelfs, alleen gedreven door een betamelijke zucht tot conservatie van de goede ordere en van de administratie van onpartijdige justitie, zich verplicht te achten, om daar tegens, zonder, echter, hier door iemand ter Waereld, veel min één éénig Lid der Vergaderinge, omtrent deszelfs denkwijze over deze zaake, hoe zeer ook van de zijne verschillende, in eenig opzichte te taxeeren, te moeten protesteeren. Dan niettegenstaande dit manlijk Protest, te meer te wardeeren, om dat de handelwijzen van den Heer TOT DEN POLL, ter vernietiging van de *Drostendienſten*, strijdende waren met de personeele belangen van Zijn Hoog Ed. Gestr. niettegenstaande de tegenkanting van de Stad *Zwolle*; ja, niettegenstaande de verschillen, die hier uit naderhand onder de Leden dezer Staatsvergadering ontstonden, werd deze zo ongehoorde Resolutie, zo als dezelve, door de meest kundigen in de Republiek genoemd werd, vastgesteld, en, zonder 'er iets van af te wijken, in allen deele gevolgd; blijvende Zijn Hoog Geb. in weerwil van alle zijne onvermoeide pogingen, om de Leden der Ridderschap tot andere gedachten te brengen, uit de Hoog aanzienlijke Vergaderingen geweerd; zijnde ook van geen het minste effect, alle Zijner Hoog Geb. verdere Memorien en Requesten, zo aan Ridderschap en Steden, als aan Zijne Doorluchtige Hoogheid. Niet alleen waren ze van geen het minste effect, tot de *readmisſie* van Zijn Hoog Geb., maar zelfs had Zijn Hoog Geb. het

het, in de maand van April des jaars 1782, daarmede nog zo verre niet kunnen brengen, dat men ten Procesſe gekomen was, of dat 'er met het zelve een aanvang gemaakt werd. De meergemelde Steden *Deventer*, *Kampen* en *Zwolle*, welke de zaak bij minnerlijker wegen gaarne beſlist gezien hadden, (en waartoe Zijn Hoog Geb. alles wat met deszelfs eer beſtaanbaar was, ook meer dan eens had aangeboden) beſchuldigden de Leden van de Ridderſchap (waarvan 'er reeds vijf tot andere gedachten gekomen waren) van deze vertraaging; daar dezelve, volgens de eigen woorden der gemelde Steden, zonder reden al te verhaast met het neemen van de Reſolutie, tegen Zijn Hoog Geb. waren te werk gegaan. De Leden van de Ridderſchap ſtelden de ſchuld daar van op rekening van den Heer VAN DER CAPELLEN. Wanneer men nagaat, dat de verſchillen, van tijd tot tijd, langs hoe heviger onder de Leden van deze aanzienlijke Staatsvergadering werden, zou men zig niet behoeven te verwonderen, indien de zaak van Zijn Hoog Gebooren nog in dien ſtaat ware, zo niet de *Meente* te *Zwolle* dezelve ernſtig had beginnen bij de hand te neemen, en de Burgerij dier Stad, in de maand September, en naderhand, door Requesten, bij de Achtb. Magiſtraat te inſteeren, en te verzoeken om de Readmisſie van Zijn Hoog Geb. en afſchaffing der *Drostendienſten*, waarin dezelve door die van *Deventer* en *Kampen* gevolgd werden; welke bedrijven der Zwolſche Burgerij, door de *Meente*, krachtdadig ondersteund waren geworden; en daarenboven, bij de drie gemelde Steden, zig niet vervoegd had, de Hoog Ed. Heer Drost van PALLAND VAN ZUITHEM, welke mede ten ſterkſte, in de maand October, aandrong op deze twee voornaame zaaken; waarmede Zijn H. Ed. in dien tijd, geen minder lof verdiende, als de voorgemelde Drost van *Vollenhoven*. 't Antwoord van de Ridderſchap hierop was, *dat dezelve niet ongenegen was, om eene Commisſie te benoemen, die over de zaak van den Heer* VAN DER CAPELLEN *zoude decideeren, en dat zij de* AL *of* NIET *afſchaffing der Drostendienſten, wel door een onpartijdig Gerechtshof wilden laaten onderzoeken.* De Steden daarmede geen genoegen neemende, werd Zijn Hoog Geb. op den 27 van de gemelde maand October, gereadmitteerd; waaraan de afſchaffing der Drostendienſten ver-

knocht was. De Ridderſchap ſtemde mede in de readmiſſie van Zijn Hoog Geb., onder bepaaling, echter, dat Ridderſchap en Steden terſtond de (ſedert nu vier jaaren) bedreigde proceduuren zouden onderneemen. Dan ook tot dit concept konden de Steden, die verklaard hadden, geene actie tegen den Heer TOT DEN POLL te hebben, niet overgaan; eiſchende de Readmiſſie, met afzien en zonder voorbehouding van eenige Proceduuren. Bij de Steden voegde zig mede de Drost van *Tſelmonde*; met de bepaling, echter, dat de Heer VAN DER CAPELLEN zoude gereadmitteert worden, met voorbehouding van elks actien en pretenſien. De Gezwoorenen van de drie Steden, om de zaak niet langer ſleepende te houden, weigerden, voor dat dezelve was afgedaan, hun conſent in zekere voorgeſlagene Petitie.

Eindelijk nam de Ridderſchap van *Overijſſel*, op den 31ſten October, de Reſolutie, om aan den Heer VAN DER CAPELLEN TOT DEN POLL te doen declareeren, „ dat Heeren van de Ridderſchap kunnen en mogen lijden, dat het proviſioneel decreet van ſecluſie van Hem Heere VAN DER CAPELLEN TOT DEN POLL, als mede de tegens Hem gedecerneerde Procedure, vervat bij Reſolutie van de Ridderſchap en Steden van den 14den October 1778, van nu af aan en met 'er daad ceſſeere, en buiten effect en vervolg worde geſteld; echter onder deze wel expreſſe conditie: dat de Heer VAN DER CAPELLEN, het door hem gedaane declaratoir van 26 October 1778, zal moeten extendeeren tot de voorige Heeren Drosten en Regenten der Provinciaale Regeering. En werd de Griffier gelast, om deze voorſchreeven Reſolutie aan den Heer VAN DER CAPELLEN voornoemd per extract te overhandigen, en deszelfs antwoord daarop te vraagen, ten einde daarna door Hun Ed. Mog. zodanige meſures zullen konnen worden genomen, als vermeenen zullen te hooren."

Het antwoord van Zijn Hoog Geb. beſtond in deze volgende bewoordingen.

„ Het doet mij leed, dat de Heeren van de Ridderſchap, door de hitte van hun misnoegen tegen mijn perſoon tot demarches vervoerd zijn geworden, die zij naderhand zelve zullen afkeuren. Mijne Readmiſſie is mij

mij eene zeer onverschillige zaak. Ik hebbe in de Regeering nooit eigen voordeel GEZOGT OF GENOOTEN, en zoek het 'er ook noch niet in; ja zelfs heb ik in 1778 geheel in 't begin der tegenwoordige oneenigheden onder 's lands aangeboden gehad, tot voorkoming van derzelver verdere voordgang, eene regeering die ik reeds moede was, VRIJWILLIG te verlaten, en mijn Heer, konde ik zulks aan de Natie, die mij met zo vele en zo openlijke blijken van goekeuring vereert, en luidkeels tot de regeering roept, *verantwoorden*, ik zoude mij, ik betuige 't, als nog gaarne van dien last ontdoen, en GOD danken, dat ik tot mijne voorige rust mogt wederkeeren. Declaratien te doen, ten einde ter vergadering van Ridderschap en Steden te worden gerekwiriteerd, en daardoor mijne feitelijke ontzetting te Justificeeren, is iet daar ik nooit toe zal komen. Toen die declaratien, welke ik voorheen vrijwillig deed, verworpen werden, heb ik die te rug genomen; ze zijn dus niet meer aanwezig. Dit is aan de Heeren van de Ridderschap bekend."

„ Eene pligtmatige kennisgeeving aan de weigeevende magt, van een misbruikt toevertrouwd gezag, kan nooit eene injurie zijn, inzonderheid niet in mijn geval, die zelfs een Lid dier weigeevende magt ben, terwijl ik tevens op de Predecessieuren van de Heeren van de Ridderschap, wegens mijne Vrouw en Dochter, die meer dan één Drost onder haare voorouders tellen, zelfs mede zo naauwe betrekking hebben, dat ik vertrouwe, dat de Heeren van de Ridderschap bij nader reflexie wel zullen willen gelooven, dat ik nooit voorgehad hebbe, iemand hunner te injurieren, gelijk ik verklaare bij deeze."

Bekennende zijn Hoog Geb. nader, dit bovenstaande mondeling antwoord, aan den Heer PUTMAN op den gemelden 31sten October gegeeven te hebben, en was get.

J. D. VAN DER CAPELLEN TOT DEN POLL.

Naauwlijks drie kwartier uurs verloopen zijnde, kwam de Heer Griffier andermaal bij Zijn Hoog Geb., leggende Zijn Hoog Geb. ter tekening te vooren, een Declaratoir, woordelijk genoomen uit het laatſte gedeelte van bovengemelde antwoord van Zijn Hoog Ed., met bijvoeginge, dat de Heeren van de Ridderſchap begreepen, dat de præmiſſen van hetzelve geene betrekking hadden op het Slot, en gevolglijk zouden worden weggelaaten.

Waarop Zijn Hoog Geb. aan Hem Heer Griffier verzogt, aan de Heeren te raporteeren:

„ Dat het Hem onmooglijk was, daarin eenige verandering te maaken, dat die præmiſſen zo naauw waren verbonden met de Concluſie, en zo veel betrekking hadden op zijne omſtandigheden, als ook op de aan hem zoo even medegedeelde Reſolutie van Ridderſchap, dat het een niet kon worden afgeſcheiden van het andere, en dat zijn antwoord zo moest blijven, als Hij het aan Zijn Wel Ed. had gedifteerd."

Op den eerſten van de maand November deed de Ridderſchap eene breedvoerige Reſolutie leezen, waarin die Heeren, eindelijk, finaal tot de Readmiſſie ſtemden.

Dus werd Zijn Hoog Ed. Hoog Geb. na het doorſtaan van zo veele verdrietlijkheden, en na eene ontzetting van vier jaaren, wederom op eene honorable wijze ter *Vergadering van Ridderſchap en Steden der Staaten van Overijſſel* HERSTELD. Zo manlijk, zo ſtandvastig de Heer VAN DER CAPELLEN zig in de hier gemelde gebeurtenisſen gedragen had, zo edelmoedig, zo nedrig gedroeg hij zig, op het ogenblik dat aan Zijn Hoog Geb. door den Griffier, op dien zelven dag, werd bekend gemaakt, dat Zijn Hoog Geb. VOLKOMEN HERSTELD *was, en verzocht werd ter Vergadering te compareeren.* Verre van zig te verheffen, of zig, door een groote menigte van Ingezetenen, met gejuich, naar de Vergadering te doen geleiden, verkoos hij in tegendeel, om in de eerstvolgende Vergadering zitting te neemen, antwoordende aan den Heer Griffier, *dat Hij als verſchreeven*

ven Edelman, even als voorheen, de Landdagen zoude bijwoonen. Dan de Steden drongen 'er op, dat Zijn Hoog Wel Geb. terſtond verzogt zoude worden te compareeren: waarop *de Heer Baron* BENTINCK *tot Werkeren* verzogt werd, om den Edelen VAN DEN POLL aftehaalen. Door het huis van den Secretaris van *Zwolle*, in een ſteegje uitkomende, en gemeenſchap met het Stadhuis hebbende, deed hij zijne intrede in de Vergadering. Welke gebeurtenis terſtond, door de gantſche Republiek, met de grootſte blijdſchap vernomen, en bijzonder in de *Overijſſelſche* Steden werd kenbaar gemaakt.

Zie hier het hoofdzaaklijke, betreffende dezen beroemden Edelman. Meerdere bijzonderheden zijn te vinden in den reedsgemelden *Bundel van Authentike Stukken;* in de *Nieuwe Nederlandſche Jaarboeken*, enz. Behalven het Boek, CAPELLEN REGENT, behooren verder, zo tot de zaak van Zijne Hoog Ed., als tot het verhaal der in *Overijſſel* afgeſchafte Drostendienſten: *Bedenking van Frank en Vrij; drie Brieven over de Drostendienſten, door een Heer uit Twente; Antwoord op dezelve. Vrijmoedige en Zedige Aanmerkingen op het Vertoog van den Heere J. D. van der Capellen. Rechtsgeleerd Inſtructoir Advijs, in de zaak van J. D. van der Capellen. Rechtsgeleerde Oudheidkundige Proeve over den Oorſprong der Drostendienſten enz. Brief van een Heer uit Leeuwaarden, aan zijn Vriend in Holland enz.* Verder eenige Dichtſtukken.

Niet lang, echter, overleefde de herſtelde Staatsman zijnen Zegepraal. Naa, zonder ſtormis, zijnen post, met eer en getrouwheid, nog eenigen tijd bekleed te hebben, overleed hij in den jaare 1784, op den 6 Junij. Van hunne dankbaare nagedagtenisſe vertoonden de tijdgenooten de blijken, door het oprechten van een eenvoudig, doch luidſpreekend Gedenkteken.

Volgens belofte zullen wij nu ook eenige blijken mededeelen van de denkwijze van den Ridder R. J. VAN DER CAPELLEN TOT DE MARSCH, bloedverwant van den bovengenoemden. Ten dien einde, zullen wij, uit een zeer groot aantal van Memorien, Protesten en andere Staatspapieren, hier, in de eerſte plaats, mededeelen de volgende

PROPOSITIE *van Jonkheer R. J. VAN DER CAPELLEN TOT DE MARSCH, bij gelegenheid van het verzoek des* KONINGS VAN FRANKRIJK, *tot het doen van eene Negotiatie van vijf Millioenen Guldens, onder Guarantie van dezen* STAAT, *ter Staatsvergadering gedaan op den Ordinaris Landdag te Arnhem, den* 20 *October* 1781, *en den* 25*sten derzelfde Maand in den Receſſe des Quartiers van Zutphen geinſereert.*

EDELE MOGENDE HEEREN!

„ De verwroeging van deze Laodelijke Vergaderinge dienende, om in navolging der overige Bondgenooten, met verhaasting aan het verzoek des Konings van Frankrijk Uw Ed. Mog. toeſtemming te geeven, tot het doen van eene Negotiatie van vijf Millioenen Guldens, onder Guarantie van dezen Staat; doet mij, met een ieder, wien de bekommerlijke toeſtand des Vaderlands ter harte gaat, vierigliik wenſchen, dat men eindelijk bij ons zal begrijpen, en overtuigd worden, dat het meer dan tijd is, dat van de zijde dezer Republiek, beantwoord worde aan de menigvuldige aangebodene, en reeds door ons ondervondene blijken van genegenheid van het Franſche Hof, gepaard met eene meer dan apparente bereidwilligheid tot het ſluiten van eene nauwe Alliantie met dit Gemeenebest, zo nodig om op eene overeenſtemmende wijze, eenen voor al, voor ons zo willens gedugten Vijand, met vigueur te kunnen beſtrijden, en tot reden te brengen.

„ U Ed. Mog. is bekend, door welke liſten en cabale de ons altoos nijdige Britten geſlaagt zijn, om dezen Staat zo door hunnen verraderlijken invloed van binnen, als door hunne trouwloze aanvallen van buiten op den oever van een bijna onherſtelbaar bederf te brengen; zonder dat wij, daar wij de onheilen, die hunnen toeleg ons berokkende, voorzagen, bij tijds bedacht zijn geweest, om, bij den voor dezen Staat zo natuurlijken, zo nodigen Bondgenoot, den Koning van Frankrijk aan te houden, om zig met ons tegen een en den zelfden Vijand te vereenigen.

Een

Een onvergeeflijk verzuim, een directie die nimmer te verdedigen is, en die gewis ſpoedig redres vereiſcht. Een redres Ed. Mog. Heeren! dat de Natie met ongeduld te gemoet ziet; op dat alsdan met de daad moge blijken, dat geene middelen verwaarloosd worden, om de ſnode aanſlagen van een altoos dreigende Vijand te verijdelen. Reeds meer en meer de bittere gevolgen van dezen rampzaligen oorlog ondervindende, zo geeft een inſolente behandeling van zaken aan een Volk, dat goed en bloed tot behoud van het Vaderland veil heeft, reden tot misnoegen. Wie durft ontkennen, daar het water tot aan de lippen gekomen is, dat deze Natie niet bevoegd zou zijn van haare Repreſentanten, van U Ed. Mog. te eiſchen, dat zonder uitſtel, zonder tijdverzuim, eer het te laat is, kragtdadige maatregelen genomen mogen worden, om zo door hulp van buiten, als door een eensgezind en kloekmoedig beleid van binnen, den loop van eenen zo geduchten Vijand te ſtuiten, en dus doende bij tijds noch voor te komen, dat Vrijheid, Voorſpoed en Welvaard niet voor altoos van ons wijken.

„ Daar U Ed. Mog. doorgaands gewoon zijn de andere Bondgenooten voor te ligten, zo geeve ik in conſideratie, of U Ed. Mog. daarom niet zouden kunnen goedvinden, om namens deze Provintie op het nadrukkelijkſte bij de Bondgenooten alle mogelijke inſtantien te doen, en op de beste en gepaste wijze trachten te bewerken, dat hoe eer hoe beter eene Alliantie met Frankrijk geſloten, en van ſtonden aan eene welmeenende ſchikking met Zijne Aller-Chriſtelijkſte Majeſteit, voor de aanſtaande Campagne gemaakt worde.

„ Niemand Uwer Ed. Mog., zal de dringende noodzakelijkheid zulker meſures kunnen lochenen; zonder dezelve loopen wij gevaar, onzen zieltogenden Handel en Scheepsvaart, misſchien voor altoos te verliezen: Onze bezittingen in de Oost- en West-Indiën meer en meer een prooij en verwoestinge onzer Vijanden te zien worden: En dezen echter zijn de Zuilen van ons Staatsgebouw, de Bronnen van onzen Welvaardt; deze vallende en uitdrogende, wordt den ondergang van ons Gemeenebest onvermijdelijk.

„ Daar het dan van zelve ſpreekt, dat wij met de Vijanden

van onzen Vijand moeten medewerken; zo geeve ik U Ed. Mog. al verder in ſerieuſe overweging, of het voor dezen Staat niet geraden is, de voor ons zo welmeenende, zo nodige, en zo voordeelige aanbiedingen en uitnodigingen der dertien Amerikaanſche Provintiën aantenemen. Geene inſchikkelijkheid, geene laffe toegevendheid voor Engeland, kan ons thans weêrhouden, om de onafhanglijkheid niet te erkennen van een Gemeenebest, dat zig naar ons roemrugtig voorbeeld Vrijgevogten heeft, en nog ſteeds bezig is, om zig der dwinglandij van onzer beider Vijand manmoedig te onttrekken. Wat weêrhoud ons dan, om ons met dit deugdzaam en magtig Volk, dat ons gewis boven andere eerbiedigt, en blijken van toegenegenheid geeft, op het naauwſte te verbinden? Hoe veel verſchild in dezen ons gedrag, van dat onzer Voorvaders, die overtuigd van de noodzakelijkheid van met de Vijanden van onzen Vijand zamen te ſpannen, dadelijk met de Portugeezen, zo dra zij tegen Spanje waren opgeſtaan, eene lijn trokken,

„ Wie bezeft niet: dat het aangaan van deze betoogde en zo hoog nodige verbonden met de Vijanden van onzen Vijand, zijne woede ras zou ſtuiten, en voorzeker eene algemeene, en als dan voor ons honorable Vrede verhaasten. Het is mijn pligt rondborſtig tot U Ed. Mog. te ſpreeken, als overtuigd zijnde, dat eene aanhoudende te leurſtelling in deze billijke verwachting des Volks, deszelfs misnoegen en opmerkelijken agterdogt, ſteeds zal doen toenemen.

„ En waarlijk Ed. Mog. Heeren! is het die geduldige Natie, die na zo veel goeds en bloeds, tot heden vruchteloos opgebragt en verſpild te hebben, wel kwalijk te nemen, dat zij rekenſchap wegens 's Lands beſtier vordere! dat zij aandringe, dat onderzoek geſchiede naar de oorzaaken des bederfs. Een wantrouwend misnoegen is algemeen, wie ſiddert niet voor de akelige gevolgen van zulk een aanhoudend gemor! Hoort men niet van groot en klein zeggen; Is het niet opmerkelijk, dat na zedert jaaren herwaarts, bijna onnoemelijke ſchatten tot den aanbouw van Schepen opgebragt te hebben, evenwel onze Marine, niet toereikende heeft kunnen worden, om onze Commercie en Navigatie te beſchermen; en dat doorgaands onze Scheepsmagt, met

met de jammerlijkſte gevolgen, of te veel verdeelt, of niet in ſtaat was, om onzen Vijand naar behooren het hoofd te kunnen bieden. Is het de Natie niet geoorloofd te klagen, dat men dezelve de nodige protectie voor eenen uitgeſtrekten, en volgends de Tractaaten geöorloofden Handel, heeft geweigert: Met dien gevolge, dat de Noordſche Mogendheden ongenegen om aan Engeland toegeevend te zijn, hunnen Handel en Zeevaart, op de ruine van de onze, vrij en onbelemmert voortzetten en verzekeren? Verdient het geene reflectie, dat wij het grootmoedig aanbod eener Gewapende Neutraliteit niet dadelijk hebben aangenomen, en dat wij eerst zeven maanden daarna, toen het te laat was, nuttelooze Deelgenoten van hetzelve zijn geworden.

„ Deze en meer andere grieven geeven de Natie ſtof tot klagen. Het is waar, men heeft aan dezelve toegezegd een onderzoek, naar de oorzaaken van de verregaande traagheid, en ſlaphartigheid in de beſcherming van het Vaderland tegen een geduchten en activen Vijand. Is aan deze beloften naar behooren voldaan? word 'er thans met meer ernst gewerkt, om met den nodigen ijver dien haatelijken Vijand te konnen beſtrijden? en worden de gevaarlijke gevolgen van zijn in en uitwendig woelen, naar behooren tegengegaan? En hoe zeer men ten vollen overtuigd is, dat het niet aan goede wil van de HEEREN STAATEN VAN HOLLAND, veel min aan die van de Stad van AMSTERDAM gehapert heeft, om ons Zeewezen in den vereischten ſtaat van tegenweer te brengen; blijft het echter voor als noch de vraag, of het wel genoegzaam uit de overgegevene rapporten blijkt, dat geene der differente Admiraliteits Collegien in gebreke zijn gebleven, om de Marine van den Staat, ieder naar rato van het Departement, zedert den ontſtaanen Oorlog, in die ſituatie te brengen, dat zij met effect tegen den Vijand had kunnen ageeren?

„ Eindelijk Ed. Mog. Heeren! wordt niet door geheel Nederland aan den aanhoudenden invloed, die de Heer Hertog VAN BRUNSWIJK, Veldmarſchalk van dezen Staat, op den Geest van den Heer ERF-STADHOUDER heeft, de voornaamſte oorzaaken van 's Lands ongeval en rampen toegeſchreeven? Blijft de Natie niet meer en meer aandringen, dat de Hertog ver-

wijderd worde? Is de afkeer en haat tegen dien Prins niet zo verre gevorderd, dat eene voorzichtige Staatkunde vereischte, dat aan de ſtemme des Volks gehoor gegeeven werdt? en wel dies te meer, wijl gemelde Hertog zig tot heden voor die Natie, van het geene hem door onderſcheidene Notable Leden der Unie, zo openlijk te laste gelegd wordt, niet heeft gezuivert. Kan die Natie zig vergenoegen met de vrijſpreeking des Hertogs, door HUNNE HOOG MOG. op zulk eene onbeſtaanbaare en illegaale wijze gedaan? Kunnen de juſtificatoire Reſolutien van ſommige der Bondgenooten dien Heer van den opgeleggden blaam, voor de Vierſchaar des Volks ontheffen? Wie zou durven affirmeeren, dat in deze zaak allezints naar de order en conſtitutie der Regeering is gehandelt? Is het gedrag in dezen van de Gecommitteerdens dezer Provintie ter Generaliteit niet ten hoogſten reprehenſibel? en wel zo, dat ik vertrouwe dat U Ed. Mog. in het vervolg, tegens zulke overſchredingen der palen van het aan hun toevertrouwd gezag, krachtdadig zullen waaken.

„ De klachten en ongegronde vorderingen des Hertogs, hadden nimmer een onderwerp van de Deliberatien der STAATEN DEZER PROVINTIE moeten worden; en dit niettegenſtaande, de Poſteriteit zal het nauwlijks gelooven, heeft men kunnen goedvinden, zonder voorafgaand onderzoek, of men hier toe bevoegd was, dan niet, op den 21 Julij dezes jaars, eene voor den Hertog allezints vleiende en juſtificatoire Reſolutie, bij meerderheid van ſtemmen te neemen: eene Reſolutie Ed. Mog. Heeren! ſtrekkende, om de loffelijkſte pogingen voor 's Lands behoudenis van notable Leden van het Bondgenootſchap, in een ongunſtig daglicht te ſtellen: Pogingen, echter, die volkomen door den tijd hunnen wel verdienden roem zullen wegdragen; en die, zo als het zig gunſtig laat aanzien, meer en meer ſtaan onderſteund te worden.

„ Door dit vooruitzicht blijft 'er noch hoope tot redding over: en zullen eensgezindheid en goede trouwe, daar U Ed. Mog. met mij om bidden, in ons Gemenebest herleven, dan dient voorzeker de oorzaak, die zulks belet, den algemeenen ſteen des aanſtoots, tegens welke eene ten top gereezen afkeer

keer plaats heeft, uit den weg geruimd te worden. En in de dind, daar de Hertog, die men zulk eene diepe Staatkunde toeſchrijft, licht kan bezeffen, dat zijne tegenwoordigheid wel verre is, van dienst aan den Lande te kunnen doen, is het te verwonderen, dat die Prins op het voorbeeld van andere Staatsmannen, niet voor lange aan 's Volks wille en begeeren voldaan heeft.

„ Het is de gevoeligſte aandoening over den jammerlijken toeſtand des Vaderlands Ed. Mog. Heeren! die mij aangezet heeft, om U Ed. Mog. een en ander voor oogen te houden: in een vast vertrouwen, dat U Ed. Mog. met de andere Bondgenooten zullen concurreren, om met verdubbelden ijver de verdere progreſſen van binnen en buitenlandsch geweld te keer te gaan, en om aan eene verongelijkte en onderdrukte Natie, die door het gemis van de oorzaaken van haar beſtaan en welvaart, raadeloos is geworden, eene billijke Satisfactie te geeven, door dezelve in ſtaat te ſtellen, om het vervallene te herſtellen, en geleden hoon te wreeken; waar toe het bij dezelve noch aan goede wil, noch aan moed, zo als noch onlangs roemruchtig gebleeken is, zal mangelen.

„ Om dan voorſz. oogmerken naar behooren met het beste gevolg te bereiken, ben ik van gevoelen, dat om de aangetogene gewigtige Motiven, van wegens dezen Staat, op de beste en gevoeglijkſte wijze, en met den meesten ſpoed, arrangementen van wederzijdſche beſcherming, en Tractaaten van Vriendſchap worden bewerkt en geſloten met den Koning van Frankrijk en met het Gemeenebest der dertien Amerikaanſche Provintien, als het eenige middel, gepaard met onze eigene welmeenende pogingen, om den Vijand te dwingen tot het maaken van een ſpoedige en voor ons honorable Vrede, tot het achtervolgen van dezelve en tot het herſtellen van het door denzelven zo ſchandelijk geſchonden recht der Volkeren.

„ Ik twijfele niet, of U Ed. Mog. zullen deze mijne Propoſitien, als onderwerpen Hunner Deliberatien waardig achten, waaraan ik dezen gevolglijk eerbiedig ſubmitteere.

„ En dewijl het mij niet onverſchillig is, Ed. Mog. Heeren! welk een vonnis U Ed. Mog. de Natie en de Poſteriteit, over

mijn

mijn doen en denkenswijze in deze tijdsomſtandigheden zullen vellen, zo verzoeke ik dat deze mijne Propoſitien, woordelijk in den Receſſe dezes Kwartiers, mogen werden geinſereert."

Hier op werd genomen deze

RESOLUTIE *der* STAATEN *van de Graaffchap* ZUTPHEN.

Saturdag den 27 *October* 1782.

„ Bij Haar Ed. Mog. nader in overweeging genomen zijnde, dat *R. J. VAN DER CAPELLEN TOT DE MARSCH*, ter gelegenheid van het overgeeven en voorlezen van zijn Advis, den 25ſten dezer alhier in den Receſſe geïnſereert, iterativelijk verzocht was van de Inſertie van dien te willen afzien, immers daar uit omitteeren eenige Perioden, dewelke Haar Ed. Mog. bedenkelijk voorkwamen, en over ſommige van welke men vermeende, bij voorige Landdelijke beſluiten, reeds gereſolveert te wezen; en dat Zijn Ed. bij de extenſie van dat Advis perſisteerende, Haar Ed. Mog. over zulks het zelve voor Zijne particuliere verantwoordinge hadden gelaten; hebben Haar Ed. Mog. om reden haar daar toe moveerende, als nu goedgevonden, daar van alhier de nodige aantekening te maaken; blijvende aan ieder Lid wijders gereſerveerd, om daar omtrent zodanige nadere Annotatie te doen, als zullen vermeenen te behooren."

De Baron, in de maand Februarij 1782, zig op eenen extraordinaris Landdag bevindende, die uitgeſchreven was om te delibereeren over het al of niet evacueren der Veſting *Namen*, enz. merkte hij, bij gelegenheid van het ontruimen der Barriere Steden, aan:

Dat, hoe zeer Hij van gedachten was, dat den Staat zig gelukkig moest achten, van zich van den last eener chimerique Barriere verlost te zien, voor welke men zeker zo veel goeds en bloeds niet zou geſpild hebben, zo men het nutteloze van dezelve had kunnen voorzien; Hij evenwel met alle weldenkende Nederlanders, bejammeren moet, dat dit Gemeenebest, voor dezen geëerd en ontzien, thans door-

doorgaansch met eene onverſchilligheid behandeld werd, die de laagte, daar men in gezonken was, maar al te veel te kennen gaf; en hier uit, zo men op onze geſteldheid geliefde te letten, vervolgde de Heer VAN DE MARSCH, *kon men opmaaken, waaraan het toe te ſchrijven was, dat de Republiek haare Digniteit had verwaarloost: dat die tegenwoordig door geene Armee van 60 of 70 duizend Mannen was te bewaaren geweest, maar wel door een Vloot in Zee van 90 of 100 Oorlogſchepen: dat was de eenigſte voormuur tot behoud van de Republiek, en daardoor alleen kon dezelve eenen luisterlijken en gereſpecteerden invloed in 't Politiek Sijstema van Europa hebben en behouden. Intusſchen vleide Zijn Hoog Ed. Geb. zig, dat Zijne Keizerlijke Majeſteit zig voorzeker, met die aandoening en menschlievenheid, dien Vorst zo eigen bij den gedaanen voorſlag aan Hun Hoog Mog. tot het evacueeren der Barriére Steden zal herinnert hebben de eſſentieele en getrouwe dienſten, door deze Republiek aan Oostenrijk beweezen, te gelijk met de daar uit gevolgde wederzijdſche Tractaaten; waarom men moest vaſtſtellen, dat die weldoende Vorst, het beter met dit Land zal voorhebben, dan men zig op dit oogenblik zou kunnen voorſtellen, enz.*

Bij de voorgaande voegen wij nog dit volgende

ADVIS *van Jonkheer R. J. VAN DER CAPELLEN TOT DE MARSCH.*

Edele Mogende Heeren!

„ Daar wij in deze dagen, de Vrijheid, de Voorrechten, en het Alvermogen van het *Bataafſche Volk* hulde doen, door gehoor te geeven aan deszelfs ſtemme, die eenpaarig, met zo veel nadruk geroepen heeft, en noch ſteeds roept, dat dit Gemeenebest, de Onafhanglijkheid onzer Vrijgevochtene *Amerikaanſche Broeders* erkenne, en dat met dezelven mogen vastgeſteld worden, maatregelen, ter bevordering van onzen onderlingen Welvaart:

vaart: en tot verzekering eener Vrijheid, wederzijdsch door dapperheid en onverzaagtheid tot ſtand gebracht, ten afſchrik van alle dwingelanden, die de geheiligſte Rechten der Volkeren met voeten treden.

„ Over dit gelukkig evenement, Ed. Mog. Heeren! verblijde ik mij met alle weldenkende *Nederlanders:* en ik bewondere te gelijk in dit beſtier van zaaken, hoe dat de God onzer Vaderen, bij wien overheerſching des Volks een gruwel is, in deze dagen een oog van goedgunſtigheid op *Nederland*, — op het geheele menschdom geſlagen heeft.

„ Daar wij, daar alle Volkeren der Wereld, noch zo kort geleeden, gedreigd werden, om voor de alleenheerſching over de Zeeën van den hoogmoedigen *Brit* te moeten bukken: eene alleenheerſching meer te dugten, dan eenige andere, die immer ontworpen is geweest; ſtaan wij op dit oogenblik verbaasd, als reeds de jammerlijkſte gevolgen van dien gevaarlijken toeleg ondervonden hebbende, dat een Volk, dat zig verre boven het overige gedeelte des menschdoms rekent, dat die hoogmoedige *Britten*, aan eene Natie, door hen zo gehaat, zo dikwils gevloekt, en zedert meer dan twee eeuwen onderdrukt; dat zij aan die *Nederlanders*, welken zij vermeenden bij alle gelegenheden, zelfs door eenen ten onzen verderve geſchikten Gezant, door de bitſte en hoonendſte taal, die noch in onzer aller geheugen is, ongewroken te kunnen beledigen; dat zij, zeg ik, nadat zij ons op de verraderlijkſte wijze hebben aangevallen en geplundert, tegenwoordig aan deze Republicq den Vrede aanbieden, als beducht zijnde voor eene rechtvaardige wraak, die wij, tegen haare verwachting, in ſtaat zijn, om hen, zo dra wij de wapenen, die de Voorzienigheid ons toezeikt, eens naar behooren aanvatten, op het gevoeligſte te doen ondervinden.

„ Wij zijn verplicht, Ed. Mog. Heeren! de ſtemme des Volks wederom te eerbiedigen: deze roept ons toe: — geene afzonderlijke Vrede, geene Wapenſtilſtand, geene Vernieuwing van voorgaande Verbonden, met een Vijand, die dezelve nooit geacht, en altoos op het willekeurigſte geſchonden en verkracht heeft.

„ Dit is de taal van onze weldenkende Landgenooten: de voor-

voorſlag door de Miniſters van Haare Rus-Keizerlijke Majeſteit, onlangs aan dezen Staat gedaan, ſteunende op de declaratie dien aangaande van het tegenwoordig Miniſterie in *Engeland*, om ons in dit tijdſtip afzonderlijk met onzen Vijand te verzoenen, of om ons, in een ſtilſtand van wapenen met denzelven in te laaten, is onaanneemelijk: zo dat een en ander, op eene met de digniteit van de Republicq overeenkomende wijze, moet worden van de hand geweezen.

„ 's Konings nieuwe Staats-Raad in *Engeland*, is te veel verlicht, om zig te kunnen voorſtellen, dat deze Natie uitzinnig genoeg zou zijn, om zig door zulk een lokäas te laaten verkloeken; veel eer denke ik, dat men door deze avances aanleiding tracht te geeven, om op de mogelijkheid eener algemeene Vrede te denken.

„ Intuſſchen is het onverdraagelijk, dat ons door dien zelfden in het naauw gebrachten Vijand, eene Vrede wordt aangeboden, met het genot van eene Vrije Zeevaart, even als of het van denzelven afhing, om ons iets, dat wij met alle Volkeren in het gemeen bezitten, te geeven of te onthouden.

„ Dit Gemeenebest is in ſtaat, om dien Verbondbreker te doen gevoelen, dat zij haare rechten door de kracht van haaren arm kan ſtaande houden: den *Brit* heeft het meermaalen ondervonden, dat hij andermaal ſiddere voor de Vlag van dezen Staat!

„ De belangen van het Vaderland, van gantsch *Europa* vorderen daarom, dat wij ons, ten minſten gedurende de aanſtaande campagne trachten te wreeken: en onzen erfvijand doen ondervinden, dat hij ons niet ſtraffeloos op de laagſte wijze heeft mogen onderdrukken.

„ De Natie is gevolglijk berechtigd, om alle verbonden met zulk een Volk aftekeuren: Zij is te wel onderricht, om niet te begrijpen, dat de vernieuwing van die van 1674 en 1678 onnodig, ondienſtig, gevaarlijk is. — De tijd is gebooren, Ed. Mog. Heeren! om door gepaste maatregelen en repreſailles, het vernederende, het drukkende van die haatelijke, en voor de Commercie en Fabriquen van dezen Staat, zo ruineuſe navigatie acte te doen ophouden.

„ Boven en behalven deze Motiven, zijn 'er noch andere, die ons

ons verplichten om de *Engelſche* voorſlagen te verwerpen: en om geene afzonderlijke Vrede met het Rijk van *Groot-Brittanje* te maaken.

„ U Ed. Mog. gevoelen, dat ik hier beooge de uitmuntende, de ſterkſte blijken van toegenegenheid, welke deze Republicq, op de edelmoedigſte wijze van Zijn Aller-Chriſtelijkſte Majeſteit ondervonden heeft.

„ Daar wij nu vastgeſteld hebben, om met de Vijanden van onzen Vijand, ter zijner verdere vernedering zamen te ſpannen, kunnen wij hem geene Vrede toeſtaan, dan overeenkomſtig met onzen natuurlijken Bondgenoot, en niet anders, dan wanneer het zal blijken, dat hij buiten ſtaat gebracht is, om voortaan met ons en andere volkeren, naar willekeur te kunnen handelen.

„ Dat wij van den oever des verderfs, waarop wij door de uit- en inwendige verraderlijke ſtreeken van dien haatelijken Vijand gebracht waren, gered zijn, hebben wij, naast God, niet aan ons zelven, maar wel aan den Koning van *Frankrijk* te danken.

„ Dat het gedrag van dezen Staat dan voortaan gevestigd blijve op de grondbeginſels van dankbaarheid en erkentenis!

„ Groot is de verplichting van dit Gemeenebest aan dien menschlievenden Koning! hoe zou het met onze Volkplantingen, hoe zou het gevolglijk met den Staat geſteld zijn, zo wij van *Franſche* hulp ontbloot waaren geweest! — Het is die zelfde machtige Nabuur, Ed. Mog. Heeren! welke onze Vaderen, toen zij met het *Spaanſche* juk worſtelden, heeft helpen verlosſen, die in deze dagen onze halzen, zonder dat wij het ons in den beginne ſcheenen te bekreunen, van dat der *Britten* heeft bevrijdt. — Op het gevoeligſte, op het dankbaarſte aangedaan, verwagten onze Medeburgers, dat dit Gemeenebest zig tegenwoordig op het naauwſte verbinde met een welmeenend Volk, dat ons beſtaan en voorſpoed ter harte neemt: — met eene Mogendheid, die beter voor ons zorgt, dan wij zelven doen, met eenen natuurlijken Bondgenoot, die in deze dagen, zo als bij de uitkomst blijkt, niets dan het geene tot ons eigen behoud en voordeel moest ſtrekken, van ons gevordert heeft.

„ Het is de ſtemme der geheele Natie, het geroep en begeeren van een wel onderrichte Gemeente, die, Gode zij dank! ge-

gezonde denkbeelden van haaren toeſtand heeft, die met reden vuurig verlangt om te zien, dat zonder langer uitſtel de beloofde maatregelen met den Koning van *Frankrijk* voor de aanſtaande Campagne van onze zijde, met allen ernst ter uitvoer gebragt worden: — Zij vleit zig, en is verblijd van in dit oogenblik een blijk van welmeenendheid gezien te hebben, van met der haast eens naar behooren te zullen ontwaar worden, dat van het goed en bloed, dat zij, zo aanhoudend, gewillig, tot behoud van het lieve Vaderland heeft opgebragt, en nog geduldig veil heeft, dat van een en ander, zeg ik, eens een ijverig, goed en nuttig gebruikt gemaakt worde; hier door alleen moet dit Gemeenebest ſtaan of vallen. Zonder Handel, zonder Scheepvaart, zonder Viſcherijen, zonder Volkplantingen, naar behooren beſchermd, zijn wij ſpoedig te niet. — Wel voorziene Oorlogſchepen en Vlooten kunnen ons behouden, daar door alleen kan *Nederland* welvaaren, en deszelfs bijna verdoofden luister doen herleeven.

„ Zo dra eene welbeſtierde en welmeenende activiteit in het beraamen van offenfive en defenſive maatregelen tegen onzen Vijand, zal komen te blijken, zullen weltevredenheid, genoegen en welvaart onder ons herleven. — Dus doende kunnen de gegronde grieven en billijke klachten van een zo treffend verongelijkt Volk, uit den weg geruimt worden.

„ Vrije Menſchen erkennen geen willekeurig beſtier: — een knellend juk is en blijft ſteeds onverdraaglijk voor de vrijgevogtene halzen onzer Medeburgers: het behoud van het Vaderland kan noch mag hun niets verſchuldigd zijn. — Het geroep van dit vrije Volk, niet dat van een dol en opgerokt gemeen, maar de ſtemme van het beste gedeelte der Natie, vorderde nimmer iets onredelijks.

„ Dat wij hier op onzen aandacht vestigen, Ed. Mog. Heeren! en dus doende aan onze Ingezetenen, die hunne zaak aan onze zorge hebben toebetrouwt, trachten genoegen te geeven.

„ Om hier aan te voldoen, ben ik van gevoelen, dat U Ed. Mog. Gecommitteerdens ter Generaliteit behoorden te worden geauthoriſeert, om namens deze Provintie ter tafel van HUN HOOG MOG. te declareeren, dat om de hier vooren aangeto-

gene redenen, deze Republicq geen ftilftand van wapenen, geene afzonderlijke vrede, door *Engeland* aangeboden, kan aanneemen; tevens met eene heuſchte verklaaring aan Haare Rus-Keizerlijke Majeſteit, dat de Republicq gereed is om mede te werken tot het herſtellen der rust in *Europa*, zo dra zij zal overtuigt zijn van de mogelijkheid om van haaren Vijand te erlangen reparatie van zo veel hoons, en vergoeding van zo veel ſchadens: — dat zij geene vrede kan aanneemen, dan overeenkomende met haare waare belangen, en te gelijk met die van haar Bondgenooten, met welke zij plechtige engagementen heeft gemaakt, om den gemeenen Vijand op eene glorieuſe wijze tot reden te brengen.

„ Voorts, Ed. Mog. Heeren! diende de Republicq van nu af aan bedacht te zijn, van zig nergens inteláten, dat bij eene eventueele algemeene Vrede, aanleiding zou kunnen geeven tot herſtelling van voorgaande Verbonden met het Rijk van *Groot-Brittanje*, een Rijk dat geen Tractaaten met ons gemaakt heeft, dan om des te gemakkelijker pretexten te hebben, om ons te kunnen mishandelen. — Waartegen het van eene volſtrekte noodzakelijkheid is, dat dit Gemeenebest zig, op allerlei wijzen de goede diſpoſitien des Konings van *Frankrijk* trachtte ten nutte te maaken, om zo doende een altoosduurende vriendſchap en goede verſtandhouding met dat Rijk op de welmeenendſte gronden te veſtigen, als het eenigſte middel, om onze Conſtitutie, onze Vrijheid, Aanzien en Welvaart, tegen alle verraderlijke geweldenarijen onzer Vijanden te beveiligen; en voor verderen indracht in dezelven te bewaaren.

„ Dus doende en vereenigt met een machtig Gemeenebest, dat zig aan het voortduuren onzer Vrijheid zal laaten geleegen leggen, zal het vrije *Nederland* uit de laagte, daar het door den verraderlijken *Engelſchen* invloed, als in gezonken was, met aanzien verrijzen.

„ Vereenigd met een machtig Rijk, dat zig van den beginne der Republicq als onzen natuurlijken Bondgenoot heeft gedragen; en welkers Vijandſchap ons door de *Engelſchen*, altoos op onzen ondergang bedacht, berokkend is geweest, vereenigd met eene Mogendheid, die onze waare grootheid op alle wijzen be-

bevorderd, die in staat is, om ons van de landzijde, daar deze Provincie zo veel aangelegen is, Ed. Mog. Heeren! voor alle verderfelijke invallen te bewaaren, en waar toe onze Armee nimmer toereikende kan zijn. Daar nu de vermeerdering onzer Landmacht, welkers voornaamste beslier meer aan Vreemdelingen, dan aan Inboorlingen toebetrouwt wordt, niet dan drukkende, niet dan gevaarlijk voor ons Gemeenebest is, hebben wij zo veel te meer redenen, om altoos op het welmeenendste met *Frankrijk* eene lijn te trekken: met een Rijk, dat, zo dra het van onze goede trouw en oprechte dankbaarheid blijken zal zien, dezen Staat, buiten twijfel op de best edelmoedigste wijze zal voorkomen en behandelen.

„ Al het geene ik tot U Ed. Mog. gesproken hebbe, is overeenkomende de stemme des Volks. — Alvoorens ik uitscheide, kan ik mij niet weerhouden hier bij te voegen, dat onze Ingezetenen steeds blijven verwachten, dat eens zal komen te blijken, waaraan en aan wien toetesschrijven is de langduurige traagheid en werkeloosheid, welke, hoe zeer men ook een schijn van activiteit heeft trachten te vertoonen, tot eene eeuwige schande voor dit Gemeenebest, hebben plaats gehad, in het beramen en executeeren van de nodige mesures, om bij tijds eenen woedenden Vijand met vigueur te keer te gaan, en zijnen reeds maar al te veel gelukten toeleg te voorkomen. — De Natie is berechtigt om te eisschen, dat hun goed en bloed voortaan niet nutteloos verspild worden.

„ De Natie vordert met recht, Edele Mogende Heeren! dat met allen mogelijken ernst naar de oorzaak van 's Lands ongeval de rigoureuste perquisitien gedaan worden, om, zo doende, te ontdekken de verkeerde, verraderlijke, en ter kwaader trouw gegeevene raadgeevingen en gepleegde malversatien van onze inwendige Vijanden, opdat derzelver invloed en voortgang gestuit, verijdeld, ja zelfs dat de zodanigen, die getracht hebben dit Land ten val te brengen, en die daarom met den billijken haat der Natie als overladen zijnde, zig voor de vierschaar des Volks niet hebben weeren te zuiveren, zonder aanzien van personen mogen gestraft, of ten minsten uit het midden van dezen Staat verwijderd worden.

„ Waar tegen U Ed. Mog. gaarne met mij zullen toeſtemmen, dat het te wenſchen waare, dat, om aan de aequiteit, aan de billijke verwachting van gantſch *Nederland* te voldoen, eerlijke welmeenende, doch verongelijkte Leden der Regeering ten dienſte van het Vaderland herſteld werden.

„ U Ed. Mog. begrijpen, dat ik hier onder anderen in 't bijzonder bedoele een ſchreeuwend voorval in eene nabuurige Provintie, een gebeurtenis zonder voorbeeld in een Land, daar recht en gerechtigheid dienſt plaats te hebben, en waar aan wij ons, Ed. Mog. Heeren! om der gevolgen wille, moeten laaten geleegen leggen, ik meen het feitelijk ontzetten van een der Ridderſchap, in de Provintie van *Overijſſel*, (die geene onderdrukking van het nuttigſte gedeelte der Maatſchappij heeft kunnen dulden) door eene meerderheid van ſtemmen, zonder forme van Proces, en dus in het oog der Wereld, zonder misdaad.

„ Ik hebbe de eer, dit mijn Advijs, aan U Ed. Mog. welmeenende en Vaderlandlievende Conſideratien te ſubmitteeren: met verzoek dat het zelve, aangezien de aangelegenheid der zaaken daar in voorgedragen, tot mijne verantwoording bij een Volk, welkers rechten ik ſteeds zal verdedigen, in den Receſſe van dit Kwartier, mag worden geïnſereert."

R. J. VAN DER CAPELLEN TOT DE MARSCH.

Tot ſlot van dit Artikel merke ik nog aan, dat de Heer TOT DE MARSCH, als deel gehad hebbende aan de voorvallen van het jaar 1787, bij de jongſte omwenteling, nevens veele anderen, het Vaderland is ontweeken, om elders een veilig verblijf te zoeken.

CAPITANEUS, (PETRUS) een *Zeeuwsch* Edelman, en teffens een beroemd Geneesheer en Wiskunstenaar. Na zijne Letteroefeningen volbragt te hebben, werd hij, te *Valencien*, tot Doctor verklaard, en daarna te *Rostok* en *Koppenhagen* tot Hoogleeraar in de Geneeskunst beroepen, en tevens tot Lijf-Arts van den Koning.

ning. Hij overleed in het jaar vijftien honderd vijf-en-zeventig, in den ouderdom van vijf-en-veertig jaaren.

Zie L. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, p. 143.

CAPPIDÉS, (STAURIENSIS) dus genaamd naar zijne geboorteplaats *Staveren*, alwaar hij, omtrent het jaar negen honderd twintig, de Priesterlijke waardigheid bekleed heeft. Ook wordt hij gehouden voor den Autheur van de levensbeschrijvingen der H. LEBUINUS, OTGERUS, PLECHELMUS en ODULPHUS, als ook van de geslachtrekeningen der Vorsten en Hertogen van *Friesland;* alle welke schriften, met de Bibliotheek, te *Staveren* voornoemd, door een ongelukkigen brand vernield zijn geworden. Men vindt 'er, die zijnen lof boven verdiensten uitmeeten; doch mannen van een gezonder oordeel, en wel voornaamlijk U. EMMIUS, houden hem voor een groot fabelschrijver.

Zie S. PETRI, VOSSIUS, EMMIUS, *Oudheden van Friesland*, I. Deel, bl. 484 en 493.

CAPRES, (.....) wordt mede gesteld onder de Tekenaars van 't verbond der Edelen; en schoon men hem bij den Heer TE WATER niet gemeld vindt, plaatst de Heer WAGENAAR hem, echter, onder dezelven. Ook komt hij voor onder die helden, welke zig, in het begin van 't beleg van *Haarlem*, in het jaar vijftien honderd twee-en-zeventig, aan der Staaten zijde bevonden. Vier jaaren laater werd hij, benevens den Graaf VAN EGMOND, en den Heer VAN GOIGNIES, te *Antwerpen* gevangen genomen, en naar het Slot gevoerd. In 't jaar vijftien honderd negen-en-zeventig, vervoegde hij zig bij de misnoegden, dat is, bij hen, die zig tegen de *Gendsche* bevrediging stelden; om welke tegentegaan, hij zig, met den Burggraaf van *Gend* en andere, zelf bij ondertekeninge verpligt had.

Zie BOR en WAGENAAR; doch zijne bedrijven zijn onbekend.

CAPUEEL, (ENGELBERTUS) een vermaard Jesuit, in *Zeeland* geboren, overleed den twee-en-twintigsten Mei, zeventien honderd drie-en-dertig.

Zie LA RUE, *Geletterd Zeeland*, p. 148.

CAPUTIS, (NICOLAAS DE) was, in JOHANNES DEN DERDEN, de XLVI, in den rang der *Utrechtsche* Bisschoppen, wordende, in de wandeling, genoemd, *Proost van Deventer*. De twisten, die toen plaats hadden, worden als de oorzaak opgegeeven, waarom hij deze waardigheid, in het eerste jaar na zijne aanstelling, aflond. Vervolgens werd hij tot Bisschop van *Verceille* verheven, en kort daarna, in het jaar dertien honderd vijftig, door CLEMENS DEN ZESDEN, Priester-Kardinaal gemaakt. Te *Peruse*, in *Italiën*, heeft hij een College voor Studenten, zo in de God- als Rechtsgeleerdheid, gesticht, en rijkelijk begiftigd; onder voorwaarde, dat twee jongelingen, uit het Sticht van *Utrecht* of van *Deventer*, aldaar zouden worden aangenomen en onderweezen. Hij is te *Rome* overleeden, in 't jaar dertien honderd agt-en-zestig.

Zie *Batavia Sacra*, II. Deel, p. 333. enz.

CARACENA. (*Don* LOUIS DE BENEVIDES, *Markgraaf van*) Na dat, in het jaar zestien honderd agt-en-vijftig, *Don* JAN VAN OOSTENRIJK, van de heerschappij der Spaansche Nederlanden ontslagen was, werd CARACENA, in 't volgende jaar, op naam des *Spaanschen* Konings, bij voorraad, in het gebied, als Landvoogd, aangesteld; doch, de stilstand van wapenen, dien hij, voor eenige weeken, wist te sluiten, tusschen de *Franschen* en *Spanjaarden*, en de daarop volgende *Pyreneesche Vrede*, waarbij *Frankrijk* in het bezit van een groot gedeelte van *Artois*, *Henegouwen*, *Luxemburg* en *Vlaanderen*, gesteld werd, was oorzaak, dat weinig of niets door hem in de *Spaansche* Nederlanden verricht is geworden.

Zie ALTZEMA, IV. Deel, p. 329. enz.

CAREL; zie de Keizers, Koningen en andere voornaame mannen van dezen naam, op Letter K.

CARAUSIUS, geboortig uit het *Gobtland*, en, volgens S. VAN LEEUWEN, Admiraal van Keizer MAXIMIANUS, was, omtrent het jaar twee honderd en tagtig, zeer beroemd ter zee. Bij gemelden Keizer in ongunst geraakt zijnde, begaf hij zig naar *Brit-*

tan-

tanje, en maatigde zig aldaar het hoogſte gebied aan; ja wierp zig zelfs als Keizer op. Doch wij zouden hem liever houden voor een Geldersman, genaamd CARAUS, waarvoor de Romeinen CARAUSIUS geſchreven hebben. Men weet, uit de Geſchiedenisſen van dien tijd, dat 'er, onder de regeering van DIOCLETIANUS en MAXIMIANUS, groote beroerten in het Rijk ontſtaan waren, en dat hij, als Zeevoogd, de Vlaamſche kusten bewaarde, tegen de invallen der *Franken* en *Saxers:* ook, dat hij groote overwinningen en buit op hen behaalde, vermits hij, door de Bataviſche volken, kragtdaadig ondersteund werd; waarvoor hij hun, echter, een gedeelte van den buit moest afſtaan: iets, 't welk hij te ligter doen kon, vermits hij geen de minſte rekening aan de *Romeinſche* Stadhouders deed, noch iets in de ſchatkist van het Rijk bragt; het welk dan ook de oorzaak was, dat de Stadhouder beval, hem omtebrengen, en dat hij, dit ontwaar wordende, met de geroofde goederen, de vlucht naar *Brittanje* nam. DIOCLETIAAN, elders de handen vol hebbende, gaf hem, geduurende den tijd van zeven jaaren, gelegenheid om aldaar zijn rol te ſpeelen. MAXIMIANUS, die tot medegenoot van het Rijk was aangenomen, zond CONSTANTINUS CHLORUS tegen hem; doch hij wist zig zo wel te verdedigen, dat beide de Keizers zig gedwongen vonden, een verdrag met hem aantegaan, en hem, als Keizer of Koning, in 't bezit van *Engeland* te laaten; tot dat hij, na verloop der gezegde zeven jaaren, door eenen zijner huisgenooten, ALECTUS genaamd, vermoord werd. Deze, zig het oppergezach hebbende aangemaatigd, werd, drie jaaren daarna, door ASCLEPIADORUS, Overſte der Lijfwachten, mede omgebragt. Na hem kwam het gewest van *Brittanje* weder onder de magt der *Romeinen*. Behalven de gemelde ontrouw, door CARAUSIUS, ten aanzien van 't Rijk, gepleegd, werd hem nog ten laſten gelegd, dat hij aan de *Frankiſche* en *Saxiſche* Roovers eene vrijen doortogt in de landen, en ook in het gebied van het Rijk vergund hebbende, dezelven hunnen buit ontweldigd, en dien voor zig behouden had.

Zie VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* fol. 379. PONTANUS, *Gelderſche Geſchiedenisſen*, II. Deel, fol. 20. COMPETUS, *Romeinſche Historien.* SCHOTANUS, *Chronijk van Friesland*, fol. 99.

CARIGNAN, (THOMAS, *Prins van*) Broeder des Hertogs van *Savoijen*. De dood van de Infante ISABELLA KLARA EUGENIA, overleeden des nachts tusſchen den eerſten en tweeden December des jaars zestien honderd drie-en-dertig, maakte eene groote verandering in den ſtaat der *Nederlanden*. Want de aangevangene onderhandelingen, tot een nieuw beſtand, werden daar door te ſpoediger afgebroken; waarop de Landen, haar in ſchijn afgeſtaan, vermits zij zonder kinderen overleed, en moest overlijden, aangezien zij, vóór het aangaan van haar huwelijk, met den Aartshertog ALBERTUS, onvruchtbaar gemaakt was, weder keerden tot de *Spaanſche* Kroon. Koning PHILIPS DE VIERDE had, reeds drie jaaren vóór haaren dood, order op de regeeringe der *Nederlanden* geſteld, en tot Regenten benoemd den Aartsbisſchop van *Mechelen*, den Hertog VAN AARSCHOT, den Graaf VAN TILLIJ, DON CHARLOS DE COLONNA, en den Markgraaf VAN ANTOINA. Dan, in dien tusſchentijd, TILLIJ overleeden en AARSCHOT naar *Spanje* getrokken zijnde, moesten twee anderen de plaats van deze vervullen; waartoe dan werden aangeſteld de Graaf VAN FERIA en de Markgraaf VAN FUENTES. Behalven deze zond PHILIPS, met het begin van het jaar zestien honderd vier-en-dertig, ook na de Nederlanden dezen Prins VAN CARIGNAN, die met zijnen broeder, den Hertog van *Savoije*, op dien tijd, in onmin was; verbeeldende zig de Hertog, als zijnde een zusters zoon van de overledene Infante, eenig recht op de landen te hebben. Prins THOMAS bevond zig, in 't volgende jaar, te velde, onder bevel van den Kardinaal Infant. Zijn last hield in, om den *Franſchen* den aftogt te beletten; doch hij werd, door de *Franſche* en *Staatſche* Troupen, in 't land van *Luxemburg*, geſlagen, en naar *Namen* terug gejaagd. Van dien tijd af, tot op 't jaar zestien honderd agt-en-dertig, vindt men weinig van hem gemeld. In dat jaar werd hij, door gemelden Kardinaal Infant, eerst naar *Duinkerken*, en daarna naar *St. Omer* gezonden, welke Stad, door hem, met duizend man verſterkt werd. Ook noodzaakte hij, met PICCOLOMINI, de *Franſchen* tot de opbreeking van 't beleg, na dat zij zes weeken daarvoor gelegen hadden. Dit bedrijf was het laatſte van aanbelang, dat door hem in de *Nederlanden* verricht is.

Zie *Gedenkſchriften van* AUBERY, p. 356. AITZEMA, II. Deel, p. 273, 535.

CARIOVALDA, een der *Bataviſche* Veldoverſten, aan wien, door ſommigen, ook wel de naam van *Koning* (ſchoon ten onrechte, gelijk wij reeds meermaals hebben aangemerkt) gegeeven wordt. Hij was de opvolger van VEROMERUS, die omtrent den tijd, waarmede de jaartelling der Christenen een begin neemt, geleefd heeft. De dappere CARIOVALDA ſneuvelde in den ſtrijd, tegen de *Cheruſcen*, agttien jaaren daarna. De ſlag, waarin hij het leven liet, was allernadeeligst voor de *Batavieren*, die, door hunne vijanden, in een bosch gelokt waren. Na zig, langen tijd, met den grootſten moed, verdedigd te hebben, beval deze held aan de zijnen, met alle magt op de vijanden aantevallen. Hij zelf deed een' inval op den dikſten drom, en ſtreed als een Leeuw. Doch, door een menigte van pijlen gewond, viel eerst zijn paard, en daarna hij zelf, met veele Edele Batavieren. TACITUS noemt hem *Dux Batavorum*, *Hertog der Batavieren*.

Zie TACITUS, *Jaarboeken*, II. Boek; *Historien*, II. Boek. VAN LEEUWEN, *Bat.* fol. 673. VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, II. Deel, fol. 39, die dezen ſtrijd ſtelt op het jaar XVI.

CARLIER, (LOUIS) volgens CARPENTIER, afkomſtig uit een Edel *Kamerijksch* geſlacht. Van dien naam zijn 'er ook in *Holland* bekend geweest, die onder de Vasſalen van *Holland* behoorden. Deze Edele voorſtander der vrijheid, die mede onder de Tekenaars van 't Verbond der Edelen behoord heeft, werd, met zeventien van die getrouwe voorſtanders, op last van ALBA, te *Bruſſel* onthalsd, op den eerſten Junij des jaars vijfti en honderd agt-en-zestig. In het bekende *Antwerpſche Chronijkje* word hij enkel genoemd *Lowijs*, *Cancelier van Camerijk*. De geleerde TE WATER oordeelt dat hij, zo al niet de broeder, ten minſten een ſtamgenoot geweest is van JAN CARLIER, die, door de *Waalſche* Hervormden te *Antwerpen*, was afgevaardigd, om met den Prins VAN ORANJE, wegens de Godsdienstoefening, in onderhandelinge te treeden.

Zie TE WATER, II. Deel, bl. 318.

CARLO, (GASPAR VAN DER NOOT, *Heer van*) mede een der getrouwſte Voorſtanders der Vrijheid, waarvan hij, bij de volgende gebeurtenisſen, doorſlaande blijken gaf. Met den Heer VAN RISOIR, mede afkomſtig uit den huize VAN DER NOOT, na den gelukkigen veldſlag bij *Heiligerlee*, in het jaar vijftien honderd agt-en-zestig, ſmeedde hij den aanſlag, om den Hertog VAN ALBA te ligten; waartoe zij zig den tijd, gehuurende de Vaan, als de Hertog naar het Klooster *Groenendaal*, bij *Brusſel*, vertrokken was, meenden ten nutte te maaken. CARLO, als een Monnik verkleed, begaf zig, om, zo als hij voorgaf, den Hertog te ontwijken, in het gemelde Klooster, verwachtende aldaar een bekwaame gelegenheid. Om den aanſlag te volbrengen, waren 'er zes of zeven honderd paarden beſteld, die zig in de nabuurſchap onthielden, en daarenboven vijf honderd Knegten aangenomen, die, in en om *Brusſel*, op hunne hoede moesten zijn. Maar het ongeluk wilde, dat onder die menigte zig een verrader bevond, die, kort vóór den aanſlag, denzelven, aan den Heere VAN LIQUES, dien hij voorheen gediend had, kenbaar maakte, en waarna dezelve niet lang voor ALBA verborgen bleef. De Verrader wist, echter, niemand te noemen, die kennis van den aanſlag had, dan zijnen Hopman, die weleer als Ruiter, onder de benden van den Graave VAN EGMOND gediend had. Deze, gevat zijnde, ſtond manlijk alle folteringen, en zelfs den dood door, zonder iemant te beklappen. Dus bleef CARLO, voor het gevaar, dat hem dreigde, beveiligd, en in ſtaat om nadere blijken van zijne zucht voor de vrijheid te geeven. Dit deed hij voornaamlijk in het beleg van *Haarlem*, alwaar, door den Heer VAN BATENBURG, aan hem, als een dapper man, het bevel betrouwd werd over zes honderd Ruiters, zeven Veldſlukken en vier honderd Wagens met krijgs- en mondbehoeften. Doch de ongelukkige uitſlag van deze onderneeming kostte niet alleen aan een groote menigte dappere mannen, maar ook aan den Heere VAN CARLO het leven. Zie verder van hem op het Art NOOT. (VAN DER)

Zie VAN METEREN, III. Boek, fol. 50. IV. Boek, fol. 80.

CAROLINA WILHELMINA, Prinſes van *Oranje* en *Naſſau*, dochter van wijlen Prinſe WILLEM DEN VIERDEN, en van Haare Koning-

lingſche Hoogheid ANNA, Kroonprinſesſe van *Groot-Brittanje*, geboren te *Leeuwaarden*, den agt-en-twintigſten Februarij des jaars zeventien honderd drie-en-veertig, en, ter gemelde plaatſe, den tienden Maart gedoopt; hebbende tot Gevader GEORGE DEN DERDEN, Koning van *Engeland*, en tot Meeters de Koninginne Douariere van *Pruiſſen*, haare oudmoei, en LOUISA VAN HESSEN KASSEL, Douariere van *Oranje* en *Naſſau*, haare Grootmoeder, en overleeden 6 Maij 1787. Wanneer wij tot het Art. van Zijne Doorl. Hoogh. WILLEM DEN VIERDEN zullen gekomen zijn, zullen wij bijbrengen de ſtukken, welke betrekking hebben tot de opdragt van het Erf-Stadhouderſchap, zo in de manlijke als vrouwlijke linie, afſtammelingen van dien Vorst zijnde. Kortlijk zullen wij 'er hier van zeggen, 't geen betrekking tot deze Prinſes heeft. Eene der voorwaarden, waarop de opdragt geſchiedde, was, dat wanneer gemelde Zijne Hoogheid eenen Zoon naliet, na des Prinſen overlijden, op dezen die waardigheden zouden overgaan; en deze mede overlijdende, op de volgende manlijke afſtammelingen; en bij gebreke van die, op deszelfs Erfdochter van 't huis van *Oranje*, en derzelver manlijke ſpruiten, bij opvolging. Doch, indien de tegenwoordige Heer Erf-Stadhouder WILLEM DE V kwam te overlijden, zonder kinderen verwekt te hebben, dat dan deszelfs Zuster, de Prinſes CAROLINA zijne plaats zoude vervullen: echter met deze bepaalinge, *dat het zelve geen plaats zoude hebben, dan alleen in geval zij, en derzelver vrouwlijke afſtammelingen, met bijzondere toeſtemming der Staaten, kwam te trouwen met een Prins, belijdenis doende van den waaren Chriſtelijken Hervormden Godsdienſt, ſodanig als die in de openbaare kerken dezer Landen geleerd word, en niet bekleed zijnde met de Koninglijke of Keurvorſtlijke waardigheid.* Men weet, dat in het jaar zeventien honderd negen-en-vijftig (volgens het geene wij, op 't Art. ANNA, *Gouvernante der Nederlanden*, gezegd hebben) zijne Doorluchtigheid, KAREL CHRISTIAAN, Prins van *Naſſau Weilburg*, geſprooten uit de Naſſauſche linie van *Watzum*, doende belijdenis van den *Lutherſchen* Godsdienſt, aanzoek deed tot een huwelijk met deze Prinſesſe, en dat wijlen Haare Koninglijke Hoogheid daarvan, bij Miſſive, aan de Staaten der bijonde-

re

re Provintiën kennis gegeeven, en derzelver toeſtemming daarop verzocht had.

Deze Prins bereikte, op den zestienden Januarij des gemelden jaars, den ouderdom van drie-en-twintig jaaren; was, ſedert eenigen tijd, in dienst van den Staat, en bevorderd tot den rang van Generaal-Major, midsgaders Colonel en Capitein. Daags vóór het overlijden van gemelde Vrouwe Gouvernante, gaf dezelve, bij Misſive, kennis aan de Staaten van haare toeſtemming tot deze echtverbintenis, gedateerd 11 Januarij 1759: in welke Misſive, onder anderen, geleezen wordt: *'t welk een en ander ons gepermoveert heeft ons mondelijk conſent daar aan te geeven, en in gevolgen het* Diploma *van U Ed. Groot Mog. in dato zestien November zeventien honderd zeven-en-veertig U Ed. Groot Mog. gantsch vriendelijk te verzoeken, het voorſchreven huwelijk, met de Approbatie van U Ed. Groot Mog. te honoreeren; en wel inzonderheid ten deze effecten, dat de kinderen, die uit hetzelve huwelijk zouden mogen geboren worden, opgevoed wordende in de Gereformeerde Religie, en op hun tijd daarvan Profeſſie doende, zullen blijven ſouisſeeren van de rechten en prerogativen, aan hen, in dat cas, bij het voorgemelde Diploma gegund; en dewijl het ons tot een verdubbeld genoegen zoude ſtrekken, dit voorgenoome huwelijk hoe eerder zo beter te zien voltrekken, verzoeken wij U Ed. Groot Mog. insgelijks op het genegenſte, die goedheid te willen hebben, om de deliberatien hierover te verleenen, waarover wij ons op eene bijzondere wijze aan U Ed. Mog. zullen verpligt houden.*

Deze Misſive was wel, bij de Staaten der Provintien, ontvangen, maar bij allen niet van eenerleie uitwerking. Die van *Overijſſel* ſtelden dezelve in handen van hunne Gecommitteerden. Terwijl deze met het onderzoek daarover bezig waren, zonden die van *Gelderland* hunne toeſtemming, bij Misſive, aan den Heere VAN BRUNSWIJK WOLFENBUTTEL, als Voogd over de onmondige kinderen. Bij de Provintie van *Holland* en *Westfriesland*, werd de gemelde Misſive, bij alle de Leden, copielijk overgenomen, om daarop het goedvinden van de Heeren hunne Principaalen te verſtaan. En alſchoon de Ridderſchap en de meer-

der-

derheid der Steden zig voor het huwelijk verklaarden, kon men, echter, doordien eenige Steden daaromtrent min gunſtig dachten, de zaak tot geen eenpaarig beſluit brengen. Inmiddels gaven die van *Zutphen* mede hun conſent; zo ook die van *Zeeland*, welke, reeds daags te vooren, daartoe beſlooten hadden. Daags daaraan volgende kwam het gunſtig beſluit van *Overijſſel*; dat van *Groningen* den tienden Februarij, van *Friesland* den negentienden van die zelfde maand, van de Stad *Utrecht* den zeventienden April, en van de Heeren *Geëligeerden* van die Provintie den volgenden dag; doch van de *Ridderſchap* alleen met die bepaalinge, dat het huwelijk van Haare Hoogheid, met een' Prins, belijdenis doende van de *Augsburgſche Confeſſie*, in het vervolg in geene Conſequentie zou kunnen worden getrokken, en dat de kinderen daarvan in de *Gereformeerde Kerke* zouden worden opgebragt.

De Ridderſchap vond, echter, in de toeſtemminge, zwaarigheid, die ze, onder anderen, op deze wijze te kennen gaf, „ Dat de Heeren Edelen zig door de heiligſte banden en verbintenisſen verplicht vonden, tot het naauwkeurig nakomen en helpen maintineeren, van 't reglement op de erflijke ſucceſſie geëmaneert, waarbij het hierboven bijgebrachte van den 16den Nov. 1747, en van het beraamde 10 Januarij 1748, vooral in aanmerkinge kwam, dat het bekend is, dat de hooggemelde Heer Prins van *Naſſau Weilburg*, belijdenis doende van de *Augsburgſche Confeſſie*, en derhalven, indien Zijne Hoogheid niet kon goedvinden, alvoorens profeſſie te doen van de publieke Godsdienst dezer Landen, het van de Heeren Edelen met geen billijkheid kon gevergd worden, dat dezelve in 't voorgenomene huwelijk zouden conſenteeren, in effecte, als bij het bovengemelde verzoek van Haare Koninglijke Hoogheid aan de Staaten is voorgedragen,

„ Dat wel ter wegneeminge van deze zwaarigheid, als een gereed middel, voor handen ſchijnt te zijn, dat de drie Leeden van Staat zig onderling en eenpaarig van den Eed op 't voorſchreeven Reglement, voor zo verre dit point aangaat, ontſlaan, en vervolgends ten faveuren van dit gemelde huwelijk diſpenſeeren, van de clautele der ſucceſſie, onder protestatie van *non præjudice* en *non conſequentie* voor het toekomende.

„ Doch

„ Doch dat de Heere Edelen bedenkende met hoe veele omzigtigheid het gemelde Reglement is beraamd, en hoe alle mogelijke voorzorge voor dezelfs bestendigheid is gebruikt, en dat het tegenwoordig geval het eenige is, waaronmeent de Clausule van dat reglement van Applicatie is, zij niet dan met aandoening kunnen reflecteeren op de onvoordeelige denkbeelden, welke aan 's Lands ingezetenen, door het voorsz. middel van dispensatie werkstellig te maaken, zouden gegeeven worden van de prudentie hunner overigheid, in het neemen van derzelver standvastigheid, in het handhaven der besluiten, die op 's Lands welzijn eene onmiddelijke betrekkinge hebben, en op welker weldenkendheid en onveranderlijkheid, het allerstrikst betrouwd behoorde te worden.

„ Dat het voorsz. reglement niet gearresteerd is, dan met rijpe raade, overleg en goedkeuringe van wijlen Zijne Hoogheid, glor. ged. dien het kennelijk is, dat geene gelegenheid ontbroken heeft, om uktewerken, dat in plaats van de woorden:

„ *Van de waare Christelijke Gereformeerde Religie, zo-*
„ *danig, als die in de publieke kerken dezer Landen*
„ *geleerd word:*

„ *In het zelve gesteld waren, of te doen stellen* DIE VAN
„ DE PROTESTANTSCHE RELIGIE.

„ Dat derhalve niet te twijffelen is, of die Vorst, in Nederland geboren, en in de openbaare Gereformeerde Godsdienst opgevoed, heeft, om pieuse redenen, en om dat zulks dienstig voor den Staat en nutsig voor de belangens van zijn Huis, geoordeeld en begeerd, dat de gemelde Clausule in het reglement zo en niet anders zouden worden gesteld, als dezelve gevonden worden, daar in gesteld te zijn; en dat die zelve Vorst, zig verlaatende op den eed, door de Regenten, van alle de Provintien gedaan, het sterflijke heeft afgelegd, in een billijk vertrouwen, dat de Heeren Staaten hetzelven in allen deelen en dus ook in dit point, naauwkeurig zouden nakomen en maintineeren, aan welk billijk vertrouwen weinig zoude voldaan worden door het middel van dispensatie.

„ Dat

„ Dat daarenboven dit reglement is aanmerken als een eeuwigduurende grondwet der regeeringe van den Lande, waarvan op geenerhande wijze, in eenig point, zonder het ganſche reglement te verzwakken, kan of mag worden afgegaan, en dat een dispenſatie van een van deszelfs clauſulen, en dat bepaaldelijk in 't eerſte geval, dat hetzelve had moeten opereeren, alle de overige clauſulen noodzaakelijk moeten doen vervallen, en zelfs de geëtabliſeerde ordre van ſucceſſie op losſe ſchrooven ſtellen, waarvan de gevolgen ten hoogſten gevaarlijk zijn, beiden voor den Staat en het Stadhouderlijke Huis.

„ Dat men te vergeefsch zig hier tegen zoude meenen in zekerheid te kunnen ſtellen, door eene plegtige proteſtatie van *non præjudice*, of *non conſequentie* voor het toekomende, alzo de geringſte ervaarenheid in zaaken van regeeringe overtuigend leert, dat, wanneer onder dusdanige proteſtatien eens van deze of geene reſolutie is afgegaan, het niet zelden gebeurt, dat het eens gegeeven voorbeeld, onder dergelijke proteſtatie, zo menigmaal wordt gevolgd, dat de geheele reſolutie ten laatſten krachteloos, en de proteſtatie eene ijdele ceremonie word.

„ Eindelijk, dat het onzeker zijnde, of de manlijke Descendenten, welke uit dit huwelijk zouden mogen geboren worden, ook in het geval zullen komen, van volgends de order, bij het meergemelde reglement anderzins bepaald, tot de ſucceſſie in het Stadhouderſchap geroepen te kunnen worden, het ten hoogſten onvoorzigtig zouden zijn, uit voorzorge voor zo een onzeker geval, atteite te geeven aan de beſtendigheid van een wet, in welker onveranderlijkheid de Provintien en het Stadhouderlijk Huis zo een important belang heeft, te meer daar het voorſz. geval komende te exſteeren, de Heeren Staaten alsdan daarontrent zodanig zullen kunnen voorzien, als ten meesten nutte van den Lande bevonden zal worden te behooren, zonder nodig te hebben toevlugt te neemen tot het middel van dispenſatie van het tegenwoordig reglement.

„ Dat derhalven de Heeren Edelen en Ridderſchap dit alles rijpelijk hebbende overwoogen, van advis zijn, dat de Heeren Staaten, zo veel en naar vermogen te voldoen, aan de begeerte van wijſen Haare Koninglijke Hoogheid, als om alle mooglijk

ge-

genoegen te geeven, aan Mevrouwe de Prinſesſe *Carolina*, en uit aanmerkinge van de voortreffelijke qualiteiten, van den Heere Prinſe van *Naſſau Weilburg*, het voorgemelde huwelijk behooren te approbeeren, en daar in te conſenteeren, zo als de Heeren Edelen en Ridderſchap hetzelve approbeeren en conſenteeren bij dezen, ten dien effecte, dat de manlijke Descendenten, welke uit hetzelve huwelijk zullen geboren worden, zullen worden opgevoed in de waare Christelijke Gereformeerde religie, zodanig als die in de kerken dezer Landen geleerd word, en op hun tijd daarvan profesſie doende, zullen blijven jouisſeeren van de rechten en prerogativen, bij hun Ed. Groot Mog. Reſolutie van den 10 Januarij 1748 gegund, alles, echter, onder deze nadrukkelijke voorwaarden, dat het gemelde effect alleen zal plaats hebben, ingeval Hoog gemelde Heere Prinſe van *Naſſau Weilburg* zoude mogen goedvinden, alvoren dit huwelijk voltrokken worde, profesſie te doen van den Hervormden Godsdienst, zo als dezelve in de publieke kerken dezer Landen word geleerd, doch zo gemelde Heere Prinſe daaromtrent difficulteert, dat in dien gevalle het voorſz. reglement op de Erfſtadhouderlijke ſucceſſie in 't Stadhouderſchap, op den 10den Januarij 1748 gearreſteerd, volkomen en in zijn geheel zal blijven, en midsdien nooit geallegeerd worden ten behoeven van de manlijke Deſcendenten, welke uit dit huwelijk zouden mogen geboren worden."

Het geen, door de Hollandſche Steden *Haarlem* en *Dordrecht*, tegen het huwelijk werd ingebragt, kwam genoegzaam met het bovengemelde van de Ridderſchap van *Utrecht*, in alles overeen; beroepende die twee Steden zig mede op de meergemelde grondwet. *Delft* bragt naderhand, op den 10den van Junij, ten voorſchijn, een plan ter faciliteering van de deliberatie, op het verzoek en de Misſive van Wijlen Haare Koningl. Hoogheid, waarin, onder andere, gezegd werd, „ dat met relatie tot het tweede Lid van het verzoek, gelet zijnde op de difficulteiten, bij verſcheiden Leden gemoveerd, met opzichte tot het geſtatueerde van 17 Nov. 1747, en zulks uit hoofden van de religie, waarvan hoogstgemelde Heere Prinſe profesſie doet;

Door de Heeren van de Ridderſchap en verdere hunner

ner Ed. Gr. Mog. Gecommitteerdens, tot het groot Beſoigne zal worden overgelegd en overwogen, hoedanige voorziening in tijd en wijlen, bij een extraordinaire diſpoſitie van Hun Ed. Gr. Mog. uit derſelver ſouveraine magt en authoriteit, tot maintien van de vastgeſtelde regeeringsvorm, en ten faveure van het manlijk vir, uit het voorſz. huwelijk te procreeren, zoude konnen en behooren te worden gedaan, en de vergadering daarop gedient, van derzelver Conſideratien en Advis, blijvende niet te min het geſtatueerde, bij de opgemelde Reſolutie in volle kracht, tot dat door Hun Ed. Groot Mog. dienaangaande nader zal worden gedisponeerd."

Doch de Leden, die zwaarigheid in de toeſtemming maakten, oordeelden bij hunne beſluiten te moeten blijven, en gelastten hunne Gevolmagtigden, dit plan ter Staatsvergaderinge afteſlaan: waarop dan, nadat vijf Provintien, gelijk wij gezien hebben, op het voorſtel van wijlen de Vrouwe Gouvernante, hadden geconſenteerd, terwijl in de twee andere Provintien ſommige Leden zwaarigheid maakten, naamlijk in die van *Holland* en *Utrecht*, hunne Hoogheden beſloten, met de voltrekking van hun huwelijk, na bekomene toeſtemming van *Zijne Groot-Brittanniſche Majesteit*, en Haare Hoogheid, de Prinſesſe Douariere van *Oranje*, en verdere Voogden, voorttegaan; van welke bekomene toeſtemminge de Hertog van BRUNSWIJK WOLFENBUTTEL, op den twaalfden Februarij zeventien honderd en zestig, mondeling, aan den Preſident van H. Ed. Gr. Mog. kennis gaf, en bij Miſſive aan de Staaten der bijzondere Provintien; zo als, vier dagen daarna, door Zijne Hoogheid, den Prins van NASSAU WEILBURG, geſchiedde. Op het mondeling bericht van den gemelden Hertog, namen de Heeren Staaten van *Holland* en *Weſtfriesland*, eindelijk, het volgende beſluit: *En voort gelet zijnde dat echter bij de meeſte Bondgenooten inclinatie word beſpoord, om het voorſz. huwelijk zijn voortgang te doen hebben;* IS, *om aan derzelver inclinatie, zoo veel mooglijk te gemoed te koomen, goedgevonden en verſtaan te verklaaren, zo als Hunne Ed. Gr.*

Mog. verſtaan en verklaaren bij dezen, dat zij den voortgang en de voltrekking van voorſz. huwelijk zullen aanzien zonder zig daar tegens te oppoſeeren, behoudens nogthans dat hier door niet zal mogen worden verſtaan eenigzints gederogeerd of eenige de minſte afbreuk te zijn gegeeven aan meergemelde Reſolutie van den 16 Nov. 1747. welke H. Ed. Gr. Mog. als eene onverbreeklijke grondwet van den Staat, allezints pretendeeren te houden in haar geheel. Ook verleenden dezelfde Staaten dispenſatie van het gaan der huwelijksgeboden. Op den zelfden dag volgde ook de toeſtemming tot dit huwelijk, door de Staaten Generaal, welke, daarenboven, beſlooten tot het doen van eene aanzienlijke bezending, zo bij Haare Hoogheid de Prinſesſe CAROLINA, als bij den tegenwoordigen Heer Erfſtadhouder, om dezelven, met het voorgenomene huwelijk, geluk te wenſchen. Doch de Heeren Gedeputeerden, van wegens *Holland* en *Weſtfriesland*, reſerveerden om zig daags daaraan nader te verklaaren, terwijl de Heeren Gedeputeerden van *Utrecht* verklaarden, daartoe ongelast te zijn. Gemelde Commisſie werd, echter, buiten die van *Holland* en *Utrecht*, volbragt. *Gelderland*, *Zeeland*, *Friesland*, *Overijsſel* en *Stad en Lande* gaven zig veele moeite, om de twee Provintien in haar gevoelen te doen ſtemmen. *Utrecht* hield zig bij zijne eens genomene reſolutie, en die van *Holland* bij hun gezegde, *dat zij het zouden aanzien.* Op den vijfden Maart werd het huwelijk, met groote pracht en luister, overeenkomſtig den rang der Perſonadjen, in *'s Hage* voltrokken, zonder, echter, de toeſtemming van *Holland* en *Utrecht*, op die wijze, zo als dezelve door wijlen de Vrouwe Gouvernante verzocht was, verkreegen te hebben.

In *Holland* waren 'er vóór,	'er tegen,	*Dordrecht.*
de *Ridderſchap.*		*Haarlem.*
Delft.		*Amſteldam.*
Leiden.		*Gouda.*
Gornichem.		*Rotterdam.*
Schoonhoven.		*Schiedam.*
Hoorn.		*Edam.*

Edam. *den Briel.*
Monnikkendam. *Alkmaar*, en
Medenblik, en *Enkhuizen.*
Purmerend.

De laatstgenoemde negen Steden waren van bagrip, dat de Reſolutie van den zestienden November zeventien honderd zeven-en-veertig niet gedoogde, het huwelijk met die uitwerking aan te zien, of toeteſtemmen, zo als de goedkeuring daarop verzocht was. Doch daar het huwelijk van den Heere Erfſtadhouder, en de kinderen, daaruit voortgekomen, waarſchijnelijk, aan die van de Prinſeſſe CAROLINA geen gelegenheid zullen geeven, om aanſpraak op de aanzienlijke waardigheid te maaken, eindigen wij dit Artikel, met nog aan te merken, dat de gemelde Prinſes overleeden is op den zesden van Maij des jaars 1787; zullende de kinderen, uit dit huwelijk geboren, op 't Art. NASSAU WEILBURG gemeld worden.

CARPENTIER. (*Pieter*) Schoon men weinige of geene berichten van zijnen eerſten leeftijd weet, vermoedt men, echter, dat hij een *Amſterdammer* van geboorte is. Dewijl hij, tot manlijke jaaren gekomen zijnde, den rang en waardigheid van Gouverneur Generaal van *Neerlands Indiën* bekleed heeft, verdient hier gemeld, op wat tijd, en langs welke wegen, hij tot die hoogte is geklommen, en hoe hij zig daarin gedraagen heeft. Dat hij een man van geene geringe afkomst geweest is, zou men mogen beſluiten, vermits hij, als Opperkoopman, met het Schip de *Getrouwheid*, in het jaar zestien honderd zestien, naar de *Indiën* de reize aannam. Twee jaaren daarna werd hij, door den toenmaaligen Gouverneur Generaal JAN PIETERSZ COEN, benoemd tot Ordinaris Raad en Directeur Generaal van den handel op *Amboina*; in welken post hij zig met de grootſte bekwaamheid, en ten nutte voor de Maatſchappij gedroeg. Aanmerkelijk was het tijdſtip zijner eerſte regeeringe als Gouverneur Generaal, wegens de zo veel geruchts gemaakt hebbende zaak, door de Engelſchen de *Amboinſche Moord* genaamd; eene gebeurtenis, die, zo in de *Indiën* als in *Europa*, grooten tweeſpalt tuſſchen de Engel-

ſchen en Hollanders veroorzaakte. De eerſten waren te hoofdig om te willen erkennen, dat hunne Landsgenooten de ſmeeders waren van den moord, gepleegd aan de Hollanders, en weigerden dus ook, dat dezelve naar verdienſten geſtraft konden worden. Zie hier, hoe de zaak aan den dag kwam.

Een *Japanees*, wiens onbeſcheidene nieuwsgierigheid hem verdacht gemaakt had, was oorzaak van de ontdekkinge. Na dat men zig van hem meester gemaakt had, bekende hij, in zijn verhoor, dat de Soldaaten van zijne Natie, welke in dienst der *Hollanders* waren, beſlooten hadden, zig meester van de Fortres te maaken, door de *Engelſchen* daartoe omgekocht zijnde, aan wier Comptoir zij, nu al bij de drie maanden, geweest waren, om over den tijd en wijze te raadpleegen. Op deze bekentenis werd terſtond bevel gegeeven, de *Japaneezen* te ontwapenen en gevangen te neemen. Alle de gevangenen bekenden de zaak, zonder in iets te verſchillen. Verder werd, door hunne algemeene bekentenis, voor een zekere zaak van waarheid bevonden, dat GABRIEL TWERSON, Opperkoopman, en meer andere *Engelſche* bedienden, hen hadden overgehaald, om de hand te leenen tot het verraſen van het Fort, met verdere aanwijzinge van den beraamden tijd en plaats. Ook bekenden zij, verſcheidene geſprekken gehouden te hebben met ABEL PRICE, een Engelſchen Wondheeler, die toen in hechtenis zat, wegens wanbedrijf, waaraan hij zig had ſchuldig gemaakt; deze werd ook gehoord tegen elf *Japaneezen*, en zijne bekentenis bevestigde die van de voorigen.

TWERSON, die de aanlegger van dit verraad was, werd gedagvaard om voor den Raad te verſchijnen; welke hem beval, alle de zijnen te doen komen; deze verſchijnende, werden allen vastgehouden, doch TWERSON, in zijn Comptoir, dat hem tot eene gevangenis diende, bewaakt. De zijnen zochten eerst te ontkennen; doch de bekentenis der *Japaneezen* hoorende, als ook die van PRICE, verklaarden zij allen eenparig, dat tegen den eerſten Januarij van het jaar zestien honderd drie-en-twintig, bijna alle de *Engelſche* Commieſen van de Comptoiren buiten *Amboina* gelegen, daar gekomen zijnde, TWERSON hen in zijn vertrek had doen bij een komen, en gezegd had, dat hij aan hun eene

zaak

zaak van gewigt had voortedraagen; doch, wijl 'er de hals mede gemoeid zou kunnen zijn, hij hun dezelve niet dan onder een eed kon vertrouwen, en deed hun vervolgens zweeren op het Euangelie. Dit gedaan zijnde, verklaarde hij, kans te zien, zig van het Fort *Amboina* meester te maaken. Daarna opening gedaan hebbende van de middelen, welke hij dacht met hoop op een goeden uitflag te kunnen in 't werk ftellen, waren 'er eenigen van de zaamgekomenen, die hem te gemoet voerden, dat de *Engelfchen* veel te zwak waren om die onderneeming te beginnen; waarop hun TWER ON berichtte, dat alle de *Japaneezen*, die de wacht op het Fort hadden, in zijn belang waren; dat zij zig bij hem zouden voegen, en op het onverwagtst de *Hollanders* overvallen, op een tijd als de Gouverneur van de hand was. Ook zou hij zo lang toeven, tot dat 'er Schepen van hunne Natie op de rede van *Amboina* zouden zijn: niet alleen om hun, geduurende den aanval, van het noodige te voorzien, maar ook om door het fcheepsvolk hun getal te doen vermeerderen. Op gelijke wijze zou hij zorg draagen, om alle de Commiefen der bijzondere Comptoiren, met hunne bedienden en flaaven, tot zig te ontbieden, waarmede hij zig verzekerd hield, volks genoeg te hebben; moetende de tegenwoordig zijnde zig flegts in ftaat ftellen om hem bijftand te doen, vermits hij de middelen wel vinden zou, om zijn oogmerk te bereiken. De Inwooners van *Louthou* waren mede gewonnen, en zouden, ten beftemden tijde, met hunne *Korakoren* komen opdaagen.

TWERSON vervolgens voortgaande tot de orders, die men in acht te neemen had, zeide verder, dat de *Japaneezen*, die in het Fort dienden, zorg moesten draagen, dat 'er twee van hun op ieder Bastion waren; de andere moesten in de Zaal blijven, om den Gouverneur in het oog te houden, en, zo hij tegenwoordig mogt zijn, het tijdftip, om hem aftemaaken, wel waar te neemen; waarop men zig van de Bastions moest meester maaken, de *Engelfchen* 'er binnen laaten, en zo veele *Hollanders* ombrengen als noodig was, om hun allen tegenftand te beletten, en de overigen gevangen neemen.

Alle de goederen van de *Hollandfche Compagnie* zou men tot buit maaken, en ze verdeelen tusfchen de *Engelfchen* en *Japa-*

neezen, nadat elk der laatsten vooraf eene somme van duizend realen van agten na zig zou genomen hebben. Voorts zouden dezulke Burgers, welke zig niet zouden willen onderwerpen, doodgeslagen, of in hunne familiën en goederen vervolgd worden. Hij voegde 'er nevens, dat wel de tijd tot den aanslag niet ten naauwsten bepaald was; maar dat de zamengezworenen wel dra bij den anderen zouden kunnen komen, om denzelven nader te bepaalen, en verdere maatregelen te neemen.

Men zond eenige Leden van den Raad van *Amboina*, om TWERSON te verhooren, welke hem afvraagden, wat hem tot deze zo haatelijke zamenzweering bewoogen had? Hij antwoordde, *de eerzucht en hoop op winst*. Verder begeerden ze van hem te weeten, voor wien de eer en het voordeel zouden geweest zijn, en op wiens naam hij zig meester van 't Fort zou gemaakt hebben. Zijne verklaaringen gaven te kennen, dat, zo zijn ontwerp gelukt ware, hij daarvan aanstonds kennis zou gegeeven hebben aan de *Engelschen* op *Bantam*, hun om hulpe verzocht, en die hem gezonden zijnde, het Fort daadlijk in handen der afgezondenen gesteld hebben, om 'er, in naam van de *Engelsche Compagnie*, bezit van te neemen. Of bijaldien deze zig met de zaak niet had willen inlaaten, zou hij gemaakt hebben, het Fort voor zig te houden, en, door een verbond met de Eilanders, zig daar van verzekerd hebben.

De verhooring afgeloopen zijnde, beklaagde de Gouverneur zig ten uitersten over de onmenschlijkheid, waarmede men voorneemens geweest was, hem en de overige *Hollanders* omtebrengen; voerende wijders aan TWERSON te gemoet, of deze wrede voorneemens de betooning waren voor al de aan hem betoonde achting? of niet zijne ondankbaarheid te verfoeijen was, en of alle bruave Heden daar van geen afschrik moesten hebben? TWERSON beantwoordde dit met een zwaare zucht, zeggende: *behaagde het Gode, dat de zaak te herdoen ware, ik zoude 'er mij niet insteeken, zo als ik nu gedaan heb*. De verhooring was gedagtekend 9 Maart des gemelden jaars, juist den dag, die tot de uitvoering bestemd was. Het getal van hun, die bekend hadden, bestond in elf *Japaneezen*, veertien *Engelschen*, en één *Portugees*, die Kapitein over de Hollandsche Slaaven was. Ie-

de

der in 't bijzonder had de bekentenis ondertekend, en het grootſte gedeelte van hun werd ter dood veroordeeld.

Zeven *Engelſchen*, van *Amboina* in *Europa* te rug gekeerd, gaven daarvan gantſch andere verklaaringen, ten voordeele naamelijk van de hunnen; doch de rechtvaardigheid van de zaak der *Hollanderen* vereischte geen andere bewijzen. Het verhaal, waarvan het hoofdzaaklijkſte boven gemeld is, was niet zo haast in *Holland* door den druk gemeen gemaakt, of het zelve werd in *Engeland* verboden, en een ſcherp tegenſchrift kwam aldaar, weinige dagen daarna, ten voorſchijn.

De Algemeene Staaten zochten, volgens hunne voorzichtigheid, de verwijdering, die hier uit, tuſſchen de beide Natien, zou kunnen ontſtaan, weg te neemen; ook dachten dezelve daarin geſlaagd te zijn, door middel van een nieuw verdrag van Bondgenootſchap met Koning KAREL DEN EERSTEN, doorgaans *het Verdrag van Southampton* genaamd, getekend den zevenden September zestien honderd vijf-en-twintig; in welk verdrag een artijkel was, waarbij, in het gemeen, alle brieven van ſchaêverhaaling, tegen de wederzijdſche Bondgenooten, werden opgeheeven. Doch twee dagen laater herriep de Koning hetzelve, door eene tegenbetuiging, ten voordeele van de Engelſche Compagnie der *Oost-Indiën*, bepaalende den tijd van agttien maanden, om binnen denzelven de voldoening te erlangen, welke zij eischte voor de ſchade en overlast, bij haar geleeden, door de Hollandſche Maatſchappij op *Amboina* en elders, zo wel aan deze als aan geene zijde der Linie. Veele jaaren verliepen er, eer deze verſchillen beſlist waren. In *Holland* had men alle de Raaden van *Amboina* opontboden, om zig te verantwoorden. Doch de *Engelſchen* vertraagden het onderzoek van de hunnen, van tijd tot tijd. Dus werden de zaaken van *Amboina* niet eerder beſlist, dan met het eindigen van den oorlog, in het jaar zestien honderd vier-en-vijftig. En toen men meende, dat alles daarmede beſlecht en afgedaan was, maakten de *Engelſchen* weder nieuwe zwaarigheden, over de uitvoering van de zaaken, bij den vrede bepaald, en hielden dus de oneenigheden gaande, tot op den vrede van *Breda*, geſloten in het jaar zestien honderd zes-en-twintig. Alle de ſtukken, hier over gewisſeld, vindt men bij

ATTZEMA en anderen. Doch laat ons nu zien, welke uitwerking deze zaaken in de *Indiën* hadden, en wel ten aanzien van de *Indiaanen*. Dezen, wel voorziende, dat uit het gebeurde een oorlog tusſchen de *Engelſchen* en *Hollanders* zoude ontſtaan, vleiden zig, daarbij middel te zullen vinden, om alle banden van verbondsvereeniging te kunnen verbreeken; bijzonder waren dit de gedachten van de volken, die het naast bij *Amboina* woonden: deze verzuimden niets om zig de verwijdering, tusſchen de twee Europeaanſche Natiën, ten nutte te maaken, beroovende en vermoordende de Compagnies Dienaars, en den *Engelſchen* alle voordeel toebrengende, verkoopende aan hun, ſtrijdig tegen de gemaakte verdragen, de Kruidnagelen tot hooge prijzen. Vruchtloos waren de poogingen van den Gouverneur van *Amboina*, om hierop voldoening te krijgen, daar zij zelfs geen ſchijn maakten van zijne klagten te willen hooren. Niet voor het jaar zestien honderd vijf-en-twintig, vond men middel, door de aankomst van de Nederlandſche Vloot, deze volken te beteugelen.

De Heer CARPENTIER, die met het jaar zestien honderd drie-en-twintig, den bovengemelden Heere KOEN, in de waardigheid van Gouverneur Generaal gevolgd was, had, geduurende zijne regeering, wel geene nieuwe Landen aangewonnen, maar had, met vlijt en oordeel, de bezittingen van de Maatſchappij in ſtaat gehouden, tegen allen aanval verzekerd, en den koophandel groot voordeel aangebragt. Na bekomen verlof tot zijn ontſlag, kwam hij, in het jaar zestien honderd agt-en-twintig, in 't Vaderland, met vijf rijk geladen ſchepen. Uit aanmerking van gedaane dienſten, deeden de Heeren Bewindhebbers, behalven zijne bezolding, hem een geſchenk van tien duizend guldens, een gouden Keten en Medailje ter waarde van twee duizend guldens, een Degen van vier honderd, en de betaaling van vier duizend guldens, die hij van de Compagnie te vorderen had.

In de maand October van het volgende jaar, werd hij verkozen tot Bewindhebber van de O. I. Maatſchappij, ter Kamer *Amſteldam*; welken aanzienlijken post hij nog veele jaaren bekleed heeft, als zijnde hij overleeden op den vijfden September van 't jaar zestien honderd negen-en-vijftig. In het eerſte jaar van zijn

zijn Bewindhebberſchap (1620) werd hij, als Mede-Gevolmagtigde, naar *Engeland* gezonden, ter bemiddeling van de hiervoor gemelde *Amboinſche* verſchillen. Terwijl hij zig aldaar bevond, werd, door de Heeren Bewindhebberen, op 't ſterkſte bij hem aangehouden, om zig wederom als Gouverneur Generaal naar de *Indiën* te begeeven; doch hoe veel roems en voordeels hier mede voor hem te behaalen ware, bedankte hij, echter, voor het aanbod.

Zie VALENTIJN., *en Leven van Carpentier*, in het XXde Deel der *Hiſtoriſche Reizen*, alwaar men ook zijne afbeelding vindt.

CARTESIUS, (RENATUS) anders DES-CARTES, was geboortig uit *Frankrijk*, in *Touraine*, den een-en-dertigſten van Maart des jaars vijftien honderd zes-en-negentig, en opgevoed in de Schoole der Jeſuiten. Hij onthield zig, een groot gedeelte zijns levens, in de *Nederlanden*, op het huis *Endegeest*, alwaar hem, van zijne tegenſtrevers, waarhan het hem, zo min als andere Geleerden, ontbrak, werd nagegeeven, dat hij, zo al geen Ongodist, ten minſten een man zonder godsdienst was. Nogthans moesten zij erkennen, dat hij een verſtandig Wijsgeer, en uitneemend groot Wiskunſtenaar was. Zelfs verhaalt men dat hij weigerde, zig met godsdienſtige onderzoekingen te willen bezig houden; hij antwoordde, naar men zegt, aan zekeren Predikant te *Dexenter*, die hem hierover onderhield, ſpottender wijze: *Ik heb de Religie van mijnen Koning.* Onophoudelijk was hij bezig om eene vernieuwde Wijsbegeerte ten voorſchijn te brengen; welke arbeid, terſtond, van een groote menigte van ſchrandere en weetgierige verſtanden, werd toegejuicht, doch ook te gelijk veele twisten, in de Nederlandſche Kerk en op de Hooge Schoolen, verwekte, naardien ſommigen de Theologie wilden ſchikken naar deze nieuwe Wijsbegeerte, daar anderen, gekluisterd aan hunne denkwijze, zig met drift tegen verzetteden. Ook waren 'er, die ondekten dat de leering van DES CARTES niet nieuw was. Die erkende hij naderhand zelf, zeggende, *dat het geene hij voortbragt, reeds door* DEMOCRITUS *was ter baane gebragt.* In het algemeen wordt hij gehouden voor een ondermijner der Wijsbe-

geerte van ARISTOTELES, welke toen alomme geleerd en gevolgd werd. 't Is bekend dat zijne Wijsbegeerte, na dat de Proefondervindelijke Philosophie, in *Engeland*, *Frankrijk* en de *Nederlanden*, meer geoefend is geworden, minder voorstanders heeft gevonden. Zijne grootste voorstanders in *Nederland* waren COCCEJUS en deszelfs navolgers. Terwijl hij, van woonplaats veranderd zijnde, zig in *Noord-Holland* onthield, deed hij verscheidene reizen naar *Frankrijk*, ter vermeerderinge zijner kundigheden. Vervolgens is hij, door de vermaarde *Zweedsche* Koninginne CHRISTINA, genodigd naar *Stokholm*, om, met andere Geleerden, de geleerdheid, die aldaar in verval was, te herstellen. CARTESIUS, aan dat verzoek voldoende, bleef bij haar, tot het einde van zijn leven, in groote achtinge. Hij stierf te *Stokholm*, den eersten Februarij van het jaar zestien honderd vijftig. Bij zijn afsterven is opmerkelijk, dat hij, zwaar van de pleuris aangetast zijnde, niet wilde toestaan, volgens het gemeene gebruik, ter geneezinge dier kwaale, dat hem een ader geopend werd, zeggende, *dat zulks strijdig was met zijne Philosophische gronden;* waarop dan ook de dood, volgens de voorspelling der Geneesheeren, volgde. De gemelde Koningin deed zijn graf met een loflijk grafschrift versieren. In het jaar zestien honderd zeven-en-zestig werd zijn gebeente, op verzoek van Koning LODEWIJK DEN VEERTIENDEN, naar *Frankrijk* gevoerd, en aldaar, in de maand Augustus, in de Kerk van *St. Genoveva* bijgezet, alwaar zijn overschot, op nieuw, met een uitmund Grafschrift, van den Heere CHANUT, met wien hij, in zijn leven, drukke briefwisseling gehouden had, is vereerd geworden. Zijne werken, die ten deele in 't *Fransch*, en ten deele in 't *Latijn* door hem geschreeven, en gedeeltelijk in 't Fransch en Nederduitsch, doch geheel in 't Latijn gedrukt zijn, komen ons voor onder de volgende tijtels: *Meditationes de Prima Philosophia &c. Principia Philosophiæ. Dissertatio de Methodo Dioptrices. Tractatus de Passionibus Animæ. Epistolæ*, 3 *vol. Geometria. De Homine, & de formatione Foetus, cum notis* Schuijl & de la Forge. *Opuscula Posthama Phijsica & Mathematica. Mechanica. Reguke ad detectionem etc. De generatione animalium. Compendium Musicæ.* 's Mans afbeeldzel gaat op onderscheidene wijzen in prent uit.

CAR-

CARVO. Van deze plaats wordt nergens anders bij de Ouden gewag gemaakt, dan alleenlijk in de Reisbeschrijvingen, die daarvan tevens de waare ligging aanwijzen. In het Werk, bekend onder den naam van *de Reizen van Antoninus*, wordt *Carvo* gesteld op vijf en een halve gemeene Duitsche mijl beneden *Herenatium*, of *Arenacum*, (*Arnhem*); in de *Augsburgsche Reiskaart* van PEUTINGERUS, drie en een vierde gemeene Duitsche mijlen beneden *Castra Herculis:* zo dat, als men langs den oever van den *Rhijn*, alle de bogten omgaat, *Castra Herculis* drie uuren gaans beneden *Arenacum* ligt, dewijl hetzelve drie en een vierde mijlen boven *Carvo* is. Dat nu de Reisbeschrijvers aldus langs den oever rondgaan, blijkt overvloedig uit de tusschenwijdte der plaatsen, die laager liggen. Want de eene zegt, dat *Lugdunum* van 't *Prætorium Aggrippinæ* af is een halve mijl, dat is twee duizend schreden; 't *Prætorium* van *Matilo*, een uur gaans, dat is drie duizend schreden; *Matilo* van *Albiniana*, een en een vierde mijl, of vijf duizend schreden, waaruit een ander twee en een halve mijl, of tien duizend schreden, optelt. Doch bijaldien men recht toegaat, en de bogten niet omtrekt, zal men, van *Lugdunum* af, tot aan *Albiniana*, niet meer hebben, dan twee mijlen of agt duizend schreden. Insgelijks zijn 'er van *Arenacum* tot aan *Castra Herculis*, langs de kromme draaijingen van de rivier, bijna twee en een halve mijlen, of drie uuren gaans, dat is, bijna negen duizend schreden; hier van daan, tot aan *Carvo*, drie en een vierde mijlen, of dertien duizend schreden, en in 't geheel vijf en een halve mijlen, of tweeen-twintig duizend schreden. Maar indien men den weg recht toe neemt, zal men, tusschen de verste plaatsen, naauwlijks vier en een vierde mijl, dat is, zeventien duizend schreden hebben. *Carvo* lag dus ter plaatse, alwaar ten dezen tijde *Rawijk* is, zijnde de romp van een oud Slot, dus genaamd naar een nieuwe doch onvoltrokken graft. Indien men eenige reden van de naamsverandering moest geeven, zou mij allerbest gevallen, dat, daar men, in oude tijden, een kleine gruppel of sloot, volgens de landtaal, een *Karve* noemde, dienstig om het water uit de rivier te leiden, 't welk men naderhand een graft heette, en bij de *Batavers* een wijk genaamd werd, dezelve, om dat zij nieuw

en

en onvoltooid bleef, den naam van *Rawijk* gekreegen heeft. Doch daar wij de gelegenheid zeer wel aangeweezen hebben, zal 't onnoodig zijn, op den naam eenige zinſpeelingen te maaken. Geheel en al zijn zij het ſpoor bijſter, die de Stad *Grave*, liggende buiten de grenzen van het *Batavisch Eiland*, aan den linker oever van de *Maas*, omtrent vier en een vierde mijl, of zes uuren gaans, van *Arenacum*, tot dit *Carvo* willen maaken; en zulks om geene andere reden, dan om dat de benaamingen eenige overeenkomst hebben: 't welk bij hen van dat gewigt is, dat zij alle moeite aanwenden, en de landpaalen verzetten, om deze verkeerde mening te doen ſtand grijpen. Want, bijaldien men de gelegenheid der plaatſen aan den klank en het geluid moet toetzen, dan is het te verwonderen, dat zij, wegens nog veel grooter overeenkomst van geluid, niet liever *Karpen*, *Karvendonk*, of *Karverheim*, in 't nabuurige *Kleefland*, of *Kerverland*, beneden *Woerden*, op het gemelde Eiland liggende, verkoozen hebben: even als MIRÆUS en P. HEUTERUS, die, van *Castra Herculis*, *Erkelens* of *Arkel* gemaakt hebben; welke zo verre van elkander liggen, als de gantſche omtrek van het *Batavisch Eiland*, op de Kaart aangeweezen. Ieder, die het zekere boven het waarſchijnelijke wil ſtellen, kan ligtlijk zien, dat alles, wat in de hier bijgebragte aantekeningen ſtaat, niet buiten de grenzen van 't Eiland moet gezocht worden. Wat nu aangaat de natuur of eigenſchap der plaatſe, daarvan is niets met zekerheid te zeggen, aangezien men niet kan bepaalen, of het een Schans, Dorp, Voorraadhuis, Stad, Pleisterplaats of Herberg geweest is.

Zie M. ALTING, *Not. Germ. Inf.* p. 27. *De Vet. Belg.* Lib. II. Cap. 6.

CASELIUS, (JOHANNES) geſproten uit een vermaard geſlacht in *Gelderland*, naamlijk uit het adelijke huis *Caſſels*, waaruit zig GOTHARDUS MAGNUS, ten tijde van Keizer SIGISMUND, heeft bestemd gemaakt. De Vader van dezen was MATHIAS CASELIUS, die, wegens de beroerten, zijn vaderland verliet, en te *Gottingen* ſtierf. Aldaar werd hem deze zoon geboren, in 't jaar vijftien honderd drie-en-dertig. Hij was Doctor in de Rechten,

en

en ſtierf te *Helmſtad*, den negenden April zestien honderd dertien.

CASEMBROOT; zie op letter *K*.

CASPINGIUM. Dezen naam is men alleenlijk verſchuldigd aan de Reiskaart van PEUTINGERUS, te gelijk met de gelegenheid der plaatſe; waarin, echter, de Plaatſnijder een misſlag begaan heeft, dewijl hij, tusſchen de Pleiſterplaats (*Manſio*) van *Nijmeegen*, aan den twaalfden Mijlſteen, en *Caspingium*, aan den weg, die aan den overkant langs den oever van den *Rhijn* loopt, *Grinnes* heeft ingevoegd; welke plaats, gelijk uit TACITUS blijkt, naar de andere zijde overgebragt moet worden. Als wij dan *Grinnes* (*Rheenen*), met zijne zes duizend ſchreden, hiervan hebben weggenomen, komen 'er agttien duizend ſchreden, dat is vier en een vierde mijlen of zes uuren gaans, tusſchen de pleiſterplaatſen, genaamd de twaalfde Mijlſteen, en *Caspingium*, die recht op de zee aanloopt, naamlijk bij *Asperen*; een ſteedje, weleer behoorende onder de heerſchappij en het geſlacht van ARKEL, 't welk nog veel van den voorigen naam heeft behouden. Want het was eene zeer oude wijze van de *Germaniſche* Volken, bij die van *Zwaben*, *Beijeren*, en andere nabuurige Volken aan den *Donauw*, nog in gebruik, om zeer dikwijls blaazingen aan de woorden te voegen, meest verdubbeld, en zo hard, dat zij voor hen, die Latijn ſpraken, en nog ſpreeken, bijna onuitſpreekelijk waren. Zij hadden de gewoonte, om deze blaazing der naamen, door verzetting van eenige letteren, veel verſchillende te maaken. Tot een voorbeeld hiervan dient LUDOVICUS en LOTHARIUS, welke zij uitſpraken als LODOVICUS, LOTHARIUS, CHLODOVICUS, CHLOTARIUS. 't Is te denken, dat op gelijke wijze gehandeld is met het woord *Asperen*, het welke zij ook *Hasperen*, *Casperen* en *Chasperen* hebben uitgeſproken; van welk laatſte de *Romeinen* hun *Caspingium* gemaakt hebben, daar bij voegende den uitgang *Ingen*, dat door gantsch *Duitschland* in gemeen gebruik is. Dit *Asperen* nu, gelegen aan de *Linge*, zijnde een traagloopend riviertje, dat een en een vierde mijl hier van daan, bij *Gorichem*, in den *Waalſtroom* valt, wordt ook door

door anderen, en wel door JUNIUS, in zijn *Batavia*, *Gasperæ* genaamd. Zie de beschrijving van ASPEREN, in ons *Vierde Deel*.

Zie M. ALTING, *Not. Germ. Inf.* p. 1. p. 28.

CASSANDER, (GEORGIUS) geboortig in *Vlaanderen*, een man alom beroemd, wegens zijne gemaatigdheid in zaaken van den Godsdienst; waardoor hij niet alleenlijk in groote achting was bij Keizer MAXIMILIAAN, maar ook daarom, van Prins WILLEM DEN EERSTEN, aan wien hij, als zodanig, door den Graaf VAN HOORN was aanbevolen, geliefd werd; zo dat hij hem tot Lid van den Geheimen Raad zocht te bevorderen. CASSANDER bevlijtigde zig, tot het einde van zijn leven, om de kerklijke twisten, door minzaame redenen, bij te leggen. Zijn leven, dat hij in zwaare lichaamlijke ongemakken doorbragt, eindigde hij te *Keulen*, in het jaar vijftien honderd zes-en-zestig, alwaar hij, door zijnen vriend CORNELIUS GUALTHERUS WOUTERS, met een heerlijk grafschrift vereerd werd. De Roomschgezinden deeden zijne boeken verbieden; doch, vijftig jaaren na zijn overlijden, zijn dezelven, bij elkander, op nieuw uitgegeeven. BRANDT, in zijne *Historie der Reformatie*, maakt, in het I. Deel, bl. 261, 286, 287; 417, en op meer andere plaatsen, van hem gewag. Ook vindt men aldaar zijn afbeeldzel.

CASSANDRIA, of *Retranchement*, een Dorp in *Staats-Vlaanderen*, aan den oever van 't *Zwin*, nabij het Dorp *Kadzant*. Voorheen was het door twee schanzen gedekt, die, ter wederzijden van hetzelve, waren opgeworpen, en den naam van *Oranje* en *Nassau* hadden. Doch deze werken zijn, vóór het jaar zeventien honderd zeven-en-veertig, geslecht. Men bediende zig daarna van een oorlogschip, om den mond van het *Zwin* te bewaaren. Aldaar is eene Gereformeerde Kerk, die door één' Predikant bediend wordt.

CASTERCHEM, de oude naam van *Castricum*, een Dorp in *Kennemerland*, waarvan op dat Art. zal gesproken worden.

CASTERLE, bij *Breda*.

CAS-

CASTERLE, bij den *Bosch*, in *Kempenland*; zie letter K.

CASTRA HERCULIS, of de Legerplaats van HERCULES. Onder de zeven Steden aan den *Rhijn*, van welke Keizer JULIANUS de omverre geworpene vesten, met 'er haast, weder heeft laaten opmaaken, noemt AMMIANUS MARCELLINUS de Stad, die het laagſte lag, *Castra Herculis*. Niemant had ooit vóór hem daarvan gewag gemaakt: des men niet weet, wie die HERCULES mag weezen, die, vóór de verwoesting, de eerſte ſtichter daarvan geweest is. De Boeren, die aan den ſlinker oever van den *Rhijn* woonen, ter plaatſe daar deze oever uitloopt naar de *Druſiaanſche Grift*, verhaalen, uit overleveringen van hunne voorouderen, dat TIBERIUS, DRUSUS broeder, eene ſterkte gebouwd heeft, waaraan hij dien zelfden naam gegeeven heeft, welken het Eiland *Melite* of *Maltha* heeft. Op het Art. BURGINATIUM is voldoende beweezen, dat deze Burgt gelegen heeft op het *Batavisch Eiland*. Want het begin van de *Druſiaanſche Grift* is even zo veele ſchreden van *Nijmeegen*, als men, op de Reiskaart van PEUTINGERUS, die Stad van *Castra Herculis* geſteld vindt, naamlijk agt duizend ſchreden. Door middel van die twee vastigheden, liggende op den kant van den *Rhijn*, oordeelde JULIUS CÆSAR het gemelde Eiland, tegen de aanvallen der *Cauchers*, *Saliërs* en andere volken, genoegzaam beveiligd te zijn. Om die reden deed hij ook de overigen, die, ten tijde van TACITUS, meer beneden waarde lagen, weder opbouwen: te meer, op dat de vrede met de *Friezen*, die langs den *Rhijn*, van daar tot aan de *Noordzee*, woonden, heſtendig zoude zijn, en aan wien hij dus de beſcherming van den oever van den *Yſel* gerust kon overlaaten; en op dat geene anderen, ſchoon zij al overgetrokken waren, echter niet tot aan het Eiland, dat de grenspaal van het Rijk was, zouden kunnen komen. ALTING is van oordeel, dat CLUVERIUS zig te veel vrijheid heeft aangemaatigd, met de Reiskaart, op twee plaatſen, tuſſchen *Nijmeegen* en *Leijden*, te willen verbeteren. Hij ſtaat toe, dat 'er een misſlag begaan is, vermits het, uit TACITUS, ten klaarſten blijkt, dat het Vlek *Grinnes* aan den dijk van DRUSUS gelegen heeft, die langs den *Rhijn* liep, en dus noodzaakelijk moet gebragt worden aan den weg, die langs

den

den oever van den *Rhijn* loopt. Verder toont hij aan, dat in deze Reiskaart twee wegen worden aangetekend, loopende alleen door het *Batavisch Eiland;* als mede, dat CLUVERIUS geweldig mistast, als hij alle de gemelde plaatsen in eene zelfde orde schikt, en wel zo buitenspoorig, dat hij somtijds over de grenzen der *Batavieren* heen springt, zig laatende misleiden door de gelijkheid der naamen; 't geen, gelijk wij zo even, op het Art. CARVO, hebben aangetoond, meermaals geschied is; voorts, dat hij zig ook misgaan heeft in het afmeeten der tusschenwijdten, vergeetende de kromten der rivieren. Verder meent ALTING, dat weleer de legerplaats (*Castra*) en het steedje *Herculis*, geweest is het thans genaamde *Malburg*.

CASTRA ULPIA. Van deze plaats spreekt ALTING mede breedvoerig, en toont aan, dat dezelve verscheidene benaamingen gehad, en niet aan de *Maas*, maar aan den *Rhijn* gelegen heeft, en bepaaldelijk, volgens A. MARCELINUS, tusschen *Nivesium* (*Nuis*) en *Quadriburgium;* of, volgens het Reisboek van ANTONIJN, tusschen *Vetera* (*Santen* of *Xanten*) en *Burgtnatium*. Doch PTOLOMEUS stelt *Castra Ulpia* tusschen *Batavodurum* (*Batenburg*) en *Colonia Agrippinensis* (*Keulen*), en wel vijftig duizend schreden, dat is twaalf en een halve mijlen, van de eerstgenoemde plaats, en een-en-veertig duizend schreden, of tien en een vierde mijlen van *Keulen*. TACITUS telt zestig duizend schreden, van *Aria Uriorum* of *Bonna* (*Bon*), het welk elf duizend schreden, dat is twee en drie vierde mijlen, boven *Keulen* ligt, en tusschen *Vetera* en *Gelb:* zo dat 'er, tusschen deze plaats en *Keulen*, maar negen-en-veertig duizend schreden zouden zijn, dat is, twaalf en een vierde mijlen. Maar dit en meer andere verschillen, die men in de Reiskaarten en boeken vindt, doen oordeelen, dat omtrent de waare gelegenheid van de plaats geen twijfeling zijn kan; vermids deze plaats, genaamd *Castra Ulpia* of *Vetera*, zekerlijk gelegen heeft, vijftig duizend schreden, of twaalf en een halve mijlen boven *Batavodurum* of *Batenburg*.

TACITUS zegt, dat AUGUSTUS de eerste grondlegger 'er van geweest is; als ook, dat 'er twee legerplaatsen door hem zijn gemaakt,

maakt, voor twee Keurbenden: de eene op een heuvel, en de andere op de vlakte, om door het krijgsvolk, daar in winterlegeringe zijnde, *Germanien* te bedwingen en in teugel te houden; dat deze legerplaats, zo als meer andere, langs den *Rhijn* gemaakt was, zelfs bij het leven van AUGUSTUS, den naam van *Vetera* (dat is *oude legerplaats*) hebbende. Het blijkt ook, uit zeer oude en echte ſtukken, dat vóór de nederlaag van VARUS, de agttiende en negentiende Keurbende aldaar overwinterd hebben. Van de agttiende heeft men, te *Vetera*, een uitmuntend graffchrift opgericht, en wel ter eere van een voornaam hoofd dier Keurbende, welke daarop ſtaat, verſierd met zijne krijgsſieraadjen, naamlijk, de Eikeloofs- of Burgerkroon, de halsketen, de behangzels, de armringen, de onbeſlagen piek of ſtaf, het vaandel, enz. Deze ſteen is langen tijd, en wordt mogelijk nog bewaard te *Bergendaal*, een zeer aangenaame plaats, niet verre van *Kleef*. De afbeelding van dezelve vindt men bij ALTING, Part I. p. 25, met dit onderſchrift:

M. CÆlio. T. F. LeM. BoNo o. LEG. XIIX. ANN. LIII.

CIDIT. BELLO. VARIANO. OSSA. NFERRE. LICEBIT.
P. CAELIUS T. F. LEM. FRATER. FECIT.

Hoc est:

Marco cælio Titi Filio Lemoniá [tribu] Bono Nomine Primo et Legato Legionis Duodevigeſimæ, Annorum quinquaginta trium.

Cecidit bello Variano. Oſſa
inferre Licebit Publius Cæljus Titi filius
Lemoniá [tribu] Frater fecit.

Van de negentiende Keurbende getuigt TACITUS, dat zij in den zelfden oorlog van VARUS geſlagen is, en ook haaren Arendſtandaart verlooren heeft, dien CÆSAR GERMANICUS, naderhand, heeft weder gekreegen; waarop de geleerde Schrijver oordeelt, dat

zekere oude verzen zinſpeelen, door CLUVERIUS aangehaald; doch te gelijk verwerpt hij eene Inſcriptie, waarin van de vijfde Keurbende gewaagd wordt; om dat deze *oude legerplaats* (*Castra Vetera*) vóór de belegering van dezelve, door CLAUDIUS CIVILIS nooit is aangevallen, en dat zij, in het eerst, dapper door het krijgsvolk verdedigd is, doch niet van de negentiende, maar van de vijfde en veertiende Keurbenden: zo dat men niet hier, maar verre hier van daan; ter plaatſe daar QUINTILIUS VARUS zijne legerplaats heeft gehad, de beenderen dier Keurbenden heeft doen begraaven, alwaar men dus haare grafplaats zoeken moet. Verder bewijst de geleerde ALTING, dat de Onderveldheer MUMIUS LUPERCUS het bewind gehad heeft over het winterleger van de twee Keurbenden te *Vetera*, en dat die, in het begin van den oorlog, onder aanvoering van CIVILIS, het Steedje, dat niet verre van de legerplaats gebouwd was, afgebroken heeft; verſterkende, de botsweering en verſchanſing der legerplaats, leggende daarin de vijfde en veertiende Keurbenden; die, na dat zij de ſtormen van CIVILIS manlijk hadden afgeweerd, door honger geprangd zijnde, zig ſchandelijk overgaven, dewijl zulks de meeſten van hun het leven gekost had, na dat de legerplaats, op eene wreede wijze, geplunderd was; dat, na het eindigen van den oorlog, de Stad en Legerplaats, waarſchijnelijk, weder opgebouwd zijn; ten minſten vóór dat TRAJANUS, door NERVA, als Landvoogd naar *Germanien* gezonden was; van welken bekend is, dat hij geene andere dan *Nederrhijnſche* Steden weder opgebouwd heeft; dat TRAJANUS, Keizer geworden zijnde, aldaar twee nieuw opgerichte Keurbenden gelegd, en die beiden naar zijnen naam genoemd heeft, als de eene de *Trajaanſche*, en de andere de *Ulpiſche*; van welke de eerſte, die te vooren *Secunda* werd genoemd, te *Antunnacum*, vijf mijlen boven *Bon*, en de andere, eerst genaamd *Triceſima*, te *Vetera* gelegd is. Derhalven is de toeſtand van deze plaats, die, ten huidigen dage, nog waardig is in acht genomen te worden, dusdanig geweest, dat niet verre van de legerplaats een ſteedje gelegen heeft, en de legerplaats van de eene Keurbende op eenen heuvel, en de andere, gelijk gezegd is, op eene vlakte. Deze Stad wordt nu, uit hoofde van de treffelijke kerk, (*ad Sanctos Mar-*

ty

tyres) *aan de H. Martelaaren* toegewijd, *Santen* of *Xanten* genaamd. Nogthans zijn 'er zo veele oude gedenkſtukken niet, als in de legerplaats. Omtrent een vierde van een uur van daar verheft zig een heuvel, zo zachtkens, dat men dezelve naauwlijks gewaar wordt; doch loopt bij den *Rhijn* ſteil af, en wordt *Vorſtenberg* genaamd; hebbende, voorheen, den naam van *Variſchenberg*, dat is, *Berg van Varus*, gevoerd, volgens de giſſing van PIGHIUS. Aan den voet van den heuvel, naar 't Noorden, is een diepe vlakte, die, door menigvuldige overſtroomingen van de rivier, gemeenlijk vol modderig water ſtaat, en daarom, van TACITUS en anderen, een poel, of broek genaamd wordt: want eigenlijk gezegde brocken, moeren of veenen, heeft men daaromſtreeks niet meer; en zo 'er al ooit eenige geweest waren, moeten dezelven reeds veel lang verteerd zijn. Aan den zuidkant nu is het tweede gedeelte van de legerplaats, op den vlakken grond geweest, alwaar de *Rhijn* den oever allengskens inſlokkende, zeer veele Oudheden zijn ondekt geworden, die zo klaar aanwijzen, dat hier, langen tijd, de legerplaats van de dertigſte *Ulpiſche* Keurbende (*Leg. XXX. Ulpiæ*) geweest is, dat men aan het verhaal van PTOLOMEUS, noch aan het *Reisboek*, niet twijfelen kan. De *Duitſchers* hebben deze plaats *Berthem* genaamd, als of men zeide *Verthem*; dat is, volgens PIGHIUS, *Veterum ſitus*, het *heim*, of *hiem*, dat is, *'t oude leger*, in welk woord zij de letter *R* verzet hebben, zo als in meer woorden gebruikelijk is: gelijk zij ook de *V* als een *B* in hunne taal uitſpraken; 't geen ALTING, uit verſcheide Inſcriptien, beweezen heeft: Inſcriptien, die, op het gezegde *Bergendaal*, lang bewaard zijn, en, door de krijgshoofden der dertigſte Keurbende, te *Veteris* geſteld waren. Des, volgens ALTING, dit *Castra Ulpia* niet in 't land of op het eiland der *Bataviereu* geweest is, maar wel ter aangewezene plaatſe.

Zie TACITUS, CLUVERIUS en ALTING.

CASTRE, (....., *Heer van*) een beroemd Hollandsch krijgsman, ten tijde van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, die zig ook van hem bediende, in verſcheidene gelegenheden. Onder anderen vindt men hem gemeld in het jaar vijftien honderd twee-en-twin-

tig, met SCHENK en den Heere VAN WASSENAAR, als ijverig bezig om de *Frieſche* Steden, die nog in de magt der *Gelderſchen* waren, ten voordeele van den Keizer te bemagtigen. Ook bewerkten zij dat *Friesland* geheel en al aan hem onderworpen werd. Doch, hoe zeer hij daarbij geijverd had, toonde hij, echter, drie jaaren laater, geen ſlaaf van 's-Vorſten wille te zijn; hij zeide ronduit, op de algemeene Dagvaart, alwaar, door de Landvoogdes, werd voorgeſlagen, om buiten de bede, volk aan te neemen, om in ſtaat te zijn, den *Gelderſchen* het hoofd te kunnen bieden, daar toe magt noch bevel te hebben. Welke dienſten hij den lande gedaan heeft, blijkt daar uit, dat de Stadhouder, de Graaf VAN HOOGSTRAATEN, aan de Staaten een geſchenk verzocht, voor de getrouwe dienſten, door den Heer VAN CASTRE, als Kapitein, beweezen. Doch CASTRE wilde niet dat men 'er van ſprak, voor en aleer de Staaten in de gevorderde bede bewilligd hadden. De Graaf VAN HOOGSTRAATEN, die, als Stadhouder van *Holland*, liever zijn verblijf aan het Hof van de Landvoogdesſe, dan in de *Hollandſche* Steden hield, voorgevende aldaar van meer nut te kunnen zijn, had, in het jaar vijftien honderd zeven-en-twintig, den Heer DE CASTRE als Onderſtadhouder aangeſteld. In die hoedanigheid bragt hij ſterke klagten in, over den ſlechten ſtaat van tegenweer, waarin hij de Hollandſche grenzen vond. Zijne commisſie was gedagtekend den derden September des gemelden jaars, volgens aanwijzing van het *Repertorium der Plakaaten*, bl. 17, alwaar hij CASTRO genoemd wordt. Hij bekleedde, echter, die waardigheid ſlechts een korten tijd. Want, op den dagvaart, die gehouden werd te *Delft*, den dertienden Maart des volgenden jaars, verklaarde men den Heer VAN CASTRE onbekwaam om zijn ampt langer te bedienen. De Stadhouder, wien niet onbekend was, dat DE CASTRE niet alleenlijk in ongunst der Staaten, maar ook in den haat des volks was, ſcheen niet ongenegen om hem van zijn Kapiteinsampt te doen verlaaten, en de verkiezing van eenen anderen te ſtellen in de magt der Staaten; welke vervolgens den Heer VAN BAILLEUL, getrouwd met eene dochter van den Heer VAN WASSENAAR, daar toe verkoozen. HOOGSTRAATEN verklaarde, daarin genoegen te neemen; zullende hij, zo hij voorgaf, alleenlijk aan de Landvoog-

voogdesse daar over schrijven, en den gemelden Heer BAILLEUL, om zijne jongheid en onkunde van 't Land, eenen Raad toevoegen. Doch toen 'er, kort daarop, last van 't Hof kwam, om CASTRE, als Kapitein van het voetvolk, nog in dienst te houden, en BAILLEUL slechts over eenige paarden te stellen, was de zaak geheel van gedaante veranderd. Want toen verklaarde de Graaf VAN HOOGSTRATEN, *dat* Castre (dien hij, tot zijnen afhangeling gemaakt had,) *zo wel als hij, den Keizer zoude dienen, zo lang het Zijne Majesteit behaagen mogt; dat* Bailleul, *volgens 't gevoelen van zijn eigen vader, den Heer* van Lingen, *te jong en te onervaaren was, om Kapitein van* Holland *te zijn; dat men over* Castre *klaagde, doch hem, den Stadhouder, veelligt ruim zo zeer op het oog had; dat hij, echter, het Land gewigtige dienſten gedaan had, en niet dan met ondankbaarheid was beloond, en wel voornaamlijk door de Amſteldammers, die den vijand, de Gelderſchen, in* Utrecht *leeftogt toevoerden, vijandelijke goederen langden, en den ſpot met de Keizerlijke gemagtigden dreeven.* Dan dit betrof *Amſteldam* alleen niet. *Leijden* klaagde mede over de schending haarer Privilegien; zeggende, dat de Kapitein HANSKENS VAN TIBEN, onlangs, krijgsvolk in de Stad gezonden had, om naar *Utrechtſche* goederen te zoeken, en reden te vraagen van het spijzigen van den vijand. BAILLEUL, schoon door de Staaten benoemd, mogt, echter, geen Kapitein zijn. CASTRE bleef het evenwel ook niet: want de Graaf VAN RENNENBERG werd in zijne plaats gesteld.

CASTRICUM, *Kastricum*, ook *Castercum*, van ouds *Casterchem*, *Castichem* genaamd, een Dorp en Heerlijkheid in *Holland*, onder *Kennemerland* behoorende. Het Land, tusschen *Egmond* en *Castricum*, is, gelyk men wil, het laagste van gantsch *Holland*. Toen, in voorige tijden, de felle stormen de zee over de dijken joegen, plagten deze landen meest altijd onder water te geraaken. Kort vóór het jaar 1100 ontstond 'er een gewelddige haat, tusschen die van *Egmond* en *Castricum*, bij de volgende gelegenheid. De *Egmonders* maakten een zeer zwaaren dijk, om dat hunne landen laager dan anderen lagen; waarom ze, en niet zonder grond, voor een geheele overstrooming vreesden.

De zee, door dien dijk geſchut, overſtroomde, in den volgenden winter, al het Land van *Castricum*, ſpoelende veele huizen om verre. De inwooners, hier over woedende tegen die van *Egmond*, vernielden den dijk; doch de wind, die het water afkaatſte, verſchoonde daardoor de *Egmonders*; 't welk de Monniken aldaar voor een mirakel uitbazuinden; de eer daarvan ſchreeven zij toe aan de beenderen van ST. ADELBERT. Kort daarna werd de dijk hermaakt, en ADELBERT, Abt van *Egmond*, deed eene graft graaven, om de kracht der golven daardoor te breeken en aftekeeren. Dit al weder tot nadeel van die van *Castricum* uitvallende, welke toen vrij ſterk in magt en rijkdom waren, deden ze een uitval, met een deel gewapend volk, om den Abt daarin te verhinderen; die ook, op hunne aankomst, met de zijnen de vlucht nam. Eenigen, echter, geraakten in handen van de *Castricummers*, welke het met den dood moeſten bekoopen. Het einde van dezen twist vindt men niet gemeld. Dit Dorp, benevens de Heerlijkheid, is mede, in oude tijden, vermaard geworden, door één' der Heeren daarvan, BRUIJN genaamd, die, ten tijde van FLORIS DEN VETTEN, met een groot aantal van den *Hollandſchen* Adel, door de *Friezen* is verſlagen geworden, om of nabij het Dorp *Schoorl*. Onder de giftbrieven der *Hollandſche* Graaven vindt men 'er één, waarbij Graaf DIRK DE VIJRDE, in het jaar duizend drie-en-tagtig, de gift van eenige goederen, onder *Casterkum* gelegen, door zijnen grootvader ARNOUT aan de Abdij van *Egmond* geſchonken, bevestigt. MELIS STOKE verhaalt ons ook, dat SIVAART, zoon van Graaf ARNOUT, eerſte Heer VAN BREDERODE, eene dochter van deze plaats trouwde.

Wat betreft de gelegenheid van *Castricum*, het paalt, met deszelfs Ambacht, ten noorden aan *Bakkum*, ten oosten aan *Limmen* en *Uitgeest*, ten zuiden aan *Heemskerk*, en ten westen, met de duinen, aan de *Noordzee*. De grootte des Dorps is afteleiden uit het getal der huizen, dat, in den jaare 1749, bevonden werd te zijn honderd en negen, en één molen. De Kerk geeft haare oudheid te kennen door het jaartal, boven den ingang geplaats, zijnde 1219. Deze wordt bediend door één' Predikant, die onder de Klasſis van *Haarlem* behoort. Doch de Roomschgezinden maaken 'er verre de meeſte bewooners uit. *Castricum*

en

en *Heemskerk* zijn langen tijd onder één' Heer vereenigd geweest, zo in het geslacht van HEEMSKERK, als in dat van ASSENDELFT en RENESSE, tot dat het, door koop, is overgegaan aan den Burgemeesterlijken stam van GEELVINK, waaraan het als nog behoort. De Heer heeft het recht van aanstelling van een Schout, vijf Schepenen en een Secretaris. Nabij dit Dorp ziet men de schraale overblijfzels van het huis *Kroonenburg*, mede *Castricum* genaamd.

CASTRICUM, of *Castricom*, (ANDRIES DIRKSZ. VAN) Pastoor van *St. Pancraskerk*, te *Enkhuizen*, werd, in het jaar vijftien honderd vijf-en-zestig; na dat hij zig, in zijne predikatien, als ook in eenige geheime bijeenkomsten, tegen de leere des Pausdoms had verzet, door RUDOLF STRAKMANS, Deken van *West-Friesland*, in persoon gedagvaard, en, verscheenen zijnde, in een besloten kamer in gevangenis geleid, met oogmerk om de proceduuren tegen hem ten sterksten voorttezetten. Doch eenige Burgers van *Enkhuizen* begaven zig naar *Hoorn*, en verlosten hem; waarover zij, in het volgende jaar, volgens vonnis van Schepenen, beslagen werden in een boete van zeventien pond. CASTRICUM, die de vlucht naar *Embden* genomen had, werd, door bezorging van COOLTHUIN, in 't jaar vijftien honderd zes-en-zestig, de eerste Predikant te *Enkhuizen*; welke Gemeente hij, echter, nog een tijd verlaaten moest. In 't jaar vijftien honderd zeventig, werd, op last van den Schout, zijne moeder, TRIJN JANSZ, gevangen genomen, ter oorzaake dat de Schout beweerde, dat zij, met haaren zoon, den nieuwen Predikant, conventiculen gehouden had; doch de Schout, zijne beschuldiging met geene behoorlijke bewijzen kunnende staaven, werd de oude vrouw, door Schepenen, kost- en schadeloos ontslagen, en gevonnisd om vóór zonnenondergang, op zwaarder straffe, de Stad te verlaaten. Bij het overslaan der Stad, tot 's Prinsen zijde, was CASTRICUM de eerste, die, in de Kerk, daar hij voorheen Pastoor geweest was, den Godsdienst, naar de wijze der Hervormden, verrichtte; hebbende tot medearbeider zekeren RICHARD KLAASZOON, mede van *Enkhuizen*.

Zie BRAND en CENTEN, *Hist. van Enkhuizen*, bl. 121, 122, 128, 135 en 136. BRANDT, *Hist. der Reform.* I. Deel, bl. 251, 252, 335 en 511.

CASTRICUM, (PANCRAS VAN) geboortig van *Alkmaar*, werd Penſionaris te *Groningen*, en daarna Raadsheer in den Hoogen Raad van *Holland*. Hij heeft, in 't Latijn, geſchreeven een zeer naauwkeurigen naamrol van alle de *Hollandſche*, *Zeeuwſche* en *Stichtſche* Schrijvers; die, echter, niet gedrukt is. VAN DER WOUDE, in zijn *Chronijk van Alkmaar*, ſtelt 's mans overlijden op het jaar zestien honderd twintig.

CASTRO, (NICOLAUS DE) anders gezegd VERBURCH, geboortig van *Leuven*, en dus een *Brabander*. Zijn vader, in de Stad zijner geboorte, Pedel, of Deurwaarder van de Hooge Schoole zijnde, had de zoon eene ſchoone gelegenheid tot de letteroefeningen, waaraan hij zig, met allen vlijt en naarſtigheid, overgaf. Hij werd eerst Licentiaat in de Godgeleerdheid, daarna Overſte van het Collegie van BUSLIDIUS, welk Collegie geſticht was, om de jeugd in de drie geleerde taalen te onderwijzen. Niet lang daarna werd hij Kanunnik van *St. Martaaskerk*, te *Utrecht*, en niet van *St. Jansкerk*, zo als, door HAVENSIUS en VAL. ANDREAS, verkeerd geſteld wordt. Te *Utrecht* zijnde, werd hij, door Koning FILIPS, gemagtigd, om de nieuwe gezindheden, die in *Holland* gekomen waren, uitteroeijen. Bij de ſcheiding van de Kerk van *Middelburg* van die van *Utrecht*, en de oprichting van de eerſte tot het Bisdom, onder het Aartsbisdom van *Utrecht*, werd DE CASTRO, door den gemelden Koning, tot Biſchop van *Middelburg* benoemd. De toeſtemming van den Paus hierop gevolgd zijnde, aanvaardde hij, in het jaar vijftien honderd zestig, die waardigheid; hij werd, door den Aartsbisſchop van *Mechelen* en den Kardinaal VAN GRANVELLE, op den 26ſten December des jaars vijftien honderd twee-en-zestig, gewijd, en den 4den Januarij des volgenden jaars, te *Middelburg*, hoogſtaatelijk ingehaald. Na de bezitneeming van dezen nieuwen zetel, was hij ijverig bezig met het vervolgen en ſtraffen van die geenen, welke anders dan de Rooschgezinden dachten. Hiermede hield hij aan, tot aan zijnen dood, die voorviel op den vijfden Julij des jaars vijftien honderd vier-en-zeventig: wordende in 't Choor der Abtdijkerk, te *Middelburg*, begraaven. Vóór zijnen dood had hij, bij uiterſten wille, en met toeſtemming van zijn Kapittel, één' der vermaardſte Monniken, JOHAN VAN STRIJEN,

tot

tot zijnen opvolger, zo in de beſtuuringe der Abtdije als in het Bisdom, benoemd; die, echter, het bezit daarvan nimmer verkreegen heeft, vermits dit, zo wel als meer andere der nieuwe Bisdommen, kort daarna, weder is vernietigd geworden.

Het is zeker, en 't wordt, zelfs door verſcheidene eerlijke en oprechte Roomschgezinde Schrijvers, als een onwrikbaare waarheid, erkend, dat door de onkunde en 't ongeregeld en aanſtotelijk gedrag van veele geestlijke perſoonen, het lichtvaardig veilen en verkoopen der Aflaatbrieven, en meer andere onbehoorelijke misbruiken, in de *Roomſche* Kerk, van tijd tot tijd, ingeſloopen, aan een ontelbaar aantal menſchen, die liefde en achting voor de heilige wetten van den Christelijken Godsdienst hadden, dagelijks gelegenheid verſchaft werd, om te haaken naar, en zig zelven als aantebieden tot het bevorderen van eene algemeene Kerkhervorming, en verbetering in het gedrag der Kerkendienaaren. Niet minder zeker is het, dat de onkunde, die tot een ſteunpilaar van de Roomſche Kerk geworden was, niet toeliet, dat deze weldenkenden, op eene zachte wijze, zonder eene openbaare en nimmer te heelene ſcheuring, hun oogmerk konden bereiken; dat zij daardoor in de noodzaakelijkheid gebragt zijn geworden, om door anders te leeren en te prediken, die ſteunpilaar, zo veel hun mogelijk ware, te ondermijnen; dat zij van de domheid, en het ergerlijke leven der zogenaamde Geestlijken, langs hoe grooter afkeer krijgende, ſtellingen omhelsden van andere mannen, die zig reeds, in *Zwitſerland* en *Duitschland*, van de *Roomſche* Kerk hadden afgezonderd; dat deze nieuwe leerwijze, in de *Nederlanden*, zo veel invloeds had, dat ook aldaar veelen, niet uit haat, maar uit overtuiginge van hun geweeten, de *Roomſche* Kerk verlaaten hadden. Het ontbreekt ook aan geene Schrijvers van die zelfde Kerk, welke manlijk hebben ſtaande gehouden, dat de ſtrenge Bloedplakaaten van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, alles waren, behalven de rechte middelen, om de afdwaalende Leeken te overtuigen, en tot den ſchoot der Kerke te rug te brengen. Ook zijn 'er, die zig met drift verzet hebben tegen de handelwijze van FILIPS, omtrent de invoeringe van de nieuwe Bisdommen. Hoe FILIPS daaromtrent dacht, wat reden hij voorgaf, daar voor te hebben, is door ons

bijgebragt, in het VI. Deel van dit Werk, op het Art. BISDOMMEN. De plechtigheden, waarmede de aanſtelling van DE CASTRO verzeld ging, zijn omſtandig beſchreeven door QUINTIJN WEIJTSEN, Ordinaris Raadsheer in den Hove van *Holland*, Gemagtigde des Konings van *Spanje*, tot het invoeren van DE CASTRO in zijn nieuwe Bisdom; welk naauwkeurig en leezenswaardig verhaal, met alle de Bijlaagen daartoe behoorende, te *Leiden*, in 1757, in gr. 8°, bij P. VAN DER EYK is uitgegeeven, en met recht als één der authentike ſtukken, behoorende tot onze Vaderlandſche Geſchiedenisſen, wordt aangemerkt.

CASTRO; (JACOBUS DE) zie op het Art. BOSIUS (*Jacob*), VII. Deel.

CATHARINA *van Kleef*, en andere vermaarde Vrouwen van dezen naam; zie op de letter K.

CATHIUS, (ARNOUD) een Nederlandſche Jeſuit, geboortig van *Leeuwaarden*, alwaar hij onderwijs gaf in de Godgeleerdheid. Vandaar werd hij tot Hoogleeraar te *Antwerpen* beroepen; vervolgens tot Pastoor van 't Collegie te *Roermond*. Hij overleed, op den dertienden December zestien honderd dertig, in den ouderdom van vier-en-vijftig jaaren.

CATIVULCUS. Sommigen houden hem voor KATTENWALD, en ſtellen hem onder de *Bataviſche* Vorſten. Naar men zegt, was hij Koning over de helft van het land der *Eburonen*, zijnde een gedeelte van het tegenwoordig *Kleefsch Gelder* of *Gulikerland*. Deze CATIVULCUS ontſloeg zig van het juk der *Romeinen*, en bleef, tot aan zijnen dood, hun vijand. Zijne legerbenden, die getrouw bleven, ſtouden onder bevel van AMBIORIX. Deze, door hem opgezet zijnde om eenen veldſlag te waagen, doch te rug blijvende, en op zig zelven door ouderdom te veel verzwakt, om den last des oorlogs te torſchen, of zig met de vlucht te redden, vervloekte AMBIORIX, en daarna bragt hij zig zelven met vergif om, gebruikende daartoe een *Taxis* of *Tfenboom*, welke *Gallië* en *Germanië* in menigte voortbragt.

Zie J. CÆZAR, *Galliſche Oorlogen*.

CATS,

CATS, ook wel *Cat* genaamd, is tegenwoordig een tamelijk groot Dorp en Heerlijkheid, in *Zeeland*, *Bewester Schelde*; hebbende eenige Straaten en een bekwaam hoofd, *Catshoofd* genaamd, in de *Schelde* tegen de *Keten* uitſchietende. In voorige tijden ſtond aldaar een zwaar Kasteel, dat door de Zee geheel vernield is. Ten zuiden van *Oud* en *Nieuw Noord-Beveland*, is, in het jaar zestien honderd agt-en-zestig, de bedijking geſchied van de *Nieuwe Catspolder*, *Nieuwe Cats* genaamd, zijnde groot honderd zeven-en-zestig gemeten en zeven-en-veertig roeden lands. Het Dorp heeft Kerk en Predikant, en behoort onder de Klasſis van *Walcheren*. Voorheen was dit een Stad, hebbende Heeren van dien naam. MELIS STOKE maakt van dit *Cats*, of *Kats*, reeds gewag, op het jaar dertien honderd. De laatſte keer, dat het door de zee overſtroomd werd, was in het jaar vijftien honderd twee-en-dertig. Aldaar is ook Burgemeeſter geweest LIEVEN VAN CATS, Ridder, in het jaar 1385, 1388, 1390, 1392. In 1396 bekleedde die waardigheid de Zoon van RENGER VAN CATS, Heer van *Cats*, *Catshoek*, *Oud* en *Nieuw Cats*. Het geſlachte van

CATS, is, van zeer oude tijden af, een der voornaamſte van *Holland* en *Zeeland*, en altoos in groot aanzien geweest. Men leidt deszelfs oorſprong af van de *Catten* (*Heſſen*), die men voor de eerſte bevolkers dezer Landen houdt. Door de afſtammelingen van die allereerſte *Catten*, werd de bovengemelde Stad *Cats*, in *Zeeland*, op *Noord-Beveland*, gebouwd. De eerſte, die uit dezen ſtam bekend is, was GISBERTUS VAN WALLE, die geleefd heeft ten tijde van Graaf FLORIS, bijgenaamd DE VETTE, en geſtorven is in 't jaar elf honderd drie-en-twintig, GOZEWINUS, Vrijheer van *Cats*, was (1223) eerſte Edele van *Zeeland*, vertoonende alleen de Ridderſchap dier Provintie. NICOLAAS VAN CATS voerde (1270) den tijtel van *Vrijheer van Cats*, *Catshouk*, *Oud* en *Nieuw Cats*, *Catsrak*, *Emeliſe* en *Welle*, *van het Eiland Duiveland*, *en 't Land van Cadzand*, *Oſendrecht*, *Boerepas*, *Lopik*. Deze was ook Gouverneur van Graaf FLORIS, Heer van de Steden *Gouda* en *Schoonhoven*. Uit het voorgemelde ziet men, dat 'er, behalven *Cats* en *Cattendijke*, nog

meer

meer andere plaatſen in *Zeeland* geweest zijn, die de gedenkenis der *Catten*, in deze gewesten, levendig hielden: als *Oud Cats* in *Zeeland*; in *Holland*, *Catwijk*, *Catswoude*, *Catdijk*, enz. En hier uit zou men, met den jongen DOUZA, ook wel mogen gisſen, of de *Zeeuwen* niet mede onder de *Batavieren* behoord, en uit een zelfde volk afkomſtig waren. Ten minſten zou men, zonder verre van het ſpoor te dwaalen, kunnen gelooven, dat een gedeelte der *Catten* ook *Zeeland* bewoond heeft; welk laatſte, echter, minder tegenſtand zal vinden, dan wel het eerſte. De Heer W. TE WATER zegt, in zijn *Adelijk Zeeland*, dat in het Wapenboek van den Heer VAN TIENHOVEN, te vinden zijn twee geſlachten van *Cats*, het eene genaamd *met de zwarte Kat*, voerende tot wapen *een zwarte Kat op een gouden veld*, reeds voor lang uitgeſtorven, voerende den naam van bovengemelde Heerlijkheid; het andere den naam van *Weldamme*, voortijds een Parochie in 't Eiland *Schouwen*. De oudſte daarvan word WILLEMAN VAN WELDAMME genoemd (1300); een ander van dien naam was Ridder (1380), Houtvester van *Holland* (1393), en Baljuw van *Amſtelland*; hebbende de afſtammelingen, naar hunne goederen, de naamen aangenomen van *Cats van Stjmonskerke*. Zie bl. 109, 110, 111, 173 en 174.

CATS, (KLAAS, of NICOLAAS VAN) wiens tijtels, als Vrijheer, wij boven gemeld hebben, maakte zig, in den tijd van de oproeren der *Kennemers*, en hunne zamenzweering, ter verdelging van den *Hollandſchen* Adel, berucht. Deze oproerige hoop vertoonde zig mede voor *Utrecht*, en ſtrooide zo veel kwaad zaad onder de Burgerij, dat die haare Regeering uitdreef, en hun, tegen wil en dank der andersdenkenden, binnen liet; welken aldaar zo lang vertoefden, tot dat SWEER VAN BOSICHEM, met de uitgedreevene Ballingen, voor de Stad kwam, dezelve overrompelde, de uitgedreevenen herſtelde, en de muitelingen verbande; welke, ter ſluip weder binnen gekomen zijnde, andermaal een oproer ſtichtten. Om dit in zijn beginzel te ſmooren, vertoonde zig Heer KLAAS VAN CATS, als Voogd over den onmondigen Graaf FLORIS, met vijf honderd man, voor de Stad, overmeesterde de poort, en beval aan de twistende partijen, de wapenen ne-

neder te leggen. Dit werd uit vreeze door hen verricht; zijn, de zij beiden onkundig, of hij gekomen ware tot bijstand van den Adel of van 't Gemeen, en wel overtuigd dat de zijde, die hij koos, verwinnaar zou zijn. De rust in de Stad werd door hem hersteld, met het uitbannen van meer dan veertien honderd, of, zo anderen zeggen, twee duizend Burgers. Alle deze gebeurtenissen zijn voorgevallen tusschen den jaare twaalf honderd agt-en-zestig en één-en-zeventig. Indien men zig niet vergist, heeft deze Heer NICOLAAS CATS eenen zoon gehad, genaamd

CATS, (GIJSBERT), die, even als zijn vader, een treffelijk voorstander van den Adel was. Deze GIJSBERT CATS had ten huwelijk eene dochter van HUBERT DEN DERDEN, vijfden Heer van *Cuilenburg*.

Zie de *Holl. Chronijk.* VOSSIUS, *Jaarboeken.*

CATS, (BALDUINUS) broeders zoon van JUDOCUS CATS, geboren te *Gorcum*, was Meester in de Kunsten en Licentiaat in de Godgeleerdheid, te *Leuven*. Eerst was hij Pastoor te *Sparwoude*. Na meer andere kerklijke waardigheden bekleed te hebben, werd hij, na den dood van LEONARDUS MARCUS, Deken en Vicaris van het Kapittel van *Haarlem*. Meer dan eens is hij, om zijn uitmuntend charakter, aangezocht om de Bisschoplijke waardigheid te aanvaarden, onder anderen in het jaar 1637; doch LA TORRE daar toe aangesteld zijnde, stond hij over deszelfs wijding. Ook stond hij naderhand op de lijst van hun, welke de Paus tot Wijbisschoppen benoemde. Zelfs werd hij, in 't jaar 1655, door ALEXANDER DEN ZEVENDEN, tot Aarts-Bisschop verkoozen; doch door brieven en hulp van goede vrienden, verschoonde hij zig. In zijne plaats werd z. DU MEZ aangesteld; deze, vijf jaaren daarna, overleden zijnde, werd CATS andermaal verkoozen, en te *Keulen*, den negenden September zestien honderd twee-en-zestig, gewijd. Maar de oude man, te zwaar gebukt gaande onder den last, als zijnde hij beter bekwaam een Convent van Maagden te bestieren, als een groote Kerk, is 'er terstond onder bezweeken; kwellende hij zig zodanig, dat hij krankzinnig werd,

werd, en te *Leuven*, den agttienden Mei van het volgende jaar, overleed. Op zijn grafzerk aldaar leest men:

De Doorl. en Hoogw. Heer Balduinus Cats, Aartsb. van Philippen, en Pausf. Vikaris in de Vereenigde Nederlanden, Ob. 18 Maij MDCLXIII.

CATS, (MATTHEUS) of, gelijk hij zig zelven, in 't Latijn, noemde, FELISIUS, was afkomstig uit het Adelijk geslacht van *Cats* in *Zeeland*. Hij bekleedde, bij zijn overlijden, de waardigheid van Provinciaal der Minderbroederen in *Nederland*, en overleed te *Leuven*, den vijfden Maart vijftien honderd zeven-en-tagtig; hebbende in 't Latijn geschreven eene *Catholijke opheldering over de tien Geboden*, en *Opheldering over de Christelijke onderwijzinge*, beide gedrukt te *Antwerpen*, 1575.

CATS, (JACOB) geboren te *Gorcum*, Godgeleerde te *Leuven*, was eerst Pastoor te *Aalsmeer*, daarna te *Gouda*, en eindelijk te *Utrecht*, alwaar hij, in 't jaar zestien honderd twaalf, gestorven is.

Zie *Oudheden van Utrecht*.

CATS, (GEORGE VAN) Heer van *den Koulster*, bij *Heiloo*, zoon van THEOPHILUS CATS en van MARIA DE BIE, dochter van GEORGE DE BIE, Thesaurier-Generaal van de *Vereenigde Nederlanden*, en van MARIA VAN ALMONDE, werd de tiende Heer van *Schagen*, aangezien, na den dood van WILLEM VAN SCHAGEN, die Heerlijkheid, in het jaar zestien honderd agt-en-vijftig, verkocht was voor twee honderd drie-en-zestig duizend guldens. Deze Heer van *Schagen* had ter vrouwe JUSTINA VAN NASSAU, eene dochter van JUSTINUS VAN NASSAU, Natuurlijken zoon van Prins WILLEM DEN EERSTEN, die, in zestien honderd vijf-en-twintig, Gouverneur van *Breda* was; uit welk huwelijk van GEORGE VAN CATS en JUSTINA VAN NASSAU zijn voortgekomen één zoon en vier dochters. VAN CATS deed, te *Schagen*, in de Herberg *de Roode Leeuw*, (den 11 Julij 1675) de Heerlijkheid opveilen; en dezelve werd gemijnd en getrokken, voor honderd zes-en-vijftig duizend

zend guldens, door CORNELIS GORTMOLEN; doch, bij openbaare verkooping, in *'s Hage*, den vier-en-twintigsten Januarij zestien honderd zes-en-zeventig, kwam dezelve aan FLORIS KAREL VAN EGMOND, Graave van *Warfusé*, en Heere van *Goudriaan*, voor de somma van honderd zeventig duizend guldens.

CATS, (JACOB) Ridder, groot Rechtsgeleerde, Staatsman en Dichter: *een man*, volgens het getuigenis van VALERIUS ANDREAS, *wiens volgeestige en zoetvloeijende verſen, bij geleerden en ongeleerden, bij hooge en laage ſtandsperſoonen, en zelfs bij den gemeenen man, overvloedig bekend zijn. Hij had*, zegt die Schrijver verder, *alle bevalligheden naar ziel en lichaam, en was door zijn groot oordeel en kloeke ſtandvastigheid, als geboren tot de beſtuuring van het gemeenebest.*

CATS werd geboren, den tienden van de maand November des jaars vijftien honderd zeven-en-zeventig, te *Brouwershaven*, uit aanzienlijke ouders; zijnde zijn vader aldaar een Lid der regeering. Hij was, gelijk hij zelf zegt, het vierde kind van zijne ouders, doch had zijne moeder vroeg verlooren. Na derzelver dood hertrouwde zijn vader met een *Walſche* vrouw; na welk tweede huwelijk hij, benevens drie andere kinderen, bij een' oom van 's moeders zijde, opgevoed werd. Deze beſtelde hem te *Zierikzee* ter Schoole, bij eenen DIDERIK KEMP, alwaar de eerſte luſt tot de edele dichtkunst in hem ontſtoken werd. Verſcheidene verſen, in de Latijnſche taale, gemaakt hebbende, kreeg hij meer ſmaaks in zijne Vaderlandſche *Zeeuwſche* ſpraak. Na vier jaaren te *Zierikzee* doorgebragt te hebben, vertrok hij naar *Leiden*, en oefende zig aldaar in de Wijsbegeerte, Rechtsgeleerdheid en Griekſche taale; in welke taale hij zo verre vorderde, dat hij 'er verſen in maakte. Zijne ſtudiën aldaar voleindigd hebbende, begaf hij zig, volgens de gewoonte van dien tijd, naar *Orleans*, alwaar hij tot Doctor in de Rechten verklaard werd. Ter zijner verdere oeffeninge in de *Franſche* taal, zocht en verkreeg hij toegang tot het gezelſchap der Juffers, die hem aldaar veel aangenaamer en bevalliger voorkwamen, dan in *Zeeland*. Zij behaagden hem zo verre, dat hij op eene der *Orleanſche* Dames verliefde, en bijkans zijne begeerte zou gevolgd hebben,

ben, om zig met haar in den echt te verbinden. Doch zig zijne reislesten te binnen brengende, overwon hij zig zelven, en vertrok van *Orleans* naar *Parijs*. Zijn Om belette hem, zijnen lust te voldoen, om ook *Italië* te bezien. Bij zijne terugkomst zette hij zig in *'s Gravenhage* neder, en oefende zig aldaar, met grooten ijver, in de pleitzaaken, meest onder het opzicht van den Advocaat CORNELIS VAN DE POL. De Steden *Zierikzee* en *Brouwershaven* verschaften hem stoffe in overvloed, om zijne bekwaamheid in die wetenschap te toonen. Zijne eerste verrichting bestond in het vrijpleiten van den pijnbank, door het Hof van *Holland* geëischt, omtrent eene vrouw van toverij beschuldigd; eene zaak, in dien tijd niet ongemeen, schoon zeldzaamer dan te vooren.

Onder deze verrichting ontdekte zig aan hem een voorwerp, waarmede hij vóórhad, zig in den echt te begeeven. Dan, in de uitvoering van dit oogmerk werd hij verhinderd, door een hevige en aanhoudende derdendaagsche koorts, die met al de wetenschap der Medicijnmeesteren den spot dreef. Deze kwaal bijna zeven maanden gedraagen hebbende, besloot hij van lucht te veranderen, en begaf zig, uit *'s Hage*, naar *Engeland*, alwaar hij een gantschen zomer bleef, en zig van een vermaard Geneesheer, BUTTER genaamd, bediende. Doch ook al de vlijt en kunst van dezen vruchtloos zijnde, moest hij, na de Hoogeschoolen van *Cambridge* en *Oxford* bezocht te hebben, nog al door de zelfde kwaal gedrukt, zig weder naar zijn Vaderland begeeven; hebbende hij dus, bij die reize, niets gewonnen, dan dat hij *Engeland* gezien, en de taal in 't land geleerd had. Te rug gekomen zijnde, verrichtte hij, als Advocaat, eene opmerkelijke zaak; hij pleitte van den dood vrij een jongman, die eenen booswicht vermoord had, om reden dat deze zijnen vader in het water had willen smooren. Op eene zonderlinge wijze geraakte de Ridder CATS tot voorige gezondheid. Na alle middelen, om van de koorts verlost te worden, te vergeefsch beproefd te hebben, ging hij over tot den raad van een zogenaamden Alchimist, die hem, door het gebruik van een poeder, gemengd in *Rijnschen* wijn, tot voorige gezondheid herstelde. Op aanhouden zijner vrienden verliet hij 't Hof van *Holland*, en zette zig

zig te *Middelburg* neder, alwaar hij, door het uitvoeren van veelvuldige procesſen, bijzonderlijk in zaaken de Commisſievaart betreffende, grooten roem verkreeg. Staande die bezigheid begaf hij zig in het huwelijk met Jonkvrouwe ELISABETH VAN VALKENBURG, welke, ſchoon te *Antwerpen* geboren, toen te *Amſteldam* haar verblijf hield.

De aanvang van het beruchte twaalfjaarig Beſtand, in het jaar zestien honderd en negen, gaf hem gelegenheid, om, met hulpe van zijnen broeder, de weilanden of polders, die, ſedert dertig jaaren, door den oorlog bedorven en onder water gezet waren, weder te bedijken, droog te maken en te bebouwen; waarvan hij, geduurende het Beſtand, groote voordeelen genoot. Hij leide in dien tijd een rustig en aangenaam leven, op zijn landgoed te *Grijpskerke*, een Dorp, niet verre van *Middelburg*, alwaar hij ook, ter zijner uitſpanninge, eenige zijner dichtwerken zamengeſteld heeft.

Het Beſtand, in zestien honderd een-en-twintig, geëindigd, en den oorlog op nieuw aangevangen zijnde, leed CATS onnoemelijke ſchade, vermits veele zijner nieuw bedijkte landen, of gorſen, om den vijand afbreuk te doen, weder onder water gezet werden. Hij, die het algemeene belang boven zijn bijzonder ſtelde, troostte zig, echter, zulks gewillijk. Sterker trof hem het verbeurd verklaaren zijner landen, die nog onbeſchadigd gebleeven waren, vermits hem dezelve, van de zijde der vijanden, zelfs geduurende den *Treves*, toegekend waren. Ter voorkominge van de ſchade, die hem daardoor ſtond te worden toegebragt, zig in den *Haag* bevindende, werd hem, door de Curatooren van 's Lands Hooge Schoole, het Hoogleeraarampt in de Rechten te *Leiden* aangeboden. Bezig zijnde met zig daarop te beraaden, droeg men hem te *Middelburg* het ampt van Penſionaris op; ook werd hij tot Ouderling der Kerke aldaar verkozen. Het eerlijk en rechtzinnig gedrag van onzen Ridder was oorzaak, dat hij in *Zeeland* bemind en geacht was.

Twee jaaren daarna werd hij tot Raadpenſionaris der Stad *Dordrecht* verkoozen. Niet weinig moeite koste het, eer hij, zo ten opzichte van zig zelven als van zijn huisgezin, daartoe beſluiten kon. Eindelijk evenwel liet hij zig overhaalen om dat

ampt te aanvaarden. In het jaar zestien honderd vijf-en-twintig werd hij aangeſteld tot Curator van *Leidens* Hooge Schoole; een ampt, dat hij, volgens zijne eigene betuiging, veele jaaren met groot vermaak waargenomen heeft.

De oorlog, tuſſchen *Engeland* en *Spanje*, was oorzaak, dat aan den koophandel en ſcheepvaart der Nederlanderen, door de *Engelſchen*, groot nadeel werd toegebragt. Om, ware het mogelijk, den vrijen vaart op de *Middelandſche Zee* te behouden, beſlooten de Staaten, in het jaar zestien honderd zeven-en-twintig, den Ridder CATS naar *Engeland* te zenden, met last, om, op de best mogelijke wijze, vergoeding van ſchade te vorderen. Hij vertrok in den aanvang des gemelden jaars, en vertoonde aan den Koning, *hoe deszelfs Onderdaanen, ſedert eenigen tijd, in zee deeden ſtrijken, al wat hun ontmoette; hoe zij vrije en onvrije goederen aantaſten, goederen van vrienden na zig namen, om dat dezelve gevonden werden bij die van vijanden, en zelfs die op neutraale havens voeren, of die vrijbrieven van den Prinſe van* Oranje *hadden, of brieven van deze of gene Stad hadden, niet ongemoeid lieten, en ook ſchepen aantaſten, die de Duinkerkers hadden laaten paſſeeren, van al het welke hij herſtel verzogt.* Tevens overhandigde hij een ontwerp van verdrag, ten aanzien van de zeevaart, waarbij alles geſchikt was, ter voorkominge van verdere oneenigheden. Maar alle zijne verrichtingen waren vruchtloos, vermits het belang van *Engeland*, met *Spanje* in oorlog zijnde, en op het punt ſtaande van met *Frankrijk* te breeken, vorderde, dat de koophandel der Nederlanderen zo veel bezwaard werd als mogelijk was; dekkende de *Engelſchen* hunne afgunst onder bezwaaren, gezocht in het gebeurde te *Amboina*; zie het verhaal daarvan, hiervoor op het ART. CARPENTIER. De Heer CATS keerde eerlang terug. Hij was, met dit alles, in *Engeland* niet alleenlijk met veel achting ontvangen, en hem een eerlijk afſcheid gegeeven, maar zelf door den Koning met de Ridderlijke waardigheid begiftigd. In *Holland* terug gekomen zijnde, werd hem, door zijne vrienden, aangeraaden, in het *Britſche* Rijk eenige vette gronden te bedijken; 't welk hem, echter, niet dan veel arbeid, ongemak en verdriet veroorzaakte; wordende het laatſte nog vermeer-

meerderd door het afsterven zijner huisvrouwe, na een huwelijk van vijf-en-twintig jaaren; welk verlies hem zodanig ter harte ging, dat zo dikmaals iemand zijner vrienden of anderen een tweede huwelijk aangingen, hij telkens met nieuwen rouw over hun in zijn gemoed bestreeden werd. Dus hij zijne echtgenoote niet alleenlijk innig betreurde, maar zelfs nog leevende in het graf tot haar naderde, om haaren asch met traanen te besproeijen; bij welke verrichting hij telkens aan hun stoflijk deel beloofde, binnen een zeeker huwelijk te zullen aangaan. *Zij was*, zegt hij, *een godvruchtige en verstandige vrouw, die haar huisgezin maar eisch wist te besturen, ja met den woord een spiegel van de trouw!*

In dit huwelijk had hij verwekt negen kinderen, zo zoonen als dochters, van welke laatsten hij twee in het leven behouden heeft, ANNA en ELISABETH. De eerste is gehuwd geweest met CORNELIS VAN AARDEN, Heer van *Werkhoud*, Drossaart van de Stad en Baronnie van *Breda*; de tweede met CORNELIS MUSCH, Heer van *Woelsdorp*, Griffier van H. H. M. de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Het gewigtig ampt van Raadpensionaris van *Holland*, in de maand September des jaars zestien honderd negen-en-twintig, door den dood van ANTHONIJ DUIJN, opengevallen, bleef onvervuld tot in de maand Maart of April des jaars zestien honderd een-en-dertig. Men hield zig langen tijd bezig met het opstellen van een Berichtschrift; en dit gereed zijnde, werd 'er nog weinig drifts getoond om de openstaande plaats te vervullen. Sommige Leden wilden gaarne den *Dordrechtschen* Raadpensionaris CATS daar mede bekleed zien; doch anderen werkten even sterk om den Heer PAAUW te doen verkiezen; brengende zij, als een bezwaar, tegen CATS in, dat hij een *Zeeuw* was. Zij arbeidden ijverig om te bewerken, dat geen ander, dan een geboren *Hollander*, tot Raadpensionaris moest verkooren worden; bedienende zij zig van het gedrag der *Zeeuwen*, die onlangs verklaard hadden, dat een *Hollander* onbekwaam was, om dat ampt in hun gewest te bekleeden. Om een einde daarvan te maaken, werd besloten, desaangaande ieder zijne vrijheid te laaten. Men maakte dan een Nominatie, waar-

op gestéld werden PAAUW, CATS, en de Raadsheer ROCUS VAN DEN HONAART. Prins FREDRIK HENDRIK verklaarde alle deze voor bekwaame mannen, en liet de keuze aan de Staaten. CATS deed ter Staatsvergadering een openlijke verklaaring, dat hij na die zo zwáare bediening niet gestaan had, gelijk hem werd nagegeeven. Schoon zulks hem niet van zijne vrienden beroofde, werd, echter, de Heer ADRIAAN PAAUW, Heer van *Heemstede*, als de meeste stemmen hebbende, in de maand April des gemelden jaars gekoozen. Deze nam dat ampt waar, tot in het jaar zestien honderd zes-en-dertig, in welk jaar de Heer CATS, met eenpaarige stemmen, in de plaats van PAAUW gekoozen werd. Bij 't aanvaarden van die waardigheid verklaarde hij nogmaals, op geenerleije wijze daarmaar gestaan te hebben, en verzocht verder, dat de Staaten, volgens hunne gewoone goedgunstigheid, hem, na het eindigen van zijnen vijfjaarigen dienst, van eenen anderen bekwaamen staat wilden voorzien. Ook had hij eenige bedenkingen op zijn Berichtschrift, welke hij nu, of ter gelegener tijd, met vereischte eerbiedigheid begeerde te mogen openen, om daarop der Staaten bericht te ontvangen. Men beloofde hem, na het eindigen van zijnen dienst, eene plaats in den Hoogen Raad. Voor zijne wedde, als Raadpensionaris, werden hem toegelegd twee duizend guldens 's jaars. De gemelde belofte werd, bij de wederaanvaarding van zijnen dienst, in 1641 en 1646, telkens vernieuwd. Begeert men te weeten, hoe de Ridder zelf 't gemelde ampt beschouwde, men hoore wat hij daarvan zegt, in *zijn Tagtig jaarig leven*, volgens den *vijfden druk*:

bladz. 167.

De staat gaf mij de magt om voor te mogen stellen,
En op den Landdag zelfs de stemmen op te tellen,
En na dat ieder Lidt zijn reden hadt geuyt,
Ten dienste van het Land, te maaken het besluyt.

bladz. 169.

Een ampt van desen aart is vol gestaadge sorgen,
Vol aanspraaks, vol gewoels, ook in den vroegen morgen:

Dit

Dit vind ik aldermeest, wanneer men aan den Staat
Al wat tot vreede dient moest brengen in beraat.
Wat vond ik daar een ſwier van ongebaande wegen,
Waardoor men ſtont te gaan, al was het ongelegen!
Hier was een driftig zant, en daar een harde klip.
En dickmaal rees 'er ſtorm te midden in het Schip.

bladz. 272.

Kon best op deſen ſtroom met grooten aandagt zeylen,
Want op een harde kust daar moet men dikmaal peylen,
Al wie bezijden af ging treeden op de ree
Die gaf zijn ſwakken voet ten besten aan de zee,
De winden blieſen hart en maeckten groote baren,
Bij mij en was 'er nooit ſoo hollen zee bevaaren:
Maar noch ik kwam 'er uit, doch door mijn wijsheyt niet,
't Was Godes Vadergunst die mij ten besten riedt.

In dezen zo aanzienlijken als gewigtigen post voerde hij het woord, in het jaar zestien honderd agt-en-dertig, bij de plechtige bezending aan MARIA DE MEDICIS, moeder des Konings van *Frankrijk*, toen Haare Majesteit in den *Haag* kwam, om de Vorſtin, uit naam der Staaten, naar tijds gelegenheid, te begroeten; gelijk hij ook de Koningin van *Engeland*, zo van wegen de Staaten Generaal, als de Staaten van *Holland*, in het jaar zestien honderd twee-en-veertig, verwelkomde.

De Heer VAN DUIVENVOORDE, Groot-Zegelbewaarder van *Holland*, in de Lente van het jaar zestien honderd vijf-en-veertig, overleden zijnde, werden de twee groote Zegels, door de Staaten, geſteld in handen van den Raadpenſionaris CATS, die ſedert dit hoogaanzienlijk ampt bekleedde. Ook werd hij, ten zelfden tijde, aangeſteld tot Stadhouder van de Leenen; twee ampten, die, meest altoos, door een zelfden perſoon bekleed worden. Brins FREDRIK HENDRIK *van Oranje*, in het jaar zestien honderd twee-en-veertig, overleden zijnde, (hebbende, vóór zijn afſterven, de Staaten, door den Raadpenſionaris, doen bedanken, voor de eer, die hij en de zijnen, tot hier toe, van hen genoten hadden, met bijvoeging, dat hij het Land getrouwlijk ge-

diend had, doch niet meer vermogt; dat hij het Land, Gods Kerk, en zijn eigen Huis en Maagschap den Staaten aanbevolen liet,) werd, in de Stadhouderlijke waardigheid, gevolgd door zijnen zoon, Prins WILLEM DEN TWEEDEN; bij wiens inhuldiging de Heer Raadpensionaris eene plechtige redevoering in het Hof van *Holland* deed. Hij bekleedde een voornaamen rol, bij de gewigtige gebeurtenis in het jaar zestien honderd vijftig, naamlijk den aanslag van Prins WILLEM DEN TWEEDEN op *Amsteldam*; waarop de Heer CATS, als Dichter, doelt, als hij, in de bovenbijgebragte verfen, zegt:

De winden blieſen hart en maeckten groote baren.

En geen wonder, dat hij verslagen was, toen gemelde Prins hem belaste, den Staaten van *Holland* aan te zeggen, *dat hij het ſlegt gedrag van eenige Gemagtigden ter dagvaart, die tweedracht zaaiden tuſschen de Steden en Gewesten, niet langer binnends verdraagen, zes van de voornaamſte in hegtenis had doen neemen, ten deesen einde naar den* Haage *ontbiedende vijf Campagnien, en de wachten van 't Hof verſterkende; alsmede, dat Hij Graaf* Willem, *Stadhouder van* Friesland, *met een goed getal Paarden en Knechten afgezonden hadt om* Amsteldam *in te neemen, en dat hij nog dien zelfden dag derwaarts dagt te gaan, niet twijfelende of het krijgsvolk was 'er reeds binnen.* Op deze boodschap was de Heer CATS zo zeer ontzet, dat de Prins, om hem te gemoet te komen, zelf het schrijftuig bij der hand haalde, om de naamen der gevangene Heeren aantekenen. Waarom de Dichter te recht mogt zeggen:

Bij mij en was 'er nooit ſoo holden zee bevaaren.

En niet alleenlijk bij hem; maar niemant zijner voorzaaten had gezien, of durven vermoeden, dat een Stadhouder van *Holland* zig, op zodanige wijze, meester zou gemaakt hebben van de Leden van Staat, en zig van de wapenen van den Staat bedienen, om dezelve ten nadeele van het Land te gebruiken. WILLEM DE ZWIJGER, kort na dit boschoe geval, overleden zijnde, opende

de

de Raadpenſionaris de vermaarde Groote Staatsvergadering met eene plechtige redenvoering, en ſloot dezelve met eene treffelijke en zinnebeeldige rede - *De kerk ter zijde de Hofzaal*, zeide hij, *verſtrekte tot een zinnebeeld van 't geene 'er ten opzigte van den Godsdienst beſloten was. De opgang naar de gewoone vergaderplaats der Algemeene Staaten, kon de vastſtelling der Unie vertegenwoordigen. De toegang naar de Pleitrolle van den Hove, moest de ſchikkingen omtrent de Rechtsoeffening in gedachten brengen. De ingang der Reken- en Leen-Kamer, herinnerde de ſchikking omtrent de Geldmiddelen, en de gehoorzaamheid der Leenmannen, en andere Onderzaaten van den Staat. De Vaandels, Wimpels en Kornetten, waren natuurlijke afbeeldzels van het geene in krijgsraaken beſloten was. Eindelijk kon het dak der Zaale, gemaakt van een ſoort van hout, waaraan*, zo men zeide, *geene Spinnekoppen duuren kunnen, noch gevonden worden, in gedachten brengen, wat 'er was vastgeſteld, tegen zulke Rechters en Regenten, die zig zouden laaten omkoopen; of gelijk vuile ſpinnekoppen, kunne vetten wijd en zijd uitzetten, om iet te vangen.* Welke zinnebeeldige rede ons den ſmaak en denkwijze van dezen Staatsman doet kennen. Kort na het ſcheiden van deze Groote Vergadering, vond de Heer CATS raadzaam, zig van zijn gewigtig ampt te ontſlaan. Wij kunnen niet nalaaten aantetekenen, dat hij, na bekomen ontſlag, in de Vergadering der Staaten van *Holland*, op zijne knieën viel, God dankende dat Hij hem in zijne gewigtige bediening zo veele jaaren bewaard had; waarna hij zijne dankbetuiging aan de Staaten deed, voor de aan hem beweezene gunſten. Hij behield, echter, de waardigheden van *Groot-Zegelbewaarder* en *Stadhouder van de Leenen*. Ook bedienden de Staaten zig van hem, tot het buitngewoone Gezantſchap naar *Engeland:* welk Gezantſchap, dienende ter beſlisſinge van de op nieuw ontſtaane onenigheden met dat Rijk, daarenboven, bekleed werd, door de Heeren GERARD SCHAAP en PAULUS VAN DER PERRE. In het *Britſche* Rijk gekomen zijnde (1652), deed hij aldaar, ſchoon toen reeds bijna vijf-en-zevenzig jaaren bereikt hebbende, met eene heldere en levendige ſtemme, eene zeer ſierlijke Latijnſche redenvoering, bevattende den inhoud van zijnen last.

Na zijne terugkomst, en verflag van zijne verrichting gedaan te hebben, gaf hij zig aan hem zelven en het beſtuur zijner zaaken over, en wendde allen vlijt aan, tot den opbouw van zijn zo zeer geliefd buitenverblijf, *Zorgvliet* genaamd; te meer te bewonderen, vermits hij het ſchraale Duin in een der aangenaamſte Buitenplaatſen veranderd had. Hij koos dit verblijf tusſchen het Vorſtlijk *'s Gravenhage* en het Visſchers Dorp *Scheveningen*, om 'er zijne dagen te eindigen. Zijne veelvuldige dienſten, aan den Staat beweezen, deeden hem, op zijn verzoek, om door twee Leeraars, in zijn gezin, de Godsdienſtoeffening te doen verrigten, wel ras verlof verkrijgen.

Ontheven van alle Staatszorgen, genoot hij die rust, waarnaar hij zo langen tijd getraeht had, doch zonder ledig te zijn; vermaakende hij zig met planten en ſnoeijen, of met dichten van leerzaame en godvruchtige onderwerpen; genietende voorts, onder die voor hem zo aangenaame bezigheid, de eer van bezocht te worden door de aanzienlijkſten van den Lande.

Ook had hij, in zijn verblijf, het vermaak, van een veertiental nakomelingen, kinderen uit zijne dochters voortgekomen, rondsom zig te zien. Omtrent twee jaaren voor zijnen dood, onthaalde hij aldaar, op eene zeer heuſche en bevallige wijze, de *'s Gravenhaagſche* Kerkleeraars, benevens die tot zijn huisgezin behoorden.

Eindelijk leide hij, op een Godvruchtig ſterfbed, het arbeidzaame leven af, op den twaalfden van de maand September des jaars zestien honderd zestig, in den ouderdom van twee-en-tagtig jaaren, negen maanden en drie-en-twintig dagen.

Ruim tien jaaren vóór zijn dood, was door hem aangemerkt, dat niemant van zijnen ſtam tot zijnen ouderdom (72 jaaren) gekomen was; dat zijn vader agt kinderen had nagelaaten; dat zijne vrouw het agtſte kind was uit haars vaders huis, maakende dus vijftien zielen, die hij allen overleefd had. Het lijk van dezen vermaarden man werd, volgens zijne begeerte, bij avond, zonder veel omſlags, van *Zorgvliet* naar *'s Gravenhage* gevoerd; beſtaande de rouwſtatie alleenlijk uit agttien koetzen, en veertig toortſen. Hij werd bij zijne overledene huisvrouwe in de *Kloosterkerk* bijgezet; in welke Kerk, in het jaar veertien honderd

vijf-

vijftig, door JACOB CATS, Heere van *Cats*, *Catsboek*, *Oud* en *Nieuw Cats* en *Catsrak*, Heer tot *Simons Have* en *Brouwershave*, Raadsheer in den Hove van *Holland*, en deszelfs Gemalin MARGRETA OEM VAN WIJNGAARDEN, eene Kapel gesticht was. In gemelde Kapel zijn begraaven BARBERA CATS, Nonne, dochter van JACOB CATS voornoemd (1629); CHARLOTTA TUYL VAN SERooskerke, gehuwd geweest zijnde met ABEL CATS VAN BRUELIS, gestorven 1606; in 1634, CATHARINA VAN CATS, getrouwd met JAN VAN HESSE, Heer van *Piershil*, en 1635 WILLEM CATS.

De Ridder CATS en ELISABETH VALKENBURG schijnen, echter, in een ander graf begraaven te zijn. Uit het voorgaande ziet de Lezer ook, dat door den Schrijver of Schrijvers van de *Levensbeschrijving van eenige voornaame meest Nederlandsche Mannen en Vrouwen*, uitgegeeven bij *P. Conradi* en *F. van der Plaats*, 1774, in het I. Deel, bl. 32, spreekende van Juffrouw ANNA MARIA SCHUURMAN, een groote misslag begaan is, daar 'er gezegd wordt: *Zij was nog geen veertien jaaren oud, toen zij door den Heer* J. Cats, *Raadpensionaris van Holland, ten huwelijk wierdt aangezogt, welke onderhandeling egter, schoon dezelve al vrij verre gevorderd schijnt geweest te zijn, ik weet niet om welke redenen, is afgebrooken; en Juffrouw Schuurman heeft na dien tijd niet tot het huwelijk kunnen besluiten, maar is tot haaren dood ongehuwd gebleeven.*

Die zelfde Schrijver zegt, dat Juffrouw SCHUURMAN geboren was in het jaar 1607; dus zou de verkeering van den Heere CATS met haar geschied zijn in het jaar 1620, in welk jaar de Ridder niet alleenlijk den ouderdom van drie-en-veertig jaaren bereikt had, maar zelfs reeds met gemelde zijne huisvrouw getrouwd was. Wij vonden ons verpligt, dien misslag hier aantewijzen.

Wat de persoonsverbeelding van den Heere CATS betreft; hij was een achtbaar man, kloek, schoon, welgemaakt en rijzig van lichaam; vrolijk en vriendelijk in zijnen omgang; sierlijk en vaardig van spraak. Hij was zeer wel onderweezen in de rechten, wetten en gewoonten van het Vaderland en andere Landen. Hij kende verscheidene talen, als de *Latijnsche*, *Fransche*, *Italiaansche*, *Engelsche*, *Hoog-* en *Nederduitsche*. Zijn afbeeldzel gaat, op onderscheidene wijzen, in prent uit. Geduurende

zijn leven is hij in het koper gebragt, als Raadpensionaris en Curator van de *Leidsche* Academie, door DU BORDIEU en NATALIS; op den ouderdom van 75 jaaren, door MIEREVELD en DELPHIUS, en op die zelfden ouderdom, na MIEREVELD, door VAN DAALEN; na denzelven, door MUNNIKS en MOZIJN, op de prent, verbeeldende het sterfbedde van Prins FREDRIK HENDRIK, in 1647; en op den ouderdom van 77 jaaren, door A. V. D. VENNE en MOZIJN.

Wij vinden ons verpligt, tot slot van dit Art. nog iets van zijne schriften en derzelver uitgaven te zeggen. Volgens het getuigenis van G. BRANDT, werd de Heer CATS gehouden voor den schrijver van eenige aanmerkingen over de *Staartster*, verscheenen in het jaar zestien honderd agttien; welk geschrift bevat eenige versen, met goedkeuringe van de Heeren Staaten van *Zeeland*, gedrukt in het jaar 1619, onder den titel van *Aanmerkingen op de tegenwoordige Staartster, en op den loop dezer tijden, zo hier als in andere Landen, met aanwijzing van de rechte wetenschap, om alle tekenen des Hemels, en vreemde gesternten, wel en loffelijk uitteleggen, alles tot een Nieuwe Jaars gift, alle rechtzinnige verstanden toegeëigend*, in 4to. Dit werkje, zijnde een eersteling van des Dichters vernuft, schoon toen reeds een-en-veertig jaaren oud, is zeer zeldzaam, en bij zijne dichtwerken niet te vinden.

De echte drukken der werken van den Ridder JABOB CATS, zijn in bijzondere stukken, in 4to, gedurende zijn leven, in deze orde uitgegeeven:

1. *Emblemata*, of *Zinnebeelden*, met de
2. *Maagdenplicht* en *Herdersklacht*, beide te Middelburg 1618.
3. *Zelfstrijdt*, Middelburg 1620. Vermeerderd 1621.
4. *Mannelijke Achtbaarheid*, Middelburg 1622.
5. *Huwelijk*, Middelburg 1625. Zijnde deze vijf door hem geschreven op zijn Buitenhuis *Grijpskerke*, waarvan men de afbeelding vind in de *Herdersklacht*.
6. *Proteus*, of *Zinnebeelden*, veranderd in *Minnebeelden*, Rotterdam 1627.

7. *Spie-*

7. *Spiegel van Ouden en Nieuwen Tijd*, 's Hage 1635.
8. *Trouwring*, Dordrecht 1634.
9. *Ouderdom* en *Buitenleven* op *Zorgvlied*; *Hofgedachten*; *Mengeldichten*; *Invallende Gedachten op voorvallende Gelegenheden*; *De Koninglijke Harderin Aspasia*; *De Huwelijks Fuik*; *Doodkist voor de Levendigen*; *Zamenspraak tusschen de Doodt en een Oud Man*; *Zamenspraak tusschen de Ziel en 't Lichaam*; *Tachtigjaarig Leven*, *en Huishouding op Zorgvlied*. Deze zijn zamengesteld, na dat hij zig van zijne Staatsampten ontslagen had, en zijn, vijf jaaren daarna (1646), bijeen gedrukt, te *Amsteldam*.

Daarna berijmde hij zijne *Gedachten*, of *Slaapelooze Nachten*, waarvan de eerste druk geschiedde te *Brusfel*, 1689.

Reeds één-en-tagtig jaaren oud, voleindde hij de beschrijving van zijn eigen leven; waarvan het handschrift onder zijne vrienden bleef berusten, tot in 't jaar 1700; wordende toen eerst in folio gedrukt, tien jaaren daarna in 8vo; in 4to is het tot heden toe niet anders gedrukt, als te *Leijden*, 1732 en 1769.

Alle zijne werken bijeen, behalven de *Stoartstar* voornoemd, en dit laatste in 4to, te *Dordrecht* 1659, en te *Amsteldam* 1661 en 1665.

In folio zijn dezelven wel zesmaal gedrukt, als 1655, 1658, 1665, 1700, 1712 en 1724; waarvan de vierde druk voor den besten gehouden wordt. Behalven den eersten druk, zijn alle de andere met eenige vermeerderingen voorzien, die anders nooit gedrukt zijn.

In 12vo of wel meest in 8vo zijn 's mans werken menigvuldigmaalen gedrukt en herdrukt, zo in zijn leven als daarna. Ook vindt men nog eenige Lofdichten (op boeken van anderen) hier en daar verspreid. De werken van CATS zijn, afzonderlijk, op verscheidene tijden, en in alle formaaten, zo menigvuldig herdrukt, dat 'er, ten dien opzichte, onder de Nederlandsche *Schrijvers* misschien, nooit een wedergaê van te vinden is. Zij zijn zelfs ten deele in 't Latijn, Fransch, en geheel in het Hoogduitsch vertaald en gedrukt; een lot zeker, dat maar weinige Nederduitsche

ſche Autheurs te beurt valt, en waaruit men de goedkeuring ook van andere Natien kan opmaaken.

Dan, hoe zeer de Heer CATS den algemeenen roem ook hebbe weggedraagen, zijn 'er, echter, gevonden, die 'er vrij wat ſtofs van berisping in meenden te ontdekken. Onder de menigvuldige Lijkdichten, op dezen gadeloozen man gemaakt, heb ik, ten bewijze van mijn gezegde, ergens een gevonden zonder naam, in de gedaante van een graffchrift, doch dat eer den naam van een lasterſchrift verdient, als zijnde van dezen inhoud:

Hier onder legt een Man, een Man die in zijn leeven,
Heeft, ik en weet niet wat, ik weet niet wie geſchreeven;
Maar des al niet te min, wat dient 'er meer gezeid?
't Is RIDDER JACOB CATS, *die hier begraaven leidt.*

Doch de maaker daarvan heeft duidelijk getoond, dat hij een dier laage zielen was, welke, om ſommige ſtopwoorden, als ook om de middenſnede der verſen, zig niet ontziet, dezes lofwaarden mans ſchriften te beſpotten; ſchriften, die, volgens het bovengemelde getuigenis, bij lieden van eene betere denkwijze altoos in achting geweest zijn en blijven zullen, en door hen, die Nederduitſche verſen leezen, zullen kunnen verſtaan worden. Maar, wat zal men zeggen? men vind 'er meer van die onbekwaame en onkundige beſpotters en verachters van eens anders werk, die niet in 't oog houden, in wat tijden of gelegenheden deze of geene werken gemaakt zijn. Van CATS kan men zeggen, dat hij geleefd en geſchreeven heeft in eene eeuw, waarin de Nederduitſche Taal- en Dichtkunst verre was van volmaakt te zijn, en waaraan, in deze onze dagen, hoe zeer reeds gevorderd, echter nog, bij aanhoudendheid, beſchaafd en verbeterd wordt. Met reden vraagt men aan zulke onkundige berispers, waar tot heden toe Dichters gevonden worden, die hunnen leeftijd nuttiger doorbragten, dan Vader CATS gedaan heeft? Waar vindt men 'er één, die hem in zinrijkheid evenaart? waar één, die leerzaamer en van algemeener nut is? waar één, van wiens werken de roem zo lang zal ſtand houden, den grooten VONDEL

uit-

uitgeflooten? Wij eindigen dan dit Art. met de woorden van JE REMIAS DE DEKKER.

Cats brengt door zijn gedicht,
Meer blinden tot het licht,
Meer dartelen tot schaamen,
Dan alle Dichters t'saamen.

CATSWOUDE, een Dorp in *Waterland*; zie CATWOUDE.

CATSZAND, of *Cadzand*; zie KADZAND. (*Land en Eiland.*

CATTEN, *Catti*, een volk, dat ten tijde der bevolking dezer Republiek, in of omtrent het gewest, nu het Graafschap *Hessen* genaamd, zijn verblijf had. Deze ondernamen, het zij om dat zij, ten aanzien van de uitgebreidheid huns Lands, te veel vermenigvuldigden, of om dat zij oneenig onder elkander waren; of mogelijk door den lust om nieuwe woonplaatsen te bezitten, waartoe die Natie, zo wel als haare nabuuren, zeer genegen was, voor een groot gedeelte, den *Rhijn* aftezaakken, en bezit te neemen van een onbewoond, en aan niemand in eigendom behoorend Eiland; welke bezitneeming ons algemeener bekend is, onder de benaaming van de aankomst der *Batavieren* hier te Lande; wanneer men zegt: *Vrije Volken, bezit neemende van een Vrij Land, aan niemand behoorende, hebben, volgens de regelen van 't natuurlijke recht, den grond gelegd tot eene Vrije Republiek.* Dit Eiland dan, genoemd het *Batavisch Eiland*, werd, van wederzijden, door twee armen van den *Rhijn*, en van vooren door de *Noordzee*, omvangen. Op het Art. BATAVIEREN hebben wij hier van reeds het noodige gezegd. Van het voornaamste, dat hier, bij het voorgemelde, wel diende bijgevoegd te worden, heeft men weinig zekerheids. Al wat 'er van geweeten word, en van geweeten kan worden, moet TACITUS ons leeren, van wien wij ons, op het voorgemelde Artikel, ook bedient hebben. Uit het bovengemelde ziet men, echter, ten klaarsten, dat zij, die bezit van deze Landen, of van het Eiland, namen, geene *Batavieren*, maar een gedeelte van de Na-

Natie der *Catten* waren; en dat de naam van *Batten* of *Batavieren* niet beter is afteleiden, dan van den aart van het Land, dat zij in bezit namen; dat is, van *Batauwe*, nu de *Betuwe*, dat wil zeggen, *beter Land*, in tegenoverstelling van de *Valouwe*, *Veluwe*, dat is, *Schraalland*. Voegzaamer en met de waarheid meer overeenkomende is deze afleiding, dan zig bezig te houden met de dromerijen van NERO, dien men wil hun Vorst en Leidsman geweest te zijn, en naar wien zij dus ook genoemd zouden weezen. Minder zeker dan dit, is het, of deze *Catten* afkomstig van de *Skythen*, dan wel van een ander volk waren. Om verscheidene redenen houde ik zulks voor waarheid; als mede dat deze, langen tijd vóór de aankomst der *Catten*, dit Land bewoond hebben, en, door de gevolgen van den *Cimbersehen Vloed*, genoodzaakt zijn geworden dezelve te verlaaten. De gelegenheid, om dit nader te zien, zal ons geboren worden, op het Art. CIMBREN. Even zeeker is het, in wat oort deze volken elders zijn aangeland. Het denkbeeld, echter, dat het verste van de waarheid af is, is dit, dat zij zig te scheep begeeven hebbende, in het *Vlie* zouden geland, en van daar den *Tsel* opgevaaren zijn; eene helling, uit welke die van *Deventer* hebben opgemaakt, dat eenigen van die volken, aldaar geland, zig op den grond hunner Stad zouden neergezet, en de plaats *Avonsuur* (naderhand veranderd in *Deventer*) genoemd hebben. Geen den minsten schijn van waarheid vindt men daarvoor in het verhaal van TACITUS.

Wat aangaat den tijd; deze moet geweest zijn met den aanvang der regeering van JULIUS CAESAR, of even te vooren: want, in 't verhaal zijner oorlogen, van deze Landen gewag maakende, spreekt hij 'er van als eerst onlangs bevolkt. Dus stelt men het doorgaans, en niet zonder grond, geschied te zijn tusschen de zestig en honderd jaaren vóór de geboorte van 's werelds Heiland. De gedachten van hun, die dit stellen geschied te zijn onder de regeering van Keizer NERO, zijn zo verre bezijden de waarheid, dat het der moeite niet waardig is, hen te wederleggen, daar gemelde J. CAESAR, die langen tijd vóór NERO regeerde, zulks genoegzaam wederlegt; hoewel het niet onmogelijk is, dat, ook onder NERO, meer andere herwaards gekomen zijn.

Daar

Daar zijn 'er, die *Nijmegen* voor hunne Hoofdſtad houden; anderen neemen 'er *Wijk te Duurſtede* voor. Wat *Nijmegen* betreft, zulks kan mogelijk zijn. Dan wij houden het liefſt met hun, die *Batenburg* voor de Hoofdſtad der *Batavieren* neemen. Ook is het niet onwaarſchijnelijk, dat *Castra Herculis*, eene ſterkte, gelegen ter plaatſe, alwaar, in latere tijden, *Knodsenburg* gebouwd is, door hun is aangelegd.

Niet alle de *Catten*, ondertuſſchen, die hunne woningen verlaaten hadden, zetteden zig op het Eiland neder. Een gedeelte van hun trok hooger op, naar het *Land van Luik*, nabij hunne oude vrienden, de *Tongeren*. Een ander gedeelte begaf zig naar den benedenkant des Eilands, alwaar zij zig ter nederſloegen. Gantſch onkundig zouden wij van dit alles zijn, indien JULIUS CÆZAR, PLINIUS en TACITUS geene melding van hun gemaakt hadden. Hun naam is, tot op denen dag, onder ons bekend, uit de benaaming van verſchaidene plaatſen, nog in wezen, als in *Holland*, *Catwijk op Zee* en *op den Rhijn*, *Catdijk* bij *Delft*, *Catſen* bij het *Vlie*; in *Zeeland*, *Catwouden*, *Cats*, *Cattendijk*, *Catshoek*, *Catsrak*; *Catszand* of *Kadzand* in *Vlaanderen*; *Cattenbroek* in 't *Sticht*; voorts hog *Catwijk*, in 't Graafſchap *Kuik*, *Catzenellebogen* in de *Wetterau*. De uitgebreidheid en grootte dezer Natie vertoont ZEILERUS ons, als hij zegt, dat ze een veel grooter Land, dan eenige andere Duitſche volken, bezeten hebben; want zij beſloegen dat gedeelte van *Germanie*, daar tegenwoordig *Thuringen*, *Heſſen* en *Grubenhagen* ligt, als mede de helft van *Paderborn*, 't gebied van *Fulda*, een aanzienlijk deel van *Frankenland*, enz. TACITUS maakt, meer dan één, gewag van hunne dapperheid. In het verhaal van de oorlogen der *Batavieren* hebben wij gezien, welke noodige vrienden, en gevaarlijke vijanden zij voor de *Romeinen* waren. CLUVERIUS wil, bovendien, al het geen CÆZAR van de *Zuidaben* geſchreven heeft, op deze volken toepaſſen; waarin hij, echter, het ſpoor bijſter is, zijnde daarin misleid door STRABO en DION CASSIUS. Zie verder, wat hunne zeden, gewoonten, enz. betreft, het Art. BATAVIEREN, en de Schrijvers daarbij aangeweezen.

CATTENBROEK, eene Heerlijkheid, behoorende onder het Overkwar-

kwartier van *'t Sticht*, liggende onder *Montfoort*, en grenzende, ten noordoosten, aan *Breeveld*, en ten zuidwesten aan *Linschoten*. Het ligt rondom in eene Kade, beslaande vier honderd zeven-en-tagtig morgen. In dezelve is mede een Buurt van dezen naam. In het jaar zeventien honderd zes-en-vijftig, werd met deze Heerlijkheid, als ook met de *Uiterdijken* en *Mastwijk*, verlijd, de Heer JAN CORNELIS D'ALBAING, Heer van *Giezenburg*.

CATTENDRECHT, of *Catendrecht*, het uiterst rechtsgebied, onder den hoogen Vierschaar van den *Lande van Putten*, tusschen *Charlois* en *Tselmonde*, aan de nieuwe *Maaze*; beslaande honderd en vijf morgen en drie honderd vier-en-negentig roeden lands, voorzien van een aanzienlijk aantal huizen, die, op de jongste verpondingslijst, op één-en-vijftig gesteld waren. Aan het Tolhuis aldaar is een Veer van pontschuiten, die van *Cattendrecht* en *Rotterdam* vaaren. De Ingezetenen behooren, in 't kerkelijke, onder *Charlois*. De eigendom van deze Ambachtsheerlijkheid behoort gedeeltelijk aan de Stad *Rotterdam*, en gedeeltelijk aan de erfgenaamen van Jonkvrouwe JOHANNA DOUW, die mede deel aan de verpachting hebben, zo van de Tienden, als van het gemelde Veer en Tolhuis.

CATTENDIJK, een Dorp en Ambachtsheerlijkheid in de Provintie van *Zeeland*, *Bewester Schelde*, op het Eiland *Zuid-Beveland*, bijna drie kwartier uurs van het Dorp *Wemeldingen*, en één uur gaans ten oosten de Stad *Goes*. Dit Dorp, schoon klein, heeft, echter, een fraai en luchtig kerkje, dat door zijn eigen Predikant bediend wordt. De Heerlijkheid strekt zig meest zuidwaarts in de lengte uit, naar het binnenste van het Eiland, tot digt aan het Dorp *Kapelle*. In het jaar zeventien honderd zeven-en-veertig telde men, in het Dorp en de Ambachtsheerlijkheid, niet meer dan drie-en-twintig huizen. De Heerlijkheid, waarvan Mr. ALEXANDER JOHAN HIERONIMUS HUISSEN, Burgemeester der Stad *Middelburg*, Heer is, bedroeg, schotbaar land, veertien honderd en drie gemeeten en zes-en-tagtig roeden. Voorheen was alhier een Klooster van Monniken, naar het welke de binnendijk, aan de westzijde, nu geslecht, den naam van *Monnikendijk* had.

CATS-

CATSWOUDE, of *Catwoude*, een Dorp in *Hollandsch Waterland*, hebbende, al vóór veele jaaren, aan het Baljuwſchap *Bleis* of *Beverwijk* behoord, doch naderhand, door koop van de Graaflijkheid, een eigendom der Stad *Edam* geworden. Volgens VAN DER HOUVE, is deze naam mede oorſpronglijk van de *Catten*; tot welk gevoelen wij eerder zouden overhellen, dan tot de gedachten van SOETEBOOM, die den naam, zegt afkomſtig te zijn van de meenigte van *Muiskatten*, die zig, in het woud en daarom trent, onthielden. Mogelijk is die gedachte ontleend uit het wapen van *Catwoude*, zijnde *een Kat in een' Boom*. De omtrek van de Ban en Polder van *Catwoude* beſlaat zeven honderd en drie morgen en zeven-en-twintig en een halve roede. Men ſchat het getal der huizen op agt-en-dertig. Ten aanzien van het regtsgebied, behoort het, ten deele onder *Edam*, en ten deele onder eene bijzondere Regeering, die het op zig zelf heeft.

CATWIJK, in het Graafſchap *Kuik*, was, in oude tijden, de paal of landſcheiding der *Batavieren*. De naamsoorſprong is dezelfde met die van *Cattendijk*, *Cattendrecht*, *Catwijk*, enz.

CATWIJK OP DEN RHIJN, dus genaamd, om dat de *Rhijn*, weleer, zijnen loop daar voorbij had; welke, ſedert, door een vreeslijken ſtorm geſtopt is. In dit overheerlijk Dorp, gelegen 1857 roeden van *Leiden*, over den weg van *Rhijnsburg* gerekend, wil men dat BRINIO, der *Frieſen* Veldheer, zijn leger in orde bragt, om den aanval te doen op de twee *Romeinſche* Sterkten, *Roomburg* en *Brittenburg*; dan, of dit *Catwijk* en *Catwijk aan Zee* toen reeds dien naam hadden, is onzeker. In dit ſraai bebouwde Dorp telt men agtien ſtraaten, waarvan 'er verſcheidene door hooge linde- en ijpeboomen belommerd worden. De *Rhijn* doorſnijdt het Dorp, met eene tamelijke breedte, langs eenen weg, die met eene reeks van ſierlijke lindeboomen en ſchoone huizen bebouwd is. Onder de laatstgenoemden munt uit, dat van den Heere van beide de *Catwijken*. Over deze rivier is, in het jaar zestien honderd zes-en-zestig, door Vrouwe MARIA VAN REIGERSBERGE, Weduwe van wijlen den toenmaaligen Heere WILLEM BARON VAN LIERE, Heer van beide de *Catwijken*,

een ſchoone ſteenen brug gebouwd, pralende met de wapenen dezer aanzienlijke geſlachten. Voorheen was 'er een houten brug; en nog vroeger moest men, met een Pont, over den *Rhijn* derwaards vaaren. Nogtans moet die plaats gehad hebben vóór de tijden van Vrouw ADA: want, onder haare regeering, wordt, in de oude *Hollandſche* Chronijk, reeds gewaagd van eenen brug over den *Rhijn*, waarop de *Kennemers* zig, tegen den zegevierenden Graaf VAN LOON, uit nood, moesten te weer ſtellen. De brug ſtortte, door de groote menigte volks, in; waardoor 'er veelen in den *Rhijn* verdronken. Dit verhaal ſtrookt met dat van MELIS STOKE en W. PROCURATOR, ſchoon deze beiden den naam van *Catwijk* niet noemen, maar van een brug over den *Rhijn bij Leiden* ſpreeken. In het jaar zestien honderd vier-en-negentig is 'er nog een brug gemaakt, over het kleine water, op den weg tuſſchen *Catwijk* en *Valkenburg*.

De kerk, waarvan de ſtichtingstijd onzeker is, heeft een fraaijen ſpitſen toren: die, echter, veel van zijne voorige hoogte verloren heeft, zijnde het muurwerk met eene houten leuning omgeeven. Een kleiner torentje, dat op het midden der kerk plagt te ſtaan, is, in 1682, om deszelfs bouwvalligheid, geheel afgebroken. Aan het einde van het Choor ziet men de prachtige grafkombe der Heeren en Vrouwen van de beide *Catwijken*. Vóór de Hervorming, ſtond de begeeving van het Pastoorsampt dezer kerk aan de Ridders van de *Duitſche* Orde, die 'er nog tegenwoordig eenen Commandeur aanſtellen. Tegenwoordig ſtaat de begeeving van het Leeraarsampt aan den Heere dezer plaatſe. De Commandeurs voornoemd hebben alleen de Tienden over *Catwijk* in erfpacht behouden. De plaats van hun verblijf aldaar draagt nog den naam van *het Commandeurs Hof*. Na de invoering der Reformatie, werd de kerk van *Catwijk op den Rhijn*, met die van *Catwijk op Zee* en *Valkenburg*, bediend door denzelfden Predikant, welke onder de Klaſſis van *Leiden* en *Neder-Rhijnland* behoort; naderhand met *Valkenburg* alleen, en, ſedert het jaar 1619, op zig zelve. Het beſtier der Kerke ſtaat aan vier Kerkmeeſteren.

Onder de publieke gebouwen munt aldaar uit het Raad- of Rechthuis, pronkende, aan de gallerij, met een voorgevel en klok.

lijk. Het tweede dorpsgebouw is de Weeshuis, voorts het Gasthuis, dat mede tot een Proveniershuis gebruikt wordt. Prins FREDERIK HENDRIK *van Oranje*, in 1644 Heer van beide de *Catwijken* zijnde, deed 'er eene Bank van Leening oprichten.

Het bestaan en de handwerking der Dorpelingen bestaat grootendeels in Lijnbanen, Pannebakkerijen, Steen- en Kalkovens en Linnebleekerijen; doch voornaamlijk in de Vischvangst. Men telt aldaar meer dan twee honderd Huizen, waar onder vijf Stemplaatsen en Kalkovens, één Bleeker, en één Korenmolen.

Catwijk *aan zee*, een klein half uur van het bovengemelde *Catwijk aan de Noordzee* gelegen, is een der bloeijendste en aangenaamste Dorpen langs de *Hollandsche* stranden, en ongetwijfeld een der oudsten; 't welk, niettegenstaande alle de rampen, hetzelve overgekomen, alzoos welvaarende gebleeven is, geevende zulks het muurwerk van de kerk en de toren duidelijk te kennen. In het jaar 1571 werd dit Dorp door de Spanjaarden geplonderd, en de kerk, in het volgende jaar, afgebrand; het muurwerk bleef alleen over, en een gedeelte daarvan werd tot den opbouw van de nieuwe kerk gebruikt. Aldaar is mede een H. Geest, of Gasthuis, met een Weeshuis. Van het eerste is als stichter bekend HUGO VAN SWIETEN, en zijne echtgenoote LUBA VAN HAMBROUCK, uit welke beiden, die 'er, in 't jaar veertien honderd een en negtig, de huizinge toe gaven, met die hedden en hun toebehooren, en verder huisraad. Hoofden aan den Pastoor en Kerkmeesters, om jaarlijks twee Gasthuismeesters te kiezen. Dit huis is naderhand voornaamlijk begiftigd door eenen NICOLAAS VAN DER HEIDE. Het Weeshuis kreeg zijn begin door het vergaan op Zee van zekeren schipper, LAMBERT DIRKSZ. genaamd, welks weduwe, korten tijd na hem, in het jaar zestien honderd vijftien, overleed, nalatende zeven kinderen, wier armoedige toestand zo veel medelijden verwekte, in de harten der Regenten, en overige Dorpbewoonderen, dat 'er het prijswaardig besluit genomen werd, om, voortaan, deze en andere behoeftige Weezen te onderhouden, door inzameling van giften. In de twee eerste jaren beliepen dezelve vijftien honderd guldens, die vervolgens, door giften, legaten en andere gebeurtenissen, merkelijk zijn aan-

gegroeid. Ook werd aan het Weeshuis afgestaan de affag van de buitenvisch, dat is, van zulke visch, welke door hen, die gene Ingezetenen van het Dorp zijn, aldaar op strand te koop gebragt word.

Ten nutte van den Zeevaart heeft aldaar, langen tijd, een Vuurbaak gestaan, welke, in het jaar zestien honderd vijf, nog vernieuwd is.

De voornaamste tak van der Dorpelingen bestaan, is het vangen van verschen zeevisch. Dat zulks reeds ten tijde van Keizer KAREL DEN VIJFDEN plaats had, blijkt uit een verzoekschrift van de *Katwijkers*, in den jaare 1540, aan dien Vorst overgeleverd, waar in zij, onder andere, verklaarden, dat 'er in hun Dorp twee honderd huizen stonden, waarvan 'er honderd vijftig door Vischers bewoond werden, en de andere vijftig door Bakkers, Schoenmakers, Wagenaars en andere handwerkslieden, tot de Vischersneering behoorende.

De vrouwen houden zig aldaar veel bezig met het uitventen der visch, en het breijen der netten; 't welk haar een genoegzaam bestaan verschaft, alzo het getal der Pinken aldaar ongelijk grooter is dan elders.

Deze nijvere vischers, die men, meer dan eens, behalven de kabeljauw, in één etmaal, tagtig duizend schelvischen aan strand heeft zien brengen, leeden niet alleen veel in den *Spaanschen* oorlog, zo als reeds gezegd is, maar ook in dien met *Frankrijk*, en bijzonderlijk geduurende de jaaren van 1690—1695; wordende zij niet alleenlijk geplonderd en gerantsoeneerd, maar daar en boven gedwongen om mondkost, van kalveren, schaapen, brood, haas, boter, eijeren, enz. optebrengen; en bij dat alles leeden zij het verlies van meer dan veertien schuiten. Eindelijk kreegen zij, na het doorstaan van alle die rampen, vier stukken geschuts uit het Magazijn te *Delft*, ter afweeringe van den vijand. De oorlog niet alleen, maar ook de Zee, waarop zij hun bestaan moeten zoeken, is, op verscheidene tijden, hun grootste vijand geweest, verwoestende een menigte van duinen, werven en huizen; waarvan men 'er, echter, tegenwoordig nog twee honderd vier-en-negentig telt.

De hooge, lage en middelbare Jurisdictie word 'er door de Hee-

Heeren van *Catwijk* geoefend. Deze ontvangen ook den twintigſten penning van de visch, die door de Ingezetenen gevangen wordt. Wijders zijn de Dorpelingen gehouden, aan hunne Heeren de hofvisch te betaalen. Deze hebben, nog daar en boven, het recht van den Tol van alle waaren en koopmanſchappen, die, den *Rhijn* op en af, door hunne Heerlijkheden, gevoerd worden; zijnde dit een gedeelte van den *Watſenaarſchen* Tol, met welken de Heerlijkheid van de *Catwijken*, door den Prins VAN LIGNE, verkocht is.

Al ſints veele jaaren hebben de beide *Catwijken* behoord aan het Edel geſlagt van WASSENAAR. De crimineele Vierſchaar wordt aldaar geſpannen door den Baljuw met negen Welgeboorene Mannen; vier uit *Catwijk op den Rhijn*, vier uit *Catwijk op Zee*, en één uit de Heerlijkheid *Het Zant*. De civile vierſchaar beſtaat uit den Schout en agt Schepenen: als drie van 't eerstgemelde Dorp, vier van het laatſte, en één van de Heerlijkheid *'t Zant*. Van deze beide Dorpen heeft de Eerw. A. PARS eene volledige beſchrijving nagelaten, onder den titel van *Catti, Aborigines Batavorum*, dat is: *De Katten de Voorouders der Batavieren, ofte de twee Katwijken, aan Zee en aan den Rhijn*, enz. De beste uitgave daarvan is van 1745, vermeerderd met aantekeningen door Mr. P. VAN DER SCHELLING, een werk der leezinge dubbeld waardig.

CAUCI, of *Cauchi*, ook *Chauchen*, een volk, afkomſtig van de *Skijthen*, die men wil dat uit *Aſiën* in deze Landen gekomen zijn, en van JAPHET hunne afkomst ontleenen. PICART, die, onder alle zijne goede zaaken, veele benzelingen opdischt, meent dat zij reeds ten tijde van ABRAHAM de Duitſche taal gebruikten. Indien dit al zo ware, zal de uitſpraak zeer verſchillende geweest zijn. Hunne eerſte verhuizing uit *Aſiën*, meent men, zou geſchied zijn, naar de *Crim*, *Moskoviën*, *Lijfland*, *Polen* en *Duitschland*. Voorts ſtelt men dat zij naderhand het *Gotiſche Rijk* opgericht hebben, vanwaar zij geduurig uitloopen namen in andere landen. Want zij waren (zegt TEMPLE) gelijk een groote *Bijekorf*, die, door de ſterke voortzetting, en de gezondheid van lucht en landſtreek, zeer vermenigvuldigende, eenige zwer-

men uitdreef, welke elders plaats moesten zoeken. Op die wijze heeft ook een deel van hun zig te *Bremen*, *Oldenburg*, en in geheel *Oost-Friesland* nedergezet, welke den naam van *Chauci* behouden hebben. Een ander deel van hun, den naam van *Saxones*, *Sueven*, voerende, heeft zig te *Sneek*, en op de daar rondom gelegene Landen, nedergeslagen. Van dezen ontleenden zij, die in de nabuurschap dezer Landen woonden, hunne oorsprong, schoon niet op eenen tijd en op eenerlei wijze; want het eene volk sproot uit het andere. Justus Lipsius erkent en houdt de *Duitsche Metamorphosingers* voor onze voorouders: *Germani ik ontken*, zegt hij, *dat 'er de Nederlanders hunne afkomst van hebben.* Dus zou dan onze oorsprong gezogt moeten worden in de *Oude Saxen*, die zig, uit hoofde van de boschrijkheid dezer Landen, allereerst aan de rivieren, en wel aan den *Rhijn*, de schoonste van *Duitschland*, nederzetteden. Doch die redenering kan wel omtrent een gedeelte van de Nederlanders, maar niet omtrent het algemeene gros, steek houden.

De *Cauchers*, of wel de *Oostfriesen*, worden verdeeld in *Groote* en *Kleine*. Voor de *Groote* of *Meerdere* houdt men de *Bremers*, *Lunenburgers*, enz.; voor de *Mindere* of *Kleine*, de *Embders*, *Croningers* en *Gemmelaanders*. Zij worden, gelijk uit het zo even gezegde blijkt, gehouden voor de oudste van de *Germanen*, zijnde reeds lang vóór onze Tijdrekening beroemd geweest. Veele invallen zijn door hen gedaan, in *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht*; in welke laatste Provincie zij zelfs hunne woonplaats gehad hebben. Bewijzen daarvan vindt men in de benamingen van sommige Steden en Dorpen, naar hun genoemd, als *Vechtert*, *Cleudorp* en *Cauwerve*. Veele van hunne verrichtingen vindt men gemeld bij TACITUS, VAN DER HOUVE, SCHEPENIUS en anderen. De Dichter CLAUDIANUS noemt hun *Cauci*, stellende de *Sturaminen* en *Cauçan* als bewooners van den *Rhijnstroom*; den plaatsende aan beide de Rhijnadeenen, *Hellum* en *Flevum*.

Hoe de *Chaucher* GERMANICUS hunnen dienst aanboden; dat zij, onder het beleid van GANNASCUS, in *Veelt-Germanien* vielen; met de *Sueven* vereenigd, de *Bataven* aantasten, en door hunnen overwonnen bij gewonden, zullen wij hunne herkomst melden. Dat zij, gelijk sommigen, waarschijnlijk, willen, de eerste bewoners

ners dezer Landen niet geweest zijn, en dat zij met de *Catten* geen eenerlei volk uitgemaakt hebben, is, voor de kundigen, te bekend, dan dat wij ons daarover behoeven uittelaaten. Liever willen wij zien, wat ALTING van hun zegge.

„ *Cauci*, *Chauci*, zijn, (zegt hij) van oudsher genoemd geweest, dezen, die langs den oever van de *Eems*, daar eb en vloed van de zee gaat, tegen over *Friesland* woonden: zijnde een volk de Friezen gelijk, in afkomst, lichaamsgedaante, taal, dapperheid en zeden; maar sterker in getal, en eenen geheel anderen Staat uitmaakende, zo lang de Roomsche heerschappij in *Neder-Germanië* in stand was; doch na dat dit wingewest gekomen was aan de Franken, waarmede zij hadden aangespannen, zijn de *Chauchen* niet alleen onder dezelve regeering gekomen, maar hebben ook den naam van *Friezen* aangenomen, en hebben die van *Oost-Friezen* tot op dezen dag behouden: 't schijnt dat zij hunnen ouden naam niet gekreegen hebben naar den aart des lands, maar naar hunnen aart en inborst: mannen van oude beroemde dapperheid en trouwe, openhartig en vrolijk van aart zijnde; mannen die zig niet laaten tergen, worden door de Duitscher *Kautzen* genoemd; en *Tacitus* toont ons, dat hunne geaartheid zodanig was, als hij zegt: de *Chauchen*, een zeer aanzienlijk volk onder de Germaanen, die hunne grootheid liefst door gerechtigheid willen handhaven, zonder begeerlijkheid, zonder heerschzucht, gerust en afgezonderd leevende, verwekken geene oorlogen, en stroopen nergens met moorden en rooven, en dit is een voornaam bewijs van dapperheid en magt, dat zij niemant verongelijken, om boven anderen de overhand te hebben: echter heeft ieder van hun de wapenen klaar, en als de nood hun roept is 'er fluks een leger op de been, en men ziet helden en paarden; hebbende in stilheid dezelve achting als in den krijg. Verder schrijft hij hun groote en uitgebreide landpaalen toe, zo dat ze beginnen van *Friesland* af, en een gedeelte van de *Eems*, tot aan de *Elve* beslaan, (welke grenzen *Plinius* en *Ptolemeus* hun mede toeschrijven) paalende ter zijde aan de *Angrivarien*, *Chamaven*, *Dulcibinen*, en andere volken min bekend dan zij, tot dat zij zig met een' bogt uitstrekken tot in het land der *Catten*. Op dat geene 't welk nu reeds onder deze

grenzen begreepen is, maakt *Cluverius* zeer aardige gisſingen, die echter geene bijzonderheden behelzen: wat de gelegenheid des lands en levenswijze betreft, daarvan zegt hij: Wij hebben gezien de *Cauchen*, die meerdere en mindere genoemd worden, alwaar de groote zee, met een barre vloet, tweemaal elken dag en nacht, geweldig op en afloopende, alles overſtroomt, vertoonende alzo een eeuwig verſchil van de natuur, waar door men kan twijffelen, of men het voor een gedeelte land of zee moet houden: daar woont dat elendig volk op hooge heuvelen, aardhoopen en terpen met handen gemaakt, na de waarneeming van de hoogſte vloeden aangelegd, waarop dan hutten geſteld zijn; dus zijn zij gelijk vaarenden, als de wateren het omliggende land bedekken, maar ſchipbreukelingen, als die weder gezakt zijn. De visſchen met de wateren afzakkende, vangen zij rontsom hunne hutten. Het mag haar zelden gebeuren vee te houden, en dus ontbeeren zij de melk, die hunne naburen voedt; ja zelfs zijn zij ontſtoken van de jagt op wilde beesten. Van wier en biezen draaijen zij koorden, die zij als netten voor de visſchen ſpannen. Bij de leemachtige aarde, met handen bewerkt, meer door wind, dan door de zon gedroogt, warmen zij hunne ſpijzen en lichaamen, door de koude noorde winden bevroozen; al hun drank beſtaat in het water dat uit den Hemel valt, en dat zij in kuilen voor hunne hutten gegraaven, opgaaren." Zo ſchrijft ALTING.

Laat ons hier nog bijvoegen, dat DRUSUS GERMANICUS, na dat hij, in een ſcheepsſtrijd, de *Anſibaaren* of *Amſibaaren* overwonnen en de *Friezen* te ondergebragt had, de eerſte der *Romeinen* was, die door de Veenen heen gedrongen, en in het Land der *Chauchen* gekomen is. Een wijle tijds daarna heeft zijn broeder TIBERIUS hen in genade aangenomen, de wapenen ontnomen, en de eenige Ruiterbende onder hen gelaaten. CÆZAR GERMANICUS, zoon van DRUSUS, heeft, in beide zijne togten tegen de *Cheruſcen*, getrouwe Krijgsknechten in hun gevonden. Na dat zij, onder CLAUDIUS, afgevallen waren, zijn zij weder te onder gebragt, door PUBLIUS GABINIUS SECUNDUS, die daarvan den toenaam van CHAUCUS ontleend heeft; hebbende, op dien zelfden tijd, van de *Marſen*, die mede deel in den opſtand hadden, den

Arend

Arend weder gekreegen, welken de *Romeinen*, ſedert de nederlaag van VARUS, gemist hadden. Bij hunnen inval in *Neder-Germanien*, zouden zij, door CORBULO, vreeslijk gehavend, ja mogelijk geheel verdelgd zijn geworden, zo niet CLAUDIUS hun verboden had, geweld tegen de *Germanen* te gebruiken, en de bezettingen aan deze zijde van den *Rhijn* te rug te doen komen. Nogthans waren zij zelven oorzaak van het verlies der vrede, vermits zij, onder de regeering van NERO, hunne nabuuren de *Amſibaaren* uit hun land verdreeven. Bij den opſtand der *Batavieren* tegen de *Romeinen*, kozen zij de maatregelen van CIVILIS, en vereenigden zig met hun. Die oorlog geëindigd, en zij weder onder de magt der *Romeinen* geraakt zijnde, bleeven zij daar onder, doch niet langer, dan tot aan de regeering van MARCUS AURELIUS. Deze opſtand en inval in de *Nederlanden* kwam hun, echter, duur te ſtaan: want zij werden toen, door DIDIUS JULIANUS, ten dien tijde Landvoogd, en naderhand Keizer, nevens meer andere volken, overwonnen en beteugeld. Deze wisſelvalligheden ſchijnen geduurd te hebben, tot dat zij ten deele den naam en het bondgenoodſchap der *Franken*, ten deele der *Friezen*, en ten deele der *Saxen*, hebben aangenomen; 't welk dan ook de oorzaak van hunne naamsverdelging geweest is.

CAUDORP; zie KOUDORP

CAUKERK; zie KAUKERK.

CAUWERVE; zie KAUWERVE.

CELTEN, of *Kelten*, een zo oude als vermaarde Natie, aan welke, door naarſtige onderzoekers en oudheidkundigen, de eer wordt toegeſchreven, van bevolkers geweest te zijn van *Ilijrië*, *Germanië*, *Gallië*, *Spanje* en *Brittanje*. Daarenboven houd men ſtaande, dat zij, na den algemeenen Zondvloed, toen de nakomelingen van NOACH, in grooten getale, vermenigvuldigd waren, en na de ſpraakverwarring te *Babel*, bijna twee duizend twee honderd en dertig jaaren vóór CHRISTUS geboorte, uit *Aſie* in *Europa* gekomen zijn, hebbende ten leidsman eenen ASKENAS. De Joodſche Hiſtorieſchrijver FLAVIUS JOSEPHUS noemt

mede eenen ATHANAXES of ASKENAS, als een der zoonen van GOMER, en zegt, dat hij een Stad zou gesticht hebben, door de Grieken *Rhegines* genaamd; uit welk gezegde Jonker M. VAN DER HOUVE tracht te bewijzen, dat door *Rhegines* de *Rhijnlanders* kunnen verstaan worden; dat de volken, welke hij daarmede bedoelt, den over van den *Rhijnstroom* bewoonden, en dat hunne Hoofdstad *Rhijnberk* was. Dan hoe onzeker en fabelachtig dusdanige gedachten zijn, om den naamsoorsprong van eene Stad en Volk te vinden, kan zelfs de onkundigste begrijpen. TACITUS maakt gewag van eene Stad *Asciburgium*, of *Asciburium*, omtrent *Keulen*, nabij *Santen* of *Xanten*. Anderen meenen, dat de eerste naam van het tegenwoordig Dorp *Aschburg*, op sommige kaarten *Osfenburg* genaamd, *Askenasburg* zou geweest zijn. Doch dit alles is en blijft gissingen, die niets bewijzen. Om ASKENAS voor vader en leidsman van de *Celten* te houden, dient men ook te gelooven, dat deze landen allereerst door de zijnen zijn bewoond geweest, en dat de *Cimberen*, of *Kimberen*, naar den kleinzoon van ASKENAS, CAMBRIVIUS genoemd, daarbij zouden gekomen zijn: 't zij dat zij elk een bijzonder land bezeten, of zig onder elkander vermengd hebben; door welke denkbeelden veroorzaakt is, dat verscheidene van de oude Schrijvers de *Celten* en *Cimberen* onder elkander verward en voor éene en dezelfde natie gehouden hebben. Dezen dan, waarvan wij hier spreeken, hun vaderland verlaaten hebbende, werden *Cellen* of *Skijthen* genaamd. Aan den *Rhijn* en *Maas* woonende, hadden zij de gewoonte, om van de echtheid der geboorte hunner kinderen zeker te zijn, dezelve terstond in den stroom te laaten drijven, als geloovende zij dat de onechte terstond moesten zinken, waarvoor de echte bewaard bleven; een gebruik, dat sommigen mede aan de *Batavieren* toeschrijven. Dan, daar de hoofddeugd van dezen de kuischheid was, kan zulks onder hen alleenlijk in bijzondere gelegenheden te passe gekomen zijn. G. NAZIANZENUS maakt, in een *Grieksch* vers, hiervan melding, als hij zegt, *dat, zo als het goud door het vuur beproefd wordt, de* Celten *gewoon waren hunne kinderen in den* Rhijn *te beproeven*. Dat dit gebruik bij de *Batavieren* niet algemeen was, stel ik vast, om reden, dat TACITUS, die hunne zeden zo

nauw-

naauwkeurig beſchreeven heeft, 'er niets van meldt, terwijl hij van mindere kleinigheden, tot de zeden der *Germanen* behoorende, gewag maakt. Ja, ik ſta zelfs in bedenking, of het wel ooit er eenige Natie, tot de *Germanen* behoorende, plaats gehad hebbe. Even min geloof ſta ik aan het zeggen, dat de naam van *Duitsen*, of *Hollen*, afgeleid is van het woord *Helden*: om reden, dat het op verre na nog niet bewezen is, dat de taal dier volken van de *Griekſche* afkomſtig is. Om dan, in navolging van anderen, geen bedenkelijk voor waarheid uit te venten, zullen wij van deze volken ſtilzwijgen. De lezer, die begeerig is zig daarmede te vermaken, boete zijnen lust in de *Handvest-Chronijk* van Jonker M. VAN DER HOUVE.

CERESTINUS, (JACOBUS) was Hoogleeraar in de *Griekſche* Taale te *Leuven*, alwaar hij, den twintigſten April vijfrien honderd dertig, in den bloei zijner jeugd, geſtorven is. Hij was, zegt men, te *Hoorn* geboren, en de eerſte geweest, die een Grieksch Woordenboekje opgeſteld heeft.

CEVELUM, eenen naam, dien men nergens gemeld vindt, als in de Reiskaart van PEUTINGERUS, en de weg, die op dezelve wordt afgemeeten van *Nijmeegen* tot aan *Atuaca*, zijnde geweest een Burgt, tuſschen *Santen* en *Gelb*, en wel ten zijde van A. MARCELLINUS, die het een welgeſtelde Stad van den tweeden rang noemt. Maar de Plaatſnijder heeft in dezelve eenen misſlag begaan, met de plaats aantewijzen één uur gaans van *Nijmegen*, daar men klaar zien kan dat het drie uuren van daar zijn moet (*ad III lapidem*). Ondertuſschen is de rechte ſtand aan de *Maas*, drie en een halve mijl beneden *Blariкum*, 't welk hedendaagsch een Dorp is, liggende aan de ſlinkerhand van die rivier, bekend bij den ouden naam van *Blerik*; welk Dorp ruim tien uuren van *Nijmeegen* is. Als 'er nu drie uuren voor *Cevelum* afgaan, komt het naast aan *Gennep*, alwaar de *Niers* in de *Maas* valt.

Zie CLUVERUS, *Not. Germ. Inf.* P. 1. pag. 48.

CHAAM, of *Chaem*, een Dorp onder de Baronnie van *Breda*.

In

In de ſchatting, voordijds over geheel *Braband* geſlagen, en welke, jaarlijks, honderd veertig duizend guldens opbragt, ſtond het *Land van Breda* op 8685 gl. 10 ſt. en 3 penningen. Hier van moest *Chaam* met *Alphen* (twee van de veertien of vijftien Dorpen van deze Baronnie) opbrengen 588 gl. en 15 ſt, bijna de helft van de ſomme, daar *Breda* op geſchat was. Na dien tijd is dit aandeel veel verminderd; want, in het jaar 1742, werden 'er niet meer dan 824 inwooners geteld. Vóór de Reformatie werd de kerk te *Chaam* bedient door eenen der Monniken uit de Abdij van *Tongerlo*. De Predikant, die, na de verandering in den Godsdienst, de Gemeente aldaar bedient, behoort onder de Klasſis van *Breda*, en heeft tot zijne combinatie *Snijders-Chaam*, zijnde een half uurs gaans van daar, alwaar hij den dienst in een Kapel verricht.

Zie VAN DER HOUVE, II. Deel, fol. 376.

CHAMAVI, of *Chamaven*, eene Natie, mede behoorende onder de *Germanen*, waarvan TACITUS zegt: *Omtrent of naast de* Tenkteren, *plagt men, in oude tijden, de* Brukteren *te vinden; nu hoort men, dat de* Chamaven *en* Angrivarien *in hunne landen gekomen zijnde*, de Brukteren *daar uit gedreeven en verwield hebben: niet zonder bewilliging der nabuurige volken, het zij dat zij verdreven en om hunne trotsheid gehaat, of dat de vervolgers op hunne bezitting verlekkerd waren; 't zij dat de Goden ons daar mede begunſtigden.* Door de *Tenkteren* worden, bij ſommigen, de *Drentenaars*, en door de *Brukteren*, de *Overijſſelſchen* verſtaan. Over de *Chamaven* valt meer verſchil. De meesten verſtaan daar door de *Westphalingers*. Anderen zeggen dat de Stad *Hamburg* van hun haaren naam zou gekreegen hebben. Anderen wederom, doch verder van de waarheid afdwaalende, hebben van hun de *Kampers* en *Overijſſelſchen* gemaakt; 't welk, met reden, door PICART wordt tegengeſprooken, wijl de *Chamaven* niet aan den *Yſſel*, maar aan de *Linge*, in het *Kwartier de Eems*, gewoond hebben. VAN DER HOUVE noemt ze, zo als wij meenen, te regt *Westphalingers*. Zeker is het, als men TACITUS ten raadsman neemt, dat men dan niets voor vast ſtellen kan, vermits men geen vast beſluit

fluit kan maaken uit zijne woorden, als hij zegt: *de* Angrivarii *en de* Chamavi *worden van achteren met de* Dulgibini *en* Chasuarii *beſloten, daar nog meer andere volken bijkomen, die mij bekend zijn; maar van vooren worden zij van de* Friezen *vervangen.* Want ofſchoon de *Dulgibinen* aan de *Wezer* gewoond hebben, en onder de *Weſtphaalſche Saxen* gerekend worden, zo blijft het, echter, duiſter. In weerwil van hunne rangſchikkinge onder de *Saxen*, is hun eigenlijk verblijf, uit hoofde van de grootheid van *Oud Saxen*, nog raadzelachtig. Onzeker is het, daarenboven, wat gedeelte de *Chaſuarii* bewoond hebben, hoewel ik denke te *Minden* aan de *Wezer*. Geene meerder zekerheid voor het een of ander vindende, houden wij dan dezen voor de *Weſtphalingers*, in 't vertrouwen, dat al wie met aandacht de kaart van 't *Oude-Nederland* nagaat, met ons tot dezelve gedachten zal overhellen. ALTING, die zig een verbaazenden arbeid, tot het onderzoek dezer zaaken, gegeeven heeft, zegt van hun „ dat zij geweest zijn een volk over de *Ems*, hebbende met hunne woonplaatſen gemaakt aan de *Friezen*, hoewel maar aan een klein ſtuksken van den *Eem*, tuſſchen het Dorp *Wenera*, en de Rivier *Leda*, daar die in den *Eem* valt". De *Chamaven* (zegt hij verder) moeten van de *Leda* af, tot aan de *Heza* gelegen hebben, langs den *Eem*, dewijl zij de *Chauken* (*Oost-Friezen*) van vooren hadden, en door die van de *Leda* waren afgeſcheiden; de *Angrivaren* van achteren, daar de *Haze* de ſcheiding maakte, ter rechter zijde de *Dulgibinen*. De hedendaagſche bewooners dezer landen worden *Humlingen* of *Hamlingen* genaamd, naar de landen, die van deze drie rivieren, de *Eem*, de *Leda* en de *Haze*, als ze opzwellen, van alle kanten plagten overſtroomd te worden; welke landen, in *Friesland*, nog wel *Hamlanden* en *Hemrikken* genoemd worden. Maar hier te lande is het niet wel geloofliik, dat men dezelve *Hamauwen*, en, met de verdubbelde klaazing, *Cham-awwen*, dat is, *Weilanden*, die aan overſtrooming onderworpen zijn, genoemd heeft; waarvan de *Romeinen* den naam van *Chamavi*, en de *Weſtphalingers*, hedendaags, van het woordeke *Ham*, alleen hun *Hamling*, *Humling* gemaakt hebben. Doch deze woonplaatſen hebben zij, tegen anderen, aan den *Rhijn* en aan de *Saal*,

of

of den *Yssel*, die beter en vetter waren, oeni en andermaal verwisseld. Want de landen aan de gemelde rivieren, welke de *Menaviers* in het eerst bezeten hebben, hadden de *Romeinen*, na dat zij de laatstgenoemde, naar dezen kant van den *Rhijn*, ja zelfs van de *Maas*, hadden doen verrukken, ten dienste der krijgsbenden geschikt. Doch doordien het al vrij dikwijls gebeurde, dat deze landen, als de Krijgsknechten, met het leger, veere van de hand waren, hier en daar ledig lagen, hebben somtijden van de nabuurige volken zig daarin nedergezet: en wel allereerst de *Chamaven*, daarna de *Tubantes*; na hun de *Usipeten*; vervolgens de *Friezen*; en laatstlijk de *Amsivaaren*; hen houdende ieder van hun het bezit slegts voor een korten tijd. Want de vier eerstgenoemden keerden te rug naar hun voorig verblijf, terwijl de laatste in ballingschap jammerlijk moesten omzwerven. Dan, nadat de *Romeinen*, van het voorneemen, om weder herwaarts te keeren, hadden afgezien; vielen de landen der *Chamaven* aan de *Brukteren* te beurt; en deze verdreven zijnde, keerden de eerste bewooners weder in het bezit daarvan; wordende de *Chamaven*, eindelijk, nabuuren van de *Tenkteren*, welken door de *Sicambren*, als krijgsgevangenen, aldaar geplaatst waren, en aan welken zij de landen overlieten. Ook werden de *Chamaven* toen zelfs nabuuren van de *Friezen* en *Batavieren*, maakende de *Rhijn* alleen eene scheiding tusschen hen. Want (gelijk ALTING verder aantekent) dat de *Chamaven* naderhand langs den *Rhijn* gewoond hebben, blijkt niet alleenlijk uit TACITUS, maar nog meer uit de Kaart van PEUTINGERUS, uit A. MARCELLINUS; en ook uit zeker Dorp in die gewesten, dat nog heden den naam van *Hummel* heeft, en een overblijfzel van hun oud Vaderland is. Zij hebben, derhalven, langs den *Rhijn* gewoond, van de *Tenkteren* af, tot aan de rivier de *Berkel*, en hun naam is, in vervolg van tijd, door hun bondgenootschap met de *Franken*, zo beroemd geweest, dat men hen, op de meergemelde kaart van PEUTINGER, naast den *Rhijn*, met groote letteren dus aangetekend vindt: CHAMAVEN, DIE OOK FRANKEN ZIJN; gelijk ook VELSERUS, en na hem BARTIUS, dezelfde plaats verbeterd hebben. Ja, dat meer is, MARCELLINUS verhaalt, dat de *Franken*, die, onder de regeering van CONSTANTIJN den

TWEE-

twerven, aan dezen kant van de *Maas*, met groote stoutheid, woonplaatsen opgeslagen hadden, *Sicambers* en *Chamaven* zijn geweest, die door JULIAAN wel overwonnen werden, maar aan wien, echter, gegund was, weder in hun land te keeren. Het is, uit de aloude geschiedenissen dier volken, bekend, dat zij, met andere *Franken*, langen tijd, onder de Hulpbenden van het Hof, in dienst der *Romeinen*, geweest zijn, en zelfs tot zo lang, dat de *Franken*, in deze landstreeken, den meester over de Romeinen speelden, zijnde toen ook den naam der *Chamaven* te niet gemaakt, en zij onder de *Friezen* verstrokten.

CHAMBRE MIE PARTIE. Met het sluiten van den *Munsterschen* Vrede, werd 'er eene verdeeling gemaakt der landen, die aan de *Spaansche* kroon en aan den Staat der *Vereenigde Nederlanden* zouden behooren. Ter bijlegginge der verschillen, die daar over mogen ontstaan, werd, volgens den inhoud van het XXI Art. dier vredesonderhandelinge, een Gerechtshof, onder deze benaaming, opgericht. De inhoud van dat Art. is als volgt: *Daar sullen ter wederzijden eenige Rechters in gelijk getal worden gecommitteert, bij forme van* Chambre mie Partie, *die hunne Residentie sullen houden in de Nederlanden, en op al sulke plaatsen als behooren sal, en sulks bij beurten, dan onder het gebied van den eenen, dan van den anderen, na dat sulks bij onderlinge bewilligínge sal goet gevonden worden, welke wederzijds gestelde Rechters, volgends de Commissie en Instructie hun te geeven, en op dewelke zij eed sullen doen, volgens seker formulier daar toe te wederzijden te arresteeren, sullen opzigt neemen over de handelingen der Ingesetenen der voorschrevene Landen, en de lasten der inpostien, die ter eener en ter andere syden geheeven sullen worden op de Koopmanschappen; ende indien de voorschrevene Regters komen te bevinden, dat daarin ter eener of ter andere syde, of wel van beider syde exces werde begaen, sullen het selve exces reguleeren en modereeren; voorts sullen de voorschreven Regters examineeren de questie over de non executie van het tractaat, als ook de contraventien van dien, die in tijd en wijlen souden mogen komen te rijsen, so in de Landen*

den van herwaerts over, als ook in de verre afgelegene Koninkrijken, Landen, Provintien en Eijlanden in Europa, en daarop ſommarie en de plano disponeeren en uitſpreeken het geene ſy in conformiteijt van het Tractaat bevinden ſullen te behooren. En ſullen de Sententien en Dispoſitien van de Regter Executie worden geſtelt door de ordinaris Juſtitie, ter plaatſe alwaar de Contraventie is geſchiet, of wel jegens de Perſoonen van de Contraventeurs, na dat zulks na gelegenheid ſal werden gerequireert. Ende en ſal de voornoemde ordinaris Juſtitie in geen gebreeken mogen blijven de voorſz. executie te doen of te laaten geſchieden, en de Contraventie te repareeren, binnen de tijd van zes maanden, na dat de voorſz. ordinaris Juſtitie daar toe ſal weſen verſogt. Het getal der Leden was, bij het daartoe vervaardigde Reglement, bepaald op XVI in 't geheel. Het Preſidentſchap zou, bij beurten, bij de week omgaan, en bekleed worden, eerst door de Spaanſchen, en dan door de Staatſchen. Alle de Leden moesten de uitgeweezene vonnisſen ondertekenen, die aan appél noch reviſie onderhevig waren. Aan de bijzondere Gerichtshoven was wel uitdrukkelijk belast, de vonnisſen, hun door deze Kamer ter hand geſteld, terſtond ter uitvoer te doen brengen. Nog was ook, bij het zelfde Reglement, bepaald, dat de plaatſen, daar de Kamer haare zittingen zoude houden, jaar om jaar moesten verwisſelen; in het eene jaar op den Spaanſchen bodem, naamlijk te *Mechelen*, en in het andere op het grondgebied der Staaten te *Dordrecht*. De Spaanſchen, die de eerſte waren, welke klaagden over het niet nakomen van het beruchte vredestractaat, hadden de oprichting van deze tweeledige kamer, van tijd tot tijd, verſchooven, tot in het jaar 1652. De Staaten begreepen, echter, uit hoofde van het bovengemelde Art., dat de verſchillen, ontſtaan over de *Landen van Overmaaze;* over zekere vrijheden van lasten; over de uitwisſeling van het Overkwartier van *Gelder;* over de grensſcheiding in *Vlaanderen* en over het ſtoppen der *Zonte*, niet aan deze Kamer zouden onderworpen zijn. *Spanje* begreep dit anders; en dus werd, gelijk gezegd is, de oprichting, van tijd tot tijd, verſchoven. In de maand September des gemelden jaars 1652, hielden de wederzijdſche Gemagtigden wel eene bijeenkomst

komst te *Mechelen*, om de rechten, in *Vlaanderen* en op de *Schelde*, te regelen; maar vermids zij elkander niet konden verſtaan in de wijze van handelen, zo werd 'er niets verricht als twisten. Dit duurde tot in 't volgende jaar, wordende toen eerst het Berichtſchrift ontworpen. In zestien honderd vier-en-vijftig werd dit Gerechtshof, op bovengemelde wijze, in ſtand gebragt.

CHAMPIGNEI, (FREDRIK PERENOT GRANVELLE, *Heer van*) broeder van den befaamden Kardinaal VAN GRANVELLE, was, in het jaar vijftien honderd vier-en-zeventig, Bevelhebber der Stad *Antwerpen*, en dus ten tijde, dat de Spanjaarden, hadden de Soldaaten niet begonnen te muiten, veel nuts uit den ſlag op de *Mokerheide* hadden kunnen trekken. Den eerſten aanval der oproerige Soldaaten ondervond CHAMPIGNEI. Zijne wooning werd, onder het oog van den Landvoogd, geplonderd; van daar trok men op de huizen der Burgeren aan; eene handelwijze, die de zaaken der Spanjaarden zo zeer te rug zette, dat Don LOUIS DE REQUESENS zig verpligt vond, eene vredesonderhandeling voorteſlaan. Hoe weinig genegenheids de Staaten daartoe ook betoonden, dezelve werd, echter, aangevangen, en, na den dood van NOIRKARMES, door deszelfs opvolger in het Stadhouderſchap van *Holland*, FERDINAND VAN LANOIJ, Graave van *la Roche*, zo veel hem mogelijk was, voortgezet. Deze bediende zig, in de onderhandelingen, van den Heere VAN CHAMPIGNEI. Doch zij waren, gelijk men weet, vruchteloos. De Landvoogd had, in het volgende jaar, geen kennis gekreegen van de aangevangene onderhandeling der *Staaten* met *Engeland*, of hij zond den Heer PERENOT, een man, op wiens bekwaamheid hij groot vertrouwen ſtelde, mede derwaarts, om de oogmerken der Staaten te dwarsboomen. CHAMPIGNEI, om zijnen last te volvoeren, verzocht van de Koninginne, aan de afgezondenen der Staaten, als wederſpannige onderdaanen van den Koning, geen gehoor te verleenen; doch, hoe groot ook zijne bekwaamheid ware, kon hij, echter, ELISABETH daartoe niet bewegen. Allerdeerelijkst was de ſtaat des lands, in het jaar vijftien honderd zes-en-zeventig. Het Spaanſche krijgsvolk, zonder Gouverneur of Opperhoofd zijnde, weigerde de nieuwe magt, verbeeld wordende in den Raad van

Staaten, te erkennen: en vermids deze in zig zelve verdeeld was, kon dezelve weinig of geen gezach oefenen. De Adel ſpotte 'er mede, en weigerde gehoorzaamheid te betoonen aan perſoonen, hun gelijk, en onderling in twee partijen verdeeld, die beiden voorgaven, de rechten des Konings te willen voorſtaan. Hunne bedrijven liepen zo wijd van elkander, dat men de eene partij de *Spaanſche*, en de andere de *Patriotſche* noemde. De laatstgenoemde, echter, kreeg den meesten aanhang, bijzonderlijk na de verovering van *Zierikzee*; na welke verovering de *Hoogduitſche* en *Spaanſche* Soldaaten, ieder om het hoogst, om betaaling riepen. Geduurende dit geſchreeuw, beſloot de Raad van Staaten, ter verminderinge van het buitenlandſche Krijgsvolk, het *Hoogduitſche* Regiment van den Graave HANNIBAL VAN ALTEMPS aftedanken. Te eerder beſloten zij daar toe, vermits, tusſchen den Graaf en den Heer VAN CHAMPIGNEI, als Gouverneur van *Antwerpen*, eenig verſchil, raakende de Stads bezetting, ontſtaan was, waaruit nadeelige gevolgen gevreesd werden. De bezetting van *Zierikzee*, onder den vermaarden MONDRAGON, riep mede om ſoldij, zeggende, *dat het een openlijke blijk van haat tegen hen was, dat men dezelve te rug hield.* Zij werden daarin geſterkt, door den Graaf VAN ALTEMPS, die, te *Bruſſel*, in den vollen Raad, verklaarde, dat hij niet afgedankt was, om het gevaar dat *Antwerpen* dreigde, door de niethetaaling van zijn volk: want dat hij had aangenomen, en nog aannam, hetzelve nog zes maanden, op zijn eigen beurs, te onderhouden; maar dat hij alleenlijk afgedankt was, ter voldoeninge van den haat des Heeren VAN CHAMPIGNEI, die, met het afdanken van het getrouwſte volk, niets anders beoogde, dan de partij des Konings te verzwakken, en *Antwerpen*, met minder moeite, aan ORANJE over te geeven, als zijnde de Gouverneur, naar zijn zeggen, der Staaten partij toegedaan. Toen, in dat zelfde jaar, de Spanjaarden *Maaſtricht* ingenomen hadden, veroorzaakte zulks een algemeenen ſchrik. De Raad van Staaten deed, om *Antwerpen*, voor dergelijken aanval, te beſchermen, alomme nieuw krijgsvolk werven. CHAMPIGNEI, als Gouverneur, en de Graaf VAN OBERSTEIN, als Krijgsoverſte binnen die Stad, welke beiden vijanden van de muitende Spanjaarden

den toonden te weezen, ontvongen blijmoedig het Regiment van den jonge Graave VAN EGMOND, beſtaande meest in *Waalen*. De Stad daarmede verſterkt zijnde, deed OBERSTEIN de voornaamſte ſtraaten, die uit- of toegang in het Kasteel hadden, verſterken, vermits van daar, zijnde het Kasteel in de magt der Spaanſchen, de meeſte vreeze voor de Stad was. De raad van den Gouverneur was, dat men, in allen haast, een hoogen en ſterken wal, tegen het Kasteel, zou opwerpen. Twaalf duizend menſchen, zo vrouwen als mannen, ſtelden de handen te werk, en bragten dien raad, binnen vier-en-twintig uuren tijds, ten uitvoer. De wal was vier-en-twintig voeten hoog. SANCTIO D'AVILA, die Gouverneur van het Kasteel was, ziende wat tegen hem verricht werd, ontbood, met zo veel ſpoeds als mogelijk was, alle *Spanjaarden* en *Bourgondiërs*, zo wel te voet als te paard, die men uit *Lier*, *Breda* en andere omliggende plaatſen, onder het bevel van JULIAAN DE ROMERO, ANTONIO D'OLIEVEIRA FRANÇISCUS BALDEZ kon verzamelen. Deze werden nog verſterkt met het paardevolk van ALPHONSUS DE VARGAS, uit *Maastricht*, als mede met de muitende Spanjaarden uit *Aalst*, onder derzelver Elect, of Opperhoofd. Alle deze bijéén zijnde, deeden terſtond een' uitval op de Staatſche Knechten, en ſtaken tevens eenige huizen der Stad in brand. Straks gaf CHAMPIGNEI bevel, om het geſchut los te branden. Doch geenerlei tegenſtand kon baaten; de Stad moest voor de overmagt bukken. De Gouverneur HAVRECH en andere voornaame Bevelhebbers vlooden ter poorte uit, en bergden zig op 's Prinſen ſchepen, terwijl de Stad deerlijk geplonderd werd. Na 't ſluiten van de *Gendſche* bevrediging, in 1577, werd, te *Bruſſel*, het ontwerp van nieuwe vereeniging, tuſſchen de Algemeene Staaten, gemaakt; waarbij beloofd werd, den Roomſchen Godsdienst te zullen voorſtaan, en, behoudens de behoorelijke gehoorzaamheid aan den Koning, de Spanjaards en hunne aanhangelingen te zullen verdrijven: alles, tot herſtelling van de gemeene rust en welvaart en tot behoedenis der voorechten. De Abt VAN ST. GEERTRUID, de Graaven van LALAING en BOSSU, de Heeren VAN CHAMPIGNEI en COIGNES, waren de eerſten, die het ondertekenden; doch *Holland* en *Zeeland* weigerden. Dat CHAMPIGNEI toen der Staaten belang ombelsd had, ſcheen uit zij-

ne bedrijven te blijken. Want, nadat ORANJE, in dat jaar, verſcheidene voordeelen behaald had, maakte hij zig, met weinig volks, ten voordeele van denzelven, meester van *Bergen op den Zoom*, en verzekerde zig, zonder ſlag of ſtoot, van *het Huis te Wouw*. Zig met HOHENLO vereenigd hebbende, veroverden zij *Steenbergen*, *Thoolen* en *'s Hertogenboch*, en joegen de Hoogduitſche bezetting daar uit. Daarop trok hij, met den Graave VAN HOHENLO, naar *Breda*; welke Stad door list ingenomen werd. Ook was hij een der voornaamſten, die ORANJE noodigden om in *Braband* te komen, ter verzekeringe van den Roomſchen Godsdienst, volgens den inhoud der Gendſche bevrediging. De Hertog VAN AARSCHOT, weinig tijds daarna, als Stadhouder van *Vlaanderen*, te *Gend*, gehuldigd zijnde, ontſtond aldaar eene geweldige beroerte onder hen, die niet veel goeds van hem verwachtten. CHAMPIGNEI, die een der toegevoegde Raadsheeren van den Hertog was, geraakte, met RIJHOVEN, in geſprek, over den Prins VAN ORANJE, van wien, aan des Hertogs Hof, zeer nadeelig geſprokend werd. PERENOT toonde hier openlijk, dat de partij van AARSCHOT hem meer dan die van ORANJE ter harte ging. Op het Art. van AARSCHOT is deszelfs gevangenneeming verhaald. CHAMPIGNEI moet het toen hebben weeten te ontkomen. In 't volgende jaar 1578, ter gelegenheid van de partijſchap der *Malcontenten* en den tweedragt der *Gentenaaren*; toonde hij, te *Bruſſel*, een al te grooten ijver voor den Roomſchen Godsdienst; hij kon niet gedoogen, dat de Hervormden zo veel velds wonnen, en zocht, uit dien hoofde, de Hollandſche bezetting daar uit te drijven. Ten dien einde bragt hij te wege, dat 'er, op naam van de Geestlijkheid, Adel, Wethouderſchap en Gemeente, een Smeekſchrift aan den Aartshertog werd opgeſteld, waarbij verzocht werd, dat de Hervormde Godsdienst binnen *Bruſſel* niet mogt toegelaaten worden. CHAMPIGNEI, bekend zijnde daaraan deel te hebben, als ook aan het bedrijf der *Gendſche* gevangenen, werd gegreepen en mede derwaarts gezonden, alwaar hij gevangen bleef tot in het volgende jaar, toen hij, benevens de anderen, door den Burgemeeſter losgelaaten werd; doch ſlegts voor korten tijd: want zij werden, meest allen, wederom ontdekt, en andermaal in hechtenis geſteld, waarin ORANJE hun liet.

CHAM-

CHAMPIGNEI bleef zitten, tot dat *Gend* aan PARMA overging, in 1584; wordende toen, door den Hertog, tot Overſte der Stad verheeven, en, in het volgende jaar, tot Gouverneur van *Antwerpen*. Hij raadde PARMA zeer ijvrig aan tot de herbouwing van het Kasteel, en bleef, tot aan zijnen dood, den Koning getrouw.

Zie STRADA, BOR, enz.

CHAMPANJE, (JOHAN BAPTIST VAN) een vermaard Kunstſchilder, geboren te *Bruſſel*, in het jaar zestien honderd vijf-en-veertig. Hij ſtierf te *Parijs*, als Opzigter over de Koninglijke Academie, in 't jaar zestien honderd agt-en-tagtig.

Zie HOUBRAKEN, III. Deel.

CHAMPANJE, (PHILIPS VAN) mede een vermaard Schilder, ook te *Bruſſel* geboren, in het jaar zestien honderd en twee, was de vader van den evengemelden. Hij overleed in zestien honderd vier-en-zeventig.

CHAMPRONS, of CHAMRANS, moet onder de zamenverbondene Edelen behoord hebben.

CHANUT, (PETRUS) een Staatsbediende van het *Franſche* Hof, was een man van uitmuntende bekwaamheden, geboren in het jaar zestien honderd één. Onder alle zijne menigvuldige Gezantſchappen, was het voornaamſte, dat hij, in het jaar zestien honderd vier-en-vijftig, bij dezen Staat bekleedde.

CHAPUZAEU, (SAMUEL) was de Leermeeſter van Prins WILLEM DEN DERDEN *van Oranje*, en daarna, tot aan zijnen dood, die voorviel den dertienden Augustus des jaars zeventien honderd één, Hofmeeſter van den Hertog GEORG WILLEM VAN BRUNSWIJK. Door zijne ſchriften, waarover hij, met JURIEU, in twist geraakte, is hij genoeg bekend.

CHARLOIS, een Dorp, behoorende onder *Rotterdam*. Den naam, zegt men, afkomſtig te zijn van den Graave VAN CHARLOIS, zoon van Hertog PHILIPS, bijgenaamd DE GOEDE. Deze

Graaf, naderhand bekend bij den naam van KAREL DEN STRIJDBAAREN, of STOUTEN, bedijkte, bij het leven van zijnen vader, in 1460, een groot ſtuk lands, waarvan dit Dorp een gedeelte beſlaat. Het is gelegen aan de *Maas*, tegenover *Delfshaven*. De Predikant van dit Dorp behoort onder de Klasſis van *Schieland*.

CHARLOTTA *van Bourbon*; zie BOURBON. (CHARLOTTA VAN)

CHARNACE, (HERCULES, *Baron van*) Afgezant bij den Staat, van wegens den Koning van *Frankrijk*, in het jaar zestien honderd drie-en-dertig. Kort vóór hem was, met brieven van vrijgeleide van de Staaten der *Vereenigde Nederlanden*, herwaards gekomen, de beroemde *Antwerpſche* Kunstſchilder PIETER PAULUS RUBENS, onder den tijtel van *Secretaris in den Geheimen Raad des Konings van Spanje*, met oogmerk, om, van 's Konings wege, in den *Haage*, over een Beſtand te handelen. PHILIPS vertrouwde hem dit beter dan eenen anderen; ten minſte had hij reden 'er iets goeds van te verwachten: eensdeels, om dat RUBENS een Nederlander was; anderdeels, om dat hij voorheen veel toegebragt had tot de bevrediging tuſſchen *Spanje* en *Engeland*. *Frankrijk*, wiens belang zulks, ten dien tijde, niet gedoogde, zond den Baron CHARNACE herwaards, om een ſpaak in 't wiel te ſteeken. CHARNACE, die zeer wel onderricht was, dat deze onderhandeling niet naar den zin van Prins FREDRIK HENDRIK was, verzuimde niet om de gemoederen der Landzaaten en voornaamſte Regenten, tegen de Spaanſchen, optehitzen, ſpoorende het openen van den veldtogt zo veel aan als doenlijk ware. In het leger komende, gaf hij aan den Prins te kennen, dat de Koning zijn Meeſter voornemens was, de bedrijven der Staatſchen te begunſtigen, en een' inval in *Lotharingen* te doen. Deze voorſlag was van die uitwerking, dat de onderhandelingen met *Spanje* afgebroken werden, op den zestienden van de maand December des gemelden jaars; waarna terſtond geraadpleegd werd, over een nieuw verbond met *Frankrijk*. CHARNACE, om de belangen van zijn Hof te behartigen, deed, met den aanvang van het volgende jaar, alles wat de Koning van hem verwachten kon, om de Staaten tot het voortzetten van den oorlog te bewegen. Zelfs zelf

zeide hij, dat zijne Majesteit op het punt ſtond om een' inval in de *Spaanſche Nederlanden* te doen. Hoewel *Frankrijk* niets verrichtte, dan dat het den Hertog van *Lotharingen*, als Leenman, noodzaakte, *Nanci* te ontruimen, begon men, echter, de onderhandeling met dat Hof, met ernst, ter hand te neemen; hoewel daartoe, tot nog toe, geene andere reden was, dan de vreeze van LODEWIJK DEN DERTIENDEN, dat de Staaten een afzonderlijken vrede of beſtand met *Spanje* mogten aangaan. Want het Verbond met *Frankrijk*, in het jaar zestien honderd dertig geſloten, moest zeven jaaren duuren; van welken tijd ſlegts de helft verloopen was. Dat het deze vreeze alleen was, die den Koning op een nieuw verbond deed aandringen, bleek uit zijnen eisch, volgens welken de Staaten zig verbinden zouden, *om niet zonder zijne bewilliging met Spanje te ſluiten.* Meer dan eens hadden de Staaten, bij dergelijke vordering, te kennen gegeeven, *dat zodanige beloſte met hunne hoogheid en vrijheid ſtrijdende was.* CHARNACE, om dezen pil te beter te vergulden, beloofde, uit naam des Konings, dat ingevalle de Staaten zig daar toe verbonden, zijn Meester den jaarlijkſchen onderſtand vermeerderen zou. Om te beter te ſlagen, gaf hij, in een geheim geſprek, aan den Prinſe, die toen nog meer tot den oorlog dan tot den vrede geneigd was, te verſtaan, dat 'er, indien de Staaten, in het verzoek des Konings, bewilligden, groote hoop was, om zijne Majesteit tot een openbaare vredebreuk met *Spanje* te beweegen. ORANJE werd hierdoor overgehaald. *Zeeland*, 't welk voordeel bij den oorlog had, ſtemde ras om op dien voet te ſluiten. 't Zelfde deeden ook eenige andere Gewesten. De Regenten, die 's Prinſen wil blindelings gehoorzaamden, dreeven 'er zelfs toe aan. Noghans waren 'er Leden, die het bovengemelde bezwaar ter baane bragten, en daarbij in bedenking gaven, *waartoe men zig niet al verpligten zou, met te tekenen, van Frankrijks belangen, zonder eenige bepaaling, voorteſtaan; en zo de oorlog al eens voordeelig ging, of het niet gevaarlijker zoude zijn, aan Frankrijk een magtiger nabuur te krijgen, dan aan Spanje.* De meeſte Leden ſtemden 'er voor, op den 24ſten Februarij des jaars zestien honderd vier-en-dertig, hoewel door *Dordrecht* en *Amſteldam*, ten zelfden dage, op 't ſterkſte daar tegen geproteſteerd werd.

Het kan den Leezer niet onaangenaam zijn, hier te verneemen, hoedanig de Stad *Amſteldam* hier over dacht. Zij gaf haare denkwijze met deze volgende woorden te verſtaan. Zij beſchouwde het, *als ſtrekkende tot vermindering van 's Lands hooge magt en vrijheid, en tot verbreeking van de beſluiten, te vooren plegtiglijk genomen, tegen dewelke men nu met eene meerderheid van ſtemmen zogt aantegaan: weshalven de Afgevaardigden der Stad betuigen moesten, alleenlijk tot een verdrag met* Frankrijk *genegen te zijn, wanneer het geſloten werd zonder vermindering van de vrijheid en hoogſte magt der Landen, om welke te bekomen, voor dezen, zo veel gedaan en geleden was: oordeelende zij het veel raadzaamer, het voordeel, welk het ontworpen verdrag zoude aanbrengen, te vinden bij buitengewoone middelen, dan 's Lands vrijheid eenigzints te verkorten. Ook zouden zij niet toeſtaan, dat men, in een zaak van zo veel gewigts, beſloot met Meerderheid van ſtemmen, daar men, in veel mindere zaaken, de gemeene belasting raakende, gewoon was Eenparigheid te vorderen; zo men 'er mede wilde voortgaan, dan betuigden die van* Amſteldam, *de Vrijheid van het Land, die den voorouderen zo dierbaar was geweest, ten hunnen opzigte, door zulke ſchandelijke verbintenisſen, niet te willen laaten verkorten, en vooral ook geen deel te willen hebben aan de onheilen, die uit zulk eene vermindering van 's Lands Vrijheid en Gerechtigheid te wagten waren: van welke hunne verklaaring zij begeerden, dat openlijk aantekening gehouden werd.* De Edelen en eenige Leden en Steden vorderden, dat *Amſteldam* en *Dordrecht* hunne Protesten te rug namen, zonder dezelven in de Notulen te doen inſereeren; waartoe zij ook eindelijk bewilligden. Daarop volgde het ſluiten van het Verdrag met *Frankrijk*, op den 15den van de maand April, voor den tijd van zeven jaaren. Aan den eisch des Konings was, echter, ſlegts in zeker opzicht voldaan: Want de Staaten verbonden zig alleenlijk, *om binnen zekeren tijd geheel niet, en in zeker geval niet dan te gelijk met den Koning te zullen ſluiten.* Men verbond zig ook niet, zonder eenige bepaaling, tot het breeken met *Spanje*, indien *Frankrijk* 'er door aangevallen werd. Geen bewijs heeft men, ondertusſchen, dat *Amſteldam* in het ver-

verbond bewilligd heeft; maar wel in het verbond, in 't volgende jaar gemaakt, wegens het voeren van den openbaaren oorlog, door *Frankrijk* en den *Staat*, tegen *Spanje*; in de verwachting van welke men zig deerlijk bedrogen vond. De ſchuld hier van kon, evenwel, niet geheel aan *Frankrijk* worden toegeſchreven: want, in het jaar zestien honderd zes-en-dertig, werd het geld zo ſchaars naar het Leger gezonden, dat de Prins VAN ORANJE zeide, *het rapier wel te mogen nederleggen, zo men geene middelen tot het voeren van den oorlog verſchaffen wilde*; waartegen de Staaten klaagden, dat de lasten te zwaar waren, en dat het beleg van *Schenkenſchans* hen bijna buiten adem gebragt had. Geen wonder dan, dat men, in *Holland*, zo dra de legers geſcheiden waren, tot afdanking wilde beſluiten. Doch CHARNACE wist zo veel op den Prins en zijne gunſtelingen te bewerken, dat dit beſluit niet in 't werk geſteld werd.

De Baron VAN CHARNACE, ſchoon Ambasſadeur van LODEWIJK DEN DERTIENDEN bij dezen Staat, gebood, echter, een Regiment *Franſchen*, in dienst van den Staat; in welken dubbelen rang hij tegenwoordig was bij het beleg van *Breda* (1637), alwaar hem het lot des oorlogs trof; hij werd, in den aanval op een hoornwerk, met een musketkogel, doodgeſchoten.

Zie *het Leven van Fredrik Hendrik*, en AITZEMA, I. en II. Deel.

CHATTAM, een Vlek en Baronnie in *Engeland*, in het Graafſchap *Kent*, nabij de Stad *Rochester*, aan de Rivier *Medwai*. Dit *Chattam*, waarvan de uitvoeriger beſchrijving onder *Engeland* behoort, is, in het jaar zestien honderd zes-en-zeventig, zeer berucht geworden, door den heldenmoed der Nederlanderen, ten ſchrik der Engelſchen, aldaar betoond; ſtrekkende, zo lang dat Rijk en deze Staat in wezen zullen zijn, tot eene duurzaame glorie en eeuwig gedenkteken, waardoor de naamen van den Ruwaart van *Putten*, Heere CORNELIS DE WITT, en van den Luitenant Admiraal MICHIEL ADRIAANSZ. DE RUITER, voor de vergetelheid zullen bewaard blijven; zijnde deze twee beroemde mannen bekend als de voornaamſte tegenſtanders van Koning KAREL DEN TWEEDEN, die alles opofferden, om wraak te neemen

van de *Engelſchen*, en hun te ſtraffen voor den onwettigen oorlog, het Vaderland aangedaan. De Luitenant-Admiraal DE RUITER liep, met 's Lands vloot, den 10den van de maand Mei des genielden jaars, in Zee, en kreeg, binnen korten tijd, één-en-zestig ſchepen en oorlogsfregatten onder zijne vlag, behalven de branders en mindere vaartuigen. Met deze zette hij terſtond cours naar de Engelſche kust, doch kwam niet voor den 17den in het Koningsdiep ten anker. Zeventien ſchepen, onder bevel van den Luitenant-Admiraal JOSEPH VAN GEND, werden naar de *Theems* vooruit gezonden, met last om eenige Oorlog- en Koopvaardijſchepen, welke men verſtaan had aldaar zig te onthouden, aantetasten, en, indien mogelijk, te overmeeſteren. Bijna duizend man Landmilitie, ſtaande onder den Kolonel THOMAS DOLEMAN, een' Engelschman, doch getrouw in Staatendienst, werden op dit Eſquader verdeeld. De Ruwaard van *Putten* bevond zig, als Afgevaardigde der Staaten, op het ſchip van VAN GEND. Men ging den 19den onder zeil, en naderde, den 20ſten, voor het Fort *Sheerneſſe*, gelegen op een Eilandje, aan den hoek van de rivier van *Rochester* of *Chattam*, *Medwai* genaamd, en in de *Theems* uitloopende. *Sheerneſſe* werd terſtond beſchoten en bemagtigd, doch, onhoudbaar zijnde, geſlecht en weder verlaaten. DE RUITER, door den Heer DE WITT ontboden zijnde, had zig, intuſſchen, met een klein vaartuig, doen voeren naar het Eſquader van VAN GEND, 't welk bezig was de rivier opteloopen, tot digt onder *Chattam*, alwaar zig de meeſte Koningsſchepen onthielden. De vijanden hadden aldaar vier Branders en twee groote ſchepen laaten zinken, om den doorvaart te verhinderen; ook hadden zij den ſtroom geſlooten met een zwaaren ijzeren keten, loopende over katrollen, die op vlotten dreeven. Van weêrskanten, eenigen tijd, ſchutgevaarte gehouden hebbende, zeilde Kapitein JAN VAN BRAKEL, onder het onophoudelijk ſchieten der vijanden, ſtoutmoedig vooruit, over den keten, volgens 't zeggen van ſommigen; doch volgens anderen, zeilde hij dien aan ſtukken. Waarna hij een der vijandlijke Fregatten aantaſtte en overmeesterde. Thans werd, naar het verhaal, dat wij hier volgen, de keten aan ſtukken gezeild, door JAN DANIELSZOON VAN DEN RHIJN, die, met zijnen Brander, een Engelsch oor-

P. Hoyo. inv. et delin. Reint Vinkeles, fculp. 1788.

CAPITEIN VAN BRAKEL ZEILT OVER DE KETEN, IN DE VERMAARDE ZEESLAG OP CHATTAM.

oorlogſchip aanſtak. Een ander verhaal zegt, dat de keten werd losgemaakt, door eenige Matroozen, die, op last van den Schout bij Nacht DAVID VLUG, aan land gegaan waren. Een derde vijandlijke ſchip werd in brand geſtooken, en een ander, zijnde een der grootſte, *de Roijal Charles* genaamd, van al het volk verlaaten zijnde, met weinig moeite veroverd. De brand, vervolgens, mede in het vierde vijandlijke oorlogſchip geſtoken, en daarna de Staatſche Schepen de rivier nog hooger opgeloopen zijnde, tot bijna het kasteel *Upnor*, ſloeg de vlam nog in drie andere ſchepen: waarna 's Lands ſchepen de rivier weder afdreeven. Na deze verrichting bleef DE RUITER nog eenigen tijd leggen op de *Theems*, dien men goed vond, van buiten, te bezetten, met een groot gedeelte van de vloot, terwijl de overige ſchepen afgezonden werden om op de vijanden te kruiſen. Zeer onderſcheiden waren de oordeelen over deze onderneeming, die, volgens ſommigen, meer roekeloos en onvoorzichtig dan welberaden of heldhaftig kon genoemd worden, en, volgens het oordeel van anderen, door te weinig of te veel winds deerelijk had kunnen mislukken. Het ontbrak niet aan de zulken, die deze onderneeming, hoe gelukkig uitgevallen, aanmerkten als een bewijs van de onkunde van den Ruwaart van *Putten*, in de zeezaaken, en dat DE RUITER hem liever in den *Haag* had zien blijven, dan op de vloot komen. In openbaare geſchriften las men zelfs van de gebroeders DE WITT, dat zij, in het algemeen, voor bekwaamer Staatsmannen, dan voor mannen van oorlog gehouden moesten worden, waartoe men twist dat zij niet waren opgeligd. Aangaande den Raadpenſionaris las men, ten aanzien van zijn charakter, als Gedeputeerde op 's Lands vloot, dat TROMP vrij uit verklaarde, dat de Gedeputeerden onnut op de vloot zouden zijn, en voornaamlijk JAN DE WITT, die altoos, als hij van zaaken van oorlog wilde praaten, niet wist wat hij zeide; dat hij, niet vergenoegd met in een Krijgsman hervormd te zijn, 'er zelfs de gedaante van wilde aanneemen: want hij verkreeg van den Staat, voor de Gedeputeerden, tien lijfwachten, bekleed met liverei van den Staat. Dit maakte gerugt onder de Natie, die de zaak geheel nieuw vond. Maar vermits de deputatie in zig zelve geheel nieuw was, zo moest ook alles nieuw weezen. Wat

den

den perſoon van JAN DE WITT verder betreft, deze wordt, door den Graave DE GUICHE, in zijn *Neêrlandsch Gedenkboek*, pag. 94 en 95, in dit charakter, allerbeſpottelijkst afgeſchilderd; en van CORNELIS DE WITT wordt aldaar, pag. 105, met geen grooter lof geſproken. Gemelde Graaf zegt van hem: *zijn broeder heeft niet te veel gedachte van zijne bekwaamheid in het Staatsbeſtuur, houdende hem voor al te hoofdig en te driftig, hoewel hij hem tot de eerſte waardigheden verheven heeft, maar om een corps troepen te commandeeren, en de zaaken van den oorlog te behandelen, hoewel hij nooit den oorlog gezien heeft, daarin dunkt hij hem zo bekwaam als iemant in de waereld, hebbende 'er zig op die wijze menigmaal tegen den Franſchen Ambasſadeur over uitgelaaten.* De bekwaamheid of onbekwaamheid dezer mannen daar laatende, zeggen wij, om tot *Chattam* weder te keeren, dat de Staaten, ter vergeldinge van dit bedrijf, waardoor den vijand een zeer groot nadeel was toegebragt, geraaden vonden, den Ruwaard van *Putten*, DE RUITER en VAN GEND, ieder met een gouden kop te beſchenken; wordende ook JAN VAN BRAKEL en anderen rijklijk beloond. Nog laater ontving de Ruwaard van de Staaten van *Holland*, tot erkentenis, een Rentebrief van dertig duizend guldens.

Zie *de Brieven van* DE WITT, II. Deel. AITZEMA, VI. Deel. *Brieven en Memorien van de Graaven* D'ESTRADES en GUICHE, enz. en 't Art. van BRAKEL (JAN VAN) VIII. Deel.

CHERUCEN, een der oude volken, het welk zijne woonplaats had tuſchen de *Elve* en de *Weſer*. De grootheid dezer Natie kan opgemaakt worden, uit de uitgebreidheid van haare landpaalen, begrijpende tegenwoordig het Bisdom *Ferden*, de Hertogdommen van *Brunswijk* en *Lunenburg*, *Hildesheim* en *Halberſtad*, het Graafſchap van *Schouwenburg*, en, aan deze zijde van de *Elve*, een gedeelte van het Bisdom *Maagdenburg*, ook van het Graafſchap *Dannenberg*, en het Hertogdom *Lauwenburg*.

CHESTER, (EDUARD) had, gedurende het beleg der Stad *Leiden*, het bevel over vijf Vaandelen *Engelſchen*, die, door ORAN-

JE, geplaatst waren te *Valkenburg*, daar men had aangevangen een schans te maaken. Op het naderen der *Spanjaarden*, verliet CHESTER zijnen post, zonder de vijanden aftewachten, begaf zig onder de Stad, en begeerde binnen gelaaten te worden. Doch de Burgerij, geen goed oog op de *Engelschen* hebbende, wilde hun niets meer toestaan, dan legering onder de wallen. Het volk, zig niet willens op den slagtbank willende laaten brengen, liep terstond, op dertig man na, naar den vijand over; waar op op deze dertig man daarop werden binnen gelaaten. Vijf andere *Engelsche* Vaandelen, die aan de *Goudsche Sluis* lagen, betoonden, door hunne manlijke verdediging, die zij, zo lang mogelijk, te werk stelden, dat de *Leidenaaren* veel te slechte gedachten van hunne Landgenooten gehad hadden. Dat ORANJE zelfs uit het gemelde gedrag van CHESTER niets ten zijnen nadeele besloot, blijkt daaruit, dat de Vorst zig, in 't volgende jaar, van hem bediende, om, met bewilliging van Koninginne ELISABETH, eenige penningen in *Engeland* te ligten. Of hij daar in al of niet slaagde, is onbekend.

Zie *'t Verhaal van de Belegering van Leiden.*

CHILDEBERT, CHILDERIK, of CHILPERIK, een van de Koningen der *Franken*, wiens bedrijven ons op 't Art. FRANKEN, zullen te vooren komen.

CHIMELOFARA, of *Chinnelofara*, *Chinneloes*, enz. was de oude naam eener riviere, recht tegen over eene andere, die den naam van *Medemelacha* had, tusschen welke beiden de *Gemerchen* lagen. Keizer OTTO DE TWEEDE, die zeer mild was in het doen van giften aan Graaf DIRK DEN TWEEDEN, heeft niet alleen deszelfs gebied en landen, aan deze zijde van den *Rhijn* liggende, uitgebreid, tot aan de rivier *Hisla*, naderhand den *Yssel* genaamd, maar voegde 'er zelfs bij, alles wat loopt voorbij *Kinnemum*, of *Kinnem*, (een riviertje in *Westfriesland*, stroomende van de *Schermer* tot voorbij *Putten* in zee) tot aan de *Chimelofara*, die men thans te vergeefsch zou zoeken, als zijnde, al voor lang, in de *Zuider-Zee* verdweenen. Een oud Schrijver noemt dit water *Geneloſaer*, waarop men, echter, weinig

staat

ſtaat kan maaken, alzo niemand, behalven den gewaanden KOLIJN, zo ſtout in het veranderen der naamen geweest is. Door *Medemelacha* weet men dat, doorgaans, de *Lek*, of *Leck*, bij *Medenblik*, verſtaan wordt. Men heeft ook dezen naam gezocht of veranderd, in *Hemelumerfort*, een ſtroom, nog te vinden bij *Stavoren*; zijnde eigenlijk geen rivier, maar een meir. De oudheidkundigen weeten, dat men, in de oude giftbrieven, meermaals aan meiren den naam van rivier toegeſchreeven vind. De brief, waarbij deze gift bevestigd werd, was gedagtekend te *Nijmegen*, den 23ſten van de maand Augustus des jaars negen honderd vijf-en-tagtig; en daardoor verkreeg Graaf DIRK DE TWEEDE, in eigendom, dat geen, 't welk hij, voorheen, ter leen plagt te bezitten. Wij zullen hier op thans geene aanmerkingen maaken, alzo wij dit reeds elders gedaan hebben, en ook nader zullen doen zien, dat wij, in eenige opzichten, aan de zogenaamde leenroerigheid aan het Keizerrijk niet veel geloof geeven. Het zij genoeg, de opvolging van Graaf ARNOUT, zoon van dezen DIRK, zonder bevestiging daartoe te vraagen, den voorſtanderen daarvan hierbij in bedenking te geeven.

CHEMELUM, hedendags *Hemelum* genaamd, een zo oud als aanzienlijk Dorp, liggende aan de vaart naar *Stavoren*, en, naar dit Dorp, de *Hemelumervaart* genaamd. Naderhand is deze vaart, onderſcheidshalve, in de Frieſche ſpraak, *Hemelumeroerfert* genoemd, en wel na de graaving van eene nieuwe vaart naar *Hinloopen*, die men ook de *Nieuwe Vaart* noemt. Vóór dat de *Flieſtroom* tot in den *Tſel* doorgebroken was, en dien grooten zeeboezem van de *Zuiderzee* maakte, wil men dat dit Dorp een gedeelte van 't Graafſchap *Stavoren* was. Naderhand is het, met de gantſche Grietenij, die den naam daarvan draagt, gekomen onder *Westergo*. Zie verder HEMELUM.

CHRISTIAAN DE TWEEDE, of CHRISTIERNUS, Koning van *Denemarken* en *Zweeden*, van wien wij geen verdere melding zullen maaken, als met betrekkinge tot de *Nederlanden*, alwaar hij zig eenigen tijd onthield, na dat hij, om zijne gruwelijke tirannij, geoefend aan zijne onderdaanen, zijn Rijk had moeten ruimen.

Hij

Hij dan, in het jaar vijftien honderd drie-en-twintig, met zijne Gemalinne, (die de zuster van Keizer KAREL DEN VIJFDEN was,) benevens zijnen zoon JOHAN, en twee dochters, de vlucht genomen hebbende, kwam, te ſcheep, binnen *Amſteldam*, welke Stad, ten aanzien van den koophandel, groote verpligting aan hem had, als hebbende hij niet alleenlijk de voorrechten, door zijne voorzaaten verleend, bevestigd, maar ook merkelijk vermeerderd, ſchoon in een' tijd, dat zijne beloften en giften van weinig krachts waren. Terwijl hij zig in de gemelde Stad onthield, ontmoette hem de *Deenſche* Aartsbisſchop ERIK VAN WILSHENDORP, dien hij, op een ſchandelijke wijze, verjaagd had. Deze verwonderde zig zeer, zijnen Vorst in dien ſtaat te zien. CHRISTIAAN toonde, echter, dat zijn haat nog niet verminderd was; want hij begeerde op de Magiſtraat, dat de Aartsbisſchop gevat, en hem in handen geſteld zou worden. Doch deze, de zaak doende onderzoeken, bevond, dat 's Konings haat onwettig was, als zijnde veroorzaakt uit het betrachten van zijn ampt en pligt. De Koning hield, vóór zijn huwelijk met 's Keizers zuster, tot zijn bijzit, een Hollandſche dochter, DUIFJE genaamd. Wel verre van haar, na zijn huwelijk, van zijn perſoon te verwijderen, beminde hij haar meer dan te vooren. De Keizer, hiervan verwittigd, verzocht den Aartsbisſchop, dat hij den Koning wilde vermaanen, deze onkuisheid natelaaten, en zijn bijzit van zijn Hof te doen vertrekken. ERIK, hieraan voldoende, vond den Koning zo kwaadaartig, dat, wilde hij zijn leven bewaaren, hij zig genoodzaakt zag, zijn verblijf in deze vrije Landen te zoeken. Hij zette zig neder te *Amſteldam*, alwaar hij ook van de Magiſtraat beſchermd werd. Daarenboven beriep hij zig op den Paus en den Keizer, en begaf zig zelfs naar *Rome*. Van *Amſteldam* trok de Koning, met zijn gezin, naar *Dordrecht*, en van daar naar *Braband* tot den Keizer, die, met den oorlog tegen *Frankrijk* te veel belemmerd, geene kans zag om hem in zijn Rijk te herſtellen. Op aanhouden van den Keizer werd, in *Holland* en *Zeeland*, eene vloot van dertig oorlogſchepen uitgerust, die, ſchoon dezelve verſtrooid geraakte, den Koning, evenwel, in *Denemarken* bragt. In *Noorwegen* geland zijnde, viel hij in handen van den nieuwverkoozen Koning FREDRIK, in het jaar

jaar vijftien honderd twee-en-dertig, die hem, op het kasteel *Zunderberg*, ſchoon hij hem naar zijnen ſtaat deed onthaalen, in eene naauwe bewaaring hield. Hij zal daar, tot aan zijnen dood, die voorviel in het jaar vijftien honderd negen-en-vijftig, opgeſloten. Geduurende den tijd van zeven-en-twintig jaaren, dat hij aldaar zat, toonde hij groot berouw en leedweezen over zijne gepleegde tiranij, en billijkte de ſtraffe, hem toegeſchikt. De *Deenſche* Hiſtorieſchrijvers verhaalen van hem, dat men hem, vóór zijne geboorte, in 's moeders lichaam, reeds hoorde ſchreijen; dat hij, bij de geboorte, den vuist geſlooten hield, en dat, toen de vroedvrouw dien opende, men denzelven vol bloed bevond; waaruit verſcheidene kwaade gevolgen voorſpeld werden.

Tot dus verre, ten aanzien van dezen Vorst, HALMA gevolgd hebbende, moet, tot betere kennis van onze Vaderlandſche Geſchiedenisſen, hier nog worden bijgevoegd een verhaal, dat aan het bovenſtaande ontbreekt, en nader met de waarheid overéénkomt: naamlijk, dat hij, op eigen gezach, in het jaar vijftien honderd negen-en-twintig, in *Zeeland*, eenige ſchepen had doen gereed maaken, om zig daarmede naar zijn rijk te begeeven; doch dat de Hollandſche Steden *Dordrecht* en *Amſteldam*, hoe gaarne zij hem hadden zien vertrekken, echter, uit voorzorge voor het belang van den koophandel, dit niet onverſchillig aanziende, hunne vreeze aan de Landvoogdesſe te kennen gaven; die dan ook het uitloopen dier ſchepen belette: waarop CHRISTIAAN zig naar *Oostfriesland* begaf, en met Graaf ENNO zulke middelen beraamde, als hun dienſtig dachten, doch die in *Holland* geen mindere bekommering veroorzaakten. De groote Steden, en bijzonderlijk *Amſteldam*, zo wel als eenige ſteden in *Braband*, *Vlaanderen* en in *Zeeland*, hadden, aan Koning CHRISTIAAN, de bruidſchat, hem en zijne Gemalinne beloofd, onder 's Keizers borgtogt, moeten verzekeren, *Holland* had hiervan een' ſchuldbrief gemaakt van vijftig duizend guldens, waarvan reeds twintig duizend guldens waren opgebragt, welke de Keizer (1523) beloofd had, weder te zullen voldoen. Van het overige dier ſchuld meende men dat niets komen zou, indien 's Konings onderneeming mislukte. Dus deed men, ten Hove, alles wat mogelijk ware, om den Keizer tot de betaaling daarvan te beweegen. Maar het

het gelukte toen even weinig, als het, verſcheidene reizen te vooren, gelukt was, om geld uit de Graaflijke ſchatkist te zien komen, wanneer de ſteden vooraf zig tot de betaaling verbonden hadden. De maatregelen, door Koning FREDRIK, om zig op den throon te vestigen, ter hand genomen, gaven de volſlagenſte blijken, dat de vreeze voor 't nadeel in den koophandel niet ongegrond was, vermits hij te wege bragt, dat de *Zond*, voor de Hollandſche ſchepen, geſloten gehouden werd. De bedreigingen der *Lubekkers* bevestigden dit nog meer. De Staaten, om de nadeelen zo veel te verhoeden als doenlijk ware, leidden, met goedkeuringe van den Keizer, een proviſioneel verbod op de vaart naar 't *Oosten*. CHRISTIAAN DE TWEEDE had, in *Oostfriesland*, wel vijf duizend man bijeen verzameld; maar hem ontbraken ſchepen tot den overtogt. De Keizer wees niet alleenlijk zijn ſchriftlijk verzoek, om dezelven te bekomen, van de hand, maar daarop volgde eerlang een verbodſchrift, om hem met ſchepen of op eenige andere wijze te onderſteunen. Verſtandiger zou men met een' Vorst van zijne geaartheid hebben kunnen handelen; dan dit zag men, of wilde men eerst zien, toen het te laat was. Hij, zig hiermede gehoond en getergd rekenende, en weetende dat *Holland* ontbloot van krijgsvolk was, beſloot tot een wanhoopigen ſtap, naamlijk, een inval in die Provintie te doen. Dewijl hij zelden lang beraad nam, rukte hij zijne benden bijeen, in het midden van de maand September, en trok 'er mede door *Overijsſel*, *Gelderland*, *Kuilenburg*, *Vianen* en *'t Nederſticht*, tot in het hart van *Holland*, loopende het platte land tot *Delft* toe af. Eenigen zijner beſoldigden ſtreefden naar den *Haag*, 't welk zij van volk ontbloot vonden; de Ingezetenen waren naar de naaste ſteden, en de Leden van den Raad naar *Amſteldam* en *Haarlem* geweeken: terwijl de balling uit zijn eigen Rijk, gerust, zijn nachtverblijf te *Rijswijk* hield. Men vermoede niet, dat dit alles met de gezegde vijf duizend man geſchiede: de lust tot rooven had dat getal reeds tot meer dan twaalf duizend doen aanwaſſen, waarvan 'er ruim drie duizend, den Koning tot hunnen leidsman hebbende, naar *Alkmaar* togen, ten dien tijde, voor het grootſte gedeelte, nog onbewoond. Hier hielden zij, hun verblijf, geduurende den tijd van vijf dagen; veroorzaakende,

de, door het plonderen en rooven, eene ſchade, die, door de Regeering, eenige jaaren laater, tuſſchen de agt en negen duizend guldens begroot werd; waarlijk, voor eene Stad, als *Alkmaar* toen was, eene aanzienlijke ſomme. Alle de omliggende ſteden, *Hoorn*, *Medenblik*, enz. waren in de uiterſte vreeze. Keizer KAREL, die geene magt binnenslands op de been had, om CHRISTIAAN, in den voortgang zijner onderneeminge tegentegaan, zocht, door middel van JOKIS SCHRINK, Stadhouder van *Friesland*, met hem in onderhandelinge te komen. CHRISTIAAN, zijnen kans nu te ſchoon ziende, begeerde niet te vertrekken, alëer hem de volle ſomme zijns beloofden bruidſchats voldaan, en twaalf oorlogſchepen, ten overtogt dienſtig, geleverd waren; hiertoe moest men nu beſluiten, dat men te vooren, met hem in ſtilte te onderſteunen; met een geringe ſomme, had kunnen voorkomen. De Nederlanders zagen hem, op den 26ſten van de maand October des jaars vijftien honderd één-en-dertig, van *Medenblik* vertrekken, zonder naar zijne terugkomst te verlangen, die ook, gelijk uit het voorige te zien is, niet gebeurde. De verdere handelingen met de volgende Koningen van *Denemarken*, als CHRISTIAAN DEN DERDEN, DEN VIERDEN, DEN VIJFDEN en DEN ZESDEN, zijn meest te vinden in het *Recueil der Tractaaten* en in de Stedelijke *Handvesten* en *Privilegien*, bijzonderlijk in die van de Stad *Amſteldam*.

Zie MEURSII *Hist. Danica*. PUFFENDORF, *Inleiding tot de Historie*. COMMELIN, *Beſchrijving van Amſteldam*, fol. 295, 296, enz.

CHRISTIAAN, *Hertog van Brunswijk*, broeder van FREDRIK ULRICH, in 1622 regeerende Hertog. Schoon een jongeling, ten dien tijde, naauwlijks twee-en-twintig jaaren oud, was hij, echter, Ritmeeſter in dienst der *Staaten*, en een bijzonder vriend van den ongelukkigen Koning van *Bohemen*, die hem, in dat zelfde jaar, benevens den Prins van BADEN DURLACH, bewoog, om, ten zijnen behoeve, een leger op de been te brengen. Men vindt aangetekend, dat hij, zulke aanneemende, geen tien rijxdaalders rijk, doch bij het krijgsvolk zo bemind was, dat hij, met er haast, een aanzienlijk leger bijeen had, waarmede hij zig, bin-

binnen kort, van eenige plaatſen in het Graafſchap *Mark* meeſter maakte. Tot ſmart der zijnen, verloor hij, in den ſlag bij *Fleurij*, zijnen arm. Dit belettede hem, echter, niet, om, zo dra hij geneezen was, zig bij zijne benden in *Oostfriesland* te vervoegen, die hij, na het bekomen van eenige onderſtandgelden, vermeerderde, en toen met hun opwaards door *Turingen* trok. De Graaf VAN TILLIJ volgde hem op de hielen. In de maand van Augustus des jaars zestien honderd drie-en-twintig, geraakten deze beiden, bij *Stadloon*, aan elkander, alwaar de Hertog de nederlaag kreeg, en genoodzaakt werd, met het overſchot zijner benden, de wijk naar *Breevoort* te neemen; waarna hij zig vereenigde met den Graaf VAN MANSFELD, die zig in *Oostfriesland* bevond. In het jaar zestien honderd zes-en-twintig, de *Wezer* overgetrokken zijnde, nam hij *Paderborn* in, ontzette *Northeim*; en, na *Gottingen* en *Minden* van voorraad verzorgd te hebben, ten voordeele van CHRISTIAAN DEN TWEEDEN, Koning van *Denemarken*, kwam hij te *Wolfenbuttel*, en overleed aldaar, den 26ſten van de maand Mei des laatstgemelden jaars, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zijn.

Zie AITZEMA, I. Deel. *Memorien van Fredrik Hendrik.*

CHRISTINA, na den dood van GUSTAAF ADOLPH, op den throon van *Zweeden* verheven, in het jaar zestien honderd twee-en-dertig, hebbende, bij het omkomen van haaren vader, nog naauwlijks den ouderdom van zes jaaren bereikt. De meeste bijzonderheden van haar leven, die, echter, zeer merkwaardig geweest zijn, buiten ons beſtek zijnde, zullen wij alleenlijk die gevallen vermelden, welke betrekking tot dezen Staat gehad hebben. Wij beginnen dus met het jaar zestien honderd vijf-en-veertig, het tijdſtip, waarin de onlusten in het *Noorden*, over de verhooging der Zondſche Tollen, haaren oorſprong namen; welke verhooging zo geweldig was, dat de *Zweeden* heimelijk het beſluit namen, zig met geweld daar tegen te verzetten, en een inval in het *Holſteinſche* te doen. Naauwlijks was de oorlog aangevangen, of de *Zweeden* deeden de Staaten der Vereenigde Nederlanden om eenige oorlogſchepen verzoeken. Alvoorens daarin bewilligd werd, beſloot men tot het zenden van aanzienlijke Gezantſchappen naar

Zweeden en *Denemarken*; wordende het eerstgemelde bekleed door de Heeren JACOB DE WITT, Oud-Burgemeester van *Dordrecht*; ANDRIES BIKKER, Oud-Burgemeester van *Amsteldam*, en CORNELIS STAVENISSE, Raadpensionaris van *Zeeland*; en naar *Denemarken*, door GERARD SCHAAP, Oud-Burgemeester van *Amsteldam*; ALBERT SONK, Oud-Burgemeester en Hoofd-Schout van *Hoorn*, en JOACHIM ANDREE, Eersten Raad in den Hove van *Friesland*. Deze Gezantschappen geene voldoende uitwerking te wege brengende, werd beslooten tot eene toerusting ter zee, ten behoeve van de Koninginne van *Zweeden*, en het bevel over de vloot opgedraagen aan WITTE CORNELISZOON DE WITTE; die, zonder het pleegen van eenige vijandlijkheden, den Koning van *Denemarken*, CHRISTIAAN DEN VIERDEN, zo verre tot reden bragt, dat hij zig, tot het sluiten van een verdrag met den Staat, liet overhaalen. Uit hoofde van 't belang des koophandels, is 't de zaak van Nederland, naauw acht te geeven op de gedraagingen der Noordsche Mogendheden, en bijzonderlijk op de verbonden, met deze Mogendheden aangegaan, zo wel als op de onderhouding van dezelven: om reden dat 'er altoos een soort van naijver tusschen *Zweeden* en *Denemarken* plaats heeft, en deze beide den koophandel en scheepvaart even-zeer kunnen benadeelen. Zelfs uit hoofde van het belang, in de vrije vaart op de *Zond*, zijn de Nederlanders verpligt, die beide Vorsten, zo veel mogelijk, eensgezind te doen zijn, en hen een wederzijdsch belang in het welzijn van de Republiek te doen stellen. Eindelijk moeten de Staaten zorge dragen, dat de tollen en belastingen niet boven maate verhoogd worden. Om van 't laatstgemelde zeker te zijn, waren de Algemeene Staaten met de *Deenen* (1649) in onderhandeling getreden, over het sluiten van een verdrag van uitkoop wegens de *Zondsche Tollen*, waartegen de *Zweeden* zig trachtten te verzetten. Ook wisten zij, (en waartoe de oneenigheden in de Provintiën veel medewerkten,) het sluiten van dit verbond te vertraagen, tot in het jaar zestien honderd een-en-vijftig; in welk jaar het, in de maand April, gesloten werd. Doch 't was van geenen langen duur: want twee jaaren daarna werd het wederom vernietigd, plaats maakende voor een ander.

In het laatstgemelde jaar werd de aandacht der *Staaten*, die, ge-

gelijk wij zo even zeiden, zo veel belang bij de rust in het *Noorden* hadden, vereischt bij de zaaken, die tusschen *Zweeden* en *Polen* voorvielen, en welke men vreesde, met de eindiging van het Beſtand tusſchen die beide Rijken, dat wel haast ſtond te gebeuren, op nieuw eenen oorlog te zullen veroorzaaken. Reeds in het voorige jaar had men een nieuw Beſtand of eenen vrede te *Lubek* zoeken te bewerken; doch de Afgevaardigden der *Staaten* keerden onverrichter zaake te rug. *Zweeden* en *Polen* geraakten, nog vóór de eindiging, op nieuw, in oorlog; waarvan men den oorſprong en uitſlag omſtandig leezen kan bij AITZEMA, in het Derde Deel; als ook de redenen, die Koningin CHRISTINA bewoogen, om (1654) de kroon aan haaren vollen Neef, KAREL GUSTAAF, afteſtaan.

CHRISTOFFEL, *Graaf van Meurs* en *Herwaarde*, werd, na dat de vermaarde MAARTEN VAN ROSSUM zijn Stadhouderſchap over de *Gelderſche Friezen*, om eenige ontſtaane moeijelijkheden, in het jaar vijftien honderd negentien, nedergelegd had, in deszelfs plaats aangeſteld; ſtrekkende zijn gebied zig niet alleenlijk uit over de *Gelderſche Friezen* en hunne landen, maar ook over *Groningen* en de *Ommelanden*. Van zijne vaderlijke erfenis verſtoken, vond hij zig verpligt, zijn fortuin in den krijg te zoeken. De Hertog *van Gelder* zou, ongetwijfeld, veel voordeels van hem genooten hebben, ware niet zijne geaartheid oorzaak geweest, dat hij niet lang die waardigheid kon behouden: loopende de wijze, waarop hij dien Hertog tot Grondheer van *Friesland* trachtte te doen erkennen, bij allen in het oog. Zijne drift en geſtrengheid gedoogden niet, dat hij, zelfs onder den ſtilſtand van wapenen, tusſchen de *Bourgondiërs* en *Gelderſchen*, de Steden met rust liet; waarvan hij, in het jaar vijftien honderd tweeen-twintig, doorſlaande blijken gaf, met het in brand ſteeken van de *Kuinder*. Om eenigen ſchijn aan dit zijn bedrijf te geeven, deed hij zijnen Kappellaan gevangen neemen, naar *Slooten* in *Friesland* voeren, en op eene valſche beſchuldiging om het leven brengen; hebbende hij hem doen betichten, dat hij geld van de *Bourgondiërs* genooten had, om *Sneek* in hunne handen te leveren; *alsmede dat hij de ſleutels in wasch had doen afdruk-*

ken, en naar Leeuwaarden *gezonden had; dat veele Burgers van* Sneek, *van dien aanslag verwittigd, op Pinxterdag, als zij, volgens gewoonte, in processie naar* Bolswaart *gingen, hier toe behulpzaam zouden zijn.* Verder deed hij eenen der Krijgknechten, OTTO VAN LINGEN, op dien zelfden voet gevangen neemen, en daarna vierendeelen; onder voorgeeven dat hij insgelijks was omgekocht, om *Sneek* aan vier hoeken in den brand te steeken, en, gedurende de onsteltenis, te overvallen. Deze onwettige handelwijze veroorzaakte zo veel beweeging onder het volk, 't welk van de valsheid dezer beschuldigingen overtuigd was, dat Graaf CHRISTOFFEL hunne woede ontwijken en zijn ampt verlaaten moest.

Zie PONTANUS, WINSEMIUS en SCHOTANUS, *Gelderſche en Frieſche Historie.*

CHRISTOPH BERNHARD VAN GALEN, Bisschop van *Munster*, schoon een vreemdeling, verdient alhier mede geschetst te worden, naardien hij kon goedvinden, den Staat, meer dan eens, veel werks te verschaffen, en voornaamlijk in dien tijd (1672), toen Koning LODEWIJK DE VEERTIENDE den Staat op het onverwachtst meende te overrompelen, en zig van de meeste Provintiën meester te maaken; in welken rol van verwoester en overweldiger, de Bisschop den Koning, in *Twent* en *Overijssel*, niets toegaf. Zijn vader was VAN GALEN BISPINK. Hij had den Marschalk MORIEN, Heer tot *Noordkerk*, waarmede hij eenig verschil over de jagt had, omgebragt; was, daar over, te *Bevergeert* gevangen, daar men hem tot zijnen dood toe hield, met dat voorrecht, dat zijne Gemalin hem aldaar mogt vergezellen. In die gevangenis werd zij zwanger, en baarde 'er dezen onrustigen mensch. Weinig of geen gewag vind men van hem, vóór dat hij den ouderdom van zes of zeven-en-veertig jaaren bereikt had. Na dien tijd verschaft hij zo veel te meer stoffe, die, echter, geen de minste lofspraak oplevert. Zijnen oom, BERNHARD VAN MALINKROT, Domdeken van *Munster*, overleden zijnde, wendde zijn voedsterling allen mogelijken vlijt aan, om op den Bisschoplijken stoel te geraaken, waartoe hij, wegens zijne geleerdheid, bekwaam genoeg was. Maar, om zijne

CHRISTOF BERNHARD VAN GALEN,
Bisschop van Munster.

ne beſtraffinge van de gebreken der Capittelheeren, bij hen gehaat zijnde, verkoozen deze, buiten de gewoone orde, en tegen alle vermoeden, dezen zijnen voedſterling. De onwettigheid dier verkiezinge was oorzaak, dat 'er vijf jaaren verliepen, eer hij door den Paus bevestigd werd. Zijn oom deze keuze niet willende beraamen, werd, door CHRISTOPH BERNHARD VAN GALEN, in de gevangenis gezet en gehouden; waardoor hij zig in haat bij de gemeente bragt, die niet nalaet ſmaadlijk van hem te ſpreeken. Van zijnen kant betoonde hij mede dat hij hem haatte, en belegerde de Stad, die hij, door het inwerpen van brandſtoffen, trachtte te vernielen. Doch toen de krijgsbenden der Stad hem naderden, trad hij, die, te vooren, op Keizerlijke nooh Pauslijke vermaaningen eenige acht geſlagen had, met hun in onderhandelinge en verdrag, dat getroffen werd in het jaar zeſtien honderd zeven-en-vijftig. Na dat KAREL DE TWEEDE, Koning van *Engeland*, uit zijne ballingſchap weder ten troon verheven, den Staat, op de alleronrechtmaatigſte en ondankbaarſte wijze, zonder oorlogsverklaaring, op her lijf was gevallen, verbond zig de Biſchop met hem, om den Staat te Land aantevallen. Ten bewijze van zijnen zo inhaalenden als onrustigen aart, viel hij in *Overijſſel*, *Groningen* en *het Landſchap Drenthe*; bemagtigde *Winſchoten*; ſtelde alles, wat aan den *Yſſel* lag, in alarm, en handelde als een moordenaar en brandſtichter. Hier en daar, nogthans, ontving hij zijn verdiend loon. Hij werd hals over hoofd uit *Groningerland* gedreeven; in den *Oudenbosch* werd al zijn volk doodgeſlagen of gevangen, en hij zo verre vernederd, dat hij om den vrede ſmeeken moest, doch waarvan hij de voorwaarden ſchandelijk verbrak. In het beruchte jaar van MDCLXXII met *Frankrijk* aangeſpannen zijnde, verzette hij zig openlijk en zeer verwoed tegen de *Vereenigde Nederlanden*; geevende den *Franſchen*, in ontrouw, moord en brand, niets toe. Toen LODEWIJK, met ontzachlijke legers, het hart van den Staat doorboorde, dacht Biſchop BERNHARD den kans ſchoon. Hij drong door tot in *Overijſſel*, alwaar hij, vermits, onder het Staatsbeſtuur van DE WITT, de Landmagt van den Staat verwaarloosd was, ſterke voortgangen maakte; vermeesterende *Grol*, *Brevoort*, *Lochem*, *Deventer*, *Vollenhoven*, *Steenwijk*, *Haſſelt*, *Meppel*,

pel, Geelmuijden, Zwartſluis, Blokziel, de Kuinder, Roveen, Kampen, Zwol, Koeverden en *Drenth*; wordende daarin geſterkt door de *Keur-Keulſche* en *Franſche* magt. Zijne handelwijzen, in de overrompelde plaatſen gehouden, zullen ons in de beſchrijvinge van dezelven te vooren komen. Ook belegerde hij *Groningen*, bombardeerde die Stad, doch ſtiet 'er, na dat de eerſte ſchrik der Nederlanderen een weinig bedaard was, zeer onzacht het hooſd. Sedert was de kans voor den onrustigen Biſchop verkeerd; alles liep hem tegen.

De ontrouwe *Engelſchen*, die het 'er mede op toegelegd hadden, om *Nederland* te verwoesten, kreegen harde ſlagen, ja zelfs op hunne eigene kusten, en moesten daarom den vrede aanvaarden. Denzelfden weg moest de Biſchop inſlaan, en (1674) weder geeven, alles wat hij, als een verhongerde wolf, had ingeſlokt. Vraagt men de reden van zijnen haat; ik antwoord: deze beſtond in, of had voornaamlijk zijnen oorſprong, uit *zijnen onrustigen aart; de Godsdienst was de mantel, waaronder hij denzelven trachtte te bedekken. Doch zijn haat tegen de Hervormden was zo groot, dat hij niet ſchroomde te zeggen, dat hij hen allen gaarne met eigene handen wilde ombrengen.* Gelukkig, dat hij een mensch was, wiens daaden en gangen door de Voorzienigheid, zo wel als die van anderen, in één oogenblik des tijds, paal en perk geſteld werden. Bij zijnen onverzoenbaaren haat kwam zijne toomlooze eerzucht, om, door oorlogsbedrijven, een' naam in de wereld te maaken, waar toe zijne geboorte hem het recht benomen had; wordende de kwaade hebbelijkheden, die hem beſtuurden, verder aangeblaazen door eene onverzadelijke geldzucht; welke hij met rooven en plonderen trachtte te voldoen. Verre van daar, dat hij de ſchatten, op de onrechtmaatigſte wijze verkreegen, ten voordeele van zijn Bisdom aanleidde, mergelde hij hetzelve tot het gebeente toe uit, ſchoon hij veele ſchatten nutloos verſpilde, om tot de waardigheid van Kardinaal verheven te worden. In den loop van zijn gehaatte leven, verijdelde de dood alle zijne geſmeede ontwerpen; hij ſtierf den zeventienden September des jaars zestien honderd agt-en-zeventig. Naauwlijks was de aarde van dit lastig ſchepzel ontlast, of alles, wat in het huis en hof van dien plonder-

deraar was, werd geplonderd, tot zelfs de kamer, waarin het doode lichaam was; wordende beroofd van al het goud, zilver en klederen, waarmede het verfierd was, en blijvende in de rouwkamer niets overig. Zijn tijtel was CHRISTOPH BERNARD, *Bisfchop van Munfter*, *Adminiftrator tot Corveij*, *Vorst des H. Roomfchen Rijks* en *Heer van Borkulo.*

Zie AITZEMA. HURSTII *Teutfche Gefchichte von het Jaar 1600 tot 1682.* SWINNAAS, *Engelfche*, *Nederlandfche* en *Munfterfche Krakeelen*, I, II en III Deel. VALKENIER, *Verward Europa.* SIJLVIUS, *Vervolg op Aitzema*, enz.

CILLERSHOEK, ook wel *Cilleshoek*, of *Sillershoek* genaamd, een *Hollandsch* Dorp, onder de Heerlijkheid van *Strijen* en *Zevenbergen.* Deze Ambachtsheerlijkheid behoort aan den Heere en Mr. JAN WOUTER VALKENIER, Heer van *Bruchem*, Weesmeefter der Stad *Amfteldam.*

CIMBEREN, *Cimbren*, *Kambren*, of *Kimbren*, een zeer oud volk, afkomftig, zo men wil, uit de *Afiatifche Skijthen.* Volgens fommigen zouden zij, met de *Celten* en *Chamaven*, naar deze Landen zijn afgezakt; fchoon wij ons liever bepaalen tot de gedachte van hun, die willen dat hunne komst herwaards lang te vooren gefchied is. De naam der *Cimberen* wordt, door fommigen, afgeleid van CAMBRIVIUS, een zoons zoon van ASKENAS, vader der *Celten.* Anderen klimmen hooger op, en zelfs tot GOMAR, kleinzoon van NOACH, wiens naam zij zeggen dat naderhand veranderd zou zijn in COMER, COMBER, of KIMBER, gelijk ook die, zo als zij meenen, van ASKENAS, na de fpraakverwarring te *Babel*, veranderd zou zijn in CELTAE, of dat dit een bijnaam van hem zou geweest zijn. Deze ASKENAS had, zegt men, eenen zoon, TUISTE geheeten, wiens naam, door de *Duitfchers*, veranderd is in TUITCO, TEUTZO, dien zij als een godheid eerden en dienden. De nakomelingen van vader NOACH hebben zig, met SEM, naar 't zuiden, oosten en zuidwesten laaten geleiden, terwijl zij, die CHAM volgden, zig in het zuiden verfpreidden. De *Japhetiten* hebben, buiten hunne verfpreiding

in 't oosten, noorden en noordwesten, een klein gedeelte van *Klein* en *Groot Asie* en gantsch *Europa* bewoond. Dus zouden van JAPHET afkomstig zijn de *Persiaanen*, *Grieken*, *Romeinen*, *Slavoniers*, *Moscovisers*, *Polakken*, *Zweeden*, *Deenen*, *Duitschers*, *Engelschen*, *Franschen*, *Spaanschen* en ook de *Nederlanders*. Schoon nu deze Koningrijken, Landen en Volken de naamen hunner eerste stichters verlooren hebben, zijn 'er, echter, nog eenigen, bij welken men 'er overblijfzels van vindt, zo als uit GOMAR, CIMBER en CIMBERRN beweezen wordt; die nog, met dien naam, in *Jutland*, *Ditmarsen* en *Holstein* bekend zijn. Eenigen van dezen hebben zig ook bij den *Bosphorus Cimmerius* ter neder geslagen, zijnde hun rijk dat der *Skijthen*, nu *Tartarijen*, genoeg door de geheele wereld bekend, waar van de afstammelingen zig in *Europa* nieuwe woonplaatsen verzorgd hebben. Men zie, wat hiervoor, op de Art. CAUCHIN en CELTEN, gezegd is. De tijd, wanneer de *Cimberen* herwaards gekomen zijn, is geheel onzeker; echter houdt men voor vast, dat het al meer dan eenige eeuwen vóór de geboorte van 's werelds Heiland geweest is. De eerstbekende optogt dezer volken, naar *Italiën*, wordt gesteld geschied te zijn, ten tijde als TARQUINIUS PRISCUS Roomsch Burgemeester was, zijnde dit het 613 jaar vóór CHRISTUS geboorte. De togt geschiedde onder geleide van BELLOVESUS en SEGOVESUS, zusters zoonen van AMBIGARUS, en Koningen of Veldoversten der *Celten*. BELLOVESUS zette zig op het eerste onbewoonde land neder, tegenover het hoog gebergte van *Toscaanen*; terwijl SEGOVESUS zig aan den *Opper-* en *Neder-Rhijn* plaatste. Hij bewoonde, met de zijnen, de velden en boschen, waarvan zij eerst den naam van *Veldgen* of *Veldbewooners* kreegen, die naderhand in *Belgen* en *Belgica* veranderd is: eene zaak, niet ongewoon bij de *Grieken* en *Duitschers*, bij welken meermaals de B en V voor en door elkander gebruikt werden. Na het verstaan der *Toscaanen*, over het gemelde gebergte, en hunne heerschappije, verliepen nog wel honderd jaren, eer zij, met een heir van 300,000 mannen, behalven de vrouwen en kinderen, onder hunnen Veldheer BRINNUS, naar *Pannonien*, langs *Illijricum*, optrokken, brengende zelfs de *Romeinen*, binnen hunne hoofdstad, niet alleenlijk in schrik en vree-

vreeze, maar plonderende dezelven, doodende al wat 'er binnen was; waarvan men, in de *Romeinſche Historien*, omſtandiger verhaal vinden kan.

De *Cimberen*, *Celten*, enz. hadden zig nu reeds langen tijd in het *Oud-Batavia* onthouden, toen ze niet alleenlijk zeer vermenigvuldigden, waardoor de landpaalen hen te eng werden, maar bovendien werden zij zeer bezwaard en benaauwd, door geweldige overſtroomingen: dus zij gedwongen waren, om meer ruimte te bekomen, zig te verdeelen. Het grootſte getal trok op naar *Italie*, om daar den meeſter te ſpeelen; dan, zij werden zo onzacht ontvangen, dat 'er, in een gevecht met den *Romeinſchen* Veldheer C. MARIUS, wel 120,000 van hun ſneuvelden, en 60,000 gevangen bleeven. Bijna 6000 weerbaare mannen waren in het *Oud-Batavia* te rug gebleeven, die naderhand eenige van de hunnen in gezantſchap aan AUGUSTUS zonden. De mitkundige Lezer dient hier gewaarſchouwd te worden, dat, wanneer laatere Schrijvers, van de *Cimberen* ſprekende, hun nu en dan *Gallen* noemen, zij geenen misſlag daarmede begaan: want ook de *Gallen* uit de *Cimberen* of *Skijthen* oorſpronglijk zijn; als hebbende, bij den bovengemelden overtogt, een groot deel van hun zig in *Gallie* nedergezet.

De *Cimberen* worden beſchreeven, als gantsch woest en wild van aart; onverzaagd; den dood niet vreezende; ſchikkende hunne kleederen met opzet om ſchrik te veroorzaaken; zijnde meest allen van een rijzige geſtalte. FLORUS verhaalt, dat de Koning TEUTOBOCHUS (door MARIUS, na dien zo fellen ſlag, boven gemeld, mede gevangenen zijnde,) van ongemeene krachten was, en dat hij, door zijne lengte, boven de *Trophéeën* uitkeek. In hunne vrouwen zelfs werd eene ſtandvastigheid gezien, die verzeld was met een woeste ſtoutheid, welke zij toonden, nadat zij overwonnen waren. Het koste den *Romeinen* geen minder moeite om haar te overwinnen, dan om op haare mannen in den veldſlag te triumpheeren; zij begeerden, eer zij zig wilden overgeeven, eeuwige vrijheid, of aan de Afgodinne VESTA, ter behoudenisſe haarer eere, geſchonken te worden. MARIUS ſloeg het beiden af. Na zig langen tijd verweerd te hebben, en geenen kans meer ziende, maakten zij ſtroppen van haare hairvlechten,

ten, waaraan zij zig ophingen, na dat zij alvoorens haare kinderen, om hen geene ſlaaven der *Romeinen* te doen worden, verworgd hadden; ook ſtak de eene de andere met zwaarden dood, ter bewaaringe der kuischheid, en om niet levendig in de handen der overwinnaaren te vallen.

Dat deze ontzachlijke natie der *Cimberen*, door *Gelderland*, naar *Thuringen* en hooger opgetrokken, aldaar een langen tijd gebleeven is, meldt ons s. VAN LEEUWEN: ook zegt hij, dat de gedachtenis der *Cimberen* in *Holland* bewaard is, in den naam van de rivier *Kinheim*, of bij de *Kennemers*; op welk gezegde, echter, veele aanmerkingen zouden kunnen gemaakt worden. Doch dit gevoelen reeds door anderen genoegzaam tegengeſproken zijnde, laaten wij het voor het tegenwoordige daar, alzo, op het Art. KINHEIM, zulks van zelve zal volgen. Zekerer is het, dat de overblijfzels van den naam van *Cimberen*, in *Jutland* moeten gezocht worden: want ten klaarſten vindt men dezelve aldaar, in eene overgroote menigte van grafplaatſen van deze volken. Laat ons zien wat 'er gezegd wordt van de

CIMBERSCHE VLOED. Algemeen word dezelve omſchreeven, als eene zeer vreeslijke overſtrooming; welke, ook in deze en andere landen, veele boomen en bosſchen, langs de zeekusten, heeft nedergeveld. Men vindt Schrijvers, die van twee onderſcheidene, bijna even zwaare watervloeden, gewag maaken: de eerſte omtrent 350, en de tweede bijna 140 jaaren vóór CHRISTUS geboorte. Anderen houden deze voor een en denzelfden, meenende dat de misgreep, door een van deze begaan, alleenlijk in de tijdrekening ſchuilt, zo als wij mede gelooven. Om dat de vloed voorviel in den tijd, toen de *Cimberen* meest berucht waren, heeft men daaraan den naam van de *Cimberſche Vloed* gegeeven. SCHOTANUS, geen van de minſte Schrijvers, zegt: *Dat 'er een vervaarlijke ſtorm, en zeer ſchrikkelijke Watervloed* (Cluverius, *die onder al zijne nuttige beſchrijvingen en verhaalen veel misſlagen begaan heeft, rekent* 350 *jaaren voor* CHRISTUS) *langs alle de zeekusten van Duitschland zou ontſtaan zijn: de oudſte daar men buiten de algemeene Zondvloed in de Historien van leest; dat die waarſchijn-*

ſchijnlijk alle de tegenwoordige Eilanden en de Frieſche kust van het vaste land heeft afgeſcheurt, en veele binnelandſche Meiren van de monden der Rivieren gemaakt heeft, die te vooren met of door enge gaten in zee vielen. Het bedijken was toen nog onbekend, en het opwerpen van Terpen of Heuveltjes van aarde, van weinig belang, om de kracht des waters te ſtuiten en zig te redden; waaruit hij vervolgens het beſluit maakt, dat de *Cimberen* en *Teutonen*, zo wel uit de *Bataviſche* als bijgelegene *Frieſche* zeekusten, genoodzaakt waren, volgens hunne gewoonte, met zak en pak te verhuizen, en, op de wijze der *Tartaaren*, een ander verblijf te zoeken; trekkende door *Germanië*, *Gallië* en *Italië*, tot dat zij, eindelijk, gelijk hiervoor verhaald is, door C. MARIUS verſlagen zijn geworden. De *Romeinſche* Historieſchrijver LUCIUS FLORUS ſtelt dezen watervloed voorgevallen te zijn 147 jaaren vóór onze tijdrekening; anderen, na hem, bepaalen denzelven 120 jaaren vóór dat tijdperk. Uit het geen wij, met zekerheid, van de eerſte bevolking dezer Landen, door de *Catten*, naderhand *Batavieren* genaamd, weeten, zou men kunnen vaſtſtellen, dat dezelve, tuſſchen de 120 en 140 jaaren, vóór de gewoonte jaartelling der Christenen, gebeurd moest zijn. Het algemeene gevoelen is, dat deze geduchte watervloed, door een ſchrikbaarenden ſtormwind uit den noordwesten, veroorzaakt is, en dat door dien ſtorm een ontelbaare menigte boomen zijn nedergeveld, waarvan 'er nog veelen in de Veengronden gevonden worden. Of met dezen ſtorm en watervloed de Veengronden veroorzaakt zijn, is een twistſtuk onder de Geleerden, dat met het Historiekundige geene gemeenſchap heeft, en daarom door ons met ſtilzwijgen voorbijgegaan wordt. Wat de *Boomſtorting* in de *Nederlanden* betreft, men zie wat reeds op 't Art. BOOMEN daarvan gezegd is.

Zie OUDENHOVEN, *Cimberſche Oudheden.* GUBERLET *en anderen, van de Watervloeden.*

CIRARIA FRISIA. Aldus heeft de Abt MINCO VAN WERUM geoordeeld, dat de Latijnſche naam zou kunnen zijn van *'t Land rondsom Groningen*, dat Keizer HENDRIK DE DERDE, in zijnen giftbrief van het jaar 1040, noemt, gelegen te zijn tusſchen de *Eme-*

Emeſe (*Eems*) en de *Laveke* (*Lauwers*); welk gantſche landſchap, in de oudſte tijden, verdeeld was, ten aanzien van de Rechtbanken, in kleine landſchapjes, waarvan eene andere verdeeling gemaakt is, ten aanzien van het Kerklijke, ten tijde van LUDGERUS, na het einde van de agtſte Eeuw, en wel in zes deelen, als: I. *Hugemercha*, onder welken naam ALFRIDUS, de Schrijver van 't leven van LUDGERUS, begrijpt, alles wat 'er langs den ſlinkeroever van de *Unſingis* (*Hunſe*) ligt, tuſſchen de *Lauwers* en *Groningen*. II. *Hunusga* (*Hunſingo*). III. *Fivelga* (*Fivelingo*). IV. *Emisga* (*Oldampt*). V. *Redentha* (*Reiderlant*). en VI. het Eiland *Bent*. Het kleine gedeelte, dat van dit laatſte nog overig is, wordt hedendaags onder *Eemland* geplaatst; zo ook een gedeelte van *Reiderlant*, dat tuſſchen de *Aa* en den *Eem* ligt; zijnde de voorgemelde deelen allen onder die landſchappen gebleeven. Met *Fivelingo* zijn, ten tijde van de OTTO's, de geheel kleine gemeenten onder een zeer groot *Goo*, of Graafſchap, bijéengetrokken. *Hunſingo* heeft de zijne eerst in twee Graafſchappen verdeeld, die ook naderhand zamengetrokken zijn. De vier kleine Dorpen, en 't geen verder aan den zuidkant van de *Hunſe* ligt, heeft dezelve al voor langen tijd onder zig betrokken, hoewel zij door geen bijzonder verband vereenigd zijn; ja zelfs die, welke dikwijls aan andere, dan aan die van *Gróningen*, *Hunſingo*, *Fivelingo* en *Reiderland*, verknocht geweest zijn. Ook is het klaar dat de *Miduchers* en *Hugemerchers* (1361) onder *Hunſingo* zijn gerekend geweest, daar ze naderhand ook nog tot *Langewold* of *Vredewold* behoord hebben. Gelijk de vereeniging van het Westerdeel tot één *Goo* naderhand geſchied is, zo is ook nog later dat *Goo*, of *Kwartier*, met de twee anderen vereenigd; met die, welken nu zamen met den naam van *Ommelanden* bekend zijn. Dan, dit alles is niet geſchied, dan na dat de gemeene vrijplaats van *Groningen*, die toen den naam van de *Hoofdmannen-Kamer* had, met gemeene toeſtemming, was opgericht. Wat 'er verder, tuſſchen de *Eems* en *Lauwers*, overig was, heeft de Stad, door een zachtmoedig beſtuur, zamengebragt en onder zig getrokken.

Zie ALTING, *Not. Germ. Inf.* P. II. pag. 37.

CIT-

CITTERS, (VAN) een Geſlacht van dien naam, door SMALLEGANGE, in zijn *Chronijk van Zeeland*, p. 488. onder de aanzienlijke geſlachten van *Zeeland* geteld, uit het welke verſcheidene voornaame Staatsmannen zijn voortgekomen, en waarvan de nakomelingen, nog heden, de eerſte en aanzienlijkſte ampten bekleeden. Onder dié allen muntte uit

CITTERS, (ARNOUT VAN) Rechtsgeleerde, zoon van Heer ARNOUT VAN CITTERS, Heer van *Gapinge* enz. en van Vrouwe ANNA VAN DER STRINGE, geboren den tienden December des jaars zestien honderd drie-en-dertig. Zijne ſtudiën volbragt, en zig eenigen tijd in de praktijk geoefend hebbende, was het eerſte ampt, dat hij bekleedde, een Raadsheersplaats in den Hoogen Raad van *Vlaanderen*, waartoe hij, den 29ſten December des jaars zestien honderd zeven-en-zestig, werd aangeſteld: als ook in de maand van September zestien honderd een-en-zeventig tot Secretaris van de Hoofdſtad van *Zeeland*. Drie jaaren daarna werd hij, door WILLEM DEN DERDEN, uit de nominatie der Heeren Staaten van *Zeeland*, verkozen tot Raadsheer van den Hove Provintiaal. Dus van trap tot trap tot de aanzienlijkſte waardigheden opklimmende, werd hij, in den jaare zestien honderd tagtig, Raadsheer in den Hoogen Raad, en, tot grooter luister voor zijn perſoon en geſlacht, omtrent dien zelfden tijd, volgens Reſolutie der Staaten Generaal van den 11 April des laatstgemelden jaars, Ambasſadeur aan het Hof van *Engeland*, alwaar hij veertien jaaren vertoefde, en dat wel in een' tijd, waarin *Groot-Brittanje*, onder de regeeringen van KAREL DEN TWEEDEN, JACOB DEN TWEEDEN en WILLEM DEN DERDEN, in de gevaarlijkſte en neteligſte omſtandigheden was. In 't jaar zestien honderd vier-en-negentig werd hij, door de Staaten der *Vereenigde Nederlanden*, verzocht, zig, als Extra-Ordinaris Ambasſadeur, naar *Spanje* te begeeven, alwaar hij, in de maand Mei, 1696, aanlande. Hij overleed 'er, den 12den October van dat jaar, nog vóór dat hij zijne openbaare intrede gedaan had; bereikende bijna den ouderdom van drie-en-zestig jaaren. Deze bekwaame Staatsman was tweemaalen getrouwd geweest: eerst met CHRISTINA DE BRAAUW, en daarna met JOSINA PARDUIN, uit welke beide huwelijken hem kin-

kinderen geboren zijn; onder anderen ARNOUD VAN CITTERS, Kolonel en Commandant van *Sas van Gend;* Mr. CASPAR VAN CITTERS, die, na het bekleeden van verscheidene aanzienlijke ampten, als Raadpensionaris van *Zeeland* overleden is; Mr. WILLEM VAN CITTERS, Raad, verscheidene maalen Burgemeester van *Middelburg*, Bewindhebber der *O. I. Maatschappij*. Deze bekleedde, in het jaar zeventien honderd zeven-en-veertig, de waardigheid van President Burgemeester te *Middelburg*, toen de Gemeente de Regeering aldaar dwong, den Prins VAN ORANJE tot Stadhouder te doen uitroepen, en op haar begeerde dat het, ten minsten voor zo verre het de Stad betrost, terstond geschieden moest. De dwang ging aldaar met zulk een onbetaamelijke drift en woede vergezeld, dat men zig niet ontzag, eenige messen door de vergadering te laaten vliegen; waardoor de oproerigen dan ook hunnen wil verkreegen. Van den opgedragenen post, om, benevens andere Heeren, Zijne Hoogheid den Heere Prinse van zijn verheffing tot Stadhouder van *Zeeland* kennisse te geeven, verschoonden zig de Burgermeesters WILLEM VAN CITTERS en JOAN LOUIS VERELST, om gewigtige redenen. In de plaats van deze beide Heeren werden daartoe, onder anderen, benoemd, de Heer JACOB DE CITTERS en de Graaf van FLODORP WARTENSLEBEN, die dan ook, kort daarna, uit *Zeeland* naar *Friesland* vertrokken. Wij vleijen ons, door den tijd, meerdere bijzonderheden, zo van 't geslacht als van de verrichtingen der VAN CITTERS, magtig te zullen worden, om ze den Lezer mededeedeelen.

CIVILIS. (CLAUDIUS) Deze doorluchtige Batavier, zo uit hoofde van zijne geboorte, als door zijne bekwaamheden en dapperheid, boven alle zijne tijdgenooten uitmuntende, stond, na langen tijd den *Romeinen* ten dienst geweest te zijn, alle smaad en hoon gedraagen, en zijnen broeder door hun te hebben zien ombrengen, ten tijde van VITELLIUS en VESPASIANUS, tegen hen op, en werd hun even zo gevaarlijk een vijand, als hij bevoorens een dapper held voor hen geweest was. Na dat het vuur van oneenigheid, tusschen VITELLIUS en VESPASIANUS, langen tijd gesmeuld had, en nu eindelijk in een fellen brand uitgeborsten was, namen (volgens het zeggen van TACITUS) de *Bataviereu*, ten dien

dien tijde, door de gierigheid der *Romeinſche* Wervers, elendig gefolterd en in hunne vrijheid verkracht, de gelegenheid waar, om onder CIVILIS de wapenen tegen hun optevatten. Deze held, die brandende van wraake was, had, onder ſchijn van een gastmaal, de voornaamſte *Batavieren*, in het zogenaamde *Heilig Bosch*, bijéén doen komen. Toen hij hun, door den drank, verhit zag, verhief hij hunne dapperheid, en ſtelde daar tegenover het haatelijke van het juk der ſlavernije, dat hun door de *Romeinen* opgelegd werd. Met een manlijke ſtem en achtbaarheid deed hij eene redenvoering, waaruit de Ridder HOOFT dit aaneengeſchakeld verhaal gemaakt heeft:

„ *Julius Paulus*, en *Claudius Civilis*, van een Koninglijke ſtam, gingen de rest der Batavieren verre te boven. *Julius*, *Civilis* broeder, is van *Fontejus Capito*, onder valſche betichtingen van wederſpannigheid, ter dood gebragt; *Civilis* in ketenen geklulstert, onder de regeering van *Nero* naar *Rome* gevoerd, en van *Galba* vrijgeſproken, en in dat zelve gevaar geraakt onder *Vitellius*, wijl het heir hem toen ter ſtraffe vorderde; waaruit haat en verbolgenheid, en alle onheilen voor de Romeinen gerezen zijn. *Civilis*, ſchranderder van geest, dan het gros der Batavieren, beroemde zig een tweede *Sertorius* en *Hannibal* te zijn, hebbende even als die Helden, zijn éene oog in den krijg verlooren; hij, om zig geen openbaar vijand der Romeinen te toonen, toonde zig de vriend van *Vespaſiaan*, en ijverde in ſchijn voor de partij, die hem aanhing; zijnde door zekere brieven van *Antonius Primus* aan hem gezonden, waarbij hem bevolen werd, *de hulptroepen bij* Vitellius *ontboden*, *afstewenden*, *en onder ſchijn des Germaniſchen oproers*, *de keurbenden te rug te houden*, en door *Hordeonius Flakkus* in perſoon daartoe vermaand, uit een genegenheid voor *Vitellius*, en zorge voor den ſtaat, wiens vernietiging te wachten ſtond, zo de oorlog uitborst. *Civilis* het ontwerp van den oorlog geſmeed hebbende, en op niets dan op wraak bedacht zijnde, verborg zijne oogmerken, om dezelven tot rijpheid te doen komen, waartoe hem de kans op dat pas klaar ſcheen.

„ Onze broederen, onze kinderen, worden, zegt hij, weggeſleept, de ouden en magteloozen tot den krijg, moeten met

zwaar losgeld, hunne vrijheid van de woekeraars koopen, en de jeugd word tot het pleegen van onnatuurlijke zonden naar *Rome* gezonden.

„ *Civilis*, de voortreffelijkste des volks, en de voorbarigste van de natie, in drift gebracht hebbende, ging voort met dezelve meer aanteftooken, zeggende:

„ Waar is de grond van het oude bondgenootfchap? leeft men met ons als vrijen of als flaaven? wanneer verfchijnt 'er een Stedehouder, dan verzeld met een hovaardig en lastig bevel? men levert de gepreste manfchappen aan de Overften en Honderdmannen, die, als hun bloed en gelddorst verzaad zijn, door anderen vervangen worden, die zig weder op nieuw vermesten. Dat de uitkeur voor handen was, waardoor de kinderen van de ouders, en de broeders, als voor 't laatst van een gefcheiden worden; dat de Romeinfche ftaat nooit zwakker was; dat 'er in de winterlegeringen niets was, dan buit en oude lieden. Zij zouden flegts aan hunne oude dapperheid gedenken, en niet verfchrikt zijn voor den naam der keurbenden. Zij hadden puik van ruiters en voetvolk. De Germaanen waren hunne bloedverwanten. De Galliërs hadden dezelfde geneigdheid. Den Romeinen was zelfs de oorlog niet onaangenaam; de uitflag, ja de uitflag daarvan zou op rekening van *Vitellius* geftelt worden; bleeven zij overwinnaars, dan behoefden zij niemand rekenfchap te doen.

„ Hij, geacht, geëerd en bemind zijnde, word met opletrendheid gehoord, en zijne redenen toegeftemd; die toeftemming met den eed bevestigd en met den voorouderlijken vloek bezegeld."

CIVILIS zond daarop boden aan de *Caninefaten*, om hen mede tot de gemeenfchap te trekken. „ Dat geflachte" vervolgt HOOFT, in zijne gedelooze vertaaling van TACITUS, „ bewoont een gedeelte van het Eiland, en is de Batavieren gelijk, van afkomst, taal en manhaftigheid: in getal hun minder. Thans heeft hij (*Civilis*) door heimelijke boden aangelokt, de Brittannifche hulptroepen en de vleugel der Batavieren, die, naar *Germanien* gezonden, zig te *Maguntinacum* ophielden. Onder de Caninefaten was eene genaamd *Brinio*, man van lompe ftoutheid, echter in vermaardheid en afkomst uitftekende. Zijn vader had zig

veel

veel vijandelijkheid vervorderd, en het guicheſpel, de Caliguliaanſche togt, ongeſtraft verſmaad. Hij ſtond hun dan aan, zelfs in den naam van 't wederſpannig huis, en werd op een ſchild gezet, na de wijze des volks op de ſchouderen gedragen, en tot Hoofdman verkooren."

De *Batavieren* en *Caninefaten*, de wapenen dus onder de beide Veldheeren hebbende aangenomen, ontboden daarop terſtond de *Friezen*, en vielen aan, onder het geleide van BRINNO, op twee winterlegeringen, aan den oever van de *Noordzee* in bezetting liggende. Deze onverwacht overmeeſterd hebbende, overvielen zij de ſterkte *Roomburg*, plonderden die, en daarna de zoetelaars en kooplieden; maakende grooten buit. De *Romeinen*, onmagtig zijnde zig op het Eiland te beſchermen, ſtaken de ſterkten in brand, en begaven zig naar 't boveneinde van 't zelve, onder het geleide van AQUILIUS, wiens bijhebbende magt meer den naam dan de gelijkheid van een leger had. Het verder verhaal van TACITUS zegt: „ de *Friezen* dan terſtond ontboden hebbende, dat een Overrijnſch volk is, breekt hij uit den Oceaan, tot in de winterlegers van twee regimenten, die de naaste waren om overvallen te kunnen worden: de Soldaaten dien overval niet hebbende kunnen voorzien, en of zij die al voorzien hadden, het ontbrak hun aan kracht, om dezelven te keeren. De legers dan werden geplonderd en veroverd; daarna randen zij de zoetelaars aan, als ook de Romeinſche kooplieden, die als in vrede levende, zonder zorgen rondzworven. Met een vlamden zij op het uitroeijen der burgten, die door de Overſten der benden verbrand werden, wijl zij niet te verdedigen waren: want *Vitellius*, hebbende de zenuw der regimenten weggevoerd, had uit de naaſte Dorpen der Nerviën en Germaanen alleen een luijen hoop mannen met wapenen. *Civilis*, die alles met liſt zocht te bewerken, beriſpte kwamſuis de Overſten, dat zij hunne ſterktens ligt voor een ſtroopende hoop, die hij wel dra zoude bereugelen, verlaaten hadden. Dan eindelijk met liſt niet meer ziende te verrichten, ligtte het masker af, en verklaarde zig voor vijand der Romeinen, voerende de Friezen, Batavieren en Caninefaten tegen de Romeinen aan, waaruit een bloedig gevecht ontſtond."

TACITUS zegt daarvan: Civilis *van gedachten zijnde, dat men met bedrog zijnen gang zou kunnen gaan, berispte zelfs de Oversten, dat zij de Blokhuizen verlaaten hadden, zeggende dat hij met zijnen vleugel Batavieren, den oproer der Caninefaten dempen zou, zij hadden maar elk weer naar hun winterleger te keeren.* Dan, het bleek dat 'er bedrog onder dien raad was, om dat de verſpreide benden ligter te dempen waren, en dat ook BRINIO niet, maar CIVILIS hun hoofdman in den oorlog was; brekende de tekenen van de oogmerken der Germanen allengskens uit: waardoor het opzet ras kenbaar werd. De ſtrijd zullende aangaan, ſchaart CIVILIS de *Batavers* en *Friezen* tot benden, ſtrekt de ſpits van de tegenzijde uit, tot niet verre van den Rhijnſtroom, en wend de ſchepen, die aldaar, na het verbranden der Blokhuizen, geland waren, tegen den vijand. Men had nog niet lang geſtreden, of het Regiment der *Tongeren* bragt zijne veldtekenen tot CIVILIS over. De *Romeinen*, hierdoor verbaasd, werden, door bondgenooten en vijanden, geſlagen; bewijzende zij, die op de ſchepen waren, dezelfde ontrouw aan de *Romeinen*. Een deel der Roeijers, uit *Batavieren* beſtaande, verhinderde, als uit onkunde, den dienst van het bootsvolk. Dit morren eindelijk moede zijnde, kantten zij zig tegen de bevelhebbers, en worpen de achterſtevens tegen den Bataviſchen oever aan; vermoordende toen de Stuurlieden en Honderdmannen, ja allen, die hun tegenſtand boden: tot dat de gantſche vloot, beſtaande in vier-en-twintig ſchepen, aan CIVILIS geleverd werd. Verder verhaalt TACITUS, dat CERIALIS, naar *Nuits* en *Bon* vertrokken zijnde, om de legers, aldaar tot overwintering gelegd, te bezichtigen, de Keurbenden met verſpreide troepen en zorgelooze wacht bezet vond; dat de Germaanen, door CIVILIS mede gaande gemaakt, zulks ontwaar wordende, hun deerlijk kwelden; dat zij, in eenen zeer duisteren nacht, den ſtroom afkwamen, en zonder verhindering binnen geraakten. De eerſte moord, dien zij pleegden, had de list te baat: want, nadat zij de touwen der tenten afgeſneden hadden, ontzielden zij allen, die 'er onder bedekt lagen. Een andere troep trok aan tot het vernielen der ſchepen; en gelijk zij, in den eerſten aanval, zig ſtil gehouden hadden, zo maakten zij, om alles in ſchrik te ſtellen,

len, hun gewoon krijgsgeschrei. De *Romeinen*, dus met wonden overladen, gewekt zijnde, namen in angst hunne wapenen, en doorliepen de wegen met de klederen op den arm. De Hoofdman, die, half slaapende, mede dus onzacht gewekt was, werd alleenlijk door misverstand half naakt behouden: want het schip, dat, door de vlag kennelijk, het verblijf van CERIALIS moest zijn, rukten zij weg, gissende hem daarop te zullende vinden; doch hij had, ten zijnen gelukke, den nacht elders in ontucht doorgebragt, met CLAUDIA SATRATA, de vrouw van eenen der *Ubiën*. Na dat de dag was doorgebroken, voeren de overwinnaars te rug, met de hernomene schepen, en sleepten 't schip van CERIALIS langs den *Lipstroom*, tot een geschenk voor VELLADA.

Na deze overwinning, waardoor CIVILIS zig mede van schepen voorzien zag, bekroop hem de lust, om ook eenen strijd te water te waagen. „ Hij valt aan," zegt TACITUS, „ al wat 'er was van tweeriemige galeijen, en ook die met een enkele rij worden voortgedreeven; daar werd geweldige kracht met schuiten bijgevoegd: dertig of veertig waren 'er gewapend, als de Diburnische gewoon zijn, en tevens beholpen zig de genome schuiten, met weerschijnverwige wapenrokskens, niet oncierlijk voor zeilen. Ruimte als van een zee, nam hij hier toe, daar de Rhijn den stroom der Maaze aangiet. De oorzaak van het toerusten der vloote, was, om, door dien schrik, den toevoer te water, uit Gallië, te onderscheppen. CERIALIS, meer uit verwondering dan uit vreeze, rustte daartegen een vloot uit, ongelijk in getal, maar overtreffende in ervarenheid van Roeijers, kunst van Stuurlieden, en grootte van schepen. Deze werd voor stroom, andere voor wind gedreeven. Alzoo voorbij vaarende, werden zij na proef van werpgeweer gescheiden. CIVILIS, zonder verder te komen, week over den Rhijn. CERIALIS, het Eiland der Batavieren vijandelijk plunderende, liet de akkers en hoeven der Hoofdlieden ongeschonden. Als, intusschen met de keer van den herfst, en het dikwils vallen van slagregenen, de overspoelende stroom het laag Eiland vervulde, en bijna tot een poel maakte, had men 'er noch vloot noch toevoer, en het Roomsch leger in de vlakte neergeslagen, werd door de kracht des waters van een verspreid." Verder zegt TACITUS „ dat CIVILIS afgaf,

dat men de keurbenden toen dempen kon, en de Germanen, die zig wel getoond hadden, maar van hem misleid en omgezet waren; het was oók niet vreemd van waarheid, gemerkt weinige dagen daarna de overgifte gevolgt is." VESPASIAAN deed, door PETILLIUS CERIALIS, eerst door geheime boden, CIVILIS weeten, dat alles voorbij was, en vergeeten en vergeeven zou zijn. Daarna deed hij de Batavieren den vrede aanbieden, na dat 'er verſcheidene veldſlagen en belegeringen waren voorgevallen; hebbende den kans des oorlogs CIVILIS, in de beginne, wonder wel gediend, ſchoon hij, in de beſtorming en daarop volgende belegering van de Romeinſche legerplaats *Vetera*, manlijken tegenſtand gevonden had. Men zie het ART. BATAVIEREN Veele van zijne Bondgenoten, de overmagt der *Romeinen* ziende, vielen hem af; en zij, die hem nog getrouw gebleeven waren, leenden het oor naar den vrede. De *Batavieren* zelve begonnen te morren, wijtende CIVILIS al het nadeel van den oorlog, ja dreigden hem zelfs omtebrengen. Hij, hier van, door zijne vrienden, onderricht, ſtemde zelf tot de onderhandeling; waarop de dag en plaats, tuſſchen de twee Veldoverſten, beraamd werden. De plaats werd gekoozen op eenen afgebroken brug, over de *Nabalia* (*Yſel*). CIVILIS, op het eene einde ſtaande, begon, met groote deftigheid, zijne rede tot CERIALIS aldus: „ Zo ik" zeide hij „ bij uwen Stadhouder VITELLIUS verdadigt werd, men waar noch mijne bedrijven, noch woorden geloof ſchuldig; tuſſchen ons was alles vijandſchap, van hem aangevangen, van mij voordgezet. Tegen VESPASIAAN is mijne achting oud, en toen hij nog onderdaan was, werden wij vrienden en bondgenooten genaamd. Zo als aan ANTONIUS PRIMUS bekend is, door wiens brieven ik tot den oorlog ontboden ben, op dat de Germaniſche keurbenden en Galliſche jeugd, de *Alpen* niet overtogen. De wapenen waartoe ANTONIUS, in zijn afweezen, HORDEONIUS FLACCUS tegenwoordig vermaande, hebbe ik in *Germanien* doen wankelen, die MUCIANUS in *Syrië*, APONIUS en *Mœſie*, FLAVIANUS in *Pannonien*. Het overige daarvan is, door het verlies van een groot deel der ſchriften van TACITUS, ons onbekend. Doch uit zijn boekje van *de Zeden der Germanen*, en uit het verhaal van FLAVIUS JOSEPHUS, kan men genoegzaam opmaaken, dat de *Ba-*

ta-

CIVILIS MAAKT VREDE MET DE ROMEINEN
OP DEN AFGEBROKEN BRUG.

tavieren en hunne bondgenooten, de aangebodene voorwaarden aangenomen hebben, en dat de vrede getroffen is; en welken grond de beroemde Nederduitsche Dichter FRANS VAN STEENWIJK, in den zestienden zang van zijnen CLAUDIUS CIVILIS, CERIALIS de volgende woorden in den mond legt:

Toen d'eerste Cezar, die al d'aarde weet te dwingen,
Gereed stond Romes juk uw landaart op te dringen,
Erkende hij den Vorst, die stout hem weerstand hood,
Uw' Stamheer Kattenwald, als vrijen bondgenoot
Van Rome, en eerde zelfs dien dappren staatsbehoeder,
Uit achting voor de deugd van Romes vriend en broeder:
Uit naam eens Cezars, die voor geen der Cezars zwicht,
Bewijs ik u, die meer dan Kattenwald verricht,
De zelfde uitmuntende eer, die 's eilands held voor dezen,
Als bondgenoot, als vrind, als broeder, wierd bewezen,
En deze gunst word ook uw vrinden toegestaan.
Vernieuw met mij 't verdrag, toen heuglijk aangegaan.
Geen schatting, pressing, of bezetting, zal men lijden;
Maar 't hulptal, toen bepaald, in onze heiren strijden
Voor 't eerlijk oorlogsloon: dus zij de vreê gegrond,
Tot Romes eer en d'uwe, op 't oude staatsverbond.
In zeven dagen zal ik 't eiland gantsch verlaaten:
De vrije landzaat keer' den achtsten in zijn staten.
Het Roomsch Novezium, zo ver van uw gewest,
Zij voor het rijksgebied de naaste legervest.
Wij zullen, eer ik keer van 't eiland met mijn benden,
De krijgsgevangenen elkander wederzenden:
Ontfang in deze plaats uw gade en zuster weêr,
's Lands vrijheid zij zo groot, zo roemrijk als weleer,
Zo lang uw vaderlandsche en d'andre vrije heiden,
Deez trouw, naar 't oud verbond, de Roomsche gunst vergelden.

Waarop de Dichter CIVILIS dus doet antwoorden:

Een, (zegt Civilis toen,) in mij, in deeze grooten,
In al ons volk, o held, 's rijks trouwe bondgenooten:

Wij zijn bereid, zo ver men 't wettig eischt, voortaan
Zo braaf de rijksëer, als de vrijheid, voor te ſtaan.

Schoon men deze redeneering, als die van een dichter, moet aanmerken, is het, echter, meer dan waarſchijnelijk, dat 'er dergelijke zal plaats gehad hebben. Ook is het zeker, dat CIVILIS zijne vrouw en zuster, die, door de *Keulenaars*, na de ſchending van het verbond, met CIVILIS aangegaan, op de ontrouwſte wijze aan de *Romeinen* overgeleverd waren, weder te rug zal ontvangen hebben; en dat zij, welke, door CIVILIS, aan die van *Keulen*, als borgen van het verbond, in handen geſteld waren, ſtillen ontſlagen zijn. Ook weet men zeker, dat de *Batavieren*, op het Eiland, door hen verlaaten, met eere wedergekeerd, en in het voorgaande verbond met de *Romeinen*, als vrije volken, herſteld en op nieuw aangenomen zijn. TACITUS immers zegt, *dat zij onder het tweede Burgemeeſterſchap van* Trajanus, *hunne oude eer en het merkteken van het aloude bondverwantſchap behielden.* En in het vervolg toont hij klaar genoeg, dat zij, na dien oorlog, *met geene ſchatting noch tollen bezwaart waren, maar bij hunne eigene vrijheid gebleven zijn, alleen met beding van het leveren van hulpbenden.* Wat 'er, echter, van CIVILIS of van zijne twee zoonen, na het eindigen van den oorlog, geworden zij, is onzeker, vermits men, na dien tijd, den naam van dezen verdediger niet meer gemeld vindt.

CLARUSCAMPUS, of *Klaarkamp*, was weleer eene der vermaardſte Abtdijen in *Ooſtergo*, in de Grietenij *Dantumadeel*, een halve gemeene Duitſche mijl van *Dokkum*. EMMIUS brengt het beginzel daarvan op het jaar elf honderd vijftig. EMO ſpreekt 'er op het jaar twaalf honderd en vier van, als van een klooſter der *Ciſtercienſen*; waarvoor het, in het perkamenten boek van *Utrecht*, op het jaar twaalf honderd dertig, mede bekend ſtond. Algemeen wordt dit voor een der oudſte kloosters van *Friesland* gehouden, en is, benevens de Abtdije van *Mariëngaarde*, eene vruchtbaare moeder van verſcheidene kloosters geweest. Den naam van *Clarus-Campus*, of *Klaarkamp*,

kamp, heeft deze Abtdij gedraagen naar CLARA, die, als weduwe, de ſtichtſter daarvan was, en die, te *Rinsmageest*, in eene looden tombe, begraaven is geworden. De eerſte Abt, EYSO genaamd, werd den Monniken van *Klaarkamp* toegezonden, uit de Abtdij te *Riddershuizen*, een vervallen Stedeken bij *Brunswijk*. De tweede was GERBRANDUS genaamd, zijnde de Wijbroeder van TETHARDUS, eerſten Abt van het Olde-Klooster in *Friesland*. In het jaar twaalf honderd veertig, ſtelde, volgens het zeggen van WORP VAN TABOR, SIDACHUS, Abt van *Klaarkamp*, broeder WIJBRAND aan tot eerſten Abt van het *Gerriks Klooster*. Veele jaaren daarna (1478) was Abt van deze Abtdij JOHAN VAN GOCH; 1545, GERARDUS VAN ZUTPHEN; 1559, EYSO WITTING. Als de laatſte Prior daarvan ſtaat bekend GERARDUS AGRICOLA, ſtichter van het Weeshuis te *Franeker*. Gemelde WORP VAN TABOR, een der oude *Frieſche* Historieſchrijveren, zegt van die Abtdij; *deze is in den beginne van haare vierigheid vermaard geweest door den roem van haar heilige omgang, en heeft daartoe meer andere menſchen aangezet, om dergelijke Abtdijen te ſtichten en dit geeven zo veele kloosters te kennen, die daar uit zijn voordgekomen, als in Friſland twee voor Nonnen, als* Sion *en* Genezareth, *of* Nazareth, *als ook drie voor mannen: het* Olde Klooster *of* Bloemkamp, St. Bernardus Klooster *te* Aduwert, *en* Geeriks Klooster; *veele Kloosters in* Holland *behoorden mede onder de Abten van* Klaarkamp, *die de eerſte in* Friesland *waren*. In een andere oude *Frieſche* Chronijk van ANDREAS CORNELIUS, van *Staveren*, in folio, zeer zindelijk met de hand geſchreeven, voorheen behoord hebbende, en wel in het jaar 1592, aan den Edelen TZALING VAN BOTHNICQ, en thans onder mij berustende, lees ik, fol. 71 van dezé Abdij; *Anno* 1165. *is bij Rinsmageest, het herlich Klooster van Clara ter Camp geſticht, het eerſte der Barnaditer oerde hier in 't lant en frater Eyſu een Vryes, is die erſte Abt geweest, ſeer devoet ende godtvreſent, van leuen, ſoo dat door dyen naemaels mer andere der ſeluer oerde geſticht worde.* Dat, echter, de volgende Kloosterbroeders niet allen even gemaklijk en devoot geweest zijn, blijkt uit de hevige twisten, tusſchen de *Schieringers* en *Vetkopers*; ſchoon men moet toeſtemmen,

dat zij, den *Schieringers* toegedaan zijnde, door de *Vetkoopers* menigmaal ten hoogſten zijn beledigd geworden: waarom dan ook de Monniken van *Claarkamp*, 't zij uit haat, het zij ter hunner verdediginge, in het jaar dertien honderd zeven-en-negentig, de overſchoone kerk van het Klooster te *Forswerth*, tot den grond toe afbrandden. Die van *Forswerth*, vier van de brandſtichters in handen krijgende, doodden dezelven; 't welk, gelijk men ligtlijk vermoeden kan, van wederzijde geenzins diende, om den vrede te bevorderen. In tegendeel ging het zo verre, dat 'er een algemeen gebod moest ten voorſchijn komen, om alle vijandlijkheden te ſtaaken; waardoor de wapenen (zegt SCHOTANUS) wel uit de handen, maar de wrok niet uit het hart genomen werd.

CLAAS CORNELISZ., in de plaats van JAN DE MOOR, Vice-Admiraal van *Vliſſingen* geworden zijnde, hielp, onder LOUIS BOIZOT, in het jaar vijftien honderd vier-en-zeventig, den beroemden ſlag tegen de vloot van *Antwerpen* winnen. Ook was hij deelgenoot van den buit, die, op den Admiraal ADOLF VAN HAAMSTEDE, beſtaande in alle zijne goederen, zilverwerk, enz. behaald werd. CLAAS CORNELISZ. was mede een van die vermaarde Zeehelden, welke, in dat zelfde jaar, met zo veel gevaar en arbeid, als dapperheid en geluk, het vermaarde ontzet van *Leiden* bewerkt hebben.

Zie VAN METEREN, fol. 90, 101 en 103. BOR, fol. 16. *Leven van Zeehelden.*

CLAERBOUT, (JOOST) was een *Zeeuwsch* Toneeldichter, dien men meent dat omtrent het jaar zestien honderd en zestig geleefd heeft.

CLANT, (ADRIAAN) VAN STEDUM, *Heer van Nitterſum*, van wegens de Provintie *Groningen* afgevaardigd tot de vermaarde *Munſterſche* Vredehandeling; op welk Art. zijne verrichtingen ons zullen te voren komen. Of de Heer WAGENAAR, in het veertiende deel zijner *Verderlandſche Historie*, bl. 406. bewijs in handen gehad hebbe, om te zeggen dat de Heer CLANT, of

KLANT, een man was van weinige bekwaamheid, en geſchikt om zig naar de meesten te voegen, is mij onbekend. Dit zo rondborſtig te verklaaren, zou minder verwondering veroorzaakt hebben, wanneer hij CLANT, even als MEINERSWIJK, DE KNUIT, GODARD, VAN RHEDE en RIPPERDA, een afhangeling van zijne Hoogheid genoemd had.

CLANT, (EGBERT) waarſchijnelijk een zoon van den zo even gemelden, vond zig, als lid van de Regeering der *Groninger Omlanden*, mede ingewikkeld in de verſchillen, die, in het jaar zestien honderd agt-en-zestig, in de meeſte Provintiën, plaats hadden; zijnde de toenmaalige verdeeldheid van gemoederen meest ontſtaan, door het voorneemen van ſommigen in de Provintie van *Holland*, tot de uitſluiting van den Prinſe VAN ORANJE. In de eene Provintie zocht men dit, en in de andere iet anders, om de gemoederen in beweeging te brengen. In de Provintie *Stad en Lande* waren de meeste onlusten ontſtaan over de monſtering, of het onderzoek van de bevoegdheid der Volmagten van het platte Land tot de Landſchapsvergaderingen. Reeds twee jaaren te vooren hadden eenigen van de Omlander-Heeren zig vervoegd, tot de vergadering der Algemeene Staaten in den *Haag*; en door die vergadering was toen reeds een ontwerp tot vereeniging gemaakt; 't welk, in handen van de Heeren van *Groningen* komende, weinig genegen gaf. Op het Art. AYLVA hebben wij den Leezer doen zien, hoe kwalijk het de Staaten opnamen, dat de Algemeene Staaten zig met de zaaken, hun beſtuur betreffende, inlieten. Zo ging het ook hier. Aan CLANT en JOHAN MEPSCHE, die naderhand mede Gemagtigden uit de Algemeene Staaten verzochten, werd het zeer euvel genomen, dat zij zig ten dien einde naar den *Haag* begeeven hadden. De Algemeene Staaten zonden, echter, in het jaar zestien honderd zes-en-zeventig, hunne Gemagtigden derwaards, die 'er eenige orde ſtelden op het ſtuk der monſteringe, en op het beſtuur of opzicht over de dijken en ſluizen. Dan dit was van weinig vruchts: want, in het volgende jaar, vond men zig, door de verdeeldheid der gemoederen, genoodzaakt, eene verbetering en vermeerdering van het beraamde Reglement te maaken; waar-

te-

tegen de Stad zig bleef verzetten, klaagende, in de Algemeene Staatsvergaderinge, *dat eenige Omlander-Heeren, onder ſchijn van het Reglement op de monſtering verbeterd te krijgen, alleenlijk eenige ſchadelijke nieuwigheden zogten intevoeren, en de belangen van Stad en Land te brengen tot kennisſe van de Algemeene Staaten, waartoe zij niet gezind waren.* De Heeren, over welke in dezen geklaagd was, verzuimden niet, op hunne beurt, mede te klaagen; zeggende, onder anderen, *dat de Stad zig moeide met zaaken, die de Regeering der Omlanden op zig zelven betroffen.* Door verkoozene Rechters, door de Algemeene Staaten aangeſteld, werd, in het jaar zestien honderd zeventig, dit geſchil afgedaan.

De ſtukken, hiertoe betrekkelijk, vindt men in 't VI. Deel van AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog.*

CLANT. Twee Kasteelen, of Heerenhuizen, van dezen naam, vindt men in de Provintie *Groningen:* het eene bij het Dorp *Slochteren*, en het ander bij *Harkſtede.*

CLEMENS, de eerſte Aarts-Biſchop van *Utrecht*, was, bij zijne geboorte in *Northumberland*, WILLEBRORD of WILLEBORDUS genaamd. Zijn vader, met naame WILGESIUS, van *Saxiſche* afkomſte, had, in de woeste tijden, den naam van een godvruchtig man te zijn; hebbende ook, in vervolg van tijd, de wereld, als men het zo noemen mag, verlaaten, en zig tot het kloosterleven begeeven. Naderhand, uit begeerte tot de eenzaamheid, ging hij woonen op de Hoofden, die van de groote zee en van de rivier *Humber* beſpoeld worden. Aldaar heeft deze Heremiet een tamelijke vergadering van menſchen, door dezelfde zucht gedreeven, bijeen vergaderd, en is 'er, na het doorſtaan van veele moeijelijkheden en godsdienſtigen arbeid, geſtorven en begraven. ALCUINUS, die, door een wettige opvolging, tot Overſte van die plaats, als ook van eene andere, aan de *Franſche* kust, was aangeſteld, noemt die beide plaatſen *Zee-Cellen.* Zo dra het kind, waarvan wij op dit Art. ſpreeken moeten, geſpeend was, gaf de vader het, ter opvoedinge, over aan de broeders van 't Klooster te *Rijs*, in 't vertrouwen dat het aldaar niet dan deugd

deugd en eerbaarheid zien en leeren zou. De jonge WILLEBRORD maakte, volgens 't zeggen van zijn' levensbeſchrijver, aldaar zulke vorderingen in de weetenſchappen, dat hij voor een tweeden SAMUEL gehouden werd. Nog jongeling werd hem, op zijn verzoek, de kruin geſchooren en het Monnikskleed aangetrokken; hij overtrof alle de Kloosterbroeders in nederigheid, arbeidzaamheid, en zig te oefenen in deugd en godsvrucht. Inmiddels veel hoorende ſpreeken van de geleerdheid en zuiverheid des levens van andere mannen, zig in *Ierland* onthoudende, zo bekroop hem de lust, om, in navolginge van EGBERTUS en WIGBERTUS, die, na hunnen dood, onder de Heiligen geplaatst zijn, vaderland en vrienden te verlaaten, en zig derwaarts te begeeven. Na bekomene vrijheid van den Abt van *Rije*, nam hij de reize aan, en verbleef 'er den tijd van twaalf jaaren. Den ouderdom van dertig jaaren bereikt hebbende, werd hij, met elf andere bekwaame mannen, door EGBERTUS, naar *Friesland* gezonden, die geland zijn aan het kasteel *Wiltenburg* (nu. *Utrecht*), of, zo als MELIS STOKE zegt:

Hi (Willebrord) *quam t'Utrecht.*
Dat Wiltenburg hiet te vooren.

Veel verſchil is onder de geleerden over deze landing; ſommigen willen dat hij en zijne medgezellen te *Westkapelle*, anderen dat zij te *Katwijk* zoude geland zijn. Dit laatſte zou men ook moeten beſluiten uit het zeggen van ALCUINUS, die getuigt, dat hij, na een weinig rustens, aanſtonds te *Utreeht* gekomen is. Anderen zijn 'er, die *Egmond* voor de plaats der aanlandinge houden. Doch de meeſten gelooven, dat hij voorbij *Leiden* gevaaren is; 't welk de landing te *Katwijk* zou ſchijnen te bevestigen. De geleerde A. MATTHEUS maakt een ſcheiding onder deze reisgezellen, en is van oordeel, dat BONIFACIUS, de opvolger van CLEMENS WILLEBRORD, door den mond van den *Briel* zou aangeland, en van daar op *Wijk te Duurſtede*, en verder naar *Utrecht*, gevaaren zijn; doch hij word hierin van weinigen gevolgd. Zij dan, om 't even op welke plaats, of aan welken oord geland, vonden raadzaam, zig te vervoegen bij PEPIJN, Groot Hofmeester

ſter van *Frankrijk*, welke, kort te vooren, RADBOUD vandaar verdreven had, om van hem vrijheid te vragen tot de verkondiging des Euangeliums. BEDA zegt, dat zij van PEPIJN met blijdſchap ontvangen, en voorts gezonden werden naar dat gedeelte van *Friesland*, 't welk aan deze zijde van den *Rhijn* ligt, door hem veroverd, en waaruit hij den afgodiſchen RADBOUD verdreeven had; dat hun, in hunnen post, als Euangelie-Predikers, geen leed werd aangedaan, maar hun, daar en tegen, van de geenen, die zig lieten doopen, veele weldaaden werden bewezen. Indien wij MABILLON, in zijn verhaal, volgen, dan vervalt, het geen LE LONG, in zijne *Reformatie van Amſteldam*, ten laste van WILLEBRORD inbrengt, ten opzichte van zijne reize naar *Rome*. BEDA zegt, dat WILLEBRORD zig haaſtte om naar *Rome* te gaan, om, boven de vrijheid, door PEPIJN hem vergund, tot de prediking van het Euangelium, dezelve van Paus SERGIUS te verzoeken. Daar zijn 'er, die dit als een goede zaak beſchouwd hebben; doch LE LONG geeft genoegzaam te kennen, als of het uit hoogmoed geſchied ware, om tot hooger rang, boven zijne medgezellen, verheven te worden. MABILLON zegt: *Eenige jaaren na dat* Willebrord *in* Friesland *aangekomen was, en het volk in de leer van het Christendom onderwezen had, heeft* Pepijn, *opperſte Hofmeeſter, met een ieders goedvinden hem naar* Rome *tot den Paus* Sergius *gezonden, met verzoek dat dezelve* Willebrord *tot Aartsbiſchop over de Friezen mogt gewijd worden, het welke in dat zelve jaar van zes honderd en zes-en-negentig, op den 22ſten van de maand November volbracht is, hebbende in de plaats van* Willebrord *den naam van* Clemens *gekreegen.* De beſchuldiging van LE LONG, ten aanzien van een' man, aan welken onze voorouders, en ook wij, veel verpligting hebben, is hierdoor geheel weggenomen. Ook zou men, ten voordeele van CLEMENS, hier nog kunnen bijvoegen, dat hij, als lid van de *Roomſche* Kerk, heeft kunnen denken, geene magt genoeg te hebben, om, zonder toeſtemming van het Opperhoofd der Kerke, den Afgodendienaaren het Euangelium te prediken, en de Heidenen te doopen, en dat PEPIJN, een ſlaaf van den Paus zijnde, zo als toen ter tijd alle de Vorſten waren, van gedachten geweest moet zijn, dat de naam en het gezach van Aarts-

Bis-

Biſchop van grooter uitwerking zoude zijn, dan dat van een gemeen Priester. Want dat, buiten dien, het volk, dat Chriſtenen werd, aan den Paus onderworpen was, is te algemeen bekend, om dit als een der oogmerken van WILLEBRORD hem ten laste te leggen. Na zijne wederkomst van *Rome*, ſtond PEPIJN, uit zonderlinge milddaadigheid, hem het kasteel *Wiltenburg* af, als zullende dienen tot den zetel van zijn Bisdom; alwaar CLEMENS dan ook een Kerk deed bouwen, en rondsom *Utrecht* nog veele anderen; ſtellende eenige van zijne medgezellen tot Biſchoppen aan. Twee jaaren deze waardigheid bekleed hebbende, heeft hij, op het voorbeeld van SUIBERTUS, een heerlijk Klooster begonnen te bouwen, genaamd *Esternak*, of *Asternak*, niet verre van de Stad *Trier*, doch naderhand bekend bij den naam van *Epternach*.

ANDREAS VALESIUS, in zijn *Notitia Galliarum*, houdt het als zeer zeker, dat de plaats, waaraan SULPLICIUS SEVERUS, in zijn derde zamenſpraak over het leven van den H. MARTINUS, gewag maakt, het oude vlek *Andethanna* geweest is. Om alle bedenking weg te neemen, op de vraag, wat recht CLEMENS had, om ter dier plaatſe een Klooster te doen bouwen, zijnde deze grond onderhoorig aan het Bisdom van *Trier*, zo dient hier gezegd te worden, dat gantsch *Epternach* aan hem, ten deele, geſchonken was door IRMINA, de dochter van DAGOBERT DEN TWEEDEN, en ten deele door PEPIJN en zijne huisvrouwe PLECTRUDE, die, naar gezegd wordt, de helft der inkomſten van *Epternach* aan den Aarts-Biſchop CLEMENS vereerde. Bij MIRÆUS vindt men den giftbrief daarvan, zijnde van dezen inhoud:

Dat zij (Irmina) *door ingeeven van de barmhertigheid des Heeren, en met overleg der Apoſtoliſche mannen* Baſinus *en* Leotwinus, *Biſchoppen van* Trier, *als ook met de toeſtemminge haarer zusteren, in den dienst van Christus zijnde, uit goddelijk inzigt en tot een geneesmiddel haarer ziele, opgebouwt heeft eenige kerken, in den naame der allerheiligſte Drieëenheid, en ter eere van de allerheerlijkſte maagd Maria, en de H. Apoſtelen Petrus en Paulus enz., en dat op haar eigen Landgoed, genaamt* Epternach, *gelegen op de ri-*

vier

vier Soure, *en daar benevens nog een klein Klooster tot herberge voor vreemde Monniken, en tot een ſpijsplaats der armen. Om welke te doen, zo ze zeit, haar bewogen heeft de Heiligheid van* Clemens Willebrordus, *en zijne liefde tot haar klooster. Gedaan binnen* Trier *den 1ſten November, in het vierde Jaar van haaren Heer en Koning* Childebert.

Men vind dezen Giftbrief in het Testament van IRMINA, waarbij zij, al wat zij te *Epternach* bezat, toewees aan het Klooster, dat toen, zo zij zegt, geregeerd en beſtuurd werd door haaren Heer en Vader in CHRISTUS, den Biſſchop CLEMENS.

Welk eene bijzondere weldaad CLEMENS aan het Nonneklooster van *Oure* gedaan hebbe, betuigt ons ALCUINUS, als hij een verhaal doet van een gruwzaame pest, die aldaar woedde, waardoor veele dienstmaagden des Heeren om het leven, en anderen in groote ſmerten geraakten; waarop een Gezantſchap aan hem gezonden werd, om hem te verzoeken derwaarts te komen; dat hij, daar gekomen zijnde, de Mis voor de zieken geleezen, de plaats met Wijwater beſproeid, en ook aan de zieken te drinken gegeeven heeft; waardoor de pest, volgens de woorden van ALCUINUS, zou geweeken, en de zieken herſteld zijn. Meer geloof ſlaan de Proteſtanten aen den opbouw, dien hij daarna ondernam, van een Klooster van jonge dochteren; waartoe hem, door PEPIJN en deszelfs huisvrouw, de landhoeve *Susteren* werd afgeſtaan, en een Ambacht, niet verre van de *Maas* gelegen; welk Klooster, naderhand, in een Collegie van Adelijke Kanonesſen veranderd is.

Behalven dit, was hij ijverig bezig met het prediken, niet alleen in *Friesland*, maar zijn ijver breidde dien arbeid uit tot in *Denemarken;* alwaar hij, echter, doordien de Koning UNGENDUS weigerde van de Afgoderij afteſtappen, weinig vrucht konde doen. Hij onthield zig eenigen tijd in *Foſitesland*, alwaar het beeld FOSITA, met zo veel bijgeloviglheid, van de Ingezetenen geëerd werd, dat zij het ongeoorloofd hielden van het vleesch der beesten te eeten, of iets te nuttigen, dat aldaar gewaſſen was. Zelfs durfden zij niet dan zwijgende water uit de fontein ſcheppen, uit vreeze van den Afgod te zullen vertoornen. Doch hij, die bijgelovigheden verſmadende, en geene acht geevende

op

op het bevel van RADBOUD, die gewoon was de schenders van die plegtigheden met den dood te straffen, doopte drie nieuwelingen met het water uit de fontein, en deed 'er beesten tot spijze slagten. RADBOUD, dit overreeden van zijn bevel verstaande, zwoer, zijnen Afgod te zullen wreeken, en den Priester te dooden. Het lot, volgens zijne gewoonte, hebbende doen werpen, viel hetzelve niet op CLEMENS, maar op eenen zijner medgezellen, die het met den dood bekoopen moest. De Bisschop, voor den trotschen RADBOUD ontboden zijnde, verachtte zijne bestraffing, en in plaatse van eenige vreeze te betoonen, vermaande hij hem ernstig, den waaren GOD te aanbidden. RADBOUD, om zig van hem te ontdoen, zond hem te rug aan PEPIJN, die hem met blijdschap zag wederkeeren, en CLEMENS, die, behalven dat, ijverig genoeg was, sterk aanspoorde tot de vernietiging van alle Afgoderije. Om hier in beter te slagen, deed hij, onophoudelijk, arbeiden aan het bouwen van Kerken, en wijdde veele Priesters. Onder alle die bezigheden ontviel hem zijn beschermer PEPIJN, bijgenaamd VAN HERSTAL, die, in zijne laatste ziekte, het landgoed *Susteren*, hier voor gemeld, aan den Aartsbisschop geschonken had; hebbende den giftbrief daarvan door zijne vrouw PLECTRUDE doen tekenen. Voorheen, zo als gezegd is, had hij aldaar een Klooster gesticht. Uit den brief, door PLECTRUDE voorheen getekend, blijkt dat PEPIJN zig met haar verzoend, en, op raad van CLEMENS, zijne bijzit ALPAIDA den schop gegeeven had. Doch men vindt 'er niet bij gemeld, dat PEPIJN zijnen bastaart zoon, gewonnen bij ALPAIDA, der beschermінge van den Aartsbisschop aanbevolen had, 't welk PLECTRUDE, uit hoofde van haaren heerschzuchtigen aart, gaarne gezien zou hebben. Bij mangel hier van, en zij, echter, begeerende, met haaren neef THEUDOBALDUS, een kind van zeven jaaren, te heerschen, deed zij, door list en bedrog, den bastaart KAREL vatten, en te *Keulen* in openbaare gevangenis zetten; waaruit, evenwel, de wakkere jongeling zig ras wist te ontslaan. KAREL gaf naderhand blijken, dat hij den Bisschop beminde, door het betuigen van zijn verlangen, dat zijn zoon PEPIJN, bijgenaamd DE KLEINE, van hem zou gedoopt worden. Bij deze plechtigheid, zegt men, zou CLEMENS deze woorden, die na-

anderhand ten volle bewaarheid zijn, zig hebben laten ontvallen: *Weet, dat dit kind een groot en magtig man zal worden, en dat hij alle de voorige Frankische Vorsten zal overtreffen.* Verder beroonde KAREL, bijgenaamd MARTEL, beteekenende een *Hamer*, waarmede hij zijne vijanden verpletterde, zijne liefde voor de Christenen en voor den Aartsbisschop, door de gifte, die hij (723) aan de *Utrechtsche* Kerk deed, waarvan de openbrieven te vinden zijn bij BEDA en anderen. Ook had hij, even te vooren, zekere Hoeve, met name *Helistad*, (thans het Dorp *Elst*, tusschen *Arnhem* en *Nijmegen*) aan den Bisschop geschonken, ten behoeve van de Kerk Onzes Zaligmaakers en van de Kerke der H. Maagd; gelegen in 't Ampt van de *Betuwe*, met alles wat in de Hoeve was, die voorheen bezeten werd door zekeren Graaf EVERARD, wiens goederen, wegens ontrouw tegen de *Frankische* Koningen, aangeslagen, en, ten behoeve van de Schatkist, verbeurd verklaard waren. Deze gift was geschied te *Tulpiacum* (nu *Zulch*, onder het Bisdom *Keulen*) op den 9den dag van de maand Junij, in het zesde jaar van Koning THEODERICK, die, even als de voorige, slechts in naam regeerde, en door den Groot-Hofmeester bestierd werd. In dat zelfde jaar, op den 30sten dag van de maand October, werd de Bisschop beschonken, door zekeren ROHINGUS en zijne vrouw BERELANA, met een Kerk, gelegen beneden den Burgt te *Antwerpen*, op de rivier de *Schelde*, door den Bisschop AMANDUS gebouwd; en, boven dien, met een gedeelte van den Tol, welken ROHINGUS alsdaar in eigendom had: onder voorwaarde, dat, uit de inkomsten daarvan, moesten bezorgd worden, *de wierook en kaarsen ten behoeve dier kerke; en de bezoldiging der Priesteren, om hun te doen bidden voor zijne ziele.* Van deze gift vind men het bewijs bij MIRAEUS; die daar bij heeft aangemerkt, dat deze Kerk dezelfde was, met die van de oude Burgt van *Antwerpen*. De verdere giften, aan hem gedaan, zullen wij straks, in het Testament van den Aartsbisschop, gemeld vinden, zo als MIRAEUS hetzelve heeft nageschreeven, uit de kloosterschriften van *Epternach*, aan welke Abdij hij dezelve weder vermaakt heeft.

CLEMENS, die BONIFACIUS, welke zig in *Duitschland*, met de Prediking van het Euangelie, bezig hield, gaarne als zijnen op-

vol-

volger benoemd zag, had daarvan nauwlijks de verzekering ontvangen, of hij volëindde den loop zijner zending en arbeid. Veel verschil is 'er onder de Schrijvers, over het jaar en den dag van zijnen dood. Indien hij vijftig volle jaaren, met zijne amptsbediening in *Friesland*, bezig geweest is, gelijk zulks schijnt te blijken uit een' brief van BONIFACIUS, moet die op het jaar zeven honderd en veertig gesteld worden, vermids hij gezegd word, in het jaar zes honderd en negentig in *Friesland* gekomen te zijn. MABILLON stelt zijnen dood op den 6den of 7den November van het jaar 740 of 741, en zegt dat hij oud was tagtig of een-en-tagtig jaaren. ALCUINUS zegt:

Qui postquam vitæ meruit, provectus in annis,
Bis octeno pius complevit lustra sacerdos.

Wij vinden deze regels in 't Nederduitsch aldus gesteld:

Na dat hij vol van deugd, en hoogen ouderdom
Twaalf maanden meerder had bereikt als tachtig jaaren,
Is hij den sesden van slagtmaand opgevaaren
Na 's hemels blinkend hof, en eeuwig Vorstendom.

Dezelfde Schrijver meldt verscheidene wonderen, die, bij het graf van CLEMENS, te *Epternach* zouden gebeurd zijn; met welke te verhaalen wij ons niet zullen bezig houden. Bij JOHANNES BOKKENBERG, in zijn *Register der Nederlandsche Heiligen*, en bij P. BOKKENBERG, in zijn *Naamlijst der Utrechtsche Bisschoppen*, vindt men dit versje ter eere van hem:

Hij was ten hoogsten top gesteegen van de deugd,
Voorzigtig in zijn taal: zijn hert van liefde blaakte
Tot Christum zijnen God: zijn ziel gestadig waakte.
Hij ging altijd aan 't werk met liefde, lust en vreugd.

Aan die van *Wijsingen* heeft hij nagelaaten zijne Fles, welke nog het wapen der Stad uitmaakt; worddende de Fles zelve; bij

plechtige gelegenheden, vertoond; zo als dezelve nog laatſtlijk, in het jaar zevenrien honderd zeven-en-veertig, vertoond werd aan Zijne Doorluchtige Hoogheid, den Heere Prinſe van *Oranje*, WILLEM DEN VIERDEN.

In de Kerk wordt, zo men zegt, bewaard een draagbaar Altaartje, waarvan hij zig, bij de bekeering der Heidenen, zo in *Friesland*, als in *Holland* en *Zeeland*, bediend heeft. Te *Emmerik* heeft men van hem zijnen zilveren Kelk, die met goud overdekt is.

Men vindt niet gemeld, dat deze Aartsbisſchop eenige geſchriften heeft nagelaaten, anders dan zijn reeds gemelde Testament, 't welk men vindt in de *Beſchrijving van Antwerpen*, door C. SCRIBANUS, onder den tijtel van *Origines Antwerpienſium*, bl. 59 — 62. MIRÆUS heeft daarbij zeer korte aantekeningen gevoegd. Maar BOSSCHAART heeft hetzelve met uitgebreidere aantekeningen opgehelderd en uitgegeeven. Daar deze, en zelfs MABILLON, de echtheid daarvan niet in twijfel getrokken heeft, behoeven wij ook niet te ſchroomen, het als zodanig, in 't Nederduitsch, den Lezer mede te deelen.

TESTAMENT

VAN DEN

AARTS-BISSCHOP VAN UTRECHT,

CLEMENS WILLEBRORD.

„ In den naame van Christus. Het is nodig dat de Christenen den weg der waarheid weeten, om hunnen Schepper volgends denzelven waardiglijk en met verdienſten (*het was eene ſtelling van hem dat de zonden niet bedekt, maar dat ze door aalmoeſen en goede werken* uitgewischt *en* afgewaſchen *werden*,) te konnen dienen, op dat de aalmoesſen in hunne godvruchtigheid

heid hun ter zaligheid mogten gedijen: want de Allerhoogſte ſpreekt zelve aldus: *Geeft en ul. zal gegeeven worden: doet aalmoeſen en ziet alles is voor ul. rein.*

„ Daarom is het, dat ik *Clemens Willebrordus*, Biſchop, overweegende het geval der menſchelijke broosheid, en hoe dat ik *best mijne zonden zal kunnen afwiſſchen*, en door de genade des Heeren tot de eeuwigduurende vreugde geraaken, ik den naam des Heeren van den huidigen dag af geeven, en ten eeuwigen dagen voor gegeeven wil houden, namenlijk aan het klooster *Epternach*, 't welke in den naame des Vaders, en des Zoons, en des G. Geests, en in den naame van de H. Apostelen Petrus en Paulus, en van St. Jan den Dooper, en van de andere Heiligen gebouwt is op de rivier Soure, in het Ambacht *Beden*, (in de reiskaart van ANTONINUS word deze plaats *Beda* genaamd, en is gelegen omtrent *Trier*, nu den naam voerende van *Bitburg*,) alwaar ik *Clemens Willebrordus* tot toeziender of beſtierder *ſchijn* (*) aangeſteld te zijn, en alwaar ook mijn lichaam, indien het Christus believen zal, zal moeten rusten.

„ Dit is nu het geene ik geef of vereer aan de H. plaatſe van *Epternach*, namelijk al het goed of landhoeven ofte ſlaaven, dewelke mij door de vrije Franken, uit genegenheid en voor hunne zaligheid, gegeeven of vereert zijn.

„ Insgelijks alle die dingen, dewelke mij vereert of gemaakt zijn geweest door *Pippijn* en zijne huisvrouwe *Plectrude*, of door zijnen Zoon, onzen Heer *Karel*, opperſten Hofmeeſter, welke dingen de Heer *Karel*, en zijnen Vader *Pippijn* aan mij, zo wel bij mijn leevende lijven, als bij mijn afſterven op hoop van eeuwige belooning gegeeven zijn.

„ Ook zal ik ten deele de andere dingen, als ook de perſoonen, die dezelve aan mij vereert hebben, met naame alhier uitdrukken; ten einde dit geſchrift, in gevolge van tijden, het boven-

(*) *Dit is geen* ſchijn, *maar eene verzekering, volgens de gewoone wijze van ſpreeken, in de oudſte openе brieven.*

vergemelde plegtig mag bevestigen. Nu, dit zijn de persoonen, en aldus worden ze genoemt.

„ *Rohingus* heeft mij geschonken zekere kerk, gebouwt in het kasteel van *Antwerpen*, op de riviere de Schelde, in het ambacht van Rijen, met de daaraan behoorende Dorpen, te weeten *Baccualde* (*Bochhok*); *Wimelincheime*, (*Wijnegem*, waarvan MIRÆUS twee vlekken in de Brabandsche kempen maakt); *Fulgalaro* (*Volgelaar*, een bekend stuk lands bij *Antwerpen*) en daarenboven het derde deel van *de Tol* op de *Burgt van Antwerpen*.

„ De Klerk *Heriald* heeft mij gegeeven en geleverd een andere kerk in het *Land van Mierlo*, daar de Maas in Zee loopt, met haar aanhangzel, als ook de *Moeren*, (in 't Latijn van sommigen staat *Mariscum*, waaruit men het woord *Moeras* gemaakt heeft,) waaromtrent de *Barbeelen* in meenigte voorkomen; (in 't Latijn staat *Berbices*, doch MIRÆUS meent dat er *Barbeelen*, een zeker soort van visschen, door moeten verstaan worden, die in de Maas gevonden worden.)

„ *Angibaldus* heeft mij gegeeven het Dorp *Wudradrech* in *Tesfanderland*, (dit houdt men voor *Waard* of *Weerd*,) op de riviere *Dutmunda*, (thans den *Dommel* genaamd, loopende uit 's *Hertogenbosch* door *Boxtel*, *Eindhoven* en *Weert*, in de Maas.)

„ *Ansbaldus* heeft mij gegeeven een deel in 't Dorp *Busorh*, in *Tesfanderland*. (Dit meenen BOSSCHART, en niet zonder reden, voor 's *Hertogenbosch*; want *Bus* of *Busch* af van ouds dezelve beteekenis had met *Bosch*. Nederland [A°. 1984.] heeft GODEFRIED, Hertog van *Braband*, deze plaats eerst tot een Stad gemaakt.)

„ En *Berethinda*, eene godvruchtige vrouwe, gaf mij haar deel in het Dorp *Bobanschot*, (hedendaagsch *Boschoot*) in *Tesfanderland*. (R. VERSTEGE, in zijne *Nederlandsche Oudheden*, neemt *Pagus Taxandrius* voor *Peeland*; en RIVÆUS zegt, in zijne *Antiquitates Belgicæ*: *Taxandria* houdt men algemeen voor *Kempen*, een landschap, waarin de *Menapiers* gewoond hebben, zijnde de naam van *Taxandria* nog overig in het Dorpje *Tesfenderlo*, een plaatsje, dat, volgens AMMIANUS MARCELLINUS,

eerst

deezer van de *Franken* ingenomen, doch naderhand door Keizer JULIAAN weder bemagtigd is.)

„ Eer *Heurtus* gaf mij zijn deel in het Dorp *Pieplo*, (thans *Poppel*, een Dorpje tusschen *Herenthals* en *Breda*, onder 't gebied van *Turnhout*; zijnde het in *Brabant* zeer gemeen om achter de naamen van Vlekken en Dorpen het woordeke *Lo* te vinden, als in *Lith*, *Cuyk* en *Westerlo*, en dat men naderhand gemakshalve schub gelaaten heeft.)

„ Hebbende mij *Engelbertus* voorheen gegeeven zijn gedeelte deel in het Dorp genaamd *Hinesloven* in *Testanderland*; en daarna heeft, dezelve mij verder een Dorp genaamd *Alpheim*, in dezelfde landstreek. (Dit *Alpheim* of *Alphen*, is een fraai Dorp in *Brabant*, zeer passen van *Breda*, behoorende aan den Heer te Prinse van Oranje.)

„ Daarenboven heeft de Klerk *Ansbaldus* mij gegeeven en geleverd een Dorp, genaamd *Diona*, in *Testanderland*, op de rivier *Dignia*. (Bij MIRÆUS staat *Diosea*; doorgaans verstaat men daardoor het Dorp *Dyessen*, dikwerd passen van *Hilvarenbeek*, een Burg in *Kempenland*; doch misschien verstaat er door *Dungen*, een klein mede gelegen zeer passen van *Breda*, nabij *Wesen*.)

„ En *Tietgaldus* heeft mij gegeeven en geleverd zekere herg, gelegen in het Dorp *Monnikhuis*, en genaamd *Aractis* en wat tot dezelve behoorde.

„ En de doorluchtige man *Hedenus* heeft mij gegeeven en geleverd zijn goetsche gedeelte in het Dorp genaamt *Aimstadis*, op de rivier *Wiethe*, in het land der *Turingoones*. (*Aimstadis* is zekere plaats, aan den kant van de *Maas*, waarvan, echter, de meer dan eens genoemde Schrijvers geen bericht weeten te geeven. Doch door de rivier *Wiethe* verstaat men de *Wiaard* ELINDIUS, in zijn *Chronijk van Zeeland*, en meer anderen, meenen dat de *Thuringers*, voor dezen, gewoond hebben, een plaatse daar nu de *Dordrechtsche Waard* is, en daarom *Duitsch* van quade, *Tendrechte*, *Tuerechte*, en *Tuerechtsche* genoemd zouden zijn, naar de *Utrecht* of *Overtoge der Thuringers* BOSSCHAARD verstaat mede door 't land der *Turingoones*, 't land der *Oostenrijkers*.)

„ De bovengemelde goederen geef en schenk ik *Clemens Willebrordus*, aan het voorgemelde Godshuis *Epternach*, ofte aan de Heilige vergadering der Broederen, God aldaar dienende, zodanig, dat zij gerechtigt zullen zijn, om met alle de gemelde goederen haaren wil en zin volkomelijk te doen, en op voorwaarde dat zij aldaar tot onze belooning en tot die van onzen Heer *Karel*, opperst-n Hofmeester, als mede van andere menschen die hunne goederen aan mij vereerd hebben, goeden voortgang in 't geestelijk leven zullen hebben te doen.

„ Wij hebben ook goed gevonden, dit volgende hier bij te voegen. Bij zo verre, dat iemand mijner erfgenamen, of hunne plaats bekleedende, ofte iemand anders hier iets tegen hebbende, ofte eenig vreemd persoon, ofte waereldsche Overheid, zig hier tegen kwam op te werpen, en te raden tegen dit mijn Testament ofte gifte, die ik *Clemens Willebrordus*, Bisschop, bij mijn verstand zijnde, met rijp overleg en zuiveren ijver heb laaten opstellen, ietwes intebrengen ofte te onderneemen, en dezelve te doen vernietigen; en dat hij, na dat hem deze brief vertoond en te leezen zal zijn gegeeven, daardoor niet te stillen of te bevreedigen mochte zijn, die vervalle vooreerst in de gramschap van den almogenden God en van de Heilige Engelen: *Hij worde afgesneden van alle kerken, en van het gezelschap der Christenen, en zijn deel zij met Judas, die den Heere verraden heeft, en met Dathan en Abiram, die levendig door de aarde zijn ingezwolgen.* (Dit is zekerlijk een verschrikkelijk banvonnis. Men vindt 'er, echter, nog al verschrikkelijker, welke, in die oude tijden, zijn uitgesproken. 't Zal, ter dezer gelegenheid, niet te onpasse zijn, 'er een bij te brengen, 't welk door MATTHÆUS, *de Nobilitate*, Lib. 2. C. 21. uit DU CHESNE overgenomen is, en tegen de moordenaars van FULKO, Bisschop van *Rheims*, geveld geweest is, luidende als volgt:

„ In den naame des Heeren en door de kragt van den H. Geest, mitsgaders door de magt, dien de Bisschoppen door den Prins der Apostelen Petrus, is gegeeven, zo scheiden wij hen van den schoot onzer moeder de H. kerke, en wij verdoemen hen met den vloek der eeuwige vermaledijdinge; zodanig dat ze nooit door eenig mensch herstelt mogen worden, en geenen omgang met

met de Christenen hebben. Zij moeten vervloekt zijn in de Stad, en vervloekt op het Land; vervloekt zij hunne schuur, en vervloekt hunne nakomelingen; vervloekt zij de vrugt hunnes lighaams, en de vrugt der aarde; vervloekt zijn hunne koebeesten en de kudde hunner schaapen; dat ze vervloekt zijn als ze op reis gaan, en vervloekt als ze t'huis komen; zij moeten vervloekt zijn binnens huis, en gaan zwerven agter 't land; dat hun de darmen in 't secreet uitschieten, gelijk den ongelovigen en rampzaligen ARIUS gebeurt is. Dat over hen komen alle de vervloekingen, waarmede God het Joodsche volk door Mozes heeft gedreigt, indien zij de wet kwamen te overtreden. Dat zij vervloekt en vermaledijt zijn en verlooren gaan in de tweede toekomste des Heeren; dat over hen komen alle de vloeken, die de kerklijke wetten, en de Apostolische mannen uitgesproken hebben tegen de moordenaars en heiligschenders; geen Priester verstoute zig de mis ten eenigen tijde voor hen te leezen, of zo zij ziek werden, hunne biecht ook op hun uitterste te hooren, of te hen de heilige kommunie te bedienen, ten zij dat ze zig alvoorens gebeterd hebben, maar dat ze een Ezels begraavenis krijgen; en boven de aarde op een misthoop gelegd werden; dat ze tot een voorbeeld van een eeuwige schande en vermaledijdinge voor de tegenwoordige en toekomende tijden verstrekken; en even gelijk wij deeze kaarsen uit onze handen snijten en uitblusschen, zo moet hun licht voor alle eeuwigheid worden uitgeblusscht.)

„ Daarenboven zal men hen dwingen tien ponden gouds en vijftig ponden zilvers in 's Lands schatkist te brengen, en het geene zij opeischen moet hen niet geworden. Gedaan in het zesde jaar de regeeringe van Koning *Theodoricus*."

CLEMENS, (ISAAK) was, van het jaar zestien honderd twee- tot zes-en-zestig, Predikant te *Vlissingen*, en maakte zig, bij zijne tijdgenooten en nakomelingen, vermaard, zo door het vertaalen als schrijven van eenige boeken.

CLEMENT MAERTENSZ, werd, in 't jaar vijftien honderd drie-en-zestig, door die van *Hoorn*, zeer begeerd, in plaats van hunnen Leeraar Mr. MARTEN PIETERSZ, Pastoor aldaar; doch die van

Brussel weigerden hem te laten vertrekken: en dus werd 'er een ander Pastoor aangesteld. Nadat CLEMENT openlijk het Predikdom verlaten had, deed hij, als Predikant, zijne eerste predikatie buiten *Hoorn*, den veertienden September des zelfden jaars, onder een ongelooflijken toeloop van volk. Zeer dienstig tot 's mans roem, de ijver, waarmede hij zig tegen de beeldenstormers verzette, en die verhinderde. Doch, hoe zeer hij bemind was, moest echter, de Magistraat, op aandrijving van anderen, hem, ten volgenden jare, de Stad ontzeggen. Hij nam de wijk naar *Enkhuizen*, verbleef aldaar tot in 't jaar vijftien honderd twee-en-zeventig, en werd toen andermaal te *Hoorn* beroepen, op een jaargeld van twee honderd en vijftig guldens.

Zie WEST, *Cronijk van Hoorn*, bl. 289, 290, 297, 299, 311 en 342.

CLEMENT, (ANTONIJ) zoon van ANTONIJ CLEMENT, Fransch Predikant te *Zierikzee*, en van CATHARINA, tweede dochter van den beroemden ANTONIUS WALLÆUS, heeft zig beroemd gemaakt, door de uitgaave van *R. Baronii, Theologi ac Philosophi Celeberrimi Metaphisica Generalis & Specialis*, verrijkt met eene Voorrede van hem, gedrukt te *Leiden*, bij F. MOIJAARD, 1656, in 8°; als ook: *Claudii Salmasii, viri Maximi, Epistolarum Liber Primus.*

Voor dit boek heeft hij geplaatst eene Verhandeling, bevattende eene breedvoerige beschrijving van dien vermaarden man en zijne werken. Zijne Verhandeling voert den titel van *Prolegomena de Laudibus & Vita Cl. Salmasii*, Lugd. Bat. 1656, 8°.

Nog was hij bezig met eene nieuwe verzameling der brieven van gemelden SALMASIUS; doch de dood belette hem de uitvoering daarvan. Volgens een bericht van MERICUS CASAUBONUS, schijnt hij mede een voorneemen gehad te hebben tot de vervaardiging van eene uitgaave van PLAUTUS; maar zijn ijver werd, in den bloei zijner jaaren, gelijk gezegd is, door den dood bepaald.

Zie P. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, p. 294.

CLEOPHEKERK, zie op de letter K.

CLERCQ,

CLERCQ, (MARINUS DE) was Secretaris of Klerk op het Staaten Comptoir te *Middelburg*. 't Geen zijnen naam, bij de nakomelingschap, in gedachten heeft doen blijven, was zijne uitmuntende bekwaamheid in de schrijfkunst, waarvan, naar men zegt, zijns gelijken nooit geweest is. In verscheiden aanzienlijke huizen, te *Middelburg*, zijn nog overblijfzels daarvan te vinden. Onder alle de gedenkstukken zijner kunst, munt uit, een boek in folio, langen tijd bewaard hebbende, van den Heer J. DE NOTTE zelfs heeft ten titel, *Constbaere Nijd*, en bevat in zig vijf en twintig stukken perkament, waarop de verscheidenheid van elk letterje groot en klein schrift, met den zonderlingen gladden, en vasten zwier van gemaakelijke letteren en figuuren, als ander elk handen om den prijs dingt.

De vader van dezen voortreffelijken kunstschrijver voerde den zelfden naam, en verstond de schrijfkunst mede meesterlijk. De zoon overleed in zijne geboortestad *Middelburg*, den 5den December des jaars zeventien honderd en vier.

Zie DE LA RUE, *Gelderland Zeeland*, p. 480.

CLERC, (JEAN LE) verdient, behalven zijnen menigvuldigen overigen letterarbeid, alhier bijzonder gemeld te worden, wegens zijne *Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden, sedert den aanvang der Republiek, tot op de Vrede van Utrecht* 1713, *en het Tractaat van Barriere*, gesloten in het jaar 1715, vervierdeeld met de afbeeldzels der voornaamste personaadjen, 3 deelen in folio, en 4 deelen in 4to; zijnde de Nederduitsche vertaling gedrukt in het jaar 1732.

De Heer LE CLERC zegt, in zijne Voorrede: „Ik heb de Geschiedschrijvers der verschillende partijen tegen elkander vergeleken, en die zaaken, waarin zij overeen komen, als waarheden ten boek gesteld, of na dat de uitkomste de zaaken schijne bevestigd te hebben.' Men kan, dus vervolgt hij, wel niet ontkennen, dat 'er van de eene en van de andere kant dingen onder gemengd zijn, maar het gevolg toont ook dikwils wie ongelijk gehad heeft."

Hierbij dient te worden aangemerkt, dat zo de gevolgen, zo als LE CLERC ze voorstelt, altoos waar zijn, de Gereformeerden in 't kerkelijke, en de Prinsgezinden in het politieke,

ke, altoos ongelijk gehad hebben. Dan, de partijdigheid van den Schrijver tegen die beiden, dat altoos zamen gaat, is te veel bekend, om 'er iets meer van te zeggen. Eene menigte van bewijzen daartoe bijtebrengen, zou weinig moeite kosten, waarin zijne partijdigheid zou doorstraalen. Doch de beoefenaars onzer geschiedenissen zijn hiervan te wel overtuigd.

Het ontbreekt dit werk niet dan schoonheden, die men 'er, op veele plaatsen, in ontmoet; en men moet van LE CLERC, zo wel als van BRANDT, zeggen, dat die beide mannen, vóór dat zij komen tot den tijd, waarin de kerkelijke twisten aangevangen zijn, niet weinig lof en eer met hunnen arbeid behaald hebben, en van ieder verdienen geëerd te worden; moetende hun gebrek, in het vervolg, toegeschreven worden aan al te grooten ijver voor hunne Kerkgemeente, waarin zij beide uitmuntende mannen waren; waarvan ook TRIGLAND en BAUDART, aan den anderen kant, mede niet vrij zijn.

De vertaaler van dit werk bepaalt het nut daarvan gelegen te zijn, in het aaneengeschakelde van de Historie, van het begin en de opkomst der Republiek, boven anderen, die zig alleen tot het een of ander tijdstip bepaalen; verder, in den fraaijen stijl boven hun, welke vóór hem geschreven hebben; ook, dat men 'er niets, dan het geen de *Nederlanden* betreft, in vindt; en ten vierden, dat men, in dit geschiedverhaal, leest alleenlijk den korten inhoud der wezenlijkste acten, plakaaten en tractaaten, en wel de verstandige aanmerkingen daarop, die hij het pit der Historie noemt.

Zie hier den inhoud van 't Werk zelve.

Vooraf gaat eene beschrijving van den regeeringsvorm der *Nederlanden*. Daarop maakt het Eerste Boek een begin met de eerste oorzaaken van het misnoegen, dat de Spanjaards den Nederlanderen gaven, in het begin der onlusten, in den jaare 1566.

Het IIde Boek, de zaaken dezer Landen, van 1567 tot 1573, onder ALBA.

IIIde Boek, van 1574 tot 1584, tot den dood van WILLEM DEN EERSTEN.

IVde Boek, van 1584 tot 1592, tot den dood van PARMA.

Vde

Vde Boek, van 1592 tot 1595, tot den dood van HENRICUS.
VIde Boek, van 1596 tot 1598, tot den dood van PHILIPPUS.
VIIde Boek, van 1598 tot 1603, tot den dood van ELISABETH.
VIIIde Boek, van 1603 tot 1609, tot het sluiten van het *Bestand*.

Daarop volgt een echt afschrift van het proces van den Graave VAN EGMONT.

Het Tweede Deel vangt aan met
Het IXde Boek, van 1609 tot 1621, eindigende met het *Bestand*.
Xde Boek, van 1621 tot 1625, tot den dood van MAURITS.
XIde Boek, van 1625 tot 1637.
XIIde Boek, van 1637 tot 1648, tot den *Munsterschen Vrede*.
XIIIde Boek, van 1648 tot 1660, tot de herstelling van KAREL DEN TWEEDEN.

Het Derde Deel begint met

Het XIVde Boek, van 1660 tot 1667, tot den Vrede van *Breda*.
XVde Boek, van 1667 tot 1678, tot den Vrede van *Nijmegen*.
XVIde Boek, van 1678 tot 1713, tot den Vrede van *Utrecht*.
Daarop volgt een algemeen Register.

CLERCQ, (PIETER LE) door menigvuldige vertaalingen bekend, heeft den afgebrooken draad van boven gemelde Werk weder opgevat; doch hetzelve niet verder gebragt dan tot het jaar 1740. PIETER LE CLERCQ had zig reeds, onder de Nederlandsche Historieschrijvers, een' naam gemaakt, met de vertaaling van de *Historie van Holland*, en ook door het geene hij, aan het laatste Deel van het bovengemelde werk, verricht had; waarvan hij, echter, in de Voorrede voor dit vervolg geplaatst, geen het minste gewag maakt. Hij zegt wel dat het Werk van JEAN LE CLERC met het jaar 1713 ten einde loopt, maar niet dat hij

hij het zo verre gebragt heeft. Mogelijk zal dit vreemd schijnen; maar dit word weggenomen, zo spoedig men zig erinnert, de groote Staatsverandering in de *Nederlanden*, in 1747 en 1748 voorgevallen, en dat dus het aangemelde door hem geschreven was, onder eene Stadhouderlooze regeering; een tijdstip, waarin de Schrijvers de vrijheid schijnen gehad te hebben, ja zelfs genoodzaakt geweest te zijn, om de Stadhouderlijke regeering, als de haatelijkste van alle, afteschilderen, waartoe hij, meer dan een ander, uit hoofde van het voorgaande, genoodzaakt was. De tijd, waarin dit geschreven werd, was een tijdstip, waarin de rok omgekeerd, en de Nederlandsche Staatsregeering, voorzien van een *Eminent Hoofd*, als de beste en bekwaamste omschreeven moest worden; ten minsten in de Voorrede, en in dit gansche Deel, doet men dezelve als zodanig voorkomen. Wat, echter, het kundig publiek van dergelijke Schrijvers, die hunnen letterarbeid voor geld te koop draagen, en zig weeten te schikken, al naar dat de weerhaan van 't Hof draait, denken moet, verdient geene verklaaring.

Het tweede Deel is tot nog toe, wat verzekering en belofte de uitgeever desaangaande in zijn bericht daarvan gedaan heeft, niet ten voorschijn gekomen, en zal, waarschijnelijk, ook wel achter blijven. Verder wil ik mij liefst over het een of ander niet uitlaaten, zeggende alleenlijk dat dit laatste met het eerste een volmaakt contrast uitmaakt, ten aanzien vooral van de Stadhouderlijke regeering. Om ten vollen van dit mijn gezegde overtuigd te zijn, behoeft men maar te leezen de Voorrede van P. LE CLERCQ. Dit stuk, dat niet meer dan een onvolmaakt werk is, is verdeeld in tien Boeken, en mede gedrukt in folio en in 4to, met prenten en portretten verrijkt."

CLEVERSKERKE, *Cleofaskerke*, of *Kleverskerke*, eene Ambachtsheerlijkheid en Dorp, gelegen in het Oosterdeel van *Walcheren*, niet verre van *Arnemuiden*, met een kerk voorzien, waarvan de begeeving voorheen alleen stond aan de Graaven van *Holland* en *Zeeland*. Deze kerk wordt nu door één Predikant bediend. De Ambachtsheerlijkheid heeft, sedert het jaar zestien honderd en tagtig, behoord aan het Burgemeesterlijk geslacht van VAN DEN BRAN-

BRANDEN; hebbende, in laatere jaaren, de Heer en Mr. JOHAN PIETER VAN DEN BRANDEN, Ridder Baronet, Rekenmeester van *Zeeland*, alhaar, tegenover de kerk, een prachtig huis doen bouwen.

CLIF, ('t *Roode*) een Heuvel of Berg aan de *Friesche* Kust, tusschen *Laaxum* en *Stavoren*, die, volgens de oude overleveringen, in 't vierde jaar na 's Heilands geboorte, uit den grond zou ontsprongen zijn, met eene vlam, welke, drie etmaalen na elkander, zig zeer steil en hoog in de lucht verhefte. Men voegt daar bij, dat dit zelfde Clif, in het jaar 1551, andermaal opengeborsten, en, na agt dagen lang, een verschrikkelijk vuur uitgeworpen te hebben, weder van zelve geslooten zou zijn. In mijn MS. van de *Chronijk van Friesland*, door A. CORNELIUS VAN STAVOREN, op het jaar twee honderd en agt, lees ik fol. 14.

„ Anno twee honderd en agt, onder deesen *Titus* regeeringe is ten derden maal den vijrige put bij den Berg van 't roede Cliff achttien treden, doch verschrikkelijker weder opgeborsten en flammende elliff dagen lanck seer vreesficken hoock, middeler-tijd most men om wetenschap en raat vraagen, en dit geschieden op bevel van den Hertog *Titio*, aan den Afgodt *Stavo*, wilde men het gantsche land niet zien verderven. *Stavo* gebood drie Cruiken water uit de Noordzee te scheppen, en die daarin door een gewapend Ridder doen werpen, wijl volgens het antwoord van den Afgodt den brand anders niet te blussen zoude zijn." Hiermede stemt genoegzaam overeen, het geene men leest bij SCHOTANUS, die 'er bijvoegt: *het welk geschied zijnde, is het vuur uitgebluscht en vergaan.* Anderen vermeerderen de verdichtzels van dien tijd nog sterker, met te zeggen, dat men, op den vierden dag van de eerste opening van den heuvel, een grooten draak hemelwaart zag opvliegen, zo dat den aanschouweren de hairen te bergen reezen, maar dat zij met den schrik vrij kwamen; want de draak, eenigen tijd, ginds en herwaards gevlogen hebbende, vloog weder op het Clif, en verborg zig in zijn hol. Bij de opening van het jaar 130, zeggen zij, dat 'er uit een graft, zo als dezelve gedolven was, zulk een meenigte zout water kwam opwellen, dat al het omliggende land onder

liep,

liep, en wel drie jaaren onvruchtbaar bleeft; zijnde de wel niet te ſtoppen, voor dat, op bevel van den Afgod STAVO, het bloed van een driejaarig kind geſtort werd. Volgens hun zeggen, zijn 'er, na dien tijd, een menigte van *Tritons* of *Zeemannen* op de *Frieſche* kust gezien. Maar genoeg van die fabelen.

CLODIUS COMATUS, was, in het jaar 425, de derde Koning der *Franken*, zijnde een zoon van PHARAMOND en WAREMOND, waarvan ſommigen willen dat de Heeren VAN WARMOND afkomſtig zijn. Den bijnaam van COMATUS zou hij gekreegen hebben van zijn lang hair, dat hij, volgens een gewoonte der *Franken* van dien tijd, droeg, ten bewijze van zijnen Adeldom, wordende ook alle de overwonnenen gedwongen, hair en baard afteſcheeren. Van het lange hair der *Frankiſche* Koningen zegt MONTESQUIEU:

„ De volken, die zig geheel aan den akkerbouw overgeeven, weeten niets van de pracht. Men kan de edele eenvoudigheid der Duitſchers genoeg uit *Tacitus* leeren kennen. De konst doet niets tot haaren ſieraad, zij vinden dit in de Natuur. En wanneer zig de Opperhoofden van de familie willen onderſcheiden door openbaare merktekenen, zo vinden zij die mede in de natuur. De Frankiſche, Bourgondiſche en Westgottiſche Koningen droegen in plaats van de *Diadeem*, haar *lang Hair*:" *Eſprit de Loix*, *Livr.* 18 *Ch.* 23.

Veel verſchil is 'er onder de Schrijvers, waar deze CLODIUS COMATUS zijnen zetel gehouden hebbe. Daar zijn 'er onder de ouden, die hem plaatſen over den *Rhijn*, bij *Duisberg*, in de landpaalen der *Thuringers*, en zeggen dat hij daar een Burgt of Kasteel zou gehad hebben. De woorden van GREGORIUS TURONENSIS zijn: *Clodius in Francia regnans trans Rhenum apud* Dyſpergum, *in terminis* Tungrorum *castra habens.* SIGBERTUS heeft eenige verandering in den naam: *Clodius* (zegt hij) *Thuringiam invadit & in Diſpargo Castello Turingorum aliquamdiu habitavit.* SIGONIUS ſtelt ook *Dyſpargum* en *Thuringiam.* ADO VIENNENSIS ſpelt den naam van 't Kasteel *Diſporum.* 't Zij nu dat men het *Dyſpergnm* of *Dyſporum* noeme, wordt het, echter, door veelen, voor *Duisberg*, een Burgt tusſchen *Wezel* en *Duſſeldorp*, gehouden. M. VAN DER HOUVE ſtelt, met an-

de-

deren, den naam van *Dysburg*, in *Thi* of *Duringerland*, maar verſtaat 'er *Neder-Thuringerland* door, te weeten, *Dordrecht* en *Dooreſtad*, of *Wijk bij Duurſtede*, die, naar hij zegt, de Hoofdſteden waren. Uit dat Kasteel dan trok CLODIUS over den *Rhijn*, en veroverde *Kamerijk*, *Atrecht*, en al het land tuſſchen de *Schelde* en de *Somme*; in 't kort, een groot deel van de *Spaanſche Nederlanden*: en het land van *Luik*. Al wat hij buiten dat verricht heeft, gaan wij ſtilzwijgende voorbij. Zijn dood wordt geſteld op het jaar vier honderd en vijftig. Hij werd gevolgd door MEROVEUS, die voor den ſtichter van het huis te *Merwal* gehouden wordt.

CLOON, (DIRK VAN) de drie-en-twintigſte Gouverneur-Generaal van *Nederlands Indië*, geboren te *Batavia*, werd, in zijne jeugd, van daar herwaards gezonden, om onderweezen te worden in alle noodzaakelijke weteníchappen. Na dit volbragt te hebben, keerde hij, in 't jaar zeventien honderd twintig, in de hoedanigheid van Onderkoopman, met het ſchip *Het Huis Aſſenburg*, naar *Batavia* te rug. Vier jaaren daarna werd hij Opperkoopman; in dat zelfde jaar Buitengewoonen Raad, en eenige jaaren daarna (1736) Ordinaris Raad van *Neerlands Indië*. De Heeren Bewindhebbers van de Kamer van Zeventienen, in het jaar zeventien honderd een-en-dertig, den Heer VAN DURVEN te rug ontboden hebbende, benoemden den Heer VAN CLOON tot deszelfs opvolger; in welke waardigheid hij in het naaſtkomende jaar gehuldigd werd.

Het eenigſte geval van aanbelang, gedurende zijn driejaarig beſtuur, beſtond in de ſtrafoefening aan PIETER VUIJST, Buitengewoonen Raad van *Indiën*, Oud-Fiscaal, Directeur van *Bengalen*, en laaſt Gouverneur van *Ceilon*, die (1730) te *Batavia* gebragt was, en aldaar, aan handen en voeten geboeid, in de gevangenis gelegen had. Uit de Sententie, over hem uitgeſproken en ten uitvoer gebragt, zullen wij hier alleen de drie voornaamſte hoofdpointen ter nederſtellen:

Het eerſte: van de rechten der Compagnie geſchonken te hebben, door het oprichten van een' Krijgsraad, onder een valſch

voorgegeven van onvermijdelijke noodzaakelijkheid; zijnde daarmede het oppergezach van de Hooge Overigheid gekwetst, en dus zig schuldig gemaakt aan *Crimen laesæ Majestatis*; zijnde dit daarenboven een Raad, waarin hij *Voorzitter*, *Rechter* en *Beul* tevens was.

Het tweede: van te hebben voorgegeeven, dat er eenig verraad in het land schuilde, maar 't welk geen bestaan had, dan in hersenschimmen.

Het derde: van zig met zijnen gewaanden Raad te hebben gedraagen, op eene wijze, volstrekt strijdig met de aangenomene gewoonten en regelen van rechten, tot zo verre dat hij zig niet ontzien had, onder dien dekmantel van recht en gerechtigheid, te doen vatten, met een buitengewoone wreedheid te laten pijnigen, en door verschrikkelijke soorten van strafoefeningen ter dood brengen; zo als geschied was aan negentien onschuldige personen, zonder voorafgegaane bekentenis van hunne misdaad, hun afgeperst, door middel van ondragelijke pijnigingen; zijnde buitendien een veel grooter aantal ongelukkigen van hunne gezondheid, krachten en goederen beroofd; dat hij eindelijk, door zijne geweldenarij, dwinglandij en euveldaaden, des te verfoeilijker, om dat hij die met aanroepinge van Gods naam pleegde, de Ingezetenen van het Eiland niet alleenlijk tot wanhoop gebragt, bedorven en uit hunne bezittingen gestooten, maar daarenboven de maatschapij van veele nuttige leden beroofd heeft.

De Sententie, uitgesproken door den Raad van Justitie, te *Batavia*, op den 19den Mei 1732, behelsde verder, *dat* Pieter Vuyst *gebrocht zoude worden op de gewoone strafplaats, daar, gebonden en vastgegord zijnde op een stoel, zoude hem met een mes de strot worden afgesneden, voorts zijn lichaam gevierendeeld, en de stukken onder het schavot verbrand worden, met verbeurdverklaasinge van alle zijne goederen, en tot dien tijd toe verscheene gandjen, en verders verwijsing in de kosten van Misen en Justitie*: welk vonnis, op den 3den van de volgende maand, ten uitvoer gebragt werd. De Heer VAN CLOON, van wiens bestuur wij, billijk gezegd is, geene andere aanmerkelijke gebeurtenissen aangetekend vinden, overleed op

zijn

zijn Lustplaats *Molenvliet*, den 10den van de maand Maart 1735; uitmakende den lof van een bekwaam man, en teffens van een goed charakter geweest te zijn.

Zie VALENTIJN, *Historische Reizen*, XX. Deel.

CLOPPENBURG, (JOHANNES THEODORUS) dus genaamd, in oude schriften, doch meest bekend bij den naam van JOHANNES CLOPPENBURG, was geboren te *Amsteldam*, den 13den Mei des jaars vijftien honderd twee-en-negentig. Den grond zijner studien leidde hij te *Bazel*; na de voleindiging daarvan, was hij, eenigen tijd, Predikant bij de Contra-Remonstranten, te *Bleiswijk*, buiten *Rotterdam*, alwaar hem, door den oorlogen staat, vele moeijelijkheden werden aangedaan. In 't jaar 1617 werd hij beroepen te *Aalburg* en *Heusden*; 1618, te *Heusden*, daar hij de amptgenoot was van den vermaarden VOETIUS. Vandaar werd hij, (1621) beroepen in zijne geboortestad. Na dat hem aldaar, in 1699, om zijnen al te grooten ijver tegen de Remonstranten, met smaad, de Stad ontzegd was, werd hij beroepen in den *Briel*, in het jaar 1640 tot Hoogleeraar op de doorluchtige School te *Harderwijk*, en vijf jaaren daarna te *Franeker*, op een jaarwedde van duizend guldens, die nederhand nog met twee honderd guldens verhoogd werd. Hij overleed aldaar in 1652. Zijn afbeeldzel gaat in prent uit, doch is zeldzaam. Hij heeft drie zoonen nagelaten; ANTONIUS en HERMANUS en GUALTHERUS JUSTINUS CLOPPENBURG, die alle drie den Predikdienst hebben waargenomen. Uit één zijner dochters is voortgekomen de groote JOH. MARK, Professor te *Leiden*. Zijne Latijnsche werken zijn allen bijeen gedrukt, onder den titel van *J. Cloppenburgii Opera Omnia Theologica*, 1684 en 1689, twee deelen in 4to.

Zie SOMMAN en VERIS, *Kerkl. Alphabet*.

CLUSSIUS, (CASPARUS) een voortreffelijk Geneesheer, werd geboren te *Arras*, in 't jaar vijftien honderd zes-en-twintig. Zijne jeugd bragt hij meest door met reizen, niet alleenlijk door *Frankrijk*, maar ook door *Spanje*, *Engeland* en *Duitschland*, waarmede hij een schat van geleerdheid verzamelde. Naauwlijks

de tweede maakte hem *Botanicus* van zijnen tijd te *Weenen*, 1573. Aldaar verbleef hij negen jaaren; verwiderde, na verloop van dien tijd, naar *Frankfort aan den Main*, alwaar hij zig zes jaaren onthield; wordende toen, door de Heeren Curatoren van de *Leidsche* Academie (1588), beroepen als Hoogleeraar in de Geneeskunde; welk ampt hij, tot het tagtigste jaar zijns ouderdoms (1606), met roem bekleed heeft. Hij heeft veel geschreeven, over de dieren, planten, enz. zijnde zijn boekje over de Bijen nog in achtinge.

Zie *Vitæ Profes. Leidenſium*.

CLUVERIUS, (PHILIPPUS) in 't jaar vijftien honderd en tagtig, te *Dantzig* geboren, is bekend voor een zeer groot Aardrijkskundige. In de plaats zijner geboorte was zijn vader opzichter over de Munt. Deze, een man van ſmaak en geleerdheid zijnde, zond zijnen zoon PHILIPPUS, reeds vroeg, naar *Pooſen*, *Duitſchland* en de *Nederlanden*, om dezelve te bezichtigen, en er geleerdheid te vergaderen. In de *Nederlanden* gekomen, begaf hij zig in het Kweekſchool der weetenſchappen, en geraakte in kennis met den beroemden JOSEPH SCALIGER, die ook oorzaak was dat hij zig geheel en al aan de Aardrijkskunde overgaf. Na een kort verblijf te *Leiden*, vertrok CLUVERIUS van daar om de wereld te bezichtigen. Op den weg door *Brabant*, van alles, dat hij bij zig had, beroofd zijnde, was hij verpligt, zo goed het mogelijk was, naar *Leiden* te rug te keeren. Zig weder van al het noodige voorzien hebbende, vertrok hij naar *Duitſchland*, en verder naar *Hongarijen* en *Bohemen*. Ten dien tijde zat te *Praag* een voornaam man gevangen, welke menigmaal verzocht had, zig in de tegenwoordigheid van den Keizer te mogen verantwoorden; dat hem eindelijk toe werd: dus ſchreef hij, in zijne gevangenis, eene verdediging, die aan CLUVERIUS ter hand geſteld werd, om ze in 't Latijn overtebrengen; zo als hij deed. Zonder den uitſlag daarvan aftewachten, keerde hij te rug naar *Leiden*. Natuurlijk eldaar gekomen zijnde, werd hij, op verzoek van den Afgezant des Keizers, gevangen genomen; doch zijne vrienden wisten te bewerken, dat hij, zonder eenige ſtraf

ſe

fe, voor de gemelde vertaaling, te ondergaan, ontſlagen werd. Toen begaf hij zig naar *Engeland*, bezag *Schotland*, *Frankrijk*, *Duitschland* en *Italië*. Te *Rome*, daar hij, om zijne geleerdheid, hoog geacht werd, hield hij een geruimen tijd zijn verblijf. Na al dat zwerven, werd hij, eindelijk, door de Bezorgers van *Leidens* Hooge Schoole, genodigd, om, op zekere jaarwedde, aldaar te komen woonen, met of zonder belasting van eenig ampt. De rust, die hij aldaar genoot, ſmaakte hij niet lang: want hij overleed, kort daarna (1620), in den ouderdom van veertig jaaren. Zijne ſchriften over de Oude Geographie, in de Latijnſche taal, zijn genoeg bekend; als ook, in het Nederduitsch, zijn boeksken: *Bataviſche Oudheden*, of *Verhandelingen over de drie uitloopen van den Rhijn, midsgaders wegens de vijf Volken, die eertijds aan dezelve gewoond hebben*, als de *Toxanders*, *Batavieren*, *Caninefaten*, *Frieſen* en *Mareſaten*, twee deelen in 8° met pl., gedrukt in *'s Hage* 1709. Nog is, na zijn' dood, uitgegeeven, *Kort Begrip der Aardrijkskunde*. Ook zijn 'er veele boeken, die wel op zijnen naam gaan, doch waaraan hij nooit de hand geleend heeft.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK

X. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

TIENDE DEEL.

COB. — CYS.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVIII.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

CO.

COBEL, (Mr. FRANÇOIS) bekleedde, in het jaar vijftien honderd zeventien, het ampt van Raadsheer, in den Hove van *Holland*; een ampt, ten dien tijde, van geen weinig vooruitzicht, vermits de *Gelderſche Friezen*, zo wel te land als ter zee, de *Hollanders* veel nadeels toebragten. Ter zee werden zij, als echte Zeeſchuimers, aangevoerd, door den beruchten GROOTEN PIER. Ter weeringe van hunnen moedwil, werd 'er, den 18den Julij van dat jaar, op een Dagvaart te *Delft*, order beraamd, tot de uitrusting van een bepaald getal oorlogſchepen, onder bevel van den Admiraal ANTHONIJ VAN HOUTEN, Heer van *Fletteren*; aan wien, als Raadsman en Gevolmagtigde, de Heer COBEL toegevoegd werd. Om de kosten van deze vloot, welke moest dienen ter beveiliginge van de *Zuiderzee*, goed te maaken, werd, zo als men, voorheen meermaalen, gedaan had, een zeker laſtgeld op de koopvaardijſchepen geleid; op welken voet ook, naderhand, de Convoi- en Lientgelden zijn ingeſteld. Ook zag men, binnen weinige dagen, de vloot in gereedheid, en, op naam van den Admiraal, vrijheid van kaperij op de *Zuiderzee* afkondigen. De ſpoed, ten dien tijde gemaakt, was oorzaak dat de *Gelderſche Friezen* wel haast uit de *Zuiderzee* gejaagd, een deel hunner ſchepen verbrand, en anderen op de *Frieſche* kust bezet gehouden werden. Meer voordeels zouden zij nog behaald hebben, zo niet het ſcheepsvolk, bij gebrek van betalinge, niet alleenlijk geweigerd had langer te dienen, maar ook, tot muiterij, de hoofden beginnen optesteeken. De Heer COBEL, de zaak in dien ſtaat ziende, wist geen andere uitkomst, dan zig tot die van *Hoorn* te wenden; ſchrijvende, aan den Oud-Burge-

meester KLAAS JAN HERMANS, den nood en het gevaar, waarin de vloot zig bevond; smeekende dat de Stad zo veel doen wilde, om daadlijk de penningen te zenden, die zij nog van drie termijnen ten achteren was, waarvan hij beloofde, ter Staatsvergaderinge, een voordeelig raport te zullen doen. Dit zijn schrijven had zo veel vermogen, op den Raad der Stad *Hoorn*, dat zij terstond de geëischte penningen naar boord zond; waarmede het volk, voor dien tijd, tot stilte gebragt werd: zo dat de *Gelderschen* blijde waren, een stildstand van wapenen, voor den tijd van zes maanden, te konnen bedingen; welken zij, echter, zo als meermaals geschiedde, niet langer hielden, dan tot dat zij de handen weder ruim hadden. Men maakte, echter, naderhand (1519) wederom een Bestand met hun, voor den tijd van twee jaaren; doch ook dit verbraken zij weder, bijna zo spoedig als het gemaakt was. In de maand Februarij des laatstgemelden jaars, hadden de Staaten van *Holland* ernstig geraadpleegd op middelen, om hen geheel te beteugelen. De *Noordhollandsche* Steden stemden terstond in den voorslag der Edelen, tot het in zee brengen van weinige schepen, en het aanneemen van twaalf honderd Boodgezellen. Doch *Dordrecht*, *Delft*, *Leiden* en *Gouda* verklaarden daartoe ongelast te zijn. Het Hof van *Holland* gaf, echter, aan de Heeren VAN WASSENAAR en COBEL, last tot de werving van het gemelde getal van volk, zo in *Amstelland* als in geheel *Waterland*. Doch men vindt zo min dat 'er iets mede verricht is, als dat de gemelde Steden 'er in gestemd hebben, schoon het laatste niet onwaarschijnelijk is. In het jaar vijftien honderd een-en-twintig, werd de Raadsheer COBEL, door Keizer KAREL, naar *Kampen* en *Zwolle* gezonden, met oogmerk om de twisten, tusschen die beide Steden over den *Kamper Tol*, ontstaan, te bemiddelen; doch zijne bemoeijingen waren vruchteloos; 't welk van kwaade gevolgen was, vermits die van *Zwolle* zig lieten overhaalen, om Hertog KAREL VAN GELDER, als hunnen beschermheer, aanteneemen; waaruit een hevige oorlog in *Overijssel* ontstond, waarbij de *Hollanders* groot nadeel leeden.

Zie VELIUS, *Chronijk van Hoorn*, p. 200, 202 en 217. *Memoriaalboek van* SANDELIN, fol. 253. GOUDHOEVEN, *Chronijk*, p. 582.

Coc-

COCCEJUS. (JOHANNES) Deze door de gantſche wereld vermaarde Godgeleerde werd geboren, den 30 Julij Oude, of den 9 Auguſtus Nieuwe Stijl, van 't jaar zestien honderd en drie, te *Bremen*, alwaar zijn vader, TYMANNUS COCK, Secretaris was. Ook leidde hij aldaar den eerſten grond zijner ſtudien, en vorderde 'er ongemeen, zo in de *Griekſche* als *Hebreeuwſche* taale. In de Filoſophie genoot hij het onderwijs van den Hoogleeraar GERARDUS NEUFVILLE. Behalven de *Chaldeeuwſche*, *Sijriſche* en *Arabiſche* taalen, leerde hij 'er de gronden van de Godgeleerdheid van MARTINIUS en CROCIUS. In het jaar zestien honderd vijf-en-twintig begaf hij zig naar *Hamburg*, alwaar hij zig, door eenen geleerden Jood, in de ſchriften der Rabijnen deed onderwijzen. Van daar vertrok hij naar *Franeker*, en nam zijn intrek bij den Hoogleeraar G. PASOR. Behalven dezen, waren aldaar zijne voornaamſte vrienden en leermeeſters, J. MACCOVIUS en G. AMESIUS. Zijn letterarbeid beſtond, ter dier plaatſe, in eene vertaaling van de *Sanhedrin* en *Maccoth* uit den *Talmud*, waarbij hij verſcheiden aanmerkingen voegde. Te *Bremen* te rug gekeerd zijnde, werd hij 'er Hoogleeraar in de *Hebreeuwſche* taale. *Franeker* riep hem van daar, in die zelfde waardigheid, in 1636; en zeven jaaren daarna werd hij 'er aangeſteld als *Profeſſor Theologiæ*. Den 14den Mei des jaars zertien honderd negen-en-veertig, de oude Hoogleeraar SPANHEIM te *Leiden* overleden zijnde, werd COCCEJUS, door de Heeren Curatoren, in deszelfs plaats beroepen, alwaar hij ook overleed, den 4den November van het jaar zestien honderd negen-en-zestig, in den ouderdom van zes-en-zestig jaaren en eenige maanden. Hij werd aldaar, in 't midden van de *St. Pieters Kerk*, begraaven, alwaar zijn zoon, JOHANNES HENRICUS COCCEJUS, hem ter eere, in 1712, met bewilliginge van de Magiſtraat, een gedenkteken heeft doen oprichten, waarop 's mans beeltenis, in wit marmer, ſtaat uitgehouwen. Op het letterafreel, dat van keurlijk zwart gepolijst marmer is, leest men dit Graffchrift, in gouden letteren:

Exuvias
Insignis Theologi
JOHANNIS COCCEI
Christo redituro sacras
hoc loco composuerunt
vidua et liberi
anno MDCLXIX. *Aet.* LXVI
Cujus
in scrutandis sacr. litt. iisque
exponendis conferendis et meditandis
solertiam sagacitatem et industriam
exhaustosque in academiis
Franek: et Lev: labores
totus orbis novit
et filii ejus unici
JOH. HENRICI COCCEI *SS. Th. D.*
Ord. Holland. Graphiarii
et rational. ordd. general. a secret.
hic cum parentibus condi et suas addi
nurus et vidua
MARIA HEINSIUS
soceroque et Conjugi optimis
h. m. supr. tabb. p. v.
MDCCXII

Dit gedenkteken, met het borstbeeld van dien gadeloozen man, onderging van veele zijner vijanden berispingen. Zij zeiden, dat het ongewoon was, de gedachtenis van een Godgeleerde zo hoog te verheffen; dat dit van voorige Hoogleeraaren, ook mannen van naam, niet gezien werd. Niet minder aanstootelijk vonden zij het opschrift, zeggende: *dat het een en ander zweemde naar de Beelden der Heiligen in de Roomsche Tempelen, welk wangebruik uit zulke beginselen, om de gedachtenis van hoogbegaafde Oudvaders te vieren, ingekroopen, en zo aangegroeid was, dat het in de Roomsche Kerk tot bijgeloof was overgegaan, waartegen men in de Gereformeerde Kerk moest waaken.* Maar de

de vrienden en vereerders zijner nagedachtenisse leiden de liefde van den zoon voor zijnen afgestorven vader in de beste vouw, en zagen het aan als onverschillig, zeggende, *dat in de Gereformeerde Kerk dat gevaar niet te duchten was; dat 'er geen inworteling van bijgeloof uit konde voortkomen; dat de praalgraven der Nederlandsche Heiden, veel trotscher en prachtiger dan dit tafreel en borstbeeld, alomme in de kerken niet alleenlijk geduld, maar met vermaak beschouwd werden, zonder immer gevaar of vreeze voor bijgeloof veroorzaakt te hebben: dus dit niet anders was, dan venijn uit roozen te zuigen, en een eenvoudig bedrijf met zwarte verwen aftemaalen, waartoe de kwaadaartigheid en laster altoos stof kon vinden; gelijkende geenzins naar die zachtaartigheid, welke een' Christen behoorde eigen te zijn; dat men zo ook had kunnen smaalen op het gedrag der Curatoren van de Franeker Academie, die niet geschroomd hadden, 's mans beeldtenis, in schilderij, in de Academiezaal ten toon te hangen, onder alle Hoogleeraaren, welke aldaar hun leven geëindigd hadden.* 't Gezegde afbeeldzel, levensgroottè, door den jongen COCCEJUS aan de Academie geschonken, is, echter, het eenigste van die, welke aldaar niet overleden zijn. Niettemin bewoog de achting voor 's mans nagedachtenis de Heeren Curatoren, om hetzelve met blijdschap aanteneemen, en het te plaatsen naar den rang, dien de overleedene bekleed had.

Zijne schriften over de Godgeleerdheid, die wij hierna zullen opnoemen, weet men dat met zeer verschillende oordeelen, van de Geleerden, en zelfs op de Hooge Schoolen, ontvangen zijn; zijnde 'er veelen geweest, die ze geenzins met hunne goedkeuringe vereerden. Sommigen van die betichten hem van nieuwigheden, zeggende, *dat hij uitleggingen over de H. Schrift maakte, die niet alleenlijk den Gereformeerden en anderen, maar zelfs den Roomschgezinden niet konden behaagen.* Geene geringe twisten zijn daarover in de Nederlandsche Kerk ontstaan, en die, zelfs na 's mans overlijden, nog heviger waren dan bij zijn leven. De voornaamste stukken, waarin de bestrijders van COCCEJUS zeiden dat hij van de Leere der Gereformeerde Kerke *scheen* aftewijken, (*bepaaldlijk* durfde niemant zijner partijen

zig vermeeten het te zeggen) en waar tegen zij hunne pennen ſcherpten, beſtonden voornaamlijk,

1.) In die verklaaringen van de H. Schrift, welke bijzonderlijk de Prophetiën betreffen, en van veelen als gantsch vreemd geoordeeld werden.

2.) In zijne ſtellingen van de zeven *Perioden* of *Tijdperken*, in den ſtaat der Kerke des Nieuwen Testaments.

3.) In zijne verklaaringe van 't Verbond der Genade.

4.) In zijne meninge van de Wet der Zeden.

5.) In die van de Dienſtbaarheid der Jooden, en het Juk der Ceremonien.

6.) In zijn gevoelen van den Staat der Geloovigen onder het Oude Testament; insgelijks raakende het onderſcheid in de Vergeevinge der Zonden onder de Huishoudingen, (zo als ze door hem genoemd werden) van het O. en N. Testament.

7.) Zijne gedachten en leeringen over het Vierde Gebod, naamlijk de Wet van den Sabbath, of die voor altoosduurende, als alle de andere geboden, of als afgeſchaft, door de rust van CHRISTUS in het graf, moest gehouden worden: een geſchil, dat reeds lang voor den tijd van COCCEJUS bekend was; doch tevens een geſchil van gevaar, volgens het oordeel zijner partijen, die van zijne vrienden beſchuldigd werden, al willens blind te zijn.

In 't algemeen, zo wel bij vijanden als vrienden, gaat het als eene waarheid door, dat COCCEJUS een groot en uitmuntend Schriftgeleerde was, een bijzonder kundig Uitlegger, zo van de Wet als van 't Euangelie; boven alle anderen ervaren in de Oosterſche taalen; waarvan ook zijne ſchriften ten bewijze ſtrekken. Groot zijn de loſſpraaken, die hij, in vroegere jaaren, reeds ontving, over zijne vertaaling van het *Boek der Wijsheid*, de Tractaaten *San'hedrin* en *Maccoth*, enz. van GROTIUS, HEINSIUS, SELDENUS, SALMASIUS, RIVETUS, L'EMPEREUR, DE DIEU, AMAMA en anderen. Tegen GROTIUS had hij, terwijl hij te *Franeker* Hoogleeraar was, twee Geſchriften uitgegeeven, waarin hij de groote blijken van zijne bekwaamheid, in het verklaaren van de H. Schrift, aan den dag bragt. GROTIUS had, in eenige zijner ſchrif-

ſchriften, de plaatſen der Heilige Schrift, waarin van den ANTICHRIST gehandeld wordt, zo verklaard, als of dezelve reeds lang in Keizer CAJUS, in SIMON MAGUS, in NERO, in DOMITIAAN, in TRAJANUS of in BAR COZIBA, vervuld waren; met oogmerk om den Paus van *Rome* van die benaaming te ontheffen, en de vereeniging tusſchen de Proteſtanten en Roomſchgezinden te bevorderen. COCCEJUS had dit boek (1640) gevonden te *Bremen*, bij den Hoogleeraar BERGIUS, die het ter leen had van den Burgemeeſter RHEDENIUS, welke het van DE GROOT zelven ontvangen had. COCCEJUS las en overwoog het, ſchreef 'er tegen, en gaf zijn ſchrijven (1643) in 't licht. Het tweede geſchrift tegen GROTIUS kwam in dat zelfde jaar ten voorſchijn, en is te vinden in zijne verklaaring over den Brief van PAULUS *aan de Epheſers*.

Korten tijd na dat hij te *Leiden* gekomen was, toonde hij, niet tegenſtaande zijnen onvermoeiden arbeid, zig ijverig om de Leere der Gereformeerden tegen haare vijanden te verdedigen; verbreekende de ſtrikken, die door de gebroeders VAN WALENBURG geſpannen waren. Den Jeſuit MASENIUS, die hem voor de *Leidſche* Academie tot een Twiſtgeding geroepen had, deed hij beſchaamd vertrekken; en met zijn overheerlijk Traktaat, de *Kerk van Babel*, ſneed hij den Gordiaanſchen knoop door, dien de Landgraaf van *Heſſen* hem als onontknoopbaar toegezonden had. In zijne jeugd had COCCEJUS, te *Hamburg*, allereerst, den *Rakauſchen Catechismus* in handen gekreegen, en daaruit de dwaalleer der *Sociniaanen* leeren kennen; deze ging hij te keer, met den aanvang van zijne verklaaring over het Euangelium van JOHANNES. Hoe maulijk hij de Leer van het gantſche Christendom verdedigd hebbe, tegen eenen zogenaamden *Poolſchen Ridder*, en alle de voornaamſte navolgers van SOCINUS, is genoegzaam bekend; en het zwijgen van hun daarop bevestigt zijnen roem, daardoor behaald.

Zeven jaaren had hij dus, met lof en nut, te *Leiden* geleerd, zonder dat iemand hem van eenige nieuwigheid beſchuldigd had, ſchoon hij, met mond en pen, geleerd en geſchreeven had, alles dat naderhand zo hevig beſtreeden werd. De eerſte gelegenheid daartoe was deze. In het jaar zesſien honderd zes-en-vijftig maakte DODO VAN HEEMSKERKEN zijne *Disputatie* hou-

houden, *de Sabbatho & Die Dominica*, waarin hij in 't geheel geene zedelijkheid erkennen wilde. Offchoon andere Gereformeerde Theologanten, vóór hem, op dien zelfden voet geleerd hadden, werd zulks hem ten ergſten afgenomen. Onder hen, dié 'er zig het ſterkst tegen verzetteden, bevond zig ANDREAS ESSENIUS, Hoogleeraar te *Utrecht*, die niet alleenlijk de Disputatie van HEIDANUS, maar ook de ſtellingen van COCCEJUS, over *Hebr.* VI. in het voorgaande verdedigd, wederleide, in een boek, genaamd: *Diſſertatio de perpetua Moralitate Decalogi: ideoque ſpecialiter etiam Sabbathi: ex Disputationibus ipſius de foedere Legali deſumta & recognita*, *Ultr.* 1658. in 12vo. Schoon COCCEJUS en HEIDANUS hunne ſtellingen met nieuwe bewijzen ſtaafden, de twist werd daarmede niet geëindigd; waarvan grootlijks oorzaak was; dat hun eigen Collega, HOORNBEEK, ook tegen hen was; 't geen al meer en meer Schriften in de wereld deed komen.

Toen vervolgens, op de *Zuidhollandſche* Sijnode, te *Gouda*, (1659), COCCEJUS en HEIDANUS verzochten en verzoeht werden, alles te ſchikken tot vrede der Kerke, gaven deze beide mannen het volgende geſchrift over:

„ Eerst dat wij om vredes wille en alle aanſtoot weg te neemen, bereid zijn, de zes regelen, die in de post actis van de Nationale Sijnode te Dordrecht, tot vergelijking van de verſchillende partijen, van die ſelven, die in dezen, verſchillen met elkander hadden, en ſonder den een den ander te veroordeelen, zijn goedgevonden in ſulken zin, als die met de H. Schrift overeenkomen, aan te neemen en te volgen: als die oordeelen, dat wat de ſubſtantie der ſaken aangaat, de kerke met ſodanige bepaalinge van goede ordre kan en behoord contentement te neemen: gelijk dan ook verſcheiden Sijnoden deſer Provintie, en met naamen, die in 't voorleden jaar gehoudene Sijnodus te *Leiden*, van dit oordeel zijn geweest, en dien volgends de reſpective kerken onder haar gehoorig gerecommandeert hebben. Dit te meer, om dat, die deſe regelen houdt, zig verſekeren kan, dat hij niet misdoet tegen het vierde gebod, nog tegen het geen den Apoſtel zo zorgvuldig wil gemijd hebben, *Colloſ.* II: 16. namentlijk, dat ons niemant mag oordeelen in ſpijze ofte dranк, enz. want

wij

wij oordeelen, dat men het vierde gebod niet en kan noch en moet uit syn plaatse, uit den *Decalogo*, ofte tien geboden verliezen: dewijle ook de kerke des Nieuwe Testaments haren Sabbath heeft, in den ouden Sabbath begreepen en betekent, gelijk ons den Apostel leert, *Hebr.* VI: 9, en waar van *Esaja* den Propheet te vooren geprophereert heeft, Cap. LV. LVIII. en LXVI. ten tweede, nu aangaande het moreele van den Sabbath, achten wij 't zelven zo klaar uitgedrukt te zijn in onzen Christelijken Catechismo, *Vrage* 103, en approbeeren 't geene over deze materie, rakende den Sabbath, van *Piæ Memoriæ* THYSIO, onzen voorzaat, met toestemming van de andere Professooren in deze Academie is voorgesteld geweest en te leezen is, in *Sijnopsis Purioris Theologiæ Disp.* 21. — So nochthans, dat wij ons zelven nochte ook anderen daarmede willen geprejudiceert hebben, nopende deze of geene opinie 't principaalste point niet raakende, en daarover nog onder de geleerden gedisputeert word. Ten derden, voorts oordeelen wij, dat den Sondag of den dag des Heeren, zoo universeel van alle Christen Kerken geapprobeert en aangenomen, en met zo goeden stichting tot nog toe onderhouden, in het minste niet en kan noch mag, in eenen anderen dag veranderd, veel min ten eenemaal afgeschaft worden: en dat men volgends den sesden regel, die tot den Godsdienst moet heiligen en rusten."

Het bleef niet bij den twist over den Sabbath; 'er ontstonden meer andere: eerstelijk over het onderscheid der Huishoudingen onder het Oude en Nieuwe Testament; wordende deze twist veroorzaakt door de tegenspreekers van COCCEJUS, die oordeelden dat in de Wet geen Cerimoniëel gebod zijn kon, dat met den dood van CHRISTUS ophield; om reden dat zij de Tien Woorden als de Wet aanzagen, waaronder ADAM stond, vóór den Val. Om deze denkbeelden weg te neemen, stelde COCCEJUS, dat de Tien Woorden wel in zig bevatteden een voorschrift van zedelijke pligten, welke den volmaakten ADAM, door de Wet, in zijn binnenste waren ingeprent; doch de twee steene Tafelen begreepen, volgens zijne gedachten, op eene andere wijze, zulk een bevel van eerste en zedelijke pligten, vermits zij in de Tien Woorden niet geboden werden, met bijvoeging van belooning of straffe,

die aan ADAM, vóór den Val, voorgeſchreven en dus onbekend waren, doch zo niet op de twee Tafelen; wordende de pligten daar alleenlijk bevolen, als een regel van dankbaarheid, door de genade van de oprichting des Nieuwen Verbonds; zo als COCCEJUS klaar meende te zien, in de woorden: *Ik ben de Heere uwe God; Ik wil barmhartigheid doen;* in de beloften van het Land van *Canaän*, en in het lang leven. Om deze zijne ſtellingen te bevestigen, en zijne tegenpartijen te beantwoorden, leerde hij, dat de Tien Woorden, na de zonde, gepleegd met het Gulden Kalf, tot een gantsch ander oogmerk geſchikt waren, vermits MOZES, niet zonder inblaazing van een godlijk vuur, het ontwerp van het genadeverbond op de ſteenen tafelen aan ſtukken geſlagen, en getoond had, dat veele van de *Iſraëliten* dit verbond niet oprecht aangenomen, maar de aangebodene genade verſmaad hadden. En dus verkreegen zij, onder het dekzel van MOZES, het aanzien van de Wet der werken, waardoor de aangebodene genade verduisterd werd. Door de vermeerdering der zwaare Ceremoniën en voorgeſchrevene pligten werden zij van het genadeverbond afgeſcheiden; zo dat alleenlijk zij, wien, door het geloove, het dekzel van MOZES werd afgeligt, de voorige en eigenlijke geſtalte beſchouwen konden: eene leerwijze, welke wederom nieuwe twisten veroorzaakte.

't Geen de partijen nog meer tegen elkander in 't harnas jaagde, was, eene Disputatie van WILHELMUS MOMMA, in 1663, *de Oeconomia Divina*, onder voorzitting van zijnen meeſter COCCEJUS, waardoor de laatstgenoemde met s. MARESIUS in twist geraakte. Want nadat iemant, uit de *Disputatie* van MOMMA, drie-en-tag-tig questien getrokken had, en aan MARESIUS gezonden, beantwoordde deze dezelve, met veel drifts, in een openbaar *Twiſtſchrift*. COCCEJUS, dit in handen gekregen hebbende, ſchreef aan MARESIUS, en gaf hem van alles een getrouw bericht. MARESIUS hield zig daarop, voor dien tijd, ſtil, en ſchreef aan COCCEJUS, dat zij het in de hoofdzaak eens waren.

Kort daarna trad GIJSBERTUS VOETIUS mede ten voorſchijn: waardoor de benaamingen van *Voetiaanen* en *Coccejaanen* haaren oorſprong gekreegen hebben; ſchoon de twist, tuſſchen deze beide

man-

mannen, niet ontſtond over de voorgemelde pointen, maar over de Philoſophie van DESCARTES, en laatst over een Predikatie, *over het lange of korte hair.* VOETIUS hield, te *Utrecht*, in 1665, een *Disputatie*, over het onderſcheid der woorden *Pareſis* en *Apheſis*, waarbij hij veele bezwaaren tegen COCCEJUS ten voorſchijn bragt. Deze beantwoordde hem met een geſchrift, onder den tijtel van *More Nebochim.* Die ſtorm was naauwlijks voorbij, of 'er ontſtond wederom een nieuwe. In 1668 geraakte MARESIUS in twist met ALTING (zie ALTING), welke, in een-en-dertig Artikelen, van groove dwalingen en nieuwigheden, door MARESIUS beſchuldigd werd. De Curatoren van de *Groninger* Academie zonden de *Theſes* van den beſchuldiger, met de verantwoording van den beſchuldigden, aan de Theologiſche Faculteit te *Leiden*, met verzoek om goeden raad en een gezond oordeel, om de eenigheid te bewaaren.

ABRAHAM HEIDANUS, JOHANNES COCCEJUS en JOH. VALKENIER waren het, die, na een rijp onderzoek, de handelwijze van MARESIUS tegen ALTING afkeurden, en den laatſten van alle ketterij vrij verklaarden; naar welk oordeel de Heeren Curatoren dan ook vonnisden en uitſpraak deeden.

COCCEJUS, die het antwoord aan de Heeren gezonden had, geraakte daardoor in den haat van den driftigen MARESIUS; die dan ook niet naliet, zulks openlijk te toonen, met zijn geſchrift, *Audi & alteram partem* genaamd; waarin hij te verſtaan gaf, dat hij voortaan de leerwijze van COCCEJUS met alle magt beſtrijden zou. Om daarin te beter te ſlaagen, vereenigde zig MARESIUS met VOETIUS, ſchoon, op verre na, niet eveneens denkende, of volmaakte vrienden zijnde. Zij verëénigden zig ook alleenlijk, in dit opzicht, zo verre, dat elk zijne gedachten vrij houden, en dat de zaaken, waarin zij met elkander zeer verre verſchilden, daar buiten zouden blijven. Doch eer zij hun ontwerp ten uitvoer konden brengen, overleed COCCEJUS, op den tijd boven gemeld.

Uit dit alles blijkt dan genoegzaam, dat van dezen beroemden man het hoofdwerk en de eenige lust was, het onderzoek der Godgewijde ſchriften; waartoe zijne ongemeene kundigheid in de Oosterſche Talen, Joodſche Oudheden, en in de ſchriften der Rab-

Rabbijnen, van groot nut was. Altoos ſtelde hij zig voor, dat, zo als de mensch enkel en alleen door CHRISTUS gerechtvaardigd wordt, alzo ook het oogmerk van de geheele Heilige Schrift daartoe moest zijn ingericht, om den mensch den Verlosſer te doen kennen. Daardoor werd veroorzaakt, dat hij CHRISTUS zocht in het geheele O. Testament, en hem meende te vinden in MOZES, in de *Propheeten*, *Pſalmen*, enz. daar HUGO DE GROOT, in tegendeel, 's werelds Heiland in het geheele Oude Testament niet vinden kon. Nog moet hierbij in aanmerking genomen worden, dat 's mans oogmerk was, de Godgeleerdheid zo veel mogelijk te zuiveren van alle Schoolgeleerdheid, van nieuw gemaakte verdeelingen, onnoodige onderſcheidingen en dwaaze zintwistingen; en, daarentegen, een zuiver denkbeeld te geeven van de Godlijke Openbaaring, en de verklaaring dier zaaken uit te drukken met ſchriftuurlijke woorden. En, daar men, tot dien tijd toe, de Theologie alleenlijk ſtukswijze, in zogenaamde *Loci Communes* vehandeld had, bevlijtigde hij zig, dezelve zodanig voorteſtellen, dat alle derzelver deelen, als aan een keten, zamenhingen, uit éénen grond gehaald werden, en tot één zelfde oogmerk dienden.

Het is 'er verre van daan, dat de twisten, in zijn leven ontſtaan, met zijnen dood zouden geëindigd zijn. Zijne Leerlingen, en wel de meesten, lieten niet na, de voetſtappen van hunnen Meeſter te volgen, doch niet allen met even veel bekwaamheids. De *Coccejaanen*, zo als ze, tot op dezen huidigen dag, genoemd worden, waren altoos allen niet even bekwaame of zachtmoedige en verdraagzaame mannen, zo min als hunne partijen. Ook waren zij bij de Politiken niet altoos in even groot aanzien. Hierom liet het nu eens zig aanzien, als of hunne ſtudie geheel de bodem in geſlagen ſtond te worden; en dan ſcheen het wederom, als of zij over hunne partijen, die niet minder driftig, ja veeltijds van een vervolgzieken aart waren, zouden triumpheeren. Niet weinig deedt hier toe, de Staats- of Stadhouderlijke regeering; hebbende de *Voetiaanen*, doorgaans, bij de laatſte het meeſte voordeels en aanziens gehad. Inzonderheid zag men de blijken daarvan, in de jaaren 1675, 1676 en 1677. De Heeren Staaten van *Zeeland* hadden, in het eerstgemelde jaar, eene or-

der

der beraamd, zo 't heette, tot vrede der kerke dienende, doch inderdaad meest ſtrekkende om den voorſtanderen van de Leere van VOETIUS genoegen te geeven, hoewel de voorſtanders van de Leere van COCCEJUS nergens klaagden. Onder de eerſten waren 'er veelen, die niet konden dulden, dat de Staaten, om de rust te bewaaren, den *Coccejaanen* de hand boven het hoofd hielden. Een harden ſchok ondergingen zij, in het volgende jaar 1676, in *Holland*, daar zij anders het meest in achting waren, vermits de Curatoren van de *Leidſche* Academie, bij Reſolutie van den 16den Januarij, verboden, de leerwijze van COCCEJUS te volgen. A. HEIDANUS, zijne Conſideratien, over dat *Decreet*, in 't licht geevende, werd, niettegenſtaande zijne jaaren, en het nut, aan de Academie toegebragt, van zijn ampt ontzet, op den 5den Mei des gemelden jaars.

„ 't Heeft de Ed. Achtb. Heeren Curatoren over de Univerſiteit, en Burgemeeſteren der Stad *Leiden*, den 16den Januarij deſes loopende jaars, den Senaet van de Academie, daar ſy in vollen getale, alleenlijk één Burgemeeſter abſent zijnde, verſcheenen zijn, geliefd bekend te maaken," zegt A. HEIDANUS, met den aanvang zijner Conſideratien, „ en ſo mondeling door een ſerieuſe aanſpraak van den eerſten Heer Curator te injungeeren, en daarna door Haar Ed. Secretaris doen opleeſen ſekere Reſolutie, bij Haar Ed. Achtb. genomen, over *eenige ſtellingen, die ſo in de Theologie als in de Philoſophie, eenige jaaren herwaarts, ende ſulx van tyt tot tyt in deſe Academie zyn geventileert:* met expres verbot van die in 't toekomende geenſints te doceeren. Met bijvoeging van een ſcherpe ſtraffe tegen die geene die daar tegen ſoude komen te overtreeden. Dit kwam de Senaat ſeer vreemt, onverwacht en als een donderſlag voor, dewijle niets en was voorgegaan, waar uit men 't minſte vermoeden van ſulks iet konde ſcheppen. Dit wiert niet verder opgenomen als een Notificatie, daar een ieder zijn bedenken over ſouden neemen. Maar als men 's anderendaags deſe Reſolutie zag, door den druk gemeen gemaakt, en aan de deure van de Academie, en door de gantſche Stad, ſelfs aan de poorten der ſtede, zo ons bericht is, aangeplakt, konde een ieder wel oordeelen, dat men deſe Reſolutie voor een condemnatoire Sententie wilde gehouden hebben.

Hier

Hier bij is het niet gebleven, maar dit Extract is als een vuur overgevlogen tot de nabuurige Steden en Provintiën, en in groote menigte nagedrukt en overal gedisſemineert, tot groot nadeel van de Academie, en de Profesſooren op dezelve.

„ Want alhoewél niemant der Profesſooren, met naame in de voorſz. Reſolutie werd uitgedrukt, ſo was het evenwel onmooglijk eenige andere onder dezelven te verdenken, als die van de Theologiſche en Philoſophiſche order zijn; en wie onder die gemeend worden kan niemant onbewust zijn.

„ Wij dit met de hoogſte verwondering gezien en gehoord hebbende, achtede het onze ſchuldige pligt te zijn, de E. H. Curatoren daarover ſchriftelijk aanteſpreeken, en onſen onſchult en onnozelheid in alle modestie voor te dragen: geevende een van Haar Ed. Achtb. ten dien einden in handen, eenige van onze bedenkingen, die wij over dit werk hadden, met verſoek dat het in 't *Collegio*, D. D. Curatoren mogte worden geproduceert, in achting genomen. Maar buiten alle vermoeden en verwagting, is ook dat geweigert en door ſeker perſoon ons Request ons weder ter hand geſteld, zonder eens geleezen, of in achting genomen te zijn. Daar nochthans Haare Ed. Achtb. ons genoegzaam te kennen hadden gegeeven, haare wille te zijn, dat wij daar over onze Conſideratien nemen zouden.

„ Ondertusſchen vernemen wij van alle kanten, hoe dat door het drukken van dit Extract, door het gantſche lant, ook buiten de Provintie onſe goeden naam werd getraduceert, onſe orthodoxie werd in twijffel getrokken, en wij met namen aan alle deſe enorme poſitien als overwonne ketters, ſchuldig geoordeeld en van alle reputatie berooft. So een Leeraar zig ergens gevoelig over moet toonen, 't is dan wanneer ſyn rechtzinnigheid en gezondheid in de leere werd bedisputeert.

„ Dus van alle kanten benepen ſynde, was bij ons goede raad dier, want op nieuws ons te addresſeeren aan Haar Ed. Achtb., zagen wij dat wij vaaren zouden, als die, die klagten doen, na gewezen vonnis. De zaaken hooger te brengen, was een werk van groote bedenking en moeite. Evenwel ten eenemaal te zwijgen, ſtreedt tegen onze genereusheid, en ſcheen ons toe, dat niet anders zoude kunnen worden opgenomen, dan een Con-

fes-

feste van onze schuld, of een onverantwoordelijke blodigheid en ontijdige vreeze. Daarom wij dan ook te raden zijn geworden, door een publieke verantwoording onze orthodoxie en onschuld in desen aan de wereld te vertoonen, op dat niemant dan die, moetwillig en met opzet wil kwalijk van ons oordeelen, ons verdenken die te zijn, die wij niet zijn noch wezen willen enz." Hierop gaat HEIDANUS voort, met zig te zuiveren, in een geschrift, beslaande in 4to 172 bladz.

De redenen, die de E. Heeren Curatoren en Burgemeesteren deeden besluiten, tot de suspensie van meergemelden A. HEIDANUS, zijn te zien in het Extract van derzelver Resolutie, genomen op den 5den Mei zestien honderd zes-en-zeventig, zijnde van inhoud als volgt:

„ De Curatoren over de Universiteit tot *Leiden*, en Burgemeesteren der selver Stadt, in handen gekreegen hebbende seecker Boexken, geintituleert *Abrahami Heidani*, *Consideratien over eenige saeken*, onlangs *voorgevalleu in de Universiteit binnen Leyden*, 't geen gesteidt werd bij denselven *Heidanus* opgesteld, in alle gevalle voor het syn erkent, en door deszelfs orde bij *Arnoud Doude* gedrukt, en vervolgens publici juris gemaakt te syn, hebben uit de lecture van het selve Boexken ondervonden, niet alleen dat den Autheur daar bij met opzet, en ex professo heeft onderstaan te schrijven, ende te oppostuleeren tegen seker Decreet of Resolutie, bij den voorschreven Curatoren en Burgemeesteren, op den sestiende Januarij voorleden genomen, en teghens het verbodt van het leeren, disputeeren, schrijven ofte in eeniger manieren directelijk, te verhandelen de positien in de stellingen aldaar breeder gehenumereert, maar ook buiten de waarheidt de voorschreven Curateuren en Burgemeesteren na te geven, dat sy tot het formeeren van de voorsz. Resolutie, ende te nederstellen van de voorsz. Positien gekomen waren, niet door eigen beweeging, maar door inductie van des Autheurs tegenpartij, *door de welke desselve positien* (so hij seyt) *in handen van Curatoren en Burgemeesteren gekomen souden zyn. Dewelke niet kunnende het meesterschap waarmede sy swanger zyn, na haaren sin bekomen, om overal het groote woord te voeren, dewyl zy geenen raad en zien, om door ordinaris weg by de kerc-*

ken

ken ſulk een gezag te krygen, dat haar toevlægt naamen tot den waereldlyken arm. Dat ſy niet konnende haare ſaaken goedmaaken, door geoorloofde middelen, haar toevlugt namen tot geweld. Dat ſy haare partyen benamingen gaven, het welk het regte middel was, om een factie te maken, en de ſaken tot ſcheuringe te brengen.

„ *Dat deſe konſten ten allen tyden waren geplcegd, en dat 'er in deſen tyden zulks niet zoo zyn omgegaan, maar alles met eeen ſuyvere intentie, en goede orde zoude geſchied zyn, men anderen moſt wys maken als hem die beter wist.*

„ Dat hij wijders de Curatoren, en de Burgemeeſters heeft geinſimuleert van onweetendheid, van eenzijdigheid en partijſchap, zeggende:

„ *Dat hij niet konde zien noch geloven, dat deſelve eens de moeite hadden genomen, om de ſchriften na te zien, gelyk wel behoord hadde te geſchiedden, om van alles regt te konnen oordeelen.*

„ *Dat Politijken affonderlyk van de Eccleſiaſtike haar een oordeelen over de voorſz. poſitien hadden aangematigd, ende die gedetermineert eer ſy ſeekerlyk wisten, of zy in natuur en weſen waren en getrouwelyk of niet geallegeert.*

„ Dat hij beſchuldigt wierdt de voorſz. Poſitien in de Univerſiteit geventileert te hebben, vraagende dan voords, *of het genoeg was beſchuldigd te worden, en of hy moest geloven dat dit ſyn eigen Poſitien waren, van hem bedagt en gedoceert, om dat die hem by het voorſz. decreet worden te last gelegt, en opgeſtreden.*

„ Daar wijders bijvoegende; *dat hij omtrent de twintig Poſitien niet eens was gehoord, maar op het bloote aangeven van zyn party, die hy niet wist, wie hy was, ſwart of wit, was veroordeeld, ende indien men daarmede op gelyke voet wilde voortgaan, God zig haarder wilde erbermen, en ſelfs middelen verſchaffen om ſulke ſpoode inquiſitien, beter naar de lucht vao Rome en Spanje, als naar den Nederlandſchen aart ruikende, te weeren. Dat nogthans daarop was gegrond, die ſwaare ſententie, en dat was voorwaar een harde Proceduure van Curateuren, voorgenomen tegen haar pupil, welkers gouver-*

vernement men vermoed meer van het vaderlyke te hebben, dan Despotyk te zyn. Alhoewel hij zelfs daarna bekent, *dat 'er niemand in het decreet met naamen werd uitgedrukt, en dat hy misschien voor zyn persoon niet gemeynt was, also hy hem altoos hadde stil gehouden, sonder hem over dese kwestie met schryven of anders veel bemoeit te hebben, dat de positien, of niemant aangingen, of alleen gebruikt werden, om ymant in het net te krygen.*

„ Traduceerende voorts de goede en sincere intentie, midsgaders het respect van Curateuren en Burgemeesteren, doo gaandsch in het zelve boekje op een seer irreverente en onbetamelijke manier.

„ En dewijl de Autheur van de voorsz. Consideratien toestaat, *dat het geen men met de positien voorhadde niet nieuw was, noch eerst versch gesmeet, maar een goeden tyd herwaards tusschen de Predikanten* Pro *en* Contra *geventileert en bedisputeert.*

„ (1) *Dat hier niet getwist werd over een hoofdpoint van de Religie, of een Geloofsartikul, van welke men niet een stap mogte afwyken, toedoen ofte veranderen, maar over eenige uitleggingen van sommige schriftuurplaatzen, die in de Academie in lessen en Disputen waren geventileert;* (2) *en dat het ook niet was ongerymt, dat zelfs die gedoemde positien in de Academie zouden syn geventileert geweest.* Welke positive hij nochtans noemt (3) *enorm, en dat men so als dezelven daar lagen, ende in dien sin zig rechtvaardiglyk daar over bedroeven, ende dat men die geenen die men dat gevoelen wilde overstrijden, tot een ketter wilde maken* (*). *Dat hy die*

po-

(*) Alle de woorden, in dit Extract, met Cursyve letteren gedrukt, zijn die van HEIDANUS. Doch de Leezer vermoede niet, dat ze hier in hun verband en zamenhang voorgesteld worden; men had ze, volgens aanwijzing van pag. en regel, zo als ze in het boekje van HEIDANUS voorkomen, bijeen geraapt; als bij voorbeeld: (1) pag. 42. §. 1. (2) pag. 4. §. 1. (3) pag. 47.

poſitien, ſo als ſy daar lagen, ende hem tegen zyn meening wierden opgedrongen, in Kerk of School nooit geleerd had, ook niet doen ſoude, en dat de Heeren Curateuren en Burgemeeſteren daar van behoorden verſekert te zyn.

„ Beſluitende de Premiſſe van het voorſz. Boekje, daarmede, *dat hy niet zonder reden beducht was, dat de voorſz. Procedeuren eene merklyke opſchuddinge ende Commotie ſouden veroorzaaken in de Kerke van ons Vaderland, en de menigte van de Predikanten, die mede aan dat ſchip reden, ſouden treffen.* Daar nogthans Curateuren en Burgemeeſteren met ſeer groote droefheid ende bekommeringe hebben aangezien de Discrepantien, ende ſtrijdigheden, die eenige jaaren herwaards tuſſchen de Profeſſooren en andere Leden van de Univerſiteit in ſwang hebben gegaan, alle middelen hebben gebruikt, om die door minnelijke wegen te accomodeeren en uit den weg te ruimen, ernſtige repreſentatien, ende aanmaaningen aan dezelve gedaan, ende ook eenige, hoe wel ſeer zagte cenſuure geoefent tegens die geenen, die ſy oordeelen hun in haar particuliet te hebben vergreepen, doch ten lange leste vinden, dat al haare zagtmoedigheid te vergeefs was, en niets goeds opereerde, genoodzaakt zijn geweest zorge te dragen, ten minſten voor het toekomende, en dus te neemen de voorſz. Reſolutie van den 16den Januarij, procedeerende niet te min daarin met die omzigtigheid en circumſpectie, dat, daar den een ſeyde dat de voorſz. Poſitien werden geventileert, en gedoceert in den zin, als dezelve in het decreet ſtaan ge-expreſſeert, ende de andere 't ſelve wel hertelijk ontkende, en dat ſy beide de voorſz. Poſitien, ſo, en in dien ſin, als dezelve in het voorſz. decreet zijn ter neder geſteld, improbeerden ende verwierpen, ſimpelijk verboden hebben te leeren, disputeeren, daarover te ſchrijven, of die in eeni-

§. 11. enz. welke drie aanwijzingen voldoende zijn, om aantetoonen, dat men, door het maaken van zulke allegatien, een Schrijver zig zelven zo veel kan doen tegenſpreeken, als men goed vind.

eenige manieren, direct of indirect te verhandelen, ſonder ſo nauw regard te neemen, of die juist alle ſpeciaal, in de voorſz. Academie waren geventileert, ſonder eenige benaminge te hebben gebruikt, en ſonder ymant, wie hij ook zoude mogen weſen, eenige van de voorſz. Poſitien opgedient, aangeduydt, of voor de ſynen te hebben opgedrongen, en daarom ook niemant bij naam of toenaam of bij eenige circumſcriptie of deſignatie, direct of indirect te hebben gedeſigneert, of genoteert.

„ Dat verders de gemelte Curateuren en Burgemeeſters haar, ten aanzien van de voorſz. Poſitien, wel expreſſelijk en klaarlijk hebben willen houden binnen de paalen van de Univerſiteit, haare zorge ſpecialijk gedemandeert en aanbevoolen, en daarenboven ook de peenen in het voorſz. decreet gemeld, hebben geliniteert, puir en alleen aan de voorſz. Univerſiteit; en dat midsdien haar met notoir ongelijk word aangeduid, dat ſy haare handen ook ſouden hebben willen ſlaan aan 't kerklijke, 't geen niet haar, maar den opzigt van anderen is toebetrouwt, ſiende dat het gunt bij haar met ſo groote geregtigheid, met ſo veel kennisſe van ſaaken, omſigtigheid, ſonder eenige de minſte partijſchap, en uit ſo goede oogmerken geſchied was, echter bij voorſz. libel, ſo verkeerdelijk werd misduid ende verdraayt. So hebben gemelde Curatoors en Burgemeeſters goedgevonden en verſtaan, dat alvoorens in deeſe eenige Poſitive Reſolutie te neemen, den voornoemden *Abraham Heidanus* voor haar ontboden, en over het maken en divulgeeren van de voorſz. Conſideratien ondervraagt zal worden, gelijk aan dezelve Dr. *Abraham Heidanus*, door den Pedel van de Univerſiteit, voor de voorſz. Curatoren en Burgemeeſters ontboden en verſcheenen zijnde, op haar aanſpraak, ondervraging, ſommatie, namenlijk:

„ *Of hij het voorſz. Tractaatje aannam en erkende voor het ſyne? En of hy het zelve alleen, of wel met aſſiſtentie van anderen hadde gemaakt?*

„ Heeft verklaard op het eerſte point, dat gelijk den tijtel van 't zelve tractaatje uit wees, hij hetzelve advoueerde voor het ſyne; en op het tweede, dat het ſyn werk was, by hem

was uitgegeeven, en dat hij hetzelve geſtant dede. En daarop dan verder gedelibereert en in achting genomen zijnde, dat den voorn. Dr. *Abraham Heidanus*, niet alleen de voorſz. Reſolutie van den 16den Januarij, met het opſtellen en divulgeeren van het voorſz. Libel heeft gecontravineert, en zig daar door ſchuldig gemaakt aan de pœne, bij de voorſz. Reſolutie klaarlijk uitgedrukt, en bij Curateuren en Burgemeeſteren in *Senatu Academico* ten ſelve dage ernſtelijk geinſinueert, maar daarenboven dat Curateurs en Burgemeeſteren met de voorſz. voor alle de waereld openlijk zijn verongelijkt.

„ En dat het ſelve te minder paste aan den voorn. *Heidanus*, die ſo vele groote en conſiderable weldaden ſucceſſivelijk van Curateuren en Burgemeeſteren hadde genoten, en dat het ook was een ſaak die ſonder de minſte animadverſie en correctie niet kon worden gepaſſeert. Is goedgevonden ende gereſolveert, dat den voorn. *Abraham Heidanus* van zijn ampt als Profeſſor in de H. Theologie ſal werden gelicentieert, ende dat daarvan kennisſe zal werden gegeeven aan den Rector en Senaat van de Univerſiteit."

Deze Reſolutie was getekend door

P. BURGERSDYK.

Deze handelwijze, die in *Holland* veel geruchts maakte, werd levendig gehouden, door het geen, omtrent dezen tijd, in *Zeeland* gebeurde. Zijne Hoogheid, Prins WILLEM DE DERDE, in de maand Maart 1676, ter gelegenheid dat 'er eene Predikantsplaats, te *Middelburg*, open gekomen was, de Klaſſis van *Walcheren* vermaand hebbende, bij het vervullen van dezelve, zorg te draagen tegen de nieuwigheden, zo gebeurde het, echter, dat het *Collegium Qualificatum*, beſtaande, in die Provintie, uit Afgevaardigden van Wethouderſchap en Kerkenraad, aan welke, alsdaar, het verkiezen der Predikanten gedemandeerd is, een beroep uitbragt op WILHELMUS MOMMA, Profeſſor in de Godgeleerdheid in *den Ham*; een man, die verdacht, of met opzet in verdenking gebragt was, (als zijnde een leerling van COCCEJUS) van nieuwigheden te leeren. De Klaſſis weigerde de goed-

goedkeuring; ſchreeuwende, als of het gantſche Land in gevaar was, dat men zo weinig acht geſlagen had op het ſchrijven van Zijne Hoogheid. Het *Collegium* hield ſtaande, dat het beroep wettig was, zo lang de Klasſis geene reden gaf, waarom zij het afkeurde. De Wethouderſchap der Stad *Middelburg*, wier voornaamſte zorge was, het waaken tegen onzuiverheid in de Leer, binnen de muuren van haare Stad, onderſteunde het Collegie, en ſtelde orde om MOMMA te haalen. De Prins, die verder ging, dan zijn gezach, als Stadhouder, toeliet, ſchreef aan MOMMA, en aan de Regeering van *Middelburg*, eens en andermaal, om de zaak niet door te zetten, voor dat hij zelf eene ſchikking daarop gemaakt hadde. De Leden van de Klasſis, dus gerugſteund, zongen dien zelfden zang. Doch beſpeurende, dat het aanzienlijk lichaam van den Burger-Krijgsraad zig mede met de zaak begon te bemoeijen, oordeelden zij zig binnen *Middelburg* niet langer veilig. Intuſſchen was MOMMA binnen de Hoofdſtad dier Provintie gekomen, en men maakte toebereidzels tot zijne bevestiging. WILLEM DE DERDE, met het Staaten Leger, toen voor *Maastricht* liggende, werd terſtond hiervan verwittigd, en derwijze aangeſtookt, dat hij ſcherpe brieven aan de Wethouderſchap en aan het Collegie deed afgaan, waarbij hij, ernſtelijk, verbood, met de bevestiging van MOMMA voorttegaan. De Wethouderſchap, daarentegen, werd 'er toe genoodzaakt, door den Krijgsraad en de meeſte der voornaame Burgers, en was dus in vreeze voor opſtand in de Stad. De bevestiging geſchiedde, op den 19den van de maand Julij; en op dien zelfden dag beklom MOMMA den Predikſtoel, onder een ongemeenen toevloed van menſchen, na alvooreus belofte van beſcherming van de Magiſtraat bekomen te hebben. WILLEM DE DERDE, die zelden eene zaak ten halve liet ſteeken, als hij meende dat het zijn gezach krenkte, nam dit zo euvel, dat hij aan de Klasſis beval, naar Kerkenorde te handelen, tegen hen, die oorzaak van de ongeregeldheid geweest waren. De Klasſis, toen te *Vlissingen* vergaderd, dagvaarde het Collegie aldaar; doch de reize derwaards werd, door de Magiſtraat van *Middelburg*, haar verboden. De Klasſis voer, echter, voort, om de zaak, die zij ter hand genomen hadd, kerkelijk afteedoen; de Middelburgſche

Predikanten, VAN DER WAAIJEN en DE MEY, werden uit de Klasſis gezet. DE MEY, die MOMMA bevestigd had, werd niet alleenlijk in zijnen dienst geſchorst, maar hem zelfs het gebruik des H. Avondmaals ontzegd. Ook werden twee Diaconen in hunnen dienst geſchorst, en aan MOMMA geſchreeven, dat men hem voor geen Predikant erkende, maar voor eenen *Huurling*. In dien ſtand bleeven de zaaken, tot dat de Prins, in de maand van November, in perſoon, binnen *Middelburg* kwam. Het Collegie hem komende begroeten, was zijn antwoord, *dat hij de Factie binnen Middelburg kwam dempen*; en toen het zig wilde verantwoorden, kreeg het tot beſcheid, *dat zulks hier noch tijd noch plaats was*. Den Burger-Hoplieden werd, door Zijne Hoogheid, voorgehouden, *hoe hem ter ooren gekomen was, dat zij zig in kerklijke zaaken geſtooken, en de Klasſis moeijelijkheid hadden aangedaan*; en toen zij verklaarden, de Klasſis te hebben willen beſchermen, hernam de Prins, *dat hij beter onderrigt was*. Grootlijks ten nadeele van die van *Middelburg*, was de invloed, dien de Prins in de Vergadering der Staaten van *Zeeland* had, op wier gemoederen hij zo veel vermogt „ dat „ 't eerſtond tot de afzetting van MOMMA beſloten, en de „ Stadhouder gemagtigd werd, om zulke uit de Wethouderſchap „ van *Middelburg*, en uit het Collegie, welke men bevondt „ de voornaame oorzaaken geweest te zijn van het beroep van „ *Momma*, en van de onbehoorlijke indragt op het regt der „ Hooge Overigheid, en den perſoon en waardigheid van den „ Heere Stadhouder, te ſtraffen met afzetting, of ſchorſing in „ hunne diensten."

Doch die van *Middelburg*, ſtaande houdende, dat zij niets gedaan hadden, dan het geen zij, tot voorſtand van de rechten der Burgeren, verpligt waren te doen, ſtemden niet in dit beſluit. Dit niettegenſtaande, werd het, echter, ten uitvoer gebragt, door den Prins, die merkelijke verandering in den Krijgsraad en in de Wethouderſchap van *Middelburg* maakte. MOMMA werd buiten beroep gelaaten, VAN DER WAAIJEN afgezet, en hem ſchriftlijk bevolen, de Stad en gantsch *Zeeland* te ruimen; doch DE MEY, die (zo men zeide) in ſtilte, voor den Prins, ſchuldbekentenis gedaan had, werd in dienst gelaaten.

Voorts

Voors magtigde de Prins de nieuwe Wethouderschap, de Klasis en de protesteerende Broeders van het Collegie, om tot een nieuw beroep te treeden.

Momma, die, tot zijn onderhoud, een jaargeld bekomen had, begaf zig met der woon naar *Delft*, alwaar hij, in het volgende jaar, overleed. Van der waaijen werd naderhand volkomen in zijne eer hersteld, bij eene Acte van Prinse willem den derden, van dezen inhoud:

„ Zijne Hoogheid heeft uit goede consideratien, hem daartoe „ moveerende, verklaart, en verklaard bij dezen, dat alles wat „ voor dezen bij en op auctorisatie van de Ed. Mog. Heeren „ Staaten van *Zeeland*, ten lasten van den Heer *van der Waaij-* „ *en*, Professor in de Heilige Theologie op de Academie te „ *Franeker*, en doenmaals Bedienaar des H. Euangeliums tot „ *Middelburg*, is gedecreteert, of gestatueert, aan denzelven „ Heer *van der Waaijen*, zijne erven en nakomelingen, niet zal „ zijn hinderlijk of schadelijk, in eeniger manieren, en dat wij „ ter contrarie alle het zelve hebben geaboleerd ende vernietigt, „ aboleeren en vernietigen mids dezen, in allen schijn, als of „ het zelve nooit was voorgevallen of gepasseert." Aldus gedaan in *'s Gravenhage* den 4den Junij 1685.

(was getekend)

G. PRINCE D'ORANGE,

(lager stond)

ter Order van zijn Hoogheid, getekend.

JOH. PESTERS.

Ongetwijfeld, zegt le clerc, bemerkte de Prins wel, van waar heen al dit spel was veroorzaakt: niet, om dat men gevoelens in de Kerk wilde invoeren, die het wezen van 't Christendom of den Christelijke Godsdienst om verre zouden stooten.

Na den afloop van dit voorval, verminderden de kerkelijke ge-

ſchillen in *Zeeland*. Maar in *Holland*, en wel te *Enkhuizen*, was, in het midden des jaar 1675, ook vrij wat moeite ontſtaan, over het beroepen van eenen Predikant. Eenige Leden der Gemeente booden den Kerkenraad een verzoekſchrift aan, waarbij zij begeerden, dat niemand beroepen werd, dan die vreemd was van de nieuwigheden, welke thans door ſommigen gedreeven werden. Doch de Wethouders en de Kerkenraad namen dit zeer euvel op; wordende de tekenaars op het Stadhuis ontboden en ſcherpelijk beſtraft. Maar deze vervoegden zig bij Zijne Hoogheid, met een verzoekſchrift, dat nog veel ſterker was; waarop Zijne Hoogheid goedvond, de Magiſtraat en Kerkenraad van *Enkhuizen* te vermaanen, om aan het verzoek der Requestanten te voldoen. Dus had deze zaak aldaar weinig gevolg. Te *Amſteldam*, daar men voor dergelijke moeijelijkheden beducht was, had de Regeering, in de maand Januarij des jaars 1677, den Kerkenraad een Concept voorgeſlagen, met verzoek om het, als een kerklijk beſluit, algemeen te maaken: waaraan, zonder veel tegenſtand, voldaan werd; het werd, den 28ſten der gemelde maand, als eene kerklijke Reſolutie afgekondigd, en was van inhoud als volgt:

„Alzo in de Kerke Gods niet dienſtiger is, als nevens de H. Waarheid de eenigheid des geeſtes te behouden, door den band des Vredes, zo is 't dat de Dienaaren des Goddelijken Woords dezer Gemeente, tot conſervatie van de goede Vrede, die altijd onder ons geweest is ende nog is, zijn te raden geworden, haar onder malkander daarover te beſpreeken; zijn het eenpaarig onder elkander eens en accoord geworden, den Vrede te bewaaren, door deſe hier navolgende *Art.*, die ſy met onderlinge handtastinge, hertelijke beweegingen en beloften van onverbreeklijke vriendſchap en vrolijke dankzegging tot God, beveſtigd hebben." Het opſchrift hiervan was:

Artijkelen tot onderhouding van Vrede en Eenigheid onder de Predikanten der Duitſche Gereformeerde Kerke van Amſteldam, eenpaarig bij hun alle aangenomen den 21ſten Januarij 1677.

„ 1. Dat men ſal blijven bij de Orthodoxe waarheid, waarin de Ge-

Gereformeerde Leeraars eens zijn, volgens Gods woord en de gewoonlijke formulieren der Gereformeerde Kerke, die in de Catechismus, Confessie en Canones Sijnodi Nationalis Dordracenæ, begreepen zijn. En dien volgende te erkennen en te bekennen, dat 'er nopens de Theologie en Religie, geen fondamenteel verschil is, ook dat men, zo veel mooglijk is, daar na zal trachten, om het zelve te gevoelen, en het zelve te spreeken.

2. „ Dat men in broederlijke Liefde; Vrede en Eenigheid met elkander zal omgaan, en zig zorgvuldig wachten voor alles wat daar tegen strijd: dienvolgende malkanderen bij de Heeren van de Regeering, Ledemaaten of Gemeente, ofte anderen, niet zal zwart of verdacht maken, op eenigerlei wijze, 't zij in het openbaar of in 't bijzonder.

3. „ Die stukken, waarin men zou mogen verschillen van zijne medebroeders, niet voortegeeven van zulk een gewicht en importantie te zijn, dat zonder dezelve de H. Schriftuur, niet wel noch ter zaligheid kan verstaan of gepredikt, of het Rijk Christi bevorderd worden.

4. „ In ongewoone en buiten schriftuurlijke spreekwijzen, en niet fundamenteele stellingen, die misnoegen en opschuddingen zouden kunnen veroorzaaken, zig in Predikatien en Catechisatien te matigen, en als men dezelven somtijds al eens kwam te uiten, of te gebruiken, dan telkens zodanige verklaaringen daar bij te doen, waaruit zelfs voor de Gemeente blijken kan, dat men van de gewoonelijke Leer der Kerke niet afwijkt.

5. „ In 't beroepen van een Predikant, sodanige Persoonen in Consideratie te neemen, die van een moderaat en vreedsaam humeur syn, en bekwaam om den Vrede, tot stichting der Gemeente, te onderhouden, zonder aanmerking op wat Academie die zouden mogen gestudeert hebben, en daarover alvoorens vriendbroederlijk met elkander te spreeken en te confereeren.

6. „ Als iemand hier iets tegen mogt peccceren, dezelve eerst broederlijk daarover aan te spreeken, om alle verwijdering voor te komen. Welke Art. de Eerw. Broederen Ouderlingen gecommuniceert en voorgeleezen zijnde, hebben zij dezelve met goed genoegen en groote vreugde aangehoord, gelaudeert en eenpaarig geapprobeert. Uitgesondert *Zeger Cornelis* en *Philip d'Or-*

ville, die absent waren; doch zoude haar deze toestemminge, als zij in de vergadering tegenwoordig zijn, mede worden afgeverderd. En zijn ook deze Art. bij de tegenwoordige te zamen vergaderde Broeders Predikanten en Ouderlingen, in een Kerkenraads Resolutie geconverteert, vastgesteld en van alle eenpaarig aangenomen, om oprechtelijk, getrouwelijk en zorgvuldig gepractiseert te worden, op dat also de Vrede tot bijzondere stigting van dese bloeijende Kerk wel bewaard en onderhouden worde, waartoe de God des Vredes zijnen zegen geeve, Amen.

„ En zullen ook dese Artikelen, de inkomende Predikanten in dese Kerke en Gemeente, so wanneer sy Sessie in de Vergadering neemen, worden voorgeleesen, om haar daarmede te Conformeeren.

„ Actum in de Kerkenraads Vergaderinge tot Amsteldam den 28sten Januarij 1677.

Tot op heden toe word het slot dezer Resolutie in acht genomen, het welke zeer veel toegebragt heeft tot behoudenis van de rust en eenigheid in deze zo magtig volkrijke Stad; welke rust, ook aan andere oorden, onaangezien de verschilstukken in de Leere, door de wijze voorzorge der Regeeringe, alomme bewaard bleef.

In de Provincie van *Utrecht* zag men, in het jaar zestien honderd vijf-en-negentig, blijken van deze Landsvaderlijke zorge, waarvan het volgende Extract een doorslaand bewijs oplevert.

Extract uit de Resolutien van de Ed. Mog. Heeren Staaten des Lands van Utrecht, Saturdag den VIII. Junij MDCXCV.

„ Is gehoord het Raport van de Heeren Haar Ed. Mog. Gecommitteerden, die volgens de Resolutie Commissioriaal van eergisteren, hadden geëxamineert het Extract uit de Resolutien van de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland van den 18den December 1694 (*), inhoudende Orde en Reglement, tot Conser-

(*) *Deze Resolutie van* Holland *bestond in het beraamen van eenen weg tot vrede der Kerke, vermits 'er reden van twyfel was,*

ſervatie van de Ruste en Vrede in de Kerke aldaar, bereids ten zelven dage genotuleert. Waarop gedelibereert zijnde, is eenpariq goedgevonden en verſtaan, te arreſteeren en vast te ſtellen, zo als gearreſteert en vastgeſteld word mids deſen, de navolgende orders.

„ De Staaten van den Lande van Utrecht niets meer ter harte neemende, als dat de rust en vrede der Kerke deſer Provintie geconſerveert word, ende Gods Heilig woort in dezelve in alle ſuyverheid geleerd worde, en wetende dat aan Syn Koninglt. Majeſteit van Groot-Brittanje niet meerder aangenaam is, als dat de eenigheid en de onderlinge liefde in de kerke moge zijn en blijven verſekert, hebben geordoneert ende geſtatueert, zo als deſelve ordonneeren en ſtatueeren bij deſen:

„ *Ten Eerſten:* Dat alle de Leeraars, 't zij Profeſſor of Lectores Theologiæ, ofte Predikanten der Gereformeerde Kerken in deſe Provintie, in hunne Schriften, Predikatien ende Catechiſatien, publieke en private Leſen, en Disputen, ſullen blijven bij de gewoonlijke Formulieren der Gereformeerde Kerken, die in de Catechismus, Confeſſien en Cannones Sijnodi Nationalis Dordracenæ, begreepen zijn, en zig ſorgvuldig wachten iets te leeren, ofte te ſchrijven, dat daar tegen ſtrijd, en dat midsdien

on-

---

was, dat de geſchillen, tuſſchen de Voetiaanen *en* Coccejaanen, *op nieuw, heviger ſtonden te worden dan te vooren, aangezien 'er, zo men meende, van de eerstgenoemde Predikanten waren, die zeiden dat de ſtellingen der anderen openlijk waren veroordeeld geworden, waartoe zij, den Prins op hunne hand hebbende, ook kans zagen. Doch zij bedroogen zig: want, in eene Raadpleeging van de Staaten, met zijne Majeſteit van* Groot-Brittanje, *als Stadhouder, werden de verſchillen genoegzaam bijgelegd: zijnde de Reſolutie van* Hol-land *hier toe beraamd, en alomme, aan de Regeeringen der Steden, gezonden, met laſt om daaraan, ſo veel mogelijk, de hand te houden, genoegzaam geſchikt naar het Vredesplan van* Amſteldam, *zo even gemeld.*

onder hen luiden geen eſſentieel verſchil overblijvende, deſelve met elkander ſullen omgaan in Broederlijke liefde, vrede en eenigheid, en zig omzigtelijk wachten, voor alles wat daar tegen aanloopt, en wel bijſonderlijk, dat ſy malkander op geenderleije wijzen verdacht ſullen maaken bij de Heeren van de Regeeringe, de Ledematen, de Gemeente, ofte anderen, 't zij in het openbaar, of in 't bijſonder, direct of indirectlijk.

„ *Ten Tweeden:* Dat ſy ſodanige pointen, die in de voorſz. Formulieren van eenigheid in de Canones Sijnodi Nationalis Dordracenæ ongedefiniëert gelaten zijn, en waarin dat ſy onder elkanderen ſouden mogen diſcrepeeren, op haar eigen oordeel niet ſullen voorgeeven van ſulken gewicht ende importantie te zijn, dat ſonder dezelve de H. Schrift niet wel, nochte ter zaligheid genoegzaam zoude verſtaan, geleerd, gepredikt, noch het rijke Chriſti bevorderd zoude kunnen worden, maar dat ſy omtrent ſodanige pointen gehouden ſullen blijven te procedeeren, in gevolge van de Kerken orde.

„ *Ten Derden:* Dat zij luijden van ongewoone en buitengewoone Schriftuurlijke ſpreekwijzen, ende niet fundamenteele ſtellingen, ook applicatie der Prophetien, ſo dat die misnoegden, opſchuddingen ſouden kunnen veroorſaaken in haare Schriften, Predikatien, Catechiſatien, publieke en privaate Leſſen, ende Disputen, ſig ſullen matigen, en ſo veel doenlijk, zorgvuldig wagten: en indien het mochte gebeuren, dat iemand onverhoeds iets dergelijks kwam te uitten, of te gebruiken, ſo zal hij telkens ſodanige verklaaringe daarbij doen, waar uit blijken kan, dat hij van de gewoonlijke leer der Gereformeerde Kerke niet afwijke.

„ *Ten Vierden:* Sullen vooral de Profeſſooren, of Lectores Theologiæ, zig onthouden iets in hunne publieke en private Leſſen en Disputen voort te brengen, 't welke de Studenten ſoude kunnen aanleiding geeven, om de mijſterien van het Chriſtelijk Geloof, naar de regels en methode der Philoſophie te behandelen, ſodanig dat alles ſoude moeten verworpen worden, waarvan de reden juist ſo duidelijk en klaar niet voorkwam, als van enkel natuurlijke ſaaken, dewijl daardoor eerlang het ware Chriſtelijk Ge-

Geloove ſoude ſchipbreuk lijden, en de Kerke in de uiterſte verwarring geraaken.

„ *Ten Vijfden:* Dat men in het beroepen der Predikanten, alleen ſodanige Perſoonen in conſideratie ſal neemen, die ſtigtelijk in Leer en Leven, en van een moderaat en vreedzaam humeur zijn, bekwaam om de voorſz. pointen tot vrede en ſtigting der Gemeente in allen deelen optevolgen.

„ *Ten Zesden:* Sullen ook deſe Articulen alle de aanteſtellene Profesſores en Lectores Theologiæ voorgehouden worden, door de Theologiſche Faculteit van onſe Academie en door de Curatoren van de Gijmnaſien ofte andere Schoolen, reſpectivelijk om zig daarna volkomen te reguleeren, gelijk mede deſelve Art. tot dien ſelven eijnde ſullen worden voorgehouden aan de Predikanten in de Steden door de Conſistorien, en aan die ten Platten Lande, door haare reſpective Claſſen, op haar eerſte ſeſſie in deſelven.

„ *Ten Zevenden:* En op dat deſe Art. te beter mogen worden onderhouden en achtervolgd, ſo worden de Reſpective Magiſtraaten en alle anderen, die in 't beroepen of approbeeren van Predikanten te zeggen hebben, ernſtelijk gewaarſchouwd ende gelast, daaraan de hand te houden, ende alle deze Art. ſo veel in haar magt zal zijn, exactelijk te obſerveeren, en te doen obſerveeren."

(*Onderſtond*)

Accordeert met de voorſz. Reſolutie.

Was getekent

P. VOET VAN WINSEN.

Sedert dien tijd was de rust en broederliefde herſteld. Men kan hier nevens voegen, dat, uit de vergelijking van de Reſolutie van *Holland* en de laatstgemelde, met het Plan, allereerst te *Amſteldam* ontworpen, blijkt, dat de eer daarvan, aan de *Amſteldamſche* Regeering en Kerkenraad van dien tijd, moet worden toegekend. Dit dacht ons noodig hier ter neder te ſtellen,

ten. Thans zullen wij het Art. van J. COCCEJUS beſluiten, met eene aanwijzinge zijner ſchriften, die den nijd en laster zullen verduuren. Veelen van die zijn bij zijn leven, afzonderlijk, gedrukt en uitgegeeven, en, na zijnen dood, driemaal na elkander; tweemaal in *Holland*, en eens in *Duitschland*, telkens met een goed vertier, beſtaande IX Deelen in folio, en behelzende de volgende ſtoffen:

1. *Comment. in Geneſin, Exodum, Leviticum: Prophetiam Bileami: Ultima Moſis: Cantica Deboræ & Annæ: Chronologia Judicum & Regum Iſraelis, & Comment. in Jobum.*
2. *Comment. in Pſalmos, Proverbia, Eccleſiaſtem, Canticum & Eſaiam.*
3. *Comment. in Prophetiam & Threnos Jeremiæ, Ezechielem, Danielem & XII. Prophetas Minores.*
4. *Scholia in IV. Evangelia & Acta Apoſtolorum; Comment. in Epp. ad Romanos, Corinthios, Galatas & Epheſios.*
5. *Comment. in Sequentes Pauli Epiſtolas, Catholicas & Apocalypſin.*
6. *Aphorismi Theologici; Doctrina Fœderum; Summa Theologiæ; Comm. in Catecheſin Heidelbergſem; Diſputationes; Orationes; Conſilia & Epiſtolæ.*
7. *Tractatus Varii Theologici & Philologici.*
8. *Lexicon Chaldaicum & Hebraicum.*
9. *Triplex Index.*

Behalven de bovengemelde werken, allen door wijlen R. ANSELAAR, Schoonzoon van den Heere J. COCCEJUS, overgezien, en, als het voltlagene werk zijns Schoonvaders, voor de drukpers geſchikt, heeft deszelfs zoon, JOHAN HENRIK COCCEJUS, langen tijd daarna, van de overgeſchotene en onverzamelde ſtukken zijns vaders, nog twee werken laaten drukken, op het formaat van den tweeden Hollandſchen druk; deze zijn, in 1706. uitgegeeven, onder den titel van JOHANNIS COCCEJI *Opera Theologica & Philologica.*

In

In 't algemeen, echter, hebben deze laatste werken het getuigenis, zelfs van de grootſte vrienden van COCCEJUS, dat ze op verre na niet bij de eerſten komen. Eenigen van deze zijn mede in 't Nederduitsch gedrukt.

COCCEJUS, (JOHAN HENRIK) zoon van den voorgemelden JOHANNES COCCEJUS, begaf zig tot de Rechtsgeleerdheid, hoewel hij de ſtudie van de Godgeleerdheid niet vergat. Hij was Griffier van de Leenen van *Holland;* een ſchrander, godvruchtig en verſtandig man, die de *Eer en Leer van zijn' Vader* verdedigde, in een Tractaat onder dien naam. Hij ſchreef ook tegen den Heer VITRINGA, die het, van den beginne af, ſcheen toegelegd te hebben, overal daar hij het eenigzins te pas kon brengen, om den Hoogleeraar COCCEJUS tegen te ſpreeken, doch op eene zedige wijze. Deze had, onder anderen, tegen hem geſchreeven over den *Tempel van Ezechiël, en deszelfs Geestelijke beduidenisſe*, zo als de zoon meende, wat al te ſcherp: waarom hij 'er zig tegen verzette, en zijnen vader verdedigde, daar die recht had. Het laatſte, dat de jonge COCCEJUS ſchreef, was geſigt tegen een ſpottenden Franſchman, die, in het jaar 1677, was voor den dag gekomen. Met zijne ſpotternij meende deze te zullen kunnen verrichten, 't geen anderen, met hun woelen, in dien tijd deeden. Door Profeſſoren was hij ontdekt, onder den naam van JOH. VAN DER HEIDEN. Tegen dezen dan ſchreef hij, onder den titel van *Le Chef de Mocqueurs Demasquée;* dat is, *het Hoofd der Spotteren Ontmaskerd;* in welk geſchrift hij hem zeer vastig een toon ſtelde, en zijne ſpotternij bloot leide. De jonge COCCEJUS had ter vrouwe MARIA HEINSIUS, die hem overleefde. Het afbeeldzel van den voorgemelden Hoogleeraar gaat, op onderſcheidene wijzen, in prent uit.

COCK, (ROBERT DE) *van Nerijnen*, had gediend, als Vaandrager, in de Kompagnie van zijnen broeder MAXIMILIAAN DE COCK, onder de bende van den Heere VAN BREDERODE, en dus tegen den Koning van *Spanje*. Hij was, door den Bloedraad van ALVA, benevens vier anderen, uit den *Hage* gebannen, beſchuldigd zijnde van deel gehad te hebben aan het beeldbreeken, zo

In

in de Hoofd- als Kloosterkerk der Predikheeren aldaar. Op dagvaarding niet verſcheenen zijnde, werden, volgens Sententie van bannisement, op den 20ſten Mei 1568, zijne goederen verbeurd verklaard.

Zie MARCUS, p. 55.

CODDE, (JAN, HADRIAAN en GIJSBERT VAN DER) ſtichters van eene bijzondere Gezinte, in de Provintie van *Holland*, in den jaare 1619, bekend onder den naam van *Propheeten*, *Collegianten*, *Rhijnsburgers*. Zie hier een kort verhaal van hunnen oorſprong, en ook van eenige zeldzaame verſchillen, tuſſchen hen en den beruchten PASCHIER DE FIJNE en anderen voorgevallen. Te *Warmond*, een Dorp bij *Leiden*, had men, na het afzetten der *Remonſtranten*, en bijzonderlijk van SOPINGIUS, vóór en na het afkondigen van 't Plakaat tegen de *Remonſtranten*, nu en dan, vergaderingen in een Boomgaard gehouden, daar ook de Remonſtranten ter preek gingen. Doch de boete, daar op geſteld, deed den ijver haast verkoelen. Sommige huislieden ſloegen voor, of men niet, ſomtijds, bijéén zou komen, om elkander te ſtichten zonder Predikant, en eenige ſpreuken uit den Bijbel voorleezen, en een gebed doen. Indien iemant iets tot vermaning konde voortbrengen, kon zulks ook geſchieden. Hiertoe zou ieder zijn best doen; en dus doende zou men van nut kunnen zijn, en de Predikanten en zig zelven van gevaar bevrijden. Deze voorſlag werd terſtond te werk geſteld. De voornaamſte waren drie broeders, JAN, HADRIAAN en GIJSBERT, zoonen van JACOB VAN DER CODDE, Leertouwers van hun Ambacht, broeders van WILLEM VAN DER CODDE, anders genaamd GUILIELMUS CODDÆUS, voorheen Profeſſor in de Hebreeuwſche taale te *Leiden*, welke aldaar, in het jaar 1623, op verdenking van Socinianerij, in den boekwinkel van GOVERT BASSON, door Schout BONT, in hechtenis genomen, doch kort daarna weder ontſlagen werd. De eerſte woonde te *Oestgeest*; de tweede te *Rhijnsburg*, en de derde te *Warmont*. GIJSBERT VAN DER CODDE, Ouderling der Remonſtrantſche Gemeente te *Warmont*, voor een ambachtsman zeer wel ter taale, bragt, in die eerſte vergadering, onder 't leezen, ſomtijds iets uit eigen gedachten voort; de an-

de-

deren volgden dit voorbeeld. THOMAS CORNELIS, een Visscher in den *Haag*, voegde zig vervolgens bij dit gezelschap. Niemand dacht toen, dat deze broeders verder zouden gaan; veel min dat hun voorneemen was, afzonderlijk Avondmaal te houden, of op eene nieuwe wijze te doopen, gelijk zij daarna deeden. Hoe 't zij, zelden blijven de dingen bij hun eerste beginzel; zo ging 't ook hier: men begon welhaast te bemerken, dat er wat meer gaande was, te weeten, een vergadering te maaken, zonder Predikant, op dat elk, dien het gelustte, een beurt zou hebben om zijn hart met preeken optehaalen. Het geen dien toeleg bevorderde, was, dat de eigen Predikant van *Warmond*, zijnde, zo ik mij niet bedriege, de bekende HOLLINGERUS, dieg even te voren voorgegeeven had, zijn leven voor de waarheid te wagen, *en door de enge poorte te dringen, al zou vleesch en bloed aan de potten blijven hangen*, (dit waren zijne woorden), daarna de bekende belofte van stilstand teekende, en naar de *Betuwe* verhuisde; waaraan zig veele Ledematen ergerden. Wanneer eenige Predikanten, daarna, zonder gevaar te ontzien, in 't geheim weder inkwamen, werd VAN HOLTEN, gewezen Predikant te *Waddinxveen*, die de belofte van stilstand, bij hem getekend, wederriep, door de Bestuurders der Societeit naar *Warmont* gezonden. GIJSBERT VAN DER CODDE heette hem welkom; maar, in plaats van hem als Ouderling behulpzaam te zijn, werd hij voor 't hoofd gestooten. GIJSBERT zeide: *gij brengt u zelven, en hun, die u herbergen, zonder nood, in gevaar; men kan, zonder zwaare boete, u niet hooren predikken. Daar zijn wel andere middelen om de Gemeente te stichten; ik zoude u raden een goed ambacht te leeren.* De arme Predikant, op die woorden van den Ouderling verslagen, zeide tot zijnen Huiswaard: JAN WILLEMSZOON, *nooit ben ik iemand tot last geweest; ik zal hier ook niemand tot last blijven: liever woude ik sterven.* Hij vertrok dan, zonder te predikken. Intusschen liep het gerucht, dat 'er een gebannen Predikant in het Dorp was gekomen, en elk toonde zig genegen om hem te hooren.

De oorzaak van zijn vertrek baarde groot ongenoegen. Sommige huislieden meenden dat hun Ouderling, met die verzending

zig te veel rechts had aangemaatigd: want dat zij, die, uit vreeze van hoste, hem niet durfden hooren, thuis konden blijven; daar waren 'er, die zo veel wel vreugen wisten.

Gijsbert van der Codde begon nu het masker afteligten, en openlijk te drijven, dat het onnoodig was, dat 'er een Predikant, met gevaar van zig selven, en van een ander, kwam zon ons hen te leeren; dat zij elkander wel konden stichten. 't Eyndt was, dat hij den lieden inboezemde, als of de Predikanten slechts *zonder werken, van 't sweat der Gemeente*, zo hij zeide, *zochten te leeven*.

Korten tijd daarna werd een ander Predikant naar *Warmont* gezonden, om te prediken. Van der Codde bleef thuis, en gevraagd zijnde, waarom hij niet in de vergadering kwam, gaf hij ten antwoord; *het mishaagt mij, dat een Predikant alleen in de vergadering staat te preeken, en spreeken wat hij wil.* Zijn medebroeder Nevius Cornelisz., de Visscher uit den *Haag*, en andere voerden dezelfde taal. De Predikant Wouter Cornelisboon, een zeer schikkelijk man, zeide: *hebben ze iet te spreeken, laat ze mede spreeken.* Gijsbert, hier niede niet vergenoegd, begeerde dat de Predikant, na de Predikatie, zou vragen: *Is 'er iemand, die iet heeft te zeggen tot stichting, die geliefve te spreeken?* Wouter, van eene toegevenheid zonder wederga, beloofde dit na de Predikatie te zullen doen; en op deze voorwaarde beloofden de broeders van der Codde, hem de eer aan te doen, van in de vergadering te komen. Doch, eer de tijd daartoe kwam, werd Wouter, van eenigen, daarover aangesproken, welke meenden, dat hij te veel had toegegeeven. Hij oordeelde dat 'er geen zwarigheid was; *laatve*, zeide hij, *medespreeken, zo kan men hooren wat ze te zeggen hebben. Liet ze*, Wouter, hernam de andere tot den Predikant, *gij kent* Gijsbert *niet; gij merkt niet, wat hij en de zijnen met dat spreeken voorhebben; men behoort alles met order te doen, voorgt in deze tijden. Zullen wij juist hier te Warmont wat nieuws invoeren, 't welk nergens in gebruik is? Willen zij, na de Predikatie, spreken, laat ze dat doen; maar wij vinden niet goet raden, dat gij telkens na de preek, met zulke vragen, ieder vrijheid zoudt geeven om te spreeken.* Wouter Cornelisz. ook, zon-

zonder voorbeeld gezeggelijk, liet zig al weder onderrechten. Hij bevroedde, dat hij al te voorbaarig in 't belooven geweest was, en geenzins op eigen hand, in weêrwil der voornaamste Leden, eene nieuwe en ongewoone orde vermogt intevoeren. Hij ging, derhalven, zelf bij GIJSBERT, met verzoek dat hij en de zijnen hem van zijne belofte wilden ontslaan, voor dien tijd, en in de Predikatie komen.

Stichters van nieuwe sekten zijn zelden zo inschikkelijk, wanneer zij voornemens zijn hun plan door te drijven. De VAN DER CODDES waren niet wel voldaan over dit afzeggen; nogthans kwamen zij op de plaats, daar men prediken zou, en deeden den Predikant aanzeggen, *dat, indien hij zijne beloften hield, zij de hunne zouden houden, en in de vergadering kwamen.* WOUTER deed hierop antwoorden: *dat de andere Lidmaaten het niet geraaden vonden, en dat zij dit ten beste wilden houden.* Hierop bleven zij allen buiten de Vergadering, en gingen zamen in een weide, niet verre van de plaats, daar men predikte, zitten praaten, zo lang de Predikatie duurde.

De Predikant WOUTER CORNELISZOON daarna vertrekkende, vermits de omstandigheden niet toelieten, dat een Prediker lang op éene plaats bleef, kwam daarna de beroemde PASCHIER DE FIJNE, weleêr Predikant te *Jaarsvelt*, in zijne plaats. PASCHIER, vreezende dat deze Leertouwes, zo hij hen den mond snoerde, bijzondere vergaderingen, en met der tijd een nieuwe secte zouden stichten, vond een mindenweg, daarin bestaande, dat de VAN DER CODDES en hunne aanhangers niet zouden spreeken in de vergadering, daar de Predikant predikte; maar dat men daarna weder zoude vergaderen, en dan die manier van stichting, die de VAN DER CODDES voor de beste hielden, volgen. Dit zou bij beurten geschieden; de Predikant zelf zou in de tweede vergadering gaan, en zijne hoorders vermaanen daar mede in te komen. PASCHIER ging dezen voorslag aan hun voordraagen. JAN VAN DER CODDE nam voor de anderen het woord op, en toonde eenig behaagen in dezen voorslag, maar opperde eene zwarigheid, die, buiten twijfel, het zwarigste van de gantsche historie is. *Genomen*, zeide hij, *dat gij des voordenmiddags op uwe wijze alleen zoude prediken, dan zouden wij tot nadenmiddag moeten wachten.*

Dat is waar, zeide PASCHIER; *maar daar kan ik geen zwaarigheid in zien; want kiest gij den eenen dag, ik kies den anderen: wilt gij des voordenmiddags op uwe wijze propheteeren, ik zal des nadenmiddags op mijne wijze prediken. Deze zwaarigheid legt daar niet in*, antwoordde VAN DER CODDE daar op, *maar hier in: zo het gebeurde dat ik des morgens in uwe predikatie zijnde, en iet tot ſtichting der gemeinte te zeggen hebbende, dat bij mij hield tot nadenmiddag, en ik voordenmiddag kwam te ſterven, zoude ik vreezen verdoemd te worden, om dat ik, het geene ik tot ſtichting te zeggen had, niet had uitgeſproken.* Hierop bleeven de VAN DER CODDES met de hunnen uit de Predikatie, en vergaderden te *Warmont*, in een bijzonder huis. Hunne vergadering hieldenze éénſ ter maand, op den eerſten Zondag van de Nieuwe Maan, op dat die van andere plaatzen, zonder aanzegging, den tijd zouden weeten. Zij hielden daarin deze orde. Eerst las iemand eenige kapittelen uit het Nieuwe Testament; daarna deed de Lezer, of iemand anders, een gebed. Na het gebed werd gevraagd, *of iemand iets tot de gemeente, uit eenige Prophetie of Geestlijke gave, te zeggen had? Heeft iemand eenige vertroosting of vermaaning, die gelieve het voort te brengen?* Somtijds gebruikten zij de eigen woorden van den Apostel, 1 *Cor.* XIV: 27. Hierop ſtond dan iemand uit de vergadering op, las een ſchriftuurplaats, te vooren lang bearbeid, en deed dan een Predikatie, die ſomtijds een of twee uuren duurde; waarna men wederom vraagde, *of 'er iemand was, die iet tot ſtichting te zeggen had?* Thans ſtond een ander op, doende gelijk de eerſte, en dus tot den derden. PASCHIER verhaalt *dat hij het 'er vier na elkander heeft zien doen. Dit noemden zij* propheteeren, *en dit zogenaamde propheteeren duurde van 's avonds tot 's morgens, hoog dag: propheteerende gemeenlijk hunne hoorders vast in ſlaap; en ſchoon ze een iegelijk nodigden om te ſpreeken, hielden de Gebroeders* VAN DER CODDE, *en hunne vrienden, doorgaans, de lucht zo warm met hun preeken, dat de andere, al hadden zij preekens lust, eerder zouden hebben moeten barſten, dan dat zij een beurt konden krijgen.*

De

De nieuwe Propheeten, hiermede nog niet vergenoegd, deeden al wat zij konden, om de Predikanten gehaat te maaken; hen noemende *lediggangers, luije buiken, ydelheid doenders, die ſlechts zochten op den arbeid der Gemeenten te teeren.* Zij kenden het Nieuwe Testament van buiten, en het ontbrak hun aan geene ſchriftuurplaatſen, om hun zeggen ſchijn te geeven. *Hoort* PAULUS, zeiden zij: *zo iemant niet wil werken, dat hij ook niet eete.* De plaats, daar PAULUS roemt, *dat hij niemand van de Corinthers had bezwaard, maar dat zijn eigen handen hem de kost hadden verſchaft*, deeden zij magtig luid klinken. De ergſte in dit ſtuk was GIJSBERT, die het zo verre dreef, dat het zijnen broeder zelfs mishaagde; en 't ging zo hoog, dat het BATTELIER, Remonſtrantſch Predikant, zelven verdroot, en hij het harnas tegen hen aandeed, met tegen hen te ſchrijven, en hen in hunne eigene vergadering te bevechten. BATTELIER, daar gekomen zijnde, vermeesterde de predikbeurt, en las tot textwoorden, 1 *Cor.* IX. 4—14. Hij ſprak van de geenen, die te *Warmont* kwamen, daar ze niets behoefden te geeven, van de zulken, die zig geërgerd toonden over 't mild geeven, als of dat ſtrekte om de Leeraars te verrijken, of eenige van hen in luiheid te voeden. Daar is geen reden, zeide hij, om 't eerſte te vreezen: aangaande het tweede, zulken waren niet waardig naar 't Euangelium te leven. PAULUS, zeide hij, had magt, niet alleen om te eeten en te drinken, maar ook een vrouw, tot last van de Gemeente, met hem om te leiden. HADRIAAN VAN DER CODDE bekende rondlijk, dat zijn broeder GIJSBERT die zaak veel te hard had gedreeven; en hierdoor werd dit ſmaalen een weinig geſtild.

PASCHIER DE FIJNE, ziende dat de VAN DER CODDES zijne predikatiën ſchuwden, vond geraaden, om, zo veel mogelijk, de ſcheuring te mijden, ſomtijds mede deze vergadering (die men het *Collegie* noemde, en waarvan zij den naam van *Collegianten* gekregen hebben) bij te woonen, en zelfs onder hen, zo als zij het noemden, te *propheteeren*, op hoope van deze afgedwaalden weder te recht te brengen. Op zekeren tijd nam hij het woord op, zonder text voor te leezen. Hij bekende, dat, in 's Heeren Woord, duidelijk en dikwijls bevolen word, elkander

te onderwijzen, te vermaanen en te troosten; maar de wijze van doen, onder hen in gebruik, oordeelde hij daartoe niet bekwaam, om dat het voor een mensch onmogelijk was, vier of vijf bijzondere predikatiën, over bijzondere stoffen, te onthouden. Beter was het, zijns oordeels, uit éene goede Leerrede, weinig goede leering te onthouden, en die wel te betrachten, dan dat men geheele nachten door predikte, het geheugen verwarde, en de menschen in slaap predikte, gelijk men op dezen tijd, zeide hij, zien kon. Eer PASCHIER zijne rede geëindigd had, stond de jongste Propheet JAN VAN DER CODDE op, en zeide: Paschier, *blieft het u wel te zwijgen?* PASCHIER antwoordde daarop: *Ik meende dat het hier de gewoonte was, zijne redenen ten vollen uitte-spreken? Dat is waar*, antwoordde VAN DER CODDE; *maar daar staat*, 1 Cor. XIV: 30. *Is 't dat een ander daar zittende, iet-wes geopenbaard wordt, zo zwijge de eerste.* PASCHIER weder: *daar staat zo geschreven; maar met dat gij begint te spreeken, zal mij misschien wat geopenbaard worden; en als men dien text zo wilde duiden, dan zal het propheteeren in disputeeren veranderen*; waarop HADRIAAN bekende, dat zijn broeder hier mis had. Deze twistrede eindigde door aantetoonen, dat al het gene in dezen Brief gezegd was, zijne betrekking had op hun, die in het begin des Briefs genoemd worden.

PASCHIER DE FIJNE verhaalt, dat JAN VAN DER CODDE zig tegen hem en andere beroemde, dat hij den Heiligen Geest met zulk eene kracht had ontvangen, als de Apostel; zo dat daarvan, zelfs het huis daar hij was, schudde. Doch het zou vreemd zijn, dat zulke menschen ook geene mirakelen deeden; de Historie zegt, dat door de gebeden van hun, somtijds, groote wonderen geschiedden.

Men zie hiervan verder de Art. GEESTERANUS en RHIJNSBURGERS. BRANDT, *Historie der Reformatie*, III. Deel.

COBEL, (.....) was, in het jaar vijftien honderd zes-en-zestig, Raadsheer aan het Hof van *Brussel*, en dus in een der allergevaarlijkste tijdperken. Kort na het overgeeven van het vermaarde Request der Edelen aan de Landvoogdesse, hadden de Staaten van *Holland* besloóten, een bijna dergelijk verzoek als de Ede-

Edelen te doen, op den naam van *Ontwerp eener Moderatie, tot matiging der Placaaten.* De Afgevaardigden, die gelast waren, hetzelve der Hertogmne aan te bieden, waren zo ras niet te *Brusfel* gekomen, of zij vernamen dat het Vertoog reeds ten Hove geleezen was. Cobbel was het, die dit den Advocaat niet alleenlijk bekend maakte, maar 'er zelfs bijvoegde „ hoe „ dat het Vertoog was bevonden te zijn van gelijken inhoud als „ het Verzoekschrift der Edelen, die men *Geuzen* noemde, en „ welker bedrijf bij den Koning zo kwalijk genomen werd, dat „ zij gevaar liepen, in deszelfs hoogste ongenade te vallen." Hierom gaf hij in bedenken, of de Staaten, met het inleveren van hun Vertoog, het bedrijf der Geuzen niet zouden billijken, en zig dus ook aan gelijk gevaar met hun bloot stellen. Vervolgens overgaande tot een onderzoek van het Vertoog zelf, merkte hij aan, dat daarin eene vrijheid begeerd werd, die het land voor allerhande verleiders en kwaaddoeners moest openstellen; zodat het inkomen van vreemde Leeraars, het openlijk prediken, de opschuddingen onder de Gemeente, en andere zwaarigheden, die 'er uit te wachten waren, den Staaten zouden worden te last geleid. Ten besluite zeide hij „ dat hun Vertoog geene vrugt „ doen zou, alzo zij geen ander antwoord van de Landvoogdes „ te wagten hadden, dan aan de Geuzen gegeeven was." Om alle deze redenen werd dan ook het inleveren van het Vertoog gestaakt.

Resolutie van Holland, van den 28sten Julij 1566, bl. 30.

Coeberger, (wenselaus) was Schilder van den Aarts-Hertog albertus, en algemeen Bewindsman van de *Bergen van Barmhertigheid* (Banken van Leening) te *Brusfel*. Le comte, en vóór hem van mander, zegt, dat hij een leerling was van marten de vos, die overleden is in het jaar zestien honderd en vier. De eerste voegt 'er bij, dat coeberger verliefde op de dochter van zijnen Meester, en dat hij, om die drift te verzetten, een reis naar *Rome* deed, welke naar zijn' zin uitviel. Van *Rome* trok hij naar *Napels*, alwaar hij verliefd werd op de dochter van franco, een vermaard Brabandsch Schilder, die hij ook

ter wouwe kreeg. Hij keerde het haar naar, *Braband* te rug, COEBERGER ſchilderde, te *Antwerpen*, in de Kapel van de *Arbakentiers*, een overheerlijken levensgrooten STEPHANUS, enz. Hij was bovendien een bekwaam Bouwkunſtenaar, en een kenner van Medailles; waardoor hij in gunst van den Aarts-Hertog geraakt was, tot wien hij zig van *Antwerpen* naar *Bruſſel* begaf. Menigvuldige overheerlijke gebouwen, in *Braband* en *Vlaanderen*, ſtrekken als nog ten blijke zijner bekwaamheid.

Zie VAN MANDER, LE COMTE en HOUBRAKEN.

COEHOORN, (MENNO VAN) over kleinzoon van GOOSEWYN VAN COEHOORN, in den jaare vijftien honderd twee-en-zeventig, met WILLEM DEN EERSTEN, Prinſe van *Oranje*, uit *Duitſchland*, waarin, niet verre van *Frankfort*, het adelijk goed *Coehoorn* ligt, in de *Nederlanden*, volgens bericht van den H. W. G. Heer JR. E. M. VAN BURMANIA, Oud-Ordinaris Raad van den Hove van *Friesland*, gekomen, werd geboren in het jaar zestien honderd een-en-veertig, op de Lusthove *Lettinga Staate*, thans in eigendom toebehoorende aan den Wel Ed. Geſtr. Heere J. S. VAN WYKEL, Oud-Secretaris van Hun Edelm. Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, en gelegen aan den Heerenweg onder *Britzum*; hebbende haaren naam *Lettinga* of *Letsga*, waarſchijnlijk, ontleend van een Tolhuis, dat hier aan den mond van de *Born*, of inham der Middenzee, plagt gevonden te worden, niet verre van een *Huis* of Kasteel, *Britzenburg*, dat aan het gantſche Dorp zijnen naam gaf, tegen de *Noormannen* aangelegd, en zelf, naar *Friesland's* vermaarden beſchermer BRITZANUS, dus genoemd werd, gelijk blijkt uit het volgende opſchrift van zekeren ſteen, die, onder de puinhoopen van dat Kasteel, gevonden is:

Britzenburg ben ik genant
Ter eeren Britzanus wel bekant.

Zijn vader, mede GOSEWIJN genaamd, was, door de oudheid en adeldom van zijn geſlacht, vermaard, en Kapitein van eene Compagnie voetvolk, die, in plaats van *Lettinga Staate*, naderhand de Lusthove, het *Bergumer Bosch* genaamd, en in eigen-

gehdom toebehoorende aan HENDRIK CASIMIER, Prinſe van *Naſſau*, en Stadhouder van *Friesland*, heeft bewoond. Niet verre van daar vondt men een heuvelachtig veld, dat, ten dien tijde, nog ten eenemaale onbewoond lag. Hier was het dat onze MENNO, toen nog maar een jongeling, doch, van zijnen kundigen vader, in de eerſte beginzelen der Krijgskunde reeds voortreffelijk onderweezen, zig zelven oefende in het maaken van vestingwerken, het opwerpen van wallen, het toeſtellen van loopgraven en mijnen; met één woord, van alles wat tot de wetenſchap van eenen Krijgsbouwmeeſter wordt vereischt; en, 't geen, uit hoofde zijner jonge jaaren, het meeſte te verwonderen is, met zo groot eene naauwkeurigheid en ſnedigheid, dat mannen van aanzien, die, om de aangenaamheid der plaatſe, te *Bergum* hunne Lusthuizen hadden aangelegd, reeds toen voorſpelden, dat hij eerlang zulk een man ſtond te worden, als hij naderhand, tot groot nut van zijn Vaderland, bevonden is.

Ten dien tijde blonk, in de Wiskunde en Vestingbouw, grootlijks uit, BERNARDUS FULLENIUS, die eerst der Stad, en daarna der Hooge Schoole van *Franeker*, ten aanzienlijken luister en ſieraad ſtrekte, en, reeds hoog van jaaren, het ſtreelend genoegen had, van onder zijne Leerlingen, *Friesland's* beminden, doch zijnen Vaderlande te vroeg en op eene jammerlijke wijze, ontrukten Held, JAN WILLEM FRISO, te mogen tellen. Gelukte 't hem, dat hij, door zijne wijze leſſen, den Vorst aan zig verbond, bij COEHOORN, zijnen neef, heeft hij geene mindere verdienſten ingelegd, door hem, gelijk ons van meer dan eenen kant gemeld is, in de leere der Wiskunde voortreffelijk te onderwijzen. Met de kennisſe der Wiskunde, die onbedriegelijke Beſtuurſter van alle weetenſchappen, behoorelijk voorzien, vond hij zig in ſtaat geſteld, om, 't geen zijn ſcherpzinnig verſtand had uitgevonden, daarna allengskens te voltooijen en tot volmaaktheid te brengen. En op dat hij, gedachtig aan zo groot eene weldaad, den naam van zijnen zo waarden Meester aan de onſterflijkheid mogt wijden, heeft hij, aan den verſterkten doorgang, die door hem te *Bergen op den Zoom* is aangelegd, en waardoor de Stad met de Buitenwerken, tusſchen de Bolwerken, die bij den naam van *Coehoorn* en de *Maagd* bekend zijn, ver-

eenigd wordt, den naam van *Fullenius* gegeeven; zijnde dit die verſterkte doorgang (*Sortie*), door welken op dien tijd, (naar men zegt, van Troepen ontbloot) de *Franſchen*, in den jaare 1747, in de Stad, die voor onwinbaar gehouden werd, zijn ingedrongen. Zie het Art. BERGEN OP DEN ZOOM.

Intuſſchen nam de roem van onzen COEHOORN dag bij dag niet weinig toe: waarom HENRIK CASIMIR, die milddaadige begunſtiger van geleerdheid en weetenſchappen, hem, trapswijze en met algemeene goedkeuringe, tot de hoogſte krijgsbeampten heeft bevorderd, waarmede hij van de *Friezen* bekroond kon worden.

Reeds in zijn zesdende jaar Kapitein geworden zijnde, heeft hij, onder de verdedigers van *Maastricht*, door LODEWIJK DEN VIERTIENDEN toen belegerd, grootlijks uitgeblonken. Geene mindere blijken van manhafte dapperheid en ongemeene kundigheid gaf hij, in de bloedige veldſlagen, die 'er bij *Senneef*, *Cassel* en *St. Denys* zijn voorgevallen; waardoor te wege gebragt werd, dat hij, weinige jaaren daarna, op gunſtige aanbeveelinge van den Prinſe HENRIK CASIMIR, tot Kolonel van beide de Battaillons, *Nassau-Friesland* genaamd, tot zijne groote vergenoeginge, werd aangeſteld.

In den jaare 1682 heeft hij, bij zeker geval, met den Kapitein VAUBAN, die in de Vestingbouwkunde zeer bedreeven was, en geen' kleinen roem verworven had, heviglijk gezintwist. Men vond derhalven goed, eene proef te neemen, wie van beiden in ſtaat ware, het beste plan van eenen verſterkten Vijfhoek te maaken. Want daar liep een gerucht, dat *Koeverden*, van die gedaante zijnde, met vaster werken omringd zou worden. Dus heeft hij, 't geen van hem reeds voorheen overdacht was, meer bij geval dan met opzet in 't licht gegeeven, en een altoosduurend gedenkteken zijner kundigheid opgerecht. Immers in dit werkje heeft hij nieuwe beginzelen voorgeſteld; doch dezulke, die de natuur der zaaken zelve ter meesteresſe en leidsvrouwe hebben, en afgeleid zijn, uit het geene 'er in de verdedigingo van werken vereischt wordt, en evenredig geſchikt is naar de kracht en ſterkte der Wapenen, waarvan men, ten dien einde, zig bedienen moet. Hieruit volgt nu, dat de zogenoemde *Second flanquen* weinig te beduiden hebben; dat laage Walsgangen be-

beter zijn dan hooge; en dat men inzonderheid zijne werken zo moet aanleggen, dat de vijanden, van welke plaats zij zig ook meester maaken, altoos groote zwaarigheid ontmoeten mogen, om zig uittebreiden en te dekken; ja dus heeft hij overvloedig-lijk beweezen, dat 'er, in de oude zamenstelzels van versterkinge, groote gebreken gevonden worden, en dat nog niemant, tot dien tijd toe, iets hadt uitgedacht, dat met het zijne kon in vergelijking komen.

't Ware te wenschen dat dit zijn werk, 't welk de gunst en toegenegenheid van allen verdiende, niet de verfoeijelijke afgunst der Krijgsbouwmeesteren tegen hem had gaande gemaakt! Want schoon die, door verloop van tijd, wel stond te minderen, daar was, echter, geene hoop om ze ooit t'eenemaal uitgewischt te zien. Maar dit gewoone lot van groote mannen schrikte hem zo weinig af, dat het hem, in tegendeel, veel eer ten scherpen spoorslag diende, om 't begonnen werk kloekmoedig voort te zetten, en ganschelijk te voltooijen.

Ten getuige daarvan strekke het boek, dat door hem opgesteld en in 't licht werd gegeeven, onder den tijtel van *Nieuwe Vestingbouw:* een werk, dat kort na de uitgave, uit het Nederduitsch in 't Fransch vertaald, allen kundigen ruime stoffe van verwonderinge gaf, gelijk de laate nakomelingschap die daarin altoos vinden zal. Daarin heeft hij allereerst getrouwelijk beschreeven de tweedeslei handelwijze, die 'er, naar het oordeel der *Franschen* en naar zijn gevoelen, ter oprechtinge van eenen Zeshoek, op gelijke plaatsen, moet in acht genomen worden, terwijl die voor eenen Zeven- en Agthoek niet vergeeten worden. Vervolgens toont hij aan, met eene ongeloovelijke kundigheid van zaaken, niet alleen met wat geweld men ieder werk te bestrijden hebbe, maar ook wat 'er vereischt worde, om, bestreeden zijnde, het geweld van den aanvaller af te weeren. Eindelijk berekent hij naauwkeurig, hoe hoog de kosten van 't eene en 't andere noodzaakelijk moeten steigeren. Ieder van deze genoemde stukken heeft hij zo uitvoerig en zo geleerd behandeld, dat hij, naar 't algemeen gevoelen, de eerste van allen is, die de natuur der Vestingwerken tot in den grond heeft doorgezien. Alles naamlijk met de uiterste naauwkeurigheid overwoogende, heeft hij gesteld,

ſteld, dat men de Vestingwerken, wier krachten, naar evenredigheid van den grooteren afſtand der plaatſen, die ze te verdedigen hebben, afneemen en minder worden, over het geheel, op zulk eene wijze moet aanleggen, dat de verder afgelegene tot dekking van de naastbijgelegene dienen, en allen, zo veel mogelijk, van verre voor 't gezicht verborgen worden; dat die verdediging, boven alle anderen, den voorrang verdiene, waarin de Krijgsknechten de natuur als leidsvrouw volgen; dat het, uit dien hoofde, noodzaakelijk is, de werken zo in te richten, dat hunne verlengde *faces* met die der naastgelegene werken, welke ter hunner beſcherminge dienen, rechte hoeken maaken; dat men, derhalven, zulk eene gedaante aan zijne buitenwerkee te geeven hebbe, als best geſchikt is, om, uit het daarop geplaatſte geſchut, het veld in het verlengen der capitaalen met de meeste kracht te beſchieten; dat den belegeraaren niets hinderlijker zij, dan dat ze, op wat plaats het ook zijn moge, uit verſchcidene deelen der Vestingwerken bezien kunnen worden; dat men, uit dien hoofde, daarop voornaamlijk hebbe toe te leggen, dat de vijanden, tot wat werk zij ook trachten te naderen, uit veele naastgelegene werken, met een grooter menigte van kanon, heviglijk beſchooten kunnen worden, dan 't hun mogelijk is op de plaatſen van den aanval te gebruiken; dat alle Vestingwerken, het overige gelijk zijnde, voor des te ſterker te houden zijn, naar maate 'er menigvuldiger aanvallen vereischt worden om ze te overmeesren; dat dezelve, om die reden, zo het gemaklijk te doen valt, door eenige afſnijdingen moeten geſcheiden worden; dat, eindelijk, de bommen, en wat men meer gewoon is, van boven in belegerde Vestingen te werpen, wel het allergrootſte gevaar aanbrengen: waarom men zijne Vestingwerken van zo groot eene ruimte moet maaken, dat de Soldaaten, met hunne krijgsgereedſchappen, en alles wat 'er verder tot de verdediging vereischt word, geen gevaar mogen loopen, om, van wegens de engte der plaatſen, verlooren te gaan.

't Geen hij, in 't bijzonder, over den Bedekten-weg, deszelfs Borstweering en den Walsgang der Courtine ten papiere heeft gebragt, komt ons voor van zeer groot belang te zijn. Hij heeft, naamlijk, aan de Borstweering van den Bedekten-weg, zo klein

eene

Buwetius
n, Colo-
Luite-
effectief,
d geſtor-

n Coe-
ntvanger-
an *Fer-*

eſtorven.

C. 1. *Aurelia van Coehoorn*, trad in huwelijk met *Hermanus ten Woide*, Kapitein.

2. *Alegonda van Coehoorn*, ongehuwd geſtorven.

3. *Magdalena van Coehoorn*, is mede ongehuwd geſtorven.

D. 1. *Catharina Magdalena van Coehoorn*, is in haare jeugd geſtorven.

2. *Anna Maria van Coehoorn*, mede jong geſtorven.

3. *Theodora Amelia*, Baronneſſe van *Coehoorn*, was eerst gehuwd aan *Fredrik Willem*, Graaf van *Stijrum*, en daarna met *Zeyno Coenraad*, Baron *Schwartz*, Heer van *Anſen*.

4. *Menno*, Baron van *Coehoorn*, Drost van *Leerdam*.

5. *Catharina Magdalena van Coehoorn*, ſtierf kort na haare geboorte.

y van *Aarſchot*, Ridder van het *Gulde Vlies*, xemburg, ſtierf in den jaare 1549. Zijne eerſte die hem drie zoonen baarde. Na den dood van NNA VAN LOTHARINGEN, Weduwe van *René de* ij welke hij *Karel Filips*, Marquis van *Havre*, n eigen linie is voortgeplaat. De zoonen uit zijn

, zijn opvolger, die, in 1551, vermoord werd.

Aarſchot, Vorst van *Aarſchot*, Ridder van het e een zoon en twee dochters.

ntij, Ridder van 't *Gulde Vlies*, ſtierf den 1ſten ende eene dochter, *Anna* genaamd, die trouwde *lain*, en naderhand met *Filips van Croy*.

rſchot, enz. tweede zoon van *Filips* en van *An*hets door ons gemeld is op het Art. AARSCHOT, November 1595; hebbende bij zijne eerſte vrouw, *mmines*, verwekt drie kinderen:

, gehuwd aan *Pieter de Henin*, Graave van

volgt.

wd met *Karel de Ligne*, Graave van *Aremberg*, e goederen van *Croy* in 't geſlacht van *Aremberg*

hij geene kinderen verwekte, was *Johanna van Blois van Treslong*.

van *Aarſchot*, zoon van *Filips* en van *Johannes* in 1612, zonder erfgenaamen bij zijne twee vrou- eed, liet na één' natuurlijken zoon, *François van* ood, gingen, zo als wij gezegd hebben, de goe- eſlacht van *Aremberg*.

eene helling gegeeven, dat het moeijelijk valle, dien door middel van geſchut over hoop te werpen: 't welk de reden is dat dit dus zeer ſterk Vestingwerk, waarvan de uitvinding aan den, in de Krijgskunde, grootelijks vermaarden MAURITS, Prinſe van *Oranje*, wordt toegeſchreeven, niet dan door eenen zeer gevaarlijken aanval, of door ondermijningen, wier toeſtel eenen overmoeiden arbeid en langen tijd vereischt, te overwinnen zij; doch hij wil aan den Bedekten-weg, naar de gracht toe, zulk eene ſchuinſche afhelling gegeeven hebben, dat zijn binnenkant met de hoogte van het zomerwater gelijk ſtaat: dus zal naamlijk de bezetting zig met des te minder gevaar kunnen verdedigen; dus zal ze zig gemaklijker naar de Stad kunnen te rug begeeven; dus zullen de vijanden, na 't vermeesteren van den Bedekten-weg, grooter gebrek aan aarde hebben, om de gracht daarmede te dammen. Het denkbeeld van dergelijk eene verſterkinge, om dit, in 't voorbijgaan, aan te merken, is hem, miſchien, te binnen gekomen, ten tijde der belegeringe van *Maastricht*, voorgevallen in den jaare zestien honderd vier-en-zeventig, waarin hij zag dat de vijand, uit de reeds veroverde Halvemaan, werd te rug gedreeven. Den Walsgang der Courtine heeft hij veel lager dan de overige van dien zelfden omtrek gemaakt, op dat, door het daarop geplaatſte geſchut, de vijanden, na het vermeesteren der Halvemaan, daar uit of verdreeven mogen worden, of ten minſten beroofd van de groote voordeelen, die zij daarvan ſtonden te trekken. Eindelijk, om nu veele andere dingen, den hoogſten lof waardig, met ſtilzwijgen voorbij te gaan, heeft hij getoond dat men de Vestingwerken, naar den onderſcheiden aart van plaatſen en gronden, moet veranderen, en door ſchrandere afbeeldingen opgegeeven, naar welke men de zijde der Steden, daar ze van de rivieren beſpoeld worden, zou kunnen verſterken.

Een ſchoon en uitmuntend werk, inderdaad! waardig om alleen Krijgsbouwmeeſteren ten handboek te ſtrekken; een werk, dat WILLEM DE VIERDE menigmaal heeft doorgeloopen, maar nooit zonder zig over het doorluchtig verſtand van dien onſterflijken man grootlijks te verwonderen.

Nogthans zijn 'er gevonden, die de werken van COEHOORN aan-

aandachtiglijk overwogen hebbende, zig lieten voorſtaan, dat hij, door de ondervinding geleerd, zijne leſſen van verſterkinge grootlijks veranderd had. Maar deze hebben niet bedacht, dat op dien zelfde tijd, waarop zijn boek werd in 't licht gegeeven, door den wijdberoemden VAUBAN is ontdekt, dat die ſtukken geſchut, tot het vermeesteren van eenig Veſtingwerk, inzonderheid veel toebrengen, door welke de Walsgangen in het lang beſchooten worden. En, indedaad, zij zijn ten hoogſten dienſtig, niet alleen om de Krijgsgereedſchappen te vernielen, maar ook om de verdedigers uit hunne posten te verdrijven, voornaamlijk wanneer de kogels uit ſtukken Kanon, onder kleine hoeken gericht, geſchooten worden. Want neergevallen zijnde, ſpringen zij drie of vier maalen weder op, en even zo vecle maalen treffen zij, waarſchijnelijk, of de bezettelingen, of het geſchut, en het geen men verder ter vedediginge doorgaans bezigt. Doch deze dingen in aanmerkinge genomen hebbende, doorzag de ſcherpziende man ontwijfelbaar, dat Veſtingwerken, zonder breede Walsgangen (*Couvræ Faces*), die te vooren door hem zelven waren uitgedacht, om de *Faces* der Bolwerken daarmede te dekken, weinig nut zouden doen, en dat men de uitvinding van VAUBAN niet beter kon te keer gaan, dan door, ten gebruike van 't geſchut, zulke Veſtingswerken te maaken, als door hunne ruimte en ligging den vijand krachtigſt beletteden, om alle de bijzondere Werken indiervoegen te beſchieten.

Onderuſſchen kan men niet ontkennen, dat hij, uit eene en andere belegeringe, geleerd kan hebben, dat men juist geen grooten ſtaat moet maaken op Werken, die, ſchoon vernuftig toegeſteld, grooter beleid en kundigheid vereiſchen, dan men doorgaans aan het Krijgsvolk kan toeſchrijven. En dit is, naar mijne gedachten, de waare reden, waarom de door hem gebouwde Werken veel eenvoudiger zijn, dan die, welke hij in zijn onvergelijkelijk werk, de *Nieuwe Veſtingbouw*, heeft beſchreeven.

Ook kan men niet ontkennen, dat men dien verwonderenswaardigen vorm van wallen, welke later van hem is uitgevonden, en waarmede hij *Bergen op den Zoom* heeft omringd, boven alle anderen te ſchatten hebbe; om dat daarin, gelijk de on-

der-

derwinding geleerd heeft, met het allergrootſte geweld van een ſlaag donderend geſchut, naauwelijks bres te ſchieten valt.

Voor het overige heeft hij de beginzelen, die men in zijne uitgegeevene boeken vindt, in de Werken, die van hem gemaakt zijn, altoos gevolgd.

Dan ons beſtek verpligt ons, om den afgebrokenen draad der geſchiedenisſen te hervatten. Toen nu 't oorlogsvuur op nieuw ontſtoken was, zo haast WILLEM DE DERDE, van den troon van *Groot-Brittanje* zig verzekerd had, heeft hij, in beide de belegeringen, van *Ketzerswaard* en *Bon*, die door den Keurvorst van *Brandenburg*, Grootvader van wijlen FREDRIK DEN DERDEN, *Koning van Pruisſen*, zijn ingenomen, eenen zeer grooten roem verworven. Hij had naamlijk rond en openlijk gezegd, dat *Bon*, tot dus verre met weinig voorſpoed belegerd, op eene andere wijze ligtelijk te winnen ware. De Keurvorst, door dit zeggen bewoogen, maakte, naar het gevoelen van COEHOORN, de vereischte verandering in de wijze der belegeringe; en zag, in korten tijd, zig meester van de Stad. In erkentenisſe hiervan verklaarde de Overwinnaar aan dien wijzen raadsman, dat hij hem tot Kolonel over twee Bataillons en tot Generaal-Major verheffen wilde, indien hij beſluiten kon onder zijne banieren voortaan te ſtrijden. Doch hij, met te groote liefde voor de Vrijheid en zijn Vaderland bezield, heeft die aanzienlijke eerampten beleefdelijk van de hand geweezen.

In het volgende jaar als Brigadier dienende, heeft hij den vermaarden ſlag van *Fleurij* bijgewoond, en met agt Bataillons, die door hem werden aangevoerd, aan eene groote menigte van vijandlijke benden een langduurigen en dapperen tegenſtand gebonden, tot dat hij eindelijk, van alle kanten door zijne vijanden omſingeld, ontwijfelbaar in hunne handen had moeten vallen, zo hij niet, door eene onvoorbeeldige getrouwheid van zijnen dienſtknecht, wonderlijk ware gered geworden. Waarſchijnelijk heeft COEHOORN die benden aangevoerd, welke van den Hertog VAN LUXEMBURG zo zeer zijn geroemd geworden.

Wie zou niet gelooven, dat een man, door zo groot eene liefde tot zijn Vaderland, door zo groot eene dapperheid, en door zo groot eene kundigheid ten hoogſten vermaard, veel

hoo-

hooger en aanzienlijker eerampten hadt moeten verkrijgen! En, echter, is het anders uitgevallen; zijnde hij zelfs van het eerampt, tot dien tijd door hem bekleed, verlaaten, terwijl men hem slegts het bevel over de twee Bataillons behouden liet.

Dit was de reden, dat hij, die zig zijner onschuld en verdiensten ten volen bewust was, om tegen geene bittere afgunst langer te worstelen, de Krijgsampten nederleide, die het dankbaar *Friesland* hem had opgedraagen.

Maar Nederlands Held, WILLEM DE DERDE, kunnende noch willende gedoogen, dat het Gemeenebest van zo groot eenen Man voor altoos beroofd zou worden, heeft hem, kort daarna, aan het hoofd gesteld van het Regiment, dat toen, door den dood van den Graaf VAN STIRUM, was opengevallen, en hem dasmede naar *Namen* gezonden, om het Kasteel dier Stad, door eenig nieuw werk, nog vaster dan voorheen te maaken: waarom hij, na het volvoeren van dien last, aan 't nieuwe werk den naam van *Willem* gaf.

Dat dit nieuwe werk de vervoering van 't Kasteel niet weinig vertraagde; heeft de belegering van het volgende jaar onteegenzeggelijk beweezen. Toen immers de groote Krijgskundige VAUBAN, met de loopgraaven, tot aan den Bedekten-Weg gevorderd was, hebben de *Franschen*, in drie dagen, de Stad veroverd. Maar COEHOORN, heeft de verschansing, waarvan hij zelf Uitvinder, Bouwmeester en Bevelhebber was, doch die, door de kortheid van tijd, nog niet geheel voltoold had konnen worden, met vijftien honderd man, eens zo lang, kloekmoediglijk verdedigd, niettegenstaande vijftien Vaandelen, door zeven Bataillons ondersteund, twee dagen na elkander, van negen uuren des morgens tot twee uure des namiddags, daarop de allergeweldigste aanvallen deeden: ja hij zou ze, hoe eerlijk de voorgestelde voorwaarden ook mogten geweest zijn, niet hebben overgegeeven, zo het hem, door de schuld van anderen, niet aan veele noodwendigheden ontbroken hadde, en hij zelf niet zwaarlijk ware gewond geworden.

Na het overgaan van dit Fort, hebben de grootste Krijgsbouwmeesters, die 'er ooit gevonden werden, elkander vriendelijk gegroet. VAUBAN, onzen COEHOORN zeer beleefdelijk aanspreekende,

de, deed hem de eer van te zeggen: *zevenmaal had ik de batterijen van het geschut veranderd, voor dat ik eenen aanval op uwe verschansing heb durven doen.*

Voortreffelijke verdediging, indedaad, en des te lofwaardiger, om dat het Kasteel, van den vijand met gelijke kracht bestreeden, het maar alleen vier dagen heeft kunnen houden. Zo veel ligt 'er aan gelegen, van wat gedaante de Vestingwerken zijn, en van wien ze verdedigd worden.

Hoewel nu deze dingen, ten grooten deele, in onze Jaarboeken te leezen zijn, (zie *Europische Merkurius* van het jaar 1692, bl. 303. enz.) heeft, echter, de vermaarde FEUQUIERE geene zwaarigheid gemaakt, in zijne *Gedenkschriften* (VI. Deel, p. 152.) te boek te staan, dat COEHOORN, de versterking, die den naam *William* draagt, gebouwd hebbende, zig liet voorstaan, dat dezelve eerst moest bestreden worden, voor dat men het Kasteel zelf kon inneemen; doch dat de *Franschen*, onder VAUBAN, zonder eenige acht daar op te slaan, het Kasteel overwonnen hebben.

Daar nu gelijktijdige Vreemdelingen zig niet ontzagen, dergelijke dingen uittestaan, wat zullen wij wel niet denken, dat 'er, door zijne heimelijke benijders en afgunstigen, ondernomen is, wanneer ze zagen, dat zijne grootheid van moed, en wakkerheid van geest hun merkelijk in den weg stond, om zelve in achtinge te geraaken?

Hoe het ook zij, het is, waarschijnelijk, aan de steeds toeneemende afgunst zijner tijdgenooten te wijten, dat WILLEM DE DERDE, toen hij, drie jaaren na dien tijd, *Namen* belegerde, den raad van COEHOORN, over de wijze der belegeringe, verzuimd heeft inteneemen.

Onder zo veele merkwaardige dingen, als men wegens deze belegering vermeld vindt, had de uitmuntende *Friesche* Hoogleeraar WILHELMUS LORÉ, van wien de geheugenis nooit versterven zal, het navolgende, uit den mond van zijnen meester FULLENIUS, gehoord. De *Franschen*, meester van *Namen* zijnde, hadden, op den raad van VAUBAN, de heuvels, aan de noordzijde gelegen, met eenige sterkten, en het Kasteel met retranchementen dermaate versterkt, dat zij de Stad voor onwinbaar hielden, en

daarom, op eene der poorten, deze woorden lieten zetten: *Zij kan overgegeeven, maar niet overwonnen worden.* Gedurende eenige dagen van het beleg, waren ook veelen metderdaad van dat gevoelen, om dat men, met de loopgraven, tot aan de Stad en het Kasteel gevorderd zijnde, ontelbaare kogels genoegzaam te vergeefsch gespild had. Ondertusschen had COEHOORN, in 't bijzijn zijner vrienden, openlijk gezegd, *dat de Stad op zulk eene wijze onmogelijk te winnen ware.* Dit zeggen kwam wel haast ter ooren des Konings, bij wien hij daarop ontbooden, en over de wijze der belegeringe gevraagd en onderhouden werd. Zijne antwoorden gaven den Koning zo veel genoegen, dat hem, van stonden aan, de zorge van het beleg werd aanbevolen. Terstond hierop verplaatst COEHOORN de Batterijen aan de oostzijde van de *Maase*, nevens de *St. Nicolaas Poort*; de zulken, van welke hij deswegen werd uitgelachen, toeduwende: *Waterpas liegt niet.* Vervolgends beukte hij de muuren der Stad, en de naast aan de rivier gelegene verschansingen, uit zo ontzachlijk een getal van stukken Kanon teffens, dat ze welhaast bezweeken en instorten. Hierdoor werd den krijgsknechten gelegenheid gegeeven, om langs den kant, tusschen de rivier en de verbrijzelde muuren, heenglippende, eenen storm te doen: door welken onverwagten uitslag den belegerden zo groot een schrik werd aangejaagd, dat ze weldra tot het besluit kwamen, om het teken der overgave optesteken.

De voorwaarden daarvan verstaan hebbende, wenschte COEHOORN den Koning daarover geluk. Vermids men nu gelegenheid had, om van dien kant der Stad, welke aan de *Sambre* was, het Kasteel te bestooken, 't geen anders niet te overwinnen was, gaf hij den raad, dat men, van de andere kanten, hetzelve slegts slaauw beschieten moest, om 't bloed der Krijgsknechten niet vruchtloos te verspillen, terwijl hij nog met het maaken der Batterijen bezig was; en dat men den vijanden, indien zij, hunnen misslag ziende, onderneemen mogten, deze zijne pooging te beletten, en de Stad te vernielen moest aanzeggen, dat zij dus de hunnen, die, in groote menigte, aldaar ziek of gewond lagen, groot nadeel zoude toebrengen. De *Franschen*, met deze ongelukkigen medelijden hebbende, lieten af van tegen dat deel der Stad

Stad verder te wooden. Honderd vijftien ſtukken Kanon en zeven-en-vijftig Mortieren, door bezorging van CORHOORN, op de Batterijen geplaatst, behalven nog dertig andere ſtukken Kanon en agt Mortieren, waarmit het front der Vestingwerken beſchooten werd, hadden, binnen weinige dagen, het Kasteel met alle zijne ſterkten zodanig gebeukt en geteiſterd, dat de Koning, als hij eenen allergeweldigſten, maar teffens zeer wijslijk beſtuurden ſtorm ondernomen had, en de Bezetting niet durfde denken, dat ze in ſtaat ware, eenen tweeden uitteſtaan, dit onwinbaare Kasteel, met alle zijne ſterkten, onder zijne magt deed bukken, hoewel hetzelve eene zwaare Bezetting inhad, en door een' zeer dapperen Krijgsoverſte verdedigd werd.

De Keurvorst VAN BEIJEREN, met zo uitſteekend eene dapperheid ingenomen, beſchonk CORHOORN met vijf ſtukken geſchut. Koning WILLEM DE DERDE verhief hem, om dezen zeer grooten dienst aan 't Vaderland, tot Luitenant-Generaal van de Infanterij, en ſtelde hem aan, met algemeene toejuichinge, tot Opper-Vestingbouwmeester. Ten zelfden tijde beſchonk hij hem met een aanzienlijker Regiment Hollanders, en gaf hem de vrijheid, om 't voorige, over 't welk hij dus lang het bevel gevoerd had, te mogen overdraagen aan zijnen oudſten zoon; voor welke eer, nogthans, CORHOORN, om dat zijn zoon nog maar een tedere jongeling was, edelmoedig beeft bedankt.

Volkomen vergenoegd met de aanzienlijk eerampten, die men hem had opgedraagen, weigerde hij den raad te volgen van den Edelen BENTINK, Graaf van *Portland*, zijnen vriend en begunſtiger, die hem ried, den Koning om het Gouvernement van *Breda* te verzoeken, hem reden geevende van te denken, dat hij zulks ligtlijk verwerven zou.

Ondertusſchen zagen zig de Nederlanders, wegens den zwakken en wankelenden ſtaat der gezondheid, waarin de Koning van *Spanje* zig bevond, aan nieuwe gevaaren blootgeſteld. Lieden van doorzicht hadden, reeds van overlang, vooruitgezien, dat, indien hij zonder kinderen overleed, LODEWIJK DE XIV niet zou rusten, voor dat hij de landen der Spaanſche heerſchappij op iemant van zijn huis hadt overgebragt; waardoor zijn Koningrijk, aan den zuidkant, geheel vellig zijnde, in magt grootelijks zoude

toenemen. Alle heerſchappijen immers worden, het overige gelijk zijnde, juist zo veel ſterker, als zij of weiniger, of gunſtiger rijken tot haare nabuuren hebben. Doch zulk eene omwenteling van zaaken zou, inzonderheid voor de *Vereenigde Gewesten*, zeer te duchten zijn geweest. Want, indien de Koning van *Frankrijk* de *Spaanſche Nederlanden* eens aan zijne Kroon gehecht had, zou hij onze grenzen, die men, in tijd van vrede, wegens den ſtaat van 't Gemeenebest, niet altijd zodanig kan bezetten, als wel behoort, ten allen tijde hebben kunnen aanvallen. De Staaten, hoewel zij, ter voorkominge van deze dingen, reeds in tijd van vrede, hunne verbonden gemaakt hadden, hadden, echter, wijslijk niets verzuimd, van 't geene tot wezenlijken dienst zou kunnen zijn, indien eens de zaak ongelukkig mogt uitvallen.

Van hier dat de Algemeene Staaten en Koning WILLEM, in den jaare 1697, aan COEHOORN last gaven, om de Vestingwerken der bijzondere Gewesten naauwkeurig opteneemen, en ontwerpen en aftekeningen te maaken, naar welke zij, met nieuwe en ſterkere werken, omringd en voorzien konden worden.

Dien last getrouwlijk uitgevoerd, en het genoegen hebbende, dat zijne ontwerpen en aftekeningen de goedkeuring wegdroegen, heeft hij allereerst den hoogen grond, ten zuiden van *Groningen*, welke naar den noordkant afneemt en een weinig buiten de Stad geheel ophoudt, en wiens uiterſte randen, naar het oosten en westen ſtrekkende, met het water, dat door de Sluizen wordt opgehouden, onder water gezet kunnen worden, met verſchanſingen omgeeven, en daar door de Stad, die reeds, door haare ligging, zeer ſterk is, om dat ze niet geheel en al kan worden ingeſlooten, bijkans ontoeganglijk gemaakt. Dat, ter bewaaringe van *Friesland* en *Holland*, aan de behoudenisſe van *Groningen* veel gelegen zij, had Koning WILLEM, in het voor den Staat allerhachlijkſte jaar 1672, reeds duidelijk begreepen. Terwijl de Stad, door den Biſchop van *Munſter*, niet weinig benaauwd werd, kwam hij haar, nog bij tijds, met de naaste bezettingen dermaate te hulpe, dat de vereischte menigte van Krijgsknechten, door de dappere Burgers en ſtudeerende jeugd kloekmoediglijk ondersteund, zig in ſtaat bevond, om den vijand

tot

tot het opbreeken van 't ondernomen beleg te noodzaaken. Daarenboven heeft COEHOORN de Bolwerken met eene gracht, die naar den binnenkant ſchuins afdaalden, en tevens in plaats van Bedektenweg dienden, volgens die zelfde regelen verſterkt, welke hij in zijnen *Nieuwe Vestingbouw* had voorgeſteld. Want de Wallen, dus meer voor het gezicht verborgen, zijn des te beter in ſtaat om den belegeraar een langen tegenſtand te bieden; en zij, die de Borstweering van den Bedektenweg te beſchermen hebben, kunnen met veel minder gevaars vechten.

Door die zelfde ſchikking heeft hij 't vraagſtuk opgelost, 't welk de Vestingbouwmeesters reeds van overlang had bezig gehouden, op welk eene wijze, naamlijk, zulke verſchanſingen aangelegd moeten worden, welke men, wegens de hoogte van den grond, met geene grachten vol waters omringen kan?

Daarenboven heeft de groote COEHOORN, voor de Vestingen van *Nijmeegen*, nieuwe Werken aangelegd, binnen welke de troupen, die tuſſchen de *Maaze* en *Waal* gelegerd zijn, ingevalle zij het daar te benaauwd krijgen, altoos een veilige wijkplaats vinden. 't Is bekend, dat, door middel dier werken, deze vermaarde Stad van *Gelderland* behouden werd, toen de Hertog VAN BOURGONDIE zig daarvan meester zocht te maaken.

Vervolgens heeft hij al het vermogen van zijnen geest aan gewend naar *Bergen op den Zoom*, en deze Stad, waarvan *Zeelands* behoudenis, ten grooten deele, afhangt, met dien gewenschten uitſlag verſterkt, dat haare Vestingen alle anderen, die 'er, ſedert dien tijd tot hiertoe, gemaakt zijn, zeer verre overtreffen, en als een altoosduurend gedenkteken van dien grooten man geroemd werden. En, waarlijk, niet zonder groote reden. Allereerst heeft hij den grond, nabij de Stad gelegen, eenige voeten opgehoogd, en 'er, daarna, volgens zijne afiekeningen, die verwonderenswaardige Wallen aangelegd, welke, voor den vloed der zee beveiligd, en van verre het gezicht misleidende, van nabij, door hunne Bolwerken en Mijnen, verſchriklijk zijn, en, zo 't ſcheen, door geen menschlijk vermogen hadden kunnen vermeesterd worden.

Eindelijk, om nu de overige verdienſten, waardoor hij het Vaderland grootlijks aan zig verpligt heeft, met ſtilzwijgen voor-

bij te gaan, heeft hij nog, in een vrij uitvoerig geschrift, door hem zelven, ten dien tijde, aan den Raad van Staaten overgegeeven, duidelijk ontvouwd, op welk eene wijze *Friesland* en *Groningen*, tegen eenen aanvallenden vijand, verdedigd kunnen worden; gelijk dit alles blijkt uit den brief, door Hun Edel Mog. de Gedeput. Staaten van *Friesland*, op den 14den Januarij 1701, aan COEHOORN gezonden: want, wat het geschrift zelf betreft, daarvan heeft men, na alle aangewende moeite, tot nogtoe, geen afschrift kunnen bekomen.

Thans zijn wij gevorderd tot het allerheerlijkste, en aller aandacht waardige gedenkteken van 's mans onstervelijken roem. Bij zeker toeval, naamlijk, is ons een papier in handen gekomen, door de eigen hand van onzen COEHOORN, in het begin dezer eeuwe, geschreeven, ten titel draagende: *Verscheiden' voorstellen, van 't geene 'er, bij het ontsteeken van den Oorlog, die ons dreigt, zal en moet geschieden.* Men leest daarin de volgende nadrukkijke woorden:

„ *Het is zeer waarschijnlijk, dat het* Vereenigd Nederland *aan twee kanten, naamlijk aan dien van* Gelderland *en* Braband, *door de Vijanden zal worden aangetast: de vraag is, wat ons in zo hachgelijk een gevaar te doen sta? ik voor mij ben van gevoelen, dat men ons leger tusschen* Nieuwegen *en de* Grave *behoorde te plaatsen: want aus tusschen twee Rivieren, en tusschen twee Steden liggende, zal het teffens overvloed van toevoer hebben, en zig in veiligheid bevinden; doch zo het mogt gebeuren, dat hetzelve tegens de overmagt van den Vijand niet ware opgewassen, zou het veiliglijk kunnen te rug trekken binnen de Versterkingen, die 'er voor de Vestingen van* Nieuwegen *worden aangelegd, om daar aftewagten, wat de Vijand onderneemen wilde: zo deeze de* Maas *overtrok, om naar den kant van 's* Hertogenbosch, Heusden, *of elders in dien oord iets te onderneemen, zo moesten onze troepen insgelijks de* Maas *overtrekken. en wel over de brug, die 'er bij de* Grave *ten dien einde in gereedheid moet gehouden worden, om den Vijand op den voet te volgen, en zijne beweegingen in het oog te houden: doch in geval de Vijand den* Rhijn *magt zoude-*

ren,

ren, en dien tragtte overtetrekken, konden de onzen eerst de Waal *bij* Nieuwegen *door middel van de Gierbrug, en vervolgends den* Rhijn *bij* Arnhem *overſteeken, en zo naar den* IJſel *zig begeeven, om den Vijand den overtocht dier rivieren te beletten: en zo hun eindelijk dit mislukte, dienden ze, mijns oordeels, zig met allen mogelijken ſpoed binnen de Linien voor* Arnhem *te begeeven: want dus zoudenze niet alleen in ſtaat zijn om deze Stad te behouden, maar ook om de noodige onderſteuning langs de* Betuwe *naar* Utrecht *en* Holland *te zenden: doch wat het vijandlijk leger betreft, dat van* Antwerpen *kon komen aanrukken; mijns oordeels, moesten 'er eenige duizend man, meer of min, na dat het getal onzer troepen zulks toeliet, geplaatst worden in de Linien,* (*) *die ter vereeniginge van* Bergen *en* Steenbergen *zijn aangelegd, dewijl zij daar veilig konnen liggen, de twee genoemde Steden en* Zeeland *beſchermen, en in ſtaat zijn om den Vijand, zo hij naar* Breda *mogt trekken, den toevoer afteſnijden: maar zo de overmagt van den Vijand zo veel grooter ware, dat hij onze troepen konde bedwingen, en deze Stad belegeren, zouden de onzen voorzeker in korten tijd, uit de naaste bezettingen tot een genoegzaam getal vermeerderd konnen worden, om daarvan een gepast gedeelte te ſcheepe naar* Vlaanderen *te voeren, en daarmede den Vijand tot het opbreeken van 't ondernomen beleg te noodzaaken.*"

Wie zou niet grootlijks wenſchen, dat men dezen raad, dien wijzen Veldheer ten hoogſten waardig, had opgevolgd! Dus immers zou *Nijmegen* niet in het uiterſte gevaar gekomen zijn, waarin het zig gebragt heeft gezien; hoewel men alleen daarin van COEHOORN's gevoelen was afgeweeken, dat men onze troepen,

(*) Deze verſterking, die, door drie werken, bij uitſtek aanzienlijk is, werd, op bevel van den grooten Veldheer, FREDRIK HENDRIK, Prinſe van *Oranje*, in den jaare zestien honderd agten-twintig aangelegd.

pen, die hij tusschen *Nijmegen* en *Grave* geplaatst wilde hebben, tusschen *Nijmegen* en *Kleef* had doen legeren.

De Vereenigde Gewesten hadden, in de Lente van het jaar zeventien honderd en twee, hunne en hunner Bondgenooten troepen, die zij tot daaraan toe verzameld hadden, in drie hoopen afgedeeld, ten krijgstogt uitgezonden. Over eene der Hoofdbenden, die ter beschermingе van *Vlaanderen* moest dienen, was het bevel aan COEHOORN opgedraagen. De tien duizend man, over welke hij gebood, verzamelde hij, in het midden van Zomermaand, nabij het steedje *Middelburg*. Vandaar trok hij, onvoorziens, naar de Linien, die men, tusschen de sterkten *St. Donatus* en *Isabella*, had aangelegd, voerde terstond zijne benden aan, bevocht de werken, en bemagtigde de sterkte *Donatus*, schoon met eene bezettinge van zeven honderd man verdedigd. Na dezelve te hebben ingenomen, voorzag hijze met de noodige Bezettinge, en stelde het Land van *Brugge* onder schattingen. Doch als de *Franschen*, met eene groote overmagt, van alle kanten kwamen toeschieten, keerde hij, na alles, 't geen zo gelukkig door hem vermeesterd was, vernield te hebben, als overwinnaar naar *Sluis* te rug, en verzorgde in *Vlaanderen* alles met zo veel wijsheid, dat de vijanden aldaar, het gantsche jaar, niets van belang hebben durven onderneemen.

Nadat de Hertog VAN MARLBOROUGH in 't leger was gekomen, ontbood hij COEHOORN uit *Vlaanderen*, en beval aan hem de zorge van het beleg van *Venlo*, dat reeds, door de benden van den dapperen Prins VAN NASSAU SAARBRUK, was ingeslooten. Na al het noodige, naar zijne gewoonte, te hebben bijéén gezameld en in orde gebragt, heeft hij, genoegzaam zonder een éénigen man te verliezen, de Loopgraaven, tot aan de sterkte *St. Michiel* en de Stad, voortgezet; en van zijne Batterijen, intusschen opgericht, waarop hij vier-en-zestig stukken kanon, en vier-en-twintig mortieren geplaatst had, de Werken dier sterkte, met zulk een geweld, nacht en dag, gebeukt, dat, door eenen Storm, volgens zijn goedvinden, ondernomen en uitgevoerd, niet alleenlijk de Bedekteweg, maar ook de Halvemaan, en de Sterkte-zelve, met verlies van verre weg het grootste deel der Bezettinge, bemagtigd werden: ja, het scheelde weinig, of

zij

zij hadden ook meteen de Stad zelve veroverd, door het affnijden van hun, die, van den Brug, waardoor deze Sterkte met de Stad vereenigd is, de vlugt naar binnen namen. Na deze Sterkte ingenomen te hebben, heeft hij op de Vestingen der Stad zelve gedonderd, en ze, in weinige dagen, zodanig verbrijzeld, dat de Stad door eenen ſtorm insgelijks ſcheen ingenomen te kunnen worden. Doch, op dien zelfden tijd, kreeg men bericht in 't Leger, dat de zeer ſterke *Franſche* Stad *Landau*, door den Roomsch-Koning JOSEPHUS, overwonnen was. Hierom gaf de Prins VAN NASSAU SAARBRUK bevel aan 't Krijgsvolk, om, ten teken van openbaare vreugde, ringswijze, tot driemaalen toe, aftevuuren, en de Vestingen der Stad, even zo veele maalen, uit het grof geſchut en de mortieren te begroeten. De belegerden, daarvan de reden niet weetende, en beducht, dat dit het zein was van eenen algemeenen Storm, dien ze wantrouwden af te kunnen weeren, boden ſtraks de overgave aan. De Stad en het Kasteel vielen dus, binnen den tijd van eene maand, in de magt der Bondgenooten.

MARLBOROUGH daarop, met gelijke kracht, in vier dagen tijds, *Roermond* ingenomen hebbende, en om den tijd niet nutloos te ſpillen, dewijl hij bemerkte, dat men, van den kant der *Franſchen*, éénen veldſlag mijdde, beſloot, om *Luik* te gaan belegeren. Doch de Bevelhebber dier Stad, verneemende dat hij van rondsomme ingeſlooten werd, heeft ſchielijk de Stad verlaaten, en trok, met agt Bataillons, in 't Kasteel, terwijl hij, met de vier overige, de *Karthuizer Schans* bezette. COEHOORN, na al het noodige, in vijf dagen tijds, bijéén gebragt te hebben, zette, met eenen ongehoorden voortgang, in éénen nacht, op twee verſchillende plaatſen, de loopgraven voort tot aan de borſtweering van den Bedektenweg. Twee dagen daarna beſchoot hij, uit veertig ſtukken Kanon en twaalf Mortieren, het Kasteel met zo veel gewelds, dat 'er, in den tijd van drie dagen, twee Tuighuizen, waarin zeer veel buspoeder, en meer dan zeven duizend bomben bewaard werden, in den brand geraakten, bijna alle de krijgsgereedſchappen der belegerden vernield, en de Wallen, op verſcheidene plaatſen, over hoop geworpen werden. Het teken van den aanval, daarop, met algemeene goedkeuringe, gegeven

ven zijnde, hebben de belegeraars, neervellende al wat hun tegenſtand boodt, den Bedektenweg ingenomen; en de vluchtende beſetting op de hielen volgende, zijn zij, door de gemaakte breſſen, ten Kasteele ingedrongen. Voorzeker zouden ze in die woede de gantſche bezetting nedergezabeld hebben, indien deze niet de wapenen nedergeworpen en oodmoedigliik om lijfsgenade gebeden hadde. Een groote buit, meer dan tienmaal honderd duizend guldens waardig, viel den overwinnaaren hier in handen. Terſtond daarna zijne wapenen tegen den Schans wendende, wierp COEHOORN, in vier uuren tijds, zo groot een menigte bomben in denzelven, dat alle de gebouwen in de aſſche gelegd werden. Vervolgens heeft hij, in even weinig tijds, de voornaamſte Wallen, door zijn geſchut, ten eenemaale vernield; weshalven de Bezetting, om niet met geweld gevangen genomen te worden, op eerlijke voorwaarden, zig overgaf.

Dus werd dan, in dit jaar, door de wijsheid en dapperheid van den Prinſe VAN NASSAU SAARBRUK, en van den Veldmaarſchalk MARLBOROUGH, de oorlog gelukkiglijk gevoerd; dus werden de *Rhijn* en *Maaze*, door de ingenomene Steden, verzekerd; de vijanden van de grenzen verdreeven, en onze troepen beveiligd in haare winterlegeringen. COEHOORN, inzonderheid, behaalde grooten roem, doordien hij, met een onvergelijkelijk beleid, zo veele en groote Steden en Verſterkingen, in den tijd van weinige dagen, en met verlies van weinig volks, onder zijne magt wist te brengen.

MARLBOROUGH, na den winter, uit *Engeland* te rug gekomen zijnde, hield, nevens COEHOORN en andere voornaame Legerhoofden, met de Vereenigde Staaten dikmaals raadpleegingen, waar ter plaatſe men den oorlogskans te waagen hadde. MARLBOROUGH was van gevoelen, dat men *Vlaanderen* en *Braband*, met alle magt, beſpringen moest; doch de meesten waren van andere gedachten, om dat de *Franſchen* de ſterkſte Steden dier Gewesten, door verſchanste legerplaatſen, vereenigd hadden; zodat de Bondgenooten overal plaatſen zouden ontmoeten, zo door de natuur als door de kunst verſterkt, in welke de vijanden, die eenen openlijken veldſlag ſchuwden, als het hun eens te lang gemaakt werd, altoos, als in zo veele vlijplaatſen, wijken

ken konden. Ook ontkende de Veldmaarſchalk niet, dat de vijanden, uit hunne verſchanſingen, zonder gevaar, niet verdreeven konden worden; maar hij was tevens van meeninge, dat zij op eene andere wijze te overwinnen waren.

Ondertusſchen gaf hij bevel tot het inſluiten van *Bon*, en droeg, naar gewoonte, de zorge van het beleg aan COEHOORN op, die hier wederom zijne zaaken met de grootſte wijsheid zo wel als het grootſte geluk beſtierde. Want, in vier dagen, had hij niet alleen zijne loopgraven, aan drie kanten, tot aan de Borſtweering van den Bedekten weg voortgezet, maar ook zijne Batterijen met een groote menigte geſchut voorzien; waaruit hij, allereerſt op den avond van den agtſten van de maand Mei, den Brug, waardoor de Stad, ten oosten van den *Rhijn*, met de Buitenwerken, doon hem thans beſtreeden, vereenigd werd, zo geweldig heeft beſchooten en vernield, dat de ſtukken daarvan, door den ſnellen vloed der riviere, zijnde weggeſleept, 'er geen de minſte mogelijkheid van herſtellinge overſchoot. Vervolgens heeft hij, 's daags daarna, met bomben en kogels, van wier gekraak en geloei alles beefde en daverde, de Werken niet alleen om verre geworpen, maar ook de bezettelingen, die de krijgshutten en andere gebouwen in brand geſtoken hadden, om dus, onder begunſtiging van den rook, door middel van ſcheepjes, in de Stad te komen, in een hevigen aanval, gedood, in den *Rhijn* doen verdrinken, of gevangen genomen. Op den twaalfden dag, nadat men de loopgraaven geopend had, moest de Stad voor de Wapenen der Bondgenooten bukken.

Hierop gaf MARLBOROUGH, nadat hij, alvoorens, de Afgevaardigden te Velde tot zijn gevoelen had overgehaald, aan COEHOORN en SPAR bevel, om de Linien, waarmede de *Franſchen* 't Land van *Waas* bebolwerkt hadden, aan te tasten en te overmeesteren.

COEHOORN, het toekomſtige in zijne gedachten voorziende, bragt, bij tijds, al het noodige in gereedheid, voorzag wijslijk in al het geen 'er zou kunnen gebeuren, en bleef dus, in de Buurt van *Bergen*, wagten op den tijd der uitvoeringe, die hem, van zijnen Amptgenoot, zou worden aangediend.

Eerst op den zes-en-twintigſten van April, zeer vroeg in den morgenſtond, kreeg hij tijding, dat de aanval, op den volgenden

den dag, moest ondernomen worden. Om, derhalven, den Vijand te misleiden, liet hij twee Bataillons, met allen mogelijken spoed, naar *Hulst* vertrekken, doch met uitdruklijken last, van des nachts eenige benden daar uit te ligten, en daarmede, onder aanvoeringe van den dapperen Brigadier SCHRATENBACH, met het aanbreeken van den eerstkomenden dag, tegens *Lillo* te rug te keeren. Met eenen uitgeleezenen hoop van twee duizend en vijf honderd voetknechten, na alvoorens *Santvliet*, dat van de *Spanjaarden* bemagtigd was, ingeflooten te hebben, om dus zijne reize veilig voort te zetten, en het gerucht zijner aankomste te fluiten, trok hij zelve, onverhoeds, des avonds, bij *Liefkenshoek*, over de *Schelde*. Op den volgenden dag rukt hij de benden, ter bevechtinge der Werken, bijéén; doet, volgens gewoonte, den aanval op de buitenfte; drijft den Vijand, na een klein gevecht, op de vlucht; noodzaakt den Schans, op den hoek van *St. Antonius* aangelegd, alleen door den fchrik voor zijnen naam, tot de overgave, en volvoert alles in een oogenblik tijds: waarom hij, met het grootfte recht, kon zeggen: *Ik kwam, en zag en won.* SPAR flaagde insgelijks gelukkig in zijnen aanval, doch liet 'er veel volks bij zitten. Het overige, nogthans, dat MARLBOROUGH uitgevoerd wilde hebben, om dat men naar COEHOORN's raad niet wilde luifteren, flaagde niet zo gelukkig. Ondertusfchen heeft COEHOORN, het overige van dit jaar in *Vlaanderen* dienende, alles, wat hij ingenomen had, behouden, en de onderneemingen der Vijanden beteugeld.

Doch deze waren zijne laatfte bedrijven. MARLBOROUGH had hem, die van eene beroerte gelukkig herfteld was, in den beginne van het volgende jaar zeventien honderd en vier, wel op eene zeer vriendelijke wijze bij zig ontboden, om met hem over de zaaken van dien tijd te raadpleegen. Doch naauwlijks was hij aangekomen, of hij werd, wederom, van dezelfde ziekte aangetast, en daardoor, op den 17den van Maart, in zijn drie-en-zestigfte jaar, uit het leven gerukt; zijnde toen Luitenant-Generaal van het Voetvolk, Gouverneur van *Staats-Vlaanderen* en de Forten aan de *Schelde*, Generaal van de Artillerij, en Directeur-Generaal der Vestingwerken.

Hij leeft, echter, in de harten der *Friezen*, en van alle Volke-

keren; ja zal 'er eeuwig in leeven. Hij was een man van de oude zeden; bezat groote deftigheid; was een verachter van beuzelingen; wijd vervreemd van vleijerije; een groot en getrouw beminnaar van zijn Vaderland, dat bijkans zeven-en-veertig jaaren in den krijg zijnen dienst genoot. Wat den krijg betreft, wie heeft ooit met meerder kundigheid een Leger geboden? wie met meer beleid de benden in slagorde geschaard? wie met grooter moed gevochten? wie het Krijgsvolk meer gespaard? wie de oorlogskosten meer verminderd? wie, in korten tijd, grooter zaaken uitgericht? wie, altoos overwinnaar zijnde, met meer geluks den krijg gevoerd?

Niet alleen de *Friezen* en de Nederlanders in 't gemeen, maar ook zijne buitenlandsche tijdgenooten hebben hem gepreezen. De krijgskundige Marquis DE ST. JULIEN noemde hem den grootsten Vestingbouwmeester en Veldheer; terwijl, ten onzen tijde, de Ridder BENJAMIN ROBBINS (*), die in de Wiskunde voor niemand behoefde te wijken, en in de kennisse van krijgszaaken zeer ervaren was, hem alleen waardig geoordeeld heeft, om met den naam van Vestingbouwmeester te pronken.

Van daar de uitsteekende en buitengewoone gunst der Koningen; van daar de ijver om hem met eerbewijzen te overlaaden. KAREL DE TWEEDE heeft hem in den rang der eerste en aanzienlijkste Edelen geplaatst. LODEWIJK DE VEERTIENDE, een uitmuntend kenner en hoogschatter van waare verdiensten, zogt hem in zijnen dienst te lokken, met de aanbieding van een Regiment en het Opperbestuur zijner Krijgsgereedschappen, op eene jaarwedde van vijftig duizend Hollandsche Guldens, en vrije Godsdienstoefeninge; beloovende, daarenboven, hem eerstdaags, met aanzienlijker eerampten en grootere voordeelen, te zullen beschenken. WILLEM DE DERDE heeft hem met allerlei eerbewijzen en voordeelen als overladen. Want, behalven de eerampten, die hij, na de verovering van *Namen*, hem had opgedraagen, heeft hij

(*) BENJAMIN ROBBINS *is Opper-Vestingbouwmeester van de* Oost-Indische Maatschappij *van* Groot-Brittanje *geweest.*

hij hem ook nog tot Opperbeſtuurder van het Krijgsgereedſchap van *Staats-Vlaanderen* en de Sterkten aan de *Schelde* aangeſteld, en, daarenboven, door de Vestingwerken van *Bergen op den Zoom* grootlijks te verheffen, hem aan de onſterfelijkheid gewijd.

Zie hier het opſchrift van het Praalgraf, ter gedachtenisſe van onzen Held, in *Friesland* opgericht, in de Kerk van het Dorp *Wijkel*, niet verre van de Stad *Sloten*, 't welk, met zijn afbeeldzel, in prent uitgaat.

Ter gedachtenisſe van den Hoog-Adelen, Dapperen, Vroomen, Gelukkigen en Manhaften Veldheere

MENNO, BARON VAN COEHOORN,

LIEUTENANT-GENERAAL VAN HET VOETVOLK, GOUVERNEUR VAN STAATS-VLAANDEREN, EN DE STERKTEN AAN DE SCHELDE; VAN WEGENS HUN HOOG-MOGENDE DE STAATEN DER VEREENIGDE NEDERLANDEN, OPPERBESTIERDER VAN DE WERKEN EN VESTINGEN, BENEFFENS HET GESCHUT EN VERDERE KRYGSGEREEDSCHAP;

Die de hoogſte eerbewijzen en beloeningen van dapperheid, hem door de grootſte Vorsten van Europa opgedraagen, minder ſchattede dan zijn Vaderland, het zelve XLVII achtereenvolgende jaaren in den krijg heeft gediend, en na het doorworſtelen van zo veel arbeid en moeite, hoog bejaard en overlaaden met Krijgseere, Godzaliglijk in Christus ontſlaapen is, op den 17 van Louwmaand des jaars 1704, in het 63ſte jaar van zijnen ouderdom,

Heb-

Hebben de Kinders (*), *aan dien besten der Vaderen grootelijks verpligt, en door zijn afſterven hartelijk bedroefd, dit Gedenkteken ter plaatſe zijner begraavenisſe opgericht en toegewijd.*

Zie het Gedenkſchrift van den Hoogleeraar NICOLAUS HEKT.

COEN, (JAN PIETERSE) vierde Gouverneur-Generaal van *Neerlands Indië*, geboren binnen *Hoorn*, den 8ſten januarij vijfhonderd zes-en-tagtig, bragt zijne jeugd meest te *Rome* door, ten huize van den vermaarde kooplieden PISCATORI. Vandaar terug gekomen, voer hij, den handel kundig, in 't jaar zestien honderd en zeven, aan boord van het ſchip *De Nieuwe Hoorn*, naar de *Oost*, als Onderkoopman, en kwam met het zelfde ſchip (1611) te rug.

Den 12den Mei van het volgende jaar, vertrok hij, voor de Kamer *Amſteldam*, als Opperkoopman, andermaal, naar de *Indiën*, en maakte zig zo noodzaakelijk, dat hij (1613) als Raad werd aangeſteld, en verder tot Directeur van den geheelen handel, een toen nog onbekende titel. Daarna werd hij Preſident van *Bantam*, en bragt den geheelen koophandel en de boeken op dien voet, dat 'er eene jaarlijkſche balans van werd opgemaakt.

Alle deze posten bekleedde hij met zo veel roems, dat de Kamer van Zeventienen, op aanhouden van den Heere REAAL, bewilligde, om COEN tot algemeenen Bewindsman, of Gouverneur-Generaal, in zijne plaats aanteſtellen, volgens Acte van 31 Oct. 1617; wordende vervolgens deze aanſtelling bekragtigd, door de Staaten Generaal en Prins MAURITS. In een verhaal van 's mans leven, moeten wij hier een tooneel openen van groote gebeur-

te-

(*) Bij zijne Huisvrouw MAGDALENA VAN SCHELTINGA, wanmede hij, in den jaare 1678, gehuwd was, heeft hij verwekt, GOSEWIJN THEODORUS, ÆMILIA, HENRIK CASIMIR (tweelingen), en GEERTRUIDA ALEGONDA.

tenisten, welke, in het zelfde jaar, den Hollanderen aanleiding gaven tot het stichten van *Batavia*, thans de hoofdplaats der *Oost-Indiën*.

De Maatschapij had lang begeerd, op het Eiland *Java*, eene vastigheid te bekomen, om den handel aldaar met zekerheid te drijven. Het oogmerk was, dezelve op de punt van *Oudong Java* aanteleggen. COEN werd belast, dit werk met kracht voort te zetten. Ten dien einde met den Koning van *Jacatra* in onderhandeling getreden zijnde, vreesde deze voor krenking van zijne magt, door een Fort, midden in zijne Staaten, te zien aanleggen. Zig niet durvende uiten, paaide hij de Hollanders met schoone beloften, doch openbaarde zig heimelijk aan de *Bantammers*. Het oogmerk van dit volk was, tot behoud van hunne magt, de *Engelschen* en *Hollanders* tegen elkander optehitzen, en de laatsten, die hun de meeste bekommering baarden, te verdelgen. De *Pagoran*, die, door zijne hoedanigheid van Turksch' Priester, een dubbele vijand van de Christenen was, was aan het hoofd der Regeering van *Bantam*, geduurende de minderjaarigheid des Konings. Deze trouwlooze Staatsman had COEN en alle de Hollanders den dood gezwooren; doch om buiten verdenking te blijven, indien zijn aanslag mislukte, deed hij den Heer COEN, in vertrouwen, verwittigen, dat hij de *Engelschen* van een kwaaden aanslag verdacht hield, en ried hem, naar *Jacatra* te wijken, alwaar hij, zo wel als elders *op alles* order konde stellen. COEN volgde dien raad, laatende de zaaken van *Bantam* in handen van eenige Gemagtigden.

De Pangoran van *Gabang*, broeder van dien van *Bantam*, in snoodheid hem gelijk, was gekoozen om dit verraad te besturen, met toestemminge van den Koning van *Jacatra*. Na verloop van twee maanden deed hij den Heere COEN, op den 19den Augustus, weeten, dat hij hem gaarne wilde spreeken, op een plaats beoosten *Jacatra*, daar hij zig met de jagt vermaakte. COEN, 's anderendaags, zig derwaards begeeven hebbende, vertrokken zij te zamen vandaar, ieder aan boord van zijn eigen vaartuig, om naar *Jacatra* te keeren, alwaar de Pangoran van *Gabang*, met zijn gevolg, bestaande uit drie honderd man, vroeg aankwam. De dag werd doorgebragt met gesprek-

ken-

ken tuſſchen den Koning en de zijnen. Voor dat hij den Gouverneur verliet, had de Pangorang, die zig ongemeen lustig gedroeg, gezegd, *dat hij, die van den Koning van* Jacatra *genoodigd was, die gelegenheid zou waarneemen, om de Hollandſche Logie te bezichtigen.* Hij verſcheen des avonds, toen het reeds duiſter was, voor de Poort, terwijl de Gouverneur op het punt ſtond, om het Gebed te gaan hooren.

COEN, over dat bezoek, op zo een ongelegen uur, bekommerd en verwonderd, beval, echter, dat het Gebed, als naar gewoonte, gedaan werd, en belaſtte zevens aan den Commis CARPENTIER, alle de Soldaaten, wier getal vijftig bedroeg, in het geweer te doen komen, en hen, met brandende lonten, op de Gallerij van de Logie te plaatſen, terwijl men den Pangoran met zijn gevolg zo lang buiten zou ophouden. Alles in gereedheid zijnde, kwam de Pangorang binnen, verzeld van den broeder des Konings, en meer dan vijf honderd man, bezigtigde de Logie met veel opmerking, vertrok nog dien zelfden avond naar *Bantam*, en toonde zig wel voldaan, ſchoon met een hart vol ſpijt, in zijn voorneemen, door een goed beſluit, dus verhinderd te zijn.

Den volgenden dag kreeg de Gouverneur een bezoek van den Koning van *Jacatra*, die hem verzekerde, daags te vooren, zijnen broeder, met eenige Orankaijen, gezonden te hebben, om de Hollanders bij te ſpringen, indien de Pangorang een kwaaden toeleg tegen hem gehad had, 't geen hij echter niet denken konde. COEN ſpeelde den geveinsde, en bedankte den Vorst voor dit nieuw bewijs van zijne gunst.

Schoon dit gevaar dus gelukkig was overgewaaid, was, echter, het verblijf aldaar niet veilig. De Gouverneur deed het geld en de koopwaaren aan boord brengen van agt ſchepen, die op de Ree lagen. De Koning, dit ziende, deed alle betuigingen van onſchuld, bood zelfs aan, met eede te bevestigen, dat hij zijne verbintenisſen wilde nakomen. Intusſchen ſtelde hij alle listen in 't werk, zelfs door den Generaal tot een ſpeelreisje te noodigen. Dit gaf nieuwe blijken van verraad, 't welk men nog nader ontdekte, op de tijding van de plundering van de Logie te *Japarie*; waarop de Gouverneur zig genoodzaakt vond, zijne Logie

heimelijk te verſterken. Dus beſloot men, door nood, den begonnen arbeid voort te zetten, en een Fort te bouwen, waarin men tegen alle aanvallen gedekt konde zijn.

Uit noodzaaklijkheid werden dus de onzen, tegen dank, geleid tot den aanleg van eene vastigheid, op de punt van *Oetong Java*, en ook op het Eiland *Onrust*. Omtrent het midden van November, was de eerſte punt van het nieuwe Fort reeds met twaalf ſtukken geſchut voorzien, tot ſchrik van den Koning van *Jacatra*. Deze, ziende dat de Gouverneur, in weêrwil van alle zijne noodigingen, volhardde in zijne weigering om aan het Hof te komen, kwam in perſoon, verzeld van verſcheidene Oorankaaijen, in de Logie, om op eene heuſche wijze te verneemen, van waar die verandering kwam, en waarom men zo veel wantrouwen toonde? COEN zeide hem verſcheidene redenen, waarover hij zig geliet voldaan te zijn; en, in plaats van zig tegen de bouwing te verzetten, zeide hij, *dat de Gouverneur daaromtrent volkomen meester was.* Maar onder de hand verbood hij den Javaanen en Chineezen, voor hem te arbeiden: 't welk het werk zeer vertraagde. COEN, in plaatſe van te toonen, dat hij den Koning verdacht hield, die zig mede verſterkte, ſchoot hem een ſomme van duizend Realen, en ſchonk hem twee honderd daar boven.

Op dien zelfden tijd kreeg men bericht van het gevaar, dat de *Hollanders* geloopen hadden te *Jambij*, op het Eiland *Sumatra*, en ook te *Macaſſer*. De Gouverneur, om daar wraak van te neemen, zond drie ſchepen, onder ARENT MARTENSE BLOK, die zijnen last naar de letter uitvoerde, en *Japara* en andere plaatſen verbrande; 't welk grooten ſchrik bij de *Javaanen* veroorzaakte. Doch de *Engelſchen* zogten hun nieuwen moed te geeven; en om te toonen dat het hen ernst was, namen zij, in December, het ſchip *De Zwarte Leeuw*, en loerden naderhand op VAN DEN BROEK, die gereed was om van *Suratte* te vertrekken. Barſch was het antwoord van den Engelſchen Admiraal THOMAS DEAL, die voor de vuist verklaarde, voorneemens te zijn, alle de Hollandſche ſchepen te neemen, zelf naar *Jacatra* te komen, om de overige te ſlaan, en den Gouverneur levendig of dood in handen te krijgen.

Men

Men verzocht, terwijl de oorlog tuſſchen de *Engelſchen* en *Hollanders* openbaar was, dat die van *Jacatra* en *Bantam* onzijdig wilden blijven; doch alles ging op den ouden voet: van alle kanten begon men, met grooten ernst, van beide zijden, de werken, waaraan men begonnen was, voorttezetten. De Koning had *Jacatra* met muuren omgeeven, en de haven doen ſluiten. De Hollanders hadden een nieuw Fort, *Maurits* genaamd, gemaakt, waaruit zij, zo als ook uit het Fort *Naſſau*, hunnen aanval deeden. Die van de Stad werden ondersteund door den Pangorang van *Bantam*, en aangemoedigd door de *Engelſchen*. De twee eerſte aanvallen waren vruchtloos, en de komst der *Engelſchen* maakte den toeſtand gevaarlijker. De manſchap was ſterk genoeg tegen de *Javaanen*, maar niet tegen de *Engelſchen*, die, den 29ſten December op de Rede van *Jacatra* kwamen. Coen zeilde, den 31ſten, de vijanden te gemoete; doch de wind belette hun, bijeen te komen. De *Engelſche* Admiraal, ſtout op zijne overmagt, zond, tegen den avond, een' Trompetter, met bevel dat alle de *Hollandſche* ſchepen zig zouden overgeeven, of dat hij hen daartoe zou noodzaaken. Coen deed antwoorden, dat, zo zij het ſchip *De Zwarte Leeuw*, met deszelfs lading, niet terug gaven, hij daarover wraak zou neemen. De Trompetter keerde, met duizend ſcheldwoorden op de *Hollanders*, te rug, en daarmede eindigde het jaar 1618.

Op den eerſten Januarij 1619 geraakten zij ſlaags; het gevegt duurde vier uuren. De *Engelſchen* leeden veel; de onzen verlooren ſlechts zeven man, en hadden vijftien gekwetſten. Doch hun grootſte verlies was, dat zij, in dien tijd, een derde van hun kruid verſchooten hadden. Daar tegen hadden ze het voordeel, dat de *Bergerboot*, den *Engelſchen* ontgaan, bij hen kwam. Des avonds wierpen de beide vlooten het anker, in elkanders gezicht, onder het gebied van *Jacatra*. Coen hield des nachts raad, om te beſluiten, wat dienſtig ware; doch de gevoelens waren zo verſchillende, dat men tot geen beſluit kon komen. Den 3den werden de *Engelſchen* met nog drie ſchepen verſterkt; zij hadden nu veertien kielen. Dus was 't voor de Hollanders raadzaamſt, den ſteven naar de *Molukkes* te wenden, om aldaar een grooter magt te verzamelen. Coen zond bericht aan 't Fort,

om zig zo lang te verdedigen als mogelijk was; en, zo zij zig genoodzaakt vonden te capituleeren, zig eer aan de *Engelſchen*, dan aan den Koning van *Jacatra* overtegeeven.

VAN DEN BROEK, aan wien die brief geſchreeven was, hield denzelven als nog geheim. Des nachts zagen zij het ſchip *De Zwarte Leeuw*, door de *Engelſchen*, verbranden, en des anderen daags de vloot op de Rede verſchijnen.

De Hollanders, dus te water en te land belegerd, verdubbelden den arbeid aan hunne werken, en gedroegen zig zodanig, dat de *Javaanen* genoodzaakt waren, met hun in onderhandeling te treeden. De Koning eischte de ſlegting van alle de nieuwe werken, en een ſomme van agt duizend Reaalen, voor de oorlogskosten. Het eerſte ſloegen zij geheel af; op het tweede antwoordden zij, dat ze zo wel kosten gemaakt hadden als de Koning. Doch de toeſtand, in welken zij zig bevonden, noopte hen, naderhand, den Koning zes duizend Reaalen te bieden, mids herſtelling der oude tractaaten, en in ſtand blijving der Forten, tot de terugkomst van den Gouverneur.

Hiermede nam de Koning, in ſchijn, genoegen, en de afgezondenen bragten de voorwaarden, getekend, terug. VAN DEN BROEK deed hierop witte Vaandels planten; zond, nog den zelfden dag de bepaalde ſomme, en ontving eenige geſchenken van den Koning te rug. Daags daaraan werd VAN DEN BROEK bij den Koning genodigd. Hij, geen *gevaar* vermoedende, begaf zig, naar het Hof, neemende vijf Soldaaten, eenige bedienden en alleen geſchenken met zig. Doch naauwlijks was hij binnen getreden, of hij werd, door een bende *Javaanen*, omſingeld, die hem gevangen namen. Schoon dit verraad voor hem ongelukkig was, viel het, echter, ten voordeele van de Maatſchappij uit. De gevangenen moesten de verachtelijkſte behandeling ondergaan: men ſcheurde hen de klederen van het lijf, wierp hen in den modder, en dus werden zij voor den Koning en den *Engelſchen* Generaal gebragt. Men gebood VAN DEN BROEK, aan de zijnen te ſchrijven, dat het tijd was, zig over te geeven, of dat men hun daartoe zou noodzaaken, en dat 'er dan geen lijfsgenaê te hoopen was. Daags daarna zond men een tweede bevel. Maar de Hollanders berichtten,

da

dat zij zig tot het uiterſte wilden verdedigen. Twee dagen daarna, echter, boden zij den Koning twee duizend Reaalen, tot losgeld voor hunnen Gouverneur. Verre van daar dat men deze aanbieding omhelsde, werd dezelve in ketenen geſlooten, en, op den 29ſten Januarij, onder het geleide van twee *Engelſchen*, op den wal der Stad gevoerd, met bevel om de Bezetting te vermaanen, zig over te geeven. Schoon hij met den ſtrop om den hals ſtond, vermaande hij hen tot verdediging. Zonder een verhaal hiervan te doen, kan men ligt begrijpen, de behandeling, die hem daarover wedervoer. Eindelijk gaven zij zig aan de *Engelſchen* over.

Groot en onverwacht, ondertusſchen, was de verandering, ten voordeele van de *Hollanders*, welke hierop volgde. De Pangorang van *Bantam*, namelijk, nijdig over den prooi, en over het voordeel, welk den Koning van *Jacatra* te beurt ſtond te vallen, en, aan den anderen kant, zin hebbende in de voordeelen, welke de *Hollanders* hem hadden doen aanbieden, had het gevangenneemen van VAN DEN BROEK niet verſtaan, of hij zond twee duizend mannen af, onder bevel van den Temogon, krijgsbediende van den Koning van *Bantam*, met uitdruklijken last, om zig tegen het vernielen van het Fort aantekanten.

Dit krijgsvolk, te *Jacatra* gekomen zijnde, werd aldaar ingenomen als een nieuwe bijſtand. De Temogon verſcheen voor den Koning, die geen kwaad vermoeden hierop had, en gaf hem den brief over, waarin zijn last vermeld was. Zig nu alleen bij den Koning bevindende, nam hij dat tijdſtip waar, om hem den dolk op de keel te zetten, terwijl zijn volk het Kasteel bezette. Welhaast waren zij van de Stad meeſter; de Koning, door vrees benard, onderwierp zig aan de voorwaarden, die men hem voorſtelde. VAD DEN BROEK werd hierop uit de gevangenisſe gehaald, en naar *Bantam* gebragt. De *Engelſchen* namen daarop de wijk naar hun Comptoir, en veranderden, ſedert, van gedrag. Zij waarſchuwden zelfs de *Hollanders* voor de *Bandaanen*, beloofden hun allen bijſtand, en deeden elkander, over en weder, groote dienſten. Ook verzuimde de Pangorang van *Bantam* niet, van nieuws, zijne listen in 't werk te ſtellen: zodat zij zig eindelijk genoodzaakt vonden, zig overte-

geeven, op voorwaarden, zo als zij best konden. Nogthans was hun beſluit, het draagende te houden, tot de aankomst van den Gouverneur-Generaal COEN. Intuſſchen beſloot men, het Fort *Batavia* te noemen; dit geſchiedde den 12den Maart 1619. Van dien tijd af onthield men zig omtrent de Javanen, van wederzijdſche vijandhijkheden. De Hollanders, met ongeduld, op nader bericht van *Bantam* wachtende, ſchreeven, voor de eerſte maal, uit het Kasteel *Batavia*, een' brief aan de hunnen in die Stad, met verzoek om hun te melden, of zij hun voorſtel aannamen dan niet. Daags daaraan zag men, met verwondering, op het Kasteel zekeren *Portugees*, ANTONIO VISIOZE genaamd, dien zij zeiden door den Koning van *Tjeribon* gelast te zijn, om den *Hollanders* bekend te maaken, dat de *Soeſoehonan Mataram* beſlooten had, Gezanten aan hun te zenden, om over den vrede te handelen, en hen tegen alle vijanden te beſchermen; voegende daarbij, dat die Vorst, niet lang daarna, in perſoon ſtond te volgen, met meer dan duizend vaartuigen. Hoe verſchillende men hier ook over dacht, zo toonde de uitkomst, dat het alleenlijk een liſt van den Koning van *Bantam* was. Op den 23ſten kreegen zij de tijding, dat de Koning hunnen voorſlag had afgeweezen. Uit VAN DEN BROEK vernamen zij, in welke omſtandigheden zij zig bevonden, en wat hun te doen ſtond; als mede, hoe de *Engelſchen* hun zochten te behandelen; en, daags daaraan, dat zij, van den Koning, een wapenſchorſing verkreegen hadden, tot op de komst van den Gouverneur-Generaal. Met dit alles bleeven die van het Kasteel wantrouwende; zij zonden den Gezant ledig weg, verſchoonden zig zo goed zij konden, en beſlooten, met de *Maratten* in onderhandeling te treeden, door middel van den voorgemeld'n Portugees, die zig weder in 't Kasteel bevond. Terwijl de *Hollanders* zig met deze ijdele hoop voedden, zag men, op den 3den, eenen nieuwen *Pangorang Temangon* aankomen, verzeld van eenen *Sabandaar*, door den Koning van *Bantam* gezonden, om het beſtuur over de Stad te aanvaarden. Wat ook de *Javaanen* hierover dachten, en wat de gevangenen ook ſchreeven, om de verſterking van het Fort te ſtaaken, zij bleeven bij hun beſluit, niettegenſtaande zij twee brieven op éénen dag ontvingen, dat de Koning de Stad wilde doen verſterken; zo

als

als kort daarop geſchiedde. Die van 't Kasteel, zig hierdoor meer benard vindende, moesten tot een beſluit komen, om de nieuwe Werken, ware het mogelijk, te ſlechten, hoe zeer zij ook voor de gevangenen vreesden. Zij namen dan daartoe een mannoedig beſluit, zonden dertig Muskettiers, tot dekking van een grooter getal van ongewapend volk, en vernielden, na een hevigen tegenſtand, drie Batterijen; waarover zij zig, zo goed mogelijk, en bijzonder over den dood van vier *Javaanen*, zochten te verſchoonen. Ondertuſſchen duurde het wel veertien dagen, eer men tijding van de gevangenen kreeg, die zig in de uiterſte wanhoop bevonden. Aan die van het Fort kwam het niet vreemd te vooren, dat hun bedrijf door de gevangenen gewraakt werd; doch het ſmarte hen, dat hun gedrag omtrent de gevangenen zelven, met zulke haatelijke kleuren, als of zij met hunnen dood gediend waren, werd afgeſchilderd. Om hun lot niet te verzwaaren, gaf men hen een gemaatigd antwoord, en deed al wat men kon, zo door geſchenken als goede woorden, om hun weder in de gunst des Konings te brengen Thans ſcheen het der Voorzienigheid te behaagen, een einde van dezen twist te willen maaken, die hun allen zoude bedorven hebben. Op den zelfden dag zag men, op de Ree van *Jacrata*, ten anker komen, het Fregat *Ceijlon*, aan boord hebbende twee Raaden van *Indië*, PIETER CARPENTIER en ANDRÉ SOURIJ, door den Gouverneur vooruit gezonden, met verzekering van hun in drie maanden te zullen volgen. Dit verminderde de vreugde; maar zo veel grooter was dezelve, toen men hem, weinige dagen daarna, onverwacht zag verſchijnen. Aan de gevangenen werd terſtond bericht van de komſte der Raaden gedaan. Maar de ſtoute uitdrukkingen, waarmede hun brief voorzien was, was oorzaak dat de gevangenen, naauwer dan voorheen, werden opgeſlooten. Hunne bedreigingen tegen den Koning waren ontijdig. Men onderſchepte alle de brieven, en deed ze vertolken. De *Hollanders* moesten de ontdekkers van hunne eigene geheimen zijn. De Koning van *Bantam* kende de dapperheid der *Hollanderen*, en had nooit op de ſnoeverij der *Engelſchen* veel betrouwd. Liefst had hij gezien, dat die twee natiën elkander bedorven; doch die hoop was reeds verdweenen.

Den 27sten Mei kwam het Jagt *Hollandia* voor het Fort ten anker, met tijding, door den Gouverneur-Generaal gezonden, dat de Raaden, boven gemeld, aan den Koning van *Bantam* zouden ſchrijven, en hem aanzeggen, zig met de zaak van *Jacatra* niet te bemoeijen. Schoon de zaken aan COEN niet onbekend waren, veinsde hij zulks echter. Die van 't Fort bleeven hieromtrent niet in gebreke. Men beval den gevangenen, een gerouw verſlag te doen aan den Koning; doch de brief kwam te laat, en de ſlag was reeds gegeeven. Eindelijk verſcheen COEN, den 28ſten, voor het Fort; hij bemagtigde de Stad in drie dagen; waarop men ſtraks haare wallen en huizen met den grond gelijk maakte, en voorts met alle magt begon, *Batavia* tot een Stad te verbouwen. Zeer verſchillende vindt men deze verwoesting beſchreeven. Na de verovering zond de Gouverneur een Bode naar *Bantam*, met bevel aan VAN DEN BROEK, en andere Bevelhebbers, om den Koning kennis te geeven, dat hij, met een goed aantal ſchepen, uit de *Molukkes* gekomen was, en de Stad *Japara*, ten tweedemaale, verbrand had; dat hij *Jacatra* vernield had, en nu, met zijne vloot, voor *Bantam* ſtond te komen, ten einde zijne gevangene landgenooten terug te doen leveren.

Zo ligt het gevallen was, de Stad *Jacatra* te vermeesteren, zo moeijelijk viel het, in den beginne, zig een gerust verblijf op die plaats te verzekeren. Doch het geluk diende hen meer dan de wijsheid. Den 7den begaf de vloot zig naar de Rede van *Bantam*; waarop COEN terſtond de gevangenen opeischte. Eén van hun werd, daags daaraan, aan boord van den Gouverneur gezonden, hem berichtende dat de Koning bereid was, hun allen in vrijheid te ſtellen, zo dra hem daartoe een verzoek door een perſoon van aanzien gedaan werd; 't welk terſtond geſchiedde. Doch de afgezondene kwam welhaast terug, met het antwoord, *dat de Koning en zijn Raad, in 't ontſlag der gevangenen, niet kon bewilligen, zonder verzekering te hebben, dat de Gouverneur daarna niets tegen de Stad zou onderneemen.* Na eenig twisten over en weder, bekwam de Generaal de zeventig man, waaronder die van 't ſchip *De Zwarte Leeuw*, welke de *Engelſchen* daar gelaaten hadden. Verder vergenoegde hij

zig,

zig, voor 't tegenwoordige, met de veinzende beloften van vriendſchap van den Koning, en keerde terug naar *Batavia*. Naderhand zond de Generaal VAN DEN BROEK, met eenige ſchepen, naar *Bantam*, om alle de goederen van de Maatſchapij van daar in zekerheid te brengen. Doch de weigering van alle die goederen, en van nog elf *Hollanders*, die het Comptoir nog inhadden, was oorzaak van een hevigen oorlog met die van *Bantam*, welke tien jaaren duurde. VAN DEN BROEK werd, op den 12den November, door FREDRIK HOUTMAN afgelost: daar hij gantſch onvergenoegd over was; doch de Gouverneur wist hem, door eenen brief, getekend 1620, te vrede te ſtellen. In dat jaar werd ook de vrede tuſſchen de *Hollandſche* en *Engelſche* Compagnie geſlooten. Evenwel zonden zij noch toerustingen ten oorloge, noch geld, maar lieten dit alles op de *Hollanders* aankomen, en ſpeelden zelfs den ſchelm, met den *Bandanen* onderſtand te doen, in plaatſe van hen te helpen beoorlogen. Niettegenſtaande dit hun bedrog, veroverde de Gouverneur de Eilanden, waarop het gemunt was.

Het eerſte, welk de Gouverneur-Generaal, in deze bemagtiging, in 't werk ſtelde, was, het bijëenroepen van alle de Orankaijen van de *Amboiniſche* Eilanden, op den 1ſten Julij 1621. Zekeren HIDAJAT, met eenige anderen, zag men niet verſchijnen; doch die 'er tegenwoordig waren, vernieuwden, zonder eenige zwaarigheid, den eed van getrouwheid. De zulke, over welke men reden had zig te beklaagen, werden in genade aangenomen. Vermids deze al de ſchuld op HIDAJAT wierpen, zond COEN hem eene Copij van hunne verklaaringen, verzeld van eene ernſtige waarſchouwing voor het toekomende, en bedreiginge, zo hij anders handelde.

De rust aldus op *Amboina* herſteld zijnde, keerde COEN zegepraalende naar *Batavia*. Vol van verlangen, om eindelijk rust te genieten, verzocht hij, bij een' brief van den 11den Mei, zijn ontſlag.

De Bewindhebbers drongen, in hun antwoord, op het allerſterkst aan, om hem nog twee of drie jaaren in dienst te houden, onder toezegging van zijne wedde met twee honderd guldens ter maand te vermeerderen; doch, in gevalle hij bij zijn

voorneemen blijven mogt, om zijnen dienst neder te leggen, gaf men hem magt, om, benevens den Raad van *Indië*, bij voorval, een persoon in zijne plaats tot opvolger te verkiezen. COEN, van dit verlof gebruik maakende, vertrok, na tot zijnen opvolger benoemd te hebben, PIETER CARPENTIER, op den 31sten Januarij 1623, aan boord van het schip *Dordrecht*, en kwam, den 23sten October, met vijf rijk geladene schepen, in *Zeeland* binnen. VALENTIJN berekent de Peper alleen van die schepen op 19000 baalen, die voor 45 tonnen gouds, zo hij zegt, verkocht werden.

Zo veele voordeelen, als COEN aan de Maatschapij bezorgd had, verdienden de toegezegde belooning. Men betaalde hem zijne wedde als Directeur-Generaal, tot vier honderd guldens 's maands, en het dubbeld daar van, na dat hij zijnen lastbrief als Gouverneur-Generaal ontvangen had, tot op zijn vertrek; zijne vrije tafel, met een gifte van drie duizend guldens, en eene andere van tien duizend, voor de dienſten, in die twee bedieningen beweezen; zeven duizend voor de stichting van *Batavia*; drie duizend voor het aanwinnen van de *Bandaneesche Eilanden*; behalven een gouden Keten van twee duizend guldens, met derzelver Penning, en een Degen van vier honderd guldens: zonder te rekenen eene somme van twintig duizend guldens, voor eenige eischen, die hij op de Compagnie had.

De Heer COEN was naauwlijks in het Vaderland gekomen, of hij werd aangezocht om op nieuw dien post te aanvaarden. Om gunstige voorwaarden te bedingen, had hij zig slechts te verklaaren: zo als hij dan ook kort daarna, in October 1624, deed; men leide hem toe, twaalf honderd guldens ter maand, en voor zijn tafel twee honderd realen. Doch terwijl hij zig tot zijn vertrek gereed maakte, kwam het onweder uit de *Indiën* opdaagen: naamlijk, de te rechtstelling der *Engelschen* en *Japanneesen*, wegens de zaak van *Amboina*, waarvan op het Art. CARPENTIER gesprooken is. Dit vertraagde zijne reize; in welken tusschentijd hij het Bewindhebberschap, in zijne geboorteſtad *Hoorn*, waarnam. Verschillende zijn de verhaalen omtrent zijn vertrek. Sommigen zeggen, dat hij, verkleed als een Konstapel, aan boord ging. Hoe 't zij, dit is zeker, dat hij, 't zij dan stil,

daar

daar VALENTIJN ſterk vóór is, of in 't openbaar, gelijk anderen willen, vertrok op den 29ſten Maart 1627, aan boord van de *Hoornſche Galei*, met den zelfden last als voorheen, en een vloot van negen ſchepen; één van welke aan boord had MOUSSAERT, Gezant van SCHACH ABAS, Koning van *Perſien*, die naar zijn Vaderland terug keerde. Behouden kwam hij op de Rede van *Batavia*, op den 27ſten September, en nam, van CARPENTIER, den 30ſten, het beſtuur weder over, dat hij hem gegeeven had.

Was het vertrek van den ſtichter van *Batavia* eene vreugde voor de Landzaaten geweest, geen minder ſmart was zijne terugkomst voor de *Engelſchen* en *Javaanen*. De laatſten ſmeedden ſpoedig een complot, om hem te vermoorden; maar zij werden verraden door een kleinen jonge, door hen van de *Chineezen* gekocht; zij ontkwamen hunne ſtraf met de vlucht. COEN zig dus alle oogenblikken in levensgevaar ziende, onſtond daarbij een nieuw onweder. De Keizer van *Java* ſmeedde een roeleg, om zig van deze Hoofdſtad, bij verraſſing, meester te maaken, en verſcheen, op den 24ſten Augustus 1623, op de Rede van *Batavia*, met negen-en-vijftig praauwen, onder bevel van een Legerhoofd, bij zig hebbende negen honderd koppen, uitgelezen volk; welke, onder anderen leeftogt, aanbragten, honderd vijftig oſſen, om, volgens voorgeeven, aan de overeenkomst te voldoen; zij zeiden dat nog zeven-en-twintig vaartuigen ten dien einde volgen zouden.

De meenigte van volk deed de *Hollanders* wantrouwen opvatten. Men ontſcheepte wel het rundvee, maar men droeg zorge om de ontladene vaartuigen, één voor één, te doen vertrekken. Den volgendag verſcheenen 'er nog zeven, doch wilden niet binnen loopen. Niet weinig mishaagde de oplettendheid der *Hollanders* aan de *Javaanen*. Evenwel ging men nog verder; men ſloot de rivier, verdubbelde de wachten, en zorgde dat de laatſte vaartuigen zig niet met de eerſten konden vereenigen. Eindelijk kwam het zo verre, dat het volk van twintig vaartuigen het Kasteel, in den nacht, begon te beſpringen. Schoon geholpen door anderen, moesten zij, in den morgenſtond, met groot verlies, aftrekken. Op den 25ſten, met den morgen, kwamen de zeven-en-twintig praauwen, en daags daaraan een ſterke

hoop

hoop *Javaanen*, van de landzijde, met volle vaandels naderen, tot in 't gezicht van de Stad. Een gedeelte van de Stad, aan de zuidzijde, door de Gragt afgeſcheiden, werd hierop afgebrand, om het betere deel dus te bewaaren. Den volgenden dag zag men dit deel, door meer dan duizend man van den vijand, beſet; waarop het gantſche leger in orde volgde. Doch, ten zelfden tijde, werden de eerſten, met groot verlies, ter Stad uit gedreeven, door honderd twintig Soldaaten en Burgers. Het leger wierp zig, op deze vlucht, in den tuin van den Raad SPEX, alwaar het aanſtonds post vattede. Vervolgens naderde het de Stad, tot op een ſnapnaanſchoot, en wist zig, door 't maaken van ſchanskorven, zonderling te beveiligen.

Den 12den September deed men op hen eenen gelukkigen uitval. Den 21ſten van dezelfde maand September naderden de vijanden de Redout *Hollandia*; dan die daar binnen waren, booden, geduurenden den nacht, zo ſterken tegenſtand, dat zij vandaar vertrokken, en zig op vijf onderſcheidene plaatſen verſchanſten. In een' uitval, echter, werden zij, nog dien zelfden dag, naar hunne legerplaats terug gejaagd; 't welk den vijand tuſſchen de twaalf en dertien honderd, of, volgens het getuigenis van de gevangenen, wel drie duizend man koste. Indien men, echter, voorheen geene nieuwe zorge tegen de praauwen gedraagen hadde, ware het, oogſchijnelijk, met de Stad gedaan geweest. Men beſloot dan, op de berichten der gevangenen, den vijand in zijne legerplaatſen aantetaſten. Ten dien einde begaf de Generaal JACOB LE FEVRE zig, met een legertje van twee duizend agt honderd man, op den togt, om den vijand te naderen; welken het ook gelukte, hen uit hunne legerplaats te verdrijven. Den volgenden nacht taſtte men hen, met geen minder geluk, te water aan, en vernielde meer dan honderd vijftig vaartuigen. 's Anderen daags, zig op nieuw bij hunne eerſte legerplaats herzameld hebbende, moesten zij dezelve wederom verlaaten; doch zij herſtelden zig, en bragten de onzen in groote wanorde. Gelukkig dat zij hiervan geen goed gebruik wisten te maaken; hun voordeel beſtond daarin, dat zij, op nieuw, in hunne legerplaats zig herſtelden, en nieuwe verſterking ontvingen. Alle pogingen werden, door den nieuwen Generaal van den vij-

and,

and, doch vruchtdoos, aangewend, en men brak eindelijk het beleg op.

Het mislukken van dezen kans, dien men rekent, aan den Keizer van *Java*, negen duizend man gekost te hebben, kon hem nog niet affchrikken, om andermaal (in 1629) eenen nieuwen kans te waagen. Hij begon dit nu op eene andere wijze, naamlijk met den *Hollanders* vrijheid van handel te vergunnen, en vriendſchap te bewijzen; zelfs deed hij, den 16den April, om vrede verzoeken, werpende al de ſchuld op zijn voorig Legerhoofd. Dit oogmerk van den Keizer ſtrekte alleenlijk om tijd te winnen tot het verzamelen van voorraad. Doch de *Chineezen*, een doortrapt volk, waarſchuwden de *Hollanders*, voor de listen van den Keizer, die voorneemens was, om in 't veld te verſchijnen. Ook werden zij hiervan verwittigd door die van *Bantam*. Werwaards, echter, de Vorst zijne wapenen wenden zou, was nog onbekend; zij ontdekten dit, zo door het uitzenden van jachten, als door een Javaanſch' Officier, dien men te *Batavia* had. Door hem werd men onderricht, dat het op de Hoofdſtad andermaal gemunt was; waarop men de Stad, aan alle kanten, verſterkte, en den voorraad van den Keizer vernielde. Dit niettegenſtaande verſcheen het Leger, den 22ſten Augustus, voor de Stad, en lag 'er, zonder eenige beweeging te maaken, tot den 4den September. Den vijand allengskens naderende, deed men, den 20ſten, een' aanval op hem. Tot de uitterſte ontſteltenis der *Hollanders*, ſtierf, in dien zelfden nacht, de Heer Gouverneur-Generaal COEN: hij werd op den 22ſten, met alle pracht, begraven. Daags daar aan verſcheen de Heer JACOB SPEX, in de waardigheid van Raad van *Indie*, uit *Holland*. Onder veele moeijelijkheden, vonden de vijanden zig genoopt, op den 1ſten November, andermaal hun beleg optebreeken, en de Stad te verlaaten De Heer COEN was, volgens de zekerſte berichten, overleden aan een gevolg van den rooden loop, waarmede hij, ſedert eenigen tijd, gekweld geweest was. Hij was oud tweeën-veertig jaaren, zes maanden en twaalf dagen. VELIUS tekent aan, dat hij, daags te vooren, nog op de gaanderij van zijn huis was geklommen, om door een verrekijker den vijand te ontdekken. Zijne weduwe vertrok drie maanden daarna, aan boord

van

van het ſchip *Hollandia*, één der zeven van de vloot, die, door PIETER VAN DEN BROEK, in *Holland* gebragt werd. VAN DEN BROEK was, in dit jaar, op *Batavia* terug gekomen van *Suratte*, alwaar hij tien jaaren geweest was, met den tijtel van Opperhoofd en Bevelhebber van den Handel: een man, wiens verdienſten groot waren voor de Maatſchapij; zijnde hij geweest de eerſte grondlegger van den Handel op de Comptoiren van *Arabie*, *Perſie*, enz.

Zie VELIUS, *Chronijk van Hoorn.* VALENTIJN, *Oud en Nieuw Oostindiën. Historiſche Reizen*, XX. Deel.

COENDERS, een Slot in de *Groninger-Ommelanden*, bij *Nuis*, draagende den naam naar het adelijk geſlacht van COENDERS. Een ander Slot van dien naam vind men in den omtrek van de Buurſchap *Helpen*, behoorende mede aan het geſlacht van COENDERS, doch van een anderen, Tak onderſcheiden door het bijvoegzel VAN HELPEN. Onder veele aanzienlijke mannen zijn, onder anderen, daarvan afkomſtig,

COENDERS VAN HELPEN, (BERNARD) Heer van *Fram-Huizinga*, *Sartingshuizen* en *Menkweer*, geboren in het jaar zeſtien honderd en één. Hij was Preſident van de *Groninger-Ommelanden*, en, wegens de Stad *Groningen*, veele jaaren, Gecommitteerde in de vergadering der Staaten Generaal. LODEWIJK DE DERTIENDE, bij wien hij zeer in achting was, ſchonk hem de Ridderorde van *St. Michiel*. Eenige jaaren daarna werd hij der Staaten Ambasſadeur aan 't Hof van *Zweeden*, alwaar hij, met den roem van een bekwaam Staatsman, in het jaar zeſtien honderd zeven-en-zeventig, overleed. Zijne verrichtingen vindt men aangetekend bij AITZEMA, in de *Herſtelde Leeuw*.

COENDERS, (.....) ſchoon niet van dat geſlacht afkomſtig, was van groot nut voor zijn Vaderland. Hij diende den Staat ter Zee, en bevond zig onder de Helden van zijnen tijd, welke den *Engelſchen*, in het jaar zeſtien honderd zes-en-zeſtig, de magt der *Hollanderen* deeden gevoelen. In den tweeden zeeſlag van dat jaar ſneuvelde hij den 4den Augustus.

Zie BRANDT, *Historie van Enkhuizen*, bl. 204.

COETS,

COETS, (HERMANUS) werd, van burgerouders, te *Middelburg*, den 27ſten September des jaars zestien honderd drie-en-zestig, geboren. In zijne jeugd leerde hij aldaar de gronden der teken- en ſchilderkunst, bij een vermaard meeſter, z. BLIJHOOFT genaamd. Deze overleden zijnde, begaf hij zig naar *Nijmeegen*, alwaar hij zig, in de kunst van pourtraiteeren, bij een' Engelschman, THUARD genaamd, oefende. Nadat deze naar zijn Vaderland was te rugge gekeerd, begaf COETS zig ook weder naar zijne Geboorteſtad, na alvoorens, in *'s Gravenhage*, den handel in Engelſche en Franſche Galanterijen geleerd te hebben; thuis gekomen zijnde, zette hij daarvan een' winkel op, en begaf zig in den echt. Tien of twaalf jaaren zig met dien handel geneerd hebbende, bevong hem de lust tot het tekenen en ſchilderen van ſchepen en zeegezichten: eene kunst, waarin hij, ſchoon dezelve van niemand geleerd hebbende, echter, groote vorderingen maakte; verſcheidene groote ſtukken, door hem vervaardigd, ſtrekken daarvan ten bewijze. Daarenboven verſtond hij de kunst, om, uit groote blokken houts en aaneengevoegde plankjes, naar eene juiste voetmaat, kleine Fregatjes en andere Scheepjes te maaken. Ook was hij niet onervaaren in de graveerkunst. Doch zijne grootſte bekwaamheid beſtond in het copiëeren van teken-ningen en ſchilderijen van de bekwaamſte meeſters. Van zijnen dood vindt men geen bericht.

Zie LA RUE, *Geletterd Zeeland*, p. 480.

COETUS, een naam, die aan de Kerkvergadering in *Zeeland* gegeeven word, en dezelfde zaak betekent, als de jaarlijkſche vergadering, die men, in de andere Provintiën, *Sijnode* noemt. Evenwel dient hier aangemerkt te worden, dat de *Zeeuwſche* Sijnode of COETUS niet vergadert dan om zeer gewigtige redenen, of op beſchrijvinge der Staaten dier Provintie. Wanneer dit geſchied, komen de afgevaardigde Predikanten der bijzondere Klaſſen, benevens twee Heeren Gecommitteerde Raaden, in de Kerkenkamer van de Choorkerk te *Middelburg*, tot het houden van de vergadering, bijeen.

Vermids in *Zeeland* dus geene gewoone Provintiaale Sijnode plaats heeft, worden de kerklijke Proceduuren bij het *Collegium*

gium Qualificatum der bijzondere Gemeenten eerst begonnen, en vervolgens, gemeenlijk, naar 't advijs der Klasſen, waarvoor dezelve, bij wijze van appél getrokken waren, afgedaan. Geenzins, evenwel, in dien zin, als of de Leden van de Klasſis, waarvoor de zaak gebragt word, altijd de laatſte en opperſte Rechters zijn en blijven: want, gelijk in de politieke Proceduuren, alle zaaken, die door den gewoonlijken rechtbank reeds beſlist zijn, door de lijdende partij in Reviſie mogen getrokken worden, zo heeft dit ook in *Zeeland*, ten aanzien van de kerklijke Proceduuren, plaats. In gevalle, naamlijk, een kerklijk perſoon, door het vonnis van het *Collegium*, bekrachtigd door het advis van de Klasſis, zig bezwaard vindt, ſtaat het hem vrij te appelleeren tot een *Coetus*, welke hij, na zijn appél bij de Klasſis te hebben doen aantekenen, bij Hunne Edele Mogende, de Heeren Staaten dier Provintie, verzoeken moet, mits, bij voorraad, betalende, of in conſignatie leggende, twee duizend vijf honderd guldens, ter goedmaakinge der kosten, die daartoe zullen vereischt worden. Zodanig een *Coetus*, door H. E. M. zijnde toegeſtaan, worden door dezelve, ter bijwooninge van die vergadering, benoemd twee Heeren Gecommitteerde Raaden. 'Er verſchijnen geene Ouderlingen, maar alleen twee Predikanten, bij het lot, of bij meerderheid van ſtemmen, uit ieder Klasſis verkoozen; maakende dus te zamen een getal van agt perſoonen, die de eigenlijke Rechters zijn. Uit deze worden verkoozen een Præſes en Scriba. Wijders verſchijnen, voor die vergadering, behalven den Appellant, twee Actores, zijnde Leden der Klasſis, van welke geappelleerd is, ten einde het vonnis van de Klasſis voor dezelve te bepleiten en te verdedigen. Indien de uitſpraak van het *Coetus*, door de Heeren Staaten, bekrachtigd wordt, is de zaak in verſchil ten einde gebragt.

In zodanig eene vergadering, zijnde in *Zeeland* de hoogſte kerklijke vierſchaar, mogen geene andere dan kerklijke zaaken verhandeld worden, en ook geene andere, dan om welke de vergadering belegd was. Het *Coetus* word altoos gehouden te *Middelburg*, alwaar ook, door de Klasſis van *Walcheren*, de Klasſikaale kisten, en daarin de oorſpronglijke ſchriften, acten, enz. bewaard worden, waarvan de andere Klasſen alleen afſchriften ontvangen.

De

De kosten, die op zulk eene vergadering loopen, zijn oorzaak dat dezelve zeer zeldzaam gehouden wordt. In het jaar zestien honderd drie-en-tagtig werd 'er eene gehouden, over de zaak van PONTIAAN VAN HATTEM, en in zeventien honderd elf over de zaak van GOZUIN VAN BUITENDIJK, beide *Zeeuwsche* Predikanten, ter oorzaake van hunne schadelijke gevoelens in de leere: waarom zij beiden van hunne bedieningen ontzet zijn geworden. Nog laater vindt men daarvan twee voorbeelden, in de jaaren 1733 en 1737.

Zie BACHIENE, *Kerklijke Geographie der Nederlanderen*, III. Stuk, bl. 3 en 4.

COEVERDEN, of, volgens de Latijnsche benaaming, *Coevordia*, is eene Heerlijkheid, die, van de oudste tijden af, de naauwste verbintenis met het Landschap *Drenthe* gehad heeft, en wel voornaamlijk sedert dit Landschap, benevens *Overijssel*, onder de magt der *Utrechtsche* Bisschoppen is geraakt. De Kastelein of Slotvoogd van *Coeverden* was toen tevens Gouverneur of Landvoogd van geheel *Drenthe*; welke vereeniging, ten aanzien van de burgerlijke Regeering, nog stand houd; hoewel de vesting zelve, met al wat daartoe behoort, als onder de Generaliteit behoorende gerekend en door den Raad van Staaten onderhouden wordt. Ook breidt het *Ommeland*, onder de Heerlijkheid begreepen, zig niet verder uit, dan Stads Rechtsgebied.

De Stad met het Slot van *Coeverden* is eene sterke plaats of vesting, in 't zuidergedeelte van *Drenthe*, tusschen de *Bourtange* en andere moerassen; aan de grenzen van het Bisdom *Munster* en 't Graafschap *Benthem*, en word met recht aangemerkt als de Poort van *Drenthe*, de Sleutel van *Groningen* en *Ommelanden*, de Deur naar *Friesland*, en de Pas naar *Overijssel*: waarom dan ook, niet zonder reden, om het behoud van die plaats, zulke zwaare oorlogen gevoerd zijn. Veel verschil is 'er over den oorsprong van den naam van *Coeverden*. Eenigen willen dien afleiden van de *Koeijen*, waarvan aldaar de algemeene marktplaats was. Van deze gedachte schijnt HEDA niet vreemd te weezen, noemende de plaats, in 't Latijn, *Vaccæ Forum*; dat is, *Koemarkt*. PICARD bestraft hem

hierover, zeggende, *dat, zo hij nog jong was, hij de plak verdiend had.* Anderen leiden den naam af van de ſchaapskooijen, die daar geweest zouden zijn; en wederom anderen van wat anders, allen zonder den minſten grond. PICARD, in zijne *Oudheden van Drenthe*, wil den naam doen afkomen van de *Romeinen*, die zig weleer in grooten getale, aldaar onthielden, en 'er hunne huizen en ſterkten hadden; of wel van den eenen of anderen Heer, het zij dan een *Romein* of Inboorling, die zig bij de *Romeinen* beroemd gemaakt had. Niet vreemd ſchijnt hij van te ſtellen, dat *Coeverden* zou geweest zijn de vermaarde *Cruptoricis Villa*, de *Hofſtede van Cruptorix*, waarvan TACITUS, in het vierde zijner *Jaarboeken*, gewag maakt, en waarbij vier honderd *Romeinen*, door de *Friezen*, werden doodgeſlagen, nadat men bevonden had, dat 'er reeds negen honderd bij het bosch *Baduhenna* geſneuveld waren. Doch om dit gevoelen goed te maaken, vondt hij zig verpligt, zo veele onzekere dingen bij te haalen, dat, indien men dezelve voor waarheid kan aanneemen, men ook, in andere gevallen, nooit verlegen behoeft te zijn, om den oorſprong van den naam eener Stad uittevinden. Wij zullen, op het Art. CRUPTORIX, hier iets naders van moeten zeggen. Niet onwaarſchijnelijk is het ondertuſſchen, dat, daar nu *Coeverden* ligt, al van oude tijden af, en mogelijk wel van die der *Romeinen*, eene ſterkte of burgt gelegen heeft, om deze plaats, als een ſleutel tot verſcheidene Provintiën, en inzonderheid om in *Friesland* of *Groningen* te komen, te dekken en te bewaaren, vermids de *Romeinen*, volgens de rekening van PICARD, die, evenwel, wat ruim is, meer dan vier honderd jaaren, in *Drenthe* hebben huis gehouden. Dit weet men zeker, dat 'er, in het jaar 1354, door Biſchop JAN VAN ARKEL, een oud kasteel afgebroken is, en hij de ſteenen daarvan heeft gebruikt tot het bouwen van een ander kasteel, om *Coeverden* te dwingen. De geheele ondergrond, die zeer diep ligt, en daar het nog in wezen zijnde kasteel op gebouwd is, beſtaat uit enkele ſteenhoopen, zeer verſchillende, van tijd tot tijd, omgeworpen, en van nieuws weder opgerecht. Men heeft ook, in de graft van het Slot, bij het verdiepen of verwijden van dezelve, dikmaals zonderlinge oudheden ontdekt. In het jaar zestien hon-

honderd zeven, werd, zeer diep in den grond van gemelde graft, gevonden, een rond geheel doorluchtig glaasje, en daarin eene zeer dikke taaije vettigheid. Uit de omſtandige beſchrijvinge der ſtoffe was ligtlijk afteneemen, dat 'er altijd brandend licht, of immers licht, bekwaam om geſtadig te kunnen branden, in het glaasje geweest was, zo als de Romeinen gewoon waren te ſtellen in de begraafplaatzen hunner dooden. De oudheidkundige Heer PALUDANUS, te *Enkhuizen*, heeft dit glaasje onder zijne Antiquiteiten geplaatst. In de Chronijk vindt men, dat *Coeverden*, reeds omtrent het jaar elf honderd vijf-en-twintig, ten tijde van Biſchop HERIBERTUS, eene Stad geweest is, door HERIBERT VAN RURUM, een Fries, aan zijnen broeder LIJFRIED, wegens het Bisdom *Utrecht*, ter leen gegeeven aan het Burggraafſchap van *Groningen*, en aan den anderen het Caſtelijnſchap der Stede en Burgt van *Coeverden*. Deze plaats, menigmaal verwoest zijnde, wordt ook wel een *Vlek* genaamd, al naar dat het zig bevond, op den tijd, dat deze of geene Schrijver 'er gewag van maakte. Men vindt in *Coeverden* drieërlei ſtraaten, de eene boven de andere; waarvan de reden word toegeſchreven aan de branden en verwoestingen, die hetzelve ondergaan heeft. De hedendaagſche zijn niet ouder, dan van de laatſte verſterkinge, gehaald van de *Hunſe* en elders. Onder de bovenſte ſtraat ligt een tweede, en onder deze noch een derde. Geen Stad of Vlek in *Nederland* vindt men, die van belegeringen, plonderingen, veroveringen, verwoestingen en verbrandingen, meer dan *Coeverden* heeft geleeden; niet alleenlijk in de algemeene rampen, geduurende den *Spaanſchen* oorlog, maar reeds eeuwen te vooren, en tot dien tijd toe: nu met de *Utrechtſche* Biſchoppen, ſomtijds met de *Gelderſchen*, dan wederom met de *Friezen* en *Saxen*. Van omtrent het jaar duizend af, waren de Heeren en Burggraaven van *Coeverden*, Leenmannen van de *Utrechtſche* Biſchoppen. Wanneer 'er een nieuwe Biſchop verkoozen werd, of een Burggraaf geſtorven was, rees 'er menigmaal twist tuſſchen den Biſchop en den nieuwen Burggraaf, waaruit dan veeltijds, vermits de laatſte ook mannen van aanzien waren, groote opſchuddingen en oorlogen ontſtonden.

De eerſte belegering en overmeeſtering van *Coeverden* viel voor

onder Bisschop BALDEWIJN DEN TWEEDEN, voor zo veel uit de Historiën kenbaar is, omtrent het jaar 1195, en niet, zo als PICARD en anderen gesteld hebben, op het jaar 1197, aangezien BALDEWIJN DE TWEEDE toen reeds overleden was. FLORIS, Kastelein van *Coeverden*, schattede de wagens en goederen van den Graaf van *Benthem*, door zijn gebied rijdende, onmaatig hoog; hij sloeg niet de minste acht op alle de vermaningen, hem door den Bisschop gedaan; welke niet naliet, den Graaf van *Benthem*, die zijn broeder was, te ondersteunen. BALDEWIJN bediende zig eerst van zijne kerkelijke magt, en deed den Kastelein in den ban; waarop FLORIS zo weinig acht sloeg als op de voorige vermaaningen. Hierop tastte de Bisschop hem met de wapenen aan, belegerde *Coeverden*, en verdreef den Kastelein. FOLKERT, zijn aangehuwde zoon, werd in zijne plaats aangesteld, onder voorwaarde, van zig nooit tegen den Bisschop te zullen verzetten. Doch hij toonde zig zeer ontrouw in het nakomen van deze belofte, en ging zelfs nog verder: want hij bewoog gantsch *Drenthe* tot den afval, en deed, door de landzaaten, *Coeverden*, tot aan het Kasteel toe, verbranden. De Bisschop zig dus verpligt vindende, de wapenen weder ter hand te neemen, trok tegen FOLKERT op, doch werd, door een onvoorzien toeval, ten eenemaale geslagen. Vermids nu de Graaf van *Gelder* den *Drenthenaars* geheimen onderstand geboden had, viel de Bisschip in *Gelderland*. Geduurende de bemiddeling over den vrede, die de *Drenthenaars* verzocht hadden, overleed de Bisschop. In het jaar 1218 ontstond 'er een nieuwe oorlog, tusschen den Burggraaf RUDOLF en Bisschop OTTO VAN DER LIP, die, door onkunde van de gelegenheid des lands, deerlijk omkwam. Zie wat hiervan, op 't Art. AMSTEL, gezegd is, alwaar wij ook gezien hebben, dat zijn opvolger daarover eene heerlijke wraak nam. Nadat de gemelde RUDOLF zijne welverdiende straf ontfangen had, begonnen de *Drenthenaars* den Bisschop op nieuw te beledigen: des trok hij op tegen *Coeverden*, nam het in, als ook den Voorburg; doch voor het Kasteel zelf stiet hij het hoofd. Zo onmaatig ontstak hij hierdoór in toorn, dat hij al wat in de Stad was, tot vrouwen en kinderoen toe, deed ombrengen, en voorts alles, wat overig en brandbaar was, aan de vlamme opofferen;

zo

zo dat 'er van *Coeverden* niet dan muuren en torens ſtaan bleeven. Van dien tijd, tot aan het jaar 1351 of 1353 bleef de plaats woest liggen. Omtrent dezen tijd, gelijk boven gezegd is, deed Biſſchop JAN VAN ARKEL den Burgt afbreeken, en de ſteenen gebruiken tot den opbouw van 't Kasteel *Hardenburg*. De Stad, na dien tijd, van nieuws herbouwd zijnde, werd, door Biſſchop FREDRIK VAN BLANKENHEIM; belegerd, die den Kastelein REINOUD VAN COEVERDEN tot den afſtand dwong, mids daarvoor ontvangende eene ſomme van twaalf duizend gouden ſchilden gereed geld, en jaarlijks nog zes honderd dergelijke ſchilden, geduurende zijn leven. Niet zo gemaklijk zou dit den Biſſchop gelukt zijn, indien het oude Kasteel nog in wezen geweest ware. In het jaar 1414 hielden zig te *Coeverden* verſcheidene van de Factie der *Vetkoopers* op, die, door de *Schieringers*, uit *Friesland* en *Groningen* verdreeven waren. Met anderen, die zig binnen *Drenthe* onthielden, deeden zij een' aanſlag om *Groningen* te overmeeſteren; 't welk hun bij verraſſing gelukte. In latere tijden (1522) had GEORGE SCHENK, uit naame van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, binnen *Coeverden* den Heer FREDRIK VAN TWIKKELO tot Commandant aangeſteld. Terwijl de Bevelhebber afweezig was, kwam Hertog KAREL VAN GELDER voor de plaats, die hij belegerde en beſtormde. TWIKKELO verzuimde niet, om in allerijl zig in 't Kasteel te begeeven, ſchoon de *Gelderſchen* de Stad reeds in handen hadden. De Commandant wist eenige waaghalzen, door geld als anderzins, om te koopen, om den brand in de Stad te ſteeken, waarin zij zo wel ſlaagden, dat 'er niet meer dan zes huizen ſtaan bleeven. De *Gelderſchen* bemagtigden, echter, het Kasteel, en kreegen den Commandant gevangen. TWIKKELO had zig dit onheil op den hals gehaald, met de *Groningers* te verongelijken, die, uit wraake, met de *Gelderſchen* aanſpanden. Het Kasteel, dat door het geſchut zwaar beſchadigd was, werd terſtond herſteld. De Burgers herbouwden hunne Stad, en bleeven toen eenige jaaren in rust, tot dat, in 1536, gemelde GEORG SCHENK, Stadhouder van *Friesland*, *Coeverden* andermaal belegerde, terwijl zeker *Gelderſch* Edelman, JAN VAN SOLBACH, Drost van *Coeverden* en *Drenthe*, aldaar het gebied voerde. Hoe dapper hij zig ook verdedigde, vond hij zig eindelijk genoodzaakt

het optegeeven, tegen de verwagting van die van *Coeverden* en der *Gelderſchen*, voornal om het jaargetijde, geduurende 't welke de plaats, door de omliggende moerasſen, genoegzaam als verſchanst lag. SCHENK leerde hun, hoe weinig ſtant daar op te maaken was: hij deed horden over den weeken grond leggen, en baande dus eenen weg, niet alleen voor het krijgsvolk, maar ook voor het geſchut. Keizer KAREL nu Heer van de Stad zijnde, en in aanmerkinge neemende, hoe veel de Stad geleden had, en dat dezelve, driemaal, kort na den ander, door het vuur verteerd was, heeft niet alleenlijk alle de voorige vrijheden en voorrechten bevestigd, maar haar daarenboven beſchonken met drie vrije jaarmarkten, ieder van vier dagen.

In het jaar vijftien honderd agt-en-zestig, in de maand van Julij, kwam aldaar, van wegen Koning PHILIPS DEN TWEEDEN, de Hertog VAN ALBA, om order te ſtellen. Na de Unie van *Utrecht*, waarbij *Overijſſel* en *Groningen* zig voegden, kwam ook *Coeverden* onder het gebied van den Staat. Doch nadat MARTEN SCHENK, in dien tijd, in dienst der Spanjaarden, op de *Hardenburger Heide*, geſlagen was, en binnen *Coeverden* weinig krijgsvolk, onder LORNPUT's bevel, lag, begaf SCHENK zig derwaards; en door dien alles was uitgetrokken of uitgeloopen, nam hij de veſting, zonder ſlag of ſtoot, in. CORNPUT wendde allen vlijt aan, om *Coeverden* te behouden, den vluchtenden hoop Ingezetenen te doen keeren, en tot verdediging van de *Stad* aante maanen; gaande zelfs, ten dien einde, aan den Draaiboom ſtaan, om de Ruiters buiten te houden, tot dat zij zig onder eede verbonden, hem te zullen getrouw blijven. Doch zij, zonder aan den gedaanen eed te gedenken, verlieten hem, tot op twee-en-dertig man na, waar mede hij, het niet kunnende houden, door *Drenth* naar *Leeuwaarden* trok. SCHENK vond niet één levendig menſch binnen *Coeverden*. Kort daarna werd de plaats door HOHENLO heröverd, nadat Graaf WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU eene wonde aan zijn been bekomen had. HOHENLO, anders een goed en getrouw Veldheer, verzuimde om de Stad behoorelijk te verzorgen; dus werd dezelve, eerlang, door RENNENBERG, wederom aan *Spanje* onderworpen. *Coeverden* geleek dus een kaatsbal, die van de eene hand in de andere geſlagen werd.

In

In het jaar vijftien honderd twee-en-negentig, kwam de Graaf (naderhand Prins) MAURITS voor de plaats, terwijl Graaf HENDRIK VAN DEN BERG het gebied daar binnen voerde. De Stad was, ten dien'tijde, behalven haare natuurlijke ſterkte, door de Spanjaarden met zwaare vestingwerken voorzien. Ook lag 'er veel volks binnen, had genoegzaamen voorraad van wapenen en leeftocht; niets ontbrak haar, dan alleenlijk versch water; dit kon niet dan door middel van een put verkreegen worden. MAURITS meende hun dit te beneemen, door het afleeken van den ſpringader; doch dit mislukte hem; ook viel 'er toen ongemeen veel regen. De Spaanſchen kwamen, met groote magt, onder het geleide van VERDUGO, tot ontzet, en vielen als leeuwen op de buitenwerken der Staaten aan; nogthans werden zij afgeſlagen, en *Coeverden* moest zig overgeeven. De bewaaring dezer vesting, waarin de Spaanſchen den Onderdanen van den Staat zo veel nadeels toegebragt hadden, werd aan de *Friezen* gelaaten; waartegen die van *Overijſſel* zig verzetteden, vermits *Coeverden*, met de omliggende landſtreek, onder hen behoorde. VERDUGO vertoonde zig, andermaal, in het volgende jaar, voor de vesting, om dezelve te herwinnen. Eerst zocht hij eenen KASPAR HENSOM tot verraad te beweegen; toen dit niet aanging, ſtelde hij alle dreigementen te werk, die mede vruchtloos ſlagende, trachtte hij, door uithongering, 'er meester van te worden. Doch hierin werd hij door het jaargetijde belet: want zijne opgeworpene ſchanſen werden, door den zwaaren regen, omverregeworpen. Zijne Soldaaten leden zelfs gebrek, en ontvingen geene betaalinge; welke ongemakken nog verzwaard werden, door de invallende ſcherpe koude. Hierdoor verſmolten gantſche Compagnien. MAURITS kwam op dat pas *Coeverden* ontzetten, en VERDUGO zag zig genoodzaakt te vluchten.

In 't jaar vijftien honderd zeven-en-negentig werden de Stad en het Kasteel ongemeen verſterkt, en, het geen 'er toen nog aan ontbrak, tien jaaren laater voltrokken, onder het opzicht van Graave WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU, Gouverneur van *Friesland*, die een bijzonderen vlijt aanwendde, zo met het vergroöten, als vermeerderen der poorten en bolwerken. In het jaar zestien honderd en zestig was *Coeverden* in dien ſtand, dat het

voor één van de beste en ſterkſte vestingen gehouden werd, die men ergens vinden kon. *Coeverden*, ſchoon op een zandgrond gebouwd, is, echter, rondom met laage moerasſen omgeeven, en daardoor van natuure verſterkt: want het gebeurt dikmaals, dat zelfs een niet zeer zwaare regen, in 't Stift van *Munſter*, of daaromſtreeks vallende, *Coeverden* geheel onder water zet, zo dat het zig als een Eiland vertoont. Op den laatstgemeiden tijd, was het voorzien van zeven Bolwerken en zeven Ravelijnen, zeven Halvemaanen, één Fauſebraij, een hoog Conterſcharp, en dubbele diepe graften; het Kasteel was met vijf bijzondere Bolwerken, en één Graft, aan de zijde der Stad, omtrokken. Na de aankomst der *Franſchen* en *Munſterſchen*, was deze vesting, die men voorheen voor volmaakt hield, merkelijk van haare ſterkten ontbloot. De Inwooners hadden, met bewilliginge van hunnen Commandant R. VAN BEIJMA, zig de omliggende landen niet alleenlijk toegeëigend, maar ook, door het graaven van ſlooten en waterloozingen, dezelve vaneen geſcheiden, en deze, van jaar tot jaar opdroogende, met dijken omvangen en met haage beplant; zo dat het moeras, dat voorheen naauwlijks een ſchaap kon draagen, hard bouwland geworden was. Onder het gebied van den Bevelhebber BROERSMA ging het al verder, ſchoon verſcheidene kundige Officiers hem meermaals vertoonden, dat op de laage landen meer waters moest gehouden worden; waarop hij altijd antwoordde: *Het is nu vrede; en bij zulke tijden moet de Burger voordeel zoeken.* Eveneens was het gelegen met de meiren en veenen, die gantsch hoog en droog gemaakt, en met boekweit bezaaid waren; waardoor dan veroorzaakt werd, dat het water in de graften, zelfs bij wintertijd, ongemeen laag zijnde, de Fortificatien deed vervallen. In hoe verre BOERSMA, het zij door geldzucht of anderszins, ſchuld daar aan hadde, kan men zien bij VALKENIER, in zijn *Verward Europa*, p. 604; en hoedanig het met hem afliep, hebben wij verhaald op 't Art. BROERSMA, VIII. Deel, alwaar ook gezegd is, dat de Luitenant-Colonel VAN BURUM, tegen wil en dank, het bevel over *Coeverden* aanvaarden moest.

Op den eerſten Julij van het jaar 1672, Oude Stijl, kwam het leger van den Biſchop van *Munſter* voor *Coeverden*, begon het aan-

aanſtonds met een hevig vuur te beſchieten, en eischte de Stad op. Na een weigerend antwoord, werd 'er een menigte van bomben, granaaten, enz. ingeworpen, waardoor het Voorraadsmagazijn vernield, en het meeſte geſchut der belegerden onbruikbaar gemaakt werd. De Conterſcharp en de Halvemaan werden verlaaten, vervolgens hernomen, maar in den volgenden nacht wederom verlooren. Om deze en foortgelijke ongelegenheden, en ook om dat het volk vermoeid en de vijand nabij was, werd beſloten, een ſtilſtand van wapenen te verzoeken. Men zond, ten dien einde, drie Kapiteins, die op het *Huis te Scheere* bij den Biſchop kwamen, die hun verzoek affloeg, en aan hun ten antwoord gaf, *dat de Biſchop hun geen drie uuren wilde toeſtaan, maar in den nacht den ſtorm zou doen aanvangen, en dan niemand, zelfs geen kind in den wieg, verſchoonen.* De Generaal s PAUL had aan de Afgevaardigden vrijgeleide beloofd; doch, tegen het recht der volken, hield de Biſchop twee van de drie gevangen, en zond den derden met het antwoord naar de Stad te rug. De krijgsraad, de omſtandigheden nagaande, bragt in omvraage, wat men had te beſluiten. Alle de leden ſtemden voor de overgave, uitgenomen den Kommandant en zeven Kapiteinen, die de Stad tot het uiterſte toe wilden verdedigen. De overigen hiertoe niet willende beſluiten, ging de Kommandant, zeer misnoegd, met protest naar buiten. De Krijgsraad bleef, echter, bij zijn beſluit, en ging over tot het maaken van een commisſie tot het verdrag van overgave op de drie Kapiteinen. Zij bedongen eerlijke voorwaarden, die, wederzijds, op het *Huis te Scheere*, op den 11den Julij, ondertekend werden, in weerwil van den Kommandant VAN BURUM, buiten wiens kennis ook de Poort door den Major werd geopend, en de *Munſterſchen* binnen gelaaten. Bij de intrede des Biſchops bevond zig BROERSMA; die, echter, niet tot Gouverneur werd aangeſteld, gelijk eenigen verkeerdlijk hebben aangetekend. Zeer trouwlooslijk handelde de Biſchop, in veele opzichten, tegen het gemaakt verdrag. Hij hield de Bezetting op en verhinderde derzelver uittogt. Om haar tot zijnen dienst te dwingen, onthield hij zelfs den Soldaat het noodige voedzel. Kortom, hij kwam genoegzaam niets na, van het geen hij beloofd en ondertekend had. Niet lang

bleef de Bisschop meester van de Vesting. Want, na dat hij zijn hoofd zeer onzacht voor *Groningen* gestooten, en groot nadeel geleeden had, zagen de *Groningers* uit naar een kans, om hem *Coeverden* weder te ontneemen. De dappere RABENHAUPT, Luitenant-Generaal en Gouverneur van *Groningen* en *Ommelanden*, peinsde daarop dag en nacht. Het beleg scheen hem te zwaar: te meer, om dat het saizoen verliep; dus moest een geheime aanslag het middel zijn. Om zig dan van de gesteldheid van *Coeverden* behoorlijk te doen onderrichten, zond hij twee persoonen, MIJNARD VAN THIJNEN, den gewezen Koster aldaar, en eenen KLAAS BUTTER, welke het waagden, zig eenige maalen in de vesting te laaten vinden, en op alles naauw acht gaven, waarvan zij aan RABENHAUPT een omstandig bericht mededeelden. MIJNARD kende de vestingwerken, had een aftekening van de Stad gemaakt, en wees den Luitenant-Generaal, hoe, bij winterrijd, over de bevroorene moerassen, *Coeverden* te overrompelen zoude zijn. RABENHAUPT raadpleegde daarover met eenige Regenten van *Groningen*, die het goedkeurden, en aan VAN THIJNEN order gaven tot het maaken van Biesbruggen; waarmede hij, met hulpe van BUTTER, spoedig gereed was.

Nadat men dan, op den 27sten December, de gemelde bruggen, dommekrachten, ijsspooren, betarden, enz. op wagenen had gelaaden, trokken negen honderd agt-en-zestig man uit *Groningen*; zij vernachten te *Gieten*. 's Anderendaags nam de Ruiterij den weg over *Exfeld*, *Emmen* en *Dalen*, zig wijd uitspreidende en alle posten met wachten bezettende, om den vijand onkundig te doen blijven. Eén van hun ontsnapte echter, en maakte aan de *Munsterschen*, in den *Nieuwen Schans*, dien uittogt van die van *Groningen* bekend; waardoor aldaar, in den waan dat het op hen gemunt was, alles in rep en roer geraakte. Het *Groninger* voetvolk volgde de Ruiterij, en kwam, den 29sten, te *Erreop*, daar zij, door den Luitenant-Colonel EMMERICH, mannelijk aangesproken en vermaand werden. De leuze, die zij kreegen, was: *God met ons*, en, *Hollandia*. Des nachts tusschen elf en twaalf uuren werd de marsch tot voor *Coeverden* voortgezet, alwaar het voetvolk, den 30sten, mede aankwam. Gemelde EMMERICH voerde het eerste Esquadron op het bolwerk *Gelder-*

land

land aan, daar het Kasteel in legt; de Major RIJKES het tweede op *Hollandia*; Major SICKINGA op *Overijssel*, daar het Magazijn was. MIJNARD VAN THIJNEN had, bij het eerste Esquadron, het bevel over de Biesbruggen en allen toevoer; KLAAS BUTTER bij het tweede, en een Sergeant bij het derde bolwerk. Zij naderden stoutmoedig, tot zo verre, dat zij de klok binnen de vesting konden hooren slaan. Ten hunnen voordeele verhief zig een dikke mist: want onder begunstiging van denzelven, naderden zij aan alle drie kanten te gelijk, over de bevroorene graft van de Contrescharp, tot aan de pallisaden. Hier werden zij van de buitenwacht ontdekt, die tot verscheidene keeren *Werda* riep; geen antwoord bekomende, loste hij een Musket. Echter drongen de *Groningers* voort, tillende de een den ander over de pallisaden, die zij in stukken kapten, en dus eene opening maakten; waardoor het krijgsvolk, tot den voet van den uitersten wal, doordrong. Toen vielen zij, gelijkerhand, zo hevig aan, dat zij, in korten tijd, den wal meester waren. De Biesbruggen werden nu aangebragt, om daarmede over de opengebijte buitengraft te komen. Eenigen werden te kort bevonden; doch de moed der Soldaaten vervulde dit gebrek. Sommigen van hun sprongen in 't water, om de bruggen aan beide zijden vast te houden, en hunne makkers tot den binnensten wal, die sterk bezet was, te doen overgaan. Inmiddels bediende een der Officieren zig van een list, die het werk zeer bevorderde. Hij tilde een Tamboer, zijnde nog maar een kleine jonge, over een doornhaag, en beloofde hem honderd Rijxdaalders, indien hij den wal beklom, en binnen de vesting de *Prinsen-Marsch* sloeg. De mist deed den Tamboer onverhinderd de Markt bereiken, daar hij straks den *Prinsen-Marsch* begon te slaan; dit veroorzaakte zulk een schrik onder de Soldaaten, dat zij niet durfden waagen, uit de huizen of barakken te komen, als meenende dat de Markt reeds door het Statenvolk bezet was. Bijna twee honderd man van de bezetting namen, al vlugtende, door de *Benthemer-Poort*, den weg naar dat Graafschap. Het slaan op den trom veroorzaakte ondertusschen, bij de *Groningers*, zo veel moeds, dat ze te dapperder aanvielen. Zij meenden dat hunne makkers reeds binnen waren, en haastten zig te meer, om deel aan den buit te heb-

hebben. 's Morgens, vóór dat de klok negen ſloeg, waren zij alle binnen *Coeverden*. Niet meer dan vijftig waren 'er van de *Groningers* geſneuveld; doch van de *Munſterſchen* meer dan honderd vijftig; alle de overigen werden krijgsgevangen gemaakt. Het gelukken van dezen aanſlag veroorzaakte een algemeene vreugde in de *Nederlanden*. De *Munſterſchen*, daarentegen, verlieten hunne posten daaromſtreeks; en de Bisſchop zelf was zo verſlagen, dat hij uitriep: *Is mijn klein Trooijen verloaren, dan zal de rest wel haast volgen*. Binnen *Coeverden* werden, behalven een groote menigte andere oorlogsbehoeften, gevonden, zeven-en-zestig ſtukken geſchut, meest van metaal; vier-en-twintig mortieren; duizend musketten, behalven die door het guarniſoen gebruikt waren; vijf honderd en zes volle tonnen buskruit, behalven agt-en-dertig geopende; kogels in menigte; twaalf honderd zeven-en-zeventig bereidde, en zeventien honderd zestien onbereidde bomben; twee duizend een honderd en dertien ſtinkpotten; voorts betarden, pieken, ſtormhoeden, vuurkogels, handmolens, wapenen, ſalpeter, terpentijn, zwavel, harst, pek, affuiten, bijlen, en meer krijgsgereedſchap, in grooten overvloed.

Ter beloninge hier van, werd de dappere RABENHAUPT met het Drosampt van *Drenthe* en 't Gouvernement van *Coeverden* beſchonken, en is aldaar, den 10den Augustus des jaars zestien honderd vijf-en-zeventig, overleden. EIBERGEN werd tot' Commandant van de vesting aangeſteld, en MIJNARD VAN THIJNEN tot Commandant van 's Lands Magazijn.

Hoe zeer dit verlies den Bisſchop ter harte ging, is gebleeken uit de pogingen, die hij, in het volgende jaar, aanwendde, om 'er weder meester van te worden. Ten dien einde deed hij een' dijk van veertien of vijftien voeten hoog, bij het huis *te Gramsbergen*, met zwaare kosten en moeite, dwars door de rivier *de Vecht* leggen; welke dijk, langs den zuider boord der riviere, oostwaards voortging, tot boven het huis *te Laar*, in 't Graafſchap *Benthem*. Dit geſchiedde, met oogmerk, om door het opſtuiven van het water, de vesting te doen onderloopen, of tot de overgaave te noodzaaken. Deze dijk had de lengte van twee groote uuren gaans, en was bezet met redouten en pallis-

ſa-

laden, en door genoegzaam krijgsvolk, om tegen alle aanvallen beſchermd te kunnen worden.

Den geheelen zomer was *Coeverden*, door overtollig water, belemmerd, en nog meer in 't najaar, toen het, bij aanhoudende regenvlagen, zodanig rees, dat het over de Conterſcharp, tot binnen de plaats, liep, de ſtraaten overſtroomde, en de Inwooners zig met hunne goederen op de zolders redden moesten. In dien toeſtand ſmeedden de *Munſterſchen* een' aanſlag, met vier honderd ſchuiten, die in gereedheid lagen, en van de noodige manſchap voorzien waren, om de veſting van alle kanten te beſpringen. 't Gevaar dus ten top geklommen, maakte RABENHAUPT den noodigen toeſtel, om het benaauwde *Coeverden* te ontzetten. Doch toen hij daartoe alles vervaardigd had, verwekte de Voorzienigheid, in den nacht van den 1ſten October, een geweldigen ſtorm uit het oosten, die den dijk niet alleen bij 't *Huis Gramsbergen* verbrijzelde; maar ook de dijk, die langs den rand van de rivier gelegd was, om het water te keeren, brak, op drie verſcheidene plaatſen, door. Deze onverwachte gebeurtenis deed het water zodanig vallen, dat men, na verloop van weinige dagen, met wagens uit en in *Coeverden* rijden kon. De doorbraak kostte, daarenboven, aan veertien honderd *Munſterſche* Soldaaten 't leven, die allen door den ſtroom werden weggeſleept.

Eenige jaaren daarna werd deze plaats, die, door de voorvallen, tot hier toe gemeld, in 's Lands Geſchiedenisſen beroemd geworden is, door den Baron VAN CORNBORN verſterkt, en in dien ſtaat gebragt, waarin het zig nog bevindt. De vijf kleine Bastions, die welker het Kasteel afzonderlijk omringden, (en dus als een Citadel op zig zelven waren) zijn toen geſlecht, en derzelver graft met aarde gevuld. De gebouwen of woonhuizen van 't Kasteel zijn alleen in wezen gebleeven; dezelve beſtaan in het huis van den Drost van *Drenthe*, als Kastelein van *Coeverden*, 't welk nog het Kasteel genoemd wordt, als zijnde het grootſte gebouw, welk men aldaar vindt. Het andere, het Gouvernement, ſtaande daar naast, ſtrekt tot een woonplaats voor den Gouverneur. Nog twee huizen worden door bijzondere perſoonen bewoond. De Veſtingwerken van *Coeverden* zijn zo regelmaatig aangelegd, als die van eenige plaats in geheel *Nederland.*

land. Het capitale werk, dat onder aan den *berm* van een goede doornhegge voorzien is, loopt rondsom de Stad, en bevat zeven Bastions, die den naam van *de zeven Provintiën* voeren; hebbende allen dubbele flanquen; voor de Courtines, welken de Bastions aan elkander hechten, liggen zeer goede Ravelijnen. Voort is alles omgeeven met een zeer schoonen Bedektenweg, om welken nog een graft gelegd is.

Als een gebrek dezer Vestingwerken wordt aangemerkt, dat dezelven zijn aangelegd uit zoden van Turfaarde, dewijl in dien moerasligen oord geene andere aarde te bekomen is; waardoor dezelve, buiten de losheid, daaraan natuurlijk eigen, ook aan gevaar van brand onderhevig zijn. Om dit te verhoeden, is aldaar, op zeer zwaare straffe, verboden, met een brandenden tabakspijp, over of langs den wal te gaan. Nog wordt, als een ander gebrek, aangemerkt, dat sedert de laatste versterking, de grachten al te veel zijn uitgediept, waardoor veroorzaakt is geworden, dat het water, 't welk voorheen in de laage Ommelanden staan bleef, afgeloopen, en de grond daarvan, voorheen drassig, nu harder geworden is. Om dit gebrek te vergoeden, had men, voor eenigen tijd, het ontwerp van eene Inundatie gesmeed.

't Is bekend dat bij *Coeverden* drie beeken in elkander loopen, het *Drostendiep*, 't *Schoonebeekerdiep* en het *Loozediep*, welke haar water aan de Stads graften mededeelen, vervolgens, door een Verlaat, zig verloopen in de *Kleine Vecht*, en daardoor in de *Groote Vecht*. Dus was dan het oogmerk, om, een half uur gaans ten zuiden van de Stad, bij de zamenvloeijing der zogenaamde *Kleine* en *Groote Vecht*, een Sluis te leggen, waardoor men, in tijd van nood, al het land rondom de Stad, onder water zou kunnen zetten; welke Sluis men voorneemens was te dekken met een goeden en wel versterkten schans. De zwaare kosten, die daar toe vereischt zouden worden, schijnen dit werk, hoe noodzaakelijk het ook geacht werd, te hebben doen achter blijven.

De Stad *Coeverden* is voorzien van twee Poorten, waarvan de eene in 't zuidoosten, tusschen de Bastions *Zeeland* en *Utrecht*, de *Bentumerpoort* genaamd wordt, om dat men daardoor naar het

Graf-

Graafſchap van dien naam gaat. De andere, ten noordoosten, is de *Frieſche Poort*, tusſchen de Bastions *Groningen* en *Overijſſel*.

De ſtraaten loopen allen lijnrecht, en op de Markt uit, welke het middenpunt der Stad is. Zij worden, op het midden, tusſchen de Markt en den Wal, rechthoekig doorſneden van eene dwarsſtraat, die evenwijdig met den Stadswal loopt. De huizen zijn, zonder vertooning van pracht of ſieraad, zeer middenmaatig. De voortbrengzelen der natuur, om handel mede te drijven, zijn aldaar zeer ſchraal. Dus zijn de Ingezetenen verpligt, hun beſtaan in de veefokkerij te zoeken. Ook is 'er de af- en aankomst, door gebrek aan water, en inzonderheid bij drooge zomers, zeer ongemaklijk, zijnde de *Kleine Vecht* niet bevaarbaar dan met kleine ſchuiten en praamen; waarom de bewooners ook genoodzaakt zijn, zig meestal van wagens te bedienen.

In voorige tijden, toen *Coeverden* nog een Vlek of Dorp was, was aldaar een *Oude-* en *Nieuwe-Kerk*. De eerſte was toen de Parochiekerk, en ſtond rondsom beplant met hooge eiken boomen, hebbende een groot Kerkhof, waarop alle de dooden begraaven werden. Doch deze, in de *Spaanſche* beroerten, verwoest zijnde, is nooit weder herbouwd, grootendeels om reden dat dezelve buiten de omwalling der Stad ſtond. De tweede Kerk, ſtaande binnen 't Vlek, en nader bij 't Kasteel, was een groot gebouw, met een dubbele rij pilaaren, en voorzien van een hoogen toren. Maar ook deze werd, 1408, door den brand verdelgd; doch, op derzelver grond, een andere opgebouwd, die dus te recht den naam van de *Nieuwe Kerk* draagt, ſchoon zij ook wel de *Marie-Kerk* genaamd wordt, om dat de voorige aan de *Moeder-Maagd* gewijd was; zijnde dus genoemd door Paus JULIUS DEN TWEEDEN, die, op verzoek van den Biſſchop van *Utrecht*, veele gelden, uit den verkoop van Aflaaten gekomen, daartoe had afgeſtaan. Het landſchap *Drenthe* leverde de bouwſtoffen, als ſteen, hout, ijzer, enz. Deze Kerk bleef in ſtand tot het jaar 1491, toen *Coeverden*, door EVERHARD VAN REET, omwald, de Kerk afgebroken, en de ſteen gebruikt werd tot de muuren der Stad. De tegenwoordige Kerk, ſtaande nabij de Markt, heeft de gedaante van een koepel, doch is zonder veel ſieraad.

De

De Gereformeerde Gemeente is aldaar tamelijk groot, ter oorzaake van de weinige Roomschgezinden, die 'er, zo min als in het geheele Landschap van *Drenthe*, een kerkhuis hebben, maar verpligt zijn, hunnen Godsdienst in 't Graafschap *Benthem* te oefenen. Men heeft 'er, echter, ook eene kleine *Lutherfche* Gemeente. De twee Predikanten, die de Hervormden bedienen, worden wel door den Drost en Gedeputeerde Staaten aangefteld; doch, in zo verre *Coeverden*, als een Frontierplaats, ten aanzien van deszelfs Vestingwerken, op kosten van de Generaliteit onderhouden word, ftaan dezelve, befchouwd als Guarnizoens-Predikanten, ten aanzien van hunne betaaling, gedeeltelijk op den Staat van Oorlog; ter repartitie dezes Landschaps, met opzicht tot het aandeel, 't welk dit Landschap ter Generaliteits kasfe verpligt is optebrengen, en wel elk, jaarlijks, voor drie honderd guldens; wordende het overige hunner wedde uit Stads Comptoir en Pastoriegoederen betaald.

Onder de Predikanten, die de Gemeente van *Coeverden* bedient hebben, verdient inzonderheid in aanmerking genomen te worden, JOHAN PICART, die, in den jaare 1660, in het licht bragt, zijn bekend Werk, getijteld *Vergetene Oudheden van het Landschap Drenthe*, enz.

Ten aanzien van de Burgerlijde Regeering, ftaan de Inwooners onder een bijzonder Schoutsampt, waartoe *Coeverden* en *Schoonebeek* met elkander vereenigd zijn. De Vierfchaar van het Gerecht wordt in één der vertrekken van het Raadhuis gehouden, hebbende de Schout ook binnen de Stad zijne woning. Het Krijgswezen ftaat onder den Gouverneur, die onder zig een Commandeur heeft; behalven dezen, is 'er nog een Groot-Majoor.

In het noordoosterdeel der Stad is een Landshuis aangelegd, waarin de Heeren Gedeputeerden van den Raad van Staaten, wanneer zij aldaar komen om de Vestingwerken, 't Arfenaal en 't Magazijn te bezichtigen, hunnen intrek neemen. Bij dit huis ftaat het Arfenaal, zijnde een voortreffelijk groot gebouw. Niet verre van het Kasteel vindt men 't Kruidmagazijn, 't welk onder den grond verwulfd is, en waarbij de toegangen rondsom met palisfaden afgeperkt zijn. Ook is 'er een fraai woonhuis voor den

den Directeur van 's Lands Fortificatien. In vredenstijd beſtaat de krijgsbezetting, gemeenlijk, uit niet meer dan één Battaillon voetvolk; van welke, voorheen, een Officier met twintig man plagt gezonden te worden naar den *Ommer Schans*, vijf uuren gaans ten zuid-westen van *Coeverden*; thans geſchied dit door de bezetting uit *Zwolle*. Ten dienſte dezer Bezetting zijn fraaije Caſernen aangelegd, ſtaande aan den voet van den capitaalen wal, langs de Courtines uitgeſtrekt. De Gouverneur van *Coeverden* heeft mede bevel over den Schans de *Bourtang*, en over de *Oude* en *Nieuwe Schans*, op den bodem van *Wedde* en *West-Woldingerland*; hoewel de krijgsbezettingen van deze drie ſterkten, niet uit *Coeverden*, maar uit *Groningen*, jaarlijks, bij verwiſſeling, derwaarts worden gezonden.

Coeverden is mede de bewaarplaats der gevangenen en der veroordeelden tot den kruiwagen: ten welken einde men hier heeft een bijzonder gevangenhuis, waarin worden opgeſloten alle de gevangene Deſerteurs der Guarniſoenen van *Friesland*, *Groningen* en *Drenthe*.

Zie RAIJ, *Woordenboek des Aardrijks*, p. 139. PICARD, *Vergetene Antiquiteiten*, p. 281, 283, 284, 285, 292, 294, 295, 296 en 297. HEDA, *Hist. Ultraject.* TACITUS, *Jaarboeken*, IV. Boek. NEANDER, *Antiquiteiten*, p. 271. VAN HASSELT, *Histor. Gelriæ. Oude Holl. Chronijk*, fol. 281, 287 en 409. BEKA, *in Balderik*, enz. SCHOTANUS, *Frieſche Chronijk*, fol. 101. PONTANUS, *Gelderſche Geſchiedenisſen*, II. Deel, fol. 81, 364 en 425. REIJD, BOR, DE GROOT, VALKENIER, *Verward Europa*, p. 602, 604, 613, 614, 846, 847 en 848. CASTELIJN, *Hollandſche Mercurius*, XXIII. Deel, p. 110 en 222. SIJLVIUS, *Vervolg op* AITZEMA, I. Deel, I. Stuk, fol. 520. *Brief uit Coeverden. Verder uit medegedeelde Berichten.*

COIGNET, (GILLES) verdient onder de Nederlanders, die de kunst, om het penceel te behandelen en de verwen te mengen, meeſterlijk verſtonden, eene voornaame plaats. Hij was geboren te *Antwerpen*, en woonde aldaar, vóór zijn vertrek, bij zeke-

rën ANTONIJ PALERMO. In *Italiën* had hij tot medgezel eenen STELLO, met wien hij verscheidene kunststukken vervaardigde. Doch deze zijn' makker sneuvelde, bij het vieren van één der Pauslijke Feestdagen, op den brug van het Kasteel, door een vuurpijl, die hem op de borst trof. COIGNET vertrok toen naar *Napels*, *Sicilië*, en andere gedeelten van *Italië*, vervaardigende veele stukken, zo in olieverw, als in *Fresco*. In het jaar vijftien honderd een-en zestig kwam hij te *Antwerpen* in 't Schilders Gild, of onder de Kamer der *Violieren*. Hij hield, gedurende zijn verblijf aldaar, zig bezig met het schilderen van tafereelen op doek, en bediende zig, nu en dan, van de hand van CORNELIS DE MOLENAAR, bijgenaamd SCHEELE NEEL.

Onder de kooplieden, die minnaars van de kunst waren, werd hij zeer vermaard; deze noemden hem GILLES MET DE VLEK, om een lidteken, 't welk hij op den wang had, en volmaakt naar een een muis geleek; zijne moeder, van hem zwanger zijnde, had, zo men zeide, van zulk een dier geschrikt.

Ten tijde van het verblijf des Hertogs VAN PARMA, week hij, wegens den oorlog, naar *Amsterdam*, alwaar hij zig nederzette. Schoon het hem 'er niet kwalijk ging, verhuisde hij, echter, vandaar naar *Hamburg*, alwaar hij in het jaar zestien honderd overleed.

Die hem gekend hebben, getuigen, dat hij van een vrolijken en kortswijligen aart was; kluchtig, maar fiks in zijne manier van schilderen: op alles gevat, 't zij in beelden, landschappen, gronden, enz. aanteleggen. Ook had hij eene zonderlinge bekwaamheid om nachtgezichtjes te verbeelden; brengende, veeltijds, het goud, op een fraaije wijze, daarin te pas, om het licht van een kaars, fakkel of lamp levendig en natuurlijk nateboetzen. Van den eenen werd hij hierover geprezen, en van den anderen gehaat. Meer was in hem te berispen, dat hij zig niet ontzag, de copijen, door zijne Leerlingen gemaakt, voor echte stukken van hem zelven, schoon hij 'er weinig of niets aan gedaan had, te verkoopen. Meest bediende hij zig van dezulken, die gemaakt waren door eenen KLAAS PIETERS, wiens vader een Goudsmid te *Amsterdam* was. Eene uitstrekende ziekte belette hem en zijnen oudsten broeder, die mede een goed schilder was,

tot

tot eenen aanzienlijken ouderdom te komen; beiden stierven in het best van hun leven.

Zie VAN MANDER, I. Deel, bl. 331. enz.

COK, (J.) of COCK, en ook wel COCQ, een der zamenverbondene Edelen. Van wegen de menigte van hun, die dezen naam voerden, zo als men bij CARPENTIER, Part. III. p. 402. zien kan, is het niet wel te beproeven, wie deze eigenlijk geweest zij: te meer, daar zij hunnen naam nu dus en dan zo schreven. Anderen schreven KOK, en ook wel DE COCQ, zo als men vindt van ROBBRECHT DE COCQ VAN HERRIJEN, die een broeder was van MAXIMILIAAN VAN BLOIS. Deze ROBBRECHT, die mede tot de bekenaars van het verbond der Edelen behoorde, en ALBRONDE volgde, werd door ALBA gebannen, en zijne goederen verbeurd verklaard. Nadeshand het ongeluk hebbende van den Tiran in handen te vallen, werd hij (1568) onthaald. Hij was onderscheiden van ROBBERT DE COCQ VAN HERRIJEN, door MEURSIUS en BOR gewag van maaken. Dat zij, die den naam van COC of COCK voerden, niet alleen menigvuldig in getal, maar ook van aanzien waren, blijkt uit het *Adelijk Wapenboek* van HERWERDA, waarin men zien kan, dat zij, door huwelijken, zig vermaagschapt hebben met de geslachten van VAN DEN CLOOSTER, BEELEN, HARINXMA THOE HEMA, SINSCHOT, VAN DER STEEN, VALKENIER, en anderen.

COLIGNI, (CASPAR DE) de tweede van dien naam, onder de Graeven VAN COLIGNI, Heer van *Chatillon-sur-Loing*, Admiraal van *Frankrijk*, was de zoon van CASPAR DEN EERSTEN VAN COLIGNI, en daa afkomstig uit het oud en edel geslacht van dien naam, dat men zegt van de oude Graeven van *Bourgondiën*, in de tiende eeuwe reeds bekend, afteftammen. Onze COLIGNI, één der beste Veldheeren van zijnen tijd, was geboren uit LOUISA VAN MONTMORENCI, den 16 of 17den Februarij des jaars 1526, en werd in het leger opgevoed. Schoon zijne meeste daden niet onmiddelijk tot onze *Nederlanden* behooren, kunnen wij hem, echter, om eene reden, die ftraks zal blijken, niet ongenoemd voorbijgaan. Reeds vroeg gaf hij blijken van ongemeene dap-

perheid en verſtand. Onder FRANÇOIS DEN EERSTEN, Koning van *Frankrijk*, bevond hij zig tegenwoordig (1542) bij het ontzet van *Landreci*, en, twee jaaren daarna, in den ſlag bij *Ceriſolles*. Onder Koning HENDRIK DEN TWEEDEN werd hij in rang bevorderd, door voorſpraak van zijner moeders broeder, den Marſchalk VAN MONTMORENCI. Eerst maakte de Koning hem Kolonel-Generaal over het *Franſche* Voetvolk, en Ridder van zijne Orde, en zond hem, met die waardigheid omhangen, (1550) naar *Engeland*, om den vrede te ſluiten, waartoe de *Engelſchen*, door de inſluiting van de Stad *Boulogne*, genoodzaakt waren. Naderhand verzelde hij den Koning in den Duitſchen oorlog. In vijftien honderd twee-en-vijftig maakte HENDRIK DE TWEEDE, na den dood van ANNIBALD, hem Admiraal van *Frankrijk*. In het volgende jaar had hij het bevel over de Voorhoede van het Leger, over 't welk de Koning zelf in *Vlaanderen* gebood. Veel bragt hij toe (1554) tot de overwinning bij *Renti*.

In de *Nederlanden* werd (1556) de veldtogt geopend met een' aanſlag op *Douai*. De Admiraal COLIGNI zogt zig, bij verraſſing, van die Stad meeſter te maaken; doch een oude vrouw, 't gerucht van het oprechten en aanvoeren der ſtormladderen vernemende, ondekte den toeleg door ſchreeuwen; waardoor dezelve te leur ging. De Veldheer trok toen naar *Lens*, in *Artois*, dat veroverd en plat gebrand werd. In dat zelfde jaar was hij één der Gevolmagtigden, tot het ſluiten van den vrede met den Keizer; doch hij moest denzelven, op uitdrukkelijk bevel van den Koning, in het volgende jaar, wederom vernietigen. Niet lang daarna werd hij, te *St. Quintijn*, waarin hij zig geworpen had, door de Spanjaarden gevangen, en, omtrent dien zelfden tijd, beſchuldigd, de plaatſen in *Picardiën*, waarvan hij Gouverneur was, niet naar behooren voorzien te hebben. Hij bleef krijgsgevangen, tot op den vrede, en ging, na het leezen van veele boeken, over tot de gevoelens der *Hugenooten*. Nogthans was hij geheel onſchuldig aan de zamenzweering van AMBOISE. Toen dezelve begon uit te barſten, kwam hij, op 's Konings bevel, ten hove, en ſprak zeer rondborſtig over de gemeene bezwaaren. Daarna leverde hij, in de vergadering der Staaten, te *Fontainebleau*, uit naame der *Hugenooten*, een Smeekſchrift in, voor de vrij-

vrijheid van den Godsdienst. In het jaar vijftien honderd twee-en-zestig verkreeg hij het Edict van Januarius, en meende toen de regeeringsvorm grootlijks te veranderen, en aan de Standen meerder vrijheid te bezorgen. Doch aangezien de zaak, kort daarna, tot openbaare feitlijkheden uitborst, vatte hij mede de wapenen op, en bleef, tot aan zijnen ongelukkigen dood, een ijverig voorſtander der *Hugenooten*. In het zelfde jaar was hij tegenwoordig bij den Slag bij *Dreux*, alwaar zijne vijanden eenig voordeel op hem behaalden. Kort daarna bemagtigde hij, met hulp der *Engelſchen*, bijna geheel *Neder-Normandië*. Omtrent dien tijd werd hij beſchuldigd, als of hij den moord van den Hertog VAN GUIZE heimelijk beſtookt had; doch, vier jaaren daarna (1566) zuiverde hij zig, bij het Hof, van dien blaam, door een plegtigen Eed, en werd door den Koning, in ſchijn, met die van den huize van VAN GUIZE verzoend. Den oorlog, in 't volgende jaare, hervat wordende, werd de Admiraal, voerende het bevel over het leger der *Hugenooten*, geſlagen, en geraakte zelf in levensgevaar.

In het jaar vijftien honderd agt-en-zestig toonde hij openlijk, dat hij niet alleenlijk den *Hugenooten* in *Frankryk* toegedaan was, maar ook dat hij de zaak der *Nederlanderen* ter harte nam; naardien hij bezorgde, dat een Edelman uit *Normandië*, COQUEVILLE genaamd, met zeven of agt honderd man, ten dienſte van ORANJE, een' inval in *Artois* onderneemen zou, doch welke aanſlag, gelijk bekend is, te niete liep. Niet alleenlijk ſmartte hem dit, maar hij geraakte zelfs in groot gevaar, van met den Prins VAN CONDÉ, door 's Konings Troupen, bij *Noijers* overvallen te worden, en vond zig gedwongen, de vlucht naar *Rochelle* te neemen. Hierop ontſtond een nieuwe oorlog, die even ongelukkig voor hem uitviel. Hij werd (1560), als Bevelhebber der *Hugenooten*, bij *Jarnak* geſlagen: waarom hij het beleg voor *Poitiers* moest opbreeken; en, daarenboven, in dat zelfde jaar, bij *Moncontour*, nogmaals overwonnen. Het Parlement ontnam hem zijne waardigheid als Admiraal; zijn beeldenis werd aan den galg gehangen, en hij vogelvrij verklaard. Doch, hoe zeer ook hem het ongeluk op de hielen volgde, verliet hij, echter, zijn Aanhang niet, en ondersteunde de Nederlanderen met zijnen

wijzen raad. Aan zijn doorzicht in de zaaken van dien *tijd* werd toegeschreeven, dat ORANJE, zijn geluk en de bevrijding der verdrukte Nederlanderen bedoelende, te raade werd, het geluk der wapenen ter zee te beproeven, en aan eenige gewichtige Edelen, Kooplieden en anderen, lastbrieven te geeven, om met schepen, door sommigen, voor eigen rekening, in zee gebragt, op vrijbuit te vaaren; 't welk, gelijk men weet, het middel geweest is, waardoor de grondslag tot herstelling der Nederlandsche Vrijheid gelegd is.

Na 't sluiten van den vrede, in 1570, hield hij zig een' tijd lang op, in zijn eigen huis te *Chastillon*, zonder aan het Hof te komen. Eindelijk werd hij door veele vleierijen, door het huwelijk tusschen den Prins van *Navarre* en 's Konings zuster, en door den gevreesden oorlog met *Spanje* uit zijne wijkplaats gelokt, en kwam (1571) bij den Koning te *Blois*, van wien hij de allervriendelijkste gunstbewijzingen genoot. Hij werd in alle eerampten hersteld, zijne geleedene schade hem vergoed, en hij zelf *dikwijls* van den Koning zelven volkomen gerust gesteld. Eenige maanden daarna weder naar huis gekeerd zijnde, onderhield de Koning eene vertrouwelijke briefwisseling met hem, en riep hem, na verloop van vijf weeken, weder tot zig, betoonende hem toen meer gunst dan voorheen. Eindelijk werd hij (1572) onder schijn van 't *Navarrisch* bijleger, en om te raadslagen nopens den Spaanschen oorlog, naar *Parijs* gelokt; om welk aanzoek van de hand te wijzen, hij, ongelukkiglijk, alle de vermaaningen zijner goede vrienden in den wind. Eenige dagen na 't bijleger uit de *Louvre* naar huis keerende, werd hij door een heimelijken schoot gekwetst; waarover de Koning zijn hoogste ongenoegen liet blijken, den Admiraal in persoon bezocht, en naar den daader zeer naauwkeurig deed onderzoeken, ten minsten beloofde, het te zullen doen. Niettegenstaande dit alles, zag men den gruwelijken *Parijschen Moord*, met dezen vermaarden naam zijnen aanvang nemen. De Hertog VAN GUISE viel in zijn huis, een Duitsch Soldaat, nevens anderen, drong in het vertrek van den Admiraal, en doodde hem, die, in het begin van dat bedrijf, ter bedde uitsprong en den dood kloekmoedig afwachtte, met verscheidene wonden. Zijn onzuiver lichaam werd der woede van het gemee-

meene volk ten prooi gegeeven, en, na drie dagen lang, op de ſchandelijkſte wijze, mishandeld te zijn, te *Montfaucon* aan den galg gehangen. Zijn neef, de Graaf VAN MONTMORENCI, liet hem heimelijk afneemen, en te *Chantillij* begraven.

Geenen ondienst, vertrouwe ik, den Leezer te zullen doen met een naauwkeurig berigt, wegens dit treurig en ſchandelijk voorval, hoewel tot onze Vaderlandſche Geſchiedenisſen niet onmiddelijk behoorende. Des kundigen weeten, welk een nadeelige invloed de *Parijſche Moord* op de zaaken der Nederlanderen in dien tijd had, en het gantſche plan omverre wierp. Zie hier dan een verhaal daarvan, volgens de meest waarſchijnlijke berigten.

Om de *Hugenooten*, die men in *Frankrijk* voorgenomen had te verdelgen, te beter in ſlaap te wiegen, werd een huwelijk geſloten tuſſchen HENRIK, Koning van *Navarre*, en MARGRIET, zuſter des Konings van *Frankrijk*; 't welk, tot groot genoegen zo van de eene als andere partij, voltrokken werd; hoewel de Marſchalk BIRON zig gebruiken, om tuſſchen beiden te loopen. Dit verricht zijnde, kwam de oude Koningin van *Navarre*, met haaren zoon, den Admiraal, en andere Heeren, die haar aankleefden, te *Parijs*. Slechts ruim een maand was die Vorſtin aldaar geweest, of zij kwam te ſterven, zijnde, naar alle waarſchijnelijkheid, door middel van een vergiftigden handſchoen, omgebragt: ſchoon men, na dat zij geopend was, haaren dood aan een ongemak in de zijde toeſchreef.

De bruiloft van het jonge paar moest, echter, voortgang hebben, en werd met de grootſte vaardigheid gehouden. De voornaamſte *Hugenooten* waren doof voor alle de vermaaningen hunner vrienden; waarvan de Roomſchen een goed gebruik maakten, met te beraadſlagen, op wat wijze zij dezelven zouden doen omkomen. Het beſluit werd genomen, om met den Admiraal een begin te maaken: zo als geſchiedde. Want COLIGNI, des Vrijdags uit den Raad komende, werd, bezig zijnde met een geſchrift, dat hem ter hand geſteld was, te leezen, uit een venſter, tegen over de plaats alwaar hij zig bevond, geſchoten, zonder dat het oogmerk daar mede bereikt werd; hij werd alleenlijk in den arm gekwest, en de ſchoot nam ook een vinger van zij-

zijne rechterhand mede. Na dat hij deze wonden ontvangen had, wees hij met de flinkerhand de plaats, vanwaar de fchoot gekomen was, en deed zig, door zijne bedienden, naar zijne wooning brengen. Sommigen begaven zig ter plaatfe, vanwaar gefchooten was, doch vonden den daader niet, maar wel het piftool.

Gedurende dit voorval, bevond zig de Koning, met den Hertog VAN GUISE, en den Heer VAN TILLIGNI, Schoonzoon van den Admiraal, in de kaatsbaan. De Vorst, het gerucht hoorende, wierp het raket uit de hand, en ging met een vertoornd gelaat vandaar: 't zij dan dat hij veinsde, of dat hij wezenlijk bedroefd was, dat de Admiraal niet dood was. Grooter en oprechter was de onftelteuis van NAVARRE en CONDÉ, die bij den Koning aanhielden, om zig naar elders te mogen begeeven, dewijl zij aldaar zig niet veilig rekenden. De Koning ftelde hen, met fchoone woorden, te vreden, verzoekende dat zij zouden blijven, al ware het maar om ooggetuigen te zijn van de ftraffe, die hij over zo eene fchelmfche daad zou laaten oefenen. De oude Koningin CATHARINA voegde daarbij het haare, zeggende, *dat haar zoon den naam van Koning niet verdiende, zo hij een dergelijke euveldaad niet ten ftrengften deed ftraffen.* Deze woorden ftelden NAVARRE en CONDÉ gerust; te meer, toen de Koning in perfoon den Admiraal ging bezoeken, en hem allervriendelijkst bejegende, met uitdrukkingen van woorden, waardoor hij te kennen gaf, den daader te zullen ftraffen, als of het feit aan zijn eigen perfoon begaan ware.

Daags daaraan deed COLIGNI aan den Koning en den Hertog VAN ANJOU verzoeken, om eenige benden van 's Konings huis, tot zijne bewaaring, omtrent zijne wooning te mogen hebben, en door 't aanzien van zodanige wacht de moetwilligen in toom te houden. Dit werd hem ligtlijk toegeftaan: want het diende meer om te verhoeden, dat hij en de zijnen niet ontvluchtten, dan wel om hen te beveiligen. Om hierin te beter te flaagen, deed de verraderlijke Koning, die door zijne moeder daartoe werd aangeftookt, alle de Gereformeerde Edelen verhuizen, en zig omtrent den Admiraal nederzetten, als vindende zig daardoor in ftaat, hun gemaklijker te doen optekenen, en met één flag te verdelgen.

gen. Ook belaste hij aan den Kolonel van de wacht, dat hij niet een eenigen Roomschgezinde daaromtrent zou doen naderen; en die de stoutheid daartoe mogt hebben, dat hij dien zou doen omkomen.

Al deze toestel, welke vertooning van gunst zij ook mogt maaken, gaf, echter, aan veelen geen klein achterdenken: waarom NAVARRE en CONDÉ, de Admiraal TILLIGNIJ en anderen te zamen overleiden, wat in die omstandigheid te doen stond. Sommigen waren van oordeel, men moest ergens elders zien heen te trekken; niet bevroedende, dat hun zulks belet zou worden. Anderen, en daar onder de Admiraal, waren van oordeel, dat men op 's Konings woord vertrouwen moest, om geene nieuwe verbittering te maaken. Ook oordeelden de Geneesmeesters, dat de Admiraal niet wel vervoerd kon worden. Aan den Koning, met de zijnen in den Tichelhof wandelende, terwijl hij bezig was met zig over den aanslag te beraaden, werd dit, door eenen BAIJANCOUR, bekend gemaakt, waarop men het besluit nam om voort te vaaren, en den ramp, dien de Admiraal ontkomen was, op alle de *Hugenooten* te doen nederdaalen. In de vergadering, waarin dit besluit genomen werd, waren tegenwoordig de Koning, zijne Moeder, ANJOU, NEVERS, de Bastaart VAN ANGOULEME, BERAGUE, TAVAGNI en RADESI, die elkander, in den beginne, niet wel verstaan konden, op wat wijze men met den Koning van *Navarre* en den Prins VAN CONDÉ zou handelen: of men ze onder den hoop mengen, of hun spaaren zou. De achtbaarheid van NAVARRE, het bloedverwantschap des Konings en het onlangs voltrokken huwelijk spaarden hem. Over CONDÉ viel meer te zeggen, uit oorzaake van den haat, waarin zijns vaders naam was; doch zijne doorluchtige geboorte, het bloed, waaruit hij gesprooten was, de voorspraak van NEVERS, die zijn vrouws zusters getrouwd had, en zig in het toekomende borge voor hem stelde, waren oorzaak, dat hij mede gespaard werd. Dit dan alzo beslooten zijnde, reeden ANJOU en ANGOULEME, in hunne karossen, door de Stad, een gerucht uitstrooijende, dat de Koning MONTMORENCIJ, met de uitgelezenste Ruiterij, binnen *Parijs* ontboden had. Ook werd 'er, ten zelfden tijde, een persoon gevat, waarop men zeide vermoeden te hebben, dat hij schuldig was aan het feit, aan

COLIGNI gepleegd. Hij bleek uit het geslacht van die VAN GUIZE te zijn; waarom deze bij den Koning kwam, verzoekende het Hof te mogen verlaaten, alzo hij, volgens zijn zeggen, aldaar met den nek werd aangezien. Waarop de Koning, om zijne veinserij te volmaaken, een koel antwoord gaf, waarschuwende tevens NAVARRE, zig voor die VAN GUIZE te hoeden, en hun geen voet te geeven om hunne geweldenarijen te pleegen, alzo zij het ontruste graauw op de hand hadden: waarom het raadzaam zou zijn, eenige van zijne vertrouwdste Edellieden bij zig aan het Hof te ontbieden, om daardoor te zekerder te zijn; welke waarschouwing NAVARRE ook nakwam.

Te midden van al die veinserij, konden, echter, de snedigsten ligtlijk zien, waar het heen wilde, zo uit het dreutelen van het krijgsvolk omtrent de *Louvre*, als uit het gemor des volks, en ook uit het brengen van geweer op het Hof. COLIGNI en TELLIGNI verwachtten, echter, alles goeds van de trouwe des Konings.

De nacht naderde eindelijk, niet duisterder door zig zelven, dan door het gruwelstuk, dat men voorgenomen had ten uitvoer te brengen; een daad, die een onuitwischbaaren vlek in de Geschiedenissen van dat Rijk gemaakt heeft. GUIZE, wien het uitvoeren daarvan bevolen was, eenige Hoplieden van de vijf benden *Zwitzers*, als ook eenige *Fransche* Kolonellen, bij zig ontbooden hebbende, gaf hij hun des Konings wil te verstaan, en tevens eene leuze van de aanstaande wraak en buit. Hierop werden de *Zwitzers* en eenige *Fransche* Regimenten bij *de Louvre* ontboden, met bevel om niemand van het volk van NAVARRE of CONDÉ doortelaaten. Aan de Schutters, die hier en daar in de buurhuizen, omtrent de woning van den Admiraal, de wacht hielden, werd dezelfde last gegeeven. De Hoplieden en Bevelhebbers van de Burgerije moesten hun volk mede in 't geweer brengen, en ten bestemden tijde, ter middernacht, op het Stadhuis verschijnen, daar hun de gantsche zaak ontdekt werd; naamlijk, hoe men gezind was, dezen hatelijken hoop der *Hugenoten*, als met éénen slag, ten onder te brengen. Allen toonden zig gewillig, en beslonden, zo stil als mogelijk was, alle straaten en driesprongen te bezetten. Tot een teken, om elkander te ken-

CASPAR DE COLIGNI,
Admiraal van Frankrijk.
J. Buys. delin.
Rein. Vinkeles. sculp. 1788.

kennen, hadden zij een wit kruis aan den hoed, en een witten ſnoer aan den arm; de leuze van den aanval was het kleppen van de klok van 't paleis.

Inmiddels deeden GUIZE en ANGOULÊME alles wat ze konden, om de zaaken voort te zetten. Doch de Koning, als het op 't rijpen kwam, begon van ſchrik te aarſelen, doch werd, door zijnen moeder, ANJOU, NEVERS, GUIZE en anderen, die te middernacht bij hem in de kamer kwamen, weder geſtijft. Thans volgde zijn laatſte bevel, om met de zaaken voort te vaaren. Men gaf dus last tot het teken, het geen op één uur vóór den dag beſtemd was, te vervroegen, en de naaſte klok van *St. Germain de l'Auxerrois* te luiden. Op eenig ontſtaan gerucht, begaven ſommigen van de Onroomſchen zig ten bedde uit, zagen een eindelooze menigte van toortſen langs de ſtraat, en beſtonden, verwonderd, naar het Hof te loopen, en te vraagen, *wat dit alles beduidde?* Dewijl ieder daarop afgericht was, werd hun tot antwoord gegeeven, *dat men ſpeelwijze een ſpiegelgevecht wilde vertoonen.* Doch als zij verder wilden, werd een gedeelte van hun, door de wachten, vast gehouden en ſchendig mishandeld. Zij maakten een begin met een' *Gasconjer*; een ander werd gekwetst. Thans begonden de krijgsknechten den rol van moordenaars te ſpeelen, met op de overige aantevallen. De bloeddorſtige Koningin, hiervan verwittigd, gaat bij den Koning, maakt hem wijs, hoe *dat ſchuim van volk*, zo als zij de *Hugenooten* noemde, niet langer waren tegen te houden: des men, om de wanorde te mijden, moest voortvaaren; waarop de Koningin hem verder dwong, order te geeven om de klok te trekken, vóór den dageraad van Zondag, zijnde den 24ſten Auguſtus, en den Feeſtdag van ST. BARTHOLOMEUS. Hierop trokken GUIZE, ANGOULEME en AUMALE terſtond naar 't huis van den Admiraal. Deze, het gerucht hoorende, bevroedde wel dat die VAN GUIZE in de weer waren; hebbende zij de Burgerij, zo als men hem zeide, op de been gebragt: doch hij was nog in den waan, dat zij hun hoofd zouden ſtooten, zo ras zij des Konings lijfwacht vernamen. Maar helaas! hij maakte eene gantſch verkeerde rekening. Want het was juist de Overſte van het zelfde volk, die de poort van het voorhof, in 's Konings name, eischten geopend te hebben. Dit ge-

gedaan zijnde, werd de Portier op het oogenblik doorſtoken, en een *Zwitzer* doodgeſchoten, terwijl de anderen zig naar binnen begaven, ſluitende de deur achter zig toe, en die bezettende met kisten en kasſen. De Admiraal, uit dit gerucht van ſchieten, ligt bevroedende wat 'er gaande was, begaf zig in allerijl ten bedde uit, ſchoot een nachtabberd aan, en ging dus tegen een muur leunen, om zijn gebed te doen, waarin zijn Predikant MARLIN hem behulpzaam was. Intuſſchen hadden die van buiten de deur open gelopen, en kwamen vast met alle magt de trappen op. Vijf Kolonellen traden welgewapend vooruit, zijnde verzeld van ACHILLES PETTRUCI VAN SIENA. COLIGNI, dit hoorende, en zijn gebed geëindigd zijnde, keerde zig terſtond tot de zijnen, met deze woorden:

Ik zie nu klaar, wat men voorheeft. Den dood heb ik nooit ontzien, maar van over lang nagejaagd; dus ben ik wel getroost. Gelukkig ben ik, die in Gode ſterf, en door zijne genade hoop op het eeuwige leeven heb. Menſchenhulp ben ik thans niet benodigd. Daarom, mijne vrienden, op dat gij geen deel hebt aan mijn ongeval, en ik t'avond of morgen van uwe wezen of weduwen niet vervloekt worde, als de oorzaak van mijn bederf, bergt gijlieden uw leven. De bijſtand van God is mij genoeg; en op deszelfs bijſtand verlaat ik mij, mijne ziel aan hem beveelende. Daarop begaven zij zig over de daken, om een goed heenkomen te zoeken.

De kamer open gelopen zijnde, kwam een *Duitſcher*, genaamd BESME, tot hem, en vraagde: *Zijt gij* COLIGNI? waarop hij ſtoutmoedig antwoordde: *ja ik ben de man; maar gij jongeling*, (vervolgde hij) *ontzie mijne grijze hairen. Hoe gij 't ook maakt, gij zult mijn' tijd niet verkorten.* Onder het uitſpreeken van deze woorden, wrong BESME hem het rapier in de borst, en voorts zijnen ſteek herhaalende, gaf hij hem daarenboven een' dwarsſlag over 't aangezicht. De andere, daarbij komende, gaven hem ſteek bij ſteek, tot dat hij ter aarde zeeg. Volgens het getuigenis van hun, die dit werk bijgewoond hebben, waren zijne moorders meer ontſteld dan hij. De Hertog VAN GUIZE, doodvijand van COLIGNI, met de andere Grooten, waren op de plaats, en wachtten naar den uitſlag. De eerstgemelde riep den Duitſcher toe,

toe, *of het al verricht was?* die daarop *ja* ten antwoord gaf. ANGOULEME hem hierop toeroepende, *het niet te kunnen gelooven, voor dat hij het zag, en dat men dus het lichaam naar beneden zou werpen*, worpen de moorders het lichaam, ſchoon het nog niet geheel dood was, ten venſter uit. Vermits het aangezicht zo bebloed was, dat men het naauwlijks kennen kon, veegde ANGOULEME met zijnen zakdoek hetzelve af, en ziende dat het waarlijk COLIGNI was, ſchopte hij het lijk met den voet. Toen op ſtraat loopende, riep hij met luider ſtemme; *Wel begonnen, Spitsbroeders! al voort! al voort: de Koning heeft het bevoolen.* De klok van 't Paleis werd inmiddels geklept, 't welk; volgens ſommigen, door de Koningin CATHARINA in perſoon verricht werd, op dat 'er tog geen tijd verlooren zoude gaan; liggende de Koning inmiddels in zijn bed te weenen. Terſtond daarna volgde een ijſſelijk gedruis en geroep van *wapen! wapen!* Het volk, reeds onzinnig, begaf zig naar de woning van den Admiraal, en pleegde allerleijen moedwil met het ontzielde lichaam. Ten laatſten ſleepten zij het in een' ſtal, hakten het hoofd 'er af, dat naar *Rome* gezonden werd; wordende het onthoofde lijk, met de grootſte verachting, langs de ſtraaten geſleept, daarna in de *Seine* geworpen, 'er weder uitgehaald, te *Montfaucon* aan den galg gehangen, met ijzerene ketenen aan de beenen vast gemaakt, en met vuur van onderen gebraden en verzengd, op dat tog alle de elementen tot de ſchenddaad zouden medewerken. Zijn neef, gelijk boven gezegd is, deed, ſedert, het gehavende lijk van de galg afneemen en in ſtilte begraaven. Nog was de wraak en dolheid hiermede niet verzadigd: want, eenige dagen daarna, begingen men de zotheid, om het doodvonnis over den Admiraal uitteſpreeken, en in een beeld van ſtro ten uitvoer te brengen; 't welk de Koning en de Koningin gewillig, doch NAVARRE gedwongen, aanzagen. Geene mindere barbaarsheid werd 'er, intuſſchen, aan zijne huisgenooten gepleegd; allen, die men in handen kreeg, werden jammerlijk vermoord, en hunne goederen geroofd; die over de daken hadden meenen te ontvluchten, vielen in handen van de dienaars van ANJOU, welke niet beter handelden. De Graaf DE ROCHEFOUCAULT, die bij den Koning wel gezien was, en hem

nog

nog laat in den nacht vergezelſchapt had, werd mede, in dien zelfden nacht, door de moorders aangerand, en wel op deze wijze. Zeker Hofjonker, aan zijne deur kloppende, gaf voor, hem iets van wegen den Koning te zeggen te hebben: des hij verzocht dat men hem open deed. ROCHEFOUCAULT, denkende dat de Koning 'er bij tegenwoordig was, deed terſtond de deur openen. De vermomde perſoonen ziende, meende hij dat de Koning, gelijk wel meer gebeurd was, hem voor zijne ſpotternijen een weinig wilde doen geeſſelen, en bad daarom, dat zij hem gevedig wilden handelen. In plaatſe van kortswijl te vertoonen, begonnen zij met 'er haast zijn huis te plonderen. Eén uit den hoop tastte hem wreedlijk aan, en vermoordde hem. Op dusdanige wijze werden meer andere aangevallen. Het moorden der *Hugenooten* ging zo ſterk, dat de doode lichaamen, met volle karren, naar de rivier gevoerd, of op de ſtraaten opeen geſtapeld werden. Zelfs bedreef men ontelbaare moorden in het Hof, en in 't gezicht des Konings. Ook die geenen, welke tot hem kwamen, om hem te beſchermen, werden in zijn bijzijn omgebragt. De ouden van dagen vonden geene verſchooning om hunne grijsheid, noch de jeugd om haare onnozelheid; de doorluchtige perſoonen zo min om hunne achtbaarheid, als de vrouwen om haare weerloosheid. Bijna twee duizend menſchen werden op dien eerſten dag vermoord. Tegen den avond deed de Koning, bij het geſchal der trompetten, bevelen, dat niemant, op levensſtraf, zig op ſtraat zou vertoonen, dan alleen zijne Lijf- en Ruiterwacht; doch dit was te vergeefsch: het zoomooze graauw, aan het hollen gebragt, wist van geen bedaaren; derzelfs woede kostte aan meer dan tien duizend menſchen het leven.

De Koning, zijnen moed bijna gekoeld hebbende, begon zijne misdaad te zien: weshalven hij, om den haat der Vorſten, en van het gantſche menschdom, te ontwijken, ondernam, al de ſchuld op den hals der GUIZES te ſchuiven: aan veele oorden deed hij ſchrijven, *hoe dezen, om zig op den Admiraal te wreeken, buiten zijn wil en weeten, de gemeente op de been geholpen hadden, en dat deze razernij, ten top geraakt zijnde, niet zo ſpoedig, als hij wel gewild had, was te ſtillen geweest.*

Maar

Maar zo haast men hem onder het oog bragt, wat aan die VAN GUIZE uit dit ſchrijven te wachten ſtond, indien die van MONTMORENCIJ wraak daarover begeerden; en ook, dat hij, tot nadeel van zijn gezach, zijne onmagt daarmede te kennen gaf, veranderde die onſtandvastige Vorst van toon, en wendde het over een anderen boeg; geevende te kennen, *dat hij zekeren aanſlag, door den Admiraal tegen zijn perſoon gebrouwen, ontdekt had, en den verrader in zijn opzet was te voren gekomen: waarom hij liet weeten, al het voorgevallene in die dagen, zo met het ſtraffen van* Coligni, *als anderzins, met zijn wil en weeten geſchied was.* Te *Parijs* werd dit langs de ſtraaten uitgeroepen, met bijvoeginge, *dat men zig van verder moorden en plonderen onthouden zou.* Dit ſtilde wel te *Parijs* het onweder, maar niet in de andere Steden, tot welke hetzelve was overgeſlagen, ten nadeele van duizenden van zielen. NAVARRE en CONDÉ hadden, inmiddels, veel van den Koning te lijden, die hun den dood dreigde, zo zij niet van Godsdienst veranderden, hoewel hij niets dan in ſchijn op hen verwon.

In het jaar 1547 was COLIGNI getrouwd met CHARLOTTA LAVAL, bij welke hij drie zoonen teelde, die alle drie jong geſtorven zijn. Eene zijner dochteren, LOUISE DE COLIGNI, waarvan in het volgende Art. zal geſproken worden, was eerst de vrouw van LODEWIJK VAN TELLIGNI, en naderhand van WILLEM DEN EERSTEN, Prinſe van *Oranje*.

Zie THUANUS, *Hiſtoire*. DU BOUCHET, *Hiſtoire de Coligni*, enz.

COLIGNI, (LOUISE DE) was, gelijk zo even gezegd is, eene dochter van den Admiraal van dien naam, en wedauwe van den Heere DE TELLIGNI, welke beiden, op de verhaalde wijze, waren omgebragt: een ramp, ondraagelijk voor eene vrouw van minder godsdienst, moed en ſtandvastigheid, dan die, waarmede zij begaafd was. WILLEM DE EERSTE, Prins van *Oranje*, zijne derde Gemaalin, de Prinſeſſe CHARLOTTA DE BOURBON, die hem tederlijk beminde, op den 5den Mei van het jaar vijfuen honderd twee-en-negtig, door den dood verlooren hebbende, en gewoon, den last zijner veelvuldige zorgen, door en in het gezelſchap

ſchap van eene tedere en vriendelijke echgenoote, en in de huwelijksliefde te verzachten, toonde, in het volgende jaar, gelegenheid, om zig ten vierdemaale in den huwelijken ſtaat te begeeven. Hij verklaarde, zijnen zin gevestigd te hebben op de dochter van den Admiraal, die zijn grootſte en vertrouwdſte vriend geweest was. LOUISE DE COLIGNI bereikte toen den ouderdom van dertig jaaren. ORANJE zond iemand van zijnentwege naar *Frankrijk*, om haar zijn oogmerk bekend te maaken, en over een huwelijk te handelen. Hetzelve, met toeſtemminge des Konings; gefloten zijnde, vertrok LOUISE, over zee, uit *Frankrijk* naar *Zeeland*, vandaar verder naar *Holland*, en werd te *Delft* plegtiglijk ingehaald, alwaar ook, en niet te *Antwerpen*, zo als HOOFT ſchrijft, het huwelijk, den 11den April 1583, op de wijze, in de Gereformeerde kerk gebruiklijk, werd ingezegend. De huwelijksgeboden waren, op drie agtereen volgende Zondagen, vóór haare komst, in de kerken afgekondigd geworden. Het bruiloftsfeest was evenredig aan den rang der perſoonen. De *Spaanſchen* lieten niets onbeżocht, om, wegens dit huwelijk, den Prins bij de Nederlanders in haat te brengen. Zij verſpreidden onder het volk, dat men nu klaarlijk zag, hoe genegen ORANJE voor *Frankrijk* was, en dat hij alles in 't werk ſtelde, om het land onder de magt der *Engelſchen* te brengen. Onder alle de gelukwenſchen, die ORANJE, wegens dit zijn huwelijk, ontving, ſchreef de Koning van *Navarre*, in eenen brief aan den Prinſe, *dat hij zig verheugde, dat het God behaagd hadde, twee menſchen van eer en deugd, van zo verre tot één te verbinden.* Doch zij genooten niet lang het voorrecht van bij elkander te blijven. Men weet, dat op den 10den Julij van het volgende jaar 1584, de VADER DES VADERLANDS, te *Delft*, moorddaadig omgebragt werd, nalaatende deze zijne diep bedroefde weduwe, welke, vier maanden en tien dagen vóór zijnen ongelukkigen dood, ter wereld had gebragt, Prins FREDRIK HENDRIK, tot wiens opvoeding zij allen haare vlijt aanwendde. Gelijk zij in haaren eerſten weduwlijken ſtaat een gedrag en leven geleid had, waardoor zij de verwondering van de gantſche wereld tot zig trok, zo gedroeg zij zig ook in dezen tweeden ramp, afgeſcheiden van hem, dien zij niet minder, dan haar eerſten gemaal, bemind had.

Nooit

Nooit (zegt AUBERIJ) was 'er volmaakter ziel, noch iemand, die meer de oprechtheid beminde, dan deze Prinſes. Want, geduurende de groote oneenigheden, tuſſchen Prins MAURITS, haaren behuwdzoon, en den Heer VAN OLDENBARNEVELD, hield zij altoos de zijde van den laatſten, om dat zij oordeelde, dat die de rechtmaatigſte was; beſteedende voorts al haaren vlijt, om het leven van den grijsaart te beſchermen. Wat aangaat de redenen, die AUBERIJ opgeeft, dat COLIGNI aan zijnen vader, in vertrouwen, zoude verhaald hebben, ten aanzien van het aan haar gedaan verzoek, door Prins MAURITS, om BARNEVELD te beweegen, dat hij wilde toeſtemmen, om MAURITS de Souvereiniteit te laaten geworden, als ook van het antwoord van OLDENBARNEVELD daarop, laaten wij; voor het tegenwoordige, aan zijne plaats, en als door hem gezegd. Op 't bedoelde antwoord zou de Prinſes zo overreed geweest zijn, dat zij MAURITS zou bezwooren hebben, daarvan afteezien. De redenen, die AUBERIJ bewogen hebben, den lof van deze Vorſtin zo breed uittemeeten, waren, (ſchoon zij dezelven in waarheid verdiende) niet vrij te pleiten van eigenbelang. *Deze Prinſesſe*, zegt hij, *is de voornaamſte vertroostinge van mijn vader, in zijn langduurig Gezandſchap, midsgaders zijn ſterkſte onderſtand bij het huis van Oranje geweest, en welker goedvinden hij ook van noden had; willende het Hof in die landen een man hebben, welke aan haar aangenaam was; en aan haare beſcherminge lag mijn vader zo veel te meer gelegen, om dat 'er Grooten aan 't Franſche Hof waren, namelijk ſchoonbroeders en vrienden van Prins* Maurits, *die alle hun best deden om hem verdacht te maaken, en hem uit deze ſchoone Ambasſade, ten dien tijd de voornaamſte, die een Franschman begeeren kon, te rug te doen roepen.* COLIGNI had geene minder reden van eigen belang, om den Heer DU MAURIER te vleijen, vermits zij, door hem, de voordeelen voor haaren zoon Prins FREDRIK HENDRIK meer en meer zocht te bewerken. Op een andere plaats zegt AUBERIJ: *Ik ben verpligt, gewag te maaken en te verheffen de ongemeene en groote verpligtingen, welke ik en de mijnen voor altijd hebben aan Mevrouwe de Prinſesſe Douariere van* Oranje.

Even zo zeer als deze waarlijk deugdzaame Prinſes door AU-

RIJ gepreezen word, werd zij van anderen, hoewel op een ſchandelijker en ſtrafbaarer wijze, in *Holland* gelaakt. Zij had, gelijk bekend is, de zijde der Remonſtranten gehouden, en OLDENBARNEVELD, benevens UITENBOGAARD, groote gunſten beweezen; waardoor zij in den haat van veele driftige Contra-Remonſtranten geraakt was, die haar zo zwart afſchilderden, dat zij, volgens het verhaal van BAUDART en BRANDT, door *Delft* rijdende, met ſlijk geworpen, en voor *Arminiaanſche Hoer* geſcholden werd: een ſmaad en laster, dien zij nimmer verdiend had. Onder deze wederwaardigheden geraakte zij, die welgemaakt van perſoon, ſchoon klein van geſtalte was, uit bekommering voor haaren zoon, die op den togt naar den *Paltz* was, in *Frankrijk* in 't ziekbedde, en overleed aldaar, den 9den van de maand October des jaars zestien honderd twintig. Haar lijk, gebalzemd en naar *Holland* gevoerd zijnde, werd te *Delft*, in het graf der Prinſen VAN ORANJE, begraaven. Haar gelaat is, uit verſcheidene afbeeldzels, die in prent uitgaan, te kennen.

Zie BEAUFORT, *Leven van Willem den Eerſten*, III. Deel, p. 575, 687 en 758. AUBERIJ, *Gedenkſchriften*. ORLERS, *Geſlachtboom*. BAUDART, *Memorie*, XII. Boek. BRANDT, *Hist. der Reformatie*, IV. Deel.

COLLART (ANTONIJ) bekleedde, in het jaar zestien honderd zes-en-dertig, bij die van *Duinkerken*, den rang van Admiraal. In dat zelfde jaar geraakte hij, met den *Zeeuwſchen* Bevelhebber JOHAN EVERTSEN, omtrent *Dieppe*, in een hevig gevecht, hebbende COLLART drie, en EVERTSEN eerst twee, doch naderhand vier ſchepen onder zig. De ſtrijd duurde drie volle uuren. Eén der Duinkerkers werd in den grond geſchoten, de tweede ontkwam; doch de derde werd, met den Admiraal COLLART, en zijnen Vice-Admiraal, genomen, en in *Zeeland* opgebragt: ſchoon VAN DEN SANDE (in zijn *Vervolg op* REYD, *Nederlandſche Oorlogen*, in folio, p. 133.) zegt, dat COLLART naar den *Haag* gevoerd werd. Zekerder is het, dat, terwijl hij te *Middelburg* zat, 'er een aanſlag op *Vliſſingen* ontdekt werd, waarvan hij kennis had. LA MOTTE, een Franschman, ſedert eenige jaaren op de vrije neering, voor *Zeeuwſche* rekening, gevaaren hebben-

bende, was nu als kustbewaarder in dienst der Staten. Voorheen was hij in dienst der vyanden geweest; doch dien verlaten hebbende, had hij zig, een geruimen tijd, te *Amsterdam* onthouden; vandaar was hij, voorzien met een goed getuigschrift van de *Waalsche* Kerk, te *Vlissingen* gekomen, en had, gedurende zijn verblijf aldaar, briefwisseling onderhouden, eerst met den vijand, en daarna met COLLART, met wien hij ook den aanslag op de laatstgemelde Stad ontworpen had; zij hadden daartoe geschikt den 14den van de maand Augustus. LA MOTTE, in zee zijnde, had zig, in schijn, door de *Duinkerkers* laaten nemen; zijn voorneemen was, met vijf welbemande schepen, vermits men op geen verraad verdacht was, aldaar binnen te loopen, en de Stad te overmeesteren. Om dezen aanslag te beter te doen gelukken, had hij het gerucht doen verspreiden, dat hij drie Prijzen vermeesterd had, die hij te *Vlissingen* zou binnen brengen. Ten allen gelukke werd hij in zee ontmoet door het Esquader van JOHAN EVERTSEN, die hem noodzaakte te *Ostende* binnen te loopen; door welk toeval de aanslag, die op den volgenden dag bepaald was, te niete liep. De zaak werd nog verder uitgebragt; door den Kajuitwachter van LA MOTTE, die, zig zoek maakende, van *Ostende*, over *Sluis*, naar *Vlissingen* trok. LA MOTTE, ziende dat de zaak uitgelekt was, begaf zig weder aan de zijde der vijanden. Wat van den Admiraal geworden zij, is mij niet gebleeken. Dit weet men, dat zijn zoon, die een vermaard *Portugeesch* Kaper-Kapitein was, in het jaar zestien honderd agt-en-vijftig, in de maand van October, te *Hamburg* binnen liep; waarover H. H. Mog. hunne klagten aan den Raad dier Stad toezonden, zeggende: *dat, daar* Collart *nu zo langen tijd aldaar gelegen, en zijn Fregat wel toegerust had, zij gemeend hadden, dat de Ed. Raad van* Hamburg *hem zoude hebben gelast te vertrekken; doch zulks niet gedaan zijnde, verzochten zij, dat hij mogt aangehouden worden; dat verder H. H. Mog. met geen minder bevreemding was voorgekomen, dat de Ed. Raad met goede oogen had aangezien, dat dezelfde Kaper aldaar zijne Prijzen opgebragt, de geroofde goederen ontladen en verkocht, en zig, om hunne Ingezetenen verder te benadeelen, en nieuw toegerust had.*

Deze COLLART was, vóór dat hij tot de *Portugeezen* overging, in dienst der Spanjaarden geweest, doch had dien, om eenig misdrijf, moeten ontvluchten. Eer dit gebeurd was, had hij een' Hollandsch' Koopman, te *Hoorn* woonachtig, van eenige goederen beroofd, en na gedaane uitspraak, zig bij Obligatie verbonden, denzelven kost en schadeloos te zullen stellen. Hieraan nog niet geheel voldaan hebbende, verzocht de Hoornaar arrest op den persoon, het schip en de goederen van COLLART. De Heer VAN MARSDAM, ten dien tijde aldaar Extraordinaris Ambassadeur zijnde, ondersteunde, op last van Hunne Hoog Mog. dit verzoek, en bragt in 't midden zodanige redenen, welke de Heeren van *Hamburg* behoorden te doen besluiten, tot het verleenen van het verzochte civil arrest, op kosten van ongelijk, en dat, onder behoorlijke *cautie*, kon worden afgedaan; en dat het groote verwijdering zou veroorzaaken bij Hunne Hoog Mog., bijaldien daaraan niet werd voldaan, alzo, in zulk een geval, Hunne Ed. Groot Achtb. niet verschoonbaar konden gehouden worden, van weigeringe van regt te oeffenen. De Heer Ambassadeur voegde daarbij, dat hij geenen last had om te dreigen, en dat zulks ook streed met zijne sentimenten; maar verzocht dat de Ed. Raad, de bedreiging van den Portugeeschen Resident wilde toeschrijven aan de natuur van die natie; en daarentegen de regtmaatigheid van de zaak zelve op aan Hollandsche zijde, midsgaders de serieuse en notable tusschenkomste van den Staat *geliefde* plaats te geeven; en bijaldien intusschen goedgevonden mogt worden, een comparatie voor Heeren Commissarissen te ordonneeren, dat COLLART daartoe mogt worden gehouden genoodzaakt te zijn, en ook middelerwijl belet, dat zijn onderhebbend schip zig niet mogt begeeven van onder het gebied van *Hamburg*, of van de rivier. Alvoorens zijn verzoek te sluiten, gaf de Heer Ambassadeur nog een consideratie aan de hand: te weeten, dat het schip niet behoorde aan den Koning van *Portugal*, maar dat hoogstgemelde Koning van zijne commissie alleen een gedeelte in den buit trok, als een deelhebber of Scheepsreeder, en dat zodanige commissievaarders in *Frankrijk* bij den Koning nu ter tijd werden gedesavoueerd, en seer strengelijk te dier oorzaake, ook aan het leven, zouden worden gestraft.

De

De Regeering van *Hamburg*, wettige redenen van vreeze hebbende, dat de goederen en ſchepen haarer ingezetenen, in *Portugal*, zouden worden aangehouden, gaf, in een antwoord van den 19den der maand October, te kennen, dat geene Overheid ſchuldig was, tuſſchen vreemdelingen, haare Jurisdictie niet onderworpen, arrest te verleenen, inzonderheid als 'er wettige oorzaaken waren, waaruit men moest beſluiten, dat uit zodanig Arrest een publiek en particulier gevaar en ſchade te wachten was; dat de Heer Ambasſadeur dit zelfs zou moeten toeſtemmen: waarom de Magiſtraat hem verzocht, haar gedrag bij Hunne Hoog Mog. te verſchoonen; ſchrijvende zij zelven aan gemelde Hunne Hoog Mog., dat zij den Kaper, met zijne Prijzen, in zee genomen, de *Elve* opkomende, hadden laaten aanzeggen, weder te vertrekken, en dat zij hem niet zouden toelaaten eenige Prijzen aldaar optebrengen, of te laaten verkoopen; dat hij daarop zijne origineele commisſie van den Koning vertoond, en daarenboven verzocht had, dat hij als neutraal, op een neutraalen ſtroom komende, het recht der volken mogt genieten; dat hij de Prijzen van zig had doen vertrekken, en een *Hollandsch* ſchip ontſlagen had; dat het onwaar was, dat de *Hamburgers* zig door het koopen van zijne goederen of prijzen bevoordeeld hadden, en dat aan hem ook niet was toegeſtaan, zig op nieuw te equipeeren; dat zij zouden zorgen, dat hij aan niemand op de *Elve* eenige ſchade toebragt. Zij lieten hem, op dit voorſtel, onverhinderd vertrekken: waarover de Hamburgers, door zijne aanhoudende roverijen, zelfs reden vonden zig te beklaagen, tot zo lange, dat hij, in het jaar zestien honderd een-en-zestig, door de Kapiteinen MANGULARR en CORNELIS EVERTSEN, genomen, en in *Zeeland* opgebragt werd. Aan Hunne Hoog Mog. gevraagd zijnde, wat men in *Zeeland* met hem doen zoude, was het antwoord: *kort en goed recht.* 't Geen grootelijks tot bezwaar van COLLART ſtrekte, was, dat hij geroofd had op neutraale ſchepen, hebbende zelfs een ſchip, den *Hamburgers* ontnomen, tot een kaperſchip gebruikt, en de lading daarvan verkocht. Men behoefde zig niet te beraden, wat ſtraffe daarop ſtond; maar de vraag was, *of een rechter mag ſtraffen, de misdaad aan een vreemden begaan.* De Ambasſadeur van *Portu-*

gat ſtelde zig voor hem in de breſſe, en verzocht dat hij mogt gehandeld worden naar krijgsgebruik. Op deze twee voorſtellen bleef de zaak onafgedaan, en COLLART kwam ſimmiddels in de gevangenis te ſterven.

Zie AITZEMA; *Zaaken van Staat*, in fol. IV. Deel, *Leven der Zeehelden.*

COLLEN, (VAN) een vermaard geſlacht, dat in *Amſteldam* de aanzienlijkſte eerampten bekleed heeft, en nog in wezen is. De eerſte, dien wij daarvan op de Regeeringslijſten gemeld vinden, is Mr. CASPER VAN COLLEN, die, in 1695, Schepen, en in 1697 Raad was; Mr. BUADUIN VAN COLLEN, 1709 Commisſaris, en 1721 Schepen; Mr. FERDINAND VAN COLLEN; 1694 Raad, 1696 Schepen, 1707 Gedeputeerde te Velde, 1709 Hoofdofficier en 1727 Burgemeeſter; Mr. FERDINAND VAN COLLEN *de Jonge*, 1705 Commisſaris, 1709 Schepen, 1736 Raad, 1737 Hoofdofficier, en 1743 Burgemeeſter; Mr. FERDINAND VAN COLLEN *Ferdinandsz*, 1730 Commisſaris, 1734 Raad, 1735 Schepen, en 1743 Burgemeeſter, in het jaar 1748, als Oud-Burgemeeſter, benevens de Heeren EGBERT DE VRIJ TEMMINCK en E. SCHELLINGER, toen ter tijd Oud-Schepenen, door den Raad gecommitteerd en gemagtigd, om uit de Hoofdofficieren der Burger-Vendelen te verneemen, wat de begeerte der Gemeente ware; wordende de Heer VAN COLLEN, eenigen tijd daarna, bij de verandering der Regeeringe, op nieuw als Burgemeeſter aangeſteld. In de maand Maart des jaars 1752 werd zijn Wel Ed. Groot Achtb. aangeſteld als één der Commisſarisſen van 's Lands Poſterijen. In het jaar 1764 Theſaurier Ordinaris zijnde, had hij, ten behoeve van deszelfs zoon, den Heer Mr. FERDINAND VAN COLLEN, Heer van *Gunterſtein en Tienhoven*, afſtand van zijne Raadplaats gedaan, en overleed kort daarna, den 16den van de maand Maart.

Zie *Naaml. der Amſteld. Regeering. Eur. Merk.* 1747.

COLLENIUS, (HERMANUS) bij andere COLE en KOLDE genaamd, was eerst te *Oldeborn* in vasten dienst, of liever, nam 'er voor een bepaalden tijd het dienstwerk als Predikant waar, en wel, waarſchijnelijk, ten dienſte van de geheele Grietenij van *Schoterland*

land. Van *Oldeborn* werd hij, in het jaar 1590, als de tweede Predikant beroepen naar *Leeuwaarden.* Van 1596 tot 1599 werdt hij geteld onder de Leeraars van *Beetgum.* Vandaar werd hij te *Cellum* beroepen, doch onzeker in wat jaar. In 1621 was hij Præses te *Sneek.* Hij overleed in het jaar 1640, oud zijnde negentig jaaren.

Zie DREAS, *Naamlijst der Predikanten*, p. 46.

COLLUM, COLLUMMERLAND.

COLLUMMERSWAEGH.

CELMSCHARE. Zie deze drie Art. op Letter K.

COLONIA TRAJANA. MARCUS ULPIUS TRAJANUS, die, door Keizer NERVA afgezonden, eenen tijd lang, Landvoogd van *Germanie* geweest, door den Raad met den naam van GERMANICUS vereerd, en eindelijk aan het bestuur des Rijks gekomen was, heeft verscheidene werken, zijnen naam waardig, aan de beide oevers van den *Rhijn* gesticht. Ook heeft hij twee nieuwe Keurbenden in *Neder-Germaniën* opgericht, van welke de eene, die de *Tweede Trajaansche* genaamd werd, den naam gegeeven heeft aan de *Trajaansche*, en de andere de *Dertigste Ulpische*, aan de *Ulpische Legerplaats.* Behalven deze beide legerplaatsen, was 'er nog het *Colonia Trajana*, (de Trajaansche volkplanting) op de grenzen der *Batavers;* waarvan men, echter, nergens anders gewag gemaakt vindt, dan in het Reisboek van ANTONIJN, en op de Reiskaart van PEUTINGERUS: zodat, van den tijd van het oprichten dezer volkplantingen bij niemand eenige melding gemaakt wordende, alles desaangaande onzeker is. Evenwel zou men, de zonderlinge zedigheid van TRAJANUS, en deszelfs ontzach voor zijnen vader in aanmerking neemende, kunnen besluiten, dat het niet geschied ware, vóór dat hij zelf Keizer was. En als dan zou hij vrijgepleit zijn van de onvoegelige heerschzucht van AGRIPPINA, die zig niet schaamde, de Volkplanting en 't Paleis (*Prætorium*) naar haaren naam te doen noemen. Ook is men onzeker, met welke natie of volk hij de legerplaatsen heeft aangevuld. Want wie is 'er, die ons zeggen zal, of het

Overrhijnſchen zijn geweest, die zig aan hem hadden overgegeeven, en onder alle de oude keurbenden vermengd waren, even als de *Ubiën*? of het geweest zijn keurlingen, uit verſcheidene benden en bondgenooten, die tot den oorlog bekwaam waren? dan of het verre afgelegene volken waren? Aangaande de plaats zelve kan ik niet meer twijfelen, of zij is onderſcheiden, zo wel van de *Ulpiſche Legerplaats*, als van de *Trajaanſche* tweede Keurbende, boven gemeld. Ook vindt men geen de minſte blijk, dat hier ooit de winterlegering eener keurbende geweest zij. Want zeker opſchrift, dat men nog te *Bergendaal* zien kan, en gevonden is voor de *Rhijnpoort* der Stad *Santen*, behoort tot de oude legerplaats (*Vetera*) bij *Santen* zelve; welke legerplaats was op een heuvel, daar de twee-en-twintigſte Keurbende weleer haare winterlegering had. Het opſchrift geeft ook wel te kennen, dat zeker inwooner van de *Colonia Trajana*, met de overige manſchap, zijn verblijf gehad heeft op den heuvel van de oude legerplaats; maar het zegt niet, dat de twee-en-twintigſte keurbende in de *Colonia Trajana* overwinterde, om dat een inwooner van deze volkplanting mede onder de keurbende gediend heeft. Deze volkplanting is geweest één en drievierde mijl van *Burginatum*, op den Galliſchen Bodem, volgens het meergemelde Reisboek en Kaart. De plaats behoudt nog hedendaags den zelfden naam, die de volkplanting van *Agrippina* had, *Colonia Agrippina*, dat is, *Keulen aan den Rhijn*: want zeker klein Dorp, daar tegen over liggende, niet verre van den loop van den *Ouden Rhijn*, wordt *Collin* of *Keln* genaamd, naar het kasteel van *Kleef* naar het zuid-oosten gelegen. Men zegt dat in voorige tijden verſcheidene Oudheden uit den grond zijn opgedolven, als lampen, lijkbusſen, ſteenen en penningen, maar geen het minſte kenteken eener Keurbende. Ligtlijk kan men gelooven, dat de bewooners van deze plaatſe, wegens de onbedwingelijke ſnelheid van den *Rhijn*, die rondom nieuwe killen en doorgravingen maakte, vandaar vertrokken, naar de naastgelegene heuvelen, (*Clevas*), en dus de eerſte Stichters geweest zijn van de Stad *Kleef*, welke de hoofdplaats van het landſchap van dien naam is. Dan dat daaruit zou volgen, dat ze den naam zou hebben van *Colonia Ælia*, en geſticht zijn door den

Kei-

Keizer ADRIANUS, zo als PIGHIUS wil, is in geenerlei wijze toetestemmen. Alle zulke verzinningen, om eenige opgeraapte denkbeelden voor waarheid te doen doorgaan, houden geen ſteek. PIGHIUS wilde ons doen geloven, dat ÆLIUS GRACILIS de eerſte voorvader van de Graaven of Hertogen van *Kleef* was; en om dit te doen gelden, moest hij hem afkomſtig doen weezen van Keizer ADRIANUS.

De geleerde ALTING heeft getoond, dat het Reisboek in de afgelegenheid van de plaats moet verbeterd worden, gelijk ook de ſchrandere CLUVERIUS al voor lang heeft aangemerkt. Men is, echter, nog in 't onzekere, of deze legerplaats of volkplanting van TRAJANUS in het land der *Gugernen* moet geſteld worden, of in dat der *Batavers*. Deze onzekerheid wordt veroorzaakt, door dien de grenzen der *Gugernen* en *Batavers*, in oude tijden, anders geſchikt waren dan in onze tijden, en wel voornaamlijk tusſchen *Gelderland* en *Kleefsland*; in welk laatſte Gewest, als zig tot het Rijk van *Nijmegen* uitſtrekkende, deze *Trajaanſche* Legerplaats, buiten tegenſpraak, gelegen heeft. Ook ziet men, uit de oude Kaarten, dat 'er, van dezen Keizer, meer andere Legerplaatſen, in *Numidiën* en *Daciën*, dat is, in *Zevenbergen*, geweest zijn; wordende die in *Numidiën* de *Ulpiſche*, en die in *Daciën* gelegen waren, de *Trajaanſche* genaamd.

Zie HALMA en *de daarbij aangewezene Schrijvers*.

COLONIUS, (PIETER) geboren te *Gent*, was Predikant te *Metz*, en een boezemvriend van CALVIN en BEZA. Hij predikte, heimelijk, in de huizen, tot in den jaare 1561, wanneer hij gevangen en uit de Stad gebannen werd. Doch hij kwam wél haast weder te rug, nadat de Gereformeerden vrije oefening van Godsdienst verkreegen hadden. Maar toen de Koning, in 't jaar 1569, den ſlag bij *Jarnac* verloor, moesten de Predikanten zig met levensgevaar wegmaaken. COLONIUS werd Predikant te *Heijdelberg*, en is in den bloei zijner jaaren overleeden. Zijn zoon,

COLONIUS, (DANIEL) die Profesſor te *Leiden* was, ſtierf in

1672. In 1628 had hij eenige ſtellingen over de *Inſtitutiones Religionis Christianæ* van CALVIN uitgegeeven.

COLONIUS, (JOHANNES) geboren den 22ſten Maart 1623, is getrouwd geweest met GEERTRUID DOGEWERTS, en was Predikant te *Alman* en *Deutecom;* hij overleed aldaar, den 14den December 1671, oud agt-en-veertig jaaren. Zijne vrouw ſtorf, den 5den Januarij 1668, oud negen-en-dertig jaaren. In hun huwelijk hadden zij gewonnen tien kinderen, en daar onder,

COLONIUS, (MARTINUS) geboren den 3den Julij 1653, en den 3den Mei 1732, ongehuwd, te *Schoonhoven*, alwaar hij Predikant was, overleeden.

COLONIUS, (GEORGIUS) geboren den 30ſten Augustus 1659, en overleeden den 7den Augustus 1743. Deze verwekte, bij twee vrouwen, dertien kinderen. Een van deze was JAN COLONIUS, Kapitein der Burgerij te *Amſteldam*, geboren den 7den Mei 1701, en in 't begin van 1688 aldaar overleeden. Zijn broeder, DIRK HARMEN COLONIUS, Koopman te *Amſteldam*, geboren den 24ſten Januarij 1718, is aldaar, omtrent twee jaaren vroeger, geſtorven. Nog een ander broeder,

COLONIUS, (DIRK) geboren den 20ſten December 1713, overleden den 31ſten Augustus 1778, is geweest Predikant te *Krimpen op de Lecq*, en getrouwd met ANNA MARIA COLVIUS, geboren den 28ſten April 1711. Haar grootvader is geweest NICOLAAS COLVIUS, die, den 28ſten Mei 1656, van *Dordrecht* naar *Amſteldam*, in de *Waalſche* Gemeente als Predikant beroepen werd, en aldaar ſtierf den 17den November 1711. Haar vader, mede NICOLAAS COLVIUS genaamd, werd ook, den 23ſten Augustus 1705, van *Dordrecht* naar *Amſteldam*, in de *Waalſche* Gemeente beroepen, en ſtierf aldaar den 26ſten November 1730.

COLONIUS, (DIRK) mede uit dat geſlagt, heeft twee kinderen verwekt: GEORGIUS COLONIUS, geboren den 31ſten Januarij 1751, en HESTER ELISABETH COLONIUS, geboren den 14den Julij 1752. Deze trouwde met PIETER WEIJLAND, den 27ſten April 1778, doch

overleed reeds den 16den Mei 1779, en heeft een dochtertje nagelaaten, geboren den 26ſten April van dat zelfde jaar, en genaamd SARA HENRIETTA WEIJLAND.

COLONIUS, (GEORGIUS) de laatſte, dien wij van dit geſlagt zullen melden, werd den 28ſten Junij 1774 Proponent, en den 17den Julij van dat zelfde jaar te *Waſſenaar* als Predikant beroepen. Aldaar omtrent een jaar den dienst hebbende waargenomen, is hij, den 11den Junij 1775, te *Arnhem* beroepen, en vandaar, den 27ſten September 1781, te *Haarlem*. Hij overleed aldaar den 18den November 1782; zijnde getrouwd, den 24ſten April 1780, met MARIA T. SANDRA, welke, na zijn overlijden, den 6den December 1782, is bevallen van een dochtertje, genaamd ANNA MARIA GEORGETTA COLONIUS.

Volgens medegedeelde berichten.

COLLOT D'ESCURY, een oud en vermaard geſlacht, oorſpronglijk uit *Picardië*, daarna onder die van *Bretagne* erkend, vanwaar het zig in de *Nederlanden* heeft nedergezet, en nog tegenwoordig zeer aanzienlijk is. De bewijzen van deszelfs oudheid zijn, onder de Regeering van Koning LODEWIJK DEN VEERTIENDEN, vernieuwd, als zijnde de alleroudſte en echte ſtukken, daartoe betrekkelijk, in den oorlog met de Spanjaarden, en wel in de belegering van *Amiens*, in het jaar 1589, door den brand van 't adelijk huis *d'Eſcury*, bij die Stad gelegen, meest vernield. De nog overigen kwamen aan de moeder van ANDRÉ ELQUIER COLLOT D'ESCURY, na zijns vaders dood hertrouwd met een Roomsch Heer, DES MARDAUS genaamd, die dezelve, uit domme bitterheid tegen haaren Godsdienst, mede aan de vlamme opofferde. Gemelde ANDRÉ COLLOT D'ESCURY, Edelman van gezegden Koning, vond zig, ter ſtavinge van zijnen ouden adeldom, verpligt, den Koning te verzoeken, onderzoek daarna te laaten doen; zo als ook, in de Kamer van *Rennes*, in het jaar 1669 opgericht, naſpooring gedaan werd naar de tijtels en bewijzen der adelijke geſlachten: gelijk dezelven dan ook, na een naauwkeurig onderzoek, bij gemelde Kamer zijn erkend en geregiſtreerd, waarvan de bewijzen deze zijn:

LET-

LETTRE PATENTE DE LOUIS XIV, *Roi de France, addreſſée a la Chambre des Comptes de Bretagne ſur la remontrance* d'Andre de Collot Eſcuyer Sr. de Curie, *donne à Paris le* 13 *May* 1653.

LOUIS, *par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre*, a nos Amés & feaux & Conſeilliers les gens de nos Comptes de Bretagne Theſoriers Generaux de France, & de nos finances audit Pays & autres nos Officiers qu'il appra ſalut. *André Cellot Eſcurier Sieur de Curie & de Lauduran*, nous à fait dire & remontrer, qu'encore qu'il ſoit iſſu de Noble & Ancienne Race, ainſi qu'il reſulte par les Contrats de Mariage de Deſſunt *David Collots Eſcuyers*, ſon grand Pere & Pere, des Années Mil-Cinq cens quatre vint trois & jvie ſix & qu'il ayt toujours veſcu noblement ſans avoir commis acun Acte deſrogeant a Nobleſſe mesmes que ſes Ayeuls, ſon Pere, & l'expoſant nous ayant ſervi dans nos Armées, où ils ont recu quantite de bleſſures, nottament le dit expoſant qui auroit recu un coup de Mouſquet devant notre ville Corbie, Lors de Siege d'icelle par les Ennemis de notre Eſtat & du depuis encore dans la Loraine. l'Allemange, & en divers rencontres & occaſions tant es Siéges de Frankendaal que Saverne, ainſi qu'il reſulte des Certificats cy Attache ſoubſſe Contreſcel de noſtre Chancelier, a lui accordées, par les Luitenants *Generaux* de nos Armées, toutes fois quoique telles actions, & pieces ſoient des preuves infaillibles, & marques de la Nobleſeſſe du d'Expmt. il apprehende neanmoins que quelcun de ſes ennemies ayant appris que pendant les Geurres Civiles, les Titres & Enſeignemens Juſticatifs de la Nobleſſe de ſes Anceſtres, auroient eſté perdu. Lorſque ſa Maiſon noble *de Curie* fut entierement bruslée par les Eſpagnols. Lors du ſiége d'Amiens en l'Année Mil cinq-cens quatre vingt neuf, il nous a ſuppl. Luy Vuloir ſur le contenu cy deſſus pourvoir, & luy octroyer nos Lettres neceſſres: *a ces cauſes* nous vous mandons & enjoignons par ces preſentes ſignée de Notre main, que ſi par bons & valables titres il vous appert, de la qualité de noble du dit Expoſant, qui lui & ſes Anceſtres, ayant veſcu noblement, &

& nous ayent toujours ſervy dans nos Armées, mesmes que Led. Expoſant, y ait eſté bleſſé, en nous rendant ſervice, actuel ſuivant les Certificats cy deſſus enonces, & que la Maiſon noble *de Curie* ayt eſté brulée par les Eſpaignols en la dit Année, avec les pieces Juſtificatives de ſa Nobleſſe, vous aud: cas ayez a le faire Jouir de la qualité de Noble & le maintenir dans les facultés, preogatives, & préeminences dont Jouiſſent les autres nobles de Celuy notre Royaume, ſans ſoufrir qu'il luy ſoit donné aucun trouble & Enpechement, au contraire, *car tel eſt* noſtre plaiſir. Donne à Paris ce quinziesme jour du mois de May. L'An de grace Mille-ſix cens cinquante trois & de Nre Regne le unziesme *ſigné* LOUIS plus bas par le Roy ſigné De Guegenaud avec *paraphe* muni d'un ſceau de Cire Jaunatre, y pendent à queue de parchemin coupé de la piece même; en dorſo étoit ecrit ordre d'examiner le Titre de nobleſſe.

Het tweede had dit opſchrift, en was van dezen inhoud.

LETTRE PATENTE DE SURANNATION *accordée par* LOUIS XIV. *Roy de France et de Navarre a l'inſtance d'*André de Collot Eſcuyer, Sieur d'Eſcury et de L'audaran, *expediée an Conſeil datée de Paris* le 16 Juillet 1655.

Louis, par la grace de Dieu Roy de France et de Navarre a nos Amées & feaux Coners les gens des nos Comptes en Bretagne Treſoriers de France, & Generaux de nos finances aud. Lieu & autres nos Officiers qu'il appardr. ſalut, notre cher & bien amé *André de Collot Eſcuyer, Sieur d'Eſcury & de Laudaran*, l'un de nos Gentilshommes, ordinaires ſervant actuellement, nous a fait dire & remonſtrer, que nous lui avons accordé nos Lettres de reliefs de Nobleſſe le quinziéme jour du mois de Mais de l'Année Mille ſix cens cinquante trois a L'interrinement des quelles deſirant de proceder, il apprehende, peu ne faiſiez difficulté attendu qu'elles ſont ſurannées. C'eſt pourquoi il nous à requis lui vouloir octroyer nos Lettres de ſurannation ſur ce neceſ-

ſai-

faires. *A ces causes* nous vous mandons & enjoignons par ce preſt. que ſans vous arrêter a la Surranation dend. Lettres de relief de Nobleſſe faire Jouir & Uſer le dit Expoſant ſans ſoufrir etre donné aucun trouble ou empechement au contraire: *car tel eſt* notre plaiſir. Donne à Paris le 16 jour du mois de Juillet, l'an de grace Mille-ſix-cens cinquante-cinq & notre Regne le treize. *Plus bas* par le Roy en ſon Conſeil. La *Bovie*, avec paraphe muni, d'un ſcel en Cire Jaunatre, y pendant à queuë coupé de la piece meme, in dorſo. Ordre de Regiſter les titres de Nobleſſe.

Het derde, zijnde een Extract uit de Regiſters van de Reken-kamer van *Bretagne*, luid aldus:

Arrêt de la Chambre des Comptes de Bretagne relatif aux deux Lettres precedentes, daté de Nantes, le 26 May 1656.

Extrait des Regiſtres de la Chambre des Comptes de Bretagne.

Vu par la Chambre La Requeſte preſentée par André Collot, Sieur d'Ecury & de Landauran, tendante a ce qu'il pleuſt a la dite Chambre pour les Cauſes y Contenues, la Regiſtrature des Lettres Patentes de ſa Majeſte obtenuës par le dit de Collot données à Paris le quinziéme May, Mille cinq cinquante & trois, ſignés Louis, et plus bas par le Roy. De *Geuingaud* & ſcellées du grand ſceau de cire jaune, à ſimple queue portant maintenuë de l'Anobliſſement d'icelluy de *Collot* pour les cauſes amplement portées par icelles, autres Lettres de ſurranation obtenues par le dit de *Collot* le 16 Juillet Mille-ſix-cens-cinquante cinq, auſſi ſignées par le Roy en ſon Conſeil *Labotie* & pareillement ſcellées du grand ſceau de Cire Jaune. Concluſions du Procureur General du Roy & tout Conſideré. *Chambre* a ordonné & ordonne, que les dites Lettres de ſa Majeſte cy deſſus, en bonne & due forme ſeront enregiſtrées, au Greffe, de la dite Chambre des Comptes. Fait en la Chambre des Comptes à Nantes ſemeſtres aſſemblées le 26 jour de May Mille-ſix-cens cinquante ſix *ſigné Fur*[illegible]

Purcheteau avec Paraphé *à coste* Collaené in *dorso* Arreſt de la Chambre des Comptes de Nantes des 26 May 1656, au ſujet de la Nobleſſe du Sieur *d'Eſcury*.

Het laatſte was dit volgende.

LETTRE PATENTE DE LOUIS XIV. *Roy de France & de Navarre, en date du Mois* Octobre 1675, *par la quelle le dit Seigneur Roy maintient & Confirme* André Collot, Sr. d'Eſcurij *en ſa qualité de Noble, & entant que de beſoin, l'annoblit lui & ſes enfans nées & à naitre.*

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre, à tous preſens & avenir Salut: Les temoignages qui nous ont eſté rendus de l'extraction Noble & Ancienne, de notre cher & bien aimé *André Collot*, Sr. d'Eſcury nous convient d'autant plus à le maintenir dans ceste préeminence de Nobleſſe, qu'outre la Conſideration des ſervices, qu'il nous à rendus, avec beaucoup de Zele, tant en qualité de Luitenant de Cavallerie au Regiment de *Staef* qu'en celle de Capitaine au Regiment de la Marine ou il a ſignalé ſon courage, en diverſes & importantes occaſions, notamment dans celle du ſecours d'Arras, & de la Bataille de Dunkerke, nous avons d'ailleurs tout ſujet de nous Louer de ceux de ſes deux Enfans dont l'un a eſté tué l'Année derniere à la Bataille de Senef ou il ſervoit en qualite de Luitenant dans le Regiment d'Auvergne, & l'autre vient d'avoir le bras gauche emporté a la Bataille d'Altheim, ou il à donné auſſi des marques ſingulieres de ſon courage & de ſa Valeur, dans le Commandement que nous lui avons confié, d'un Compagnie de Cavallerie au Regiment de *Repaire*, & comme nous nous premettons que cette Grace l'obligera à redoubler doresnavant ſon Zele, & ſon application à Notre ſervice. Nous avons bien voulu relever le dit expoſant de la rigueur de l'Arrest de notre cour de Parlement de Bretagne du . . . . . par lequel il a eſté declaré Uſurpateur du Titre de Nobleſſe faute d'avoir pu repreſenter, les minutes de quelques Contrats

trats qu'il avoit produit pour Juſtifier ſa qualité de Noble & de Eſcuyer, leſquels ſe ſont trouvés egarés pendant les desordres des dernieres Guerres, *Pour ces Cauſes* & autres à ces mouvans de notre grace Speciale pleine puiſſance & authorite Royalle avons maintenu & Confirmé, & par ces préſentes ſignées de Notre Main, maintenons, & confirmons le dit *André Collot*, Sr. *d'Eſcury* en ſa qualité de Noble, & entant que de beſoin l'avons annobli & annobliſſons lui & ſes Enfans né & a naitre, en Loyal Mariage tant males que femelles pour Jouir des honneurs, privileges, prerogatives, preéminences, droits & immunitez, dont jouiſſent & ont accoutumez de Jouir les autres Nobles & *Eſcuyers* de Notre Provence de Bretagne, tant qu'ils vivront noblement & ne feront aucun Acte derogeant a nobleſſe. Et ce non obſtant. Le dit Arrest de Notre Parlement de Rennes du dit jour.

Dont de notre meme grace & authorité, que deſſus, nous l'avons relevé, & dechargé, relevons & dechargeons par ces dites préſentes, voulons & nous plait qui lui & ſes Enfans, & poſterité puiſſent apporter Leur Armes Timbrés telles ſont cy empreintes, & qu'ils puiſſent doreſnavant prendre tant en jugement que dehors la qualité *d'Eſcuyer* & parvenir à tous degrez de Chevallerie, meme aquerir & poſſeder toutes ſorte de Fiefs Terres & Seigneuries Nobles de quelque nom nature & qualité quelles ſoyent. A la charge toutes fois, d'indemniſer les Paroiſſes & Communautés pour le Bien ruraux qu'ils pourront poſſeder en Icelles. *Donnons en Mandement*, a nos Amez & feaux les gens tenant nôtre Cour de Parlement de Bretagne, transferré a Vannes, & a tous avec nos Officiers & Juſticiers qu'il appartiendra, qui ſes préſentes nos lettres, ils ayent à en regiſtrer & du Contenu en icelles faire Jouir & Uſer le dit André Collot, Sr. d'Eſcury & ſes Enfans tant mâles que femelles nés & à naitre en Loyale Mariage pleinement paiſiblement, & perpetuellement ceſſant & faiſſant ceſſer tout trouble & Empechement non Obſtant toutes ordonnances tant anciennes que nouvelles, Arrets, Reglemens, Defences & autre choſes à ce contraires acquelles & aux derogatoires y contenues, nous avons derogé & derogeons par ces dites preſentes pour ce reguard ſeulement, & ſans

ſans tirer à conſequence car tel eſt notre plaiſir. Et afin que ce ſoit Choſe ferme & ſtable à toujours nous avons fait mettre notre ſcel à ces dites preſentes ſauf en autre choſe notre droit, & l'autruy en toutes. Donnés à Verſailles au mois d'Octobre l'an de grace mille ſix cens ſoixante & quinze & de notre Regne le trente troiſiéme. Etoit *ſigné* LOUIS en marge etoit écrit Confirmation de Nobleſſe, & entant que de beſoin nouvelle Annobleſſement en faveur de Sr. *d'Eſcuyer* ſur le reply par le Roy *ſigné* Arnault, a cote ſur le reply viſa ſigné d'Algire plus bas pour Confirmation de Lettres de Nobleſſes, accordées, à *André Collot*, ſignées *Arnauld*, encore plus bas, Regiſtrée ouy, à ſe Conſentant le Procureur General de Roy pour en Jouir, l'impetrant bien, & duement, ſuivant la volonté du Roy & l'Arrest de la Cour de ce jour fait en Parlement à Rennes, ce 17 Mars, Mille ſix-cens ſoixante & ſeize *ſigné* Courtoye, cum cancello à coſté un ſcel de moindre grandeur en cire Verte, tout deux ſur Lacqs de ſoye rouges & Verts.

De eerſte, die ons van dit geſlacht te vooren komt, was,

COLLOT, (GUJON) die als Ridder vermeld wordt op het Jaar 1411, in eene Regiſtratie van de Rekenkamer te *Parijs*. De tweede,

COLLOT, (JEAN ECUIER) was, 1531, in dienst des Konings van *Frankrijk*, en word mede als Ridder vermeld in een Acte van 't Parlement van *Parijs*. Hij is getrouwd geweest met ....., en liet na een' zoon,

COLLOT, (LOUIS ECUIER) Heer van *Eſcury*, gelegen bij *Amiens*, in *Picardië*, en van *Drouillij*. Van dezen wordt melding gemaakt in twee Extracten des Hofs van *Normandië*, van den 6den Julij 1554, en den 24ſten April 1555; waaruit blijkt, dat hij, ter oorzaake van zijn adelijk Leen van *Drouillij*, is belast geworden, wegens de *Ban & arriere Ban*, met het opbrengen van zijn deel in de ligte paarden op de monſtering. Hij was getrouwd met CHARLOTTA DE LATTRE, bij welk hij heeft gewonnen een' zoon,

COLLOT, (DAVID ECUIER) Heer van *Escurij*, die, in het jaar 1560, trouwde met RENNE D'AVROUT, oudste dochter van GEORGE D'AVROUT, Heer van *Herguij*: welke vrouw wreedelijk werd vermoord, in de kerk van *Vassy*, in *Champagne*, onder het pleegen van den openbaaren Godsdienst, door een hoop Soldaaten van den Hertog VAN GUISE, onder de regeering van KAREL DEN XI, Koning van *Frankrijk*. Haare twee zoonen vonden gelegenheid de handen der moordenaaren te ontkomen. De eerste van deze was,

I.) COLLOT, (DAVID ECUIER) Heer van *Escurij* en *Landauran*; welke laatste Heerlijkheid hij, in 't jaar 1607, door koop verkreeg. In 1583 trouwde hij met FRANÇOISE PHILIPPE DE VILLORIE, afkomstig uit een zeer aanzienlijk geslachte van *Bretagne*, waarvan de oudste zoon zig noemde *Baron de Reschau*. Zij overleed, zonder kinderen, in 1601. In de maand van Junij des jaars 1606 hertrouwde hij, met MARIA DE LA MORLAIS LE NOIR. Hij overleed in 1612, nalatende drie kinderen. Zijne weduwe hertrouwde met PHILIPE DU MARDAUS, die van den Roomschen Godsdienst was, en dien zij ook kinderen gebaard heeft, welke zij meer begunstigde, dan de kinderen uit haar eerste huwelijk, welke zij grootlijks benadeelde. Zelfs verbrandde zij, gelijk gezegd is, de papieren van hun vaderlijk geslacht; het welk haar naderhand zeer berouwde, en haaren zoon ANDRÉ veel moeite veroorzaakt heeft, om de bewijzen van zijnen adeldom, hier en daar, te gaan ligten; waarvan het hem, echter, gelukt is, de volkomene bewijzen te vinden, gelijk wij boven getoond hebben. DAVID had, zo als gezegd is, drie kinderen, die volgen, *a. b. c.*

II.) COLLOT, (JEAN ECUIER) was de broeder van DAVID, zo als blijkt uit de scheidingsbrief van huns vaders nalatenschap, getekend 3 September 1603.

a. COLLOT, (ANDRÉ ECUIER) Heer van *Escurij* en *Landauran*, de oudste zoon van DAVID, was Edelman van Koning LODEWIJK DEN DERTIENDEN, volgens Acte van 28 Mei 1650, en

en Gouverneur van de Stad en 't Kasteel *St. Quintyn*, in *Bretagne*. Hij trouwde, in 1640, met MAGDELENA DE LA PRIMAUDAIS, wier geslacht onder de Edelen van *Frankrijk* bekend was, ten tijde van Koning HENDRIK DEN VIERDEN. Hij deed, zo als meermaalen gezegd is, bewijs van zijn oud adelijk geslacht en tijtel van ECUIER, van bijna drie honderd jaaren herwaards; als mede, dat zijne voorouders zitting hadden gehad, als Edelen, in de Staaten van *Bretagne*. Diensvolgens ontving hij van den Koning een Acte, waarin zijn oude adeldom bevestigd werd; wordende dezelve ook, volgens de stukken daarvan, hier vóór bijgebragt, geregistereerd in 't Parlement van *Rennes*, in *Bretagne*, op den 17den Maart 1675, waarvan het originneele nog onder de famille berust. ANDRÉ, wegens de vervolging tegen de Gereformeerden, uit *Frankrijk* naar de *Nederlanden* gevlucht, was geboren in den jaare 1610, en sterf te *Nijmegen* 1686. Zijne vrouw was reeds in 1649 overleden. Te zamen hadden zij verwekt twee kinderen, (behalven die jong gestorven zijn,) als:

1 COLLOT (DANIEL ECUIER) D'ESCURIJ, Heer van *Laudauran*, was Ritmeester, in dienst des Konings van *Frankrijk*. In den oorlog werd hem zijn arm afgeschoten, en hij daarvoor, door den Koning, met een jaargeld begiftigd. Hij trouwde, 19 Mei 1677, met ANNA CATHARINA DE LA VALETTE, jongste dochter van PIERRE DE LA VALETTE, Ridder, Luitenant van de Stad en het Kasteel *Stenaij*. DANIEL was Heer van *Touche*, eene Heerlijkheid in *Touraine*, vijf mijlen van *Tours*, bij het Dorp *la Capelle*, aan de rivier de *Aze*; welke Heerlijkheid, benevens andere treffelijke goederen, hem ten deele gevallen was. Wegens de vervolging om den Godsdienst, in het jaar 1685, heeft hij zijn pensioen, goederen, vaderland en alles verlaaten. Eerst vluchtte hij, met zijn huisgezin, naar *Bazel* in *Zwitzerland*, en verkreeg van dat Canton eene loflijke recommandatie aan de Heeren Staaten der *Vereenigde Nederlanden*, die hem ook met

een jaargeld begunſtigden. In het jaar 1686 woonde hij te *Nijmegen*, werd Major in dienst van WILLEM DEN DERDEN, als Koning van *Groot-Brittanje*, en nam, met zijn huisgezin, zijne wooning te *Dublin* in *Ierland*, alwaar zijne vrouw, 1699, ſtierf, en hij in 1714, oud een-en-zeventig jaaren, hebbende gehad zes kinderen. Zie A. B. C. enz.

2 COLLOT, (SIMON) *de Laudauran*, Luitenant in het Regiment van *Auvergne*. In den ſlag van *Senef* zwaar gekwetst zijnde, ontving hij van den Koning een Compagnie tot vergelding; doch hij overleed kort daarna.

b. COLLOT, (PHILIP ANDRÉ ECUIER) tweede zoon van DAVID, getrouwd met *N. N.* had één' zoon, genaamd

COLLOT. (*N.*) Deze verkreeg de Heerlijke goederen *Laudauran* en andere, toen zijn oom ANDRÉ, om de vervolging te ontwijken, *Frankrijk* verliet. Hij is getrouwd geweest, en heeft kinderen gehad.

c. COLLOT, (MARGARETHA) eenige Dochter en derde kind van DAVID COLLOT, was Abdiſſe van 't Stift *Stranches*, in *Normandiën*.

A.) COLLOT (MAGDELAINE) *d'Eſcurij*, gehuwd met CHARLES DANIEL BOILEAU, Ridder, Heer van *Caſtelneau* en van *Nismes*, was geboren in *Frankrijk*, den 12den November 1679.

B.) COLLOT (DANIEL ECUIER) *d'Eſcurij*, mede geboren in *Frankrijk*, den 26ſten Februarij 1681, was Kapitein van de Dragonders, in het Regiment van *Wales*, en ſtierf ongehuwd, in 1710.

C.) COLLOT (HENRIJ ECUIER) *d'Eſcurij*, ook geboren in *Frankrijk*, den 6den Augustus 1682, was Hofmeeſter en Major van de Brigade, in dienst van dezen Staat; hij overleed te *Zwolle* 1733. Den 23ſten October 1617 was hij getrouwd met

met JOHANNA MARTINA GEERTRUIJD SWEERTS DE LANDAS, derde dochter van MARTEN CHRISTIAAN SWEERTS DE LANDAS, Vrijheer van *Oorſchot* en *Beest*, Quartierſchout van *Kempenland*, Raad en Preſident van de Stad *'s Hertogenbosch*: zij overleed, 1744, in *den Bosch*. Zij hadden te zamen verwekt deze zeven kinderen:

1 COLLOT (*Georgetta Henrietta Jacoba*) *d'Eſcury*, geboren in 1717, en getrouwd aan JUSTUS CLANT SCHUTTER, Kommandeur ter zee, Schepen en Raad der Stad *'s Hertogenbosch*.

2 COLLOT (*Arnold Joost Ecuier*) *d'Eſcury*, geboren 1718, Cornet, ſtierf ongehuwd 1736.

3 COLLOT (*Simon Petrus Ecuier*) *d'Eſcury*, Heer van *Naaldwijk* en *Slijdrecht*, Erf-Watergraaf in den *Alblasſerwaard*, Raad in de Vroedſchap der Stad *Gornichem*, werd, Ao. 1757, wegens gemelde Stad, gecommitteerd in het Collegie der Gecommitteerde Raaden van *Holland* en *Westfriesland*. Hij was geboren den 13den December 1719, en 1739 getrouwd aan CHARLOTTA ELISABETH VAN DER BURCH, uit het oud adelijk Hollandsch geſlacht van dien naam: zij overleed in 1755. In 't volgende jaar trad hij wederom in 't huwelijk, met ANNA MAGDALENA DE LA FAILLE, oorſprongelijk uit de Baronnen van *Nivelle* en *Estenpuis*, in *Vlaanderen*; haar vader was JACOB DE LA FAILLE van *Delft*. Deze SIMON heeft verwekt agt kinderen, die volgen onder a. b. c. enz.

4 COLLOT (*Albertina Christina*) *d'Eſcury*, geboren in den jaare 1720, en getrouwd aan PIETER YSERN, Kapitein te voet.

5 COLLOT (*Geertruid Henriette*) *d'Eſcury*, geboren in 1723.

6 COLLOT (*Martha Christina*) *d'Escury*, geboren in 1725, getrouwd met FRANS VAN HEUZEN, Schepen en Raad, midsgaders Secretaris van *'s Hertogenbosch*.

7 COLLOT (*Emondels Ecuier*) *d'Escury*, geboren den 20sten Augustus 1726, Kapitein in 't Regiment van den Generaal Major DUTZ.

D.) COLLOT (*Simon Ecuier*) *d'Escury*, geboren in *Frankrijk*, op het Kasteel *la Touche*, aan hunnen vader behorende, den 21sten Maart 1684, was Kolonel van een Regiment Infanterij, in dienst van den Koning van *Groot-Brittanje*. Hij trouwde, voor de eerste keer, met N. SULJAARD DE LEEFDAAL, den 29sten Januarij 1719; zij overleed in dat zelfde jaar: waarna hij hertrouwde met ELISABETH BARON, bij welke hij verwekte twee zoonen:

1 COLLOT (*Henry Ecuier*) *d'Escury*, Kapitein in Engelschen dienst.

2 COLLOT (*Simon Ecuier*) *d'Escury*, mede Kapitein in gemelden dienst.

E.) COLLOT (*Anne*) *d'Escury*, geboren den 29sten Julij 1688 te *Nijmegen*, trouwde met MARRETT DE LA REVE, uit welk huwelijk twee kinderen zijn voortgekomen.

F.) COLLOT (*Anne Marie*) *d'Escury*, geboren te *Dublin*, den 20sten Januarij 1699, en getrouwd met JEAN CORNEILLE, Kapitein en tweede Ingenieur in *Ierland*; zij hadden te zamen gehad twee zoonen en vier dochters.

De volgende zijn de agt kinderen van SIMON COLLOT en ANNA MAGDALENA DE LA FAILLE.

a.) *Hendrik Collot d'Escury*, geb. 1740.
b.) *Johan Maerten Collot d'Escury*, geb. 1742.

c.)

c.) *Emelia Christina Collot d'Eſcury*, geb. 1745.
d.) *Levina Martena Collot d'Eſcury*, geb. 1746.
e.) *Henrietta Jacolina Collet d'Eſcury*, geb. 1748.
f.) *Margretha Theodora Collot d'Eſcury*, geb. 1751.
g.) *Robbert Collot d'Eſcury*, geb. 1753.
h.) *Martha Francina Collot d'Eſcury*, geb. 1754.

COLVIUS, (ANDREAS) één der deftigſte Hervormde Godgeleerden van de voorgaande eeuwe, werd geboren te *Dordrecht*, in het jaar vijftien honderd vier-en-negentig. Na de voltrekking van zijne ſtudien, werd hij Predikant te *Rijsoort*, onder *Dordrecht*. Vervolgens was hij, van 1620 tot 1623, Hofprediker van den Ridder SIRK, Afgezant van den Staat bij de Republiek van *Venetien*. Gedurende dien tijd maakte hij aldaar kennis met de geleerdſte mannen van die Stad, en inzonderheid met P. SARPIUS, den beroemden beſchrijver van het Concilie van *Trenten*. Vandaar terug gekomen zijnde, werd hij Predikant bij de Walſche Gemeente te *Dordrecht*. Hij overleed den eerſten Julij 1671, nalaatende eene uitmuntende verzameling van natuurlijke zeldzaamheden. Dat hij een man was, die alle weetenſchappen beminde, en van alles kennis had, hebben zijne brieven volkomen beweezen.

COLVIUS (NICOLAAS) de zoon van ANDREAS, zo even gemeld, werd geboren te *Dordrecht*, den 9den Februarij 1634, en was, in 1655, zijns vaders amptgenoot. Daarna werd hij beroepen te *Amſteldam*, alwaar hij vijf-en-twintig jaaren zijnen dienst getrouw heeft waargenomen. Hij overleed 1717, nalatende twee zoonen, waarvan de oudſte, die naar hem genoemd was, van 't jaar 1705 tot 1711, mede Predikant in de Walſche Gemeente was. De andere, JAN genaamd, was Koopman te *Amſteldam*.

COLYN. (KLAAS) Zie KOLYN.

COLYN, een aanzienlijk geſlacht in *Amſteldam*, 't welk, in vorige tijden, de voornaamſte eerampten aldaar bekleed heeft, gelijk uit de Regeeringslijsten blijkt. Op dezelve wordt gemeld

SIMON PIETERSZ. COLYN, 1427 Schepen, 1430 Burgemeeſter; HENDRIK DIRKSZ. COLYN, 1455 Schepen; PIETER COLYN PIETERSZ., 1472 Schepen en 1482 Raad; Mr. PIETER COLYN JACOBSZ, 1505 Schepen en 1507 Raad; en Mr. PIETER COLYN, 1523 Raad en 1531 en volgende jaaren Burgemeeſter. In het beruchte oproer der Wederdoopers, binnen *Amſteldam*, in het jaar vijftien honderd agt-en-dertig, was Mr. PIETER COLYN één der regeerende Burgemeeſteren, en ſtond bij de Gemeente bekend voor een zeer geleerd en godvruchtig man; doch tevens was hij, bijzonderlijk bij de heethoofdigen, in verdenkinge, als of hij met de Wederdoopers éene lijnen trok, en dat aan hem bekend was, welke aanſlagen die oproerige menſchen in den zin hadden. De verdenking was daar uit ontſtaan, om dat COLYN, die alles met reden en overleg zocht te recht te brengen, die verdoolde menſchen niet ſtreng genoeg vervolgd had. COLYN, om zig van dien blaam te zuiveren, rukte, volgens COMMELIN, met een hoop Burgers, naar den *Dam*, alwaar de Herdoopers zig bevonden; die, op de aankomst der Burgeren, hen ſtoutlijk tegen trokken, en noodzaakten te vluchten; in welke vlucht veelen gewond werden, en Burgemeeſter COLYN zelf ſchandelijk vermoord. Volgens de opgave van gemelden Schrijver zouden daarenboven nog geſneuveld zijn: KLAAS MATTHIJSZOON, der Stede Bode; CORNELIS SIJMON ROESE, Schout bij Nacht; SIJMON CLAAS PUT, Kapitein van de Wacht; KLAAS MEEUWSZ, in de Kalverſtraat; JAN DIRKSZ. RAESGEN en DIRK EVARDTSZ, beide Stads Wakers; DUBBELT DUBBELSZ; LUITGEN MUILKEN; KLAAS PIETERSZ VAN AKEN; JACOB JANSZ. SMIT; MAERTEN EGBERTSZ, Smit; VINCENT PIETERSZ, Lakenkoper; JAN WILLEMSZ ABCOU, een Vrijer; JAN WILLEMSZ POT; GERRIT MARTENSZ, Metzelaar; DIRK GERRITSZ, JAN VAN UTRECHT en EGBERT WILLEMSZ. De vermaarde L. HORTENSIUS, die den oproer der Wederdooperen 't allernaauwkeurigst beſchreeven heeft, zegt hieromtrent, in den druk in 8°. p. 119. *Den tijd van deſen aanſlag werd beſtemt op den* 10 *May, een yder werd een gouden penningh ghegheven, tot een Godts-penningh van haar gemeenſchap of verbondt. De loſe om te ſamen te komen ſouden weſen als de klock op het Stadhuis ſoude luiden: deſen aanſlag is meer by gevalle als deur toeſicht of kloeckheid van de Burge-*

gemeeſters, byna ten uitterſten, alſe ſouden aangaan, ontdekt geworden: die van het Kruisgilt waren na oude gebruik gewoon, op het Stadhuis een maaltijdt aanterechten, ende daarbij de gantſche Magiſtraat en de meerderdeel van de rijkdommen van der Stadt te gaste te noden, en tot in der nacht goede Ciere te maken. Op dezen maaltijd werd, volgens zijn verhaal, daarvan kennis gegeeven aan Burgemeeſteren, die 't naauwlijks gelooven wilden. Nader onderricht zijnde, begonnen dezelven te raadpleegen, en hielden daarmede aan, tot dat de Herdoopers, gewapend met allerlei geweer, uit de Pijlſteeg kwamen trekken; neemende vervolgens met Vaandels en Trommen, het Stadhuis in, ſmijtende de Wagters dood, en onder deze den bovengenoemden Wachtmeeſter SYMON PUT. *De Burgemeeſters*, zegt hij verder, *hadden intuſschen de ſtraaten na de markt (den Dam) toeſtrekkende, bezet; en daar was onder de Burgemeeſters beſloten, dat men voor den dageraat niets zouden aanvangen.* Burgemeeſter PIETER COLYN, om zig van de hier voorgemelde aantijging te bevrijden, was zeer ijverig, om als leidsman de Burgers tot op de Markt voortegaan. De Wederdoopers, de aankomst der Burgeren vernemende, gingen hen met handroers, omtrent de Waag, te gemoete, en dreeven ze haast te rugge. Veelen, gelijk gezegd is, werden in de vlucht gekwetst, en de Burgemeeſter ſchandelijk vermoord. In de duisterheid van den nacht werden veelen met vergiftige looden of kogels doorſchoten.

Zie verder de gemelde Schrijvers.

COLYNS, een aanzienlijk geſlacht in *Braband*, afkomſtig uit *Vlaanderen*, afſtammende van PETER COLYNS, die, door Koning PHILIPPUS DEN VIERDEN, in *Spanje* tot gewigtige zaaken gebruikt werd. Zijn zoon ANTONINUS werd verheven tot Preſident van den Koninglijken Spaanſchen Raad in *Artois*, en hielp mede tot het ſluiten van den *Pijreneeſchen Vrede*. De zoon van dezen, mede Raad van dit Hof, en Requestmeeſter in den grooten Raad van *Mechelen*, bragt, in 1693, aan zijn geſlacht den tijtel van *Vrijheer*.

Zie *l'Erection de toutes terres de Braband*, p. 21.

COLYNS, (DAVID) een bekwaam Schilder, bijzonderlijk van Bijbelſche Hiſtorien, en meest van die, waarin een groot gewoel van beeldjes te pas komt. Hij was geboren te *Amſteldam*, en moet aldaar geleefd hebben omtrent het jaar zestien honderd en in de vijftig.

Zie HOUBRAKEN, III. Deel.

COMMELIN, (ISAÄK) werd geboren te *Amſteldam*, den 19den October van het jaar vijftien honderd agt-en-negentig, en overleed 'er den 3den Januarij des jaars zestien honderd zes-en-zeventig. Hij heeft zig beroemd gemaakt door zijne ſchriften, als een gedeelte van de *Beſchrijving der Stad Amſteldam*; 't bijeenbrengen van het Hollandsch Plakaatboek, II. Deelen in fol. de eerſte reize naar de *Oost-Indiën*, II. Deelen in 4to; Leven van Prins *Fredrik Hendrik*, in folio; en de vertaaling van den Wegwijzer door, en beſchrijving van *Frankryk*, *Spanje* en *Italie*.

COMMELIN, (JACOB) jongſte broeder van ISAÄK, mede te *Amſteldam* geboren, was ook een ijverig Schrijver en kundig Verzamelaar van fraaije en wetenswaardige zaaken, betreffende de *Nederlanden*, doch meest in de Franſche taal. Ook zijn door hem bijeengebragt de Keuren van *Delfland*.

COMMELIN, (CASPARUS) zoon van ISAÄK COMMELIN, werd te *Amſteldam* geboren, den 28ſten Februarij des jaars zestien honderd zes-en-dertig, en overleed aldaar, 1693, in den ouderdom van zeven-en-vijftig jaaren. Deze heeft in het licht gebragt de vermaarde beſchrijving zijner geboorteſtad, te wel bekend om 'er iets van te zeggen, waaraan zijn vader mede gewerkt had, *in* II. Deelen in folio. Hij liet na twee zoonen: JOHANNES en CASPARUS COMMELIN; mannen, die mede hunne geboorteſtad tot eer verſtrekt hebben.

COMMELIN, (JAN of JOHANNES) oudſte zoon van ISAÄK COMMELIN, geboren den 23ſten Julij zestien honderd negen-en-twintig, bekleedde binnen zijne geboorteſtad de waardigheid van Raad,

waar-

waartoe hij aangeſteld werd in het jaar zestien honderd twee-en-zeventig, en behield dezelve tot aan zijnen dood, die voorviel in 1692. Van hem heeft men de volgende werken: *de Nederlandſche Hesperides; Catalogus Plantarum; Catalogus Horti Amſtelodamenſis; Historia Plantarum Horti Medici.*

COMMINES, (PHILIPPUS DE) *Talmont*, was Heer van *Argenton*, *de la Motte*, *de Villentras*, *Vauſelles*, *Lairegodeau*, *Gourge* en *Sauvigné*, Ridder van het *Gulde Vlies*, en vermaard Hiſtorieſchrijver. Zijne gedenkſchriften, waarom hij geroemd is, en die wezenlijk meer verdienden geleezen te worden, zijn herdrukt te *Amſteldam* bij F. HOUTTUYN, in 1757. II. Deelen in gr. 8°. onder den tijtel van: *Gedenkſchriften van den Heere* FILIP VAN COMINES, *Heer van Argenton, behelzende de Hiſtorie van Lodewijk den XI, en Karel den VIII, Koningen van Frankrijk, van het jaar* 1464 *tot* 1498, *doormengd met een verhaal van de Lotgevallen der Graaven van Holland, uit den Huize van Bourgonje, en veele zeer fraaije Staatsleſſen, nopens de beſtiering van Landen en Steden, enz. enz.*

Zie hier, wat J. LIPSIUS, M. DE MONTAGNE, L. ROCHE MAILLET en SCEVOLA SAMMARTHANUS van hem, en van gemelde zijne Gedenkſchriften, gezegd hebben.

JUSTUS LIPSIUS, in zijne aantekeningen op het I. Boek der *Staatkundigen.*

„ Maar bij onzer Vaderen en onzen tijd ſchijnt de Hiſtorie het hoofd opgebeurd te hebben: getuigen hiervan ſtrekken *de Gedenkſchriften van* PHILIP VAN COMINES, door hem, voor weinig min dan honderd jaaren, zo loflijk toegeſteld, dat ik geen zwarigheid maake, hem met een' ieder der ouden te vergelijken: 't is ongeloflijk hoe hij alles gade ſlaat, en doordringt; de geheimnisſen der raadſlagen ontdekt, en tevens ons door heil- en zeldzaame leeringen onderwijst, en wel doorgaans naar het voorbeeld van *Polijbius*, ſchoon hij dien, nog deszelfs gelijken, nimmer gezien heeft; ja, 't geen zijnen roem nog grootlijks vermeerderd, is, dat hij zulke groote zaaken verricht heeft, ſchoon hij ongelet-

letterd was, en dus daar toe niet dan ervarenheid van zaaken en een goed oordeel te baat had: ga nu heen, gij neuswijzen, en vermaak u zelven met eenige geringe kennisſen van taalen; dat onze Prins dezen Schrijver vrij leeze, en *Comines* hem tot een handboek verſtrekke: Dees *Philippus* mag met al de *Alexanders* verkeeren."

MICHIEL DE MONTAGNE, in het X. Hoofdſtuk van het II. Boek der *Ervaringen*.

„ Bij mijnen *Philip van Comines* zult gij eene lieflijke en aangenaame taal vinden, gepaart met eene natuurlijke eenvouwdigheid, het verhaal zuiver, en de goede trouw des Schrijvers daarin uitblinkende: men beſpeurd in hem, van zig zelven ſpreekende, geene verwaandheid; van andere gewaagende, gunst noch haat: zijne redenen en vermaningen zijn meer vergezeld van goeden ijver en waarheid, dan door opgeſmukte redenkragt: overal betoont hij zig een' man van achtbaarheid, goede afkomst, en geſchikt tot groote zaaken."

LA ROCHE MAILLET, in zijne *Lofredenen*.

„ *Philip van Comines*, Heer van *Argenton*, is geboren in den jaare 1445, op het Kasteel van *Comines*, niet verre van *Meſſina*, bij de rivier de *Lis*, in *Vlaanderen*: hij is aan het Hof van *Bourgonje* als opgevoed, en ging in den jaare 1472 over in dienst van *Lodewijk den Elfden*, en is door dien Vorst, gelijk ook door deszelfs zoon en opvolger, *Karel den Agtſten*, in gewigtige zaaken gebruikt: hij heeft de Historie van zijnen tijd in 't Fransch beſchreeven, welke, voor zeer echt en oprecht gehouden, vervolgends in verſcheidene andere taalen is overgezet: hij trouwde Jonkvrouwe *Helena van Chambes*, uit den huize der Graaven van *Mont-foreau*, in *Anjou*, die hem een dochter baarde, genaamd *Joanna*, naderhand getrouwd met *Reinier van Bretagne*, Graaf van *Penthievre*: hij ſtierf op zijn huis van *Argenton*, den 17den October 1509, in den ouderdom van vier-en-zestig jaaren, en werd begraaven in een kapel, bij zijn leven geſticht, in de Augustijner kerk te *Parijs*."

SCE-

SCEVOLA SAMMARTHANUS, in zijn eerſte Boek der *Lofredenen over geleerde en vermaarde Mannen in Frankrijk.*

„ Deze beroemde Historie (hij ſpreekt van COMMINES *Gedenkſchriften*) behelst al het merkwaardigſte, dat 'er binnen den omtrek van dertig jaaren, geduurende de regeering dier twee Vorſten (*Lodewijk den Elfden* en *Karel den Agtſten*) gebeurd is; en ſchoon zij in eenen vrij eenvouwdigen ſtijl ſchijnt geſchreeven te zijn, zulks werd vergoed door de groote zuiverheid, die men daarin ziet uitblinken; ja 't geen iemand, die geſchiedenisſen de nakomelingſchap poogt natelaten, nog grooter roem bijzet, dat hij bij de wereld voor één' Schrijver van trouw en waarheid te boek ſtaat: immers ſtemt ieder hierin overeen, dat *Frankrijk* tot hiertoe nooit een' man, voortreffelijker dan *Comines*, in dat ſoort van ſchrijven heeft voortgebragt: hierom vrees ik te minder, dat men het mij ten kwade zal duiden, dat ik een' man, die geen Franſchman van geboorte is, in deze lofredenen, onder het getal der Franſchen ſtelle, die zig door hunne verdienſten beroemd maakten: hij was van eene rijzige geſtalte, en ſterk van lichaam; men las in zijn gelaat iets achtbaars, 't geen hem deed beminnen en eeren; in welſpreekendheid, voorzichtigheid, wijsheid, en wat 'er van meer andere deugden, om groote zaaken te verrichten, vereiſcht word, behoefde hij voor niemand van zijnen tijd te zwigten: 't geen zo veel te grooter verwondering baart, als hij, te minder begaafd met kennisſe van die taalen, welke iemand tot in het binnenſte heiligdom der wetenſchappen kunnen leiden, op de enkele gunst en goedheid der natuur te meerder ſteunen moest; echter heeft zo groot een man zig buiten het bereik van de wreede nukken der wispeltuurige fortuine niet kunnen houden: want eenige kwaadwillige menſchen, uit wangunſte heimelijk te zaamen geſpannen, beſchuldigden hem bij Koning *Lodewijk den Twaalfden*, van onſtandvastigheid en trouwloosheid, 't geen van dat gevolg was, dat hij in eenen naauwen en naaren kerker werd geſlooten, waar hij een ruimen tijd de woede zijner vijanden bezuuren moest; welke zo verre ging, dat men hem alle wegen ſloot, waardoor hij een voorſpraak ter verdediging zijner onnozelheid konde opſpeuren; en gewislijk zou die ker-

kerker zijn graf ook geworden zijn, had hij niet weeten te bewerken, dat men hem toeſtond zijne eigene zaak voor het gantſche Parlement te mogen bepleiten, 't geen hij met zo groot eene welſpreekendheid en kracht van geest verrichtte, dat hij door de Rechters met algemeene ſtemmen vrijgeſprooken, en in voorige eer en aanzien herſteld werdt."

COMMITTIMUS. Dit latijnsch woord betekent in het Nederduitsch, *wij beveelen* of *belasten*, en wordt gemeenlijk gebruikt, wanneer de Hooge Overigheid, of een hooger Rechter, die proviſioneel aan iemand een gunst verleent, het onderzoek over de gegrondheid aan derzelver dagelijkſchen en competenten Rechter overlaat, om, hetzelve gedaan zijnde, als dan nader te disponeeren; ten welken einde hij hem committeert. Onder den naam van *Committimus* bevat men ook eenige plaatſen, wier beſtuur grootendeels tot de Provintie *Zeeland* behoort, als: *Axel*, *Ter Neuze*, *Biervliet* en ook wel *Lillo* en *Liefkenshoek*, enz. De reden, om welken die van *Zeeland*, altoos, op het behouden der beſtuuring over de plaatſen van het *Committimus* ſterk geſtaan hebben, is, volgens hunne eigene verklaaring, in eene Deductie van den 16den Januarij 1722, voornaamlijk deze: *dat zij dezelven aanmerken als een Bolwerk voor hunne Provintie, welks verzorging zij zig best toevertrouwen.*

Dit beſtuur van het *Committimus* van *Zeeland*, of derzelver *Gecommitteerde Raaden*, is in de zo even genoemde plaatſen, reeds ſedert jaaren, in het bezit geweest van het heffen der gemeene middelen en inkomſten, uit de Domeinen daarvan; van de aanſtelling eeniger Bedienden, vervulling der Krijgsampten en eenige andere voorrechten. Met dit alles behoort hun niet de oppermagt over dit gedeelte van *Staats Vlaanderen*. Ook hebben de Staaten van die Provincie dit nooit beweerd, maar waren voorheen, en zijn als nog van oordeel, alleenlijk recht tot de beſtuuring te hebben, als *Committenten* of *Gemagtigden* van de *Algemeene Staaten*, of eigenlijk van den *Raad van Staaten*. Menigmaal heeft dit recht verſchillen veroorzaakt, tuſſchen *Zeeland* en de andere Provintien; zijnde, echter, *Zeeland* in het bezit daarvan gebleeven. Deszelfs oorſprong wordt afgeleid uit

de

de volgende omſtandigheden. 't Ambacht *Ter Neuze* was, in het jaar 1583, niet in de magt der Staaten gekomen, of Prins WILLEM DE EERSTE ſtelde zekeren JOOST VAN LEENE aan tot Baljuw, Dijkgraaf en Graafhijken Ontvanger over hetzelve; met last om eed te doen in handen van *Gecommitteerde Raaden* van *Zeeland*; zo als geſchiedde, op den 7den April 1584. Den 14den Februarij van het volgende jaar deed VAN LEENE, volgens mondeling bevel van Prins MAURITS en van den *Raad van Staaten*, rekening en verantwoording van zijne beſtuuring aan gemelde *Gecommitteerde Raaden*. Zijn opvolger, JACOB SOIJ, werd, door LEICESTER aangeſteld, zonder gehouden te zijn, eed aan de *Gecommitteerde Raaden* te doen: gelijk hij ook zijne eerſte rekening aan den *Raad van Staaten*, doch de tweede aan die van *Zeeland* deed. De *Raad van Staaten*, in 1588, in aanmerkinge neemende, dat 'er nog dagelijks, in de aangewonnene landen van *Staats Vlaanderen*, geſchillen voorvielen, over de goederen, toebehoorende aan perſoonen, welke de Spaanſche zijde hielden, had, op den 13den Augustus van dat jaar, beſloten, het beleid der gemeene Middelen, Domeinen en andere aangetekende partijen, benevens de beſliſſing der geſchillen over dezelve, en over het ſtuk der Dijkaadje en Politie, bij proviſie, te ſtellen, en tot wederopzeggens toe optedragen, aan de *Gecommitteerde Raaden* van *Zeeland*, als naast gezeten zijnde; met behoud, echter, van het beroep en de uitſpraak op den *Raad van Staaten*; die, daarenboven, ook 't aanſtellen van de Ontvangers en andere bedienden der gemeene Middelen aan zig behield. Ten zelfden tijde werd daar van aan *Zeeland* Acte verleend; op welke Acte zij dan ook grond het recht, dat zij beweert te hebben en ook oefent in de landen van 't *Committimus*. Veele waren de tegenſpraaken van zulken, die wilden dat daaruit zodanig recht niet te haalen was. *Zeeland* beriep zig op de langduurige bezitting daarvan, en die in haar voordeel te hebben. Zeker is 't, dat die Provintie, welke behalven dat genoeg beſnoeid is, van dien tijd af, 't beſtuur gehad heeft, niet ſlechts over *ter Neuze*, maar ook, in vervolg, over *Bierviet*, *Lillo*, *Liefkenshoek* en *Axel*, van 1591—1596, en in 1589 ook over *Hulst* en *Hulſter Ambacht*; in welk laatstgemelde jaar de *Ge-*

com-

mitteerde Raaden van *Zeeland* met Prins MAURITS overeenkwamen, dat hij zig, in het geeven der Patenten, aan de Bezetting buiten de Provintie, ter beſtelling van dezelve, zou gedraagen volgens de order, die ten opzichte van de Bezettingen binnen de Provintie in acht genomen werd; een order, beraamd den 6den Februarij 1587. FREDRIK HENDRIK handelde ſtrijdig daartegen, in het verwisſelen van een gedeelte der Bezettingen van *Axel* en *Sluis*, buiten kennis van *Gecommitteerde Raaden*; doch hij vond zig wel haast genoodzaakt, zijnen begaanen misſlag te herſtellen. In 1593 deeden de *Staaten* van *Zeeland* een opheſ van een honderſten penning over deze landen, behalven nog een bijzondere zetting van vier en vijf ſchellingen, op ieder gemet Lands. Doch hun beſtuur bleef ook na dien tijd niet ongeſtoord; zijnde de verpachtingen, meermaals, niet door hen, maar door de *Algemeene Staaten*, en den *Raad van Staaten* gedaan. Ten minſten werd 'er beweerd, dat zij daar door geſchieden moest. Ernſtig verzetteden zig die van *Zeeland*, in 1621, tegen het zenden van twee Commiſen, tot de verpachting aldaar; verklaarende zij ter Generaliteit, zulks niet te zullen gedoogen: te meer, daar zij meer overſchot dan voordeel aan de landen van 't *Committimus* gehad hadden. Tien jaaren laater hielden die van *Zeeland*, zo met het maaken van een Plakaat op de Jagt, als anderzins, zulks nog even ernſtig ſtaanden. De *Algemeene Staaten*, daarentegen, beſchouwden het ſtuk der verpachtinge, nu en dan, en bijzonder in 1661, als een zaak ſtrijdende met het hoogst gezach, en deeden het bij Plakaaten verbieden. Wat op de Groote Vergadering, in 1651, daaromtrent beſlooten is, ziet men bij ARTZEMA, XXXI. Boek. Om welke reden, ondertuſſchen, toen en in laateren tijde, die van *Zeeland* gedraald hebben, met hun recht over het *Committimus* te voorſchijn te brengen, is mij onbekend. Nog werd op den 20ſten September bevolen, dit ſtuk van den beginne optehaalen, met aanwijzinge van recht; waar omtrent, evenwel, ook niet voldaan moet zijn, vermits de volledige Deductie eerst in 1722 ten voorſchijn kwam, waardoor toen het verſchil op nieuw wederom levendig werd, zonder dat ons gebleeken is, dat hetzelve ten volle beſlist is geworden. Dit niettegenſtaande oefenen de *Staaten* van *Zeeland*,

of

of derzelver *Gecommitteerde Raaden*, hun gezach in de volgende ſtukken. Zij verpachten der gemeene Middelen, alle half jaaren, ten overſtaan van Gemagtigden uit den *Raad van Staaten*; door hen worden de Ontvangers der verpondingen en huisſchattingen, binnen *Axel* en *Ter Neuze*, aangeſteld; zo ook de Ontvanger van 't Collateraal, over het gantſche *Committimus*. Ook worden de middelen zo der gemeene Verponding als anderszins, aan de Provintie van *Zeeland* verantwoord. Nog hebben zij, zonder bijzonderen last benodigd te zijn, het ontſlag van aangetekende en verbeurdverklaarde goederen. Groot is hun belang en gezach, ten aanzien van de dijkaadjen, en bijzonderlijk op de nieuwe. De Plakaaten, de gemeene zaak betreffende, en vooral de Brieven tot het houden van Bede- of Dank-dagen, worden door hen naar 't *Committimus* afgezonden. Voorts ſtellen zij 'er Cipiers, Stadhouders en Notariſſen aan. Een voornaam gedeelte van de beheering der *Gecommitteerden Raad* van *Zeeland*, over die plaatſen, beſtaat in de verſterking, herſtelling en verbetering der Veſtingwerken, het verzorgen van Oorlogs- en Mondbehoeften, voor de Bezettingen, die doorgaans ter betaalinge van *Zeeland* ſtaan. Over dezelve ſtellen zij aan Commandeurs en Majors, die, zo wel als al het volk, aan hun den eed doen. Het geeven en goedkeuren der Patenten ſtaat ook aan dezelven, die zij, meer dan eens, *als daarover te beveelen hebbende*, op Oorlogſchepen geplaatst hebben. Nog hebben zij de magt tot de verhooging van de wedde der Predikanten en Schoolmeeſters aldaar; ook om die te benoemen en aftezetten; waarin zij altijd zijn gekend geweest. Eindelijk behoort aan hun het herſtellen der vervallene kerken. Met dit alles, zo als hiervoor gezegd is, berust de oppermagt over de landen van 't *Committimus* bij de *Algemeene Staaten*.

Zie AITZEMA, *Zaken van Staat*, XXXI. Boek, in fol., p. 268, 269, 437 en 438. ROMIJN DE HOOGE, *Spiegel van Staat*, II. Deel, VI. Afdeeling, p. 180 en 181. *Deductien*, te vinden *in de Notulen van Zeeland van 15 Januarij 1722.*

COMPAAN, (KLAAS GERRITSZ.) geboren te *Oostzaanen*, behoor-

den de kerk. Al in zijne vroegſte jeugd begaf deze zig tot den zeedienst, en gedroeg zig, een geruimen tijd, geheel eerlijk en onbeſproken. Na menigvuldige togten op de kust van *Guiné* en elders gedaan, en eene goede ſomme gelds gewonnen te hebben, begon hij, daar meeſter van zijnde, om hetzelve wél aan te leggen, Reder te worden in de Kaperij tegen de Spanjaarden. Dit ſlaagde hem niet naar wensch, ten minſten hij verbeeldde zig, dat de Boekhouder of zijne Medereders niet wel met hem handelden. Hij wist, echter, zijn ongenoegen zo lang te verbergen, dat hij, op lang aanhouden, tot Kaper-Kapitein werd aangeſteld, en een ſchip kreeg van honderd lasten, gemonteerd met zeventien ſtukken. Zijne Medereders ſloegen geen de minſte acht op zijne woorden, *kom ik maar eens in zee*, die hij nu en dan zig liet ontvallen. Zij, die meenden zijne vrienden te zijn, verbeeldden zig, dat hij daarmede bedoelde eene bedreiging tegen de vijanden. Doch zij vonden zig ras daarin bedrogen. COMPAAN was niet lang met zijn ſchip, *Waita* genaamd, in zee geweest, of hij toonde wat zijn oogmerk was. De eerſte, die hem ontmoette, was een Buisman, te *Egmont op Zee* t'huis hoorende; dezen kwam hij aan boord, en vraagde naar den Stuurman, die ſtraks met de muts in de hand ten voorſchijn kwam, en om zijn leven bad, denkende dat hij een Duinkerker voor had. COMPAAN zeide, *niet anders dan voor goed geld een last haring te begeeren*; waartoe de Stuurman zig zo gewillig toonde, dat hij hem boven het verzochte een ton gezouten visch vereerde. Maar toen nu de betaaling zoude geſchieden, gaf hij den Buisman een handſchrift, om zijn geld te *Hoorn* bij de Admiraliteit te haalen. De Stuurman was daarmede zeer wel te vreden, denkende dat hij met een eerlijk Kapitein te doen had. Maar toen hij te *Hoorn* om geld kwam, zagen de Heeren op elkander, en geraakten terſtond in de gedachten dat COMPAAN niet veel goeds in den zin had. Ook weigerden zij den Buisman te betaalen, die zig nog gelukkig rekende, dat hij 'er zo goed koop afgekomen was.

Inmiddels nam COMPAAN een ander ſchip, waarop hij geen de minſte aanſpraak had, en deelde den buit onder zijn volk. In 't eerst maakte dit onder hen een wonderlijk opzien; doch weinig vraagende, volgens wat recht hun zulks toekwam, bragt dit hem

in

in zulke goede gedachten bij het volk, dat COMPAAN, genoodzaakt zijnde te *Vlissingen* binnen te loopen, aldaar nog vijftig man bij zig kreeg. Een lijst te geven van alle zijne veroverde prijzen of geroofde goederen, is niet wel mogelijk. Genoeg zij het te zeggen, dat hij zelf naderhand verhaald heeft, van meer dan drie honderd en vijftig vaartuigen meester geweest te zijn. Al wat hem ontmoette, leed aanstoot. Hij verkocht de schepen en goederen in *Barbarijen* en elders, en gedroeg zig dus als een openbaar Zeerover. In 't eerste gebruikte hij, om zig den haat van alle Natien niet op den hals te haalen, de voorzichtigheid, om de *Engelschen*, benevens die van *Saphi* en *Salee*, te verschoonen; vindende hij daardoor bij hen veeltijds een schuilplaats. Maar de vriendschap met de *Engelschen* was van korten duur; hem werd, door den Koning van *Engeland*, bevoolen, met den grootsten spoed *Ierland* te verlaaten: waardoor hij, in de Haven van *St. Clare*, wel voor zestien duizend guldens aan goederen aan land moest laaten, die hij voorneemens geweest was aldaar te verkoopen. Daarover was COMPAAN dermate verstoord, dat hij, in zijn gemoed, alle de *Engelschen*, als onderdaanen van den Koning van *Groot-Brittanje*, den oorlog verklaarde. Hij hield ook zijn woord: want op den zelfden dag, dat hij de Haven van *St. Clare* verlaaten moest, nam hij zeven rijkgeladene *Engelsche* vaartuigen. Zorgvuldig ontweek hij de schepen, welke de Koning tegen hem in zee zond.

Kort daarna kwam een *Engelsche* Zeerover, die een voortreffelijken buit gemaakt had, aan een Eiland in de *West-Indiën* voor anker. COMPAAN, nu drie schepen sterk, kwam daar bij leggen. Ook lag 'er nog een Zeerover van eene andere Natie. Alle drie loerden op elkander, zoekende elkander het voordeel af te zien. COMPAAN vlamde meest op den Engelschman; maar deze zig te zwak bevindende, ontzeilde hem bij de nacht. Doch de man niet zijnde om zig zo ligt een buit te laaten ontsnappen, zeilde COMPAAN hem na, en vond hem, den tweeden dag daaraan. Eerst schooten zij hevig op elkander; doch den Engelschman aangeklampt hebbende, moest deze, wat wederstand hij ook bood, zig overgeeven. COMPAAN vond zijne moeite rijklijk beloond: want het schip had een grooten schat binnen boord, van goederen,

geld, juweelen, als anderzins, en wel zodanig, dat hij 'er zelve over verwonderd was. Tot het verkoopen van deze en andere goederen bediende hij zig, te *Salée*, van eenen JAN JANSZ. *van Haarlem*, die, met andere Hollandſche Zeerovers, zig aldaar had nedergezet. Nimmer kon 'er een bekwaamer ſchelm gevonden worden om een' ſchelm te dienen. JAN JANSZ bediende COMPAAN, gelijk hij voorheen zekeren SIMON DANSSER bediend had; welke DANSSER met JAN JANSZ en COMPAAN de volgende vreemde ontmoeting had. Tuſchen DANSSER en COMPAAN ontſtond, te *Salée*, over het verkoopen van hunne goederen, een hevige twist. DANSSER maakte, met nog een derden Zeerover, een overleg, om COMPAAN van alle zijne ſchatten te berooven. Deze, die niet ligt te verſchalken was, kreeg 'er kennis van, begaf zig aan boord van DANSSER, en trakteerde hem. Onder den maaltijd toonde hij zig vrolijk en vriendlijk; en bij het ſcheiden verzocht COMPAAN, *dat de vrienden den volgenden dag bij hem zouden komen, om aan boord te eeten.* DANSSER en zijn makker kwamen aan boord van COMPAAN. Nadat hij hun wel onthaald had, zeide hij, *dat, zo hij wilde, zij nu zijne gevangenen moesten blijven, dewijl hij kundſchap van hun voorneemen had, naamlijk, om hem zijn ſchip en goederen afhandig te maaken;* doch hij gaf hun de keur, *of hunne ſchepen aan hem overtegeeven, of binnen de vier-en-twintig uuren met hem 'er om te vechten, en, als dappere mannen, hem te overwinnen, of hun goed en ſchepen te verdedigen;* waarop zij, als niet anders kunnende, *aannamen met hem te ſtaan.*

Ieder van hun voer naar boord, maakten zig gereed, en ſtaken alle drie in zee; waarop het gevecht, ten beſtemden tijde, aanging. Doch COMPAAN had zijne maatregelen zo wel genomen, dat de eene zig moest overgeeven, en DANSSER het naauwlijks ontkwam.

Op zekeren tijd zeven ſchepen ſterk zijnde, was hem die menigte te groot, om dezelve naar zijnen zin te beſtuuren en van mondkost te voorzien: dus verminderde hij ſpoedig het getal. Het gebeurde ook wel, dat een ſchip, van daag genomen, hem morgen weder ontſnapte. Alle de ſchatten, die hij roofde, konden hem nimmer een oogenblik rust verſchaffen. Zijn eigen volk mis-

mistrouwende, sliep hij nooit dan met ontbloot geweer, en geladene roers bij zig: de geenen, waarop hij nog eenigzins vertrouwen kon, moest hij met giften en gaven aan zig verbinden. Tot een bewijs, hoe weinig hij de zijnen vertrouwen durfde, dient het volgende. Hij maakte, in de *Spaansche Zee*, prijs, een schip, geladen met Wijn en Suiker. Hij verheugde zig wel over den buit, maar schroomde ook voor de gevolgen. Zo haast alles in orde was, begaven de Matroozen zig als vliegen tot den drank; en als of de Wijn nog niet zoet genoeg ware, deeden zij daar Suiker bij; drinkende zig tot dolwordens zat. Eenigen van de voornaamsten onder deze dronke menschen, die eenig bevel hadden, sedert lang een haat tegen COMPAAN gevoed hebbende, zochten zig, bij deze gelegenheid, op hem te wreeken, hem van kant, en zig meester van den buit te maaken. Zij namen dan de gelegenheid waar, dat COMPAAN zig, vol zorgen, naar de Kajuit begeeven had, liggende op een bank met geweer onder en naast zig. De muiters zochten het volk op hunne zijde te krijgen, voerende hen te gemoet: *Zij hadden reeds lang genoeg onder het gezach van een' man geſtaan, die hun hoe langer hoe wreeder begon te handelen; van een' man, die zig zelven zocht te verrijken en hun kaal en berooid te houden; wilden ze hun gehoorzaamen, zij zouden zachter gehandeld worden, en beter voordeel genieten.* Ligtlijk vermoedt men, dat dit bij dergelijk soort van volk, schoon al niet door den drank verhit, spoedig ingang vond. Ieder sprong dan overend, en maakte een vreeslijk gerucht, schoon de meesten niet wisten wat te doen. De voornaamsten liepen gewapend naar de Kajuit, gevolgd van de meeste dronkaarts, om den Kapitein gevangen te neemen, of om hals te brengen. COMPAAN, die veel vooruit had, om dat hij nuchteren was, vond zig, zo als hij opstond, omringd van drie belhamels; hij vroeg onverschrokken *wat zij begeerden?* waarop de Hoog-Bootsman antwoordde: *wij begeeren dat gij uw Kapiteinschap zult afleggen, en dat één van ons allen in uwe plaats zal treeden; want wij en het andere volk begeeren niet langer onder uw bevel te ſtaan.* Hij zig in postuur stellende, riep met een luide stem, *of al het volk zulks begeerde?* waarop terstond een ander geroep ge-

hoord werd, *met hem te willen leeven en ſterven.* Hierdoor ontzonk de muitemaakers de moed. Door eenigen van het volk ondersteund, dreef COMPAAN de oproerigen uit de Kajuit, tot onder het verdek, alwaar vier van hun dood nedervielen. De overigen, die oorzaak van dit ſpel waren, werden gebonden en gekluisterd. Waarmede dan de opſtand geſtild werd, en het volk hem, op nieuw, zo dronken als nuchteren, trouw en bijſtand beloofde. COMPAAN wilde, niet tegenſtaande het gevaar, dat hij gelopen had, van hun, die hij voorheen bemind had, de uiterſte wraak niet neemen, maar vergenoegde zig, hun in boeijens te laaten, tot zo lang hij gelegenheid vond, zig van hun te ontſlaan; laatende zelfs den gemelden Hoog-Bootsman met een goed gedeelte ducaten vertrekken: waarlijk een edelmoedige daad voor een' man als COMPAAN.

Wat aangaat de order, die hij op zijn ſchip, nopens het eeten en drinken, hield, deze was zeer geregeld, ſchoon hij met zijn volk menigmaal gebrek moest lijden. Hij zelf heeft meermaalen betuigd, dat het gebrek ſomtijds zo groot was, dat men, om den buik te vullen, wel een man gedood zou hebben, en dat zij dus, om voorraad te bekomen, wel togten te land gedaan hadden, die zij om de grootſte rijkdom niet zouden ondernomen hebben; bij welke togten zij menigmaal zo wel onthaald werden, dat veelen, die niet zwemmen konden, het wederkeeren belet werd. Zelfs heeft hij verklaard, dat hij wel een geheel ſchip voor een klein deel erweten in ruiling gegeeven heeft; en als de zijnen zeiden *dat de ruiling te ſlecht was*, was zijn antwoord: *hij mogt wel een ſchip weggeeven, maar het volk geen honger laaten lijden.* Behalven de eetwaaren, hadden zij ook menigmaal gebrek aan andere kleinigheden, zo dat be voor een bol gaarn, meer dan eens, een halve piſtolet gaven; 't geen verwonderlijk ſchijnt, als men nagaat, de menigte van prijzen, die zij maakten. Dan, dergelijk ſoort van menſchen, den overvloed hebbende, en daar zo gemaklijk aankomende, leven 'er zo mede, als of hun alle dagen een nieuwe voorraad te gemoet kwam, en dit eenigen tijd misſende, is 'er ſpoedig gebrek. Aan dobbelen en ſpeelen was bij hen geen einde. Kwamen ze ergens aan een kust, daar onkuiſche vrouwlieden gevonden werden, verſtond

ſtond was het ſchip vol hoeren, waarmede alle ontucht gepleegd werd. Vloeken en zweeren was het morgen en avondgebed. Zij leefden zo als de Zeerovers doorgaans gewoon zijn. In 't begin van zijne roverijen, was 'er, volgens zijn getuigenis, nog wel een Bijbel of Pſalmboek aan boord; ook had hij toen nog boeijen, om de moedwilligen te beteugelen; doch op het laatſt liep alles zodanig in 't wilde, dat het een en ander over boord gemaakte.

Tegen het vechten en ſnijden had hij echter een ongehoord middel. Eens, verhaalt men, zou het gebeurd zijn, dat twee van zijn volk beneden in 't ruim met elkander handgemeen werden, ('t welk meest alle dagen voorviel,) en dat hij, komende om dezelven te ſcheiden, een van beiden de reſt zou gegeeven hebben. Sedert dien tijd, om zulks voor te komen, maakte hij en zijn heillooze raad eene wet, dat, wanneer twee perſoonen met elkander kwamen te vechten, deze hee zo lang tegen elkander zouden moeten uithouden, dat één van beiden om hals geraakte, en de andere gekweest zijnde, aan den wondheeler zou moeten betaalen honderd guldens, vóór dat dezelve een hand aan het verband ſloeg. Op dat twee of meer, zamen vechtende, elkander niet zouden ontloopen, moeſten het Bootsvolk en de Soldaaten terſtond een' kring maaken, waarin de vechtende als haanen in de mat beſloten waren; 't welk zulk een ſchrik veroorzaakte, dat 'er, na dien tijd, weinig of niet meer gevochten werd.

Zijne wijze om ſchepen aantevallen, beſtond in een aartige looſheid, om dezelve, met weinig moeite en onder ſchijn van vriendſchap, in zijn geweld te krijgen, waarmede hij menig Schipper bedrogen heeft, terwijl alle anderen, Spanjaarden, Portugeezen, enz. voor zijne woede en aanvallen een grooten ſchrik hadden. Van deze bijzondere wijze van aanvallen zal ik twee voorbeelden bijbrengen.

Het ſchip *de Ommval*, van *Heern*, Schipper EVERT CORNELISZ. VAN BARKHOUT, lag aan het Eiland van *Mays*, om Zout te laden. COMPAAN kwam aldaar mede leggen, en hield met den Schipper een vriendelijken omgang. Zij deelden elkander het een en ander mede, ja gingen nu en dan bij elkander te gaat, niet

minder dan de beste vrienden zouden kunnen doen. COMPAAN had, op zekeren dag, dezen, en nog twee andere Schippers, die mede aldaar gekomen waren, bij hem ten maaltijde. Deze dachten in het geheel niet dat hij een Zeerover, maar wel dat hij een eerlijk Kapitein in Staaten dienst was; en in die gedachten vertrouwden zij alles goeds van hem. Bij het scheiden van den maaltijd zeide COMPAAN: *Wat zoude u dunken, indien ik u alle drie gevangen hield, en mij meester van uwe schepen maakte? gij zijt in mijne magt.* De Schippers, hoewel een weinig verbaasd, sloegen dit in den wind, en achten het spottemij te zijn, zeggende, *zulks van hem niet te verwachten, en dat zij 'er dus niet voor vreesden; te meer daar zij landslieden waren.* Daarop ging men over tot een ander gesprek, en scheidde vriendlijk. Terwijl zij daar nog lagen, kwam 'er een Franschman van onder de *Linie*, die, alzo hij het meeste gedeelte van zijn volk door ziekte verlooren had, buiten staat was, zijn schip te regeeren; 't geen hij COMPAAN te kennen gaf, die het volk overnam. Vreezende evenwel, dat hij zo doende *het Paard van Troojen* mogt binnen haalen, zocht hij naar middelen om zig van deze gasten te ontslaan. Hij stelde zig dan voor, met hulpe van den Franschman, één van de drie eerstgemelde schepen afteloopen; dan wilde hij den Franschman op zijn Jagt zetten, van nooddruft voorzien, en zijn' weg laaten vervolgen. Hiertoe verwachtte men gelegenheid van wind en stroom. Deze dienende, werd de boot bemand, en, om allen achterdocht te beneemen, eerst naar land gezonden; 't welk tevens diende om het volk te bespieden, dat aan de zoutpannen en met kruijen bezig was. Daarna voeren zij van land, en langs 't strand, recht op het schip den *Omwal* aan, kapten het vertuitouw, zetten alle de zeilen bij, en voeren zo recht op het schip van COMPAAN aan. Schipper EVERT aan land zijnde, en zijn schip voorbij ziende zeilen, riep tegen zijn volk: *Mannen, daar ben ik mijn schip kwijt!* Terstond bemande hij de boot en haastte zig naar COMPAAN. Aan zijn boord komende, klaagde hij over dezen handel, dewijl zij goede vrienden waren. 't Antwoord was: *Hij moest zulks voor dien tijd voor lief neemen; hij had het schip van nooden, en als hij weder in 't Vaderland kwam, zou hij het vergoeden, of het hem*

weder-geeven. COMPAAN gaf hem vijftig ducaaten, en vrijheid om met zijn volk op andere ſchepen naar huis te keeren. EVERT deed daarenboven nog de ſmaat, van beſchuldigd te worden, dat hij het ſchip aan den Roover verkocht had. Doch de waarheid bleek daarna anders, toen COMPAAN, na veele ſchoone togten daarmede gedaan te hebben, in het *Vlie* binnen kwam, waarna Schipper EVERT 'er weder opgeſteld werd; doch deze had daarna het ongeluk van in de *Golf van Venetiën* omteſlaan, en met volk en al omtekomen.

COMPAAN, om zig van den voorgemelden Franſchman te ontſlaan, zettede hem, gelijk voorgenomen was, op zijn Jacht, en voorzag hem van het noodige. Deze daarmede niet te vreden zijnde, wilde zijn aandeel in het genomen ſchip hebben, of, volgens zijn voorgeeven, 'er om vechten; doch zig nader bedenkende, nam ieder zijn cours. Een dergelijken trek ſpeelde hij in *Ierland*. Aldaar vond hij een ſchip, eerst onlangs uit *Holland* gekomen; met den Schipper maakte hij kennis en vriendſchap. Op dit ſchip lagen twee nieuwe metaalen ſtukken geſchut, die de Schipper, tot zijn eigen vermaak en genoegen, gekocht had. COMPAAN, zin daar in hebbende, wilde hem die afkoopen; doch de Schipper wilde daartoe niet verſtaan. Intuſſchen kwamen de Matroozen van beide ſchepen, aan land, in den herberg bij elkander. COMPAAN, reeds het beſluit genomen hebbende om zig meeſter van het geſchut en goed te maaken, gaf aan de zijnen te verſtaan, dat zij de Matroozen van het Hollandſche ſchip dronken zouden maaken, en dan zo ſpoedig mogelijk weder aan boord komen. Dit geſchiedde. COMPAAN zijn volk weder aan boord hebbende, bemande de booten, (na dat die van het ſchip onbruikbaar gemaakt waren,) en voer naar den Koopvaarder, waarvan het weinige volk, dat 'er nog op was, verdreeven werd. De zeilen werden bijgezet; men dreef een weinig zeewaards in, en COMPAAN nam 'er toen uit dat hem goeddacht; geevende het ſchip, met den voorraad van levensmiddelen, aan den Schipper te rug, die 'er dus nog gelukkig afkwam.

Meerder voorzichtigheids gebruikte AUKES DOUWES, een *Fries*, omtrent hem. Deze kwam met zijn ſchip, voorzien van veertien gotelingen, en weinig volks, op de Rede van *Salé*, op den

zelfden tijd dat COMPAAN, uit *Engeland* komende, aldaar geankerd was. Hij was ſpoedig verlekkerd op dien buit; maar ziende dat zulks niet gemaklijk zou gelukken, keerde hij tot zijnen ouden list. Hij noodigde AUKE bij zig aan boord, om hem te vergasten, wanneer hij zijnen rol wel meende te ſpeelen. Dan hij was reeds, en ook bij AUKE DOUWES, te wel bekend: deze gaf daarop tot antwoord, *dat hij geenzins voorneemens was, zijn ſchip te verlaaten; had* Compaan *iets te zeggen, hij mogt bij hem komen.* COMPAAN, dit antwoord ontvangende, zeide: *een ſchelm wordt niet vertrouwd.* Men denke, echter, niet, dat, hoe listig deze zijne handelwijs ook ware, het hem, als de nood het vorderde, aan moed en dapperheid ontbrak. Schoon trouwloos tegen zijn vaderland handelende, bleef hij, echter, een groot vijand van de *Spanjaarden* en *Duinkerkers*. Onder dezen was COLLART, dien wij hiervoor hebben leeren kennen als een dapper man. Hij diende als toen de Admiraliteit van *Sevilie*, zijnde van *St. Lugar* naar *Duinkerken* vertrokken, vanwaar hij de Hollanders veel ſchade toebragt.

COMPAAN onthield zig omtrent de *Spaanſche* kust, toen COLLART zig deed onderrichten, hoe ſterk hij was, en voorts, met vier ſchepen naar hem toe zeilde, bedienende zig van den wind, die in zijn voordeel was. Hem ontmoet hebbende, floot hij COMPAAN tusſchen zijne ſchepen en den wal in: waardoor deze in de noodzaakelijkheid gebragt werd, zig te verweeren; het geen een bloedig gevecht veroorzaakte. In 't eerst ſcheen hij te zullen zwichten; doch zijn volk, weetende dat zo zij genomen worden, de galg hun loon zou zijn, vocht als leeuwen, en maakte zulk eene ruimte onder de *Duinkerkers*, dat zij 'er dwars door heen floegen; gunnende COLLART het vermaak, van hen na te zien. Volgens zijn eigen zeggen had hij zig toen in groot gevaar bevonden, als zijnde, even te vooren, met zes Spanjaarden ſlaags geweest, welke hij zelve had opgezocht, om buit of ſlagen te krijgen. COLLART had hem zo zeer gehavend, dat hij in *Ierland* moest binnen loopen, om zijne ſchepen te doen calefateren.

Door de menigvuldige ſchade, die hij deed aan weerelooze koopvaardijſchepen, en om dat het hijna niet mogelijk was, heg

te

te vangen, kreeg zijn halve broeder, HEIJN ARRIS, vergiffenis voor hem. Om hem zulks te doen weeten, moest men hem eerst hebben kunnen vinden; doch hij verklaarde naderhand, dat hij zelf 'er naar verlangd had, vreezende dat het op 't einde erger met hem zou afloopen. Eer wij tot dat einde komen, moeten 'er nog eenige zaaken van hem gemeld worden.

Een *Waterlandsch* Schipper, het BOEFJE genaamd, uit de *Straat* komende, had het ongeluk van in zijne handen te vallen. COMPAAN deed hem aan boord komen, en terstond herkenden zij elkander. COMPAAN heette hem welkom, en zeide: *Wel*, Boefje, *hoe is dit? hebt gij nog geen ongelukken genoeg gehad? moet gij mij nu nog van zelven in de handen vallen? doch wat raad? hoe overleggen wij dit best?* De ongelukkige Schipper, geheel verslagen, zeide: *Ik hoop dat de Kapitein barmhertig zal zijn, over mij en de mijnen, op dat ik niet ten gronde bedorven worde, zonder middel te weeten, om het ooit te boven te komen. Kom aan*, herhaalde COMPAAN, *wij moeten eerst eens drinken, en dan zullen wij zien wat te doen.*

Onder het drinken zeide hij: Boefje, *gij zult schip en goed weerom hebben: ik zal maar een weinig van het een en ander voor mij behouden; maar doe mij de vriendschap, en beftel, op trouw, een weinig geld en juweelen aan mijne huisvrouw, en gedenk aan de weldaad, die ik u doe.* COMPAAN hem het goed gegeeven hebbende, scheidden zij vergenoegd van één, deze om de zuid, en de andere om de noord. Des avonds ontstond 'er een dikke nevel, en de wind liep uit en in. In den morgen van den volgenden dag zag COMPAAN het schip van BOEFJE weder; en zettede 't 'er op aan. Bij hem gekomen, en aan zijn boord gegaan zijnde, zeide hij: *Weet gij wat ik gedacht heb? ik heb u daar zo een schoonen buit gegeeven, om aan mijne vrouw te beftellen; mij dunkt best dat gij mij dien weder geeft, op dat gij in geen kwaade verzoeking geraakt: want ik zeide bij mij zelven; gij*, Compaan, *geeft* Boefje *daar zo veel kostelijkheid mee; hoe ligt zou hij een* boef *worden, en denken*, Compaan *is 'er gemaklijk aan gekomen, ik mag het maar houwen.* BOEFJE gaf hem zijn schat gewillig te rug, en daarop namen zij afscheid van elkander.

Min

Min voordeelig geraakte COMPAAN van WIJBRAND SCHRAM ontſlagen. Het was in de maand van Mei des jaars *1626*, dat SCHRAM, met negen ſchepen, voor de Oost-Indiſche Compagnie in dienst gegaan was. Twee maanden na zijn vertrek moest hij, met het ſchip *Hollandia*, waarop hij zig bevond, en het Jacht *Grootenbroek*, zijnde door eenig ongemak van de andere ſchepen afgeſcheiden, zig naar *Sierra Leona* begeeven. Zij kwamen op den 5den van Junij voor de Haven; maar toen zij verder meenden optezeilen, zagen zij, met het rijzen van de zon, vier ſchepen uit zee aankomen, die zij oordeelden dat mede naar de Haven wilden..

Het Jacht *Grootenbroek* zeilde vooruit; maar vreezende dat de zaak niet recht was, maakten zij zig gereed om te vechten; zij beſlooten, terwijl zij nog in 't onzekere waren, zee te houden, en de Haven niet inteloopen, alêer zij wisten, wat ſchepen het waren. Zij ſtaken dan bij, en wachtten, al heên en weder zeilende, deze ſchepen in, en zagen, wanneer ze nader kwamen, Prinſevlaggen en wimpels van boven waaijen. Hieruit kregen zij vermoeden, dat het Hollandſche ſchepen waren; maar nader komende, zagen zij dat de boorden vol geſchut lagen, en de overloop met roode ſchanskleederen bedekt was. Zij wisten derhalven niet, wat daarvan te denken, toen de Admiraal van die vier ſchepen vooruit kwam, en het ſchip *Hollandia* tot zo verre naderde, dat hij het praaide, en vroeg *van waar het kwam?* SCHRAM gaf ten antwoord *van* Amſteldam, zeide *naar* Sierre Leona *te moeten*, en vroeg op zijn beurt, *van waar de andere kwam, en waar hij heen moest?* deze antwoordde *uit zee*, en zeide, COMPAAN *te zijn*; tevens verzoekende, *men zou hem een boot met een man of twee zenden, om hem in de Haven van* Sierra Leona *te brengen, dewijl hij voorgaf, aldaar niet bekend te zijn*; dan dit was alleenlijk om actie te zoeken, dewijl kort daarna anders bleek. SCHRAM gaf daarop ten antwoord, *dat zulks bij hem geen gebruik was: indien hij zelf aan boord wilde komen, zulks ſtond hem vrij, of anders zouden zij elkander in de Haven wel ſpreeken:* COMPAAN vroeg *wie de Commandeur was*; men antwoordde hem, *dat* Wijbrand Schram, *van* Enkhuizen, *en de Opperkoopman* Gillis Seys, *het oppergezach-*

had-

hadden. COMPAAN gaf daarop drie ſchooten, en SCHRAM deed van gelijken. COMPAAN keerde hierop naar zijne drie andere ſchepen, en beſloot, met dezelven *Hollandia* aantetasten. Dus wierpen zij allen te gelijk de bloedvlaggen achter uit, en kwamen, in zeer goede orde, op SCHRAM aan, de een achter den ander, maar werden ook manlijk ingewacht.

Terwijl COMPAAN naderde, vroeg men hem, *wat hij zo na deed te komen*, met bedreiging, *dat, zo hij nog nader kwam, 'er kruid en lood voor hem ten beste was;* waarop COMPAAN hem toebeet: *wijl gij mij geen boot wilt toeſtuuren, zo moet ik dan zelver komen om ze te haalen: gij weet wel, ik ben* Klaas Compaan, *die niemand aan lijf of goed beſchadig; maar wijl gij mij niet geloven wil, zal ik u niet verlaaten, zonder mijn wil van u te hebben;* waarop SCHRAM hem weder deed aanzeggen: *dat, zo hij een man van zijn woord was, hij zou maar aankomen, zonder veel te zwetzen; zij hadden van zijne beleefdheid reeds genoeg gehoord: zij wisten wel wat dat beduidde, doch dat zij hem mogelijk zo wel zouden onthalen, dat hij blijde zou zijn, zonder boot heen te gaan.*

SCHRAM had reeds zeventig pijpen den bodem doen inſlaan, en in zee werpen, om ruimte te hebben, en al zijn volk behoorelijk bij het geſchut geplaatst. COMPAAN ſtond achter op de Kompanje, met een groote zilveren beker in de hand, en dronk SCHRAM daarmede toe, als vriend of vijand, en wierp, gedronken hebbende, den beker in zee, met deze woorden: *Weer u als een Soldaat*, en gaf daarop terſtond vuur. SCHRAM bleef hem niet ſchuldig, en begroette hem voorts zo dapper met zijne musketten, dat al het volk van den Rover van boven naar beneden moest. COMPAAN zelfs, die met zijn ſlagzwaard achter op ſtond te braveeren, bleef daar niet lang, maar viel plat op den buik, en kroop, nadat hij een wond in den arm had, op handen en voeten naar om laag, waarin hij van zijnen Trompetter gevolgd werd.

Hij, die het voorneemen gehad had om SCHRAM te omſingelen en aantevallen, dezen tegenſtand ziende, veranderde van gedachten, en begon ſchutgevaarte met hem te houden, om hem tot de overgaave te noodzaaken; maar deze liep hem zo menigmaal

maal en digt op het lijf, en hagelde dan zo ſterk met musketten in de poorten, dat ze dezelven menigmaal moesten laaten toevallen. De Onder-Admiraal van COMPAAN werd zodanig getroffen, dat hij wijken moest, om zijne lekken te ſtoppen en te krengen, wachtende zig om niet weder zo nabij te komen.

't Jacht *Grootenbroek*, gewapend met veertien gotelingen, hield digt bij zijnen Admiraal in 't vaarwater, en weerde zig mede dapper, met laaden en losſen. De Rover maakte, echter, in 't eerst minder werk van hem, zijnde van oordeel, als hij het ſchip *Hollandia* meeſter was, het Jacht wel volgen zou. Maar ziende de hevige verdediging van het ſchip *Hollandia*, zette hij het op het Jacht aan, meenende dat maar ligtlijk op te ſnappen. SCHRAM, zijn oogmerk ontwaar wordende, wendde den ſteven daar heen, om COMPAAN voor te komen, en naderde hem zo digt op 't lijf, dat hij geweldig door de musketten beſchadigd werd. SCHRAM, die het voordeel van de loef had, en dus doen kon wat hij wilde, maakte het COMPAAN ook zo bang, dat niemand van de zijnen het hoofd dorst boven ſteeken, of waagen een hand aan de zeilen te ſlaan, om het te ontloopen. Dus liep COMPAAN naar een ondiepte, en werd tot op vijf of zes vademen waters gevolgd.

SCHRAM zette het met het Jacht daarop weder zeewaards in, meenende een van des Rovers ſchepen tusſchen beiden te krijgen en op te ſnappen; maar dit liep boven hem over, en ging bij de andere op de ondiepte. SCHRAM zette het anderhalf mijl van daar, met het Jacht voor de haven, op agt vademen waters, daar zij den geheelen nacht bleeven liggen. Zij hadden niet meer dan zes gekwetſten in het gevecht bekomen, waarvan 'er vier ſtierven, naamlijk de Predikant, die zijn eene been, deszelfs vrouw, die haare beide voeten, en de Timmerman en Bosſchieter, die ieder een been verlooren hadden. COMPAAN werd genoodzaakt de haven te verlaaten, en SCHRAM vertrok met zijn ſchip *Hollandia* en het Jacht *Grootenbroek*, op den 19den Julij 1626, na verſcheidene brieven met COMPAAN gewiſſeld te hebben, vandaar, zonder dat de Rover lust had hem te volgen.

COMPAAN, na dus vergast te zijn, begaf zig te rug om de noord. Onderweg liep hem een goede buit in den mond, zijn-

de

de JACOB QUIK, die met een rijk geladen ſchip van *Guinee* kwam, en ongelukkig in zijne handen viel. Toen deze nabij zijn boord kwam, ſtak COMPAAN het hoofd uit een venſter van de Kajuit, en hem terſtond kennende, riep hij hem toe: *welkom, mijn goede Buurman;* maakende voorts ſchip en goed prijs. Deze JACOB QUIK had een' zoon bij zig, PIETER genaamd. COMPAAN, die zin in dien jongen had, wilde hem bij zig houden, onder belofte, dat, *zo haast hij in het Vaderland kwam, hij zelf hem thuis zou brengen;* doch hij bedacht zig weêr, zeggende: *hij ſchijnt een goed Christen mensch; en zo hij nog wat lang uitbleef, mogt hij zo worden als wij waren: de vader zou hem maar mede neemen.* Dit ſchip bragt hij naar *Salée*, en was voorneemens hetzelve aan den voorgemelden JAN JANSZ. van *Haarlem* te vereeren. Doch te *Salée* komende, vond hij 'er nog een beter buit voor hem, naamlijk zijn PARDONBRIEF. ABRAHAM VALKENBURG bragt zijne vergiffenis, met EVERT CORNELISZ., Schipper van *den Omwal*, weleer door hem genomen, ten huize van JAN JANSZ., die een Renegaat, en Admiraal van *Salée* geworden was. Aldaar was wel een half jaar op hem gewacht. Zijn broeder HEYN AERTSZ bragt de vernieuwing van zijn pardon. Thans toefde hij niet lang, maar haastte zig naar het Vaderland; toonende, echter, nog eerst een ſtaaltje van zijn kunst. Hij verkoeht aldaar een buit van bijna vijftig duizend guldens, waarvan hij de penningen ontving; blijvende nog een goede ſomme bij den *Alcaide* voor hem te goed. Om deze magtig te worden, zonder zig lang te ſlingeren, noodigde COMPAAN den *Alcaide* aan zijn boord ten eeten; deze kwam met eenig gezelſchap, en werd vriendelijk onthaald. Na den maaltijd zeide COMPAAN, (vaardig om te vertrekken) *dat de* Alcaide *zo lang moest bij hem blijven, tot dat hij zijne penningen had:* waarop deze antwoordde, *zo veel gelds niet bij zig te hebben; hij zoude hem aan land laaten voldoen.* COMPAAN herhaalde: *zend dan maar iemant om 't geld*, 't welk geſchiedde. Hij werd betaald in Reaalen van achten. COMPAAN, die den *Alcaide* te ſlim was, liet ze alle beproeven en ſteeken, of ze van goed alloi waren, en vond de meeſte ſlecht en *billoen* te zijn. Hij daarover vertoornd, wierp ze allen buiten boord, op dat de *Alcaide*, zo hij zeide, 'er

gee-

geenen anderen mede bedriegen zou. Eenigen vielen in de hoot, anderen in 't water, daar de zijnen ſpoedig bij waren; en of de *Alcaide* hoog of laag ſprong, hij moest die alle vergoeden; en dit gedaan zijnde, moest hij zig door zijn eigen volk naar huis laaten voeren: want COMPAAN wilde niemand der zijnen daar aan waagen.

Een Jood van *Salée* was, op aandrijving van zijn' Slaaf, mede naar boord gevaaren. Daar gekomen zijnde, werd 'er terſtond over het losgeld van den Slaaf geſproken; en het verdrag gemaakt zijnde, om den Slaaf vrij te koopen, begon men het geld te tellen. COMPAAN, als hiervan onkundig, buiten komende, en geld ziende tellen, vroeg, *wat zij wilden doen?* Men antwoordde, *dat zij den Slaaf gelost hadden en hem betaalen wilden.* COMPAAN zeide daarop: *ik verſta hier geen geld te geeven; al mijn volk is vrij, en ook deze behoort onder mijne magt.* De Jood wilde daarop eenige tegenſpraak maaken, doch COMPAAN deed hem ras zwijgen, zeggende: *zal mij een Chriſtusverrader kwellen? gooi den hond buiten boord.* Zo gezegd zo gedaan: de Jood moest te water; doch eenige Matroozen, medelijden met hem hebbende, redden hem, en bragten hem half dood aan land.

Met zijn ſchepen omtrent *Tetuan*, niet verre van de engte van *Gibraltar*, komende, vond hij twee Nederlandſche ſchepen, waarvan de eene een *Zeeuw* was. Het volk van wederzijden kwam nu en dan bij elkander. Eenige van de *Zeeuwen* waren zo ſnood, dat zij aanboden, *dat, zo de Admiraal maar wilde, zij zouden hem beide de ſchepen doen krijgen, mids daar voor eenige belooning genietende.* COMPAAN dit aangediend zijnde, werd zulks van hem en eenige der zijnen goedgekeurd, die het als een ligte zaak hielden; maar hij was van oordeel, dat die van zijne andere ſchepen het weeten moesten, alzo het hun allen aanging, en het *Pardon* daarmede gemoeid was. Hij ſchreef dan aan de anderen, die beloofden, hem te zullen gehoorzaamen. Maar EVERT CORNELISZ ontzettede zig daarover geweldig, vreezende dat al zijn moeite vruchtloos zoude zijn. Hij ging dan bij COMPAAN, en bad hem, van dat voorneemen aftezien; hem beduidende, dat het Pardon dan te niet, en de laatſte dwaaling er-

erger dan de eerſte zou weêzen. En, inderdaad, daar was reeds een magtige vloot, onder bevel van LAURENS REAAL, tegen hem uitgerust, en hij naauwlijks vier dagen van *Salée* geweest, toen REAAL daar kwam, om hem te zoeken. EVERT bad hem zo lang, dat hij hem bij de hand beloofde, van de zaak aftezien. Nogtans konden de zijnen niet nalaaten, onderweg, nog een grap, zo als zij 't noemden, uittevoeren. Onder *Ieſland* komende, daar hij, in het begin zijner roverijen, zo menigmaal geweest was, liet hij, in zekere Haven, het anker vallen, en Booten aan land roeijen, om eenigen nooddruft te koopen. Met de Booten kwam 'er ſpoedig een goed deel Hoeren aan boord, die zij aldaar zo lang hielden, dat COMPAAN het anker wilde ligten; wordende toen alle de ligtekooijen met de boot weder naar land geroeid. EVERT CORNELISZ zat zelf aan het roer. Als zij nu digt bij land waren, begonden de Matroozen al het geld, dat zij verdiend hadden, weder afteëisſchen; of zij huilden of vloekten, het mogt niet baaten. De Hoer, die COMPAAN ten wille geweest was, nam haare toevlugt tot Schipper EVERT; deze ried haar, zig te water te begeeven, en zijlings aftegaan; zij deed het, en geraakte, tot aan den middel door het water gaande, alleen vrij; de anderen werden, door de Matroozen, de kleederen tot aan den middel toe afgeſneeden, en zo naakt het ſtrand op gejaagd, waarmede zij zig ten hoogſten vermaakten.

Toen COMPAAN aldaar was, werd zijn Pardon nog veertien dagen verlengd; hij kwam voor den Hollandſchen wal, nog maar vier dagen overig hebbende. Voor 't *Vlie* komende, gaf hij terſtond kennis van zijne aankomst, en zond, eer hij binnen kwam, een' man af, die naar *Medenblik* trok, en zijnen laatſten vrijbrief afhaalde; dezen ontvangen hebbende, liep hij, met zijne drie ſchepen; binnen, met zijn' broeder HEYN AERTS en EVERT CORNELISZ bevond hij zig op het eene, dat de hier voorgemelde *Omval* van *Hoorn* was: een ſchip, dat op twee-en-twintig duizend guldens gewardeerd werd. Op het tweede was als Vice-Admiraal JACOB KLAASZ; het derde was de hier voorgemelde Genueesvaarder. Deze drie ſchepen werden aan hunne eigenaars te rug gegeeven. COMPAAN begaf zig terſtond naar *Sparendam*, (en niet, zo als anderen zeggen, naar *Vianen*) en vandaar naar

den *Haag*, alwaar hij voor den Prins VAN ORANJE een voetval deed, en hem, in tegenwoordigheid der Staaten Generaal, voor het verleende Pardon bedankte; hebbende aanzienlijke preſenten in den *Haag* gelaaten, en ook een den Prinſe aangeboden; die, echter, weigerde, hetzelve aan te neemen. Van den *Haag* ging hij naar den *Oostzaander Overtoom*, en vandaar, met een ſchuit en een goed deel volks, langs de *Gou*, bij de zijnen t'huis, daar hij, echter, nooit rust had; hebbende altoos twee geladene piſtoolen bij zig.

Ook had hij veele ontmoetingen, veroorzaakt door zijn ſchelmachtig beſtaan, dat hij niet kon afleggen. Weinig nut had hij van die zijne geſtoolene rijkdommen. Naauwlijks was hij agt weeken t'huis geweest, of hij zond zijn' broeder HEYN AERTSZ met een ſchip naar het Oosten, geladen met kostbaare waaren, waarvoor hij groot geld maakte. Maar deze, in gezelſchap van eenen KLAAS WATERHOND, ontmoette, op de terugreize, in de *Noordzee*, twee *Duinkerkers*. De Convooijer belettede wel, dat de *Duinkerkers* iets van belang van de vloot namen; maar het ſchip, daar HEYN AERTSZ op was, werd, 's nachts, door een ander overzeild. Elk ging op het ſchip, dat hem overzeilde, over; zo deed ook HEYN. Maar als zij over waren, bemerkten zij dat het ſchip zonk, waarin zij zig meenden te bergen. Ieder over boord loopende, ſprong HEYN mis, en zonk, door de zwaarte van het goud, dat hij in zijne kleederen genaaid had. Hier bleef dan een gedeelte van zijnen ſchat; doch een kist met geld, en andere goederen, werden nog behouden. Sedert dien tijd zijn hem, nog veele ongevallen overgekomen, onder anderen met zijn' zoon JAN COMPAAN, die met een kostbaar ſchip, door hem uitgerust, verging. Daarenboven plukte ieder van hem wat hij kon. Ten laatſten werd hij oud en arm. Hij leefde nog in het jaar 1655, toen oud zijnde agt-en-zestig jaaren. Dus hij, die het bezit van zo groote ſchatten onwettig verkreegen had, niets naliet dan een' naam, die van ieder met verachting genoemd en herdacht werd, en nimmer dan met verfoeijing zal genoemd worden.

Zie WASSENAAR, *Historiech Verhaal*, XIII. Deel, bl. 3. enz. BRANDT en CENTEN, *Historie van Enkhuizen*, bl. 54.

SOR-

SOETEBOOM, *Zaanlandſche Oudheden*, I. Deel, p. 545, 546 en 547. *Leven der Zeehelden*, p. 159—182.

CONINGSVELT, (*Abdij van*) een adelijk Stift, waarin geen andere als Jongvrouwen, of Dochters van adelijken huize woonden, was, in vroegere jaaren, geplaatst onder de wallen of in de voorſteden van *Delft*, aan de *Schie*, over den *Papſouwſchen Weg*, hebbende haaren ingang op den *Rotterdamſche Rijweg*. Het was aldaar geſticht, in het jaar twaalf honderd vijf-en-vijftig, door eenen RICHARDIS, veeltijds genaamd RICHARD, *Jonkvrouwe van Delft*, dochter van WILLEM DEN EERSTEN, en zuster van FLORIS DEN VIERDEN, Graave van *Holland:* dus zij de moei, en niet de zuster was (gelijk, in de oude Chronijk van VELDENAAR, verkeerdlijk aangetekend ſtaat,) van Koning WILLEM, die, Graaf van *Holland* zijnde, aan *Delft*, tot bevordering van den aanwas dier Stad, zo veele aanzienlijke voorrechten verleend heeft. Doch daarin ſtemt VELDENAAR met de oudſte Schrijvers overeen, dat RICHARDIS deze Abdij geſticht, en, na den dood van Koning WILLEM, ter zijner en haarer gedachtenisſe, grootlijks begiftigd heeft; plaatſende daarin adelijke Nonnen van de *Premonſtrijter* Orde. Koning WILLEM, gelijk bekend is, was, in het gemelde jaar 1255, op het ijs, door de *Weſtfriezen* doodgeſlagen; ſchoon de Schrijver van de *Oude Hollandſche Chronijk* van gedachten was, dat RICHARDIS dit gebouw zou geſticht hebben, ten nutte van de ziele haars broeders, Graaf FLORIS DEN VIERDEN, die, in een Tournoiſpel, in 1235, door den Graaf van *Clermont* verſlagen werd. Dit zijn de woorden, die men bij denzelven leert, Diviſi 17, Cap. 14. *in den ſelven jare na dat Coninc Willem doot gebleven was, ſtichte en fondeerde Joncvrouw Richard van Delft des voorſeyden Coninx Moije, een Nonnen Cloeſter in aflaet* (Nota) *hoers Broeders ziele, in hoers Vaders Wthof bij Delft aan de zuytſide, van de Premonſtryten Orde, dat Coninxvelt genaamt is, dat ſi eerlic volbrochte en doteerde en begaefde dat mit ſcone goederen en rente. Deze Jonkfrouwe* Richart *ſtarf dair na in den jare ons Heze MCC ende LXIII. op die Octave van Sinte Jan Evangelist, en wert mit groter ere in den ſelven Cloeſter begraven.*

Uit het geen de anders naauwkeurige GUICIARDYN van deze Abdij zegt, moet men besluiten, dat hij noch de fundatie, noch de hoedanigheid van dit Convent recht gekend heeft; plaatsende het ook te verre van de Stad *Delft:* dus schrijft hij: *Voor de poorte van Delft op een vierendeel van een mijl, is een groot Clooster, genoemt Coninxvelt, van de Premonstrijten orde, gesticht door een van de oude Hollandsche Graven, met Wereldlijk en Geestelijk gebied, seer rijk van inkomende goederen ende proeven, tot onderhoudt van de Edele Vrouwen, Jonckvrouwen genoemt, dewelke zo verre geen professie hebben gedaan, mogen houwen en trouwen naar haar beliefte, en dit is waarlijk een edel en eerwaerdig Convent.* Zeker Hoogduitsch Schrijver, die meest GUICIARDIJN gevolgd heeft, was 'er even onkundig van, voegende daarbij nog, dat het door WILLEM DEN TWEEDEN, *Graaf zu Hollant Romscher Koning*, zou gesticht zijn. GOUDHOEVEN, zig beter hebbende doen onderrichten, en kundiger zijnde, spreekt 'er dus van: *de Abdye van Coninxfelt, van de order der Premonstryten, was dicht by Delft gelegen, nevens de vaart van Rotterdam, en is doen stichten by Jonkvrouw Richarde van Holland; dewelke om dat zy te Delft woonde, ende daar haar gedeelte van haars vaders goed hadde,* Richard van Delft *genaamd werd, ende was Koning Willems van Romen, Grave van Hollant moeije, ende niet suster, gelyk sommigen kwalijk schrijven.* BOXHORN, in zijn *Tooneel van Holland, zegt, dat aldaar buiten* Delft *weleer gestaan heeft een Heerlijk Hof of Paleis, gemeenlijk genaamd* Conings Uithof, *gesticht, naar men meent, door* Willem den Tweeden, *waar naast de Abdij* Coningsvelt *gesticht was door* Richardis. Uit het slot van het Groot-Privilegie, bij Koning WILLEM, in het jaar 1246, aan de Stad *Delft* verleend, en in het gemelde boek van BOXHORN te vinden, schijnt het, als of dit Hof of Paleis, aan 's Konings Moei, en niet aan hem behoorde; want hij schrijft *Acta sunt hæc apud Delff in domo carissimæ Materteræ meæ, domicellæ Richardis,* dat is: *gegeeven op 't huis van mijn lieve Moeje Jonkvrouwe Richardis buiten Delft.* Of dit nu wezenlijk het huis van RICHARDIS was, en de Koning, tot een uitspanning of tot zijn vermaak, haar daar dikmaals ging bezoeken, en daardoor den naam

van

van zijn *Uithof* gekreegen heeft; dan of hij hetzelve aan haar geſchonken hebbe, en het dus haar huis noemde, ſchoon hem eerst toebehoord hebbende, gelijk de naam van *Konings Uithof* te kennen geeft, is en blijft een raadzel. Zeker is het, dat RICHARDIS de Abdije daar naast aan heeft doen ſtichten, voor die van de Premonſtrijten orde. VAN HEUSSEN zegt, dat zij haar Paleis van *Coningsveld tot een Klooster* vertimmerd heeft. Meer dan drie honderd jaaren had deze Abdij in luiſter en welſtand geſtaan, toen zij, in 't jaar vijftien honderd twee-en-zeventig door den brand vernield werd. GOUDHOEVEN zegt daarvan: *dit Convent, werd Ao.* 1572. *van die van Delft verbrand, om dat de Spanjaarden, doe in 't Land gekomen zijnde, geen middel zouden neemen, haar Stad daaruit te beſchadigen, en is nu heel te niet, zo dat 'er niet van resteeren dan de fundamenten, onder de aarde: de laatſte Abdiſſe van deſe Abdije was*; (zegt hij verder,) *Vrouw* Catharina Utenham, Fredriks *dochter, Ao.* 1535, *was Abdiſſe, Vrouw* Alyt Malſon, Daems *dochter, uit* Brabant. *Van de Jonkvrouwen die alhier Nonnen zijn geweest, bevinde ik onder andere deſen:* 1484 Agnes van Kralingen, 1490 Katryn van der Does, 1495 N. Elſeſtein, Hubrecht van Kuilenburgs dochter, 1498 Lysbet de Jonge, 1510 Margriet van der Does, 1520 N. van Zyl met haare zuster, 1540 Lysbet van Adrichem *en* Lysbet van der Does, 1550 Sybille van Vliet, 1560 Cornelia van Nyveld *en* N. van Malſon, 1566 Maria van Duivenvoorde, 1570 Margriet van Aſſendelft, 1571 N. van Sparwoude *en* 1574 Maria van Treslong. De Abdiſſen van *Coningsvelt* zijn geweest de volgende: in het jaar 1322 Vrouwe *Alida Goedelyns*, 1398 *Lysbet van Autvoort*, die Priorin van het klooster geweest is, 1421 *Kathryn Muys van Holy*, 1528 Vrouw *Machteld van Meteren*, Priorin, en Vrouw *Margrita van der Does*, Onder-Priorin, 1535 *Alida van Malſon, Damaſcus* dochter, 1540 *Lijsbet van Adrichem* en 1596 *Katrijn Utemham.*

Uit alle de afbeeldingen, zo die van de ruïne van *'s Konings Uithof*, als van deze Abdij voorhanden zijn, blijkt ten klaarſten, dat zij beiden naar de Antiekſche wijze gebouwd waren, en van zeer groote uitgeſtrektheid. Lang na het jaar 1573, heeft

men in den grond aldaar gevonden, een groote menigte grafkelders, beenderen en bekkeneelen; regenbakken, rioelen en trappen onder de aarde gaande; zijnde 'er, echter, van het geheele gebouw niets over gebleeven, dan een keldertje, 't welk bij de bewooners van het herbouwde huisje, 't welk men vermoed de wijnkelder van de Abdisse geweest te zijn, gebruikt word. Het gantsche gebouw was met een dubbelde graft omsingeld, zijnde tusschen beiden een doorgaande muur, met wandelwegen daar binnen rondsom omgeeven; het had een laan of uitweg, ter breedte van vijf-en-twintig roeden. Alle de landerijen daarom heen behouden, op de kaarten, nog den naam van *Coningsvelt*.

Boven hebben wij gezegd, dat deze Abdij gesticht was in het jaar 1255; daarin stemmen, gelijk wij aangewezen hebben, de meeste Schrijvers overeen. In de *Oudheden van Delfland* vindt men, echter, een' brief van Koning WILLEM, gedateerd in het jaar 1251, waarin hij *een stuk lands, ten behoeve van deze Abdij, vereert*; en, daarin wordt gezegd *dat deselve Vrouwe* (Richardis) *binne onze haven van Delft, timmerde een Convent van Geestlijke Mannen*. OPMEER zegt in zijne *Chronijk*: *het erf van deze Abdij was naast een klooster van Premonstrijter Monnikken gelegen*: *welke Monnikken door gemelden Graaf Willem naar Middelburg zijn gezonden, om het klooster van eenige luije en vadzige Reguliere Kanonniken in bezit te neemen, heeft hun klooster in een gasthuis veranderd.* Dat 'er reeds langs op *Coningsvelt* een Mannenklooster van dezelfde Orde moet gestaan hebben, vóór de stichting van deze Abdij, blijkt uit de Bulle van Paus INNOCENTIUS DEN VIERDEN, van 1252, waarbij hij alle de voorrechten, door zijne voorzaaten aan hetzelve verleend, bevestigt; waaruit dan volgt, dat dit verblijf der Nonnen onderscheiden was van dat der Mannen, en ook laater, en wel in 1255, gebouwd is, als wordende genoemd een *Nieuwe Plantaadje*. OPMEER, gelijk wij gezien hebben, zegt ook duidelijk, *dat het Erf van deze Abdij was naast het Klooster*. En uit de Bulle van gemelden INNOCENTIUS, en uit die van Paus JOHANNES blijkt, dat aan den Proost van de Abdij het bestuur van het Mannenklooster, in een Gasthuis veranderd, was toebetrouwd; welke Proosten ook veel vroeger gemeld worden dan de

de Abdissen. Want van de eerſten wordt, reeds op het jaar 1280 genoemd, Heer GERARD; daar wij de eerſte van de Abdissen gemeld hebben op 1322. De Abdij ſtond onder het hoog beſtuur der Proosten tot in 1550, zijnde de toenmalige Proost ABRAHAM VANEVELD, die opgevolgd werd, als algemeene Vicaris, door JACOB STARK, welke die waardigheid, bij de afbranding van de Abdij, in 1572, nog bekleedde.

Dus is het OPMEER alleen, die de duiſterheid van het ſtichten dezer Abdij ter baane gebragt heeft, en meer ſcheen te weeten dan alle, die vóór hem van *Coningsvelt* gewag gemaakt hebben; bij geenen van welke men van een Mannenklooster gewag gemaakt vind. En, echter, blijkt het, uit de aangewezene Brieven en Bullen, dat het geene hij 'er van gezegd heeft, waarheid was. Evenwel blijven op zijn gezegde, (hetzelve voor waarheid aanneemende) vergeleken met de gemelde Bullen, veele aanmerkingen over, die niet ligtlijk te beſlisſen zijn. Om 'er zig gemaklijk aftemaaken, kan men zeggen, dat onze Nederlandſche Schrijvers van de Abdij of het Nonnenklooster melding gemaakt hebben, om dat hetzelve rijk en vermaard, en dat der Mannen verzwegen hebben, om dat het min vermaard was. Ook zou men kunnen zeggen, dat hun oogmerk niet geweest is, alle de Kloosters te beſchrijven; doch dit zijn redenen, die aan een naauwkeurig onderzoeker weinig voldoen. Zonder ons intelaaten in het duiſtere onderzoek, wie de ſtichter van 't Mannenklooster geweest zij, of met het geen nog zwaarder weegt, naamlijk, de hier voor bijgebragte woorden, uit den Brief van Koning WILLEM, van 1251, waarbij hij zeide, dat *Richardis timmerde een Convent voor geestlijke Mannen*, 't geen met de oudheid, die daaraan word toegeſchreeven, gantsch niet overeenſtemt, zo blijft 'er in het onderzoek nog zwaarigheid genoeg overig. 1.) Of het Vrouwenklooster gekomen is in de plaats van dat der mannen, en of het twee onderſcheidene gebouwen geweest zijn? De bijgebragte woorden van OPMEER, op zig zelven beſchouwd, beſlisſen dit, en toonen duidelijk aan, dat het twee onderſcheidene gebouwen geweest en gebleeven zijn. 2.) Waar de Monniken, na van *Coningsvelt* verdreeven te zijn, vervaaren zijn? Hij zegt dit ook, naamlijk dat zij naar *Middelburg* gezonden werden. Alle onze

hier voor bijgebragte Schrijvers ſtemmen overeen, en zeggen, dat RICHARDIS geſticht heeft een Abdij, *Coningsvelt* genaamd. Is de Abdij nu het huis, door RICHARDIS gebouwd, dan zou men met reden kunnen zeggen, dat daar te vooren geene Monniken, Kanunniken, Premonſtrijten en Norbertijnen, of zo als men ze noemen wil, hebben kunnen woonen. Is ook de naam van *Coningsvelt* afzonderlijk aan het Nonnenklooster gegeeven, dan kan die naam niet behooren aan het Mannenklooster. Met veel grond van reden zou men ook zeggen, dat de naam van *Coningsvelt* aan het Nonnenklooster gegeeven was, uit hoofde van de gifte, door Koning WILLEM aan zijne Moeije gedaan; en dus kon het Mannenklooster, veel ouder dan die gifte, dezen naam niet draagen: want de gifte geſchiedde in 1245, en het Mannenklooster ſtond reeds vóór 1242.

OPMEER, die 'er meer van wist dan anderen, zelde, dat *Coningsvelt ſtond aan de zuidzijde van het klooster der Premonſtrijter Monniken*. Dit zou men, zonder eenige bedenking, voor waarheid kunnen aanneemen; doch de gemelde Bulle van INNOCENTIUS werpt wederom alles om verre, en doet zo veele waarſchijnlijke giſſingen met één regeltje vervallen. Want die Bulle is door den Paus geſchreven *aan den Proost en Broederen van Coninxvelt*, en in dezelve worden alle de voorrechten en vrijheden vernieuwd of bevestigd, door zijne voorzaaten daaraan verleend. Zo een Brief of Bulle, dien men dient te gelooven, bewijst dan uitdrukkelijk, dat 'er te vooren een Mannenklooster, *Coningsfelt* genaamd, moet geſtaan hebben.

De woorden van OPMEER kunnen dan goedgemaakt, en voor waar erkend worden, in dien zin, dat het land, waarop die beide kloosters geſtaan hebben, *Coningsvelt* genaamd ware; en dat dus die beide kloosters, naar den grond of plaats, waarop ze gebouwd waren, den naam gekreegen hebben; waaruit dan verder volgt, dat het zeer ligtlijk twee onderſcheidene kloosters kunnen geweest zijn.

De tweede vraag, waar de Monniken vervaaren zijn, is duiſterder en onzekerder. Uit de voorgemelde Bulle van INNOCENTIUS blijkt, dat zij, in 1252, het Klooster nog in bezit hadden, en dat zij toen nog weinig ſtaat maakten om te vertrekken, of

of het klooster te laaten uitſterven; hebbende zij, even te voorèn, zo als in de Bulle te leezen ſtaat, verzocht om de Pauslijke beſcherming. Aan hun werd ook toegeſtaan, dat de regel van ST. AUGUSTIJN aldaar ſtand zoude houden; dat zij in het bezit van alle hunne goederen zouden blijven; dat het niemand zou vrijſtaan, hunne wegloopende broeders aan te houden: alle zaaken, die duidelijk aantoonen, dat ze werkelijk in 't bezit van het klooster waren. Maar heldert men de zwarigheid daarmede op, die in het volgende opgeſloten ligt, naamlijk, dat 'er, na het ſtichten van het Nonnenklooster, van dat der mannen niet meer geleezen wordt? Wat wil het zeggen, dat de Proost van het Nonnenklooster, die de begeeving had van de Pastorij te *Pijnaker*, de Pastoors haalde uit de Abdij van *Marienwaart*, indien hij zo nabij, en nevens zijne woning, Monniken van dezelfde orde had woonen? Wat moet men denken, als 'er gemeld wordt, dat wanneer de Proost van *Coningsvelt* een verſchil met de Nonnen had, dat zoude ſtaan ter beſliſinge van den Proost van *Marienwaart*, indien 'er twee kloosters, van één en de zelfde Orde, zo nabij elkander ſtonden; daar het een vast gebruik was, dat de Vrouwenkloosters altijd ſtonden onder die der Mannen? Moet men niet denken, dat zo eene ſchielijke verandering eene ſchielijke oorzaak gehad heeft? en zou men niet moeten gelooven, dat OPMEER waarheid geſprooken heeft, als hij zeide, dat Koning WILLEM de Monniken naar *Middelburg* gezonden had, om de plaats van eenige ongebondene Geestlijken in bezit te neemen? Het eenige, dat men hierop kan aanmerken, is, dat het verdrijven der Monniken naar *Middelburg*, door BUCHELIUS geſteld is in 1122, en dat Biſchop GODEBALDUS eenigen van de Orde der Premonſtrijten van *Antwerpen* ontboden heeft; om de plaats der verdrevenen te bezetten. Doch als men nagaat, wat Koning WILLEM omtrent de Abdij van *Middelburg* verricht, en wat hij al te werk geſteld heeft, om die te vergrooten en te verbeteren, dan kunnen de gezegden van OPMEER zeer wel geploojd worden; en dan zou men de woorden zo verſtaan moeten, dat de luije verdrevene Monniken die van *Middelburg* waren, wier plaatſen door die van *Coningsvelt* vervuld werden; als ook dat Koning WILLEM alle de voorrechten, die hij hun in *Holland* verleend had, naar

Zeeland heeft overgebragt: en dan kan men ook de reden vinden van het recht, dat de Abdij van *Middelburg* had, tot het begeeven van zo veele Pastorijen in *Holland*. Deze zijn, onzes oordeels, de beste gisſingen, die men in zo duiſter eene zaak maaken kan, om ſtaande te houden dat RICHARDUS de ſtichtereſſe van de Abdij van *Coningsvelt* geweest is.

Wat aangaat de giften, waarmede deze Abdij verrijkt was; die van Koning WILLEM is reeds hiervoor gemeld; in 1257 heeft FLORIS, Voogd van *Holland*, de nabuurige kerk van *Pijnaker*, met alle de inkomſten, aan deze Abdij gegeeven, als mede het recht van Patroonſchap, dat voorheen de Graaven hadden; welke gifte, naderhand, door HENRICUS, Biſſchop van *Utrecht*, was goedgekeurd, en ook in 1261, door ALEID, zuster van Koning WILLEM, en nader in 't jaar 1264.

Zie BLEISWIJK, *Beſchrijving van Delft*, p. 348. *Oudheden van Delfland*, p. 263. enz. RADEMAKER, *Kabinet*, III. Deel. SMIDS, *Schatkamer*, p. 179.

CONFLICTICA, (NICOLAAS) geboren te *Reimerswaal* in *Zeeland*, was, ten tijde van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, een vermaard dichter. GUICIARDIJN heeft een Latijnsch vers in zijn werk ingelast, (fol. 281.) dat hij, bij de komst van FILIPS DEN TWEEDEN in *Zeeland*, aan zijne deur geplakt, en waarin hij den droevigen ſtaat der Stad en Heerlijkheid van *Reimerswaal*, ten klaarſten afgeſchetst had. LA RUE noemt hem CONFLITA; een ander CROMFLIETENSIS. Zie LA RUE, die het gemelde vers mede heeft nageſchreeven, p. 431 en 432.

CONRADUS, de twee-en-twintigſte in den rang der *Utrechtſche* Biſſchoppen, als opvolger van WILHELMUS, die geſtorven was den 27ſten April van het jaar 1075. Deze CONRADUS, geboren in *Zwabenland*, was eerst Kamerheer van den Aartsbiſſchop van *Ments*, en Voedſterheer van Keizer HENRICUS DEN VIJFDEN, toen hij tot Biſſchop verkoozen werd. Zo dra hij bezit van den Biſſchoplijken ſtoel genomen had, ſloeg hij de hand aan het werk, en voltooide het Kaſteel van *Tſelmonde*, dat zijne voorzaaten, ter beteugelinge van de Hollanders, begonnen hadden; doende het-

hetzelve met schietgaten en schansen voorzien. Doch hoe sterk hij het ook deed maaken, belegerde, echter, de Graaf van *Holland* hetzelve, nam het in, en sleehte het.

Aan hem werd, door den vader van zijnen Voedsterling, HENDRIK DEN VIERDEN, geschonken het Graafschap *Stavoren*, dat hij den Markgraave EGBERTUS ontnomen had, en daarenboven het Graafschap *Oostergo* en *Westergo*, zo als te zien is uit de brieven bij HEDA, in zijne *Historie van het Utrechtsche Bisdom*; bij wien men ook melding gemaakt vindt van eenig land, door den Bisschop aan de Kerk van *Utrecht* geschonken, dat hem in eigendom behoorde. Ook heeft hij, binnen de Stad *Uttecht*, digt aan de veste, een nieuwe Kerk, ter eere van *O. L. Vrouwe*, van den grond af doen bouwen, naar de afteekening van één der kerken van *Milaan*, en aldaar aan de *H. Maagd* toegewijd; welke Kerk, door CONRADUS zelven, als hij het leger van gemelden Keizer in *Italiën* volgde, verbrand was. De Schrijvers van dien tijd getuigen, dat hij dezelve rijkelijk begiftigd, en met een Kapittel voorzien heeft, waartoe de Keizer een gedeelte der onkosten geschoten had. Eindelijk is hij, in het jaar duizend negen-en-negentig, op den 14den April, zijnde Woensdag in de Paaschweek, als hij, na het leezen der Misse, in zijn Hof, in eenigheid bezig was met bidden, door een' *Fries*, die op zijn leven liep, doorsteken; hebbende dus bijna vijf-en-twintig jaaren het bestuur in handen gehad. Hij is in de Kerk, door hem gesticht, begraaven. De moordenaar wist het, in 't eerst, met de vlucht te ontkomen; maar naderhand gegreepen zijnde, is hij, op Keizerlijk bevel, gestraft.

Volgens BEKA, HEDA, BARLANDUS, en andere heeft deze Bisschop mede zijn best gedaan, om den jongen en verdreeven Graaf, DIRK DEN VIJFDEN, uit zijn Vaderland en Graafschap te houden. Toen hij door magt van wapenen, zig daarin trachtte te herstellen, is de Bisschop hem met geen minder magt tegengetrokken. Doch zijn leger werd, na een hardnekkig gevecht, op de vlugt gedreeven; kunnende de Bisschop zig naauwlijks al vlugtende binnen *Tiselmonde* bergen. Over de oorzaak van zijnen dood wordt onderscheidenlijk geschreeven. Sommigen meenen dat hij door een' van zijn eigen volk gedood is; anderen dat 'er

meer

meer persoonen aan handdaadig geweest zijn; wederom anderen leggen het op den vader van den Bouwmeester, die van *den Bis*schop heimelijk omgekocht zijnde, de gemelde Kerk op een modderige en driftige aarde gebouwd, en de pilaaren gevestigd had: waarover de vader een haat zou opgevat hebben. Veel waarschijnelijker is het, dat hij omgebragt *is*, ter wraake van den gemelden Markgraaf EGBERTUS, wiens goederen hem al voor de derde keer door den Keizer geschonken waren, en die, omtrent agt of negen jaaren te vooren, door den Overste des Keizers gedood was, en dat dus de bloedvrienden van EGBERTUS dezen moord zullen bestookt hebben. Deze EGBERTUS was Markgraaf van *Meissen* en *Thuringen*, en een bloedverwant van den Keizer. Na dat RUDOLPHUS en HERMANUS, die, door de vijanden van HENDRIK DEN VIERDEN, tot Keizers opgeworpen waren, hunne eerzucht met hunnen dood geboet hadden, was ieder den lust vergaan, om dien hachelijken kans wederom te waagen, tot dat deze EGBERTUS, door den verleidenden glans van de Keizerlijke *kroon* bekoord, en door beloften aangezet, zijn geluk wilde beproeven. Doch het ging hem niet beter, dan de twee voorigen. Na zekere belegering, door bosschen en omwegen, met weinig gezelschap, trekkende, en van het reizen vermoeid zijnde, ging hij slaapen op een molen. Na eenigen tijd aldaar gerust te hebben, zond hij den Molenaar naar een bijgelegen Dorp om drank; doch deze viel ongelukkiglijk in handen der vijanden, en beklaagde zijnen gast, die daarop zeer onzacht in zijn verblijf gestoord, en naar de andere wereld gezonden werd. Dit ging, echter, niet toe zonder bloedstorting, en EGBERTUS, hoewel alleen zijnde, toonde dat hij een dapper man was, die het Keizerrijk waardig zou geweest zijn. Wat zijne goederen aangaan, die aan *den* Bisschop geschonken zijn, en in *Friesland* gelegen waren, deze maakten maar een klein gedeelte van zijne bezittingen uit: want hij, een der rijkste Duitsche Vorsten zijnde, had ook *groote* goederen in *Duitschland*.

BUCHELIUS zegt ons, dat 'er anderen zijn, die willen dat CONRADUS door aanhangers van den Paus omgebragt zou zijn, om dat de Bisschop een al te groot voorstander van den Keizer was. In een Verdedigschrift voor HENDRIK DEN VIERDEN, te vinden *bij*

FRE-

FREHERUS, staat een aanmerkenswaardige plaats, dezen CONRADUS betreffende. *Daar is* (zegt die Schrijver) *op den 20sten Januarij des jaars* 1085, *eene bijeenkomste gehouden in zekere plaats, genaamd* Gerstungen. *Toen heeft* Conradus, Bisschop van de Utrechtsche Kerke, *eerst van alle het woord gevoerd, zeggende, ziet wij zijn bijeen gekomen om door getuigenis der kerklijke regelen te bewijzen, dat onze Koning niet gedoemd of door den ban gebonden is; en indien hem dat bij het volk niet hebbe mogen baaten, de wettige beveelen des Heere, die den Koningen behoorlijke eer wil beweezen hebben, spreekt hem daarvan vrij: en zo dit nog niet mag baten, zo vergunt hem ten minste dat regt, het welk de geringste persoon, die in de kerk is, volgens de kerklijke regelen geoorlooft is te gebruiken.* Om deze redenen werd hij, door BERTHOLDUS VAN CONSTANTS, die een bitter vijand van den Keizer was, voor een Scheurmaker uitgemaakt. Deze schreef, op het jaar 1099; Conradus *geen Bisschop, maar een Scheurmaker van* Utrecht, *is lelijk aan zijn eind gekomen, zijnde van iemand doodgestoken, die hem meende te berooven.*

MATTHEUS, in zijne *Analecta*, Tom. V. p. 520. tekent aan, dat CONRADUS begraaven geweest is voor de trappen van het Choor, maar dat het lijk eenige jaaren daarna daar binnen gebragt is; doch als, in het jaar 1580, te *Utrecht* op het plunderen der kerken toegelegd werd, zijn zijne beenderen uit het graf genomen, en nadat de beroerte daarna wat bedaard was, in 1592, wederom behoorelijk daar in gelegd, en 'er deze regels tot zijn lof bijgevoegd:

In het jaar 1580, *in het begin van Maart, is het gebeente van* Conradus, *Bisschop van* Utrecht, *stigter van de kerk van O. L. Vrouwe, uit de loode kist, daarin die bijna vijf eeuwen ongestoort gelegen hadden, door de heilloze handen van eenige slegte menschen, die hunne baldaadige dolheid en razernij, niet alleen op de lichamen van levenden, maar ook van afgestorvenen oefenden, van allerwegen gegooit en gestrooit. Zo hebben dan de Deken en Kanunniken derzelver Kerke, om hunnen Patroon, aan*

wien

wiens zij, en het geheele Kapittel, mitsgaders de gantſche Provintie, ten hoogſten verpligt waren, eenige dankbaarheid te bewijzen, dezelven wederom bij een verzameld; en na dat zij die tot nu toe met behoorlijke naarſtigheid en godvrugtigheid in een houten kist bewaard hadden, zo hebben zij die, op den 28ſten September 1502, wederom in de oude rustplaatze gelegd. Dit getuige ik, LAMBERTUS VAN DER BURCH, *Deken derzelver kerk, en hebbe dit met eigen hand geſchreeven.*

Nog is door MATTHEUS bijgebragt een' brief, uit het *Cartularium*, (dit zijn de brieven of papieren, waarin de landerijen der Kerken en Kloosteren, mitsgaders de koopingen en verkoopingen, de verruilingen, de vrijdommen en voorrechten, ontheffingen, enz. aangetekend ſtaan,) der *Utrechtſche* Kerke, in welke Keizer HENDRIK DE VIJFDE, CONRADUS voor zijnen Voedſtervader erkent, en alle de giften, door zijnen vader aan hem gedaan, bevestigt. Een ander noemt dezen Biſchop een man van zeer groot aanzien en vermogen, Wat zijne kerklijke Ordonnantien aangaat, dezelven vindt men in 't *Batavia Sacra.*

CONRADUS VORSTIUS; zie VORSTIUS. (CONRADUS)

CONSTANT, (PIETER) één der *Zeeuwen*, wier naamen met lof gemeld worden, om een manlijk bedrijf. Deze Middelburger voerde, in het jaar 1640, het ſchip *de Prinſes*, uitgerust naar *Brazil.* In zee zijnde, ontmoette hij twaalf *Duinkerkſche* Fregatten, met twee Prijzen, die zij genomen hadden, bij zig. Alle deze lieten de Prinſevlag waaijen. Eén der Fregatten braste af met de twee Prijzen, en de elf andere ſchaarden zig in twee ſmaldeelen, aan wederzijde van *de Prinſes*, en losten daarop hunne geheele laag, hetwelk duurde van den middag tot in den avond omtrent zes uure. CONSTANT, van alles wel voorzien zijnde, verweerde zig zo dapper, dat de *Duinkerkers*, niet minder beſchadigd dan hij, hem moesten verlaaten, en hem zijne reize zien vervorderen: eene daad zeker, die alle verbeelding te bo-

boven gaat, en dus CONSTANT met recht den naam van dapper heeft doen verkijgen.

Zie *Leven en Bedrijf van Prins* FREDRIK HENDRIK, II. Deel, p. 81. *Leven der Zeehelden*, p. 419.

CONTRA-REMONSTRANTEN. Aldus werden, in de *Vereenigde Nederlanden*, genoemd, zij, die bij de Leere der Gereformeerden, vervat in den *Heidelbergſchen Catechismus*, en, bij den aanvang der Reformatie, in de *Vereenigde Provintiën* geleerd en aangenomen, zonder verandering volſtandig bleeven. Zij kreegen dezen naam, bij gelegenheid van de *Contra-Remonſtrantie*, door eenige hunner Leeraaren ondertekend, en overgeleverd aan de Heeren Staaten van *Holland*, tegen de *Remonſtrantie* van anderen, die wel den naam van Gereformeerden wilden behouden, doch, in verſcheidene hoofdpunten der algemeene leere, die zij tot op vijf artikelen bragten, verſchilden; verzoekende de eerstgenoemden, aan Hooggemelde Staaten, om in hun gevoelen en leere, tegen die der anderen, welke men *Remonſtranten* noemde, beſchermd en gehandhaafd te mogen worden. De *Contra-Remonſtranten* bevatteden hun gevoelen in het volgende vertoog, door hen aan de Heeren Staaten overgeleverd, in het jaar 1610: „ 1.) Dat God uit het menschlijk geſlacht, welke in en „ met Adam, in zonde gevallen was, en geen meer vermogen „ had om te gelooven en zig te bekeeren, dan een doode om „ zig in het leven te herſtellen, eenigen van eeuwigheid verkooren hadt, om dezelve door Christus zalig te maaken, terwijl „ hij de overigen, door zijn rechtvaardig oordeel, voorbij ging, „ en in hunne zonden leggen liet: 2.) Dat kinderen van gelovige ouders, zo wel als volwaſſen geloovigen, voor uitverkooren te houden waren, zo lang zij metter daad het tegendeel „ niet beweezen; 3.) Dat God, in zijne Verkiezing, niet op „ het geloof en de bekeering der uitverkoorenen gezien, maar „ in tegendeel, in zijnen eeuwigen en onveranderlijken raad, „ beſlooten hadt, den uitverkoorenen het geloof en de volſtandigheid te geeven, en hen zo zalig te maaken; 4.) Dat Hij „ hen, ten dien einde, voor eerst geſchonken hadt zijnen eenig„ gebooren' zoon, wiens lijden, ſchoon genoegzaam tot betaa-

„ ling

„ ling voor aller menſchen zonden, echter, naar Gods beſluit, „ alleen de uitverkoorenen tot verzoening ſtrekte; 5.) Dat God „ hun voorts het Euangelie liet prediken, hetzelve door den H. „ Geest van kracht maakende op hunne gemoederen, zo dat zij „ niet ſlegts 't vermogen hadden om zig te bekeeren en te gelooven, maar ook daadelijk en gewilliglijk zig bekeerden en geloofden; 6.) Dat zulke uitverkoorenen, door dezelfde kracht „ des Heiligen Geests, door welke zij eens bekeerd en geloovig „ geworden waren, zonder hun eenig toedoen, derwijze bewaard worden, dat zij wel uit zwakheid in zwaare zonden „ vallen, doch het waare geloof nimmer geheellijk en voor altoos verliezen konden; 7.) Dat waare geloovigen hieruit echter geen oorzaak namen tot vleeſchelijke gerustheid, zijnde het onmooglijk, dat zij, die Christus, door een waarachtig gelooven, waren ingeplant, geene vruchten der dankbaarheid zouden voortbrengen, en ſtrekkende de beloften van goddelijken „ bijſtand en de vermaaningen der Schrift, om hen hunne zaligheid te doen werken, in vreezen en beeven, om te ernſtiger „ de hulp te doen begeeren van dien Geest, zonder welken zij „ niets vermogten." Doch vermids de zaaken, die daarop gevolgd zijn, onaffcheidelijk zijn van die der *Remonſtranten*, zullen wij dezelve ſpaaren, tot dat wij aan dat Art. gekomen zullen weezen. Den oorſprong dier *broedertwisten*, met welke benaaming ze, door beiden, op de *Haagſche Conferentie*, nog genoemd werden, kan men vinden op het Art. ARMINUS; en voorts bij UITENBOGAARD, TRIGLAND en BRANDT.

CONVENTUS, is de benaaming eener kerklijke vergadering in de Provintie van *Zeeland*, beſtaande in agt Predikanten uit de vier Klaſſen dier Provintie; welke zamenkomst alle drie jaaren gehouden wordt, met bewilliginge van Gecommitteerde Raaden van *Zeeland*, na bekomene aanſchrijving van de *Zuid-Hollandſche Sijnode*; om de *Coetus*, tot het beſchouwen der handelingen van het *Dordſche Sijnode*, in *den Haag*, en der Handſchriften van de overzetting des Bijbels, te *Leiden*, bij te woonen. De gemelde vier Klaſſen verkiezen daartoe ieder twee Afgevaardigden uit haare vergadering, bij rondgaande beurten; geevende zij,

na

na het verrichten der plechtigheid, verslag daarvan aan de *Conventus*, en deze wederom aan Hun Ed. Mogenden.

Zie *Staat van Zeeland*, I. Deel, p. 128.

Coog, of *Koog*, een Dorp op het Eiland *Texel*, in het noordwesten tegen de Duinen aan, omtrent een uur gaans ten noorden van het Dorp *den Hoorn*. Sommigen willen dat dit oudtijds het hoofddorp van het Eiland was. De visscherij plagt aldaar veel aanzienlijker te zijn, schoon 'er tegenwoordig nog eenige Vischers woonen. Deze vermindering is veroorzaakt, door het verloopen van *Het Diep*, voor en omtrent de *Hoorn*, alwaar, in de Zestiende Eeuwe, wel twee honderd schepen konden liggen. Ook heeft dit Dorp, door het verstuiven der Duinen, veel van deszelfs aanzien verlooren, en wordt nog dagelijks minder. In het jaar 1749 telde men 'er nog zes-en-negentig huizen, en tegenwoordig zijn 'er naauwlijks tagtig. De Vischers getuigen, dat hunne voorouders, een mijl of anderhalf in zee benoorden dit Dorp, veele wortels van boomen vonden, die zij *Heften* noemden, om dat hunne netten 'er aan vast raakten; waaruit men zou kunnen opmaaken, dat aldaar, in vroegere eeuwen, land geweest was.

Coog, (*De*) een Dorp in de Banne van *Westzaanen*, had van ouds, in veele zaaken, gemeenschap met *Zaandijk*, en vervolgens langs *de Zaan*, ten noorden aan *Zaandam*, zijnde deze met een groote steenen sluis, *Het Mallegat* genaamd, daarvan afgescheiden. Voor de *Coog* en *Zaandijk* zijn, ten aanzien der verpondingen, in 't jaar 1749, duizend agt-en-dertig huizen en honderd en vier molens geteld. Geduurende de Spaansche beroerten, telde men aan de *Coog* maar twaalf huizen. In 1613 was het getal reeds tot negen-en-veertig vermeerderd. Tegenwoordig telt men 'er drie honderd veertig, en ruim vier honderd huisgezinnen. Van 1590 tot 1641, hadden deze beide Dorpen een gemeene School en Schoolmeester; doch die van *De Coog* verkreegen 'er, op hun verzoek, in 1642, een' van 's Lands Staaten, en bouwden toen een Schoolhuis, bijna in het midden van het Dorp, alwaar men het nog vindt, achter de Kerk. Drie

jaaren hierer kreegen zij vrijheid tot het aanleggen van een kerkhof: want voorheen moesten zij hunne dooden te *Westzaanen* begraaven. Omtrent dien tijd werd het Schoolhuis mede tot een Predikplaats gebruikt, tot zo lange dat de steenen Kerk, dat een net gebouw is, in 1685 of 1686 volbouwd was. Opmerkelijk is het, dat de Doopsgezinden van *De Coog* en *Zaandijk*, reeds in 1680, een nieuwe en ruime vergaderplaats verkreegen.

In dit Dorp zijn ook twee huizen, voor Weezen en Armen, tusschen welke, door die van de beide Dorpen, in 1721 eene scheiding gemaakt is.

Behalven het aandeel, dat *De Coog* in de Regeering van de Banne van *Westzaanen* heeft, werd aldaar, in 't jaar 1645, met goedvinden van 's Lands Staaten, eene Regeering van zeven of agt der rijkste gebuuren opgericht, die toezicht hebben op de omslagen, en alle voorvallende lasten, over de gemeene Buuren van *De Coog*. In den jaare zestien honderd tagtig, werd, ten dienste der Kooplieden, een Veer vandaar op *Amsterdam* aangelegd.

Zie *Privilegien van Westzaanen en Crommenie.*

COOLHAAS, (CASPARUS) was, reeds vóór het oprichten der Academie te *Leiden*, Predikant aldaar. Als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid deed hij de eerste redevoering bij derzelver Inwijding. Niet lang daarna maakte hij zig, door eenige ontstane twisten, zeer berucht. Ook mengde hij zig in den twist, die, in het jaar 1579, aldaar zijnen oorsprong nam, over de kerkbediening, 't verkiezen en afzetten van Diakenen en Ouderlingen, waarover de Magistraat het bewind begeerde te hebben; doch de Predikanten beriepen zig op de Kerkenorde, en verzetteden zig daar tegen. De Magistraat, wier zijde COOLHAAS hield, drong, zonder naar reden te hooren, hare begeerte door. 't Geen den Predikanten de zaak deed verliezen, was, dat zij, in meer dan één der Artikelen van de Kerkenorde, zig te buiten gegaan hadden, als willende hun gezach verder dan billijk was uitbreiden; waarop dan, met voorkennisse van eenigen der afgezondenen uit de Staaten van *Holland*, een besluit genomen werd, waarbij werd vastgesteld, om geene nieuwigheden, in het af of aanstellen van Pre-

CASPARUS COOLHAAS.

Predikanten, Ouderlingen en Diakenen, ter hand te nemen, maar alles te laten bij de voorige order: welk besluit, door den Prins, als Stadhouder, werd goedgekeurd, die zelf aan de Magistraat van *Leiden* schreef, haar verzoekende zig aan het besluit der Staaten te willen houden. COOLHAAS, steuns genoeg bij de Regeering meenende te vinden, gaf weinig acht daarop. De Klassis, het recht der Kerke (zo zij het noemde) willende handhaven, schreef aan eenige van de Leden, die het met COOLHAAS hielden, zig met hem niet te moeten moeien, zeggende, *dat zijn oogmerk was, om alle vroome Herkendienaaren de kweem schoppen.* Hij draafde zo hard en onbesuisd door, dat de Staaten geraaden vonden, hem te beveelen, met zijn predikampt stil te staan. Doch ook aan dat bevel gehoorzaamde hij niet, maar gaf, in plaatse daarvan, eene Verantwoording, die vrij scherp was, in 't licht. Eindelijk kwam men zo verre, dat de zaak van COOLHAAS zou gedeeld worden aan het oordeel van vier Politike en vier Kerklijke Rechters. Maar deze vonden zwarigheid in de uitspraak van het vonnis, en ontwierpen daarentegen een verdrag, hierin bestaande, dat COOLHAAS voor de Gemeente schuld zou bekennen; het bestuur der kerke zou blijven op den voet, als vóór den ontstanden twist; PETRUS CORNELISZOON, die afgezet was, zou weder als Predikant aangenomen worden. COOLHAAS, hierin mede niet bewilligende, werden zijne schriften doorsien, en verweezen, als strijdende niet alleen met de zuivere leere, maar ook tegen zig zelve; echter werd hem nog vergiffenis belooft, indien hij schuld bekende, en zig onderwierp aan het oordeel van de Synode van *Middelburg*; 't geen al mede door hem geweigerd werd. De Staaten van *Holland*, de stukken toen in handen krijgende, keurden het vonnis wettig, en namen het zeer euvel, dat COOLHAAS, die openlijk verklaarde, het met de Gereformeerde Kerk niet eens te zijn, daarin zig nogthans als Leraar gedraagen had; 't welk bij de Magistraat van *Leiden* te straffen stond. In het volgende jaar werd eene Kerkvergadering te *Haarlem* beraamd, en op dezelve COOLHAAS afgezet en uit de Gemeente gebannen. Niemant betoonde over het gedrag van COOLHAAS grooter leed, dan zijn ampgenoot L. DANÆUS: want deze klaagde niet alleenlijk over zijne hardnekkigheid en volharding in zijne

dwaalingen, waardoor hij de Kerk ontrustte, en den voortgang van 't licht des Euangelium benadeelde; maar bood ook aan, het ware dan voor Prins WILLEM DEN EERSTEN, als Stadhouder, of voor de Staaten van *Holland*, of in bijzondere redenwisſelingen, te willen bewijzen, dat COOLHAAS, zo wel in zijne uitgegeevene boekjes, als in zijne predikatien, ketterijen dreef en leerde. Deze Hoogleeraar, ziende dat niettegenſtaande zijn aanbod, COOLHAAS door de Magiſtraat tegen de Klaſſis en Sijnode beſchermd werd, leide, om de ergernis te ontgaan, zijn ampt neder. COOLHAAS gaf, echter, daarna nog verſcheidene boekjes uit, waarin hij zijne leer trachtte ſtaande te houden; voorgeevende, dat hem ongelijk geſchied was, zo als het doorgaands gaat met hun, die veroordeeld zijn. Die van de Sijnode antwoordden daar niet op, als houdende hem voor overwonnen, zo als hij ook wezenlijk was, blijkende zulks uit zijne gedaane ſchuldbekenteniſe in *'s Hage*, alwaar hij, voor Commisſariſen van het Hof, en Gecommitteerden van de Predikanten, in tegenwoordigheid van eenige Heeren van *Leiden*, bekende, *dat het hem leed was, dat uit zijne boeken en ſchriften ergernis was genomen, en dat hij bereid was, de Exemplaaren, die nog overig waren, weg te doen, van 't prediken aftezien, en uit het land te vertrekken, verzoekende dat men hem niet verder wilde beſwaaren.* Politiken noch Kerklijken daar in genoegen nemende, werd het gemelde vonnis over hem uitgeſproken. Waarin de dwaalingen van COOLHAAS beſtaan hebben, wordt noch in de Acte der Heeren Staaten, noch in ſchriften van dien tijd gemeld. Ook kan men ze niet gemaklijk vinden in zijne ſchriften, die door de Sijnode veroordeeld zijn. Zes- of zeven-en-dertig jaaren daarna, in de twisten tusſchen de *Remonſtranten* en *Contra-Remonſtranten*, wordt 'er eenige melding van gemaakt, ſchoon mede zeer duiſter, en alleenlijk over het ſtuk van de Predestinatie. BAUDART ſtelt COOLHAAS onder eenige mannen, toen voor etlijke jaaren alhier opgeſtaan, die uit het Pausdom gekomen, en, in die groote ſchaarsheid van Predikanten, tot den kerkendienst aangenomen zijnde, (volgens zijn zeggen) de vrede der kerke een' tijd lang hebben ontrust, en het zuurdeeg des Pausdoms niet geheel hadden afgelegd; hebbende zij verſcheidene zwaarigheden gemaakt, en

en onder het volk gebragt, belangende de Praedestinatie, en den aankleeve van dien: en die zig ook bezwaard vonden omtrent het aanneemen van de Belijdenis der Nederlandsche Kerke, en het onderschrijven en prediken van den *Heidelbergschen Catechismus*. Onder dezelve zou COOLHAAS behoord hebben, daarom door de Sijnode, met goedkeuring van de Heeren Staaten, van zijnen dienst afgezet zijn, zonder dat hij van zijne dwaalingen verder melding maakt. COOLHAAS was geboren te *Keulen*, den 24sten Januarij 1536. In 1560 word hij Predikant te *Taarbag*, in het Hertogdom *Tweebruggen*; in 1561 te *Bilstein* en te *Nassau Ziegen*; 1570 te *Deventer*; 1573 te *Manheim*; 1574 te *Gorkum*, en vandaar te *Leiden*, alwaar hij in 1615 overleed. De schriften, die hier toe behooren, zo van hem als van anderen, zijne CC. *Conciliatie*, dat is: *vergelijking van seekere pointen der leere*, enz. 1585. *Justificatie van de Magistraat van Leyden*, gedrukt in 8° en in 4to 1579. CC. *Een noodwendige en broederlijke vermaaning*, enz. 1602. CC. *Toetsteen van sekere Proeve*, enz. CC. *Seeckere Pointen uit die H. Goddelijke Schriftuur en vervolg van dien genomen*, enz. CC. *Christelijke vermaaning aan alle de onpartijdige Predikanten*, enz. CC. *Missive aan den Autheur van de Apologie*, enz. CC. *Aanhechtsel dan het Boekje ofte Samenspraeking*, enz. CC. *Een Kort waarachtig verhaal van het sorgelijke vyeer der hatelijke en van God vervloekte oneenigheid in Religiaus saken.*

Zie BOR, HOOFT, UITENBOGAART, TRIGLAND, BAUDART en BRAND, enz.

COOLHAAS, (WILHELMUS) of KOOLHAAS, zo als hij zijnen naam schreef, doch dien wij hier plaatsen, om hem op zijnen voorzaat, die zijnen toenaam met een *C*, en niet met een *K* spelde, te doen volgen, werd geboren te *Deventer*, den 11den November 1709. Na de laage Schoolen, in zijne Geboortestad, te hebben doorlopen, genoot hij ook aldaar, op 't Illustre Gijmnasium, den tijd van één jaar, het onderwijs der Professoren, in de Hebreeuwsche en Griekse Talen en in de Philosophie. Daarna studeerde hij te *Utrecht*, in de Oosterse Talen en Oudheden,

onder den Professor D. MILL, in de Philosophie onder MUSSCHENBROEK en ODÉ, in de Latijnsche en Griekſche Taalen, Roomſche Oudheden en Historiën onder DUKER en DRAKENBURG; vervolgens in de Theologie onder VAN ALPHEN en VAN DEN HONERT. Onder voorzitting van den Professor VAN ALPHEN verdeedigde hij, in 't openbaar, 6 December 1733, zijne Taalkundige Verhandeling, over de woorden Ἱλαστήριον, Ἱλασμός & Ἱλάσκομαι. Op den 4den April 1735 werd hij, in de Amſteldamſche Klasſis, *Præparatoir* geëxamineerd, door Dº. ALBERTUS HARING, en onder 't getal der Proponenten aangenomen. Vervolgens tot Predikant te *Langerak over de Lek*, onder de Klasſis van *Utrecht*, beroepen zijnde, in plaatſe van den Heer LAURENTIUS DE HAAN, die aldaar was overleeden, werd hij, den 18den December 1737 bevestigd door den Heer D. COLONIUS, Predikant te *Goudriaan*, uit PS. L: 5, en deed er zijn intrede uit NEH. I: 11. eerſte deel. In den jare 1753 werd hij, in *Amſteldam*, op de Illuſtre Schoole *Prof. Ling. & Antiq. Orient.*, nam den 4den November afſcheid van *Langerak*, uit NUM. VI: 7 en 8, en deed, den 4den Januarij 1754, zijne *Inaugurale Oratie*, in de 20 evengenoemde Stad, over *de Noodzaaklijkheid der Heilige Taalkunde voor elk rechtzinnig Godgeleerde, en dat dezelve van verkeerde ſpoken en ongerijmdheden, waarmede zij nog bezoedeld is, moet gezuiverd worden*; welke Oratie ook in druk is uitgekomen. Den 31ſten Januarij 1755, werd hij, in dezelfde Stad, te gelijk met REINUS CURTENIUS, *Prof. Theol.* op de Illuſtre Schoole, te zamen tot derzelver Predikant beroepen, doch onder deze voorwaarde, *dat, bij 't eerſte afſterven van eenen der andere Predikanten, geen ander in de plaats zou beroepen worden; om al zo 't getal dan ſpoedig op negen-en-twintig te doen komen.* Hij werd, te gelijk met gemelden CURTENIUS, op den 9den Maart, door den Heer W. VAN DEN BROEK, bevestigd, uit MATTH. XIII: 52, en deed zijn intrede uit PS. LXVII: 2 en 3. COOLHAAS was, in den jare 1767, Lid van de *Noordhollandſche* Sijnode, toen vergaderd te *Hoorn*, en heeft dezelve geſlooten met eene Leerreden over PS. XCIII: 5. Hij trouwde te *Amſteldam*, op den 6den April 1756, met WILHELMINA MEERREL, die hij, bij zijn overlijden, op den 30ſten Mei 1773, in den ouderdom van drie-en-

zes-

zestig jaar, zeven maanden en negentien dagen, als weduwe zonder kinderen naliet.

Van hem zijn in druk drie Latijnsche werkjes, zijnde het eerste *Dissertationes Grammatico-Sacræ, quibus Analogia Temporum & Modorum Hebrææ Linguæ investigatur & illustratur*; het tweede, *Observationes Philologico-Exegeticæ in quinque Mosis Libros, aliosque libros Historicos Veteris Testamenti*; het derde, *Dissert. de Interrog. in Sacro-Codice Hebræo non temere admittendis.*

Van hem is nog in druk, *Jacobs Worsteling met God, en derzelver Zalige Uitkomst en gevolg, nevens Jacobs optogt van Sichem naar Beth-El, ter betaling zijner Geloste*, in eenige Leerredenen, over *Gen.* XXXII: 24—32, en Cap. XXXV: 1—15. in 4to; benevens *het Geloof en Hoope van den Vroomen Lijdzaamen Job*, in drie Leerredenen, over *Job* XIX: 25—27, in 4to. Zijn afbeeldzel gaat in prent uit.

COOLS, (JOHANNES) een vermaard Predikheer, van de Orde der *Augustijnen*, geboren den 25sten November 1548. Geduurende de Nederlandsche beroerten, werd hij genoodzaakt naar *Spanje* te wijken. Bij zijne terugkomste vond hij de meeste Kloosters vernield. Alle zijne poogingen, die hij, tot herstel daarvan, aanwendde, waren vruchtloos. Hij overleed in het jaar 1612.

COOLS, (ADRIANUS) te *Gouda*, uit een aanzienlijk geslacht, geboren, ging, tot jaaren gekomen zijnde, in de Orde der *Jesuiten*. Hij heeft in schrift nagelaaten eene Lijkrede op den geleerden *Antwerpschen* en *Leuvenschen* Hoogleeraar JOHANNES MALDERUS, in het jaar 1633.

COORENHIJK, een Eilandje en Dorp, behoorende onder *Holland*. Zie KOORENDIJK.

COORENWINDER, (DAVID) Secretaris van *Berkel*, is in onze Geschiedenissen beroemd geworden, door het deel, dat hij had in den beruchten moord van Prins MAURITS; zijnde hij één van die

geenen, die op zig genomen hadden, volk daartoe te huuren, geld te ligten, en alles te bezorgen, wat tot het moorddaadig voorneemen vereischt werd. Nadat verſcheidene aanleggers van het gruwelſtuk reeds in hechtenis waren, en anderen nog opgeſpoord werden, werd DAVID COORENWINDER, te *Overſchie*, den 21ſten van de maand Maart 1623, gevangen, en met den huisman, die hem geherbergd had, dien zelfden dag, op de Gevangenpoort in hechtenis geſteld. Na dat hij, benevens anderen, van het vloekwaardig beſtaan overtuigd was, en het ten volle bekend had, werd hij, als ook de Heer VAN GROENEVELD, jongſte zoon van wijlen den Heer VAN OLDENBARNEVELD, en ADRIAAN ADRIAANSZ VAN DIJK, gewezen Secretaris van *Bleiswijk*, den 21ſten Maart, ter dood gevonnisd, volgens den letterlijken inhoud van zijne *Sententie*, die aldus luid:

„ Alſoo *David Corenwinder*, gheweſen Secretaris van Bergkel, teghenwoordich ghevangen, buyten pijne ende banden van Yſere, voor den Hove van Hollant bekent heeft, dat omtrent een half Jaer naer de executie vanden geweſen Advocaet Johan van Oldenbarnevelt, hem ghevanghen by Willem van Oldenbarneveldt, Heere van Stoutenburch openinge is gedaen, datter goede hoope was, dat eenige van de Steden de jegenswoordige Staet ende Regieringe van 't Lant ſouden veranderen, ende dat daer naer verſcheyden propoſten ende diſcourſſen dien aengaende tuſſchen den ſelven Stoutenburch midtſgaders Reynier van Oldenbarnevelt, Heere van Groenevelt, ſynen Broeder, ende hem ghevanghen noch meer van tijdt tot tijt zyn ghevallen. Dat hy ghevangen met den voorſz. Stoutenburch in den Herbſt van den Jare 1621. gheweeſt is tot Leyden, omme denſelven Stoutenburch aen te wijſen de Huyſinghe daer hem was onthoudende Barnardus Dwinglo, eertijts Predicant aldaer, alſoo den ſelven Stoutenburch van meeninghe was met hem Dwinglo te ſpreecken van de ghelegentheyt van de Remonſtranten tot Leyden, ende hoe de ſaecken aldaer ſtonden, omme de veranderinghe ende Regieringe te weghe te brengen: Ende dat den voornoemden Stoutenburch dien volghende meiten voorſz. Dwinglo, alleen in een Kamer is ghegaen, alwaer ſyluyden eenighen tijt metten anderen hebben ghesprooc-

ken

ken. Dat de voorſz. Dwinglo daer naer aen hem ghevangen geſchreven heeft, dat de ſaecke onder de Huysluyden tot Haſertswoude, ende daer omtrent, in den voorſz. Jare 1621. ſoo verre waren ghebracht, datter drie ofte vier honderd binnen Leyden ofte daer voor ghekomen ſouden hebben, ende dat 't ſelve aldaer ſo ruchtbaar was, dat hij Dwinglo beduchte, dattet ſelve ſoude kommen tot kennisſe van de Magiſtraet. Dat op Vrijdagh den tweeden Decembris leſtleden, ſoo Sijn Princel. Excell. des Woonſdaechs te vooren opgetrocken was op ſeeckeren aenſlach, hy ghevangen met Adriaen van Dijck, mede ghevanghen, door last van den voorſz. Stoutenburch, gheweeſt is tot Rotterdam by Cors Janſſz. van Alphen, omme van hem te verſtaen, wat apparentie datter weſen ſoude: Ende of hy moet hadde, omme de vrijheyt (ſoo hy die noemden) binnen Rotterdam te bekommen, alwaert dat den Hoogh-ghemelten Heere Prince ſelfs daer binnen ware. Ende dat denſelven Cors Janſſz daer op geantwoort heeft, dat ſy op alles wel gereet waren, maer dat ſy luyden daar toe geen moet en hadden, als ſyne Hoogh-gemelte Excell. daer binnen ſoude weſen, ten ware hij aldaer vernachte. Dat hy ghevangen omtrent het leſte van Decembry leſtleden, metten voornoemdem van Dijck, in ſyn ghevanghens Comtoir, propoosten hebbende van den aenſlagh, omme ſyn Hoogh-gemelte Excell. omme te brenghen: Ende dat den ſelven van Dijck teghens hem ghevanghen begoſt hadde te verhalen, van eenige Perſoonen die totten ſelven aenſlach ſouden mogen ghebruyckt werden, tot omtrent twintich in getale, mitsgaders van 't geldt dat daer toe noodich ſoude zyn, ter ſomme van ſes duyſent gulden, de plaetſe daer het int werck gheſtelt ſoude werden, namentlijck tot Rijswijck; ende waer heenen ſy luyden, 't Feyt ghedaen zijnde, de vlucht ſouden nemen, te weten over de Cade naer Noordorp, ende voorts naer de Veenen toe, hij ghevangen tegens den voorſz. van Dijck geſeyt heeft, dattet beter ware, dat hij alles in geſchrifte ſtellen, ende den voornoemden Stoutenburch behandigen ſoude, oft hem ghevangen 't ſelve toeſenden, omme bij hem aen den ſelven Stoutenburch ſelfs gebracht te werden, dat den voornoemden van Dijck dien volghende 't ſelve geſchrifte hem ghevanghen toegeſonden hebbende, hy het ſelve aen den voorſz. Stouten-

burch ghelevert heeft, vervatende het beginsel een inleydinghe van redenen ende middelen, waer op den voorschreven aenslach gefundeert werde, ende onder andere verscheyden lasteringen tsheghens den persoon van den Hooch-gemelten Heere Prince, dat hem ghevanghen daer naer, namentlijck int laetste van de Maent van Januario mede leestleden by den voornoemden Stoutenburch alleen, ende op anderen tijden by hem ende Groenevelt t'samen geseyt is, datter geene andere middelen en waren, om den staet van den Lande tot te voorschreve veranderinghe te brenghen, dan den Hooch-ghemelten Heere Prince omme hals ende van kant te helpen, daer toe den selven Stoutenburch seyde, al resolutie ghenomen ende sulckx goet ghevonden te zyn, wenschende hy Stoutenburch, dat hy den voorschreven Hooch-ghemelten Heere Prince selfs mochte aen stucken trecken. Dat hy ghevanghen een tijdt gheleden gheweest is by Claes Michielsz Bontebal, woonende tot Sevenhuysen ende dat a'sdoen mede ghesproocken werdende van den aenslach, om syn Hooch-ghemelten Princelijcke Excellentie om te brenghen ende van de veranderinghe inde regeringhe van 't Lant, denselven Bontebal geseyt heeft, dattet beter soude wesen, dat de selve zyne Excellentie gestorven ware, ende dat hy ghevanghen daer weder op gheseyt heeft, dat sommige anders oordeelden, verstaende hy ghevanghen daer mede den voornoemden Stoutenburch, die yeghens hem gheseyt hadde, dattet beter was, dat de selve syne Hooch-ghemelte Princelycke Excellentie omme ghebracht werde, dat Adriaan van der Dussen tot Rotterdam, omtrent vyf ofte ses weecken voor de ontdeckinghe van den voorschreven aenslach op de selve zyn Excellentie, aenghenomen hebbende tot vervoorderinghe van dien te lichten de somme van ses duysent gulden, midts dat den voornoemden Groenevelt beneffens den selven van der Dussen als borch ende principael mede daer vooren soude teyckenen, ende den voornoemden Adriaen van der Dussen eenighen tijdt daer naer weder kommende bij den selven Groenevelt, segghende dat hy gheen raedt en wiste omme de selve Penninchen te becomen: De voornoemde Groenevelt ende Stoutenburch hem ghevanghen ten dien tijde absolute last ghegheven hebben, omme op 't Credijt van hem Groenevelt te negocieren ende op te nemen de

soma-

ſomme van vier duyſent gulden ten ſine voorſchreve, 't welck hy ghevangen aenghenomen ende dien volgende de ſelve ſomme van vier duyſent gulden becommen ende gelicht heeft aen twee parthyen eickx van twee duyſent gulden; dat hy hem ghevanghen de eerſte twee duyſent gulden aen den voornoemden Stoutenburch ghebracht zijnde, deſelve Stoutenburch, ende Groenevelt te ſamen goet ghevonden hebben, dat de ſpecie van 't ſelve gheldt ten deele ſoude verwiſſelt, ende in plaetſe van eenighe Piſtoletten ander gheldt gheleyt werden, dat de voornoemde Groenevelt dienvolghende uyt ſyn Huys ghehaelt, ende aen den voornoemden Stoutenburch ghebracht heeft een parthije double en enckle Rijders, die hy aen een deel van de voorſz. Piſtoletten heeft verwiſſelt, ende dat deſelve wiſſelinghe goet gevonden werde te doen tot ontlaſtinge van hem Gevanghen, om dat 't ſelve geldt niet en ſoude accordeeren, mette ſpecie van de voorſz. twee duyſent gulden. Dat hy ghevanghen daer naer t'ſynen Huyſe tot Berckel ontboden heeft, den voornoemden Adriaen van Dijck, hem aenſegghende dat hy van Dijck gaen ſoude by den voornoemden Stoutenburch, ende dat hy van hem de voorſchreven reſolutie van den Hooch-ghemelten Heere Prince oomme te brenghen, ſoude verſtaen. Dat hy ghevanghen den voorſchreven Adriaen van Dijck oock heeft geſeyt, dat hem de voorſchreve ſomme van vier duyſent gulden, mitsgaders noch twee duyſent gulden by de voornoemde Bontebal ghefurneert, deur laſt van ſyne Meeſters, (daer mede hy ghevanghen verſtaende den voorſchreven Groenevelt, ende Stoutenburch) beſteit ſouden werden. Dat hy ghevanghen de ſelve Penninghen den voorſchreven van Dijck naderhandt aen verſcheyden parthyen oock heeft behandight: Alles niet jeghenſtaende hy ghevanghen wel wiste, als 't ſelve hem expreſſelijck aenghezeyt zijnde, ſoo doen hem den voorſz. laſt omme de Penninghen te Negotieren ghegeven weerde, als daer naer, dat de ſelve Penninghen ſouden werden geëmployeert tot betalinge van 't volck, 't welk tot den voorſchreven aenſlach, omme den Hooch-ghemelten Heere Prince omme te brenghen, ſoude werden aenghenomen: Dat den voornoemden Stoutenburch aen hem ghevanghen, eer 't voorſz. geldt den voornoemden van Dijck was behandicht,

ge-

gefonden heeft verfcheyden Brieven, gheſchreven ſoo 't ſcheen met een Vrouwen handt, waer van eenighe, naer fyn Ghevanghens beste wetenſchap, by den voorſchreven Stoutenburch waren gheteyckent, ende anderen ongeteyckent daerinne hy hem ghevanghen berispte dattet voorſz. geldt ſoo traech by de handt quam, ende dat den voornoemden van Dijck daer over klachtig was, dat den voorn. Stoutenburch, Saterdaechs voor den lesten voorleden Biddach, hem ghevanghen belast heeft, dat hy des anderen daechs by hem alhier in den Haghe ſoude commen, ende dat hy ondertuſſchen den voornoemden van Dijck vragen ſoude, of hy alles gedaen hadde dat hem belaſt, ende of hij ook gereet was. Dat hy ghevanghen dien-volgende, des anderen daechs den voorſchreven van Dijck heeft laten aenſegghen, dat hy tot Berckel by nem ghevanghen ſoude commen. Dat hy ghevanghen ten ſelven daghe commende van Soetermeer, ende merte Sleede rydende naer Berckel, den voorſchreven van Dijck hem onderwegen ontmoet is. Dat hy ghevanghen hem alsdoen ghevraecht heeft, 't gene hem ghevangen ſulex als voorſchreven is, by den voorſchreven Stoutenburch belaſt was: daer op den ſelven van Dijck gheſeyt heeft, dat hy noch dien avont in den Haghe by den voornoemden Stoutenburch meende te zijn, dat de gasten gereet waren. Dat hy ghevanghen daer weder op heeft gheſeyt, ghy hebt wel voorſichtich te handelen, ende zyn alſo van den anderen geſcheyden. Dat den voornoemden Stoutenburch hem ghevanghen te vooren hadde gheſeyt, Dat by de Bewinthebberen (daer mede ghedenoteert werden die ghene die het beleyt hadden van de ſaken der veranderinge, die eenighe van de Remonſtranten voor hadden, ende die hen onder den anderen noemden met bedeckte namen,) goet ghevonden was ſo wanneer fyn Princelicke Excellentie ſoude weſen ommeghebracht, oft alſt in den Haghe te doen ſoude weſen, datmen alsdan de afgeſette Schouten ende Secretariſſen, ende andere perſoonen ſoude adverteren, omme met een deel Huysluyden alhier in den Haghe te kommen, die alsdan ſeecker geroep maken ſouden. Dat hy ghevanghen door last van den voornoemden Stoutenburch, eenige Perſoonen aengheſeyt heeft, als ſy hooren ſouden dat de Huysluyden, van andere Dorpen naer den Haghe ſouden gaen,

dat

dat sy luyden alsdan met een deel Huysluyden van heur Quartier souden volghen. Dat den voornoemden van Dijck hem ghevanghen oock heeft gheseyt, dat hy insghelijcx eenighe ordre hadde ghegheven, omme mede eenighe Huysluyden in den Haghe te doen verschijnen ten tijde ende fine voorsz. Dat de voornoemde Stoutenburch hem ghevanghen gheseydt heeft, dat men de voorsz. Huysluyden die het van doen hadden ofte des begheerden, yder een hondert gulden ofte twee soude geven uyt de goederen die geconfisqueert souden mogen werden. Dat hy ghevanghen des Maendaechs den vj. February lest leden ghekommen is alhier in den Haghe, soo omme zyn particuliere dinghen, als omme te verwachten de uytcomste van den aenslach op syn Hooch-ghemelte Princelicke Excellentie, ende veranderinge van de gheheele saecke, te meer overmidts den voornoemden Stoutenburch, hem ghevanghen Saterdaechs 's morgens te voren geseyt hadde, datter wel twee hondert van buyten in den Hage waren ofte commen souden die de voorsz. veranderinge souden helpen doen. Dat hy ghevanghen den voorsz. Maendach tegens den avont gheweest is int Salet van den voornoemden Groenevelt, daer Stoutenburch was: Ende dat aldaer insgelijcx incommende de voornoemde Adriaen van Dijck, den selven gheseyt heeft, dat hy meest den gheheelen dach besich was geweest, omme gelt uyt te deelen, ghenoegende de voornoemde Stoutenburch hem qualick, dattet exploict ende aenslach dien dach niet en was int werck ghestelt. Dat den voornoemden van Dijck alsdoen mede seyde, spreeckende van de aenghenomen Gasten, dattet kloecke Mannen waren, ofte diergelijcke woorden. Dat hy ghevanghen daer naer voor de tweede mael aldaer is ghecommen, ende ghegaen zynde recht deur de Huysinghe van den voornoemden Stoutenburch tot in de Stal, alwaer hem gheseydt werde, dat den selven Stoutenburch was, heeft hy hem aldaer gevonden, seer verbaest zijnde: Seggende jegens hem ghevanghen; datter een Koffer van van Dijck ontdeckt, ende de saecke uytgekommen was, ende dat hy ghevanghen soude dese gaen, overmidts 't huys terstont beset soude werden: Waer op hy ghevanghen oock de voorsz. Stal uit gegaen is. Alle 's welcke saecken zijn van seer quaden ende schrickelijcken ghevolge,

strec-

ſtreckende tot groote perturbatie van den Staet van den Lande, ende de goede Ingheſeetenen van dien, mitsgaders omme de ſelve in periculo van een grouwelicke bloetſtortinge te ſtellen, en dat mitsdien 't ſelve ten exempie ende affchrick van anderen, ſwaerlijck geſtraft behoort te werden. *Soo IST*, dat voorſz. Hof met rype delliberatie van Rade, deurgheſien ende overgewoghen hebbende, alle 't gundt ter materie dienende was, doende recht in den name ende van weghen de Hooghe Overicheyt, ende Graeffelickheydt van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, verclaert heeft, ende verclaert mits deſen, den voornoemden ghevanghen te hebben beghaen, *Crimen leſæ Majeſtatis*, Condemneert hem mitsdien gebracht te werden ter plaetſe daer men gewoon is alhier Juſtitie te doen, ende aldaer gheëxecuteert te werden metten Swaerde, daer naer 't lichaam ghedeelt in vier quartieren ofte ſtucken, ende d'ſelve gehangen op te vier hoecken van den Haghe, ende 't Hooft geſtelt op een Staeck, ende verclaert alle ſyne goederen gheconfisqueert. Ghedaen in den Haghe, by Meesters *Nicolaes Cromholt*, Preſident; *Pieter Cortenburch van Belois*; *Henrick Roſa*, *Goleyn Aleman*, *Willem van Baersdorp*, *Andries de With*, *Reynier van Perſyn*, *Johan Oom van Wyngaerden*, *Johan Leonius*, *Johan Deutel* ende *Abraham van der Meer*, Raetsluyden van Hollandt. Ende geprononcheert den xxix. Martij 1623. In kennisſe van my,

F. CRIEP.

Nadat het hoofd van CROENEVELD was afgeſlagen, werd COORENWINDER, wel vastgekneveld, van de Gevangenpoort, op 't Schavot (het *Groene Zootje*) gebragt. Daar op komende, zag hij, met treurige oogen, naar het dijk van den onthalsden, dat aan de zijde van 't Schavot gelegd was, en bedekte het met zijnen mantel. Straks deed hij een aanſpraak tot het volk, waaruit men, volgens de aanmerking van den Heer BRANDT, IV. Deel, p. 903, kan opmaken, dat hij tot de Roomſche Kerk behoorde. Als de laatſte zijner woorden heeft BRANDT, p. 1050 en 1051, deze aangetekend: *Met recht zeit de Apoſtel Paulus; die ſtaat ziet toe, dat hij niet valle; en de H. Hiob heeft ook met reden ge-*

zeit,

zeit, dat de mensch d'ongerechtigheid opsuipt als d'aarde het water. Beide deze spreuken heb ik aan mij zelven waarachtig bevonden: daardoor ontvang ik mijn recht: bidt dan, beminde burgers, den almagtigen Godt, dat hij mij mijne zonden vergeeve; en heb ik u misdaan, vergeef mij dat van gelijken, waarop eenigen van de omstanders riepen *ja, ja*. Verder hoorde men hem zeggen: *indien gij mij ook ergens in misdaan hebt, dat vergeef ik u van herten, helpt een Christelijk gebed voor mij doen: hiermede begeef ik mij tot God.* Daarop gekneield zijnde, en God om genade aangeroepen hebbende, werd hij, door den beul van *Dordrecht*, geblind, en met den zwaarde omhoofd. Nadat hetzelfde, door den Scherprechter van *Haarlem*, aan van dijk verricht was, werden beider lichaamen, op een Slagtbank, door de Scherprechters, met hakmessen gevierendeeld, de ingewanden in een kuil begraaven, de deelen des lichaams op een wagen geworpen, en aan de vier hoeken van *den Haag*, aan halve galgen, ten spiegel van anderen, opgehangen, en ook hunne hoofden op staaken, bij de anderen reeds voorheen geëxecuteerd, ten toon gesteld. De afbeeldzels van dezen en van andere hieraan medeplichtigen, vindt men op een prent van dien tijd, *de Arminiaansche Slang* genaamd.

COORNHART, (DIRK VOLKERTSZ) of COORNHERT, werd geboren te *Amsterdam*, in 't jaar 1522, uit aanzienlijke burger ouderen; zijnde zijn vader een Lakenkoper, van welken handel hij zig, schoon tegen den raad zijner vrouwe, onttrok, om zig aan zijne denkbeelden overtegeeven: ook liet hij alles, wat de winning betrof, geheel op zijne vrouw, dat een stedig wijf was, aankomen. DIRK, waarvan wij hier opzettelijk zullen spreeken, was de jongste van drie zoonen. De oudste, CLEMENS genaamd, stierf als balling buitenslands, hebbende zig te veel tot voorstand van 's lands vrijheid bloot gegeeven. De middelste, JAMES genaamd, was mede gebannen, volgens inhoud der Sententie van Bannissement en Confiscatie van goederen, uitgesproken op naam van den Hertog VAN ALBA, tegen honderd vijf-en-dertig personen, *voortvlugtig uitter Stede van Amsterdam*, den 1sten September des jaar 1568. (Zie MARCUS, p. 103.) De oudste dochter van

van VOLKERT is gehuwd geweest aan HENDRIK KUIK, die, in 1545, Schepen, en, 1558, Raad der Stad *Amſteldam* was. FRANS COORNHART werd, bij zijne terugkomſte, eerst Secretaris, 1578 Commisſaris, en 1580 Schepen in zijne geboorteſtad; waaruit het aanzien van hun geſlacht volkomen bevestigd wordt: zijnde de jongſte dochter mede gehuwd aan een' man van aanzien, PAULUS KERSTEN genaamd.

Het eerſte, dat DIRK ter hand nam, om zig bekwaam te maken, was, dat hij, naar de gewoonte van dien tijd, *eene reize* ondernam naar *Spanje* en *Portugal*. Bij zijne terugkomſte deed hij een ſtap, die hem in veele moeielijkheden wikkelde, beſtaande in het aangaan van een huwelijk, tegen den zin van zijnen overledenen vader, en zijne nog levende moeder, met een jonge dochter, NEELTJE SIMONS genaamd, die zig wel kon beroemen van het geſlacht der BREDERODES afkomſtig te zijn, maar door het fortuin misdeeld was van tijdlijke goederen. COORNHART bezat mede niets, vermits zijn vader hem, om het voorgenomen huwelijk, onterfd had; welke ſchikking, door zijne moeder, bij de voltrekking daarvan, bevestigd werd. Om dan tot een eerlijk beſtaan te geraaken, begaf hij zig, als Hofmeeſter, in dienst van REINOUD VAN BREDERODE, Heer van *Vianen* en *Ameiden*; dat hem ook een goed beſtaan verſchaft zou hebben, vermits hij bij dien Heer wel gezien was. Doch zijne geaartheid ſchikte zig in geenen deele, om zig, zo als het aan een Hof behoort, *te gedragen*. Hij verzogt dan zijn afſcheid, verkreeg het, doch behield, om zijne bekwaamheid, de gunst van den Heere VAN BREDERODE, die hem naderhand nog in veele gewigtige zaaken gebruikte. Konde hij zig, volgens zijne geaartheid, niet als een vleier gedragen, veel min was hij bekwaam om op de gunst van een ander te leeven, of om zig te verlagen. Hij zette zig dan, om met zijne handen zijn beſtaan te krijgen, te *Haarlem* neder, en begaf zig aan het plaatſnijden; welke kunst hem een genoegzaam beſtaan gaf. Hij was daarin zo ervaaren, dat de beste en voornaamſte prenten van den beroemden HEEMSKERK door hem in het koper gebragt zijn, als: *de groote Kindermoord*; *de Balk*; *het Bachanaal*; *de groote Kruisiging*; *de twaalf Schermers*; *de twaalf Patriarchen*; *het Leven en Lijden*

den van J. C. en meer anderen. 'Er wordt van hem verhaald, dat hij zo naarſtig in dit zijn beroep was, dat hij, op zekeren tijd, buiten *Haarlem* in den *Hout* wandelende, om zig eenigzins te verkwikken, op het zien van een menigte volks, dat in de herbergen zat, al zuchtende zeide: *is het niet droevig, dat die menſchen te veel hebben, 't geen ik te weinig heb*; daarmede oogende op den tijd, dien zij verſpilden. Hoe goed het hem daarmede ook gaan mogte, bleef hij 'er ook niet bij. Eenige punten van den Godsdienst maalden hem geweldig in 't hoofd, en bijzonderlijk het leerſtuk van de Predestinatie. De werken van mannen, waaruit hij daaromtrent het meeſte licht dacht te zullen krijgen, als van AUGUSTINUS en andere Kerkvaderen, niet dan in 't Latijn voorhanden zijnde, begaf hij zig, reeds dertig jaaren oud zijnde, tot het leeren van die taal, waarin hij onderweezen werd door Doctor BASILIUS, naderhand Raad van den Prins VAN ORANJE. De ijver, waarmede hij alles, wat hij onderſtam, behartigde, en zijne aangeborene bekwaamheden, waren oorzaak dat hij het Latijn in korten tijd zo verre magtig was, dat hij niet alleenlijk de beste Schrijvers las, maar zelfs van hunne ſchriften vertaalde, als van CICERO, SENECA, BOËTIUS, en anderen; waardoor alle zijne verſtandlijke vermogens zeer vermeerderd werden, en hij ook in grooter aanzien kwam. De Regeering van *Haarlem* bezorgde hem, in het jaar vijftien honderd een-en-zestig, een Notarisplaats. Den 15den Januarij van het volgende jaar werd hij Secretaris dier Stad, en ruim twee jaaren daarna (den 11den Maart 1564) Penſionaris: in welke beide posten hij niet alleen veel arbeid vond, maar aan hem werden ook de gewigtigſte zaaken aanbetrouwd, en hij, van wegen de Stad *Haarlem*, verſchejdene maale afgezonden aan den Prinſe VAN ORANJE, als Stadhouder van *Holland*. Dit alles was nog niets, in vergelijking van de volgende zaaken, waar in hij, in het jaar 1565 en 1567, werd ingewikkeld. Heer HENDRIK VAN BREDERODE, die, reeds ten huize van zijnen vader, COORNHART zo in zijne bekwaamheid, als getrouwheid, grondig had leeren kennen, bediende zig van zijnen raad en bijſtand, in de zaaken, die tot beſcherming der vrijheid ter hand genomen werden. Hij deed hem nu te *Vianen*, dan te *Utrecht*, zomtijds te *Amſtel-*

Gam, of op het huis te *Kleef* komen, of ging bij hem te *Haarlem*; ja men beweert zelfs, dat COORNHART de opsteller geweest is van het zo zeer vermaarde *Verbond* en *Smeekschrift der Edelen*, schoon anderen het aan ALDEGONDE, en weder anderen aan v. BALDUINUS hebben toegeschreeven. Het zij hij hier aan deel hadde of niet, zijne verknochtheid aan den Heere VAN BREDERODE en de zijnen was oorzaak, dat hij te *Haarlem* in hegtenis genomen, vandaar, schoon strijdende tegen de Privilegiën dier Stad, naar *'s Gravenhage* gevoerd, en alsdaar in de gevangenis geworpen werd. In het jaar 1568, volgens het verhaal van BRANDT, (I. Deel, p. 470.) was hij hier, maanden lang, in zulk een gevaar, dat zijne Echtgenoote, van zijne verlossinge wanhoopende, de arme en met de pest besmette lieden ging dienen, in hoope van mede besmet te zullen worden, voort haaren man te besmetten, en gezamentlijk daaraan te sterven. Maar COORNHART, dit ontwaar wordende, berispte haar ernstig, en verbood zulks meer te doen; willende, zo als ook betamelijk was, de uitkomst van Gode verwachten, dien men niet verzoeken mogt. Ook schreef hij (zegt BRANDT verder) in den benaauden kerker, en in den hoogsten nood van zijn leven, dat 'er geen hoope was het te behouden, of iets, dat lief was, te ontvangen, zeker zamenstel *van lief en leet*, *van hoope en vreeze*, en *van een christelijk gelaten hart*. Ook maakte hij, in die zelfde gevangenis, 't *Lof der Gevangenis*, 't *Compas der Ruste*, en andere versen. Voor 't overige wist hij zig zo manlijk te verdedigen, dat men hem uit den engen kerker liet, en den *Haag* tot gevangenis gaf. Op de vermaaning van zijne vrienden, en bijzonder van ARTUS VAN BREDERODE, dat 'er van *Brussel* order gekomen was, om hem andermaal optesluiten, nam hij in stilte de vlugt, eerst naar *Haarlem*, en vandaar naar 't *Land van Kleef*, alwaar hij zig weder met plaatsnijden generde. Omtrent dezen tijd was hij niet alleen in haat van de onderdrukkers der vrijheid, maar viel ook in dien der kerklijken, en bijzonder van de Gereformeerden, het zij uit hoofde van zijnen onrustigen aart, of om dat hij op alles wat CALVIJN en BEZA geleerd hadden, geen *ja* konde zeggen. Echter scheen het dat de voorstanders der vrijheid zijne hulpe benoodigd waren: want na

dat

dat (1570) die van *Embden* tien of elf ſchepen, tan onderdanen van den Staat behoorende, hadden aangehouden, trok COORNHART, op aanrading van SONOIJ, naar *Oostfriesland*, om aan den Graaf eerst hier ontſlag te vraagen, en, zo dit misluk-te, aan den Drost van *Embden* te verzoeken, dat de ſchepen, bedektlijk van volk en leeftogt voorzien, naar elders vervoerd mogten worden; het welk op dien tijd geweigerd, doch daarna toegeſtaan werd.

De beruchte banneling, daarna (1572) in zijn Vaderland terug gekeerd, en tot Secretaris der Staaten van *Holland* aangeſteld zijnde, dichtte, omtrent dien tijd, volgens het mondlijk verhaal van H. DE GROOT aan UITENBOGAART, het bekende liedje van *Wilhelmus van Nasſouwen*; zo als ook dbor hem, in vroegere jaaren (1566), geſchreven was, *een Waarſchouwing aan de Nederlanderen*, *Pro Lege, et Rege, et Grege*; welk geſchrift Prins WILLEM in 't leger uitgaf. Als Secretaris van Staat, kreeg hij, omtrent dezen tijd, last, om de Schouten en Overheden der Dorpen in *Kennemerland* te *Haarlem* te beſchrijven, en onderzoek te doen op de ondraagelijke brandſchattingen en beroovingen, gedaan bij eenige Kapiteinen, bijzonderlijk van die, welke ſtonden onder bevel van LUMEIJ, met oogmerk der Staaten, om dezelve te doen dienen tot afloſſing en betaaling hunner ſoldij. Maar deze Kapiteinen, vreezende dat door dit onderzoek, hun ſlecht gedrag ſtond aan den dag te komen, keerden, om het te beletten, al hunnen haat tegen COORNHART, maakende van hun belang eene algemeene zaak. Daartoe bedienden zij zig van een geſchrift, dat de Secretaris van Staat in dien tijd had opgeſteld, ten voordeele van de Roomſchgezinden, nopens de vrijheid van Godsdienſtoefening. Hier uit vond men middel, hem niet alleenlijk voor een Papist en voor nog erger uit te maaken, maar zetteden LUMEIJ zo ſterk tegen hem op, dat die onbeſuisde krijgsman hem den dood zwoer, en last gaf hem te doorſchieten; des hij genoodzaakt was, wilde hij zijn leven bewaaren, het land andermaal te verlaaten. Den Staaten van *Holland* daarvan kennis gegeeven hebbende, begaf hij zig wederom naar het Land van *Kleef*. Het geen, nopens het bevoden onderzoek, reeds te werk geſteld was, bleef achter, door de daar-

op volgende belegering der Stad *Haarlem*. Behalven den nood, waarin LUMEIJ hem bragt, om het Land te verlaaten, droogen hem nog twee zaaken van aanbelang, om van zijn ampt afteftaan; welke zaaken hij, echter, geljjk hij naderhand te kennen gaf, niet wilde openbaaren, dan aan de Staaren zelve, fchoon hij genoeg deed zien, dat ze zijne eer en moed betroffen. Het is niet zeker, of hij voor of na dit zijn vertrek, zijne drie boekskens, *van de Toelaating en Decrete Gods*, geſchreeven heeft; maar het is bekend dat ze in dit jaar (1572) aan den dag kwamen, waarin hij zig ook hevig tegen het Ketterdooden verzette-de, 't welk hij openlijk zeide, *dat men hier te Lande wilde invoeren.*

Eene menigte van bewyzen zou men konnen bijbrengen, om te doen zien dat ORANJE van zijne trouw en bekwaamheid niet alleen ten volle overtuigd was, maar 'er ook een goed gebruik van wist te maaken, zelfs geduurende zijne ballingſchap en vlucht. En vermits hij met zijne handen moest arbeiden, om aan den kost te komen, gebruikte de Prins hem, om nuttige onderwerpen voor het Vaderland te beraamen. Onder de ſtukken, door hem in dien tijd geſchreeven, vindt men een welberedeneerd en zeer uitvoerig ontwerp, *om alle Christene Mogendheden te overtuigen, en klaar te doen zien, dat de wederſtreeving der Nederlanders, tegen den Koning van* Spanje, *geenzins oproerig en verkeerd was, maar volgens de eerſte en billijkſte natuurwet*, dat is, *die van zelfverdediging, moest worden goedgekeurd*; bewijzende daarbij ten klaarſten, *dat het onbedachtzaam en haatelijk beeldſtormen geenzins op rekening van welberaadene Regenten, noch eerelijke Ingezetenen kan geſteld worden.* Ook meen ik, dat door hem op dien tijd, en met dat zelfde oogmerk, geſchreeven is, zijn boekske, genaamd *Wortel en Oorſprong der Nederlandſche Beroerten.*

Geen wonder dan, dat een Man, die zo veel ten dienſte van zijn Vaderland verrichtte, en zo zeer tot nadeel en afbreuk van den algemeenen vijand handelde, bij denzelven fel gehaat was: waarvan Don LOUIS DE REQUESENS, in het jaar 1574, ook openbaare blijken gaf, met hem te ſtellen onder die vier-en-twintig perſoonen, welke in *Holland* van zijn *Algemeen Pardon* uitgeſloo-

ſlooten werden; na welken tijd men ook weinig van hem, in het behandelen van Staatzaaken, gemeld vindt. Dan te meer wordt zijn naam geſpeld in het beloop van zaaken, die den Godsdienst betreffen. Hij ſchreef verſcheidene zo ſtaatkundige als zinrwistende boeken, en hield gezette zamenſpraaken, waarin hij, op gelijke wijze, de Roomſche Kerk, en de nieuwe Hervorming afkeurde. Hij beſtreed LUTHER, CALVIJN en BEZA, over verſcheidene Leerſtukken, en bijzonderlijk over de Predestinatie en Erfzonde. Alle zijne ſchriften zijn bijeen gedrukt, in drie deelen in folio, in het jaar 1630; welke, echter, weinig van waarde en in geene achting zijn. Want doordien hij zig nooit met eenige gezindheid volkomen vereenigd heeft, en overal iets berispelijks vond, ontmoette hij nergens aanhangers of voorſtanders, wordende doorgaans met den naam van *Vrijgeest* gebrandmerkt. Ook was hij, om zijnen onrustigen aart, weinig bemind; doch door zijne ſtoutheid maakte hij zig in veele gevallen noodzaakelijk. HOOFT en BOR verhaalen, hoe hij, als een openbaar Beamptſchrijver, zeker Verzoekſchrift, 't welk hij voor de voornaamſte Roomschgezinden van *Haarlem*, dat door twintig perſoonen ondertekend werd, had opgeſteld, in tegenwoordigheid van de Gemagtigden der Staaten verſcheuren moest; wordende hetzelve geoordeeld naar oproer te ſmaaken. Hoe hevig hem dit tegen den borst ſtiet, was het, echter, niet in ſtaat, zijnen haat tegen de vijanden van, of de liefde voor zijn Vaderland te doen verminderen, waarvan hij de doorſlaandſte bewijzen gaf, met de verijdeling van den aanſlag, dien de Spanjaarden gemaakt hadden, om zig van *Enkhuizen* en andere *Noordhollandſche* Steden wederom meester te maaken. Ook had hij zig, in 't jaar 1581, zeer berucht gemaakt, met het ſchrijven van de Juſtificatie voor de Magiſtraat van *Leiden*, in de zaak van COCHHAAS, waarvan boven geſproken is.

Om hem, ten aanzien van het geene hij tegen de Gereformeerde Kerk verricht heeft, niet te bezwaaren, zullen wij den Ridder HOOFT volgen, in het geene deze heeft aangetekend, nopens zijne beſtrijding van den *Heidelbergſchen Catechismus*, waarin hoofdzaaklijk de leer dier kerke vervat is: deze zegt dan: *in dus een verwarring van tweedracht en wantrouwen* (te voo-

ren van hem, nopens de overgang van Graaf WILLEM VAN DEN BERG, in dienst van *Spanje*, gesproken hebbende,) *schreef* Dirk Coornhart, *een boekeken tegen den* Heidelbergschen Catechismus, *en eigende het de Staaten van Holland toe, die het uitgeeven als ontijdig mishaagde. Evenwel alzo sekere Predikanten verzogten tegen hem gehoord te mogen worden, zig sterk maakende, de leere van de Catechismus te verdedigen, magtigden de Prins, en de gemelde Staaten, een merklijk getal van Leden hunner vergadering, en des Hoogen Raad, nevens een van het Hof van Holland, voor dewelke* Adrianus Saravia, *voorlezer in de Godgeleerdheid en Predikant, ter eene, en* Coornhart *ter andere zijde, het geschil zouden betwisten. Op den 25sten van de maand October, van het jaar* 1582, *werd dit aangevangen, en een wijl tijds voortgezet, doch door bevel der Staaten gestaakt: want met het eerste punt ging zo veel tijds door, dat het eindelijk onsichtelijk gehouden werd, schoon partijen daarom niet nalieten, elkander met gedrukte schriften te keer te gaan.*

Zij, die zig kunnen verledigen om te lezen, het geen COORNHART, zo van deze gehoudene Disputatie, als van zijne bezwaren tegen den *Heidelbergschen Catechismus* geschreeven heeft, zullen moeten erkennen, dat hij, in dergelijke zaaken, meer hoofdig dan verstandig gehandeld heeft, en dat hij ook op verre na niet in staat was, eenige van zijne opgemaakte bezwaaren tegen SARAVIA staande te houden, of te kunnen verdedigen. Zijn schrijven ging evenwel zo verre, dat, toen hij zig, in het jaar 1588, te *Delft* nedergezet, of bij zijnen vriend CORNELIS ADRIAANSZOON BOOMGAART ter inwooninge begeeven had, meenende aldaar meer rust te zullen vinden dan te *Haarlem*, ter verkooping van een Werk, waaraan hij reeds dertig jaaren gearbeid had, behelzende eenige uittreksels en aantekeningen op den Bijbel, uit verscheidene papieren en schriften bijeengezameld, welke hij aldaar voorneemens was, in orde en onder tijtels te brengen: toen hij, herzegge ik, zig aldaar nedergezet had, werd hem, van twee roedragende Boden, zeker geschrift voorgelezen, waarbij hem, op straffe, bevolen werd, binnen vier-en-twintig uuren de Stad te verlaaten. COORNHART verzocht copie

van

van dat bevel, doch het werd hem geweigerd; waarop hij zig oogenbliklijk in geſchrifte aan Burgemeeſteren beklaagde, verzoekende reden te mogen weeten, en in rechten ontvangen te worden. Dan de Heeren van de Wet vonden goed, hem mondeling te antwoorden, *dat hij, geen Burger der Stad zijnde, zig naar het ſchriftlijk bevel had te gedraagen.* Daarop begaf hij zig naar zijn laatſte verblijfplaats, de Stad *Gouda*, alwaar hij eene verantwoording deed drukken, onder den titel van *Naamſcherm*, waarin hij niet duiſter te kennen gaf, dat dit leed hem werd berokkend door de Predikanten, die hem, op alle haatelijke wijzen, van de predikſtoelen afſchilderden, en waaronder ook waren, die trachtten, te bewerken, dat hij in eene eeuwige gevangenis werd opgeſloten: waartoe, echter, de Staaten, uit aanmerkinge van zijne dienſten, den Vaderlande bewezen, niet te beweegen waren. Het volgende jaar zond hij een' brief aan de Sijnode van *ter Goude*, vervattende een verzoek of aanbod, om de afgebrokene Disputatie over den Catechismus, die de Predikanten (zo hij zeide) hadden afgebroken, te hervatten; dat hem geweigerd werd. In het laatſte jaar zijns levens ſchreef hij tegen J. LIPSIUS, over het Ketterdooden, en deed dat geſchrift verzeld gaan met een opdragt aan de Magiſtraat van *Leiden*; 't welk hem euvel afgenomen werd, doch meer om LIPSIUS te behaagen, dan uit haat, dien zij tegen COORNHART hadden; waarover zij, echter, na den afval van LIPSIUS, groot berouw gevoelden. Op zijn doodbed voltrok COORNHART de Verantwoording van zijn proces tegen het Ketterdooden; welk geſchrift zijne erfgenaamen, na zijnen dood, in het Latijn vertaald, door den druk gemeen maakten; blijvende zijne vertaaling van 't N. Teſtament, met de verklaaringen van ERASMUS, onafgedaan. Hij ſtierf den 29ſten Oct. 1590, en werd in de Groote Kerk te *Gouda*, omtrent voor het Choor, begraaven, alwaar zijn grafzerk pronkt met dit graffchrift, door den Heer HENDRIK LAURENS SPIEGEL gemaakt:

Nu ruſt / *Nog ſtigt*
Dienſ lust / *Zijn digt*
En vreugd / *Geſchrijf,*

Was deugd, *Maar 't Lijf*
En 't waar *Hier bleeft 't*
Hoe zwaar *God heeft*
't Ook viel, *De Ziel.*
Stierf den XXIX October, in den Jaare MDXC.

BRANDT zegt, I. Deel, bl. 767: *In zijn krankbedde was hij zeer geduldig en gelaaten; zeggende onder anderen: ik heb van God een ziel ontvangen, die behoort hem toe: indien ik die beſitte als mijn eigen, ſoo doe ik qualijk, maer beſitte ik die als Godes, ſoo doe ik recht. 't Is geen eigendom: hij mag die verwerpen of behouden, ſoo 't hem gelieft; ik heb geen klagen, maar Godt is goed, hij doet niet dan goedt, ende en ſal mids dien ſyn goed ſchepſel niet verderven.* Wy zullen ons niet ophouden met een naſpooring van alle de verſchillende oordeelen, die, na zijnen dood, over hem geveld werden, waarvan de meeſte, uit belang van aankleeving of partijdigheid, hunnen oorſprong hebben. Men kan met waarheid van hem zeggen, dat hij een man was van ongemeene talenten, zo van ziel als lichaam, en die altoos werkzaam was. In zijne jeugd had hij zig geoefend in de muzijk en dichtkunst; hij ſpeelde meeſterlijk op de fluit, op de luit en clavecimbaal; ook muntte hij uit in de ſchermkunst: en van alle eerlijke kunsten en wetenſchappen bezat hij eenige kundigheden. Op maaltijden en in eerbaare gezelſchappen was hij de lust en vreugd, ſchoon hij zig nooit door den drank liet overmeeſteren. Nergens was hij ſpaarzaamer op, dan op zijnen tijd, levende zeer geregeld; altoos vroeg opſtaande, en behoorlijker tijd naar bed gaande; ſlaapende niet langer dan zes uuren. Onder de opbouwers en voorſtanders der Nederduitſche taale was hij geen van de minſte zijner tijdgenooten, zijnde een vijand van het gebruik der bastaartwoorden, waartoe hij zeide dat de Nederduitſche taal veel te rijk was. Zijne vertaaling van 't beroemde Werkje van CICERO, *over de Pligten*, ſchoon weinig bekend, is, in haare ſoort, een meeſterſtuk. Hij was zekerlijk een man, die doorgaans heeft doen blijken, dat hem 's Lands welvaart meer ten harte ging, dan zijn eigen: waarom hem de naam van *Waar Patriot* nimmer kan be-

betwist worden. Hij verkoos liever in een' ſtaat van ſoberheid, dan van uitmuntende grootheid te leeven; denkende, in den eerſten, vrijer en onbeſchroomder, voor de waare vrijheid van zijn Vaderland, te kunnen uitkomen, en de bedwongene Conſciëntien meer van dienst te zijn. Wat zijne ſchriften, over de Godgeleerde verſchilſtukken, betreft, in deze had hij zig tegen geene anderen dan tegen het Ketterdooden verzet. Men zou weinig reden gevonden hebben om hem voor een heelen of halven ketter uittemaaken; maar zijne gevoelens, nopens de Erfzonde; de rechtvaardigmaaking des zondaars voor God, door Christus verdienſte en kruisoffer, die hij beide lochende; met andere ſtukken, daar uit voortvloeijende, deeden, volgens zommigen, zien, dat hij geen vast denkbeeld van de waare leer der Christenen, noch van 't Euangelie had, daar hij, op zijne wijze, de kracht en het wezen, behoudende ſlechts de gedaante der godvruchtigheid, van verloochende; waarom veele Godgeleerden, zo van deze of geene ſecte, niet geſchroomd hebben, hem onder de *Pelagiaanen* te plaatzen. L. BENTHEM, in zijn *Hollond Kirch- und Schuel-ſtats*, p. 329, zegt, onder anderen, van hem: *zijne ſtelling was, dat men in de vergaderingen, de H. Schrift, zonder verklaaring van één eenig woord, zoude voorleezen, tot zo lange dat Godt zulke Dienaars zond als de Apoſtelen geweest waren, welke Godt zelve had uitgerust om eene nieuwe kerk opterichten.*

Zijn afbeeldzel gaat, op veele en verſcheidene wijzen, in prent uit; onder een van die leest men een tweeregelig vers van den Drosſaart P. C. HOOFT, dus luidende:

Hij proefd' 'er zeven en haast zat van elken Staat,
Maar bleef, van wetenſchap en vrijheid onverzaad.

En onder een andere leest men:

'K ontving tot Amſterdam, ik gaf ter Gouw mijn geest,
Wiens ſtrijdt voor Zeden, Schrift en Vrijheid is geweest.

Voor het eerſte deel zijner werken is zijn leven geplaatst, en

zijne bedrijven, zo als ze hier geboekt zijn, zijn te vinden bij HOOFT, BOR, BRANDT, en anderen.

COPIER, (ANDRIES) was van geboorte een Hollander, als zijnde een natuurlijke zoon van den ouden Heer VAN CALSLAGEN, een getrouw aankleever van Prins WILLEM DEN EERSTEN, en onverzaagd, als de dienst van 't Vaderland 'er mede gemoeid was. Hiervan gaf hij openlijke blijken in het jaar 1574, *ten tijde* dat gemelde Prins van oogwerk was, om, met goedvinden van de weetlijkſten der Burgeren, zig van *Antwerpen* meester te maaken. Deze zaak kreeg in zo verre haar beſlag, dat 'er twee duizend Soldaaten, zo wel als hunne Officieren, in andere kleedingen, op de Markdagen binnen gekomen waren, die heimelijk bij de Burgers gehuisvest werden, meest echter in de Brouwerijen in de nieuwe Stad. De vermaarde BUCHAVER was een van de voornaamſte Kapiteinen, en eenige weinige dagen vóór den aanſlag binnen gekomen. Vijf honderd man van de zijnen lagen in de Brouwerij, *de drie Snoekjes* genaamd, met kennis en toeſtemming van COPIER, van welke Brouwerij hij Zegelaar was. Hij deed meer; hij voorzag dezelven, ten zijnen koſte, van ſpijs en drank. De aanſlag, door *Don* LOUIS, ontdekt zijnde, werden eerst vier Soldaaten van den Prins gevangen genomen, als ook COPIER zelve. De Soldaaten terſtond op de tortuur gebragt zijnde, bekenden dat zij in dienst van den Prins VAN ORANJE waren; dat zij hadden gelegen in *de drie Snoekjes*, met kennisſe van den eigenaar; dat COPIER VAN CALSLAGEN hun ſpijze en drank verſchaft had, enz. na welke bekentenis zij, op order van den Markgraaf, daags daaraan, werden opgehangen, zonder dat zij eenigen van de hunnen verder openbaarden. ANDRIES COPIER werd, bij den Provoost CAMARGO, op 't kasteel gebragt. Gevraagd zijnde naar zijne omſtandigheid, bekende hij die geene te zijn, waarvoor wij hem hier gemeld hebben; met *bijvoeginge*, dat de oudſte dochter van den Heer VAN CALSLAGEN, die Mr. WILLEM MARTINI, Griffier, ten man had, de voorſpraak geweest was, op welke hij tot Zegelaar van gemelde Brouwerij bevorderd was. Deze verklaaring was oorzaak, dat hij tot tweemaal toe op den pijnbank werd gebragt, om te onderzoeken of gemelde Griffier

hier geen deelgenoot van den aanslag was. Men had COQUEL zo hevig gepijnigd, dat hij in de zijde geschend was; het welk zig tot zweeren zettede, hem den dood veroorzaakte. Gedurende zijne bedlegering zig zo zwak bevindende, dat hij de gewoone spijse niet konde nuttigen, zo zonden zijne huisvrouwe mijheid, bij haaren man te gaan, om hem iets ter versterking te brengen. Dit geschiedde, en was oorzaak, dat de gevangene middel vond, om onder op den bodem van de pot, met een naaisel, eene waarschouwing voor den Griffier te krabben, en hem onderhand te doen weeten, dat zekere MICHIEL VAN DE WIELE bekend had, dat de Heer MARTINI mede van den aanslag bewust was. Niettegenstaande deze waarschouwing, werd de zelve, als te veel op het gezach van de Magistraat vertrouwende, onderhand mede gevat, en niet, dan na het doorstaan van de zwaarste tormenten, ontslagen.

Zie BOR, VII. Boek, p. 586 en 587.

COQUEL, (ANTONI DE) verdedigde, als Bevelhebber, in dienst des Konings van *Spanje*, in het jaar 1592, en als een dapper man, de Stad *Steenwijk*, tegen Prins MAURITS en Graaf WILLEM VAN NASSAU; weigerende hij, zo lang het hem eenigzins mogelijk was, van overgave te willen hooren. Toen het niet meer mogelijk was, de Stad langer te houden, bedong hij een eerlijk accoord voor hem en de zijnen; dit werd hem toegestaan, op voorwaarde, dat hij, gedurende den tijd van zes maanden, de oosten den *Rhijn* niet dienen zouden.

Zie BOR, XXIX. Boek, p. 19.

COQUEVILLE, (*Heer van*) of *Coqueville*, een Fransch Edelman, deed, den voordeele van den Staat, met een menigte geworvene *Franschen* en *Nederlanders*, in het jaar 1586, met bewilliginge van PRINS, nu en dan een inval in het Graafschap *Artois*; ook namen zij, in *Picardien*, *St. Valeri* in. Op order van den Koning van *Frankrijk*, en op aandrijving van den Hertog VAN ALBA, daar binnen belegerd wordende, werden zij verraden, door den Marschalk VAN COSSE. Onder de gevangenen bevond zig COQUEVILLE, die onthoofd werd; zijne bijheb-

ben-

bende Nederlanders moesten het insgelijks met den dood bekoopen, wordende alleen de *Fransschen* verschoond.

Zie BOR, IV. Boek, p. 238.

CORANO, (ANTONIO) was, hoewel van geboorte een Spanjaard, een man, die de Hervorming toegedaan was. Hij ontbield zig, als Predikant der Gereformeerden, in het jaar 1566, in *Frankrijk*, ten tijde dat de Staaten van *Braband*, bij de Hertoginne, na het zenden van 't Request door de Gereformeerden aan den Koning, matiging der Plakaaten verzocht hadden. Op de Verklaaring der Hertoginne, daarop geen besluit te kunnen neemen, dan in volle Staatsvergaderingen, verstoutten zig, eenige dagen daarna, de Gereformeerden, een Request over te geeven aan den Graave VAN HOOGSTRAATEN, en aan de Magistraat van *Antwerpen*, waarin zij verzochten, dat ANTONIO CORANO, een Spanjaart, dien zij uit *Frankrijk* ontboden hadden, voor hen mogt prediken; dat hij, bijgenaamd BELLERINE, een bekwaam man was, zijnde geweest Minister van de Hertoginne VAN FERRARA. Het antwoord was, *dat zij zouden wachten tot de terugkomste van den Prinse, die afweezig was; en deeden zij anders, het was tegen hunnen wil.* Echter deeden zij, op den 18den December, CORANO prediken. De Magistraat daarover haar ongenoegen betoonende, antwoordden de Gereformeerden, *dat men dit niet ten kwade konde duiden; dat zij geen anderen Predikant hadden, dan* Taffin, *die ziekelijk was, en dat zij meenden, noch den Graaf, noch de Magistraat geoffenseerd te hebben, vermits zij zulks bij Requeste hadden verzocht.* De Hertogin wilde het verder prediken van CORANO in geenen deele gedoogen, eischende zelfs dat de Spanjaart gestraft zoude worden; en op dit bevel predikte hij niet meer. Kort daarop, *Valenchien* door NOIRKARMES ingenomen zijnde, en die Stad wederom, ten dienste des Konings, versterkt wordende, kwamen te *Antwerpen* MATHEUS FLACCUS ILLYRICUS, SPANGENBERGEN, en andere Kerkendienaars uit *Duitschland*, de *Augsburgsche Confessie* toegedaan, welken de Gereformeerde Predikanten noodigden tot het houden eener disputatie, over eenige in verschil zijnde artikelen: onder anderen over de tegenwoordig-

digheid van het Lichaam van CHRISTUS in het H. Avondmaal. De uitſlag daarvan was, dat de twistende partijen hunne Geloofsbelijdenisſen afzonderlijk in druk deeden uitgaan. Om het verſchil weg te neemen, of ten minſten te verkleinen, deed CORANO in druk uitgaan een *Zendbrief* aan de Herders der Duitſche Gemeente binnen *Antwerpen*, behoorende tot de *Augsburgſche Confeſſie*, hun vermaanende tot eendragt met de Gereformeerden. In dien brief noemde hij de eerstgemelden *zijne lieve broederen*, en beklaagde zig dat de ſtoel der waarheid was verkeerd in dien der tweedragt; de ſtoel, waarop men niet behoorde te prediken, dan het woord van *God*, om CHRISTUS te leeren kennen, en aanwinst te doen van eenigheid en broederliefde, tot afſterving van den ouden Adam en alle kwaade begeerten. Hij voegde 'er nevens, dat men, anders doende, zig gelijk ſtelde met onbeſchaamde Monniken, inſtrumenten van den Paus van *Rome*, dien hij den ANTICHRIST noemde. Het middel, dat hij voorſchreef, behelsde niets dan gematigdheid en liefde: *laat ons* (zegt hij tot ſlot daar van) *de ſtichting der gemeente J. C. zoeken, en niet onze eigen ijdele glorie; laat ons, ons beneerſtigen om de menſchen door onze predikatiën, tot* Christus, *den opperſten Leeraar, te leiden, en niet om de* Confeſſie van Augsburg, *noch om de Catechismus van* Martinus, *noch om de uitlegginge van* Jan *of* Pieter, *te volgen; laat ons de Vorſten en Prinſen van* Duitschland *te kennen geeven, dat alle questien zijn neêrgelegd, en dat wij in alle vereeniginge en vriendelijkheid leven.* Deze brief was gedrukt in 't *Fransch* en *Duitsch*, en was gedagtekend binnen *Antwerpen* 22 Januarij 1567. Hij is met den lof van veele begaafdheden te bezitten, en van ongemeen beſcheiden geweest te zijn, ten grave gedaald: zeker, iets zonderlings, daar hij een Spanjaart was; 't welk hem, waarſchijnelijk, bij de Hertoginne te meer gehaat maakte.

Zie BOR, III. Boek. BRANDT, *Historie der Reformatie*, I. Deel.

CORBARON, één van de zamenverbondene Edelen, wiens afkomst en geſlacht duiſter is.

Cor-

CORBULO, (CNEJUS DOMITIUS) een man van aanzienlijke geboorte, en Veldoverste der Romeinen, in deze en nabuurige landen; zijnde hem het krijgsbestuur van het Wingewest in *Neder-Germanien* door Keizer CLAUDIUS opgedraagen. Zijn arbeidzaame aart was gepaard met loosheid en strengheid omtrent de krijgsknechten, waardoor hij niet alleenlijk roem, maar zelfs de eerteekenen der zegepraal verworven heeft, niettegenstaande hem bevolen was, geenen oorlog te voeren. In rust zijnde, was hij bedacht op middelen, waardoor de krijgsknechten in bezigheid mogten gehouden worden. Het middel, waarmede hij hun der ledigheid ontrok, was, het graaven van een grift of vaart, tusschen de *Maas* en *Rhijn*, ter lengte van omtrent zes mijlen; om daardoor, volgens TACITUS, de gevaaren van de *Noordzee* te ontgaan; of op dat daardoor de rivieren, door de zeevloeden opzwellende, de landen minder aan overstroomingen zouden blootstellen. De *Caninefaten* waren gewoon, hunne laagere landen, met kaaijen en kadijken, tegen de ligte vloeden te beveiligen; 't welk alleen dienstig was ter stuiring van het water, dat van verre en langzaam tot hen kwam; doch een zwaarder en steviger dijk was 'er nodig tegen de overstroomingen, die hun onvoorziens en met meerder felheid overvielen. De arbeidzaame CORBULO, hierin willende voorzien, was voorneemens, niet verre van de *Noordzee*, een grooten dijk te doen maken, om daarmede de kleiner kaaijen en kadijken, die van den eenen kant tegen de *Waal*, en van den anderen tegen den *Rhijn* aanlagen, aan elkander te voegen, en aldus de vloeden van de *Noordzee* zo veel te krachtiger van de binnenlanden aftekeeren. Ter bereikinge van dit zijn oogmerk, deed hij de grift zo diep en breed graaven, dat de uitgegraavene aarde daartoe voldoende mogt zijn, en dat niet zonder eenigen omweg, vermits de grond zulks misschien vereischte. Dewijl men nergens anders, in het Eiland der Bataviëren, gevonden heeft, dat de *Rhijn* 23000 schreeden, dat is vijf en drievierde mijlen van de *Maas* af is, ja zelfs naauwlijks boven de honderd zeventig stadiën, zo als DIO de tusschenwijdte bepaalt; moet men onderstellen, dat hij niet wel op eene andere plaats aan de *Maas* heeft kunnen komen, dan recht tegen over *Geervliet*, daar deze stroom zig met de *Waal* vereenigt.

eenigt. Het is ook zeer waarschijnelijk, dat hij de *Fossa Cluo Vulonis*, (de vaart van *Corbulo*) welken naam zijn gevraavene grift gedraagen heeft, bij den *Rhijn*, aan het einde van de *Leidsche Vaart*, de *Vliet* genaamd, begonnen heeft; en 'er is mede niet aan te twijfelen, of de grift zelve is in het Nederduitsch zo genaamd geweest: want het woord *Vliet* betekende, bij de naburen van de *Noordzee*, de Eb en Vloed, om welke te keeren dit werk is aangelegd. Maar dat men daarom zou vastftellen, dat de Vaart, Grift of Graft van CORBULO, dezelfde is, die nog tegenwoordig van *Leiden*, door *Delft*, naar *Maasland*sluis loopt, schijnt te ftrijden tegen den inhoud van de oude Hollandsche Jaarboeken, die zo wel het jaar, als den uitvinder van dit werk uitdrukkelijk aanwijzen. Want men kan niet twijfelen, dat de Dijk van CORBULO, eenigen tijd daarna, wanneer de oevers met veel zwaarder werk, tot aan de *Noordzee*, voorzien en verzekerd waren, als onnut, wederom in de grift geworpen is, vermits men van dezelve nergens eenig overblijfzel meer vindt. Doch zij, die TACITUS en DIO, de eenigfte wegwijzers in dezen, verlaaten, en de Vlieten verder nagaan, schroomen mogelijk in de Vaart van CORBULO te vallen, vermits zij anders daartoe geen de minfte reden hebben. Het is een bekende zaak, dat 'er verbaazend veel geschreven en getwist is, om de rechte Grift van CORBULO aantewijzen, zonder dat zulks tot nog toe beflist is. Nergens maken de Hollandsche Jaarboeken melding, door wiens last de gemelde Graft, die van *Leiden*, door *Delft*, naar *Maasland* loopt, gedolven zij, maar wel van de opbouwing der Stad *Delft*, zonder echter van de Graft te spreeken. Dit niettegenstaande is het gemeenfte gevoelen, dat die Stad aan de Graft van CORBULO gesticht is. CLUVERIUS ijvert 'er zeer sterk voor; en tot nog toe heeft men ook geene bewijzen tot het tegendeel, die meer steek houden.

Men zie verder hier over ALTING & HALMA, P. I. p. 47.

CORBULONIS MUNIMENTUM, *of de Schans, Vesting of Sterkte van Corbulo.* Kort voor dat deze Veldheer het bovengemelde werk ter hand nam, met zijne vloot aan den *Eem* geland zijnde, om overtesteeken naar het land der *Cauchen* en *Frijezen*; die door

door het gerucht van zijne ſtrengheid verſchrikt waren, zonden zij hem terſtond Gijzelaars, en booden aan, weder te keeren onder de gehoorzaamheid, waarvan zij zig, na de nederlaag van APRONIUS, ontſlagen hadden. CORBULO hun dus enkel met zijne komſte tot onderwerping gebragt hebbende, wees hun landen aan, maakte, om hen in toom te houden, een ſterkte in dezelve, richtte 'er een Raad op, en gaf hun Overheden en Wetten. Den tijd, waarin dit is voorgevallen, wijst DIO aan, als geweest zijnde in het agt-en-veertigſte jaar onzer tijdrekening, toen CLAUDIUS voor de vierde, en AULUS VITTELLIUS voor de derdemaal Burgemeeſter was. Min zeker is de plaats, alwaar die ſterkte door hem is aangelegd; men moet 'er dus, uit de omſtandigheden, naar giſſen. Op het Art. BADUHENNA is aangetoond, dat zij, die over het *Vlie* woonden, het alleen zijn geweest, welken de legers van APRONIUS verſlagen, en genoodzaakt hebben terug te keeren: dewijl de *Friezen*, die aan den *Rhijn* woonden, door de Romeinſche vloot terug en in toom gehouden werden. TACITUS geeft niet onduiſter te kennen, dat CORBULO, met zijn gewapend leger, naar het land der *Cauchen* trekkende, denzelfden weg koos, langs welken GERMANICUS, voor dezen, naar de *Cheruſcen* getrokken was, naamlijk door vaarten, meiren en verdronkene landen; dat hij, aan den *Eem* komende, ontmoet heeft de Gezanten en Gijzelaars der *Friezen;* waaruit dan geen ander beſluit kan opgemaakt worden, dan dat CORBULO zijne ſterkte maakte in het gedeelte van *Friesland*, over het *Vlie*, hetwelk het naast aan den *Eem* en het land der *Cauchers* lag. Dan ook dit geeft nog geene volkomene zekerheid van de waare gelegenheid, ſchoon men dit beſluit moet maaken, uit de bekwaamheid van de plaats, uit de overblijfzelen van den Raad, Overheden en Wetten, die men nog ergens kan opſpooren; en dit doende, dan zal men 'er geene vinden, waarop alles met meer recht kan worden toegepast, dan op *Groningen:* 't zij dat men acht geve op de nabijheid van de rivier de *Eems*, die door de Romeinen zo menigvuldigmaal bevaaren werd; of op de gemaklijkheid, om van de *Noordzee* en de *Marnamaanſche Haven* daar inteloopen; of eindelijk op den weg te land, langs een harde en hooge ſtreek, van de Graft van DRUZUS af. Ook zal

men

men geene Stad vinden, daar de vorm van Regeering aan de Romeinsche zo veel gelijkt; waarvan men de bewijzen omstandig bij ALTING vinden kan. En wat aangaat dat aldaar, minder dan elders, *Romeinsche* Oudheden gevonden zijn, zulks kan men goedmaaken uit TACITUS, die verhaalt, dat CLAUDIUS aan CORBULO verbood, eenig nieuw geweld tegen *Germaniën* te pleegen, en dat hij zelfs de Bezetting aan deeze zijde van den *Rhijn* deed te rug trekken.

Zie TACITUS, *Jaarboeken*, cap. 19.

CORIOVALLIUM, volgens HALMA, uit ALTING, een plaats in het *Land van Overmaaze*, in het Reisboek van ANTONIJN, *Coriovallum* genaamd, doch in de Reiskaart *Cortovallum*, dat zekerlijk niets dan een misstelling is, zijnde in plaats van de *i*, een *t* gesteld. Beiden stemmen overéén, dat *Coriovallium* ligt vier gemeene Duitsche mijlen van *Atuaca*, in het *Land van Tongeren*, in het midden tusschen *Gulik* en het *Land der Ubiën*, (Keulenaars); dat ook *Coriovallium* en *Juliacum*, of *Gulik*, drie en een halve mijl van elkander liggen; en dus zou dit de plaats geweest zijn, daar tegenwoordig *Keijer* is, zijnde een Dorp, gelegen in een dal, een mijl van *Maastricht*. CLUVERIUS, om te doen gelooven, dat het, door moorden en steelen, in onze dagen, befaamde *Valkenburg*, het oude *Coriovallium* is, verzint eene benaaming, die nooit voorheen door iemand genoemd werd, naamlijk *Corvalgen*, en houdt met veel ernst staande, dat de Romeinen daarvan hun *Coriovallium* gemaakt hebben, op het Duitsch *Walchenburg*, waarvan zij *Cor* voor afgenomen, en *Burg* achter aan gezet hebben. Hij zegt verder, dat 'er geen onderscheid is tusschen *Valckenburg* en *Walchenburg*, als alleenlijk in de uitspraak. Indien zulke verzieringen kunnen doorgaan, zou het met de oude en hedendaagsche Geographie bedroefd gesteld zijn.

Zie HALMA.

CORNELII, (A.) geboren te *Delft*, uit een eerlijk geslacht, *Storm van 's Gravezande* genaamd. Al in zijne jeugd werd hij, door zijne ouders, ter Schoole gezonden, met oogmerk om hem

het predikampt onder de Hervormden te doen bekleeden; waaraan ook bij uitneemendheid voldaan werd. Zijne eerste standplaats was *Frankendaal*, in het jaar 1573. Naderhand te *Delft* zijne ouders komende bezoeken, werd hij aldaar beroepen, en bleef 'er, met bewilliginge van die van *Frankendaal*. Hij was de derde in den rang der Delfsche Leeraaren na de Hervorming, en was tegenwoordig op de Sijnode te *Middelburg*. Hij overleed den 9den Junij 1605. Zijn afbeeldzel staat in prent uit.

Zie BLEISWIJK, p. 400.

CORNELII, (ADRIANUS) een vermaard Kalvinist, geboren te *Brouwershaven*, sterf in Augustus 1556.

CORNELII, (POPPIUS) was, in den jaare 1603, Lid van de Sijnode te *Hartingen*, in 1615 van die te *Bolswaard*, en overleed den 25sten Mei 1625. Men houdt hem voor den zoon van CORNELIUS POPPIUS, van *Rosier* of *Oosterhoute*, voormaals Leeraar te *Sneek*, vanwaar hij, om zijnen Godsdienst, gebannen werd, in 1567; op verbeurte van lijf en leven. Twee jaaren daarna werd hij Predikant te *Westerhuizen*, in *Oost-Vleeland*. Waarschijnelijk is hij het, die te *Wezel*, in 1568, de Kerkenorde, aldaar beraamd, mede ondertekend heeft.

Zie VRAS, *Naamregister der Predikanten.*

CORNELIS ADRIAANSZ, doorgaans bekend bij den naam van BROER CORNELIS, werd geboren te *Dordrecht*, in het jaar vijftien honderd en twintig. Zijn vader was Mr. ADRIAAN CORNELIS WOUTERSZ, Pastoor van de Nieuwe Kerk, binnen gemelde Stad. CORNELIS werd, in het jaar 1548, Minderbroeder te *Brugge*, daar hij openlijk, geduurende den tijd van dertig jaaren, predikte, (als men aan zijne walgelijke Sermoenen den naam van Predikatien geeven mag,) mids men daarvan afneeme den tijd dat hem door de Magistraat het prediken verboden was. Naar den tijd, waarin hij leefde, had hij zig tamelijk wel in het Latijn en Grieksch geoefend, en verstond ook een weinig van het Hebreeuwsch. Meer was hij geleerd in de kunst van vleijen en fleeteren; doch als hij 'et zig op toeleide, wist hij somtijds de zaa-

zaken zeer wel voorgedragen, en werd daardoor, in dien tijd, voor een treffelijk Prediker gehouden. In alle zijne Sermoenen verhief hij den ongelijken staat veele boven den gehuwden, om den Hemel te verdienen: waardoor hij veele getrouwde vrouwen zeer bekommerd maakte, en veele jonge dochters een afkeer voor het huwelijk inprentte; van beiden kwamen veelen bij hem ter biechte, om raad en troost vragende. BROER CORNELIS, die een gelle boef was, kreeg het in den zin, om uit alle dezen eene Orde van *Devotarissen* in te stellen; betoogende, volgens zijne wijze, dat de getrouwden nog zalig konden worden, zo zij de vleeschelijke begeerten in het huwelijk konden wederstaan; doch niet de daad zelve, maar de neiging van de vrouw tot den man, moest uitgeveld worden. Zelfs dit als een onmogelijke zaak kennende, riedt hij de geenen, die hem minder dan wel andere behaagden, zig dikwaals bij hare Pastoors ter biechte te begeeven, als wien zij dan de absolutie zouden ontvangen. Gantsch anders handelde hij met die, welke hij voor schoon hield, en die hij dus gaarne onder zijne Orde had. Om deze tot *Devotarissen* te maaken, bedudde hij haar, dat, vermits zij de inwendige gebreken in het lichaam niet konden wederstaan, het noodig was, dat het lichaam door uiterlijke penitentie gekastijd werd. Na dat die misleide menschen zig dan geheel onder zijne gehoorzaamheid en bekeering begeeven hadden, moesten zij ieder maand bij hem ter biechte komen, en op de door haar bezworene gehoorzaamheid, hem haare innerlijke bewegingen, en alles, wat in het huwelijk door haar bedreven was, ongeveinsd, hoe platter hoe godvruchtiger (zo hij zeide), verklaaren; om haar dan, als een bekwaam Geneesheer, daarin te kastijden, en daarna te absolveeren. Wanneer nu de in het geweeten bekommerde vrouwen dit gedaan hadden, zeide hij, *dat tot heimelijke en onkuische zonden eene heimelijke zuivering en heimelijke discipline, die de wereld niet weeten mogt, (om dat dezelve het geestelijke niet kende) van noden was: daarom moesten zij, op pane van de eeuwige verdoemenis, hem zweeren, van deze heimelijke penitentie aan niemand te ontdekken.* Na het afleggen van dien bedriegelijken en schandelijken eed, nam hij die ongelukkigen voor *Devotarissen* aan. Van de

ongetrouwden onderzocht hij de gedachten, en handelde voorts dus mede als met de getrouwden; laatende haar zelven de gardekens maaken, en zeggende met een groote ernsthaftigheid, *dat zij, om de discipline van hem te ontvangen, haar lichaam ontblooten moesten, om door die naaktheid, de beschaamdheid, benevens de geveinsdheid, te overwinnen.* Van trap tot trap bragt hij 'haar daartoe, dat zij zig moedernaakt ontkleedden, hem de gard in handen gaven, en ootmoedig baden, haar zondig lichaam te willen tuchtigen; 't welk hij dan deed, zeggende: (welk een schoft!) *dat Gode aangenaamer was, de ootmoedigheid der penitentie, en dat zij zig ontkleed hadden, dan wel de harde slagen, die hij ook weigerde te geeven*; misbruikende daartoe veele zinspreuken van godvruchtige oudvaderen. Dan, hoe zwaar ook deze booswicht de onnozelen door eeden verbonden had, werd, echter, dit zijn schandelijk bedrijf openbaar, door twee zeer eerbaare dochters, BETTEKEN MAAS en KALLEKEN. PIETERS genaamd, welke tot de ontkleeding niet wilden bewilligen, en daarom door BROER CORNELIS als verdoemd en voor ketters uitgemaakt werden. Deze gingen zig daarover in de biecht beraaden met den Gardiaan van het Klooster, die haar beter en eerlijker onderrichtte, onder voorwaarde van te zwijgen, en het Klooster niet te schande te maaken. BROER CORNELIS, niet kunnende verdraagen dat zij zig van hem onthielden, deed haar beide in den kerkban, ja beklaagde zig zelfs op den predikstoel over BETTEKEN MAAS. De Magistraat 'er dus kundschap van krijgende, deed de beide dochters voor zig komen, en ontdekte toen den gantschen handel. De Regenten, na die ontdekking, met reden, voor de eer van hunne vrouwen en dochters beducht zijnde, klaagden 'er over aan den Gardiaan, die CORNELIS, in het jaar 1563, naar *Iperen* verzond. Dan, met den aanvang der beroerten in de *Nederlanden* (1566), kwam hij, zonder verlof, weder te *Brugge*, en begaf zig op den predikstoel, gruwelijk tierende en scheldende op de Magistraat, op de Staaten Generaal, op de vier Leden van *Vlaanderen*, op den Prins VAN ORANJE, en op de Ketters. Hij betoonde zig, in zijne woeste drift, somtijds meer dol dan verstandig, ja hij schaamde zig niet, de oneerlijkste taal voorttebrengen. Hoewel zijne Ser-

Sermoenen genoeg bekend zijn, zullen wij een gedeelte van één derzelven, die hij in de maand December 1566 deed, ſchoon op verre na de ſlechtſte niet, hier bij voegen. Na gedeeltelijk zijnen text verklaard te hebben, zeide hij: *ba, ik zoude van dulligheid en gramſchap wel uit mijn vel ſpringen; ba, daar zijn te Antwerpen, in dien helſchen poel, in dien duivelſchen afgrond, daar alle vermaledijt fenijn en ſtinkende vuiligheid te zamen groeit en vloeit, wederom nieuwe verraders, nieuwe ſchelmen en booswichten, uit de vervloekte en verdoemde Duitſche landen aangekomen, en meenen hier in deze edele Nederlanden, (welke zig vroomlijk in het Catholijk kerſtengeloove gehouden hebben, tot dat die magere droge Duitſche Leeraarsgaten hun vuil beſcheten request gepreſenteerd hadden,) hun lieder Confeſſie van Augsburgſche overtebrengen en te planten: daarom ſchijte ik in de Confeſſie van Augsburg; ba, de tijd zal nog komen, dat die Confeſſie aan de galg gehangen, met ſlijk en ſtront beworpen zal worden; ja alle Catholijken hun gat 'er aan zullen veegen, ba! zo ziet! ba! de Duivel haalt de Confeſſie: ou wat meent dij! dat wij dol en zot zijn, en dat wijlons zo zullen laten overduivelen, van deeze leeraarsgaten, deeze verraders.* Doch, al genoeg van deeze ergenisſen en morsligheden! In het jaar 1572 voer hij niet min verwoed uit tegen ALBA. Dan het verdriet ons langer met die zotheden bezig te zijn; die 'er behagen in vindt, leeze zijne Sermoenen zelve; waaromtrent wij, echter, durven verzekeren, dat daaruit geen het minſte nut of ſtichting te haalen is. Men moet hem evenwel dit recht doen, dat volgens het getuigenis van ZWEERTIUS en andere geloofwaardige mannen, 'er eenige geleerde leerredenen van hem in ſchrift gezien zijn, die in de beroerten zoek geraakt zouden weezen. Ook is nog van hem gedrukt, eene Verhandeling over *de Zeven Sacramenten*; en eene Uitlegging van *de Tien Geboden*. Ten tweedemaale was hem, in het jaar 1576, het prediken verboden. Niet lang daarna werden de broeders van zijne Orde beſchuldigd van onnatuurlijke zonden; waarom eenigen van hun verbrand werden. Na dien tijd leefde BROER CORNELIS in een zieklijken en kwijnenden ſtaat, tot den 14den Junij van het jaar 1581. Eenigen zeggen dat hij in zijn Kloos-

ter te *Brugge*, andere dat hij in 't *St. Jans Gasthuis*, aldaar begraven is. Ook word gezegd, dat de bekende Schilder M. GOLTIUS zijne predikatiën afgeschreeven en in het ligt gebragt heeft. Te *Brugge*, op het kerkhof der Minderbroederen, ziet men nog, ter zijner eere, een grafschrift, ingerigt als of hij een onbesproken en heilig mensch geweest ware; en niet alleen dit, maar een kundig en achtingswaardig man onder de Roomschgezinden, niettegenstaande hij wel voorzag dat hij daarover aanstoot zou lijden, ondernam, hem van zijn fiasco te zuiveren, in deze woorden:

„ Dit is dan die beruchte en wijdbefaamde *Broer Cornelis*, wiens gedrukte predikatiën zo menig gezelschap vervrolijkt hebben, en nog dagelijks vervrolijken, en grooter van vele menschen gelezen worden, als het beste predikatieboek, dit is de eigen *Broer Cornelis*, zal ik nog eens zeggen, want het herhalen van zijn naam, zal alleen alle mijmeringen en zufferijen van menig lezer verzetten; dit is, zeg ik, die Dordsche Minnebroeder, van wien zo veel buitensporige malligheden, om hier geen liegter uitdrukkinge te gebruiken, verteld worden. Zouw ik die algemeene weetgde hier komen stooren; zouw ik Hollands tijdverdrijf, ik zegge zijne drollige en meer als koddige Predikatien, en alle die mobije vertellingen, in twijfel durven trekken? had ik een algemeene afstand van alle inlandsche Schrijvers, tegen mij te wachten? Het zal evenwel, hoop ik, geen schelmstuk zijn, het zeggen van anderen, en hun oordeel over de gemelde Predikatien, en over die zo uitgelezen vertellingen, den Lezer in 't kort voorstellen: Een bescheiden en onpartijdig kritiek is nooit onwillig, zo wel de verdediging als de beschuldiging aantehooren: ik wil niet ontkennen, dat wij al zardige Predikanten in onze kerk gehad hebben, dat de Monniken voornamelijk, 't zij om wat bezonders te zeggen, 't zij uit onkunde, 't zij om andere redenen, somwijlen fraazen en fabelen, voor boudige redenen en Evangelische waarheden, op den Predikstoel gebragt hebben, en het volk met onnutte vertellingen, in plaats van heilzame en stichtelijke leeringen, opgehouden hebben: maar dit al geeft nog geen vast gevolg tegen *Broer Cornelis*. Het zou ons in alle gevallen niet dienen, dat een drollige Monnik enige per-

zen

zen op den ſtoel der waarheid aangeſeeten, en eenige onbetaamlijke kwinkſlagen, en boertrijen uitgelapt had; men kon dit niet meer dan op de rekening van zijn Konvent zetten; maar de waarheid mag en moet in alles worden nagegaan. Ook wil ik mij in deze zaak niet als rechter gedragen, en 'er zelfs niet eens in ſtemmen; maar alleen bijbrengen wat deftige Schrijvers 'er van geoordeeld en geſchreven hebben, en laten den Leezer dan oordeelen, of men over dien Dordſchen Minderbroeder, ongehoord, ongezien, ongekend, niet al te driftig geoordeeld heeft. laat ons dan hooren wat geleerde en beſcheiden mannen en ſchrijvers, die in zijn tijd geleefd hebben, van hem zeggen.

„ VALERIUS ANDREAS, een man van kennis, en die zelfs van partijſchap beſchuldigd is geweest, geeft het getuigenis van hem, dat hij in geleerdheid en welſprekenheid heeft uitgemunt, dat hij in dese ſtukken bij uitnemendheid zij ware is geweest, dat hij de Vrugtenaars dertig jaren lang, met een bijzondere bevalligheid en heilzaamheid in het goddelijke woord onderwezen heeft, dat hij tuſſchen de laſteringen en het godtlooze raazen en tieren der oncatholijken, tuſſchen de vuilmondige aanvechtingen der laatſten, en tuſſchen de beſpotting van eerrovende ſchimpſchriften, altijd volſtandig en onbeſweeken is gebleeven, en de rechte Apostel van *Brugge* is geweest." Eindelijk voegt de gemelde Schrijver, uit SANDERUS, 'er bij, dat zijne ſchriften, na dat hij overleden was, door de kwaadaartigheid der Onroomſchen vervalſcht zijn, en dat zij 'er ontuchtige kwinkſlagen en klugtige beſpottingen van den zeer vroomen en onſchuldigen man hebben ingeſlanst."

Doch de vraag is, of de geleerde VAN RIJN, wiens woorden dit zijn, in de aantekeningen op de *Kerklijke Oudheden van Zuidholland*, p. 133 en 134, in zijne vooraſſpraak zelf niet genoegzaam te kennen gegeeven hebbe, aan dit getuigenis van VALERIUS en SANDERUS geen volkomen geloof te kunnen geeven. Want waarom anders het beding gemaakt, *van geen rechter te willen zijn*, en te bekennen *met die getuigeniſſen niet eens in te ſtemmen?* Dit zo zijnde, ware immers zo een vooraſſpraak beter achtergelaten, ten minſten om zijns zelfs wil. Nog komt 'er bij, dat BROER CORNELIS ſtierf in het jaar 1581, gelijk wij ge-

zegd hebben, en dat VALERIUS ANDREAS eerst geboren werd 1588, en overleed 1643, en dus als geen gelijktijdig levende ſchrijver bijgebragt kan worden. Zijn afbeeldzel gaat, onder de zeldzaamme pourtraiten van VAN SICHEM, mede in prent uit.

CORNELIS, (WILLEM) was een Zeeuwsch Kapitein, in dienst van de geoctroijeerde West-Indiſche Maatſchappij. In het jaar 1634 geraakte hij, met eenige andere Nederlanders, omtrent de kust van *Brasil*, in een hevig gevecht met de Spanjaarden, waarbij deze Held, kort vóór dat de vijanden vernield werden, kwam te ſneuvelen.

Zie DE LAET, *Jaarlijks Verhaal van de West-Ind.-Comp.* p. 396.

CORNELIS DIRKSZOON, bekleedde, in het jaar 1572, te *Monnikendam*, de waardigheid van Burgemeeſter. Een man van grooten moed en bekwaamheid zijnde, was hij boven dien bekleed met den rang van Admiraal van *Noord-Holland*. Proeven van zijne dapperheid gaf hij in het vermaarde gevecht tegen ROSSU.

Zie het Artikel ROSSU.

CORNELIS MIJNARTSZ; zie WIJNARTS. (CORNELIS)

CORNELIS WIGGERTSZ; zie WIGGERTSZ. (CORNELIS)

CORNELIS DE WITH; zie WITH. (CORNELIS DE)

CORNELISZ, (JACOB) ook wel genaamd JACOB VAN DAALEN, werd geboren te *Rotterdam*, in het jaar 1608. Onzeker is het, wanneer hij geſtorven is; dit weet men, dat hij een ijverig Leeraar bij de Doopsgezinden te *Amſteldam* was, en wel met naame bij de zulke, welke hunne vergadering in de kerk bij *'t Lam* hielden; met welke hij naderhand zig vereenigde met die van den *Toren*. Hij was zeer ervaren in de Heel- en Ontleed-kunst, waarvan de bewijzen in druk zijn. Zijn naam is mede vermaard geworden door eenige verſchillen, welke hij had met JOOST HENDRIKS, over *den Dood van Christus*. Zijn afbeeldzel gaat, op meer dan éene wijze, in prent uit.

Corn.

CORNPUT, of CORPUT, is een aanzienlijk geslacht, dat veele jaaren te *Breda* en te *Dordrecht* gebloeid, en aanzienlijke mannen voortgebragt heeft. De eerste, dien wij op de geslachtlijst daarvan ontmoeten, is,

CORNPUT, (HENDRIK VAN DEN) getrouwd met *N. N.* bij welke hij verwekte,

CORNPUT, (NICOLAAS VAN DEN) *Hendriksz.* Burgemeester te *Breda*, getrouwd met *N. N.* waarbij hij verwekte twee zoonen en eene dochter:

1. ANTHONIJ, die volgt.
2. HENDRIK, Kanunnik te *Breda*, zeer onverwacht overleden, den 1sten Januarij 1537.
3. EVA, die trouwde met *Gillis Buysen*, welken zij drie kinderen baarde.

CORNPUT, (ANTHONIJ VAN DEN) *Nicolaasz.* trouwde eerst ALEID VAN BERGE, en daarna ANTHONIA BORMS. In het eerste huwelijk verwekte hij vijf kinderen:

I. HENRIK, wiens vrouw was ELISABETH VAN HAGE, en liet na zeven kinderen: 1. WILLEM, 2. ANTHONIJ, 3. ALIJT, 4. JASKENS, 5. GOOLKEN, 6. MARIA en 7. ELISABETH.
II. Mr. JOHAN, die volgt.
III. MARCELLUS, gehuwd met ANTHONIA ANDRIES, *Gijsberts dochter*, waarbij hij had tien kinderen:

1. ALIJT, getrouwd met JAN VAN CETERS, dien zij één' zoon baarde.
2. MARGRITA, getrouwd met LAMBERT VAN OORT.
3. HEYLKEN, getrouwd met GILLIS VERRIJKEN.
4. DINA.
5. CORNELIS, die ter vrouw had ELISABETH *Dingemans dochter.*
6. JOHAN.
7. NICOLAAS.

8. JOHANNA, die ten man had HENDRIK VAN DUIJRIN.
9. HUYBERT, vluchtte naar *Hamburg*, en trouwde aldaar met MARGRETHA TADEUS.
10. HENDRIK, ſtierf ongetrouwd.

IV. CORNELIS, was Burgemeeſter te *Breda*, en getrouwd met ANTONIA *N.*

V. LAMBRECHT, had ter vrouwe SYMONA DE BONT, en won bij haar drie kinderen:

1. ANTONIA, gehuwd aan LAMBRECHT VAN SCHARRENBERG; zij hadden één' zoon.
2. HENDRIK, gehuwd met LOLKJE VAN LEEUWAARDEN, verwekte bij haar één' zoon, JOHAN genaamd.
3. CATHARINA, gehuwd met KORSTIAAN BAARS, ſtierf zonder kinderen.

CORNPUT, (Mr. JOHAN VAN DEN) *Anthonisz*, geboren den 1ſten December veertien honderd twee-en-negentig, was Griffier en Secretaris der Stad en Baronnie van *Breda*, in de jaaren 1539, 1560, 1561, en in het laatstgemelde Burgemeeſter aldaar. Den 17den October 1525, was hij getrouwd met ANTHONIA MONTENS, geboren den 15den December 1509; zij was de dochter van HENDRIK MONTENS SEVERIJNSZ, Raad en Theſaurier Generaal van de Graaven JOHAN ENGELBERT en HENDRIK VAN NASSAU, en daarna van de Prinſen RHENÉ en WILLEM VAN ORANJE. Den 17den September 1567 vluchtte VAN DEN CORNPUT, met zijne vrouw en kinderen, om de komſte van ALBA te ontwijken, uit *Breda*, in navolginge van ORANJE. In 't eerſt zettede hij zig te *Kleef* neder; van daar trok hij naar *Weſtphalen*, alwaar hij, in den jaare 1569, overleed. Zijne weduw ſtierf te *Heidelberg*, in 1578. Zij hadden te zamen gehad agttien kinderen, waarvan tien jong geſtorven, en de overgeblevene dezen zijn:

1. BARTHOLOMEUS VAN DEN CORNPUT, geboren den 23ſten Auguſtus 1533; Griffier en Secretaris der Stad en Baronie van *Breda*, in 1560, 1578 en 1590. Daarna was hij

hij Secretaris te *Antwerpen*, en laatst Secretaris van de Weeskamer te *Dordrecht*. Hij trouwde, 1562, CATHARINA MONTENS, en stierf te *Alkmaar*, den 1sten December 1610, nalatende

ANTHONIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 7den Maart 1564, en getrouwd, 1620, met Mr. THOMAS BUL, in *Engeland*, alwaar zij, 1640, stierf, zonder kinderen nalaten.

2. JOHANNA VAN DEN CORNPUT, geboren den 18den October 1534, trouwde, den 13den Januarij 1562, met HENDRIK SMETIUS, Lijfarts van den Paltsgraave, Hoogleeraar in de Medicijnen te *Middelburg*: hij stierf 1614, en zij 1589, nalatende vier kinderen:

3. ANTHONIJ, die volgt

4. HENDRIK, volgt naderhand.

5. JOHAN, geboren 1542, en overleden 1611; zijne bedrijven zullen hierna gemeld worden.

6. SEVERIJN, geboren 1543, trouwde, 1570, ANNA VAN DER MEULEN, en stierf den 8sten September 1575, nalatende één eenigen zoon,

JOHAN VAN DEN CORNPUT, die stierf in de *Straat van Magelaan*, als Vaandrig van den Admiraal MAHU.

7. ELISABETH, geboren 1552, trouwde, den 4den April 1578, met den vermaarden Hoogleeraar FRANCISCUS JUNIUS, te *Leiden*; zij stierf den 12den April 1587, en hij den 23sten October 1602, nalatende vier kinderen.

8. NICOLAAS, Secretaris te *Breda*, trouwde met *N. N.* en had verscheidene kinderen, onder andere:

HESTER VAN DEN CORNPUT, getrouwd met EMANUEL VAN METEREN, en

N. N. VAN DEN CORNPUT, getrouwd met JOACHIM ORTEL, Agent van de Staaten Generaal.

CORNPUT, (ANTHONIJ VAN DEN) derde zoon van Mr. JOHAN, geboren den 3den Mei 1536, was Secretaris van de Weeskamer te *Breda*, en trouwde, 1561, met GERTRUIJ VAN DEN BROEK: hij overleed den 26sten Augustus 1573, en liet na twee zoonen:

1. Jo-

1. JOHAN, die aanstonds volgt.
2. Mr. CORNELIS VAN DEN CORNPUT, die zonder kinderen stierf.

CORNPUT, (JOHAN VAN DEN) oudste zoon van ANTHONIJ, werd geboren in Januarij 1563, en was in 1618, Schepen te *Breda*, en Rentmeester van de *Hooge en Laage Swaluwe*. Hij nam, in den jaare 1597, ter vrouwe MARIA BUYZEN, geboren in 1578, zijnde de dochter van CORNELIS BUYZEN, Schepen te *Breda*, en Lijfartz van Prins MAURITS. Hij overleed den 21sten April 1618, hebbende uit dit zijn huwelijk verwekt tien kinderen, waarvan 'er vijf jong gestorven zijn, en de overige vijf volgen. Zijne weduwe hertrouwde met JOHAN BERK, Ridder, Raadpensionaris der Stad *Dordrecht*, Extraordinaris Ambassadeur bij den Koning van *Engeland*, en bij de Republiek van *Venetien*.

1. ANNA VAN DEN CORNPUT, oudste dochter van JOHAN VAN DEN CORNPUT en MARIA BUYZEN, geboren den 24sten April 1599, trouwde, den 19den October 1616, met Mr. JACOB DE WITH, Heer *Corneliszoon*, nalaatende vier kinderen. Zie de Genealogie van DE WITH.
2. MARIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 31sten October 1603, trouwde, den 26sten November 1624, met Mr. ABRAHAM VAN DER MEER, Doctor in de beide Rechten, Raad Ordinaris in den Hove van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, zoon van Mr. PIETER VAN DER MEER. Haar tweede man was CAREL LOTEN. Zij overleed 1671. Haare kinderen zal men vinden in de Genealogie van VAN DER MEER.
3. GEERTRUY VAN DEN CORNPUT, geboren den 24sten Maart 1605, trouwde, den 22sten Februarij 1628, met CORNELIS VAN ZIJPESTEIN, en overleed den 25sten Aug. 1649, nalaatende vijf kinderen, die bij de Genealogie van ZIJPESTEIN gemeld moeten worden.
4. CORNELIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 29sten April 1606, trouwde, den 5den September 1629, met Mr. QUIRIJN DE VEER, Heer in *Calenseeg*, Baljuw van 's Gra-

's Gravenhagen; zij overleed den 10den Maart 1672, en hij den 18den November 1675, nalaatende zes kinderen.

5. ANTONIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 26sten November 1607, trouwde, den 17den Julij 1630, met ANTHONIJ VIVIEN, Heer van *Buvegines*, dien zij één' zoon baarde, welke naderhand Raadpensionaris der Stad *Dordrecht* werd. Zij overleed den 4den Februarij 1656.

CORNPUT, (HENDRIK VAN DEN) vierde zoon van Mr. JOHAN VAN DEN CORNPUT en ANTHONIA MONTENS, geboren den 26sten Mei 1536, vluchtte, in de maand September des jaars 1567, met zijne ouders, broeders en zusters, voor den tirannijen van ALBA. In de *Palts* begaf hij zig tot de studie der Godgeleerdheid; vanwaar hij, 1578, weder teruggekeerd zijnde, werd hij als Predikant te *Dordrecht* bevestigd in dat zelfde jaar; zijnde, reeds in 1562, getrouwd met ADRIANA VAN BRECHT, die te *Dordrecht*, in den jaare 1584, overleed. VAN DEN CORNPUT ging, in het volgende jaar, een tweede huwelijk aan, met HEYLWEG COLVIUS. Hij overleed, den 22sten Augustus 1601, binnen *Dordrecht*, en werd in zijn familiegraf aldaar begraaven. Bij zijne eerste vrouw hadt hij verwekt JOHANNA, ABRAHAM, ISAK, JACOB en ELISABETH VAN DEN CORNPUT; en bij de tweede, ANDREAS en ANNA VAN DEN CORNPUT.

1. JOHANNA VAN DEN CORNPUT, geboren den 7den Februarij 1565, en den 10den October 1587 getrouwd met MELCHIOR VAN DEN BROUX, Burgemeester te *Dordrecht*; zij stierf den 17den Julij 1602, nalaatende vijf kinderen.
2. ABRAHAM VAN DEN CORNPUT, geboren den 28sten December 1567, overleed ongehuwd als Predikant in de *Palts*, den 28sten Januarij 1597.
3. ISAK VAN DEN CORNPUT, geboren den 30sten Januarij 1569, trouwde, in 1597, ALIJT DE WITT, *Jacobs dochter*; was Predikant te *Breda*, en overleed den 6den October 1599, nalaatende één' zoon, genaamd

ABRA-

ABRAHAM VAN DEN CORNPUT, geboren den 7den Januarij 1599, die, den 28sten Februarij 1633, trouwde met ALETTA DE WITT, dochter van Heer MAAS. Hij was Predikant te *Cierfon Nieuwkerk*, doch werd, om zijne zwakheid, schoon nog jong zijnde, Emeritus. Echter liet hij niet na der wereld van nut te zijn: hebbende hij geschreven *de Goddelijke Voorsienigheid*, in IV. Deelen; *het Leven van Melanchton*; *Historie der Turken*; en *Onderzoek of Petrus ooit te Rome geweest is.* Hij overleed binnen *Dordrecht*, den 30sten October 1670, nalatende eene dochter, genaamd

ALLETTA VAN DEN CORNPUT, geboren den 23sten Maart 1634.

4. JACOB, die volgt.

5. ELISABETH VAN DEN CORNPUT, geboren den 2den Januarij 1578, trouwde, in Februarij des jaars 1602, met den Hooggeleerden Heer JOHANNES GERARDUS VOSSIUS, Regent van 't Staaten Collegie te *Leijden*, en naderhand Hoogleeraar te *Amsteldam*; bij hierf in den jaare 1604, nalatende één zoon.

6. ANDREAS VAN DEN CORNPUT, geboren den 18den Januarij 1592, trouwde, den 6den Junij 1621, eerst met MARIA STOUTENBURG, bij welke hij één' zoon had, die jong gestorven is; daarna, den 14den Junij 1646, met CORNELIA COOL, bij welke hij drie dochters had:

ANNA,
HENRICA, en
HELLWIG VAN DEN CORNPUT.

7. ANNA VAN DEN CORNPUT, geboren den 17den October 1593, kreeg ten man, den 14den Junij 1616, GERRARD THINS VAN AKEN, en overleed, den 14den Junij 1619 in het kraambed, van één dochter, genaamd ANNA.

CORNPUT, (JACOB VAN DEN) derde zoon van HENDRIK VAN DEN CORNPUT en ADRIANA VAN BREGHT, werd geboren den 1sten Maart 1574. Hij bekleedde verscheidene waardigheden in de Admiraliteit te *Rotterdam*, was Gecommitteerde ter Vergaderin-

ge

ge der Heeren Staaten van *Holland* en *Weſtfriesland*, en laatst Burgemeeſter van den Gerechte te *Dordrecht*. Zijne eerſte vrouw was JUDITH RUISCH, en de tweede JUDITH BERK, bij welke hij zeven kinderen gehad heeft, waarvan 'er vier jong geſtorven zijn; hij overleed den 7den September 1658. Zijne drie nagelaatene kinderen waren:

1. Mr. JOHAN, die volgt.
2. EMERENTIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 17den November 1613, trad, in 1637, in den echt met Mr. FRANÇOIS VAN BORN, Ordinaris Raad in den Hoogen Raad van *Holland*, die bij haar verwekte vijf kinderen.
3. Mr. HENDRIK VAN DEN CORNPUT, geboren den 11den April 1621, werd, in 1656, Schepen te *Dordrecht*, en overleed ongehuwd in 1657.

CORNPUT, (Mr. JOHAN VAN DEN) zoon van JACOB VAN DEN CORNPUT en ADRIANA VAN BRECHT, werd geboren den 7den October 1609. In 1639 was hij Schepen te *Dordrecht*; 1647 Gecommitteerde in het Collegie ter Admiraliteit van de *Maas*; 1650 in *Zeeland*. In 1636 was hij getrouwd met CORNELIA BOSMANS, bij welke hij verwekte vier kinderen:

1. JACOB, jong geſtorven.
2. MARIA, welke ten man had Mr. WILLEM VAN BEVERWIJK, dien zij eene dochter baarde.
3. JACOB, die volgt.
4. ADRIANA VAN DEN CORNPUT, ſtierf ongehuwd.

CORNPUT, (JACOB VAN DEN) zo even gemeld, was Kapitein van een Kompagnie Voetknechten, ten dienſte dezer Landen. Zijne VROUW WAS ELISABETH VAN DEN KERKHOVEN, welker vader, Mr. WILLEM VAN DEN KERKHOVEN, Raadsheer was in het Hof van *Holland*. JACOB werd, in een ſtorm op *Maaſtricht*, den 26ſten October 1676, zodanig gewond, dat hij het beſtierf. Hij had verwekt,

1. COR-

1. CORNELIA VAN DEN CORNPUT, die jong geſtorven is.
2. JOHAN VAN DEN CORNPUT.
3. WILLEM VAN DEN CORNPUT.
Deze beiden hebben hun geſlacht voortgeplant.
4. CORNELIA VAN DEN CORNPUT, mede jong geſtorven.

CORNPUT, (JOHAN VAN DEN) die, gelijk wij zo even gezien hebben, een zoon was van Mr. JOHAN VAN DEN CORNPUT en ANTONIA MONTENS, werd geboren in de maand van April des jaars 1549. Van jongs af den oorlog gevolgd hebbende, werd hij, tot manbaare jaaren gekomen zijnde, Kapitein in dienst van den Staat. Alle getuigen ſtemmen daarin overeen, dat hij geleerd, ſchrander en bij uitſtek ervaaren in de krijgsbouwkunst was: kortom een krijgsman, bekwaam om raad te geeven, en den raad met der daad ten uitvoer te brengen. Graaf WILLEM hoorde hem gaarne, beminde hem om zijne bondige redeneeringen, en ſleet, uit dien hoofde, veel tijds met hem. Met zijn volk binnen *Coeverden* gezonden zijnde, begonnen de Soldaaten, wegens gebrek aan betaalinge, te muiten, ja dreigden zelfs, hem en de andere Officieren van kant te zullen helpen, indien zij niet op het oogenblik geld verſchaften. CORNPUT ſtelde hun voor, dat de Schrijver 'er om uit was, en zogt ze dus met woorden te ſtillen; doch ziende dat hij bij de meesten geen ingang vond, nam hij het beſluit, het geen hij met goedheid niet verkrijgen kon, met ſtrengheid te vorderen. Met een onverſchrokken gelaat deed hij vijf van de grootſte beſhamels bij den kop vatten; 't welk, door zijne onvertzaagtheid, bij de anderen vreeze verwekte; en wel zo ſterk, dat, toen hij beval, drie van de vijf, aan een paal gebonden, te doorſchieten, zij niet durfden weigeren, hem te gehoorzamen; op hun ſmeeken vergunde hij de twee anderen pardon. Toen in het jaar 1581, *Steenwijk*, in naame des Konings, door RENNENBERG, zeer ſterk belegerd was, lag CORNPUT met zijne Kompagnie daar binnen. De belegerden gebrek hebbende aan leeſtogt, gebeurde het dat zijn Luitenant, met tien andere Officieren, op de Markt wandelende, elk hunner een levenden Veldhoen met de hand greepen; 't welk men voor iets wonders hield, en aanleiding gaf tot allerhande uitleggingen.

CORN-

A. Buys. delin.

Adam Nahalas sculp.

CORNPUT, om den Soldaat tegen den honger moed in te boezemen, zeide *dat de Voorzienigheid hiermede een bewijs gaf, de Stad ten einde van drie weeken, van leeftogt te zullen voorzien.* 't Volk greep daarop nieuwen moed; en zonderling was het, dat juist omtrent dien tijd RENNENBERG het beleg opbrak, zo dat men de Stad genoegzaam voorzien kon. Nog bedacht hij een anderen vond, om den Overſte NORRITS, die tot omtrent negen honderd roeden, ter ontzettinge van de Stad, genaderd was, van de gelegenheid der Stad kennis te geeven; hoewel men dit voor genoegzaam ondoenlijk hield. CORNPUT, echter, om hem van alles kennis te doen hebben, kreeg den inval om loodene kogels van twee pond te doen maaken, die aan elke zijde een gat hadden; het eene om 'er een' brief in te ſteeken, en het andere om 'er vuurwerk in te doen, ten einde daardoor, en door den rook, de kogels te doen kennen. Deze kogels ſchoot men naar NORRITS; die dezelve wederom ſchoot. Hierdoor kreegen zij beiden kennis van het geene geweeten diende te worden. Lang duurde het beleg: veelen van de ingezetenen waren den Spaanſchen toegedaan, en de minſten waren Staatsgezind. Niet weinigen ſpraken van overgeeven, en kreezen veelen van de bezetting op hunne hand. Maar CORNPUT wilde 'er niets van hooren. 't Gebeurde dat de Burgerij, op zekeren dag, gantsch oproerig op de Markt kwam, waarbij zig welhaast veele Soldaaten voegden. De Bevelhebber deed de getrouwe manſchap in 't geweer komen, en verſcheen zelf op de Markt, zeggende tegen de Burgers: *Pakt u weg, ſchelmen: hier past geen kakelen, om een eerlijk Soldaat den moed te beneemen; wij verſtaan de zaaken beter dan gij.* Door den ernst, waarmede hij deze woorden ſprak, droopen zij allen weg; doch zeker Vleeschhouwer bleef ſtaan, en zeide: *wat zal het wezen, als wij niet meer te eeten hebben?* waarop CORNPUT hem antwoordde: *nog lang is het eer wij daar toe komen; en als wij dan daar toe gekomen zullen zijn, zullen wij u, en uws gelijken eerst opeeten;* waarop de Vleeschhouwer mede ſtillekens afdroop.

Voordat CORNPUT naar *Steenwijk* trok, had hij alle de Soldaaten doen belooven, niet van overgave te zullen ſpreeken,

voor dat hij 'er eerst van sprak, op straffe, van door den geenen, die naast hem stond, doorstoken te zullen worden. Deze groote Held is geweest Commandeur te *Hasselt*, te *Coeverden*, en ook Gouverneur van 't Kasteel te *Groningen*. Hij overleed ongehuwd, den 17den September 1611. In het voorgemelde geslachtregister hebben wij gezien, aan welke aanzienlijke familiën het door huwelijken vermaagschapt geweest is, en welke beroemde mannen, ten dienste van Land en Kerk, 'er uit voortgekomen zijn. De bovengemelde ANNA VAN DEN CORNPUT is gehuwd geweest aan Mr. JACOB DE WITT, en was moeder van het vermaarde broederpaar CORNELIS en JAN DE WITT.

Zie HOOFT, VAN METEREN, BALEN en meer anderen.

CORNWERT; zie KORNWERT.

COROIJE, (*La*) of *Cocoije*, één der zamenverbondene Edelen, wiens geslacht onbekend is.

CORTENAAR, (EGBERT MEEUWESZOON) Luitenant-Admiraal, een Zeeheld, wiens daaden wel verdienden, van vroegere tijden af gemeld te worden. Doch, zo als wij reeds meermaalen gezegd hebben, het lot van de meesten dezer mannen schijnt te zijn, dat hun oorsprong onbekend is. Hierover behoeft men zig niet te verwonderen, daar zelfs de afkomst van DE RUITER en TROMP, zo al niet zeer laag, ten minsten onbekend is. Maar hunne roem is daarom des te grooter, vermits zij, door hunne daaden, zig als uit het stof opheffende, met de grootste mannen van hunnen tijd zig gelijk gesteld hebben. Dus is het ook gelegen met dezen CORTENAAR; als zijnde, langs alle trappen, na verlies van hand en oog, van Onder-Kapitein, onder den Luitenant-Admiraal OPDAM, opgeklommen tot Vice-Admiraal van de *Maas*, eindelijk zelfs Luitenant-Admiraal geworden, en in die aanzienlijke bediening, zo loffelijk als heldhaftig, doch beklaagelijk tevens voor het Vaderland, gesneuveld.

Deze Held dan gaf, in het jaar 1658, als Onder-Kapitein van bovengemelden Admiraal, de heerlijkste blijken van Soldaat- en Zeemanschap, in den felen strijd in de *Sond* tegen de Zweeden; zelf

zelf wil men, dat hij zo veel deel aan de eer der overwinninge had, als de Admiraal zelf. De blijken van zijne dapperheid behoeven geen ander bewijs, dan de erkentenis der Staaten van *Holland*, die hem, den 8ſten Mei van het volgende jaar, in zijne afwezigheid, tot Vice-Admiraal, onder het Collegie van de Admiraliteit op de *Maaze*, in plaatſe van WITTE CORNELIS DE WIT, aanſtelden. Hiermede zijn beleid en dapperheid nog niet genoeg beloond oordeelende, vonden zij goed, hem tot Luitenant-Admiraal van de *Maaze* aantеſtellen, en DE RUITER en VAN MEPPEL, in de Collegien van *Amſteldam* en *Weſtfriesland*, in dien zelfden rang te plaatſen. Niet lang daarna viel, in de maand Junij 1665, die bloedige zeeſlag voor, ten nadeele van den Staat en deszelfs Bondgenooten. Eenigen van de Nederlandſche ſcheepshoofden kweeten zig manlijk; anderen hielden zig, als laf hartigen, buiten ſchoots. Het ſchip van den Luitenant-Admiraal-Generaal OPDAM ſprong, omtrent twee uuren na den middag; CORTENAAR, dien, na den dood van WASSENAAR, het gebied toekwam, was, in het begin van den ſtrijd, des morgens omtrent twee uure, zijn Eſquader met een meer dan mannenmoed aanvoerende, door een kanonskogel gedood. Dus eindigde die Held zijn leven, tot groot nadeel van den goeden uitſlag van dat gevegt; zijnde hij reeds recht door het Esquader van Prins ROBBERT heen geſlagen. De Staat was, echter, hem na zijn' dood nog dankbaar, voor de hulp, die hij zo menigvuldig, en bijzonder in de twee gemelde gevechten, aan zijn Vaderland beweezen had, en waarvan hij de liefde met zijnen dood bevestigd had. Het bewijs dier dankbaarheid vindt men nog te *Rotterdam*, in de Groote Kerk, alwaar een prachtige tombe voor hem is opgericht, met een Latijnsch bijſchrift, welks zin deze is:

De Edele Mogende Heeren van de Admiraliteit, of over de Zeezaaken, hebben dit gedenkteken, ter eere van den weergaloozen Held BARTHOLOMEUS CORTENAAR, *in erkentenisſe van 's mans deugd, daaden en gloririjken dood, laaten oprechten.*

Daar onder ſtaat:

De Held der Maas' verminkt aan oog en regterhand,
En echter 't oog van 't roer, en vuist van 't Vaderland:
De groote CORTENAAR, *de ſchrik van 's vijands vlooten:*
D'ontſluiter van de Zond, ligt in dit graf beſlooten.

Onder alle de afbeeldzels van onze Zeehelden is dat van CORTENAAR geen van de minſte, en bijzonderlijk dat, het welk, bladsgrootte, door BLOTELING in 't koper gebragt is.

Zie BRANDT, *Leven van de Ruiter.* AITZEMA, *Leven der Zeehelden.*

CORTEHOEF; zie KORTEHOEF.

CORTEHOMME; zie KORTEHOMME.

CORTENBACH, (JOHAN VAN) Heer van *Helmond*, afkomſtig uit een zeer oud geſlacht in *Staats-Braband*, waarvan nog afſtammelingen in wezen zijn, zijnde voorheen aan de aanzienlijkſte familiën vermaagſchapt geweest. Deze JOHAN, die mede onder de zamenverbondene Edelen geſteld wordt, was een zoon van JOOST, Burggraaf van *Duisberg* en *ter Vuure*, en van CATHARINA VAN HALEWIJN. JOOST ſtierf 1560, en JOHAN 1586, zonder kinderen nagelaaten.

Zie TE WATER, p. 326.

CORTEWAAG; zie KORTEWAAG.

CORTGEEN, (JACOB) of JACOBUS à CORTGENE *Franszoon.* PARS voegt 'er nog bij VAN REIGERSBERG. VALERIUS noemt hem JOHANNES. Hij was afkomſtig uit aanzienlijke ouders, en werd te *Gouda* geboren. Vermoedelijk was JAN JACOBS VAN CORTGEEN, die in *Gouda* meermaals, van 1511—1536, Schepen en Burgemeeſter was, de grootvader van dezen, die zijn woonplaats te *Utrecht* nam. Hij ſchreef aldaar een verhaal van zaaken, het *Sticht* betreffende, en in 't Latijn een verhaal van de vertooningen, gedaan en gemaakt bij de komſte van LEICESTER. Hij leefde nog in 't jaar 1600. Dat WALVIS, in zijne beſchrijving van *Gouda*, hier een' misſlag begaan heeft, ſchijnt mij toe zeker te zijn:

zijn: want de perſoon, dien hij noemt, meen ik die geene te zijn, welke ons bekend is onder den naam van CORTGEEN BOOTH; en die hij bedoelt, was, meen ik, een Zeeuw. Dit zo zijnde zou VALERIUS regt hebben, met hem JAN of JOHANNES te noemen.

CORTGEENE, voortijds een Stad in *Zeeland*; zie KORTGEENE.

CORTRIJK; zie KORTRIJK.

CORVER, een oud en aanzienlijk *Amſteldamsch* geſlacht, doorgaansch, en bijzonderlijk op de Regeeringslijsten, CORVER, niet KORVER, geſpeld. Zo als wij den naam hier plaatſen, is 't ook geſchied door den Heer WAGENAAR in zijne *Beſchrijving van Amſteldam*, ſchoon de naam der CORVERS, door hem, voorheen, in zijne *Vaderlandſche Historie*, met een *K* geſchreven was. Op de gemelde lijst vindt men gemeld NICOLAAS CORVER, 1646 Schepen en 1650 Burgemeeſter; Mr. JOHAN CORVER, 1666 Schepen en Raad, en 1681 Burgemeeſter; Mr. NICOLAAS CORVER, 1663 Commisſaris en 1690 Schepen; Mr. NICOLAAS CORVER, 1709 Commisſaris; Mr. JOAN CORVER *de Jonge*, 1707 Commisſaris en 1714 Schepen, bekend als de ſtichter van 't *Corvers-Hofje*; GERRIT CORVER, Heer van *Velzen*, 1714 Commisſaris, 1716 Schepen en 1731 Burgemeeſter; welke waardigheid door zijn Ed. Groot Achtbaare verſcheidene maale bekleed is, en nog in het jaar 1747, wanneer dezelve, benevens den Burgemeeſter VAN DEN BEMPDEN en den Penſionaris STAAL, door de Vroedſchap werd benoemd ter begroetinge van den Heere Prinſe VAN ORANJE, bij zijne komst te *Amſteldam*. Ook ontvingen de Heeren CORVER, JAN SAUTIJN en PIETER VAN DE POLL den Prins, ten volgenden jaare, bij deszelfs komſte in evengenoemde Stad, aan het *Heeren Logement*. Hij was een der Regenten, die, om de rust der Stad te bewaaren, edelmoedig hunne ampten en waardigheden in handen van den Stadhouder hadden geſteld. De Heer CORVER overleed, den 10den van de maand October des jaars 1765, als Meeſterknaap in de Housvesterije van *Brederode*, enz. De achting, die men aan het geſlacht van CORVER verſchuldigd is, verdient dat wij 'er iets meer van zeggen. De laatst overledene Heer GERRIT CORVER daalde

ten grave, met den lof, dat hij, geduurende zijn gantſche leven, ja zelf van zijne jeugd af aan, betoond had, een navolger te zijn van de beroemdſte regeeringsperſoonen zijner geboorteſtad. Zijn grootvader was de Heer JAN, of JOAN CORVER, die, zo als wij gezien hebben, in 1666 tot Raad der Stad *Amſteldam* verkozen werd. In het jaar 1674 bekleedde hij de luisterrijke waardigheid van Gevolmagtigde Minister van den Staat, tot de handelingen over een verdrag van Koophandel en Zeevaart met het Hof van *Engeland*, bekend onder den naam van *'s Traktaat van Marine*. In het jaar 1716, nadat zijn Wel Ed. den vijftigſten verjaardag van zijne verkiezing tot Raad der Stad, kort voor het einde van zijn negentiende Burgemeeſterſchap, op eene plegtige wijze gevierd had, (waarvan de omſtandigheden, als ook de Medailje, vertoonende het borſtbeeld van zijn Wel Ed. Groot Achtb., bij die gelegenheid, aan de Leden van den Raad geſchonken, te vinden zijn in de *Boekzaal der Geleerde Wereld*, van dat of van het volgende jaar,) overleed hij, in een zeer hoogen ouderdom. Zijn zoon, en dus de vader van den Heer GERRIT CORVER, was Mr. NICOLAAS CORVER, die, na dat hij, van de jaare 1684 tot 1690, in de laagere rechtbanken dezer Stad, als Commisſaris gefungeerd had, gelijk wij zo even gezegd hebben, in het laatstgemelde jaar, tot het achtbaar ampt van Schepen verkoozen werd, welke aanzienlijke waardigheid hij, echter, ſlechts eenmaal bekleed heeft; overlijdende hij, tot ſmarte zijner kinderen en der gantſche Burgerije, den 17den September 1692. Dus bleef dan de zorg der opvoeding van den Heere GERRIT CORVER, vooreerst, berusten op deszelfs vrouw moeder, welke daarna in een tweede huwelijk trad, met den Wel Ed. Groot Achtb. Heer en Mr. GERBRAND PANCRAS, die, in zijn zesde Burgemeeſterſchap, den 30ſten Januarij des jaars 1716 overleed, hebbende niet weinig toegebragt tot de bekwaammaking van dezen zijnen aangehuwden zoon. De Heer PANCRAS heeft het genoegen gehad, van den Heere GERRIT CORVER, reeds ſedert het jaar 1707, als Commisſaris in de laagere rechtbanken, de zaaken aldaar voorvallende, met lof te zien behandelen. Drie dagen na het overlijden van gemelden Heer PANCRAS, beklom de Heer G. CORVER, het Raadhuis, in de waar-

waardigheid van Schepen; welk ampt, echter, door zijn Wel Ed. maar ééns bekleed is: want in 1719 werd hij, in plaats van zijn ouder broeder, den Heere JAN CORVER, toen overleden, bevorderd tot Kolonel, en dus tot hoofd der aanzienlijke Amſteldamſche Schutterije: een eerampt, dat, voorheen, meer dan eens, de naaste trap tot de Burgemeeſterlijke waardigheid plagt te zijn. Die aanzienlijke post werd door hem, uit achting voor zijne medeburgers, bekleed, tot na zijne eerſte verkiezing als Burgemeeſter, (die geſchiedde, gelijk gezegd is, 1731.) hebbende inmiddels, van 1721 tot 1732, bekleed, de waardigheid van Gecommitteerde in den Raad van Staate. Het luisterrijkst ampt van Burgemeeſter bekleedde hij vervolgens, in 1734, 1737, 1738, 1740, 1742, 1744, 1745, 1747 en 1748; terwijl hij, in de jaaren van tusſchenpoozing, alle de ampten der bijzondere Collegiën dezer Stad, met lof en roem, waarnam. In het laatstgemelde jaar, zig van alle ampten, uitgenomen de Houtvesterij van de Stads Plantaadje, en van de Heerlijkheid van *Brederode*, ontſlagen hebbende, ſleet hij het overige zijner dagen in ſtilte, meest op deszelfs lustplaats *Watervlied*. In alle zijne hooge bedieningen had hij eene uitgeſtrekte kunde, doorſlepen oordeel, en onbaatzuchtige eerlijkheid getoond. De gemoederen van Stads Ingezetenen, van tijd tot tijd, bedaard zijnde, beklaagden de welmeenende Burgers zig over het gemis van eenen Burgervader, die hun altoos met liefde en genegenheid ontvangen, en nimmer zijnen bijſtand en raad geweigerd had; betreurende zij, met reden, dat eene oproerig graauw oorzaak geweest was van 't verliezen dier hulpe, welke men nog lang van zijn Ed. had kunnen genieten, en waarvan men toen ontſtoken was.

Deze Heer heeft in huwelijk gehad vrouwe MARGARETHA MUNTER, zuster van den Burgemeeſter W. MUNTER, bij welke hij verwekt had MARIA MARGARETHA CORVER, die tot haaren eerſten man had den Heer JAN HOOFT, Commisſaris der Stad *Amſteldam*, welke, bij zijn overlijden, in 1744, naliet éénen zoon, den den Heere GERRIT CORVER HOOFT, thans, terwijl wij dit ſchrijven, (in 1788) Schepen en Raad der Stad, als mede Drost van *Muiden*, enz. De weduwe van wijlen den Heere HOOFT trad daarna in huwelijk met den Wel

Ed. Gr. Achtb. Heere Mr. NICOLAAS GEELVINK; uit welken echt twee kinderen zijn voortgekomen. Hierdoor blijven de geslachten van CORVER, HOOFT en GEELVINK, als nog in een waardig aandenken.

COSTER, (LAURENS JANSZOON) uitvinder der Edele Boekdrukkunst; zie KOSTER. (*L. J.*)

COSTER, (MARTEN JANSZ.) één der eerste *Amsteldamsche* Burgemeesteren, in 1578; zie KOSTER (*M. J.*)

COSTER, (SAMUEL) een man, niet zonder reden, wegens zijne verdiensten, onder de vermaarde Amsteldammers gesteld. Schoon de tijd zijner geboorte, gelijk ook die van zijn afsterven, onbekend is, weet men, echter, dat hij, in het begin van de zeventiende eeuwe, gebloeid heeft. In zijne jeugd *zig* op de Geneeskunde toegelegd hebbende, werd hij naderhand tot Doctor bevorderd. Ook kan men opmaaken dat *hij* een zeer hoogen ouderdom moet bereikt hebben, vermits VONDEL, in een vers op zijne afbeelding, door SANDRART geschilderd, te kennen geeft, dat hij, als Doctor, vijftig jaaren het Gasthuis, in zijne geboortestad, bediend heeft. Ook weet men, dat hij, met het begin der gezegde eeuwe, één der voornaamste Leden van de Kamer *in Liefde Bloeijende* was; en dat hij, in het jaar 1617, de Nederduitsche Academie stichtte, op de Keizersgracht, (alwaar, twintig jaaren daarna, de Schouwburg gebouwd is geworden;) op welke Academie, onder zijn opzicht, Treur- en Blijspelen vertoond, redenvoeringen uitgesproken, muzijk en andere eerlijke tijdkortingen geoefend werden. COSTER was niet alleen een medeopbouwer van de Nederduitsche Taale, een der hoofdoogmerken van de oprichting van zijn Kweekschool, maar ook zelfs een goed Dichter; blijkens het getuigen is van VONDEL, die, in het Eerste Deel zijner Poëzije, p. 585. van hem zegt:

— Als Pegaes hem voert ten hemel op zijn wieken,
Dan hoort men hemelval, een tong gestipt in zout.
Den Hollantschen Parnas heeft hij aan 't T gebouwt.

Ook

Ook is zulks kenbaar uit zijne Treur- Blij. en Kluchtſpelen, waarvan de vertooning op zijne Academie met ſmaak aanſchouwd werd. Zijn kluchtſpel *Broer Teeuwes*, werd niet alleen binnen *Amſteldam*, maar naderhand op de *Brabandſche* Kamer, *Uit Levender Jonst*, geſpeeld. Zijne *Iphigenia* werd vertoond van 1617 —1650, niettegenſtaande de Kerklijken 'er geweldig op ſmaalden; waar toe zelfs TRIGLAND en OTTO BADIUS den predikſtoel niet te waardig achtten; doch waarvoor VONDEL, in zijne Hekeldichten, hen niet ſchuldig bleef. Behalven het portrait van COSTER, naar dat van SANDRART, is zijn afbeeldzel mede in het koper gebragt door HOUBRAKEN.

Zijne Toneelſpellen zijn deze: *Iphigenia*, *Polyxena*, *Thys de Rijkeman*, *Iſabella*, *Thysken van der Schelden*, *de Duitſche Academie*, *Niemand genoemd niemant geblameert*, *Teeuwes de Boer en Mejuffr. van Grevelinkhuiſen*, *op het Woordje het Krombout brand zo wel als 't Recht*, *als het hij 't vier kan komen*: allen gedrukt tuſſchen 1617 en 1631.

Zie WAGENAAR, *Beſchrijving van Amſteldam*, I. Stuk, in 8°, p 359, 360 en 361.

COSTERUS, (Mr. BERNARD) in zijn leven Secretaris te *Woerden*, heeft geſchreven *Historisch Verhaal van het Jaar* 1672, 't welk verdient gelezen te worden, door de zulken, die van de ſchriften van VALKENIER, VAN DEN BOSCH, mede bekend bij den naam van SYLVIUS, en meer andere van dien tijd, gebruik maaken. Hij was geboren te *Woerden*, den 17den Junij 1645, en ſtierf aldaar den 5den October 1735; dus zijn leeftijd, en het ampt, dat hij aldaar bekleedde, hem dubbele gelegenheid verſchaft hebben, om van de zaaken, die hij ſchreef, kundig te zijn.

COSTERUS, (FRANÇOIS) Jeſuit te *Mechelen*, werd geboren in den jaare vijftien honderd en dertig, en in vijftien honderd zes-en-vijftig, door LOJOLA, ſtifteller dier Orde, van *Rome* naar *Keulen* gezonden, alwaar hij een nieuw Leerſchool oprichtte. Tweemaal is hij in de *Nederlanden*, en eens aan den *Rhijn* Provinciaal van zijne Orde geweest. Hij overleed te *Bruſſel*,

in 1619. Van hem zijn verſcheidene twistſchriften, zo tegen GOMARUS als CREVINKHOVEN, in het licht.

Zie VAL. AND.

COSTERUS, (JOHANNES) in zijn leven Prior der Reguliere Kanunniken te *Leuven*, ſtierf den 9den Maart 1559, eenige ſchriften nalaatende.

Zie *denzelfden*.

COSTERUS, (F. en J.) en meer anderen van dezen naam, zijn, als Predikanten onder de Gereformeerden, bekend geweest, en in de naamregisters der Predikanten te vinden.

COTEREAU, (MAXIMILIAAN VAN) Heer van *Glasbeek*, afkomſtig uit een aanzienlijk *Brabandsch* geſlacht, wiens vader, THIBAUT COSTEREAU, Raadsheer te *Bruſſel* was. MAXIMILIAAN, die onder het getal der zamenverbondene Edelen behoort, had in huwelijk LOUISA D'ITTERE, bij welke hij verſcheidene kinderen naliet.

Zie TE WATER, p. 326.

COTER-TOL, of *Cater-tol*. Aan den *Yſel*, ten westen van de Stad *Zwolle*, heeft van ouds, en nog tegenwoordig, een kleine Buurt gelegen, *Hoeve*, of, volgens de oude landtaal, *Cote*, *Kote*, of *Kate* genaamd, waarbij, in laater tijd, aan het *Coter-*, of *Kater-veer*, een Schans werd opgeworpen. De Tol, reeds in de tiende eeuwe aldaar geheeven, werd, door OTTO DEN DERDEN, in 't jaar 973, aan de Abdije van *Elten*, waarin zijne Dochter Abdiſſe was, opgedraagen. In den beginne plagt zij en de volgende Abdiſſen dezen Tol aan eenige Edelen te verpachten; dan naderhand, en wel in het jaar 1241, werd dezelve, ten behoeve van de Abdije, in eeuwige erfpacht aan de Stad *Deventer* uitgegeeven, voor twintig ponden en tien Schellingen *Deventerſche* munt, aan het Convent, en zeven ſchellingen van dezelfde munt aan de Abdiſſe, jaarlijks te betaalen op *St. Martin*. De brief, waarbij de Abdis die van *Deventer* in het bezit daarvan ſtelde, luidt, uit het Latijn vertaald, aldus:

„ ALEID,

„ ALEID, *Abdis*; HEILWICH, *Dekeninne*; en het ge-
„ heele Sticht van *Elten*, verzekeren haaren Heer OTTO, *Bis-*
„ *schop van Utrecht*, van haare bereidwillige onderdanigheid,
„ met toewenſching van Gods zegen. Wij maken U Eerw. be-
„ kend, dat wij, dewijl het vrij beſtel over den *Cotertol*, we-
„ derom aan ons is vervallen, eensdeels om dat de Ridder *Ru-*
„ *dolphus*, daarvan in langen tijd geen pacht aan ons betaalt
„ heeft, en dat hij, als niet betaalende, daarop geen recht meer
„ heeft, naar zijn eigen afgeeven, verklaarende, dat, zo hij
„ niet betaalende, het geene hij hadde belooft, alsdan de Tol
„ aan ons wederom zoude zijn vervallen; denzelven aan Sche-
„ penen en Raaden, en de overige Burgers van Deventer, voor
„ ſekere ſomme gelds jaarlijks in erfpacht hebben uitgedaan, hem
„ in deze volkomen vrijwaaring beloovende. Ernſtig verzoeken-
„ de, dat gij hun om Godswil, uit onzen naam in 't bezit daar-
„ van wilt ſtellen, en vrijwaaren door aan hem Ridder *Rudol-*
„ *phus*, gelijk het behoord, een ſtilzwijgen aangaande dezen
„ Tol, op te leggen, en gemelde Burgers handhaven in 't be-
„ zit. Gedaan te *Elten* in 't jaar der genade 1241, 1 May."
Waarop die van *Deventer*, bij een bezegelden brief, door hun-
ne Afgevaardigden, zig tot nakoming aan het Stift van *Elten*
verbonden.

In het jaar dertien honderd zeven-en-dertig onſtond 'er, tus-
ſchen de Abdij van *Elten* en de Stad *Deventer*, een verſchil,
over de waardij van de bovengemelde Erfpachtspenningen; het
welk, in het volgende jaar, door HENDRIK, Proost van *Emme-*
rik, en UDE VAN MEKEREN, Rechter des Graaven van *Gelre*, in
de *Veluwe*, waaraan beide partijen hun verſchil gelaaten hadden,
werd bijgelegd. Naderhand kwam men overeen, dat de gehee-
le pacht hun voortaan zoude worden betaald met twee-en-ne-
gentig halve gouden Overlandſche Keurvorſtlijke Rhijnsguldens.
Deventer verſchoot, in 't jaar 1467, aan het Klooſter te *Elten*,
op gemelden Tol, zeven honderd goudene Overlandſche Keur-
vorſtlijke Rhijnsguldens; op voorwaarde, dat die van de Stad
daarvoor, jaarlijks, aan den erfpacht, zo lang die voorſz. ſom-
men niet waren afgelegd, zoude korten vijf-en-dertig van de-
zelfde guldens. Eenige jaaren daarna, de voorgemelde ſomme

af-

afgelost zijnde, werd hem de pacht alvoorens voldaan met tweeën-negentig halve goudguldens, tot omtrent het einde van de zestiende eeuwe; wordende, na dien tijd, dezelve voldaan met 300 Caroliguldens en 5 ſtuivers.

Meer dan eens is over dezen Tol verſchil ontſtaan, tusſchen de Steden *Deventer* en *Amſteldam*. In het jaar 1330 liep het zelve zo hoog, dat de Ingezetenen van beide Steden handgemeen werden, ja zelfs, van wederzijden, eenigen ſneuvelden. De Regeeringen zo van *Deventer* als van *Amſteldam*, voor erger beducht, kwamen te zamen overeen, om de geſchillen, door drie Steden, die men van wederzijde daartoe verzoeken zou, te beſlisſen. *Haarlem*, *Leiden* en *Delft* waren gekozen door die van *Amſteldam*; *Kampen*, *Harderwijk* en *Amersfoort* door die van *Deventer*. Doch zij deeden alleen een uitſpraak, over het geene van wederzijde zoude gegeeven worden, ter boetinge van de geſneuvelden; laatende de hoofdzaak aan den eed van twaalf Schepenen, en even zo veele Raaden van *Deventer*, onder verbeurte van duizend ponden Hollandsch. Die van *Amſteldam* in 't geheel daarin geen genoegen neemende, als onderſtellende aldaar tolvrij te zijn, bewerkten dat *Deventer* binnen *Holland* ook boven gewoonte bezwaard werd. Het beſtand, in 1346 geſlooten, geëindigd zijnde, zogten die van *Amſteldam* andere Steden in hun belang te trekken; het welk hun ook gelukte. Ter vergoedinge van geleedene ſchaden, maakten zij zig meeſter van eenige goederen der *Deventers*. Gravinne MARGARETHA bewerkte, echter, binnen kort, eene verzoening, die naderhand, door haaren zoon WILLEM VAN BEIJEREN, bevestigd werd, doch waarbij evenwel die van *Amſteldam* geene genoegzaame voldoening gekregen hebben. De Tollenaar meer begeerende dan hun toekwam, ontſtonden 'er, in het jaar 1388, nieuwe moeijelijkheden, die, echter, in dat zelfde jaar, vereffend werden, door middel van een verdrag, inhoudende dat die van *Amſteldam*, *voortaan een Ouden Vrankrijkſchen of Keizers Schilt, of de waarde daarvan aan tol betaalen zouden, tot dat de zes Steden, Kampen, Harderwijk, Amersfoort, Haarlem, Leyden en Delft, deswegen een uitſpraak zouden gedaan hebben.*

Zie

Zie DUMBAR, *Kerklijk en Waereldlijk Deventer*, p. 464. enz. *Handvesten van Amſteldam. Amſteldamſche Jaarboeken*, I. Deel, p. 61, 69 en 107.

COTHEN, een Dorp aan het begin van den *Kleinen Rhijn*; zie KOTEN.

COUHOVEN, waarſchijnelijk uit het geſlachte van COUDEHOVE, of uit dat van COUWDENHOVEN, in de *Nederlanden* zeer wel bekend; zijnde, in *Holland*, door huwelijk, vermaagſchapt aan dat van MEERMAN, en behoorende mede tot de zamenverbondene Edelen.

Zie TE WATER, p. 326.

COULSTER; (*Huis te*) zie KOULSTER.

COURT. (JACOB DE LA) Op het ſchielijk overlijden van Prins WILLEM DEN TWEEDEN, in het jaar 1650, volgde de zo beroemde Groote Staatsvergadering, waardoor de eendragt bewaard, en de Stadhouderlooze Regeering, voor dien tijd, op eenen vasten voet geſteld werd. AITZEMA verhaalt de vreugdebedrijven, gepleegd na het einde van dezelve. Anderen, en onder die VAN LOON, maaken melding van het genoegen, dat 'er betoond werd, door ſommigen, die de Staatsregeering zonder Stadhouder ten hoogſten toegedaan waren. Volgens hem, (II. Deel der *Nederlandſche Penningkunde*, p. 364 en 365.) zouden die van den huize van DE LA COURT geenzins de minſten geweest zijn: zo als ook uit hunne namaals in 't licht gegeevene ſchriften, en ook uit den gedenkpenning, door JACOB DE LA COURT, ter gedachtenisſe van de gemelde Groote Vergaderinge, aan zijnen kleinzoon vereerd, kan bewezen worden. Daarop laat hij volgen de beſchrijving van dien penning, met deze woorden:

Op de eene zijde is de Algemeene Staatsvergadering verbeeld, gelijk ze op de groote zaale van het Hof is gehouden, zijnde ter wederzijden, na 't opruimen der koopwinkels, hoog opgaande geſtoelten, naar de wijze eener Schouwplaatze opgeſtæ.

ſlagen, en in het midden, opengelaten, had men eene langwerpige vierkante tafel gezet, aan welker einde de Voorzitter der Vergaderinge, en naast hem aan zijne ſlinkerhand de Griffier zat. Voor deze tafel, die gelijk alle de banken en muuren met groen laken bekleed was, leest men op den voorgrond dezes penningS:

STANT FOEDERE JUNCTAE.

Dat is:

ZIJ STAAN VAST DOOR 'T VERBOND VEREENIGD.

't Randſchrift is:

JACOBUS DE LA COURT NEPOTI E. FILIO MONUMENTUM HOC FIRMATI FOEDERIS, ANNO NATIVITATIS 1651, DONO DEDIT.

Onder den Prins van *Oranje*, die op de andere zijde dood ter aarde ligt, leest men dit Franſche bijſchrift:

VIVE LA LIBERTÉ.

Dat is:

LEEVE DE VRIJHEID.

Deze kleinzoon, mede JACOB genaamd, die Meeſter in de rechten was, had een broeder, PIETER DE LA COURT, welke, door zijne in 't licht gegeevene ſchriften, ten tijde van DE WITT, zig eenen onſterfelijken naam gemaakt heeft, doch, bij den dood van het vermaarde Broederpaar, te *Leiden* mede in groot gevaar was. Wij zullen den Lezer, zo veel ons mogelijk zij, doen zien, hoe ſommigen zig in den perſoon, zo wel als in den naam van den Schrijver, vergist hebben, noemende hem dezen, in plaats van PIETER DE LA COURT, VAN DEN HOVEN. Anderen doen zijne ſchriften voorkomen op den naam van CORNELIS VAN HOVEN. BAREUTH, in zijne *Historie van het Stadhouderſchap*, dwaalde nog meer van den weg, noemende hem

EMA-

EMANUEL VAN DER HOEVEN; die een gantsch ander man geweest is, schoon op dezelfde wijze zijne *Aloude Hollandsche Vrijheid, buiten het Stadhouderschap*, geschreven hebbende, als DE LA COURT gewoon was zijne schriften te vervaardigen. De boeken dan van hem geschreven, zijn, *de Politike Weegschaal*, 1660, in 8°, doch zonder jaartal uitgegeeven; zijnde het zelfde werkje, dat naderhand is uitgegeeven onder den titel van *Consideratien van Staat, omtrent de fondamenten van allerleije Regeeringen*, door V. H., te *Amsterdam*. Volgens den opgegeeven tijtel, handelt dit boek over allerleije regeeringsvormen; betoogende de noodzaakelijkheid eener Staatswijze regeering, en doemende alles wat smaakt naar eene regeering, voorzien van een Eminent Hooft. Van den zelfden aart is een ander werkje, *Politiqué Reflexien* genaamd, handelende, in zes boeken, van Landen, Steden, Regeeringen, Oorlogen, Kerken en Zeden. Op den tijtel hiervan vindt men de letters D. L., zijnde hetzelve gedrukt te *Amsteldam* in 8°, en, volgens de Voorreden, uitgegeeven na den dood van den Schrijver, die men zeker kan zijn, niemand dan P. DE LA COURT te wezen. Daarop volgt zijne *Historie der Graaflijke Regeering van Holland*, zonder naam of jaartal. Deze Historie bestaat, grootendeels, uit het groot Privilegie van Vrouw MARIA; als ook uit eene beschrijvinge van den staat des Lands, door H. H. E. Gr. M. 1587: verders uit het Plakaat, gemaakt op de afzweering, en uit het stuk der Hollandsche verhandelingen, 1654: zijnde doormengd met een korte Staatkundige Levensbeschrijving der oude Graaven, doch zo vol misgreepen, dat men 'er zig over verwonderen moet. Hier op volgde 't *Intrest van Holland*, of *Gronden van Hollandsch Welvaaren*, in 8°, te *Amsteldam* gedrukt. Uit de Voorreden voor den tweeden druk hiervan, zijnde van 1669 in 4°, en 1671 in 8°, zou men moeten opmaaken, dat de Raadpensionaris de Schrijver van dit Boek geweest was, doch zulks is onwaar. De laatstgemelde uitgave voerde ten tijtel, *Aanwijzing der Heilzame en Politique Gronden van Holland*, en werd in vervolg van tijd verboden. Zie *Groot Plakaatboek*, III. Deel, fol. 522. Schoon DE WITT, gelijk ik zeide, de Schrijver daarvan niet was, heeft hij, echter,

ter, de hand 'er aan gehad, zijnde het V. en VI. Hoofdſtuk van het derde Boek door hem daarin gevoegd; door wiens hand ook geſchreven zijn pag 29 en 30, zo van de eerſte als volgende drukken. Hieromtrent wordt verhaald, dat de Raadpenſionaris, bij DE LA COURT, te *Leiden*, een bezoek afleggende, die zig bevond ten huize van zijnen zwager ELLEMAN, en na de terugkomst van DE LA COURT wachtende, op de tafel vond leggen een boekje, door DE LA COURT geſchreven, en genaamd *Intrest van Leiden*, 't welk hem, in het doorbladeren, zo wel behaagde, dat hij den Schrijver aandreef om het te vermeerderen, en tot het *Intrest over Holland* uittebreiden; 't welk DE LA COURT, van DE WITT afgaande, deed, en aan zijnen meeſter zond, met verzoek het te veranderen en te verbeteren, naar dat hem goeddacht; die 'er dan de twee gezegde Hoofdſtukken bijvoegde, en, buiten weeten van DE LA COURT, deed drukken. Daar op volgde, van DE LA COURT, *de Stadhouderlijke Regeering in Holland en West Friesland*; voorts eene *Verantwoording van den ondienst der Stadhouderlijke Regeering*, als mede *de Gulde Legende der Stadhouders*. *Het publiek Gebed*, in III. Deelen, werd eerst gedrukt in 1663, en herdrukt 1707. Eindelijk volgde *het Begin en Voortgang der Erfgraaflijke Bediening, enz.* mede van DE LA COURT; wiens ſchriften allen daarop uitliepen, om de Stadhouders en hunne Regeering bij de natie zo haatelijk te maaken, als immer mogelijk was. Veelen zijn 'er, die het DE WITT en DE LA COURT tot roem hebben nagegeeven, dat zij, op die wijze, het volk de Stadhouderlooze Regeering als nuttig en noodzaaklijk zochten aanteprijzen: doch onder hunne voornaamſte voorſtanders worden 'er verſcheidene gevonden, die het laakten, dat men door logen en laster de zaaken kwaader maakte, dan ze in waarheid ooit geweest waren; dat zij beiden, ſchoon met andere bewoordingen, de haatelijkſte trekken tegen de Stadhouders, meer dan eens, gezegd en herzegd hadden, en dat men, in meest alle de hier opgendemde Werken, een en dezelfde kwaartaartigheden, zonder het minſte bewijs, had voorgedraagen. Het ontbrak DE LA COURT ook niet aan tegenſchrijvers, mannen van naam en geleerdheid: als den Heer HUIGENS, DE HUYBERT, GIJSBERTUS CUPERUS, Burgemeeſter te *Deventer*,

ek

en andere. Of de DE LA COURTS, die naderhand te *Amſteldam* in wezen waren, en nog in wezen zijn, aan deze vermaagſchapt waren, is mij onbekend.

COXIE, (MICHIEL) een vermaard Schilder van *Leuven*, wiens leven door C. VAN MANDER beſchreven is, in zijn Eerſte Deel, P. 314. enz.

COIJMANS, weleer een aanzienlijk geſlacht in *Amſteldam*, waarvan nog afſtammelingen in wezen zijn, wier voorzaaten, in de voorige en deze Eeuwe, verſcheidene maalen, tot den achtbaaren rang van Schepenen bevorderd zijn geweest.

CRABETH, (ADRIAAN) broeder van de twee beroemde Glasſchilders, DIRK en WOUTER, was mede een voornaam Schilder.

CRABETH, (DIRK en WOUTER) beiden in de kunst van Glasſchilderen zeer vermaard. De CRABETHEN waren, volgens de meeſte getuigenisſen, van Hollandſche afkomst.

Men vindt hun leven in *de Beſchrijving van Gouda*, bij VAN MANDER, HOUBRAKEN, enz. Hunne afbeeldzels gaan, op onderſcheidene wijzen, in prent uit.

CRABETH, (WOUTER) een kleinzoon van WOUTER boven gemeld, was mede een deftig Schilder.

CRANEVELD, (FRANCISCUS) Raadsheer in den grooten Raad van *Mechelen*, geboren te *Nijmegen*, uit een oud adelijk geſlacht. Na zig in 't Burgerlijke recht geoefend te hebben, werd hij te *Leuven* Doctor, te *Brugge* Penſionaris, en door den Keizer tot Raadsheer, ter bovengemelde plaatſe, aangeſteld. Hij overleed den 4den October 1564.

Zie VAL. AND.

CRAIJENSTEIN; zie KRAAIJENSTEIN.

CRAIJKENBORG; zie KRAAIJKENBORG.

CREHAM. (*L.*) Van dezen is niets bekend, dan dat hij het verbond der Edelen mede ondertekend heeft.

CREMPENE, werd geteld als behoord hebbende tot die goederen van de *Utrechtsche* Kerke, die in den giftbrief van Keizer HENDRIK DEN VIERDEN gezegd worden, door de *Hollanders* genomen, en aan den Keizer terug gegeeven te zijn. Zie verder het Art. KRIMPEN.

CREVECOEUR, is geweest een sterke Schans of Vesting, in het noorderdeel van *Braband*, of liever in het zuidoostelijke deel van *Holland*, liggende aan de landscheiding van *Braband* en de *Meijerij van den Bosch*, daar het riviertje de *Dies* in de *Maas* loopt, recht over den *Bommelerwaard*, ten noordwesten, niet verre van *'s Hertogenbosch*. Deze Schans werd, in 1587, door den Grave VAN HOHENLO, na dat die Veldheer HAUTEPENNE, bij den *Bosch*, geslagen had, voor de Staaten ingenomen. Toen verkreeg dezelve eerst den naam van *Creve-cœur*, willende te kennen geeven *hartzeer*, naamlijk voor de *Spaansche*, of voor die van den *Bosch*. HOHENLO slechtte de Schans; doch de *Spaansche* hermaakten dezelve in 1589. Daarna door den Staatschen weder bemagtigd, werd zij, 1593, door den Graf VAN MANSVELT, op verzoek der *Bosschenaaren*, andermaal belegerd; doch Prins MAURITS noodzaakte hem, het beleg optebreeken. In 1599 geraakte zij wederom in de magt der *Spanjaarden*. Na dat deze de Vesting ongemeen versterkt hadden, werd MAURITS 'er, in het volgende jaar, wederom meester van, begeevende zig de Soldaaten, daar in bezetting leggende, in dienst van den Staat. MAURITS vergrootte de Schans daarna met zeven Bolwerken, en een Graft uit de *Diese*. Dus bleef *Crevecœur* in de magt der Staaten, tot in het jaar 1672, wanneer LODEWIJK DE VERTIENDE 'er voor kwam. De vestingwerken waren in een goede order; doch met het magazijn en de bezetting was het zeer slecht gesteld, bestaande de bezetting alleenlijk uit drie zwakke Kompagniën Waardgelders, die niet meer bij zig hadden dan twaalf ijzeren stukken geschut, schietende niet hooger dan agt of tien ponds kogels: zelfs konden de afuiten geen schot doorstaan. Wat moeite de Kommandant gedaan hadde, om uit het Magazijn te *Delft* ammunitie te bekomen, het was vruchtloos; men antwoordde hem, *dat men geen voorraad had*,

had, schoon VALKENIER zegt, dat het Magazijn opgeprogt was. Van *Gorcum* kreeg hij ten antwoord, *God zal u, hoopen wij, helpen: wij kunnen niet.* De Kommandant GENTS verweerde zig achter vijf dagen; doch moest toen, op den 19den Julij, zo om het geweld van buiten, als om den opſtand van binnen, de Schans aan TURRENNE overgeeven. De Franſchen bleeven 'er in, tot in het volgende jaar; bij hunnen uittogt ſtaken zij de huizen in den brand, en ſlechtten de ſterkte, die naderhand niet weder herbouwd is.

Zie REID, DE GROOT, HOOFT, VALKENIER, enz.

CREWERTH; zie op letter K.

CROCUS, (CORNELIUS) van *Amſteldam*, word geteld onder de geleerde mannen aldaar geboren. In het jaar 1540 trok hij naar *Rome*, alwaar hij zig in de Orde der Jeſuiten begaf. Zijn ijver ging zo verre, dat hij voornam, het koste wat het wilde, alle de leerboeken der taalen, van Ketters en Vrijgeesten, uit de Schoolen te vagen. Om dit oogmerk te bereiken, maakte hij een Spraakkunst, ſtrijdende tegen die van MELANCHTON. De geleerde JUNIUS getuigt van hem, dat hij zo ſierlijk en taalrijk was, als CICERO en TERENTIUS. In de *Nederlanden* terug gekomen zijnde, werd hij, in zijne geboorteſtad, Rector der Latijnſche Schoole. Hij was een goed Dichter, en overleed 1550. Hij was de eerſte Jeſuit in *Holland* geweest.

Zie JUNIUS, BOXHORN, WAGENAAR, enz.

CROESBEEK, (*C*) een onbekende tekenaar van het Verbondſchrift der Edelen.

CROESE, (GERARD) geboren te *Amſteldam*, den 26ſten April 1642. Tot den predikdienst bekwaam gekeurd zijnde, vertrok hij, als Leeraar, naar *Smyrna*, en had aldaar zijn intrek ten huize van den Conſul J. VAN DAM. Na zijne terugkomſte, ging hij, met den Heer BOREEL, als Leger-Predikant, naar *Vlaanderen*. Van daar terug gekomen zijnde, werd hij, in 1678, te *Alblas* beroepen. In 1681 trouwde hij met ELISABETH DE CERF,

en won bij haar zeven kinderen. In 1695 gaf hij in het licht zijne *Hiſtoria Quakeriana*, en, behalven nog andere ſchriften, een werkje over de *Bataviſche Oudheden*. Hij ſtierf den 10den Mei 1710. Van zijnen zoon, HENDRIK CROESE, heeft men het kerkelijk Register der *Amſterdamſche* Predikanten.

CROESINK; (JACOB) zie op letter K.

CROHAIN, één der Edelen, waarvan men verder geen bericht heeft, als dat hij tot de zamenverbondenen behoord heeft, en in dienst was van HOOGSTRAATEN.

CROISELLE, (DE) en

CROIX, (LA) beide manben, van welke mede niets anders gezegd kan worden, dan dat zij tot de zamenverbondene Edelen behoord hebben.

CROMHOUT, (ADRIAAN REINIERSZ) een man, wiens bedrijven op het Art. AMSTELDAM vermeld zijn. Ook is aldaar gezegd, dat hij een der nieuw aangeſtelde Burgemeeſteren was, als zijnde van een aanzienlijke afkomst, en ijverig voorſtander der Hervorming, wiens nakomelingen, tot in het jaar 1625, Leden der Regeering geweest zijn. De nakomelingen van andere van zijne maagſchap, bij den Roomſchen Godsdienst gebleeven, zijn nog in wezen. Het afbeeldzel van den Burgemeeſter is, door HOUBRAKEN, in het koper gebragt, en uitgegeeven door den Heere J. VERSTEGEN.

CROMMENIE en CROMMENIEDIJK; zie op letter K.

CROMSTROM; (*De Generaal*) zie van hem het Art. BERGEN OP DEN ZOOM, VII. Deel.

CROMSTRIJEN; zie letter K.

CRONENBURG, weleer een ſterk Kasteel, behoord hebbende aan Heere GERRIT VAN VELZEN; zie KRONENBURG.

CRONENSTEIN, (*Huis te*) en

CROOS-

URG, zoon van *Gerrit van Cronen-*
f van Teylingen, een man zeer ervaa-
ien. Om zijn fortuin te maaken, had
Friesland begeeven; aldaar trouwde
April 1544, voor de eerſtemaal, *An-*
, die zonder kinderen ſtierf; den 13den
ertrouwde hij met *Bauk van Adelen*,
ledene. Te *Pietersbierum*, niet verre
deed hij bouwen een ſchoon en ſterk
uw Cronenburg in *Friesland* noemde,
draagt. 'Er word van hem getuigd,
man zeer vroom en deugdzaam van
an alle, die hem kenden, en zelfs bij
n Landen in aanzien. Hoog werd hij
Robles, Heer van *Billij*, als ook van
m. Allerongelukkigst werd hij op een
Arum en *Harlingen*, door moedwillige
, doodgeſchoten, op den 15den Junij
net wien hij nog dien zelfden dag ge-
noord verneemende, ſteeg vol toorn te
oordenaar te vangen en te agterhaalen,
d; brengende den booswicht gevangen
j zond een zijner vertrouwden om de
en; de Moordenaar werd kort daarop
en *Cronenburg*, met een groot gevolg,
e Domkerk begraaven. Zijne weduwe,
alf kinderen verwekt had, ſtierf den
, oud zijnde vier-en-zeventig jaaren. D.

G. De vier kinderen van *Sjerp van Adelen van Cronenburg* waren:

1. *Klaas.*
2. *Fredrik.*
3. *Maria.*
4. *Bauk.*

Deze vier ſchreven zig enkel *van Adelen.*

Andere, uit dit geſlacht geſproten, doch onzeker van wien, waren:

Ao. 1510, *Dirk van Cronenburg*, Ridder, wiens vrouw was *Margriet van Leefdaal.*

Ao. 1521, *Anna van Cronenburg*, de vrouw van *Jan van Boschhuizen Willemsz.*

CROOSWIJK; (*Huis te*) zie van deze beide Artikelen op letter K.

CROIJ, (*Huis te*) ook wel *het Huis Stiphout* genaamd, is gelegen in de nabijheid van het Dorp van dien naam, in *Staats-Braband*, of eigenlijk in *Peelland*; wordende voor het aangenaamſte van dien oord gehouden.

CRUININGEN, een adelijk Slot in *Zuidbeveland*; zie KRUININGEN.

CRUPTORICIS VILLA, voorheen een zeer oud Kasteel bij *Enkhuſzen*, naderhand door de *Zuiderzee* verſlonden. Deszelfs grond wordt tegenwoordig de Plaat *de Kreupel* genaamd. TACITUS maakt gewag van *Villa Cruptoricis*, de Hofſtede van *Cruptorix*, of verblijfplaats in deze Landen. Van *Cruptoricis Villa* ſpreekende, vinden wij, bij ALTING, het volgende aangetekend. „Wij hebben, van *Baduhenna* ſpreekende, aangeweezen, ter welker plaatſe onze Friezen, tegen de ſchans van *Opper-* en *Neder-Germaniën*, ondersteund zijnde door de gewoone hulpbende, hardnekkig tot den tweeden dag toe vechtende, een zeer roemrijke overwinning, en beroemden naam gekreegen hebben, en ook werwaards de Romeinſche krijgsknechten, die niet weder bij de keurbenden of vloot konden komen, hunne vlucht genomen hebben: dewijl men dan weet, dat de eerſte bende van negen honderd man, afgemaakt zijnde, zig bij *Badehuenna*, ter vlucht naar *Flevum* begaven, zijnde die ſterkte toen nog met Romeinſche krijgsknechten bezet; zo is het zeer waarſchijnelijk, dat de tweede bende, van vierhonderd man, die malkander den doodſteek gaven, zijn omgekomen bij de Hofſtede van *Cruptorix*, die een Landzaat was, met het zelfde oogmerk derwaarts gevlucht, doch van wien niemand dan TACITUS melding maakt. In de Grietenij van *Opſterland* vindt men nu een Dorp, welks benaaming veel overeenkomst met deze heeft; *Hem-Rijk*, of *Hem-Rik*, als of men zelde *'t Heem*, of *Hiem van Rijke*, (*Villa Ricis*,) alleen blijvende behouden den naam van *Rijke*, die bij de Friezen nog hedendaagsch veel in gebruik

is; zijnde de voornaam mogelijk weggelaten, gelijk men nog wel den naam van *Crabbe*, of *Crebber*, of dergelijken in deze gewesten vindt: ook kan 't wel een bijnaam zijn geweest, die dezen man, naar eenige wanſtaltigheid, of lichaamlijk gebreek, gehad heeft, als genoemd zijnde *Crabbe Rijks*, of *Crebbe Rijks*, met zijn vaders naam, of zo als men nu zeggen zou *Kreupele Rihe*, om dat hij kreupel was, en den oorlog niet langer konde volgen, om welke reden hem TACITUS dan ook heeft kunnen noemen *een Beſoldeling:* verder is het blijkbaar genoeg, dat de Romeinen, alle de Duitſche mans naamen, die op *h*, of *kh* uitgaan, gewoon waren te veranderen in *ix*, of *icus*; ten minſten JULIUS CÆSAR deed zulks: wat 'er van zij, eensdeels doet mij de reden, waarom de Romeinſche krijgsknechten hunnen weg derwaards namen, en de gelegenheid van de plaats, anderdeels de betekenis en overeenkomst der benaaminge bijna gelooven, dat het *Hemrik* dezelfde plaats is, die wel ter de *Hofſtede van Cruptorix* is geweest; want dezelve is omtrent twee gemeene mijlen, recht aan de rivier *Hunſing*, van het gemeene woudt *Badehuenna* af, doch van de *Hunſing* zelve meer dan vijf gemeene mijlen, welken weg zij langs de naauwe voetpaden, door de veenen moesten afleggen, en over zulks waren zij niet zonder reden bevreesd, dat zij, verſpied zijnde, van het dolle en gewapende boerevolk zouden omcingeld worden, dat dan ook de reden geweest is, dat *zij malkander* liever hebben willen onder den voet ſteeken, dan van de Barbaaren, als ſlachtoffers voor het altaar, tot groote beſpotting van den Romeinſchen naam, met ſchande gedood te worden." Tot dus verre de Heer ALTING, die, zo als wij gezien hebben, de *Villa Cruptoricis* houdt voor het *Heem*, of *Hiem*, gelijk de *Friezen* zeggen, van RIKE, en vervolgens gist, dat de naam van dezen man zal geweest zijn CRABBE RIJKS, of GREBBER RIJKS. Maar de gisſingen van dien anders geleerden man vervallen, door het geen hij zelf daarop laat volgen, en aanmerkt ten aanzien van de verandering, die de *Romeinen* maakten in de mansnaamen: want RICIS is dus geen eigen naam, gelijk RIKE, of RIJKE, maar een verbuiging van CRUPTORIX, volgens J. CÆZAR, waarop hij zig zelven beroept, die ſchrijft ORGETORIX, en

DUM-

DUMNORIX, voor ORGETORICH en DUMNORICH; gelijk men zegt FREDERICH, HENRICH, WALRICH, ALRICH, BALDERICH en ULRICH. Nu schijnt deze buiging in *ich* dezelfde kracht te hebben, die het Latijn heeft in *ax*, in de woorden *Audax*, *Emax*, *Procax*, *Pertinax*; of *osus*, *in Glorioſus*, *Oblivioſus en Nimboſus*, die allen hunne bijzondere betekenis hebben. Men zou ook kunnen zeggen, dat ze afgeleid zijn van de oude taale der *Gaulen* en *Germanen*; doch deze ons niet genoeg bekend zijnde, kunnen wij 'er niets met zekerheid van zeggen.

Zie HALMA.

CRUYS, (*St*) legt in *Vlaanderen* onder *Aardenburg*, doch wordt als onder *Zeeland* behorende gerekend. Het Dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder de Klasſis van *Westhoven*.

CUCHLINUS, (JOHANNES) geboren in het jaar 1546, te *Westrau* in *Heſſen*, in ſchooldienst geweest te *Nieuwenhuizen*, en daarna in kerkendienst te *Tacheim* in de *Paltz*, welken dienst hij, met meer anderen, had moeten verlaaten, om dat de Keurvorst van de *Paltz*, LODEWIJK, die zijnen godvruchtigen vader FREDRIK DEN DERDEN opgevolgd was, den Gereformeerden Godsdienst afſchafte, en dien der Lutherſchen invoerde; waarop CUCHLINUS, naar *Embden*, de algemeene ſchuilplaats, de wijk nam. Aldaar nam hij, eenigen tijd, den kerk- en ſchool-dienst waar. Van hier kreeg men in *Amſteldam* kennis van zijne gaven en bekwaamheid; hij werd 'er, in het jaar 1578, beroepen, en door P. DATHENUS in den dienst bevestigd. Den 7den November van het volgende jaar, werd hij te *Leiden* beroepen als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid; doch het getal der Predikanten binnen *Amſteldam* zeer ſchaars zijnde, floeg hij dit af. Door 's Lands Staaten, in het jaar 1591, het Theologisch Collegie of Kweekſchool, naderhand bekend met den naam van het *Staaten Collegie*, opgericht zijnde, werd onze Leeraar tot Regent van hetzelve verkozen; doch hij, niet zonder moeite daar toe kunnende overgaan, aanvaardde het eerst in 't volgende jaar; wordende toen, bij de plechtige inwijding, den 16den October 1592, in de waardigheid bevestigd. 't Jaar daaraan

vertrok hij, van nieuws, naar *Amſteldam*, om 'er den dienst waar te neemen, en bleef 'er tot in het jaar 1596, wanneer hij den post als Regent weder aanvaardde, en vervolgens waarnam, tot aan zijnen dood, die voorviel den 3den Junij 1606, in het zestigſte jaar zijns ouderdoms. Zijn afbeeldzel gaat meer dan eens in prent uit; het laatſte is van HOUBRAKEN. Hij liet na twee zoonen, JACOBUS en HENRICUS, die ook Predikanten geweest zijn.

Zie CROESE, *Naamregister.*

CUDELSTEERT; zie KUDELSTAART.

CUIL; zie KUIL.

CUINDER; zie KUINDER.

CUILEMBURG, of *Culemburch*, Stad en Graafſchap. *Zie* van dit Artikel, als ook van de mannen van dien naam, op de letter K.

CUNÆUS, (PETRUS) Rechtsgeleerde, geboren te *Vliſſingen*, in het jaar 1585. Hij vorderde zeer gelukkig in zijne Letteroefeningen, en voornaamlijk in de taalen, waarin de vermaarde JOHANNES DRUSUS zijn Leermeeſter was, die hem ook in de Joodſche Oudheden onderweés. Op den raad zijner vrienden begaf hij zig tot de Rechtsgeleerdheid, waarin hij zulke groote vorderingen maakte, dat hij, in 1615, waardig geoordeeld werd, om te *Leiden*, als Hoogleeraar, in die weetenſchap te onderwijzen; zijnde reeds te vooren tot Leeraar in de Latijnſche Taal en in de Staatkunde aangeſteld. Hij volhardde daarin met lof, tot in het jaar 1638, wanneer de dood een einde van zijn arbeidzaam leven maakte. Wij zeggen *arbeidzaam:* want daarvan geeven zijne ſchriften bewijs. In zijne *Sardi Venales*, een boeksken, aan ROMBOUT HOOGERBEETS en APOLLONIUS SCHOTTE opgedragen, waren de gebreken der Geleerden, zonder de Theologanten te ſpaaren, met ſterke kleuren afgemaald. Kort daarna toonde CUNÆUS dat hij den Remonſtranten meer begunſtigde

de dan den Gereformeerden, en dat wel openbaar, met het oordeel, dat hij gaf over het boek van S. LUBERTUS tegen dat van H. DE GROOT, over de *Godsdienſtigheid der Heeren Staaten*; hierom kon hij den haat van ſommige heethoofdige Gereformeerden niet ontgaan. Men bragt zijn voorgemelde boeksken, dat in waarheid een ſcherp hekelſchrift was, in het jaar 1619, ter Sijnodaletafel, en oordeelde terſtond, dat hij daar mede groote ergernis gegeeven had. Zijne *Republiek der Hebreen* ging zelfs niet vrij: 'er werd beſloten, *dat de Gedeputeerden der Sijnode hem zouden vermaanen, om van deze dingen, bij de eene of andere gelegenheid, ſchriftelijke vergoeding te doen, dewijl de voldoening, die hij de Kerk te* Leiden (*zedert* 1612, *dat hij het in het ligt bragt*) *gegeeven had, niet zo publiek was, dat de ergernis, daardoor veroorzaakt, geheel was weggenomen.* A'daar had men echter in zijne verantwoording genoegen genomen; en het is te denken, indien men het boeksken en den Schrijver had laaten rusten, dat 'er niet meer aan gedacht zou geworden zijn. FESTUS HOMMIUS en ISACUS JUNIUS verklaarden aan de Sijnode te *Gouda*, in den jaare 1621, dat CUNÆUS, op het voorſtel aan hem gedaan, had geantwoord: *dat hij over de fouten, in zijne gedrukte boeken, bij hem geſchreven, toen hij nog jong was, en geen profeſſie van religie gedaan had, met een publiek ſchrift, eerſtdaags uit te geeven, de Sijnode en Kerk zouden voldoen:* zeker, de gemaklijkſte weg, om alle verdere gevolgen voortekomen; doch, mijns weetens, heeft CUNÆUS 'er naderhand niets van gemeld, noch is tot de volbrenging van die belofte meer aangeſpoord; wijders ſchreef hij, *Satira Menippæa in ſui ſeculi homines*; en *de Republica Hebræorum, Lib. III*; welk laatſte werk in 't Nederduitsch ten overvloede bekend is, als mede in 't Fransch. Hij gaf ook in 't licht de *Keizers vóór en na Juliaan*, en *Aantekeningen over de Dionijſen van Nonius.* Over een voorval, weinige dagen vóór zijn overlijden gebeurd, heeft de geleerde wereld met recht zig te beklaagen. Terwijl hij op zijn krankbed lag, en reeds met den dood worſtelde, wist hij uittewerken, dat zijne zuster, die hem oppaste, nevens de verdere huisgenooten, naar de kerk gingen, blijvende dus alleen met een oude dienstmaagd thuis;

deze gebood hij, een groot vuur aantefteken, kanswijs om de kamer en het bed te verwarmen. Dit verricht zijnde, geeft hij haar den fleutel van zijne Studeerkamer, en wijst haar, waar een mande met papieren ftaat, die hij haar beveelt aftehaalen. Zij volvoert den last, en hij daarop haar uit de kamer doende gaan, kruipt van het bedde naar het vuur, waarin hij alle de fchriften fmeet, en dezelven door de vlam deed verteeren. Alle dezen waren fchriften van hem, die hij te onvolmaakt oordeelde, om na zijnen dood in het licht gegeeven te worden. 't Saamlijkst was, dat daar onder waren zijne wel beploegde aantekeningen op JOSEPHUS, waaraan hij zijn gantfche leven gearbeid had, en die, ontwijfelbaar, een meefterftuk zouden geweest zijn; de ftervende fcheen 'er echter niet wel mede in zijnen fchik te zijn. Onder al den arbeid, dien hij, ten dienfte der Leidfche Academie, verricht had, was ook zijne Oratie, op het eerfte Publié, gevierd den 8ften Februarij 1624, toen hij ten tweedemaale Rector Magnificus werd; welke waardigheid hij ook in 1632 en 1637 bekleedde. Waarfchijnelijk zou hij ook Hiftorieschrijver der Provintie van *Zeeland* geworden zijn, zo niet de dood zijn leven te vroeg geëindigd hadde. Tot het zamenftellen van een *Chronijk van Zeeland*, was hem reeds vrije toegang gegund tot alle Charters en Brieven.

In het jaar 1616 was hij getrouwd met MARIA, Dochter van den Leidfchen Penfionaris NICOLAAS ZEIST. Zijn afbeeldzel gaat, op onderfcheidene wijze, in prent uit. Zij, die begeerig zijn hem nader te kennen, dienen te leezen de *Latijnfche* Brieven, zo door hem, als aan hem gefchreeven, en in 't licht gegeeven door den Heer P. BURMAN, en bovenal den opdragt, die door dien Hoogleeraar aan zijne Hoogachtbaare nakomelingen daarvoor geplaatst is: „ het is daarin, dat hij hem prijst, als eenen der „ welfprekenfte mannen, en beste rechtsgeleerden, die zo zeer „ als iemand, met de grootfte voordeelen en eertijtelen der „ Academie begiftigd is geworden; die boven veele uitmunte „ in een groot aantal van Leerlingen, uit alle gewesten van „ Europa; die, in zijn honingzoete fchriften, de Ciceroniaanfche bevalligheid met het Attifch zout vermengde; bij ieder „ geacht, om bij uitftek, boven anderen, fchraale wetenfchap-

„ pen,

„ pen, met pulk van welſprekendheid en rijkdom van vernuft „ te vereeren." BURMAN was het niet alleen, maar alle geleerden van zijn' tijd waren grootsch op zig zelven, als zij gelegenheid vonden, van tot zijnen lof te ſpreeken. Zijn naam en achting leeft nog in onze dagen, door zijne nakomelingen, die te *Leiden* het gehoelte der eere bekleeden.

Zie HEIDEGGERRG, HEURNIUS, LA RUE, enz.

CUNERA, in de Roomſche Kerk als een H. Maagt en Martelaaresſe geëerd en gevierd. 'Er wordt gezegd dat zij een Konings dochter was, van de *Orcadiſche Eilanden*; dat zij, op verzoek van ST. URSULA, die haare bloedverwante was, de reize met dezelve naar *Rome* had aangenomen; dat, van de elf duizend maagden, die met ST. URSULA gereist hadden, deze CUNERA de eenigſte was, die, bij haare terugkomst, voor de woede der Heidenen te *Keulen* bewaard bleef, door zekeren Koning, RADBOUD genaamd, die zijn verblijf te *Rheenen* had; dat zij haar verblijf in het Hof van gemelden Koning neemende, door haare deugd en godsvrucht zo zeer in aanzien geraakte, dat RADBOUD haar het opzicht over zijn Hof toebetrouwde; doch dat de achting, die de Koning haar bewees, haar den haat van de Koninginne op den hals haalde. De Koning hierop ziek geworden zijnde, werd, door zijne vrouw, alle kwaad van CUNERA verhaald; 't welk zo veel invloeds op hem had, dat zijne liefde mede in haat veranderde. CUNERA, op zekeren tijd, met een ſchoot vol brood uit het Hof gaande, om het aan de armen, volgens haare gewoonte, uittedeelen, bediende zig de Koningin daarvan, om haaren Gemaal te doen zien, hoe CUNERA hunne middelen verſpilde. De Koning, haar daarop voor zig doende komen, om haar te beſtraffen, gebeurde het dat de brooden in hout veranderden; waardoor de Koningin (volgens het verhaal der Legende) de ſtraffe moest ondergaan, die zij CUNERA bereid had. Alzo dit haaren haat nog meer deed ontſteken, bedacht zij middelen om haar heimelijk van kant te helpen. Terwijl de Koning, op zekeren tijd, ter jagt was, greepen de Koningin en eene haarer Vrouwen haar aan, verworgden, en begroeven haar daarna in de ſtal; doch verbonden zig met eede,

het

het feit geheim te zullen houden. De Koning terug komende, en door het gantſche Hof te gemoete gegaan wordende, zo miste hij CUNERA onder de menigte; weshalven hij naar haar vraagde. De Koningin, haar misdrijf zoekende te verbergen, zeide: *Heer Koning, de ouders van* Cunera *zijn, in uw afweezen, hier geweest, en hebben haar met zig gevoerd.* De Legende zegt verder, dat men met geen mogelijkheid des Konings paarden in den ſtal kon krijgen, maar dezelven in een anderen ſtal moest brengen. Des nachts, zag de Stalmeeſter, ter plaatſe daar CUNERA begraaven lag, een menigte van kaarſen, kruiſlings over elkander, branden. In den ſtal komende, vond hij de aarde opgewroet, waaruit hij het lichaam van CUNERA haalde, als ook den doek, waarmede zij gewurgd was. De Koningin ontving de ſtraffe, op zo een bedrijf paſſende. RADBOUD deed, ter eere van CUNERA, een Tempel in zijn Paleis bouwen; door Biſchop WILLEBRORD werden haare overblijfzelen, veele jaaren daarna, naar *Utrecht* gevoerd, alwaar door haar, volgens het zeggen der Roomſchgezinden, nog veele mirakelen verricht zouden zijn.

Men zie *de Legende der Heiligen.* OPMEER, *Catholijk Martelaarsboek*, I. Deel, enz.

CUNERUS PETRI, geboren in 't Dorp *Duivendijke*, in *Zeeland*, in het jaar vijftien honderd een-en-dertig, en opgevoed te *Brouwershaven*, welke Stad GUICIARDIJN, SWEERTIUS, en MIRÆUS als de plaats zijner geboorte gemeld hebben. Den loop zijner ſtudien in de Philoſophie voleinde hij te *Leuven*, in het *Collegium Caſtrum.* Zig vervolgens op de Godgeleerdheid toeleggende, heeft hij zelf die in de Abdij van *Park* onderwezen. Naderhand werd hij Plebaan van *St. Peter*, en in 1560 Doctor in de Theologie. Bij de aanſtelling der nieuwe Biſchoppen, werd hij met het Bisdom van *Leeuwaarden* begiftigd, en deed aldaar zijne intrede den 1ſten Februarij des jaars 1570. Den 25ſten van de maand April deszelfden jaars, hield hij het eerſte Sijnode, waarvan hij de Ordonnantien te *Leuven* deed drukken. Hij bleef aldaar tot in het jaar 1578, in welk jaar hij, door RENNENBERG, gevangen genomen, op het Blokhuis te *Harlingen* gezet, en,

en, na twee jaaren, gebannen werd. Hij begaf zig toen naar *Munster*, alwaar hij eenigen tijd als Choorbisschop gesleeten hebbende, zijn leven te *Keulen* eindigde, op den 15den Februarij 1580, zijnde aldaar begraaven in de Domkerk, nabij het Altaar der drie Koningen, onder een geringen zerk; waarop, echter, naderhand nog een grafschrift, ter zijner eere gesteld is geworden.

Bij zijne gevangeneeming werd hij beschuldigd, niet alleenlijk gehandeld te hebben tegen de Instructiën van 's Lands Staaten, maar ook tegen zijne Commissie, hem gegeeven door den Hertog VAN ALVA. De President VIGLIUS wordt gezegd, hem verscheidene maalen berispt, en trouwhertig vermaand hebben, zig toch te gedraagen volgens zijnen lastbrief, en afteslaan van zijn ergerlijk leven. Hij trok tot zig de inkomsten van bijzondere Godshuizen, en sloeg over tot verkoopingen en ontheiliging van Kerkhoven, en andere plaatsen, tot ruste der overledenen geschikt. Om deze en meer andere overtredingen, inzonderheid ook wegens zijne dronkenschap en vuilaartigheid, geraakte hij bij de Prelaaten en het volk in groote verachting. Zo haast de Aartshertog MATTHIAS VAN OOSTENRIJK in het Gouvernement der *Nederlanden*, met de hem bijgevoegde Raaden van Staat, getreeden was, werd de nieuwe Bisschop door HILLY in de gevangenisse gezonden. Deze, gewoon den spot met hem te drijven, maakte hem dronken, en danste dan met hem rondsom de tafel, banken en stoelen. Uit zijne gevangenisse leverde hij een verzoekschrift aan den Aartshertog over, om een jaarlijks onderhoud te mogen genieten; het welk in handen van de Gedeputeerden der Staaten van *Friesland* gesteld zijnde, was het antwoord daarop: *Tegen de Contracten en onderlinge Accoorden, met de Heeren Staaten en Spanjen, had men al over lang de Privilegiën des Lands met voeten getreeden; boven alle schendingen van hunne Landrechten en Costumen, en boven zo veele lasten, hun een nieuwen Bisschop* CUNERUS PETRI *opgedrongen, die, in plaatze van zorge voor zijne Schaapen te dragen, zig meer bevlijtigde om gulzig en onkuisch, met verkorting der Geestelijke goederen, te leeven. Om welke en meer andere redenen, hij op bevel van den* Aartshertog *op het*

Blok-

Blokhuis opgeſloten was. Dieshalven konden de Staaten het verzochte penſioen niet inwilligen, voor dat hij zou gedaan hebben, behoorlijke rekeninge van zijne Adminiſtratie, zo van de inkomſten der Conventen, als van de geheele bediening zijns ampts. Over zulks, of wel zijne Hoogheid hem hadde toegelegt een jaargeld van agt honderd guldens, zo konden zij hem die niet betaalen, voor dat hij behoorlijk de voorſchreevene rekening gedaan had. 't Geen zijne zaak veel verergerde, was, dat hij, tegen het verbod der Hooge Overigheid, in het wijen en kruinſcheeren van ſommige Prelaaten, Abten en Prieſters, Monniken en Klerken, was voortgegaan. Dit hem, door de Commisſariſſen NOCO en MARTENA, die hij ook verzocht, hem, tot het verkrijgen der jaarwedde, behulpzaam te zijn, voorgeſteld zijnde, gaf hij geen ander antwoord, dan, *ik ben in handen van Menſchen*; met bijvoeginge, *hij ken dit niet nalaaten, voor dat het hem verboden werd, van dien, die hem de magt in handen gegeeven hadde*; oogende op de Commiſſie, hem door Paus PIUS verleend. De Inſtructie, daar hij zig naar richten moest, gedagteekend, *Bruſſel* den 14den November 1569, ondertekend *Duc d'Alba*, en daar onder *van den Aa*, is te vinden bij WILHELMUS. Met de verbanning van dezen Biſchop en Kettermeeſter, nam het Biſdom te *Leeuwarden* mede een einde. Bij LA RUE en anderen, vindt men zijne Latijnſche en Nederduitſche ſchriften gemeld.

Zie REIGERSBERG, *Chronijk van Zeeland*. WILHELMIUS. HALMA. *Oudheden van Friesland*, enz.

CUP, (WILLEM) uit een aanzienlijk geſlacht te *Bommel* geboren, alwaar zijne voorzaaten de Burgemeeſterlijke waardigheid bekleedden. WILLEM kwam ter wereld den 6den Julij zestien honderd en vier. In zestien honderd vier-en-dertig werd hij, te *Harderwijk*, tot Hoogleeraar in de Rechten beroepen, en bleef 'er tot het jaar 1647, wordende toen beroepen te *Franeker*, alwaar hij ſtierf den 6den Januarij 1667.

Zie *Beſchrijving van Bommel*, bl. 137.

CUPER, of KUIPER, (GIJSBERT) geboren in de *Overbetuwe*, den

den 14den September 1644, en overleeden in den jaare 1716. Zie: KUIPER.

Zie *Hiſtoire Critique. Journal Litteraire.*

CUPUS, (PETRUS) Remonſtrantsch Predikant te *Woerden*, alwaar hij, in het jaar 1618, in zijnen dienst geſchorst werd. Te weeten, de Magiſtraat aldaar kon goedvinden, na veele oneenigheden, die 'er waren voorgevallen, hem, op den 30ſten van de maand November des gemelden jaars, terwijl hij uit de Stad was, een brieſje thuis te zenden, dat hij niet meer in de Kerk, of elders binnen de Stad zoude prediken, tot dat de Gecommitteerden van de Staaten, midsgaders de Gedeputeerden van de Delfſche Sijnode, aldaar zouden gekomen zijn; aan wien men zeide, de reden van zijne ſchorſing in den dienst te zullen vertoonen; laatende, echter, den Predikant PETRUS BRICQUINGNY, hoewel ook tot de Remonſtranten behoorende, vrijheid van prediken. CUPUS bevond zig mede te *Dordrecht*, om den gedaagde Remonſtranten, met raad en hulpe, ten dienst te zijn. Ook was hij een van hun, welke HUGO MUYS VAN HOLY, aangezien hem, zo wel als de gedaagden, bevolen was binnen *Dordrecht* te blijven, aanſpraken om betaaling hunner daggelden; waarop hij neyens de zijnen een barsch antwoord ontving; over 't welk CUPUS hem weder toeduwde: *ſit gij, mijn Heer, om ons te helpen veroordeelen, zo zijn wij 'er kwalijk aan. Zijn ons de Heeren moede, men wijze ons ſtegts een plaats, daar zij willen dat wij gaan zullen.* Op den eerſten Januarij des jaars 1619, bevonden de gemelde Gecommitteerden van de *Delfſche* Sijnode zig te *Woerden*. Drie dagen te vooren hadden de Contra-Remonſtranten van de Klasſis de beſchuldigingen tegen de Remonſtranten bezorgd, die ook aan CUPUS, met verlof uit *Dordrecht* te *Woerden* gekomen, werden ter hand geſteld. Betreffende CUPUS voor zig zelven, wordt eerst gezegd: *dat hij achterdenken gegeeven heeft, niet zuiver te zijn in de Leerpointen*; wordende die *Leerpointen* gezegd te beſtaan in: I.) *Van de H. Drieëenheid, Godheid en voldoening van Christus;* II.) *Van de zekerheid der Heilige Schriftuure;* III.) *Van de Erfzonde;* en IV.) *Van den Catechisuus.* Ten aanzien van de

Pro-

Proceduren: I.) *Aanneeming van zijn onwettig beroep*; en II.) *Verhindering van de wettelijke beroepinge van* Simeon de Belle, *en bevordering van de wettelijke beroeping van anderen.* Zijne Lasteringen en Ophitzingen, I.) *Lasterlijke voorreden laten ſtellen, voor zijn boekske genaamd* AANWIJZINGE; II.) *Lastering tegen de leere des Prædestinatie*; III.) *Ophitzing der Magiſtraat en Gemeente*; IV.) *Lastering, dat men de Remonſtranten, met loochenen en Concilien zoekt te overvallen, en dat de Contra-Remonſtranten, de voeten wederom in der Papisten ſchoenen wilden ſteeken*; V.) *Hardnekkigheid om te blijven bij hunne Leere*; VI.) *Lastering tegen die van* Oudewater; VII.) *Tegen de Overheid. Onwaarheid, dat men hun zoude nageeven gruwelijke leere van de Prædestinatie*; VIII.) *Lastering tegen den Predikant* Josephus; IX.) *Tegen de Sijnode*; *en* X.) *Tegen de Sijnode van* Gelderland. CUPUS, deze beſchuldigingen gezien hebbende, zeide *wel te voorzien wat 'er volgen zoude*; en deed, op den gemelden eerſten Januarij, na dat BRICQUEMONT gepredikt had, een aanſpraak tot het volk, waarbij hij het vermaande tot ſtandvastigheid, in het geen hij hun geleerd had. Wij zullen ons hier met de onderhandeling van CUPUS alleen bezig houden, latende die der *Woerder Remonſtranten* in het algemeen op zijne plaats. Op den 5den Januarij werd de onderhandeling met hem aangevangen. Hij verſcheen des namiddags omtrent vier uuren in den Kerkenraad, of, zo men wil, voor den kerklijken rechtbank, alwaar tegenwoordig waren ABRAHAM MUISENHOL, HUGO BYERUS, MARTINUS NICOLAAS en MICHIEL HOGIUS, Predikanten te *Breda*, in den *Haag*, in *de Lier* en *Zevenbergen*; de Gedeputeerde der *Zuidhollandſche* Sijnode, ISAARUS FREDERIKUS, Predikant tot *Ameyden*, als de vijfde Gedeputeerde, was niet tegenwoordig: in tegendeel waren 'er de Heeren JACOB ZWEERIUS, Raadsheer in den Raad van *Brabant*; ADRIAAN CLAAZ. MUIT, van *Delft*; GOVERT GOEDEREDE, van *Rotterdam*; en BOLLEMAN, van *Schiedam*, als Commisſarisſen van de Staaten. CUPUS, aleer hij ter zijner verantwoording overging, gaf aan deze vergadering te kennen, of in overweeging, *of het voor zijn perſoon en de verantwoording, die hij ſtond te doen, niet nadeelig was, dat hij*

J. Buys, inv. et delin. Rein.r Vinkeles fecit.

JOHAN VAN DEN CORNPUT, STEENWIJK DEFENDEERENDE, GEVRAAGD WORDENDE DOOR EEN VLEESHOUWER, WAT ZAL'T ZIJN, ALS WIJ NIET MEER TE EETEN HEBBEN; ANTWOORD: DAN ZULLEN WIJ U EN UWS GELIJKEN EERST OPEETEN.

hij reeds in zijnen dienst door de Magiſtraat geſchorst was; en of hij, zo hij zig aan die onordentlijke dienstſchorſing, (zo hij die noemde) *bij de Magiſtraat, tegen hem beſloten, wilde houden, echter gehouden was te antwoorden:* waarop hem, en de Leden van de Klasfis, die bij hem waren, werd bevolen, buiten te ſtaan. Weder binnen gekomen zijnde, werd hem, door den Scriba van de vergadering, HOGIUS, voorgeleezen: *dat men van de reden, die de Magiſtraat mogt gehad hebben, om hem te ſuspendeeren, daarna zou handelen, en dat men nu ter ſaak komende, met de hoofdſtukken der beſchuldiging zoude aanvangen.* Wij zullen de handelwijze, met CUPUS gehouden, breedvoeriger dan wel van anderen, hier ter neder ſtellen; om dat deze ons, eens vooral, een bewijs zullen opleeveren van de gewoone wijzen van procedeeren van dien tijd.

JOSEPHUS VAN DE ROSIERE, Predikant der Contra-Remonſtranten te *Woerden*, las, als zijn beſchuldiger, hem voor, de punten der leere, boven gemeld: waarop CUPUS vraagde, wat oorzaak hij daaromtrent tot nadenken gegeeven had, en bijzonderlijk ten aanzien van de H. Drieëénheid en de Godheid van Christus? waarop JOSEPHUS voortbragt het examen, gehouden met BAX, waarin de Remonſtranten gezegd hadden, dat dit *niet fondamenteel was.* Doch CUPUS merkte, met reden, daarop aan, dat dit een zaak was, den Remonſtranten in 't algemeen, en niet hem in 't bijzonder raakende. Hij daarop gevraagd zijnde, *of hij drie perſoonen in de Godheid erkende?* was zijn antwoord: *ik erken drie ſelfſtandigheden of Hypoſtaſes, en alzo drie perſoonen, als men onder den naam van drie perſoonen niet verſtaat het geen in een Tooneelſpel, door een perſoon verſtaan word, gelijk men* (zeide hij) *voert aen perſoon des Konings.* Waarop zijn beſchuldiger voortging, tot de Godheid van CHRISTUS, brengende een plaats bij uit zijn boek tegen SMOUTIUS, dat in geen Concilie deze ſtelling was veroordeeld, *Chriſtus non eſt αυτόθεος, a ſe ipſo Deus, ſed Deus de Deo*, dat is *Chriſtus is niet van zig ſelven Godt, maar Godt van Godt.* CUPUS vorderde dat JOSEPHUS hem toonen zoude het Concilie, welk die ſtelling veroordeeld had; 't geen deze beloofde te doen, nadat CUPUS eerst op eenige vraagen zou geantwoord hebben. Cu-

dit als slingeren aanmerkende, keerde zig tot de Heeren, en zeide: „ Mijne Heeren, ik heb gisteren en eergisteren, als 'er „ het een of ander werd voorgesteld, somwijlen gehoord, dat „ de Heeren zeiden: Wij hebben daar toe geen last, maar dit „ is onze last; waaruit ik heb besloten, dat de Heeren geen „ generalen maar bepaalden last hebben. Derhalven gebruik ik „ de vrijmoedigheid, om met eerbiedigheid te vragen, of de „ Heeren en de Gedeputeerden der Sijnode last hebben, dat ik „ op alle de vragen, die men aan mij zoude mogen voorstel„ len, zal moeten antwoorden? Ik vraag dit te meer, om dat „ de brief van beschrijving zulks niet medebrengt: ook meen „ ik dat sodanige manier van doen niet overeenkomt met de vrij„ heid van Conscientie en des Vaderlands, die zo veel bloeds „ gekost heeft. Nietemin, zo mij kan blijken, dat men daar „ last toe heeft, ik zal de Overigheid gehoorzamen." De Presidest MUSSCHENBROEK las daarop het berichtschrift der kerkelijke Gedeputeerden; 't geen hem door den Heer MUIT, van *Delft*, kwalijk genomen werd, zeggende, *dit is ons nergens gevergd*. CUPUS, dien het noch aan oordeel, noch aan vrijpostigheid ontbrak, zeide: „ Die geenen, die uit iemands last handelen, „ zijn gehouden hunnen last te toonen; ook hebben de Com„ missarissen der Heeren Staaten zulks voor dezen gedaan in de „ Klasis:" waarop MUIT hem beval, op de vraagen, door den Presidest te doen, te antwoorden. CUPUS antwoordde: „ ik „ kan uit de Instructie, straks gelezen, niet verstaan, dat deze „ mannen gemagtigd zijn, om mij eenige vraagen te doen, maar „ alleen om mijne verantwoording, op de gedaane beschuldi„ ging, te hooren. Doch wijl gij, Heeren, mij belast te ant„ woorden, en dat de saak van zodanig gewigt is, dat ik wel „ genegen ben daarop te antwoorden, zal ik mij niet zoek maa„ ken." Inmiddels viel JOSEPHUS 'er weder tusschen in, met vraagen, betrekkelijk de Godheid van CHRISTUS: doch CUPUS, een weinig driftig wordende, antwoordde hem met deze woorden: „ Hebt gij niet gehoord, wat daar gezegd is, de Presses „ zal met mij handelen? op uwe vraag begeer ik niet te ant„ woorden; ik ken u daar niet goed noch bekwaam genoeg toe. „ Zoud gij, die eerst voor den dag komt, mij, die vijftien jaa„ ren

UNIVERSITY OF MICHIGAN

„ ren in dienst geweest ben, examineeren? Ik wil mij aan uw
„ examen niet onderwerpen, en zo 't mij belast word, zal ik
„ openlijk betuigen, dat mij groot ongelijk geschied. Belieft
„ her de Heeren Staaten, mijne gebiedende Overheid, mijn ge-
„ voelen over eenige geloofspunten te weeten, ik ben bereid,
„ dat ter bekwamer tijd schriftelijk over te leeveren; maar mij
„ op nieuw te laaten examineeren, in eenwigheid niet, en in
„ alle gevallen van u niet. Over die hooge punten heb ik mij
„ altijd in mijne predikatiën, en daar buiten, sodanig verklaard,
„ dat tot nog toe niemand van mijn zwaarste partijen mij des-
„ wegen heeft kunnen beschuldigen." Waarop dan JOSEPHUS VAN DE ROSIERE belast werd, hem niet meer te vraagen. De President nam toen het woord op, en deed hem een vraag of twee, aangaande CHRISTUS 's Godheid. CUPUS bekende *dat* CHRISTUS *God was, van God, en dat hij van eeuwigheid was*; daar bij voegende, dat hij zig niet kon houden bij die Theologanten, die zeiden *dat het wezen des zoons gemeen was met het wezen van den vader*, maar dat hij gevoelde, dat *het wezen des zoons was medegedeeld van den vader*; voorts, dat het CALVYN voor dezen kwalijk genomen was, dat hij gezegd had, dat *de Zoon God was uit zig zelve*, en dat BEZA hem daarover getracht had te ontschuldigen. Waarop JOSEPHUS inviel, zeggende, *dat Christus niet alleenlijk God was van zig zelven, gelijk de Papisten wilden, maar zo als de Gereformeerden meiden, ook uit zig zelven.* CUPUS gaf hem ten antwoord: *Gij weet niet wat gij zegt, en zijt de eerste, waarvan ik ooit gehoord heb, dat de Papisten zouden doolen in de Drieëenheid en Godheid Christi.* Daarop werden hem eenige beschuldigingen, door ARNOLDI en SLADUS, uit zijne schriften voorgelegd; als ook, dat CUPUS tegen J. TAURINUS, *te Delft*, zoude gezegd hebben, *dat de Remonstranten niet alleen twijffelden aan de Godheid en Voldoening Christi, maar ook aan de zekerheid der Heilige Schrift.* CUPUS zeide, „ *dat hem die woorden*
„ *niet bekend waren*, en verhaalde, dat hij TAURINUS daar over
„ gevraagd had, of hij die woorden bij hem gesproken had, en
„ tot antwoord had bekoomen, dat hij juist die woorden niet
„ gezegd had, maar den zin; dat hij, CUPUS, toen tegen TAU-

„ RINUS had gezegd, het kan zijn, dat ik gezegd heb, dat de „ Remonſtranten bowen de vijf punten nog hunne bedenkingen „ hadden op den Catechismus en Confesſie; dat TAURINUS daar„ op antwoordde, *dat is 't, dat ik zegge;* welke woorden, „ vervolgde CUPUS, zeer verre van elkander verſchilden. Ook „ was TAURINUS niet dan een enkel getuige, en zodanig één, „ gelijk de Vergadering wel wist, vraagende of men op zo een „ getuigen wel aan kon? op zulk één getuigen, die ſlegts drie „ dagen vóór zijn wederroeping, te *Utrecht* met uitterlijk be„ toog van ſeer grooten ernst voor de Remonſtranten geſprooken „ had? Ook bragt (zeide hij al verder) die brief van SLADUS niet „ mede, dat hij aan dezelve punten getwijffeld had, maar wel „ dat de Remonſtranten 'er aan twijffelden; en al ware het dat „ hij in dien tijd, toen de brieven der Studenten in Friesland (die „ hunne betrekking op C. VORSTIUS hadden) eerst waren uitge„ komen, in eenig nadenken van ſommige Remonſtranten mogt „ zijn gebracht, en zo iets mogt hebben gezeit, dat hij daar„ na beter onderrecht zijnde, hunne onſchuld had plaats gegee„ ven."

Daarop werdt hem tegengeworpen, dat hij bij Jonker JACOB VAN DEN ENDE, Kastelein te *Woerden*, ten eeten zijnde, gezegd had: *dat* Servetus *een godzalig man was geweest, en dat* Calvinus *geholpen had, om hem ter dood te doen brengen.* CUPUS verklaarde daarop, „ al moest hij daadlijk ſterven, niet te weeten „ dat zulks ooit bij hem gezegd was. Nooit had hij van de zaligheid „ van SERVEET iets gehoord, maar uit de ſchriften van CALVIJN „ geleerd, dat hij een zeer grammoedig man was geweest, dat „ hij het gevoelen van SERVEET, aangaande CHRISTUS Godheid, „ niet wist, tot op dit oogenblik toe niet, maar wel had hij uit „ de ſchriften van CALVIJN geleerd, dat die tot zijnen dood ge„ holpen had."

Als men daarna ſprak van de Zekerheid der H. Schrift, antwoordde hij: „ dat hij zig daaromtrent beriep op het getuigenis „ van TAURIN zelfs, dat men tegen hem inbragt, enz. met ver„ dere verklaaring, dat hij de H Schrift ten eenemaal voor „ Godlijk en Waarachtig hield." Op het ſtuk der Erfzonde, verklaarde hij zig volgens het gevoelen der Remonſtranten. Ten

aan-

aanzien van den Catechismus gaf hij zijne gedachten te kennen, met het voorleezen en overleeveren van een gedeelte eener Predikatie door hem gedaan. Deze ſtukken tot dus verre behandeld zijnde, ging men voort tot de verhandeling der Proceduuren, hem ten laſten leggende, *dat hij te* Woerden *onwettig beroepen was, en dat beroep echter had aangenomen.* Zijn antwoord daarop was: „ dat zijn medebroeder, en die van den Kerkenraad, „ voor de Vergadering genoegzaam beweerd hadden, dat hij „ wettig beroepen was; en ſchoon genomen het was onwettig „ toegegaan, nochthans had hij uit de beroepbrieven, zo van „ de Magiſtraat als Kerkenraad, hem in behoorlijke forme ter „ hand geſteld, over de onwettigheid niet kunnen oordeelen; „ te meer, daar de Klasſis, meest beſtaande uit Contra-Remonſtranten, ten dien tijd hem tot een Lid daarvan ontvangen „ had." Op het tweede point, dat hem als kwaade Proceduuren werd ten last gelegd, bewees hij uit het Klasſisboek, „ dat „ het beroep van eenen SIMON DE BELLE. niet door hem, maar „ door het gezag der Heeren Staaten, of hunne Gecommitteerden, als onwettig was verhinderd."

Eindelijk kwam men op het ſtuk der lasteringen, hiervoor opgeſteld, ter zijner verdediging. Daarop zeide hij: eerst, „ dat „ hij in den kerkendienst te *Woerden* gekomen, en voor de „ eerſte maal in de Klasſis komende, daarover (namentlijk de „ voorreden voor zijne aanwijzing tegen SMOUT,) was gemoeit, „ maar zig zo had verdedigd, dat hem alle de Leden tot een „ Lid van de Vergadering hadden aangenomen, enkel één uit„ gezonderd, die het naderhand ook gedaan hadt, het welke „ hij meende, dat de Gecommitteerden nu ook behoorden te „ voldoen. 't Was ook niet meer dan billijk en gebruikelijk in „ de Gereformeerde Kerk, dat zaaken, eens afgedaan, voor „ afgedaan gehouden worden. 'Er kwam nog bij, hij was de „ Autheur van die voorreden niet; dezelve was bekend, en bij „ der hand, en had meermaal aangenomen, den inhoud daarvan te „ verdedigen; en men moest eerst onderzoeken, of de zaaken, „ daar in vermeld, waar waren: zo ja, dan was het geen laſtering; zo neen, dan moest men den Schrijver, en niet hem „ aanſpreeken." Wegens het ſtuk der Prædestinatie, dat hij

dat leerſtuk openlijk zoude gelasterd hebben, ontkende hij volmondig. Aangaande de ophitzing der Magiſtraat en Gemeente, als gepredikt hebbende, dat de Magiſtraat het zwaard in de hand moest neemen, om de Scheurmakers te ſtraffen, antwoordde hij, gezegd te hebben in eene toepaſſing, na de verklaaring van *Matth.* XXVII: 26. *dat de Magiſtraat de authoriteit, die zij ontvangen had tot voorſtand der vroomen, zig niet uit de hand moesten laaten wringen, door het oproerig volk, om de onnozele te onderdrukken, enz. Wat de gemeinte aanging, die had hij aangemaand tot gehoorzaamheid aan de Overheden.* Op gelijke wijze werd de vierde en vijfde beſchuldiging mede beantwoord. De zevende betreffende, aangaande *Oudewater*, daarvan vindt men in zijne ſchriften weinig gemeld; de agtſte, de Overheid raakende, hij wist niet, iets anders daar omtrent gezegd te hebben, *dan dat men zocht Landen en Steden, Kerk en Politie te veranderen en te verſtooren, loopende achter 't land als verſcheurende Beesten;* dat hij dat niet gepredikt, maar gezegd had in 't bijzijn van BEIJERUS, zonder echter daarmede het verrichtte van Prins MAURITS te bedoelen; zaaken, die eerst twee maanden daarna geſchied zijnde, hij vooraf onmogelijk had kunnen bedoelen. Zo ook maakte hij zig af van de agtſte en negende beſchuldiging. Wegens de tiende, betreffende de Dordſche Sijnode, ontkende hij gezegd te hebben, dat 'er bittere partijen waren, ſchoon hij geloofde het wel zo was. Wat het laatſte, de Gelderſche Sijnode betrof, hij ontkende die Vergadering gelasterd te hebben; in tegendeel had hij dezelve geprezen. Tot ſlot van zijne verdediging zeide hij: *al wat ik bekent heb, geſeit of gepredikt, ſta ik als nog te bekennen, en ben getroost, daar voor uit te ſtaan al wat mij zou mogen overkomen. Indien ik doole, dat heeft men mij niet te wijten, dewijl ik mijn gevoelen in de hooge Schoole van* Arminius, *een Profeſſor, bij publieke authoriteit, toen ik te* Leiden *ſtudeerde, beroepen, geleerd heb.*

Geduurende deze onderhandelingen, verzochten de Ouderlingen en Diaconen der Kerke te *Woerden*, uit naam van het meeste gedeelte der Gemeente, aan de afgezondene Commisſariſſen, zo Politiek als Kerklijk, bij Requeste, dat zij de dienaſchor-

ſchorſing van hunnen Herder CUPUS, door de Magiſtraat gedaan, door hunne authoriteit, wilden vernietigen. Dit afgeſlagen zijnde, verzochten zij dat CUPUS, in geval van ziekte of dood van BRICQUINGNIJ, zou mogen prediken, ten minſten tot zo lange, dat met het einde van de Nationale Sijnode, door de hooge Overigheid, een beſluit zou genomen zijn. Zij kregen ten antwoord, *dat men den wil der Vergadering aan de Requestanten zou laaten weeten.* Den 8ſten Januarij werd het vonnis geveld en getekend, ſchoon niet uitgeſproken; men zond hem, in plaatſe daar van, denzelfden dag, een briefje, waarin gezegd werd, dat zijne zaak was gehoord, doch dat de tijd en gelegenheid niet had toegelaaten, om die afteдoen; verklaarende de Vergadering, dat hij in zijnen dienst zou blijven geſchorst, ten tijde toe, dat bij de Vergadering het beſluit zou zijn opgemaakt, en hem toegezonden worden: dit geſchiedde den 1ſten Februarij. Het gemelde vonnis, den 8ſten Januarij getekend, en den 30ſten door de Staaten van *Holland* bevestigd, ontving hij met een' brief, getekend den 4den Februarij, met de naamen van den Preſident en Scriba der gemelde Vergadering, waarbij hij, om de pointen hier voor gemeld, als den kerkendienst onwaardig gedeporteerd werd. BRICQUINGNIJ werd bewogen, afſtand van zijnen dienst te doen, met beloſte, hem, zo om zijnen ouderdom als zwakheid, een behoorlijk onderhoud te laaten toekomen.

CUPUS begaf zig daarna, volgens bevel der Staaten, naar *Dordrecht*, bleef aldaar met de gedaagde en gearreſteerde Remonſtranten, tot na de eindiging der Sijnode, en was een der afgezette Hollandſche Predikanten, die, in de maand Junij, een Verzoog aan de Staaten Generaal inleverden, met verzoek om ontſlag; waarover hij en VAN BORRE, eenige dagen daarna, een geſprek met den Griffier AARSSENS hadden, die hen met goede en kwaade woorden afzette.

CUPUS daarna, in den *Haag*, voor de Staaten gehoord zijnde, en van geene misſlagen kunnende overtuigd worden, is hem ook geen verder leed wedervaaren. In de maand Julij 1619 bevond hij zig weder te *Woerden*, en waagde het, ſchoon ſtrijdende te-

gen het verbod, in eenige huizen, nu hier, dan daar, te prediken. Buiten zijn weeten (zegt men) werd 'er een geſchrift opgeſteld, waarbij betuigd werd, dat hij die vermaaningen of predikatiën deed, op verzoek der Remonſtrantſche Gemeente dier Stad; welk geſchrift, volgens BRANDT, door meer dan twee honderd mannen, en honderd agt en-zestig vrouwen getekend was. Doch dit tekenen werd, door de Magiſtraat, ten hoogſten kwalijk genomen, en aan Gecommitteerde Raaden bekend gemaakt; deze ontboden CUPUS in den *Haag*, en eischten hem het getekende geſchrift af, 't welk hij hun in handen gaf. De Raaden beſtraften hem hevig, zo over zijn prediken, als over de gedaane ondertekening, die men hield voor oproerigheid; waarop hij zig, zo goed hij kon, even als de oude BRICQUINGNIJ, die mede in den *Haag* ontboden, en van oproer beſchuldigd werd, verantwoordde. Den 11den van de maand Julij, werd aan CUPUS, op verbeurte van zes honderd guldens, en aan zijnen medebroeder, op verbeurte van zijne wedde, *verboden*, binnen *Woerden*, of binnen den Klasſicaalen Ring, te prediken. Binnen de Stad werden zulke veranderingen onder de Burgerij gemaakt, dat de Remonſtranten 'er moesten bukken; CUPUS werd, om het bijwoonen der Rotterdamſche Vergadering, en om 't ondertekenen van het gebeſoigneerde aldaar, gebannen. Dit bannisſement overtredende, werd hij, te *Amſteldam*, in 1621, gevangen, van daar naar den *Haag*, en met *nog zes* anderen, naar *Loeveſtein* in gevangenis gevoerd. Van daar ontkomen zijnde, begaf hij zig eerst naar *Keulen*, voorts naar *Rotſaan*, en verder naar *Parijs*, alwaar H. DE GROOT zig van hem als zijn Predikant bediende. Sints dien tijd ontmoeten wij van hem geene verdere bijzonderheden.

Zie BRANDT, UITENBOGAARD, TRIGLAND en REGENBOOG.

CURACAO, een Eiland, in het zuidergedeelte van *America*, tegen over het Eiland *Bonaires* en *Oraba*. De Spanjaarden maakten 'er zig allereerst meeſter van, doch de Hollanders kreegen 'er bezit van, in het jaar 1632. Terwijl de Weſtindiſche Maatſchappij zig in dat jaar bezig hield, met de verovering van

Kaap

Kaap *St. Augustijn*, liet zij ook haare gedachten gaan, om zig van dit Eiland te verzekeren. Door eenen JAN JANSZ. OTZEN, die lang op de *Westindiën* gevaaren had, en op het Eiland gevangen geweest was, werden de Bewindhebberen wegens de gedaante van hetzelve onderricht. Daarop ſloegen zij, om het te veroveren; het oog op JOHAN VAN WALBEEK, die voorheen het ampt van Raad in de *Brazil* bekleed had, en ſtelden onder hem, als Commandeur over de Soldaaten, eenen PIERRE LE GRAND, die 'er ook bekend was. Op den 4den van de maand Mei des gemelden jaars, werden, onder hun bevel, vier ſchepen, wel bemand en van al het noodige voorzien, in zee gezonden. Zeer voorſpoedig kwamen zij, den 23ſten Junij, in 't gezicht van 't Eiland *St. Barbados*, en daags daaraan tot *St. Vincent*; zendende vandaar het Jagt *de Brack* naar de kust van *Amerika*, om het kasteel van *Carakes* te beſpieden. Den 1ſten Julij vandaar geſcheiden zijnde, kwamen zij in 't gezicht van *Isla Blanca*. Vandaar tusſchen de klippen doorvaarende, naar *Tortuga*, *Rocca* en *Isla des Aves*, ankerden zij onder het Eiland *Bonaires*, alwaar het Jagt *de Brack* mede aankwam, met bericht, voor *Carakes* tien ſchepen geteld te hebben. Terwijl ze hier lagen, zochten zij eerst eenige Inwooners magtig te worden; doch die niet vindende, maakten zij zig gereed tot de volbrenging van hunne order. Een Commandeur van de Soldaaten, met agt-en-zeventig Matroozen, werden in de booten geplaatst, waarover de Schipper van 't ſchip *de Eenhoorn* het bevel voerde. Daarna gingen WALBEEK, LE GRAND en JAN OTZEN over op het Jagt *de Brack*, om vooruit te zeilen, naar de Haven van *Curacao*, en dezelve te beſpieden. Met kleine zeilen, en den Stuurman in de Mars, liepen zij langs den wal, onder het Eiland; doch de aankomst hun misſende, vonden zij zig genoodzaakt, het Eiland om te zeilen. Het liep aan tot den 26ſten Julij, eer zij het Eiland *Bonaires* weder in het gezicht kreegen, (Zeelieden zullen zig hierover niet verwonderen;) en toen werd goedgevonden, dat de Opperſtuurlieden van *de Groote Hoorn* en *de Brack*, met JAN OTZEN, in de groote boot zouden gaan, en in het *Spaanſche Barkje*, die van *de Eendracht* en de *Fluit*;

dat ook de boot, als best bezeild zijnde, een *Biskaaiſche* Sloep zoude medeſloopen, om gelijkerhand vooruit te zeilen, langs de zuidzijde van het Eiland *Curaçao*, en acht te geven, of ergens goede ankergrond ware; dat zij, aan de drie gehakkelde heuvels komende, de opening met het kruis, als zijnde de ingang tot het Eiland, opzoeken, en die gevonden hebbende, daar inloopen zouden, om de diepte, wijdte en ankergrond naauwkeurig nateſpooren. Dit verricht zijnde, zouden de drie Stuurlieden, met de *Biskaaiſche* Sloep, ieder naar hun ſchip gebragt worden, om de ſchepen daar binnen te brengen; die van *de Groote Hoorn* zou in de boot blijven, om te zorgen dat de boot en bark ieder aan een zijde van 't gat bleeven liggen, om de ſchepen zonder gevaar tusſchen dezelven te laaten inloopen. Voorts beſloot men, dat, wanneer dit alles in gereedheid was, de *Biskaaiſche* Sloep, ten teken daarvan, de Prinſen vlag zou laaten waaijen. Dit alles gelukte zo wel, dat de ſchepen behouden binnen kwamen. Zo ras *de Brack* en *Eenhoorn* binnen waren, werd geraadpleegd, of het oirbaar ware, *de Groote Hoorn* mede te laaten inloopen; ook dit geſchiedde vóór het vallen van den avond. Zij bevonden dat bij het inkomen een kanaal opwaards liep, ter langte van een gootelings ſchoot, hebbende aldaar een goeden ankergrond; dat van daar een meir was, wel anderhalf mijl lang, doch geen honderd roeden breed: in hetzelve werden, nog dien eigen avond, drie booten met volk gezonden, om te zien of 'er ook vaartuigen lagen; doch deze werden 'er niet gevonden, maar wel Spanjaarden, wier Overſte met een vredevaan op den oever kwam, vraagende naar de reden hunner komſte, en of zij oorlog dan vrede zochten? Daags daaraan werden de booten weder derwaards gezonden, om alles met meer oplettendheid gade te ſlaan; maar zij vonden in 't meir geen andere opening, dan die, welke zij waren ingekomen, en ten halven wege eene bekwaame plaats om te kunnen landen; waarna dan ook terſtond order gegeeven werd, om het volk in twee togten aan land te zetten. Op den avond ſprak de Spaanſche Overſte hun weder toe, zeggende, dat hij, uit vreeze voor den Stadhouder van *St. Domingo*, niet kon toelaaten, dat zij aldaar

daar hout hakten en laadden. Dit deed hij, met oogmerk, om onder die vriendelijke bewoordingen tijd te winnen, om zijne goederen te bergen; dat eerst van achteren bleek: want hij gereed zijnde, werd, in denzelfden nacht, al het hout gehakt en het Dorp in brand geftoken. Op den 31ften Julij al het volk geland zijnde, ftaken de Inwoonders, al vluchtende, alle hunne wooningen in brand, en dempten hunne waterputten; zo dat de Nederlanders, oostwaards opgaande, alleenlijk twee waterputten vonden, om den dorst te lesfchen. 's Avonds wederom fcheep gaande, lieten zij verfcheidene brieven op den weg leggen, om de Inwooners tot hen te noodigen; laatende alleenlijk fommige Schutters achter, om eenigen van hun te betrappen. Zij kreegen niet dan één' Indiaan, die, bij het Opperhoofd ondervraagd zijnde, verklaarde dat 'et niet meer waren dan zes Spanjaarden en honderd Indiaanen, welke niets bij zig hadden dan een weinig kruid en zes fnaphaanen. Den 2den Augustus werd de Overfte, met alle zijne Soldaaten, aan land gebragt, die, zijnen weg door een kreupelbosch neemende, eene legerplaats van elf roeden in 't vierkant afftak. Een partij van vijf-en-twintig Schutters, landwaards ingetrokken zijnde, werd, bij *St. Barra*, van bijna zeventig Indiaanen aangevallen; dezen, dronken zijnde, werden door de Spanjaarden met ftokken aangedreeven, waarbij vier van de onzen gekwetst werden, en vijf Indiaanen dood bleeven. WALBEEK, ziende dat 'er geen zout op 't Eiland was, en het verfhout kappen en te fcheep brengen 'er moeijelijk viel, raadpleegde wat voor de Kompagnie 't voordeeligst ware: het Eiland te bezetten, of te verlaaten. Zijne order nagaande, befloot hij, een Jagt naar *Holland* te zenden, om nader order te vragen. Middelerwijl deed hij zijn best om het Eiland te verzekeren, en het den Spanjaarden en Indiaanen zo moede te maken, dat zij tot de overgave moesten befluiten; gelijk dan ook, den 2ften, het verdrag gefloten werd, volgens 't welk, zes dagen daarna, drie-en-dertig Spanjaarden, met hunnen Stadhouder, Don ALONSO LOPOS DE MOELA, één' Prieſter en JUAN MATTHIAS, met twaalf kinderen, benevens drie honderd en veertig Indiaanen, aan het vaste land gezet werden. Bij 't bericht aan

de

de Maatſchappij werd *Curacao* beſchreeven, als gelegen te zijn niet verre van 't vaste land, tegen over het Eiland *Hispaniola*, en omrrent twaalf graaden ten noorden de Linie; behoorende onder de Spaanſche Provintie *Venezeale*, omtrent lang zeven en breed drie mijlen, meest bergachtig, doch met ſchoone valeijen voorzien; hebbende veele ſchaapen, runderen, paarden en drie zoutpannen; opleverende veelerlei ſoort van verfhout, en voornaamlijk een ſoort, den wijngaart niet ongelijk, dat men ſtokvisch noemt. Het Eiland is, na dien tijd, in het bezit der Hollanderen gebleeven, en door hunnen vlijt veel verbeterd; niet zo zeer om deszelfs voortbrengzelen, als wel om dat *Curacao*, even als *St. Euſtatius*, zeer goede gelegenheid verſchaft tot den handel met de Spanjaarden, op het omliggende vaste land; om welke redenen de *Franſchen*, en nu nog laatst de *Engelſchen*, menigmaal ondernomen hebben, 'er zig meeſter van te maaken. De waarde der Comptoiren aldaar kan men afleiden uit het verlies, dat wij met *St. Euſtatius* geleden hebben, door de rooſzucht van RODNIJ.

Zie DE LAAT, *Jaarlijks Verhaal van de W. I. Compagnie.* COMMELIJN, *Leven van Fredrik Hendrik.* HERRING, *Beſchrijving van Curacao.*

CURE, CURI, of CUREI, was, in het jaar 1572, Kapitein te *Haarlem*, en verdient dat zijn naam in zegening gedagt worden, om zijn gehouden gedrag, geduurende de ſtrenge belegering dier Stad. Hij was van geboorte een Franschman, ongemeen zacht van aart, doch niettemin dapper; waarvan de Spaanſchen, menigmaal, de blijken ondervonden hebben. Zijne gewoonte was, in de aanvoering van zijn volk, zig van een ſtormhoed en zwaard te bedienen; doch iet zonderlings was het, dat hij, na de grootſte hitte van den ſtrijd, thuis komende, terſtond even bedaard was als te vooren. Na veelvuldige blijken van dapperheid gegeeven te hebben, viel hij in 't ziekbedde, geraakte in zeer diepe overdenkingen over het ongelukkig leven der menſchen, en werd over al het bloedvergieten met de grootſte ontroering aangedaan. De felle beweeging zijner hartstogten deed

deed hem zijn leven eindigen. *Waarlijk*, zegt HOOFT, *een groote verwisseling van strijdige hartstogten, in een en denzelven braven geest.*

HOOFT, *Nederl. Historie*, fol. 312.

CURTIS, eene benaaming gegeven aan *Grol;* zie GROL.

CUSER, (WILLEM) één der lievelingen van Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, die hem tot Bailuw over *Amstelland*, *Waterland* en *Rhijnland* had aangesteld. Hij werd met de bijzit van den Graaf, ADELHEID of ALEID VAN POELGEEST, in *'s Hage* omgebragt; zie ADELHEID VAN POELGEEST, I. Deel. Dat hij, zo wel als zijn vader COENRAAD CUZER, een hevig tegenstander van de Cabbeljauwsgezinden was, blijkt uit het aandeel, dat zij hadden, in het vernielen van derzelver Sloten en Kasteelen, zo als wij, op 't Art. HAGESTEIN en elders, zien zullen.

CUYK, een Dorp onder *Heusden;* zie KUIK.

CUYK, een Landschapje in *Braband;* zie KUIK.

CUYK; zie alle de mannen van dezen naam op KUIK.

CUZA, (NICOLAAS DE) de zoon van een armen Visscher, in het Bisdom van *Luik*, werd, door zijne verdiensten en geleerdheid, tot de aanzienlijkste kerklijke waardigheden verheven. Te *Bazel* de Kerkvergadering bijwoonende, was hij een der grootste voorstanders van 't Pauslijk gezach; tot belooninge daarvan, verhief Paus NICOLAAS DE VIJFDE hem tot Kardinaal, en voorzag hem met het Bisdom *Brixen*. Een verschil met den Hertog VAN OOSTENRIJK noodzaakte hem, *Duitschland* te verlaaten; hij trok naar *Italie*, daar hij, in 1464, overleed. Vóór dat dit gebeurde, was hij naar de *Nederlanden* gezonden, om 'er de Pauslijke Aflaaten uitteventen, en den Geestlijken staat te reformeeren: waarom hij aldaar met opene armen ontvangen, en met gejuich ingehaald werd. Hij predikte zeer streng tegen de verdor-

dorvenheid van dien tijd, en bijzonder tegen het flecht gedrag der zogenaamde Geestlijken, van welke hij veelen van hunne ampten ontzettede. Hoe hij omtrent de Aflaaten dacht, is op het Art. daarvan gezegd. Nogthans ging hij voort met die te verkoopen; zeggende *dat zij, die dezelven kochten, voor geen Vagevuur behoefden te vreezen.* Du PIN, in zijne *Biblioth. Eccleſiast.* Tom. XII, noemt zijne ſchriften op.

Zie BOXHORN, *Kerklijke Geſchiedenisſen.* BRANDT, *Reformatie*, I. Deel.

CYN, een ondertekenaar van het verbond der Edelen, van wien niets anders bekend is.

CYS, (MARIA) werd te *Leiden*, in 't jaar 1656, uit aanzienlijke ouders geboren, die haar in de gronden van den Gereformeerden Godsdienst opbragten. In het negentiende jaar haars ouderdoms werd zij uitgehuwd aan een' rijk Edelman, LA COMBE genaamd, die haar zo flecht behandelde, dat zij, na verloop van agttien maanden, van hem moest geſcheiden worden; ten haaren gelukken ſtierf deze man zes maanden daarna. De broeder van LA COMBE nam haar met zig naar *Frankrijk*. Te *Parijs* zijnde, ging zij over tot den Roomſchen Godsdienst; waardoor zij in den haat haarer ouderen geraakte, die haar zelfs den geringſten onderſtand weigerden. De Pastoor van *s. SULPITIUS*, onder wiens Kerkſpel zij behoorde, nam op zig, haar te onderwijzen, en van het noodige te verzorgen. Na eenige jaaren een ſtil leven geleid te hebben, ſmeedde zij het ontwerp, om lichtvaardige, zo wel gehuwde als ongehuwde vrouwen, die een vrijwillige boetvaardigheid wilden oefenen, tot zig te neemen. In korten tijd richtte zij daarvan een gantſch genootſchap op, 't welk zij den naam van *Goeden Herder* gaf. Welhaast nam dit genootſchap zo zeer toe, dat zij op grooter woning bedacht moest zijn. De Koning, van den gelukkigen voortgang haarer onderneeming kennis gekreegen hebbende, ſchonk haar een huis in de Voorſtad van *St. Germain*, dat toebehoord had aan zekeren gevluchten Calvinist, met bijvoeginge van een Ordonnantie

van

van vijftien honderd guldens, tot noodwendige verbeteringen. Mevrouw LA COMBE had het genoegen, het getal der Boetelingen tot op twee honderd te zien aangroeijen, die zij zeer verſtandig beſtuurde. Zij overleed, volgens haare levensbeſchrijving, den 16den Junij 1692, in den ouderdom van zes-en-dertig jaaren. Haar Inſtelling is in verſcheidene Steden van *Frankrijk* overgegaan; in *Parijs* zijn 'er nog twee van dergelijke Orde, naderhand geſticht.

CYS, (*Huis te*) met twintig morgens lands, daaraan behoorende, is gelegen in het Ambacht van *Zoeterwoude*, aan de overzijde van de *Lamme*, aan de *Vliet*. In den jaare 1524 werd hetzelve, door JAN NLAAS JANSZOON, aan de Graaflijkheid van *Holland* opgedraagen, en door hem weder ter leen ontvangen. In 1580 kwam het, door koop, aan PIETER OUZEEL, en van dien op zijnen zoon DANIEL, die Predikant te *Voorſchoten* geweest is.

Zie VAN LEEUWEN. GORIS, *Delices de Hollande.*

* * *

R E-

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER C.

IX EN X DEEL.

bl.

Cabauw; zie Kabauw.
Cabeljaauwſchen; zie Kabeljaauwſchen .
Cadſand . . 1
Calandsooge; zie Kalandsooge . .
Caligula, (Cajus) Roomsch Keizer. . . 4
Callenberg, (Gerard) Luitenant-Admiraal . 5
Callidius (Cornelius) 12
Callingen, wat bet. 14
Callishoek; zie letter K
Callo . . 15
Calſlagen; ('t Dorp) zie K.
——— (Adelijk Huis) zie K . . .
Calverdijk, twee Dorpen; zie K . .
Calvesloe; zie Kalſlage
Calvin (Johan) . 17
Camberen, of Cimberen; zie Celten .

bl.

Camerijk', of Cambreſis; zie Kamerijk .
Camminga, drie Sloten in Friesland . 27
——— (Geſlacht van) 28
——— (Pieter van) 30
Cammingaburg, of Cambuir, Adelijk Slot. 31
Campen, Dorp; zie Kamp.
——— Stad in Overijsſel; zie Kampen .
——— geſlacht in Zeeland; zie K . .
Campen, een Slot in Friesland . . ib
——— (Hendrik van) 32
——— (Jacob van) ib
——— (Jan van) 33
Campernieuwsland; zie K.
Camperveer; zie K.
Campveen; zie K. .
Camphuis, (Johannes) Gouverneur van Neerl. Indiën. ib

Camp-

bl.

Camphuizen ; (D. R.) zie Kamphuizen .
Campina, wat bet. 44
Campthorna, oude naam van een Dorp in Kennemerland 45
Campus Floridus, oude Abdij . . ib
Camstra, Adelijke Huizen van dien naam . ib
——— oud Geslacht. ib
——— (Foppe van) 46
Cannineſaten. . ib
Canis, (Mr. Jacob) 48
——— (Peter) . 50
——— (Hendrik) . 52
Cannius, (Nicolaas) of Can ib
Canther, (Johannes) 53
——— (Andreas) . ib
——— (Ursula) . 54
——— (Lambertus) ib
——— (Willem) . ib
——— (Dirk) . 55
Capel, een Zuidh. Dorp ; zie K. . .
— een Hollandsch Dorp ; zie K. . .
— (Huis te) zie K.
— (Blaauw) zie Kostveen
Capellen, (Geslacht van van der) . . ib
Capellen van der Woningen . . 63
——— tot Fuerde 76
——— tot Esselt 78
——— tot Wittringen 84
——— tot Werdringen 87
——— tot Raadwijk 88
——— van den Dam 90
——— toe Rijssel 107
——— tot Boedelhof 126
——— tot Schalkwijk 131
——— tot de Poll bijzonderheden van hem. 148
——— tot de Marsch 165

bl.

Capitaneus, (Petrus) 189
Cappides, (Staurienſis) 191
Capres, een der verbondene Edelen. . ib
Capueel, (Engelbertus) ib
Caputius, (Nicolaas de) 182
Caracena (Don Louis) enz. ib
Carel, Keizers, Koningen, enz. van dezen naam ; zie letter K. .
Carausius, Admiraal van Keizer Maximiliaan. ib
Carignan, (Thomas, Prins van) . . 184
Cariovalda, Batavisch Veld-Overſten. . 185
Carlier, (Louis) Lid der Edelen. . ib
Carlo, (Caspar van der Noot, Heer van) 186
Carolina Wilhelmina, Prinſes van Oranje . ib
Carpentier, (Pieter) Gouverneur van Neerl. Indiën 195
Carteſius, (R.) of Des Cartes. . 201
Carvo, wat bet. . 203
Caſelius, (Johannes) 204
Caſembroot ; zie K.
Caspingium, wat bet. 205
Casſander, (Georgius) 206
Casſandria, Dorp in Staatvlaanderen. . ib
Casterchem, oude naam van Castricum. . ib
Casterle bij Breda ; zie K.
— bij den Bosch ; zie K.
Castra Herculis, oude legerplaats. . 207
— Ulpia. . 208
Castre, (...., Heer van) Krijgsman. . 211
Castricum, Dorp en Heerl 213
——— (Andries Dirksz.) 215

bl.

Castricum (Pancras van) 216
Castro, (Nicolaus de) ib
——— (Jacobus de) zie Bilus.
Catharina van Kleef, en andere van dezen naam op de letter K .
Cathius, (Arnoud) 218
Cativulcus, een der Bataviſche Vorſten. ib
Cats, Dorp in Zeeland 219
— (Geſlacht van) ib
— (Nicolaas van) 220
— (Gijsbert) . 221
— (Balduinus) . ib
— (Mattheus) . 222
— (Jacob) . ib
— (George van) ib
— (Jacob) Ridder enz. 223
Catswoude; zie Catwoude.
Catzand; zie Kadzand.
Catten, of Catti, wat volk het was . 237
Cattenbroek (Heerlijkheid) 239
Cattendrecht, waar gelegen. 240
Cattendijk, Dorp enz ib
Catwoude, Dorp in Holland 241
Catwijk, in 't Graafſchap Kuik . . ib
——— op den Rhijn. ib
——— op Zee. 243
Cauci, of Chauchen, wat volk het was. . 245
Caudorp; zie Koudorp.
Caukerk; zie Koukerk.
Cauwerve; zie Kouwen.
Celten, of Kelten, wat volk het was . 249
Cerestinus, (Jacobus) 251
Cevelum, wat bet. ib
Chaam, of Chaem, Dorp onder Breda . ib
Chamavi, of Chamaven, wat volk het was. 252

Chambre de Mie Parti 255
Campignei, (Fredrik Perenot) Heer van Granvelle 257
Champanje, (Johan Baptiſt van) . 261
——— (Philips van) ib
Champrons, behoorde tot de verbondene Edelen ib
Chanut, (Petrus) . ib
Chapuzaeu, (Samuel) ib
Charlois; een Dorp. ib
Charlotta van Bourbon; zie Bourbon (Charlotta)
Charnace, (Hercules, Baron van) . 262
Chattam. (Slag op) 265
Cherucen, wat volk het was 268
Chester, (Eduard) ib
Childebert; zie Franken.
Chimelofara, wat daar door verſtaan wordt . 269
Chimelum, of Hemelum, Dorp in Friesland. 270
Chriſtiaan, Koning van Zweden. . ib
Chriſtiaan van Brunswijk. 274
Chriſtina, Koningin van Zweden. . 275
Chriſtoffel, Graaf van Meurs 277
——— Bernard van Galen 278
Cillershoek, een Dorp. 281
Cimberen, wat volk dit was ib
Cimberſche Vloed. 284
Ciraria Friſia, wat bet. 285
Citters, voornaam geſlacht 287
——— (Arnout van) ib
Civilis, (Claudius Batavier. 288
Clarus Campus, Abdij 296
Claas Cornelis, Vice-Adm. 298
Claarbout, (Joost) ib
Clant, (Adriaan) van Stedum ib
— (Egbert) . 299
— Kastelein . 300

	bl.
Clemens Willebrord, Aartsbisschop van Utrecht.	300
——— (Isak)	313
Clement Mattensz.	ib
——— (Anthony)	314
Cleophekerk; zie K.	
Clercq, (Marinus de)	315
——— (Jean le)	ib
Clercq, (Pieter le)	317
Cleverskerke.	318
Clif, 't Roode)	319
Clodius Comatus.	320
Cloon, (Dirk van)	321
Cloppenburg, (J. T.)	323
Clusius, (C)	ib
Cluverius, (Ph.)	324

TIENDE DEEL.

	bl.
Cobel, (Mr. Francois)	327
Coccejus, (Johannes) enz.	329
——— (Johan Henrik)	361
Cock, (Robbert de) van Nerijnen.	362
Codde, (J. H. en G. van der)	ib
Coebel, (....)	369
Coeberger; (Welfelatis)	370
Coehoorn, (Geslacht van)	
——— (Menno van)	ib
Coen, (Jan Pietersz)	384
Coenders, Slot bij Groningen.	411
——— van Helpen, (Bernard van)	ib
——— (....)	ib
Coets, (Hermanus)	ib
Coetus, wat het.	412
Coeverden, Stad en Slot.	414
Coignet, (Gilles)	431
Cok, (J.)	432
Colligni, (Caspar de)	ib
——— (Louise de)	445
Collart, (Anthonij)	448
Collen, (het Geslacht van van)	453
Collenius, (Hermanus)	454
Collum, Collummerland; zie K.	
Collummerzwaag; zie K.	
Colmschate; zie Kolmschate	
Colonia Trajana	455
Colonius, (Pieter) enz.	456
Collot d'Escury, (Geslacht van)	458
Colvius, (Andreas)	461
——— (Nicolaas)	ib
Colyn; (Klaas) zie Kolijn.	
——— Amsterdamsch Geslacht.	ib
Colijn, Brabandsch Geslacht.	465
——— (David)	464
Commelin, (Isaak	ib
——— (Jacob)	ib
——— (Casparus)	ib
——— (Johannes)	ib
Comthines, (Philippus de)	465
Committimus, wat het.	468
Compaan, (Klaas Geritsz.	481
Coningsvelt, (Abdij van)	499
Conplictica, (Nicolaas)	506
Conradis, Bisschop van Utrecht.	507
Conradus Vorstius; zie Vorstius. (C.)	
Contra-Remonstranten.	ib
Conventus, wat het.	513

bl.

Coog, Dorp. 513
—— (De) Dorp 514
Coolhaas, (Casparus) 515
—— (Wilhelmus) 518.
Cools, (Johannes) 520
—— (Adrianus) ib
Coorendijk, Eiland; zie Koorendijk. ib
Coorenwinder, (David) ib
Coornhart, (Dirk Volkerts) 528
Copier, (Andries) ib
Coquel, (Antoni de) 529
Coquevillé, (Heer van) ib
Corano, (Antonio) 530
Corbaron, (. ..) 531
Corbulo, (C. D.) 532
Corbulonis Munimentum. 533
Cordovallium. 535
Cornehi (A.) ib
—— (Adrianus) ib
—— (Poppius) ib
Cornelis Adriaansz. van Brugge. ib
—— (Willem) 542
—— Dirkszoon ib
—— Mijnartsz zie Mijnerts (C.)
—— Wiggertz zie Wiggertz (C.)
—— de With; zie With (C. de)
—— (Jacob) ib
Cornput; (Geslachtlijst van van den). 543
Cornweut; zie Kornwert
Coroke, (Ia) 559
Cortenaar, (E. M.) Luitenant-Admiraal ib
Cortehoef; zie Kortehoef.
Cortehomme; zie Kortehomme.
Cortenbach, (Johan van) 554
Cortezwaag; zie Kortezwaag.

bl.

Cortegeen, (Jacob) 554
—— voortijds Stad in Zeeland; ziet Kortgeene
Cottrijk; zie Kortrijk.
Korver, Amsteldamsch Geslacht 555
Coster (Laurens Jansz.) zie Koster, (L. J.)
—— (M. J.) 558
—— (Samuel) ib
Costerus, (Mr. Bernard) 559
—— (Francois) ib
—— (Johannes) 560
—— (F. en J.) ib
Coterau, (Maximiliaan van) ib
Catertol, of Catertol. ib
Cothen; zie Kothen
Couhoven, 563
Coulster; (Huis te) zie Keulster.
Court, (Jacob de Ia)
Coxie, (Michiel) 567
Coijmans, Geslacht in Amsteldam. ib
Crabeth, (Adriaan) ib
—— (Dirk en Wouter) ib
—— (Wouter)
Craneveld, (Franciscus) ib
Craijenstein; zie Kraaijenstein.
Craykenborg; zie Kraaykenborg.
Creham, (L.) ib
Crempene 568
Crevecœur; Schans ib
Crewerth; zie Krewerth
Crocus, (Cornelius) 569
Croesbeek, (C.) ib
Croese, (Gerard) ib
Croesink; (Jacob) zie Kroesink.
Crohain 570
Croiselle (de) ib

	bl.
Croix, (la)	570
Cromhout, (Adriaan Reinierze)	ib
Crommenie en Crommeniedijk; zie K	
Cromſtrom; zie Bergen op den Zoom.	
Cromſtryen; zie K.	
Cronenburg; zie K.	
—— —— (Geſlacht van)	ib
Cronenſtein (Huis te) zie K.	
Crooswijk; (Huis te) zie K.	
Crooy. (Huis te)	571
—— (Geſlacht van)	ib
Cruiningen; zie K.	
Cruptoricis Villa.	ib
Cruys (St.)	573
Cuchlinus, (Johannes)	ib
Cudelſteert; zie K.	
Cuil; zie K.	
Cuinder; zie K.	
Cuilemburg; zie K.	
Cunæus, (Petrus)	574
Cunera, H. Maagt.	578
Cunera Petri	578
Cup, (Willem)	580
Cuper, of Kuiper (Gijsbert)	ib
Cupus, (Petrus)	581
Curacao, Eiland.	590
Cure, Curi, of Curei.	594
Curtis; zie Grol.	
Cuſer, (Willem)	595
Cuyk, Dorp; zie Kuik.	
— Landſchapje; zie Kuik	
— zie van dezen op Kuik.	
Cuza, (Nicolaas de)	ib
Cyn., verbondene Edele.	596
Cys, (Maria)	ib
Cys, (Huis te)	597